

આધુનિક જૈનોનું

કળાવિહીન

ધાર્મિક જીવન

પરમાનંદ

પ્રકાશક ચંદુલાલ ગોકળદાસ શાહ

સુધોષા કાર્યાલય

અમદાવાદ

આધુનીક જૈનોનું કલાવિહીન ધાર્મિક જીવન.

લ. પરમાનંદ.

આવૃત્તિ ૧^{લી}

મ ૧૯૮૫

પ્રત ૧૦૦૦

૧

પ્રકા ૬

ચ દુલાલ ગોકળદાસ શાહ
મુદ્રાપા કાર્યાલય

તેઓને ધારે છે અને આના ગપગોળા મમાજ્ઞમા ગમ્યાવે ગપ્પે છે
 આ પુસ્તક બેના રાચકોને ખાત્રી થશે કે તેઓ ધાર્મિક જીવનના
 કેઠ અભ્યાસ ગચના મઠ રીતે મુધારવાનું હજી છે અને નહિ કે
 તેનો નાશ કરવાનું ખોટા રિગેધીઓને આ પુસ્ત ના તેમના વાચન
 પછી તેમની માન્યતામા મહા સુધારો કરાની જરૂર જણાશે એવી
 આશા રાખવી તે રધૂ પડતી નહિ જણાય તે શીવાન નાનકો
 મનથી જે વિચાર તેમણે જણાવ્યા છે તે સંબંધમા જનતામા
 વધુ ચચા ચાવ અને પછી જ તેનો નિર્ણય ચાવ તેમ માર
 માનવું છે

મકાશક

શુદ્ધિપત્ર

પાનું	સીડી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૪	૮	મમાગ્નિતિ	મયાગ્નિત
૫	૧૭	અનુવચ્છિન	અવિન્નિહન
૧૧	૧૮	રસિન	રસડા
૧૯	૧૧	હરિવાદ	હરિયાદ
૨૪	૬	ધ્યાન	ધ્યાન
૩૦	૩	છે હે	હિ તે
૧૪	૭	આનુગ	આગસ
૮૧	૮	ધ્યાનર	ધ્યાનગથ
૮૫	૨૩	ગાપી	ગાવરી

સહગત ધમપત્નીના સ્મરણાર્થે

આમુખ

શ્રી 'મુખોપા' ના તત્ત્વીએ 'આધુનિક જૈનોતુ' ઠગા
 વિદ્વાન ધાર્મિકે જીવન, એ વિષય ઉપર આજથી સાત
 વર્ષ પહેલાં લખેલી માની લેખમાળા ૫૨ દિન કરીને પુન
 પ્રાટ કર્યા છતાં દર્શાવી તેને સમત વગામા મને શો
 વધો હોય ? આથી લેખમાળા હુ કમીથી જોઈ ગયો છુ
 અને હાજી વિગેનાં ડેટલાડ મામાન્ય મુપારાઓ બાદ
 કર્યા તે જ રૂપે પ્રગટ થયા હતા તેજ સ્વરૂપમા પ્રગટ
 કરામા આને છે આ લેખમાળામા કુલ મોળ લેખો
 છે અને સ્વયં ૧૯૭૮ ના વર્ગમા માનથી ૧૯૭૮ ના
 રાજ્ય માસ મુખીના લગભગ મે વર્ષના ગાગામા 'શ્રી
 મૈત્ર ધર્મ પ્રકાશ' ના કમચ પ્રગટ, સામા આવ્યા હતા
 લેખો પ્રાટ થયા તે વખતે તેના દર્શાવે કટલાડ વિચાન
 સાને ખુબ ઉપોદ્ધ થયો હતો અને અત્યારે જે માસાદિ
 વીગશાસન નીકળે છે તે ને વખતે માનિક વીગશાસન
 હવે અને તેના તા મુખ્યત્વે કરીને પ્રસ્તુત વેચોતુ
 બદલ આવતું હતા આને વિચારપ્રદશના એટલો વિડામ
 થયો હોમાત્ર છે કે તે વખતે ઉચ ગુણના વિચાન આને
 દેશન સમાન્ય ગણાવા સકવ ખતી

તે લેખો પ્રગટ થયાને આજે સાત વર્ષ ઉપર સમય વહી ગયો છે આટલા લાંબા સમયના અનુભવ, અભ્યાસ અવલોકન અને મનન બાદ પણ તેમા જણાવેલ ડોષ પણ વિચારમા ફેરફાર કરવાની મને જરૂર દેખાતી નથી એની એજ વસ્તુ ઉપર આજે લખવાનું હોય તો તે વસ્તુના વિવેચનમા ટેટલીક નવી માહિતી ભરી ગયું તેમજ ડેટવાક મર્મશાહી વિચારો ઉમેરી ગયું પણ તેમા પ્રશ્નપેશુ મૂળ દૃષ્ટિબિન્દુ તો અત્યારે પણ કાયમ છે હું અત્યારે પણ પણ માનુ છું કે ઉચ્ચ ગણાતા વર્ગોમા વર્તમાન જૈન સમુદાય છત્ર સૌથી વધાર કળાવિહીન, અનુકરણપરાયણ અને ધ્યેયપરાદુષ્ટ છે આપણી મૂર્તિપૂજના અગમા પહેલા ઠરતા પણ આજે મારા વિચારો વધારે મહત્ત્વ અને ઉચ્ચ બની રહ્યા છે મેં દિગંબર જૈનોના ટેટલાક મહિરો અને મૂર્તિઓ જોઈ છે અને તેથી ખાસ ઠરીને આપણાથી પૂજન ચવહારમા જે અતિરાયતાઓ ઉમેરાઈ છે, તેનું મને વધારે મચોટ લાન થયું છે જિનમૂર્તિની લવ્ય કલ્પના અને તે મૂર્તિ ઉપર ઠરનામા આવતું અત્યારનું અવકરણ-બંને વચ્ચે રહેલો અમાધારણ વિરાધ આપણી શુદ્ધિને જરા પણ શુચતો નથી એ મારે મનભારે આશ્ચર્યનો નિાય છે પ્રસ્તુત લેખમાગામા ચર્ચેલા અનેક વિચારો પુનઃ પ્રગટ થવાના પરિણામે નવી ચર્ચાઓ જન્મે અને આપણા ધાર્મિક ચવહારો કળાસગત બને એથી લેખકને કે પ્રગટનારને અન્ય શું ઈષ્ટ હોય ?

આધુનિક જૈનોનું કલાવિહીન ધાર્મિક જીવન

મનુષ્ય જીવનનું દ્યેય કળા અને ધર્મનો મળધ

(૧)

જૈનોના જીવનને કળાવિહીન કહેવું તે મોટો આશ્ચર્ય જણાય, પણ તે આશ્ચર્યની સઘર્વતા મમળત્યા મિવાય જૈનોના ધાર્મિક જીવનમા જે જડતા-નિઃસ્વતા-કળાશૂન્યતા-પ્રવેશ પામી છે તે ફર થવી અશક્ય છે આપણા લોકોમા કળા વિષે એટલું બધું ગનાન છે, કે વર્તમાન જૈનોના ધાર્મિક જીવનને કળાવિહીન કહેવા પડેલા પ્રથમ તો કળા અને ધર્મના મળધનો નિર્દશ ગ્યો આવશ્યક છે.

મચારમા દરેક આત્મા અપૂર્ણ છે, અને પૂર્ણતાને શોધે છે, તે પૂર્ણતા નશ્વિદાનદ સ્વરૂપની પ્રાપ્તિમા ગ્રહેલી છે, એવું જિદુ તેમજ જૈન ગાચડામે કહે છે, તે સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ બનમાત્રને શક્ય છે, એમજેડ ગાઓ અનેડ દુષ્ટા નોધી સિદ્ધ કરે છે

મનુષ્ય નામાન્ય રીતે પોતાના જીવનની જન્મથી નવું પર્યન્ત મર્યાદા બાધે છે, અને પોતાના દેહમા આત્મભાવને કદરે છે, આમ નમજવાને બદલે દેહવી અનિચ્છિત આ મા છે, તે જનાદિ જનના છે, તેનું અસ્તિત્વ જ માયુ છે, અન્યનું અસ્તિત્વ ખોટું છે કારણ કે અન્ય મર અચિર સ્થાયી છે, અને જેમ અર્પ જૂની કાચગી છોડે અને નવી કાચગી મેલુ કરે તેન આત્મા અને દેહનો સબધ આધ્યા જ કરે છે આવી - આત્મપ્રતીતિને સત્ પ્રાપ્તિ કહી શકાય.

ત્યા સુધી મનુષ્યને ઇન્દ્રિયદ્વારા અજ્ઞાધિન જ્ઞાન મળે છે ત્યા સુધી તે અજ્ઞાન તો ઠી ન શકાય, પણ મનુષ્યનું જ્ઞાન દિશા તેમજ કાળથી મર્યાદિત હોઈને તેમજ જેટલું છે તેટલું પણ જ્ઞાન્તિમિશ્રિત હોઈને ઇન્દ્રિયગ્રાપ્ય જ્ઞાનને અજ્ઞાનની ઠાઠિમા જ મૂડી શકાય આ દિશા અને ઠાઠની મર્યાદા તુટે, મદગી જ્ઞાન્તિઓ ટળે, અને જેમ સ્વચ્છ આદર્શમા સુદર પ્રતિબિંબ પડે તેમ નિર્મળ આત્મ આઠાગમા આ સમગ્ર વિશ્વનું ત્રિકાલાગ્રાધિન યથાન્થિતિ પ્રતિબિંબ પડે ત્યારે ચિત્ પ્રાપ્તિ થઈ ગણાય

મનુષ્યનો આનંદ સૌન્દર્યના અનુભવમા રહેલો છે કુદરતનું સુદર દૃશ્ય જોતા, પ્રાસાદિઠ કવિની પ્રતિભાપૂર્ણ જિતા વાચતા, વિવિધ વિવાસવતી કોઈ રમણી નિરખતા, નવગી બાળકો નજરે પડતા અને આવા આવા અનેક સુદર ઇલાતા પાર્વોનો સાક્ષાત્ અનુભવ થતા સ્વાભાવિક રીતે મનુષ્યના અનગમા આનંદ ઉલ્લસે છે, એમ છતાં પણ સુંદર વસ્તુનો સાક્ષાત્ સમાગમ દરે મનુષ્યના હૃદયમા એક સંગો આનંદ ઉપજાવી શકતો નથી આના ઘણા કારણો હોય છે, પણ મુખ્યત્વે કરીને આમ બનવાનું એક કારણ એ હોય છે કે મનુષ્ય અનેક પ્રકારના વિઠારોને વશ હોઈને સાચા સૌન્દર્યને સમજી શકતો નથી સુદર-અસુંદરનો નાચા વિગેડ જી શકતો નથી, સૌન્દર્યાનુભવની તૃષ્ણામા કુરૂપ પદાર્થોની પાછળ ભળે છે અને કોકર ખાત છે આમ બનતા તેનો આનંદ અવિચ્છિન્ન ધારાએ વહેતો નવી સુંદર વસ્તુને એ કોઈ વહાય, પણ સારા માઠા સંસ્કારોને લીધે સૌન્દર્યને લગતા દરેકના ધોરણમા તક્ષવત પડે છે

અને તેથી એક જ વસ્તુ એકની પ્રીતિનું પાત્ર બને તે અત્યંત અણુગમાનુ સાધન બને, અને દરેક મનુષ્યમા માનસિક પરિવર્તન નિરતર થયા કરતું હોવાથી આજે જે વસ્તુ ઉપર પ્રીતિ હોય તેના ઉપર આવતી કાલે અણુગમે થાય તે આશાવિક છે આ અર્ચાદિત સ્થિતિના ષઘનોમાથી ઉચે આવના સુદર અનુદરના ખ્યાલો ચોક્કમ બને, આત્મા પૂર્ણદશાને પામતા જે વિશ્વવ્યાપી સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય તેને ક્ષીધે વિશ્વમા ભરેલા અખૂટ સૌન્દર્યનો તે ભોજતા બને, મોહવિહાર અને મલિન વાસનાઓનો આત્રરણુ દૂર થતા મનોગત વિદ્યબળતા પણના પામે અને નિરતર અનુવચ્છિત અવર્ણનીય આનંદની પ્રાપ્તિ થાય.

આ રીતે સમ્બિહાનદ સ્વરૂપને પામેલ આત્માની સ્થિતિ વર્ણવી ગકાય આ ઉપરથી સમજાશે કે કળાની પૂર્ણતાને પામ્યા સિવાય એટલે કે વિશ્વજનનમા વ્યાપી રહેલા કળાના અગોને આ મજબનમા એક રૂપ બનાવ્યા સિવાય અપ્રતિહત આનંદ અશક્ય છે અને તે અપ્રતિહત આનંદ સિવાય પૂર્ણ દશાને પામવાનો કાંઈ અર્થ જ નથી.

હવે ધર્મનું શુ ક્ષેત્ર છે તે તપાસીએ મામાન્યત મનુષ્યોનું જનન લક્ષ્યહીન દેખાય છે મનુષ્ય જન્મે છે, જીવે છે અને મરે છે, પણ એ બધું શુ અને શાને માટે છે તેનો તેને કાંઈ ખ્યાલ હોતો નથી જીવનમા અનેક તરગો-વાસનાઓ ઉઠે અને તે તૃપ્ત કરવાના સાધનો યોજતા તય પામે આ સાધનો યોજવામા યોગ્યાયોગ્ય કે કર્તવ્યા-કર્તવ્યનો ખ્યાલ દેખાય જ નહિ, યોનાની જાન ભોજતા

અને આપુ વિશ્વ લોચ્ય લેખાય, આગળ પાછળનો વિચાર ન થાય અને માત્ર સામે ઉભેલા સ્વાર્થને આધાર એજ ચિન્તનનમા શુન્ય પ્રનાસ પૂરે થાય આવી અતત્રિત-તરંગી-મનસ્વી-માયાવી સ્થિતિમાથી ઉદ્ધાર જે, નિયતશુન્ય સ્થાપન હજ અને મનુષ્યશુન્યનું અસુ-લક્ષ્ય નક્કી કરીને તે તરફ દોરે માનવ શુન્યતા વિવિધ માર્ગગામી પ્રવાહોને તે ધર્મ કહેવાન અજ્ઞાનાવૃત સ્થિતિમાથી ઉદ્ધાર કરી આત્માને જ્ઞાનમય દશાને પમાડે, બોહાનૃત દશામાથી છુટે કરી પ્રેમમય દશાને પહોચાડે, કુરૂપી પદાર્થોમા ઉપજેલી સુરૂપનાની જ્ઞાન્તિ દૂર કરી સાચા સૌન્દર્યના ચ્હુમ્બને પ્રાપ્ત કરાવે એજ ધર્મ ગણી શકાય આ રીતે કર્યા અને ધર્મનો વિશાળ અર્થ લઈએ તો કર્યાની પૂર્ણતાને સાચા સિવાય આત્માની પૂર્ણતા અથહીન છે અને ધર્મનું લક્ષ્ય આખરે આત્માને અપૂર્ણ દશામાથી પૂર્ણ દશાએ લઈ જવાનું હોઈને કર્યા અને ધર્મ એકમેકના નિકટ સળધવર્તી છે એ પાશ્વ સ્વત મિદ્ધ થયું

જ્ઞાના ઘણા અર્થો થાય છે તેથી જ્ઞાનું સામાન્ય લક્ષણ બાધવુ બહુ સુરકેલ છે અહિં કર્યા શબ્દનો અર્થ સુક્ષિત કે શુદ્ધિચાતુર્ય લેવાનો નથી, અહિં તો જ્ઞાથી એટલું જ સમજવું કે અતરાત્મામા જે સરમ વિચારો, મનોહર કંપનાઓ, ઉત્તમ ભાવનાઓ-ઉદ્ભવે તેનું વિવિધ સાધનો વડે સુર નિરૂપણ કરવાની શક્તિ તે કર્યા તે કર્યાનો પ્રદેશ બહુ વિસ્તીર્ણ છે અને તેમા અનેક વિષયોનો સમાવેશ થાય કે ચિત્ર, સંગીત, કવિતા, નૃત્ય, નાટક, સ્થાપત્ય વિગેરે

અનેક વિષયો ડળાના જન્વડપો છે માનુષિ. જીવનમાં ૨૪
 પ્રેરનાર શક્તિ તે ડળા છે કળાકારની કાલ્પનિક સૃષ્ટિમાં
 સ્થૂળ વિશ્વમાં અનુભવાતી કુરૂપતાને સ્થાન નથી સામાન્ય
 નજરે કળા અને ધર્મના પ્રદેશો સિત્ત સિત્ત જણાય છે
 ડળાનું લક્ષ્ય આનંદ પમાડવાનું અને ધર્મનું લક્ષ્ય માણુ-
 સને નિયમમાં લાવવાનું લેખાય છે, પણ સિત્તલક્ષી હોવા
 છતાં કળા અને ધર્મ પરસ્પરને અવલગીને રહેલા છે કળા
 ઉપર ધર્મનું નિયંત્રણ હોય તો જ તેની વિશુદ્ધિ સચવાય,
 અને ધર્મને તો ડળાનો આશ્રય અપરિહાર્ય બનેલો છે
 લોકજીવનમાં ધર્મની આટલી જાત્રી સત્તા જેટલી તેના
 તરવજ્ઞાનને આભારી છે તેટલી જ તેણે લીધેલ ડળાના આશ્ર-
 યને આભારી છે ઈર્ષ્ય નિયામકતા જેનું લક્ષ્ય હોય તેમ
 ધર્મ એ સામાન્ય વ્યાખ્યા નીચે દુનિયાના દરેક ધર્મોના
 મમાવેશ થઈ શકે છે તે સર્વ ધર્મોના પરિપાક તથા પ્રથા
 રમાં ચિત્ર, મગીત, કાવ્ય, સ્થાપત્ય વિગેરે કળાઓએ
 કેટલો ભાવ ભાગ્યો છે તે વિચારકને સુગમ્ય છે સ્તુતિઓ
 પ્રાર્થનાઓ, પત્રો, ગીતો વિના લોકહૃદયને ધર્મ શી રીતે
 ગમ્ય બને ? મોટા લબ્ધ મદિરો, મનોહર વાણત્રો, પુરાણ
 વિષયક રમ્ય ચિત્રો વિના ધર્મનિઠાર અગમ્ય છે નરસિંહ
 મહેતાની ધર્મશક્તિ ડવિતામાં જ આવિર્ભાવ પામી હતી.
 પુદ્ધ ધર્મના માધુઓની ધર્મભાવના અજ ટા આદિ સ્થળોમાં
 થયેલા ચિત્રામણુમાં પ્રગટી હતી આદિ ક્રિશ્ચિયનોએ પોતાની
 ધર્મભાવના લબ્ધ મદિરો અને મેરી અને કાર્મસ્ટના અમ-
 ખ્ય કાલ્પનિક ચિત્રોમાં ગુથી હતી જે મદિરમાં વાનિત્રનો
 રજા

તે મદિર સુવદન લાગે આવી રીતે જાણ

ધર્મથી જ ખરૂં પોષણ પામી છે આદિ શુજરાતી સાહિત્યનો ઘણો ખરો ભાગ ધર્મવિષયક જ હતો. પ્રાચીન કાળમાં ચિત્રો પણ ઘણું ખરૂં ધર્મના વિષયને અવલંબીને ચિતરાતા, બાધ કામ તથા કોતરણી ધર્મના ઉદાર આશ્રયથી જ આટલા વિકાસને પામ્યા છે. આ ગીતે કળા અને ધર્મની પરસ્પર અવલંબિતતા સુપ્રસ્ટ છે. વળી જેવો સળધ જ્ઞાનને ધર્મ સાથે છે તેવો જ મળધ કળાને ધર્મ સારે રહેલો છે. જ્ઞાન પ્રદોતક શક્તિ છે કળા અનુરજક શક્તિ છે. જ્ઞાનવિના ધર્મ આધળો, કળાવિના ધર્મ રસહીલો, પણ ધર્મના નિયમ વિના જ્ઞાન કુમાર્ગે ખરચાય અને કળા વ્યભિચારમાં પરિણમે. ઉભયનો આભાય મનુષ્યને ઉચ્ચ લક્ષ્ય જવાનો છે, પણ ધર્મના અભાવે ઉભય મનુષ્યના અધ પતનનું નિમિત્ત બની શકે છે.

કળા સાધન છે, ધર્મ સાધ્ય છે. તેને બદલે વિપરીત પરિસ્થિતિ બને તો ધર્મના સ્થાનોમાં અધર્મનું સામ્રાજ્ય ઉભું થાય. જગન્નાથપુરી અને એવા જ અન્ય મંદિરોમાં જોવામાં આવતા બિલ્લત્ત ચિતરામણ અને કોતરકામ શુ સૂચવે છે ? કૃષ્ણ ગોપીના નામે મહાજમા પ્રચલિત થયેલા હૃદ બહાગના શૃંગારિક કાન્યો શુ જણાવે છે ? તે માત્ર ધર્મના ખોળામાં કળાનો અવચ્છન્દ વિહાર સૂચવે છે. અત્યારે પ્રસરતા જડવાદના યુગમાં પણ આવી જ પરિસ્થિતિ ઠબી થતી દેખાય છે. ઉત્તરગામિની કળા ધર્મપગલુથી બનતા વિષયગામિની થતી જતી અનુભવાય છે અને મનુજ જીવનમાં વિશુદ્ધિ લાવવાને બદલે વિનાશવિધર્મને યોજતી જણાય.

છે કળાનો ઉદ્ધાર ધર્મથી ે, ધર્મનો પ્રચાર કળાથી છે
ધર્મ સરખા સોમરમને પચાવવામા કળા પરમ ઔપધિનું
કામ કરે છે કળાનિહીન ધાર્મિક જીવન લુપ્ત અને જડપ્રાય
હીસે છે ધર્મવિનાની કળાપરાયણતા આખરે સ્વચ્છન્દ
આચારમા પરિણામ પામે ે

આ રીતે કળા અને ધર્મનું સામાન્ય સ્વરૂપ મમનન્ધુ
આ મળધની વિગિષ્ટ પર્યાલોચનાને અહીં અવકાશ નથી
કળા અને ધર્મના સળધની ઐતિહાસિક અને ભૌગોલિક
દૃષ્ટિગિન્દુએ મમાલોચના થાય તો ઘણું જાણવાનું મળે કળા
તેમજ ધર્મ એક છતા કાળ તેમજ દેશના અતરે ડગા
અને ધર્મના અનેક સ્વરૂપો જોવામા આવે છે જેમ કાળ
કાળના અને દેશ દેશના ધર્મો જુદા જુદા હોય છે તેમજ
કાળ અને દેશને અનુસરીને કળાના આવિર્ભાવો પણ ક્ષિત્ત
ક્ષિત્ત પ્રકારના દૃષ્ટિગોચર થાય છે આમા પણ જ્યારે એક-
મેકથી તદ્દન જુદી રીતે વિચરતા અને અસમાન, બાનનાઓને
ધારણ કરતા દેશોનો વિગ્રહ કે એનાજ ઢોધ કારણે મમા
ગમ ધાય છે ત્યારે જેમ ધવલવર્ણી જાગા અને શ્યામવર્ણી
યમુનાનો મગમ થતા પાળી ડોળા અને અન્યવર્ણી ખની
જાય છે તેમ પ્રત્યેક દેશના ધર્મ અને કળા ઉપર સખત
આઘાતો લાગવા માટે છે અને ઉભયના સ્વરૂપો એકદમ
પલટાવા માટે છે આવી પરિસ્થિતિ જ્યારે વિગ્રહના પગિ
શ્વામે ઉભી થઈ હોય અને એક દેશનો અન્ય દેશ સાથે
પરાજિત-વિજેતાનો મળધ જોડાયો હોય ત્યારે બેટલા
પ્રમાણમા વિજેતા દેશના કળા અને ધર્મને ખમલુ પડે છે

તેથી ઘણું વધારે પગાજિત દેશ કળા અને ધર્મના અગમી
 નુકશાન ભોજવે છે, કારણ કે પગાજિત દેશમાંથી આ નવ
 ન્માનની કે આ મધ્યેષ્ટતાની ભાનના લય પાની ગઈ હોય
 છે અને વિજેતા દેશના લોકો પી રહેલી ઠગપી તેમજ ભાવ
 નાઓમાં સર્વોત્કૃષ્ટતાની શ્રાન્તિ થાય છે આ વ્યામોહનું
 પગિણામ એ માવ છે કે પગાજિત દેશ ઘાતીનાર અનુવ
 નના મુંઢવ અને ઉપયોગી અશોને શુભાવી દે છે મને રાજ્ય
 ઠગી પ્રજાના પોતાને તદ્દન પ્રતિદ્રુગ અને નિરૂપયોગી કેટ
 લાક અમલ અશોને, મોવશાત્ આત્મશુદ્ધતામાં ચિત્ત દુર્બી
 મ્યાન આપે છે આજ આપણા ભાગતવર્ષની પળે ઠાઈક
 આવીજ દશા થઈ છે પાશ્વિમાન્દ પ્રત્યક્ષ ભાગત વર્ષ ઉપર
 આક્રમણ આરંભાયા અને ક્રમે કરીને અગ્રેજ પ્રજાનું ભારત
 વર્ષ ૫૦ શામન સ્થપાયું, ત્યારથી પાશ્વિમાન્દ સંસ્કૃતિની
 પૌર્વાત્ય સંસ્કૃતિ માથે ભારે અથડામણી થઈ, તેના પગિ

આશ્રય લીધો હત તો લાવી એટલું ચિંતાનક ન બનત,
 પણ પરિસ્થિતિ એવી ઉભી થઈ કે આપણા વણે ખરો
 શિક્ષિતવર્ગ આસારવિવેકને બૂલી જઈ પશ્ચિમનું અધ
 અનુકરણ કરવામાં જ શિક્ષિતતાની સાર્થકતા સમજવા લાગ્યો
 એને અગિયાર લોકો શિક્ષિતને પગલે ચાલવા લાગ્યા પગ
 ણામે આજ આપણા સામાજિક જીવનમાં અનેક તરવે પર
 અપર સંઘટિત થતા દૃશ્યમાન થઈ રહ્યા છે આની અમર
 દેશના ડગા અને ધર્મ- જે લોકજીવનમાં અતિ મહત્વનો
 ભાગ ભજવે છે તેના ઉપર થયા વિના કેમ ગહે? જડવાદની
 પ્રતિષ્ઠા વધાવનાર પ્રાશ્નિકાત્મક સંસ્કૃતિના યોગે ધર્મના નામ
 તરવે પણ ધાધલથી ભરેલા લેખાયા છે અને ડગાના રસ
 મધ નૈસર્ગિક આવિર્ભાવને તિલાંજલિ અપાવા માડી છે
 હિંદની ડગામાં ભાવનાત્મક તરવ ઘટતું જાય છે, સ્થગતા
 વધતી જાય છે ધર્મપરિપોષકતા ઓછી થાય છે, વિકારવિ-
 વર્ધકતા પોષણ પામે છે દેશના રમવિહાર સુના થતા જાય
 છે, કૃત્રિમ ફેફડાટ વધતો જાય છે ધાર્મિક ઉત્સવોની મસ્તી
 આજ ક્યા છે? કયી કુલીન બાલાઓ આજ ચાદનીમાં
 રાસડા ગાતી જોવામાં આવે છે? ચોપાકમાં પણ ફેશનની
 વિવિધ ઘટના પાછળ અનુકૂલતા કે સુસ્તતાના આદર્શો
 અવગણનાને પામે છે, પશ્ચિમના તરવે વિવેક વિના દાખલ
 કરવાથી આપણા માનસજીવનને મોટો આઘાત લાગ્યો
 છે અને વ્યવહાર જીવનમાં વર્ણસંકરતા વધી છે આ
 પરિસ્થિતિની માડી અસર આપણા ધાર્મિક જીવનમાં અવિશેષ
 વ્યક્ત થાય છે તે જોતા સહૃદય વિચારકને ગ્લાનિ થયા
 વિના રહેતી નથી. જે સ્થિતિ અન્ય ધર્મોની વર્ષ છે તે ન

શ્રિવિનિની જૈનધર્મ પોતાનો બચાવ કરી ગંડેલ નથી, એટલું જ નહિ પણ જ્ઞાના વિશુદ્ધિ પ્રેરવાનું જે ધર્મને માન ધટે છે તે જ ધર્મ જ્ઞાના દૃષ્ટિબિન્દુએ સૌથી વધારે અવપતિત ધર્મેવો દેખાય છે અને સન્નિભર પ્રત્યાવ ઠરી જૈન બધું જોતું તે દિગામા લક્ષ્ય ખેંચતું અને જ્ઞાતી ધર્મનો અને ધર્મથી જ્ઞાનો પુનઃદ્વાર ઠરવા પ્રેરણા ઠગવી એ આજે હવે ૧૪ી સુ યજ્ઞ કરવામા આવશે

ધાર્મિક ચિત્ર આલેખન

(૨)

ઉપર જ્ઞા અને ધર્મના મળધનું સ્વરૂપ મમતાન્યુ અને લ્યાન્નાદ અપ્રેક્ષેનું આર્યાવર્ત ઉપર માત્રાન્ત્ય વત્તા જ્ઞા અને ધર્મ ઉપર જે માઠી અમર થના પામી છે તેનું દુકમા વિવેચન ઠરું આ માઠી અનરથી જોનો પણ છુટવા નથી પામ્યા તેનું પણ મહેજ સૂચન કીધું જ્યારે આખા દેશના જીવનપ્રનાહમા અમુક વિષમય તરવો પ્રસરવા માટે જ્યારે તે જ ફેશમા વસના જોનો તે વિષમય પરિણામોથી મુજા રહે તેવી આગા ગણવી તેતો બ્યર્થ જ ગણાય, પણ જૈનો મામાન્ય રીતે ઘીજી પ્રજા ઠગના વધારે અનુકરણગીત પ્રવૃત્તિના જણાય છે અને આધુનિક જોનોની જ્ઞાવિષયક ઉપેક્ષા પણ સૌથી અદિયાલી છે, તેવી જોનોનું ધાર્મિક જીવન જ્ઞાતી બહુ બહુ દૂર જતું અનુભવાય છે જ્યાં જ્યાં જ્ઞાને ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓમા અવકાશ આપવામા આવે છે,

ત્યા ત્યા સૌંદર્ય પ્રગટવાને બદલે કદરૂપા દરયો દેખાવ
દે છે અને તેવી જૈનો અન્યના ઉપહાસને પાત્ર બને છે.
આ વિષયનો અહીં યથાશક્તિ વિસ્તાર કરવાની ધારણા છે

વર્તમાન જૈનોના ધાર્મિક જીવન ઉપર કળાશૂન્યતાનો
આરોપ મૂકતા સહેજે પૂર્વકાળના જૈનો તરફ દૃષ્ટિ ફાટ
છે અને મનમાં પ્રશ્ન થાય છે કે પૂર્વ કાળના જૈનોને પણ
આ આક્ષેપ લાગુ પડે ખરો કે? પૂર્વકાળના જૈનોનો કળા
પ્રત્યે ડેટલો આદરભાવ હતો તેનું ચોક્કસ માપ કાઢી ન
શકાય, પણ જે જૈનોએ શેત્રુજય, ગિરનાર, આબુ અને
સમ્મેતશિખર જેવા દિવ્ય સ્થાનોને પોતાના તીર્થો બનાવ્યા
છે, જે જૈનોએ અનેક પદો, રાસો, કાવ્યો અને સંખ્યાથી
સંસ્કૃત, પ્રાકૃત તથા ગુજરાતી સાહિત્યને સમૃદ્ધિવાન કર્યું
છે, જે જૈનોએ સ્થળે સ્થળે સુંદર કારીગિરી તથા કૌતરણી
વાળા ભવ્ય મંદિરો બાંધીને હિંદના શિલ્પને ગોલાવ્યું
છે, તે જૈનોની કળાપ્રિયતા તો વિના સંશય સિદ્ધ છે
દેલવાડાના મંદિરોની કૌતરણી આજ આજા જગતને
મોહાવી રહી છે, શેત્રુજયની મંદિરમાળા જગતના તીર્થ-
સ્થાનોમાં અદ્વિતીય છે, પાવાપુરીના મંદિરમાં જે શાંતિ
મય સૌંદર્ય ભર્યું છે તે હાલ બીજે કયા અનુભવાય છે,
સમ્મેતશિખર જેવા રમણીય સ્થળો હિંદુસ્થાનમાં બહુ જ
અલ્પ છે કવિતાના પ્રદેશમાં જૈનોનો પ્રયાગ અમાધાગ્ય
છે સૃજારના ઉન્માદને દૂર કરી શાન્તરમય બોધક સાહિ-
ત્ય ઉપજાવવાનું માન જૈનોને જ ઘટે છે આનંદધન અને
ચિદાનંદના સાત્ત્વિક પદો સાથે હિંદુસ્થાનમાં બીજા ડેટલા

પદો ઉભા રહી શકે તેમ છે ? જુની કથાઓમાથી પણ
જેનોની કળાપ્રિયતાના મનોહર દૃષ્ટાંતો મળી ગઈ તેમ છે
રાવાળું મદોદરીનું અષ્ટાષ્ટક પર્વત ઉપર નૃત્ય દોને અમર્યું
છે ? જૈન નાટકો વિષે પણ જૈન કથાસાહિત્યમાથી અનેક
વાતો ઉપવૃથ્થ થાય છે આ રીતે જૈન ધર્મનો પ્રાચીન
ઇતિહાસ કળા અને ધર્મનો સુયોજક હતો એ સુજોવાર
બને છે આ જ ધર્મનો વર્તમાન ઇતિહાસ તેથી વિપરીત
સ્થિતિને ધારણ કરી રહેલ છે તેનો કંઈ કોઈને વિચાર
આવ્યો છે ?

વર્તમાન ધાર્મિક જીવન ઉપર નજર કરતા આપણી
ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓમા અક્ષમ્ય કળાશૂન્યતા નજરે પડે છે
દ્રવ્યોપાર્જન જીવનનું મુખ્ય લક્ષ્ય બનતા રસપોષકતા ઘટી
ગઈ અને સ્થૂળ લાભાલાભના વિવેકમા અને જેમ આવે
તેમ મોનું રૂપ વેરવામા કળા અને ધર્મની એવાનો સમા
વેશ થઈ ગયો પ્રથમ તો ચિત્રકળાને લક્ષીને વિચાર કરીએ

અત્યારે હિંદુમા ચિત્રકળાનો પુનરુદ્ધાર થવા માડ્યો
છે, છતાં જૈનોનું તે તરફ અસાધારણ હર્ષલક્ષ્ય છે એટલું જ
નહિ પણ કેટલાક જૈનવિચારકો ધર્મને લગતા ચિત્રો પ્રગટ
કરવાની તદ્દન વિરુદ્ધ અભિપ્રાય ધરાવે છે તે આશ્ચર્ય
પમાડે તેવું છે જે લોકો જાત મહેનતથી ધર્મ સાહિત્ય
વાચવા ન માગતા હોય તેમને આગલો ધર્મ સંસ્થાપન
કર્વાનું સારામા સારું સાધન ધાર્મિક ચિત્રો છે, એટલું
જ નહિ પણ ધાર્મિક કલ્પનાઓ ચિત્રારૂઢ થયા પછી જ
હિંદુદયમા ઉડા મૂળ નાખી શકે છે અત્યારે રામ, કૃષ્ણ

અને બુદ્ધના કેટલાય મનોહર આલેખનો પ્રગટ થઈ રહ્યા છે તો ભગવાન મહાવીર અને અન્ય તીર્થંકરોના ચિત્રો પ્રવીણ ચિત્રકારોને હાથે શા માટે ન આલેખાય ? સિદ્ધ ચિત્રકાર હાલના ચિતરેલા મેરી અને કાઈસ્ટના ચિત્રો કેટલા ભાવાત્મક અને ભક્તિઉત્પાદક હોય છે ? માનસિક જીવનના વિકાસમાં ચિત્રો અનુપમેય ભાગ ભજવે છે અરુ ઓ પુરુષોને મહાપુરુષના ચરિત્રો ચિત્રોથી સુગમ્ય બને છે ધ્યાનને માટે ઇષ્ટદેવની પ્રતિકૃતિ અતિ ઉપયોગી સાધન બની શકે છે આપણને કાઈસ્ટ, બુદ્ધ, કે મહુમદ ઉપર ખાસ ભક્તિભાવ ન હોય તો પણ તે તે મહાપુરુષોના એવા સુદર અને અલૌકિક આલેખનો જોવામાં આવે છે કે આપણને તે તરફ સહેજે આકર્ષણ થયા વિના ન રહે, અને તે મહાપુરુષો માટે અતરમા ભક્તિભાવ ઉપજ્યા વિના ન રહે જોતેતર લોગણુમાં જોનધર્મનો પ્રચાર કરવા માટે તથા જોન ધાવનાઓ વિસ્તારવા માટે ચિત્રો જોવી ખીજ એકે લીઓનર્ડો વીન્મી ઉત્તમ પશ્ચિમી નવી તેમજ અન્ય લોકવિખ્યાત ચિત્રકારોની લેખિનીમાંથી ઉપજેલ મેરી અને કાઈસ્ટના આલેખનોમા કેટલી ચર્ચિતતા અને વિશદતા ભરેલી હોય છે ? અવનીન્દ્રનાથ ટાગોરનું ભાગ્યભાતાનું કે લિલુ બુદ્ધનું ચિત્ર કેટલું ભાવપૂર્ણ અને મનોહર છે ? ભગવાન મહાવીરની મહત્તા ઝાઝા ઓછી નથી શા માટે ચિત્રવિચિત્ર કલ્પનાનાળી તેની છળીઓ ન ચીતરાય ? મહાવીર તેમજ અન્ય મહાપુરુષોના જીવનમાં એના અદ્ભૂત પ્રસંગો કે જે જો તેના સુદર આલેખનો પ્રગટે તો 'જળા સાહસ્યમાં જળરી પૂરવણી થાય અને આખું વિશ્વ પણ જોન ધર્મના

રહસ્યને બહુ સહેલાઈથી પાગી થકે મહાવીર અને ગોશા
 જાનો પ્રસંગ, ચંદનખાજાનો સમાગમ, ચંડકોશીયાનો ઉપ-
 દ્રવ, ગૌતમનો પ્રથમ મેળાપ, શ્રેણિકનો પરિચય, કેવળજ્ઞા-
 નપ્રાપ્તિ, ભગવાનનું નિર્વાણ, ગૌતમસ્વામીનો નિર્વેદ-આવા
 અનેક પ્રસંગો ચિત્રિત થો તે જગતને કેટલા બોધક બની
 શકે? ભગવાન શ્વસદેવના અગ્નિમા પશુ કયા બોધક
 પ્રસંગો છે? વર્તમાન સદિ યવહારનું પ્રવર્તન, ભરત અને
 બાહુબળનું યુદ્ધ, ભગવાન શ્વસદેવના હાથે પ્લાક્ષી અને
 મુદ્ગીને વિદ્યાપ્રદાન, ભરત ચક્રવર્તીને આરીસાભુવનમા કેવ-
 ળજ્ઞાન, બાહુબળનું અહંકારમોચન, મકેદેવી માતાનો ભગ-
 વાનને ૩૦ મહાગમ-આ બધા પ્રસંગોને પુસ્તક પાનામા
 રાખી મૂકવા ઘરતા ચિત્રો દ્વારા જગતની નજર સન્મુખ
 લાવવા જોઈએ જેન કથાસાહિત્યમા પશુ ચિત્રોને માટે
 પુષ્ટજ સાહિત્ય ભરેલું છે સ્થૂલભદ્ર અને વેળ્યાનો પ્રસંગ,
 શાળિભદ્ર અને ધન્નાનું અગ્નિ, શ્રીપાગની રામાયણ જેવી
 મોટી જીવનકથા, ચંદરાબની રસપૂર્ણ વાર્તા જેન ઇતિ-
 હાસમા પણ હેમચંદ્રાચાર્ય અને કુમારપાળ, હીરવિજયસૂરિ
 અને અન્નર ભાદસાહ, શીલગુણસૂરિ અને વનગજ આવડો,
 અને તદુપરાન્ત વલ્લભીપુર અને મથુરામા મળેલી આગમ
 ઉદ્ધાર અથે આચાર્યોની સભા, આનંદધનજી અને યશો-
 વિજય, ઉપાધ્યાયનો સમાગમ-આવા અનેક ચિરંમરણીય
 બનાવો હજી મુઝી કોઈ ચિત્રકાળી લેખિનીને વર્ણ નથી
 તે ખરેખર આશ્ચર્ય પમાડે તેલુ ગણાય !

વાર્ષિક ચિત્રો પ્રગટ કરવામા કેટલાક આશાતનાનો
 મુદ્દ રાજે ૮ એક તો આ કાય કેટલેક અગ્રે ખોટો છે

અને બીજી તો આશાતનાના આપણા ખ્યાલમાં પણ કેટલોક
 દેરફાર કરવાની જરૂર છે. આશાતનાનો બહુ સ કુચિત ખ્યાલ
 આપણે લઈએ તો અત્યારે જે મોટા પ્રમાણમાં જેન સાહિ
 ત્ય પ્રગટ થાય છે તે પણ થઈ ન જ શકે શુ જેન પુસ્તક
 કના પાનાઓ પગતળે કચગતા નહિ હોય ? શુ જેન
 માસિકોના કાગળો પસ્તીમાં વપરાતા નહિ હોય ? આમ
 છતાં પણ પુસ્તક પ્રકાશન આદરણીય છે, ઘરણું અત્યા-
 ગના કાગળમાં તે વિના ધર્મમંદાળ અસંભવિત છે જે
 અત્યારે જગત આગળ પોતાની વાત જુદા જુદા આકારમાં
 વારં વાર ધરશે તની જ વાત સંભળાશે આશાતનાની બીજી-
 વટમાં ઉતરતા લાલાલાલની તુલના કરવી જોઈએ જ્યાં
 ધર્મ ન બધી લાભ વધારે હોય ત્યાં આશાતનાનો ખ્યાલ
 ગોણપદને પામે છે કેટલાકને કૃષ્ણ ગોપીના હાસ્યજનક
 અને બિભત્સ ચિત્રો જોઈને ભય ગ્રહે કે આપણા મહાપુરુ-
 ષોની પણ ચિત્રકારોને હાથે આવી દશા કેમ ન થાય !
 આ ભય સ્વાભાવિક છે છતાં ખોટો છે જે પુરુષના જીવ-
 નમાં જેવી વાતો ગુચાયલી હોય તેવી જ વાતો તેને લગતા
 ચિત્રોમાં પ્રગટ થાય, મહાવીર અને અન્ય જેન મહા પુરુ-
 ષોના જીવન ચરિત્રો સમારીઓને બોધક માર્ગે લઈ જનારા
 અને ધર્મપથ પર ચઢાવનારા જ છે એ નિશ્ચય છે અને
 તેથી જ ઉપર્યુક્ત ભય અન્યાને છે ઉલટું જો જેન કથાઓ
 ચિત્રોથી રજાય અને જેન તીર્થંડરોની ઇબીઓ પ્રવીણ ચિત્ર
 કારોના હાથે ચિત્રગય તો ચિત્રકળાનો ઉદ્ભવ થાય અને
 ચિત્રકારોના સ્વછન્દી વિહાર ઉપર આક્રમક તરીકે તે અકુશ
 મૂકાય જે મૂર્તિપૂજા ઉપર આટલો બધો ભાર મૂકે

તેમને ચિત્રકાનો આશય તો લેવો જ નોંધ્યો ચિત્રકાના
 અવલબન સિવાય મૂર્તિપૂજનો આશય અપૂર્ણ રહે છે
 ઘણું ઠેકાટો મૂર્તિ કે મદિરની મગવડ ન હોય ત્યાં મહા
 વીરની સુદૃશ પ્રતિકૃતિથી ધ્યાનાદિને માટે કેટલી અનુદ્યુતા
 થાય? મૂર્તિ કળતા છળીમા વધારે મગવડ એ છે કે મૂર્તિ
 તો મદિરમા જ વિગળે છે, જ્યારે છળી ઘરે ઘરે પ્રાપ્ત
 થઈ શકે છે વગી જે વિવિધના મૂર્તિમા લાવવી અશક્ય
 થા મુશ્કેલ છે તે સહેલાઈથી છળીમા ઉતારી શકાય છે
 આવા કારણોથી તીર્થકનની સુદૃશ છળીઓનો પ્રચાર થવાની
 ખાસ આવશ્યકતા છે મહાવીરની એક છળી કેટલાય કાળ
 પહેલા ચિતરાયલી જૈન દુનિયાના પ્રચલિત છે એ અબાણુ
 નથી, પણ તે આબૂખણીથી ભરેલી મનુષ્ય આકૃતિની
 સામાન્ય રૂપરેખા મહાન તપસ્વી અને યોગી ભગવાન
 મહાવીરજી જ્ઞાન ગી રીતે કરાવી શકે? માત્ર પદ્માસન કે
 ઇન્દ્ર ઇન્દ્રાણી સાથેના ચિત્રામણુ મહાવીરની પ્રતીતિ કરાવી
 ન જ શકે મહાવીરની છળીમા તો વૈરાગ્ય નોંધ્યો, તપ
 નોંધ્યો, અપ્રતિમ શાન્તિ અને સમતા નોંધ્યો, સર્વવ્યાપી
 જ્ઞાનની ઓજસ્વિતા નોંધ્યો, તેમની સુદ્રામાથી સર્વ ભૂત
 પ્રત્યે હયા ઝરવી નોંધ્યો, અનંત સાથે એકતાનની મસ્તી
 હોવી નોંધ્યો આવી છળી કયા છે? છળીનો એવી નોંધ્યો
 કે જેનું દર્શન થતા દૃષ્ટાના અતરમા ભક્તિ ઉદ્ભવે અને
 શરણુચાચના સ્ફુરી નીચે ધનિક જેનો સસ્કારી ચિત્ર
 કારો ખાસે આવી છળીઓ ચિતરાવે તો કેટલો ઉપકાર
 થાય?

જેનોના ચિત્રકળા સળધીના દુર્લભ્ય વિષે કૃશિવાદ
 કરતા મારો ઝહેવાનો એવો આશય નથી કે જેનો ચિત્રા
 મણુ પાછળ ખીલકુલ પૈસા ખરચતા જ નથી આમ કહેવું
 તે તો અસત્ય ગણાય, કાગલુ જે જૈન મદિગા અન્ય મદિગેની
 માફક ચિત્રામણની કાઈ ઉણપ નથી જેનોના ઘણા મદિગેમા
 ચૌદ ગજલોકનું ગાંપનિક આલેખન, છ લેશ્યાનું ઉપક,
 બાહુબળનું અભિમાનઆગેહણ, પ્રભુનું સમવસરણ, પાર્થ-
 નાથને કમકનો ઉપદ્રવ, મધુબિન્દુલોહુપ મોહમુન્ધ
 પ્રાણીનું ચિત્ર, નેમનાથનો વિવાહ, ચૌદ સ્વપ્નો અને
 આવા અનેક આકર્ષક પ્રસંગો ચિતરાયેલા જેનામા આવે
 છે પણ એ બધા ચિત્રો એટલા સાધારણ, કદરૂપા અને
 ઇતિહાસની અજ્ઞતા મૂચવતા દેખાય છે કે તે કરતા મદિ-
 રની લીતો તદ્દન કેરી રાખવામા આવી હતા તો વધારે
 સારી દેખાત એમ ઘણીવાર થઈ આવે છે જો આગોત્રે
 મોહાવે એવા કે જોની મેળવણી કરવામા જ ચિત્રકળાનો
 સમાવેશ થતો હોય તો પછી કાઈ કૃશિવાદ કરવા જેવું રહેજ
 નહિ, પણ ચિત્રમા મોહક રંગની મેળવણી કરતા ધીન
 ઘણા તત્વોની સલાખ લેવી જોઈએ જેલાન અમુક દ્રવ્ય-
 ઠારા પ્રેક્ષકના મનમા ઉઠાવવા માગતા હોઈએ તે લાન
 ચિત્ર જોતા જો ન ઉઠે તો તે ચિત્ર પાછળ થયેલો દ્રવ્ય
 વ્યય વ્યર્થ ગણાય સર્વ આકૃતિઓ મપ્રમાણ અને જે
 રસમા ઝુલતી કટપાયેલી હોય તે રસને સચોટ પ્રતિબિંબિત
 કરતી હોવી જોઈએ આસપાસના દેખાનો પણ તે જ સાવના
 પોપક જોઈએ આ બધા ઉપરાત સૌથી વધારે સલાખ તો
 એ લેવાની છે કે ચિતરવા ધારેલ જનાવને કાળમા બન્યો

હોય તે કાળને અનુરૂપ તે ચિત્ર ઉપજવું જોઈએ જે
 દૃષ્ટાન્તા પગમા પપથુ કે ગળામા કોણ નેકાઈ પહેગવ
 વામા આવે, જે રાધાને પોલકા દે અત્યાગ્ની દળના વપા
 ભૂષણોથી નુમજ્જ કરવામા આને તો તે ચિત્ર હાસ્યોત્પા
 દલ ને આ બધા તત્વોની જૈન મદિગેને મુગોશિત
 કરતા ચિત્રોમા ઘણું અગે ઉપેશા ધવી જોરામા આને છે
 શ્રી શેત્રુજ્ય ઉપર પુંડરિક સ્વામીના મદિશમા ચાર બાનુઓ
 જે ચિત્રો ચિતરવામા આ યા હતે ચારાણુઓ બહુ બાવથી
 અને સ્થથી જુઓ છે, પણ મને તો તે ચિત્રા જોઈને બહુ
 દુખ થયું છે જે એટલો જ દ્રવ્યવ્યય કોઈ જ્ઞાનમય
 મસ્કારી ચિત્રકારની નજર નીચે ચયો હોત તો કેટલા
 મનોહર ચિત્રો ઉપજી શકત ? ઉપજાન ચિત્રોમા આખને
 મુગ્ધ જે તેવા ગોની ખુબ પૂરવણી કરા છે, પણ નહી
 તેમા ધારેલા ભાવ ઉઠયા, નથી તેમા દિય પુનપાની દિવ્યતા
 પ્રગટી, નથી તેમા ઇતિહાસનુ યાચાર્ય સચવાયુ આખમાથી
 આમુના ટીપા ટપમ્તા દેખાડનાં દોષ અને મુળાગવિદ
 ઉપર સિમત ચમકતું હોય, સમય વીજળી અને રંગેની
 શોષ પેલાનો હોય અને ચિત્રોમા વીજળીના હીવા અને
 પળા જગડતા હોય, પ્રાચીન ગામમાં ગીરબુકળા હતી કે
 નહિ તે જ્યાં શકાસ્પદ દોષ અને ઘણું ખરૂં છુટા કપડા
 પહેવાનો પ્રચાર હોય અને ઉકત ચિત્રોમા અત્યાગ્ના પોતા
 કાળી દગથી હજારો વધ પહેડાના ધાત્રેને સચન કરવામા
 આવ્યા હોય આવી અવ્યવસ્થિતતા ઠેમ ચાવી શકે ? મેઝ
 પર્વત ઉપર એક દેવકુમારના હાથમા ફીલ જોઈને કોને
 હસવું ન આવે ? આ બધું અન્ય જૈનમદિગેને પણ થોડે

વણે અથો લાગુ પડે છે આ ઉપગ્રથી જોઈ ગડાશે કે જૈનો
 ઘણુ ખર ચિત્રકળાને પોષણ આપતા નથી અને આપે છે
 ત્યા પણ માત્ર અસૂન્યતા જ પ્રગટ કરે છે

ઉપર્યુક્ત વિચારોથી સહજ અનુમાન વશે કે જૈન
 મૂર્તિઓના ફોટોગ્રાફ પ્રસિદ્ધ કળા સામેનો વિરોધ મનને
 જગ પણ મમત નથી જેવી રીતે રમ્ય મ્યુઝીઆ ચિત્રો
 અને ફોટોગ્રાફો તે ત સ્થળોની રમ્યતાના સ્મારક હોઈને
 પોતપોતાના ઘરમા લોકો શણુગારના મ્યાને મૂકે છે,
 જેવી રીતે મગા વહાલાની છબીઓને સ્નેહનું સ્થાન અને
 માનવતા પુરોની છબીઓને માનનીય સ્થાન લોકો પોતાના
 ગૃહમુશોભનમા આપે છે, તેવીજ રીતે તીર્થંકરોની અમ
 ત્કારી અને ભાવવાહી છબીઓને જૈનોના ગૃહમંદિરમા
 ઉચિત મ્યાન શા માટે મળવું ન જોઈએ ? પાચ હજાર
 આવી છબીઓમા પચાસ મો છબીઓ ઉચિત મ્યાનને
 ન પામે તેથી અન્ય છબીઓની રમ્યતા મહત્તા કે ઉપયો
 ગિતાને જરા પણ હાની પહોચતી નથી પણ આટલા
 નજીવા કારણસર સુદર જૈન મૂર્તિઓની છબીઓને ઘરમા
 દાગવાના અભિલાષકારા પ્રગટ થતા ભક્તિના ઉદ્વેગને અધર્મ
 ગણી આઘાત લગાડ્યો તે બુદ્ધિથી બધ જોસતું નથી
 શ્રેષ્ઠ પાર્શ્વનાથ કે અમીતરા પાર્શ્વનાથની મૂર્તિ એટલી
 ભવ્ય, મનોહર, અદ્ભુત છે કે તેમના દર્શનથી જડમા પણ
 ચૈતન્ય પ્રગટે, અને નાસ્તિકમા પણ આસ્તિકતા સ્ફુરે
 આવી મૂર્તિઓના દર્શન વારવાર થવા મુલ્લ નથી જોને
 આત્મા આવી મૂર્તિઓના દર્શનથી આનંદ

યતો હાય તેને તે મૃતિંઓની છળીઓથી સદા વચિત
રાખવાનો આગ્રહ સુર જૈન તો ન જ કરી શકે

આ લેખદ્વારા ચિત્રકળા સળધી કેટલાક વિચારો જૈન
મમાજ સમક્ષ મૂક્યા છે, તે ઉપરથી આશા છે કે સુર
જૈન બધુઓ ઉક્ત વિચારોની યોગ્ય મમાલોચના કરશે,
ધનિ- જૈન બધુઓ ગિણિત જનોની સલાહ અનુસાર ચિત્ર
વિષયમા આવશ્યક પ્રવૃત્તિ આદરશે અને તે રીતે જાનને
મળીને ચિત્રકળાની સહાયથી ધર્મનો અને ધર્મની સહા
યથી ચિત્રકળાનો ઉગ્રોત કરશે

સ્તવન-ગાયન-વાદન

(૩)

જપા લેખમા જૈનોએ આલેખન કળા તરફ દશાવેલી
ઉપેક્ષા સળધી કેટલીક હકીકત જણાવી આલેખમા સગીત
વિષ ઘોડુક નિવેદન કરવાનું છે સગીત સિવાય બકિતગ્સ
આવિભાવ પામી શકે જ નહિ અને બકિત વિનાનો ધર્મ
જળ વિનાના સરોવર જેવો લાગે શવણે તીર્થઝર પદ સગી
તના આધ્યયવી જ બાધ્યું નરસિંહ મહેતાની મહુતા તેના
બકિતરસથી બરેલા પત્રોમા જ પ્રતિર્ણિત થઈ ઇશ્વર
પ્રત્યે અતુલ બકિત હમેશા સગીતમા જ પરિણામ પામે
છે આત્માનું પરમાત્મા સાથે અદ્વિત સાધવાનું સગીત
પરમ માધન છે આ સગીત બે પ્રકારનું છે ગાયન અને
વાદન ગાયન એટલે વિવિધ પ્રકારના પંજો, ઠાંચો જત

જાતના રાગ અને આલાપોવડે ગાવા તે વાદન એટલે
અનેક પ્રકારના વાજત્રો મ ગીતના નિયમાનુસાર વગાડવા તે
આપણા જૈનો આ જન્ને વિષયમાં બહુ જ પછાત છે એવા
કોઈક જ જૈનના ઘરે માલુમ પડે છે કે જ્યાં સ ગીતનો
શોખ હોય અને જ્યાં મધુર વાત્રો રણકારા કઠી રહ્યા હોય
ગાવાનો શોખ પણ જૈનોમાં જવડે જ માલુમ પડે છે
શ્રીઓને સ ગીતની કળા તો ખાસ વરેલી ગણાય ત્યારે
જૈન શ્રીઓએ તો સ ગીતનો જીવનમાંથી આમૂલ બહિષ્કાર
જ કર્યો દેખાય છે

આ શોચનીય પરિસ્થિતિનો ખરો ખ્યાલ જૈન મદિ
રમાં આવે છે જૈન મદિરમાં જાઓ તો ઘણી વખત ઘોઘાટ
શ્રી પુરુષોના કલગલાટ સિવાય બીજી કંઈ નહિ માલખો
સ્થળ કે સમયની ગણીરતા જોયા સિવાય જેને જેમ કાવે
તેમ ખરાડા પાડતુ ઘણીવાર જોવામાં આવે છે જ્યાં તદ્દન
શાન્તિ જોઈએ ત્યાં આટલો બધો ઘોઘાટ હોય, જ્યાં મધુર
સ ગીતથી આસપાસના વાર્તાવરણમાં દિવ્યતા પ્રગટવી જોઈએ
ત્યાં જાણે કે શાઙખજર હોય તેવો ડોલાહલ મચાવી
મૂકવામાં આવે, તેવા સ્થળના આત્મા આનંદ કેમ પામે
અને ભકિતરત્ન ઉલ્લસાયમાન કેમ થાય ? જૈન બધુઓની
સ ગીતખીરતા એટલી બધી વધી ગઈ છે કે બાળુએ કોઈ
મુંદર સ્તવન મીઠા સરોદથી જાતુ હોય ત્યારે તેને શાન્તિથી
સાભળવાનું તો બાળુએ રહ્યું પણ તે સારૂ ગાય છે તેટ
લાથી જ જાણે પોતાનું અપમાન થતું હોય તેમ બાળુએ
જેવો વધારે મોટા અને ઘોઘરા સ્વરથી

ગાલું શરૂ કરી દે છે અને જે વધારે મોટા સ્વરે અને વધારે મેળવિનાનું ગાય તેને નત્તે કે વહેતું મોક્ષદા મળી જવાનું હોય તેવી હરીફાઈનો જટુ જ લડેગો અને હાસ્યાસ્પદ દેખાવ કરે છે આવા સંગીતસ્વછન્દથી મહિં અને મૂર્તિપૂજના હેતુરૂપ આ માનો વિનાશ થાય છે અને સ્વાક્રમ્ય સમિક જન એના મહિરમા વધારે ટકી ગકતો નથી. આ બાળતમા જેન જધુઓએ જટુ જ વિચાર કરવો મટે છે વસ્તુત જેને ગાતા ન આવડતું હોય તેનું શાન્તિથી પરમાત્માનું ધ્યાન ધરવું જોઈએ મહિર તે આપણું પોતાનું ઘર નથી કે જ્યાં આપણે જમે તેવો ઘોઘાટ કરી પાછીએ સાશ સ્તવનો મહિરમા ઉચ્ચારવાનું મન થતું હોય તો આપણે ગાતા શિખરું જોઈએ મહિર તે સામાજિક સમ્યા છે । મિરમા આવનારની પ્રજા છે કે મહિરની શાન્તિ અને દિવ્યતાનો જરા પણ ભગ થવા ન દેવા જેવી રીતે પુરવો પ્રભુસ્તવનના નામે ધમાલ મથાની મૂંડે છે તેવીજ રીતે મીઓ પણ એવોજ જમુરો ગાયનકોલાહલ મહિરોમાં પ્રવર્તાવી દે છે આમા સત્વર સુધાનિયવાની આવશ્યકતા છે

સ્તવનોના સજધમા બીજું પણ કેટલુંક કહી શકાય તેમ છે સ્તવન ગાવામા કાળમર્યાદા તો કોઈ સમજતું જ નથી અમુક રાગ અમુક સમયે ગવાય તો જ યોગ્ય લાગે, આવા સંગીતશાસ્ત્રના નિયમની મો કોઈ અજાણ દેખાય છે ઘણી વખત જેનમહિરમા ભેગવી જપોરના સાલજવામા આવે છે, પ્રણાલીયું સાજના સાલજવું પડે છે, અને માલ, માલકોષ, સોરઠ આદિનો પ્રાત કાળમા લાલ થાય છે જ્યાં

મગીત વિધયની અસાધારણ અક્ષતા છે ત્યા ન્હાની જાળ
તની તો શી ફરિયાદ કરવી ?

સામાન્ય સ્તવનના રાગોમા પણ એવો ભેદ નેવામા
આવે છે કે કેટલાક રાગો પુરુષોના મોઢામા જ શોભે છે
જ્યાં કેટલાક ગર્ભો સ્ત્રીઓના મોઢામા જ મીઠા લાગે છે
અહીં એ કહેવાનો આશય નથી કે અમુક રાગો સ્ત્રીને જ
ગાવાનો અધિકાર છે અને તે પુરુષથી ન જ ગાઈ શકાય
આ સ્વતંત્ર સુગમ આવો પ્રતિબંધ તો ડેમ હોઈ શકે ?
પણ એટલું જ કહેવા યોગ્ય છે કે જે રાગ જ્યાં શોભે ત્યા
ગવાય તો મીઠા લાગે, બીજે ગવાય તો શ્રવણેન્દ્રિયને
તપનુ પુણ્ય પ્રાપ્ત થાય ઢાળલા તરીકે “ હારે મારે કામ
ધર્મના, માડા પથવીશ દેશ ભે, ” અથવા તો “ જિનજી
ત્રેવીશમે જિન પાસ, આશામુજ પુરવે રે લોલ ” આવા
રાગો સ્ત્રીઓના ગાયનમા વધારે મીઠા લાગે, મીતાણના
મહીનાનો ગાગ “ સોના સમે રે મૂઝ ઉગિયો ” એ રાગ,
“ ઓધવજી મદેશો કહેજો શામને ” એ રાગ અથવા તો
“ પાવાગઢથી ઉતર્યા મહાઝાળી રે ” એ રાગ અથવા આવા
બીજા રાગો સ્ત્રીઓ ગાય ત્યાં જુદી જ મીઠાગ આવે
અને પુરુષો ગાય ત્યારે તેમા સ્ત્રીત્વની પ્રાન્તિ થાય અત્ર
કહેનાનો ઉદ્દેશ એટલો જ કે આ જાળતમા વિવેક સમન્વય
તો સારૂ પુરુષોચિત રાગપરિભદ્ર સ્તવનો જ્યાં ઓછા
અને ભાવન્યૂન છે કે સ્ત્રીઓચિત રાગનો આશ્રય લેવો પડે ?
મદિરમા કોઈ પુરુષને સ્ત્રી જેવા હાવભાવથી સ્ત્રીઓગ્ય ગાગ
ગાતો ભેતા પુરુષચિત્તને સહેજે ઝલાનિ થાય છે

સ્તવનો સજધી ત્રીજી વાત એ જણાવવાની કે
 અપ્રાસંગિક સ્તવનોનો બહુ જ પ્રચાર થઈ પડ્યો છે. હમેશા
 મંદિરમાં સ્તવન કરતા ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે આપણે
 આપણા ઇશ્વરની સમક્ષ બેઠા છીએ તે આદર્શ પુરુષ છે,
 આપણે પામર પુરુષ છીએ, આપણને તેમના દર્શનનો લાભ
 વધે તે માટે તેમના શુભોર્તુ ગાન કરવાનું છે આ લક્ષ્યનો
 સ્તવનાની પસંદગીમાં વારવાર ભગ યતો જોવામાં આવે
 છે અને જ્યાં જે જોઈએ ત્યાં તે ન હોય અને અન્ય હોય,
 ત્યાં જાનો પણ ભગ ન ગણાય, તે ન્યાયે આ વૈચિત્ર્યને
 કળાભગની કૌટિમાં જ મુકી શકાય એક સીએ પોતાના
 પતિને કહેવાનું પદ હોય (દાખલા તરીકે “આલોને પ્રીત
 મણિ પ્યારા શત્રુજય જઈએ”) તે હાવભાવથી ભક્તજનન
 પ્રભુસમક્ષ જોણે કે જ્યાં તેનો કોઈ પણ રીતે અર્થ થઈ
 શકે જ નહિ ત્યારે હસવું કેમ ન આવે ? જુદા જુદા તીર્થોને
 લગતા સ્તવનો અથવા તિથિના મહાત્મ્યને લગતા સ્તવનો
 સામાન્ય મંદિરમાં પ્રભુ સમક્ષ ઉચ્ચારાય ત્યારે પણ એવી
 જ હાસ્યજનક સ્થિતિ ઉભી થાય છે “વિમલાચલ નિતું
 વહીએ, કીજે એહની સેવા” અથવા તો “હાર મારા
 ઠામ ધરમના સાડા પચવીશ ફેશ જે” એ સ્તવનો મૂળરૂપે
 ગમે તેવા સુદર હોય છતાં પ્રભુસમક્ષ જોણવાનો અર્થ
 શું ? કેટલાક સ્તવનો માત્ર સ્તુત્યાત્મક હોય છે અને કેટ-
 લાક માત્ર આત્મલક્ષી હોય ■ જિનમંદિરમાં સ્તુત્યાત્મક
 સ્તવનને જ અવકાશ છે જો કે પ્રભુની શ્રેષ્ઠતા વર્ણવતા
 સ્તવનોમાં આત્માની પામરતાનું સૂચન આવે તો તે વિશે
 બાધ કાઢી શકાય નહિ પણ માત્ર આત્મલક્ષી સ્તવનો તો

પ્રતિક્રમણમા જ યોગ્ય લાગે “ પચમી તપ તુમે કરો રે
 પ્રાણી ” આ સ્તવન પ્રભુસમક્ષ જોલાય તેમા જે વાધા
 છે એક તો તિયિના માહાત્મ્ય વર્ણનનો પ્રભુગુણગાન
 સાથે સંગ્રહ નથી બીજી તો પચમી તપે કોણ કરે ?
 પોતે કે પ્રભુ ? જે પોતાને જ કરવો હોય તો પ્રભુ મામે
 લાભા હાય કરીને જોવાનો અર્થ શો ? આવા અર્થહીન
 આચરણથી અન્ય જનો કેમ ન હસે ? આવા એક નહિ
 પણ અનેક સ્તવનો જોલાય છે કે જેની અદર આચિત્યનો
 સ્પષ્ટ ભગ દેખાય છે અતિગચ, આત્મનિદાત્મક સ્તવનોનો
 પ્રચાર પણ ઘટવો જોઈએ જે પ્રતિક્રમણમા શોભે તે જિન
 મંદિરમા ન જોલે ભગવાનના દર્શન થાય ત્યાં આનંદ
 ઉલ્લસવો જોઈએ પોતાના રોહણા રોવાને બીજા ઘણા
 અવસરો છે જિનમંદિરનું વાતાવરણ એવું હોવું જોઈએ
 કે જ્યાં પાપ દુષ્ટ, નિરાશા, શ્વાનિ, નિર્વેદ-સર્વનો લય
 થઈ જવો જોઈએ અને પુણ્ય, સુખ, આશા, હિંસાહ અને
 ઉદ્વાસને વ્યાપકતા મળવી જોઈએ આવું વાતાવરણ ઉભું
 કરવું તે ભક્તજનના હાથમા છે પ્રભુમંદિર માનુષિક મૃદ્ધિમા
 સ્વર્ગની વાનકી છે આ સ્વર્ગીય સ્થાનને આંસુવી કલુષિત
 કરવા કરતા ઉદ્વાસજન્ય ગાન કીર્તનથી પલવિત કરવું
 વધારે યોગ્ય છે

પ્રચલિત સ્તવનોનો મોટો ભાગ મહુ સાધારણ ગંગોમા
 રચાયેલો જોવામા આવે છે ઉચ્ચ ઋવિત્વ કે મનોહર સ્વગીત
 આ સ્તવનોમા અનુભવાતું નથી રાગની વિવિધતા આ સ્ત-
 વનોની એટલી બધી દૃષ્ટિગોચર થતી નથી જેનોમા

કાન્યભાગ ઘણો જ મોટો છે, તેમાંથી સાગ ઉત્તાદી લય વાગા સ્તવનો ચુગી કાઢી સમાજમાં પ્રચલિત કરવા જોઈએ તેમજ તેવા નવા સ્તવનો રચાવા જોઈએ

આપણા ધાર્મિક જીવનનું બીજું અંગ લય પામતું જાય છે જન કુટુંબોમાં રાસ વાગવાનો રીવાજ ધીમે ધીમે નાબુદ થતો જાય છે જો કે જોખીના દિવસોમાં કોઈ કોઈ ઠેકાણે શ્રીપાળ ગજનનો રાસ વચાય છે, પણ સામાન્યતઃ આ વિષયનો શોખ ઘટતો જાય છે વયોવૃદ્ધ પુરુષ રાત્રિના વખતે રાગ કાઢીને રાસ વાગતા હોય, આસપાસ બેઠેલા બાળકો વાર્તાનો આનંદ ઝીલતા હોય, પાસે બેઠેલી પરિપૂર્ણ વયની સ્ત્રીઓ હોઠાગે દેવી હોય, અને બાળુએ બેઠેલી યુવાન સ્ત્રીઓ જોડા પણ ખાતી હોય, અને વચમાં વચમાં બ્યવહાર કે તત્વનો શુભવણભર્યો અથવા આવે તો પુરુષવર્ગ તે બાળતની લાખી ચર્ચામાં ઉતરી જતો હોય—આવા ગૃહ-જીવનના સુંદર દ્રશ્યો નાથ પામતા જાય છે એ બેદકારક છે નીત માહિત્યમાં રાસનો મોટો ભંડાર છે ઉપર્યુકત રૂઢિથી સામાન્ય રાગોનું સહજ જ્ઞાન થાય છે, પ્રચલિત કથાઓનો મહેજે બોધ થાય છે અને નૈતિક અને ધાર્મિક ગિણણ અનાયાસે સૌ કોઈને પ્રાપ્ત થાય છે

સ્ત્રીઓમાં ગહુલી ગાવાનો રીવાજ પણ ઘટતો જાય છે, તેમજ મનોહર અર્ચવાણી તથા સુંદર શબ્દરચનાવાળી ગહુલીઓ બેરામાં પણ જોડી આવે છે વસત આવે અને ઠેકાણ ન જોયે તો વસત મુનકાગ લાગે તેમ ધાર્મિક ઉત્સવો આવે અને સ્ત્રીસમુદાય તેઉત્સવોનું સુંદર ગાયનથી

અભિનદન કરી ન શકે તો ઉત્સવો નિરમળની જાય, માટે સારી ગાહુલીઓ 'એકઠી' કરવાનો, મોટે કરવાનો, તથા સાથે મળીને ગાવાનો વ્યવહાર સવિશેષ ઉત્તેજનને યોગ્ય છે

મંગીત ગાયનપ્રકાર વિષે આટલું જ હવે વાદન પ્રકાર તપાસીએ, આપણા મંદિરમા હવે હાર્મોનિયમને ધર ધા યું છે હાર્મોનિયમ માધારણ ગીતે મીઠું અને સહેલાઈથી શિખી શકાય તેવું વાજીત્ર છે, તેવી તેનો તદ્દન બહિષ્કાર કરવાનું તો જની શકે નહિ, પણ હાર્મોનિયમ જે વાજીત્રોને પદબ્રહ્મ કરીને આપણા મંદિરમા આટલું અગત્યનું સ્થાન લેતું જાય છે તેજ માત્ર ગ્લાનિપ્રદ છે સારંગી, દિલરૂબા, તાઉસ કે સતારના મીઠા મદમદ રણુકાર આગળ હાર્મોનિયમનો અવાજ ઘોઘાટ જેવો લાગે છે સારંગી વિગેરે આપણા, પૂર્વઢાળના વાજીત્રમાથી જે ઉચ્ચ મંગીત ઉદ્ભવી શકે છે તેનો અશ્વ પશુ, પાશ્વિમાત્ય હાર્મોનિયમમા અનુભવાતો નથી, હાર્મોનિયમ એકાદ ઢલાકે માબગતા કટાણો આવશે અને માથુ દુખવા આવશે, તાતના નાઘોમા આવું જિદિ નહિ જને મતારનો ઝણુઝણાટ મંદિરના ધુમટમા જ્યારે આદોહિત જને છે, અથવા તો સારંગીની મીઠી તગમાળા મંદિરના બન્ય રગમડપમા વહેવા માટે છે ત્યારે જે દિન્ય આનંદ પ્રગટે છે તેના સરખામણીમા હાર્મોનિયમ કયા ઉભું રહી શકે ?

આવીજ નિયતિ શરણાઈ નોખતની જાખતમા થઈ છે 'શરણાઈ' નોખત અદ્વૈત થતા જાય છે, અત્રેજી જેન્ડ, વગા ડાવવાનો પ્રચાર વખતે જાય છે આપણા કાઠિયાવાડ કે

ગુજરાતમાં પણ શરણાઈ વગાડનાર એવા આધારણ થઈ ગયા છે કે ખાઈપમાંથી કુક મારી કઠોર સુર કાઢવા મિવાય નગીન કે રાગતુ તેમને કરું જાન હોતુ નથી અને તેથી તે કઠોરતાથી કટાણેલા જૈન બધુઓ તેટલા જ કઠોર પણ નથીત હોવાથી વધારે વ્યામોહ જનક બેન્ડ-પડમને વધારે પ્રસન્ન કરે તે સ્વભાવિક છે પણ ખરી રીતે બેન્ડને ઉત્તેજન આપવાને બદલે શરણાઈ નોખતને સુધારવાનો પ્રયાસ વધારે આહરવા યોગ્ય છે શરણાઈની મીઠાશ અનુભવરી હોય તો મહારાષ્ટ્રમાં જુલુ મુંબાઈમાં પણ ગીરગામના લતામાં ફરતા ઘણી વખત શરણાઈમાં એવા મીઠા આલાપો અને મધુર નગો સાલગવા મળે છે કે આલતા બે ધડી ચરણો સ્થિર થઈ જાય વડોદરાના શરણાઈવાળા વખણાય છે સુરતના બેડ કગ્તા ધાર્મિક ઉત્સવો પ્રમગે વડોદરાના શરણાઈ નોખત વાળાને બોલાવવામાં આવતા હોય તો વધારે સારૂ ડોઈએ પાત કાળે શત્રુજયની તળાટીમાં વાગતી શરણાઈ નોખત સાલગી છે અને તેની અનુપમ મીઠાશ તરફ ડોઈતુ ધ્યાન બેચાયુ છે? મન્વીનાથજી (લોચણી) માં પણ શરણાઈ નોખત માલગવાની એવી જ મલ્લ આવે છે ધર્મશાળામાં રાતના સુતા હોઈએ અને પ્રાત કાગમાં શરણાઈમાં વાગતી ભૈરવી આપણને ભગૃત કરે ત્યારે તે સુવુ અને ઉંવુ બને કવા મધુર લાગે છે? શરણાઈ નોખત આપણું મગજ વાજિત્ર છે, કાગ પરિમાણ નિવેદન કરવાનું કામ પણ આ વાજિત્રને માથે હતું બેન્ડમાં ખર્ચ ધણો, સગીત કે રાગનો ધડો નહિ, ઘણું ખર્ચ અગ્રેજી ગત અથવા તો નાટકના રાગો વગાડે-તેમાં પણ હોય આનંદનો પ્રસંગ અને વગાડે

કોઈ નાટકનું કર્ણાપૂર્ણ ગાયન, હોય શાન્તિનો અવગર અને મચાવી મુકે "ઢવીક માર્ગ" ની ધુન આવા બેહુદા વાજિત્ર કરતા તો કાઈ વાજિત્ર ન વાગે તો વધારે ઇચ્છના યોગ્ય છે

ગાયન વાદન કળાનો વિચાર કરતા સહેજે નૃત્યકળા ઉપર લક્ષ્ય જાય છે. પ્રાચીન કાળમાં નૃત્યકળા સાંગી રીતે પ્રચલિત હતી સ્ત્રીઓને આ કળામાં અભ્યાસ કરાવનામાં આવતો, પુરુષો પણ નૃત્ય કરતા આજકાલ પાશ્ચિમાત્ય દેશોમાં નૃત્યકળાનો એટલોજ આદર કરવામાં આવે છે આપણા દેશમાંથી આ કળા એકદમ નાશ પામતી જાય છે અત્યારે માત્ર નાયિકાના ઘરમાં જ તેનો વાસ જણાય છે નૃત્યકળાવી આપણે એટલા બધા દૂર ગયાછીએ કે નૃત્ય કરવાનો ખ્યાલ આપણને ખીનકુદરતી લાગે છે. ખરી રીતે નૃત્ય તો આત્માનો આનંદાવિર્ભાવ છે જ્યાં મણુમને બહુ જ આનંદ થાય છે ત્યારે મહેજ નાચવા મડી જાય છે, જ્યાં બાળકને બહુ કટવોલ થાય ત્યારે એકદમ કુદવા મડે છે પશુઓમાં આવું જ જોવામાં આવે છે લાળા વખતના અનભ્યાસથી નૃત્યકળા પ્રત્યે આપણા લોકોને એવો અણુગમો ઉત્પન્ન થયો છે કે હું તેમને નાચનાનું શિખવા કહું તો હું જ તેમના ઉપ હામને પાત્ર બનું, પણ નાના બાળકો તેમજ બાળિકાઓને તો આ વિષયમાં કેળવણી આપનાની ખામ જરૂર હું સમજું છું કેટલેક ઠેકાણે એવી બાળમહાળીઓ જોવામાં આવે છે કે જ્યાં ગરીબ પૈમાદાર-ઉભય વર્ગના બાળકો એકઠા મળે છે, ગાતા, નાચતા તથા ડાડીયારામ લેતા શિખે છે અને

જિનમદિરમા પૂર્ણ ઉ માહુ અને ઉ લાસથી પોતાના કળા કૌશલને પ્રદર્શિત કરે છે પણ આની મહત્ત્વની બહુ જ ઓછી થતી જાય છે છેવડાની જરૂર છે, વડિલોએ સહાય કરી આવી મહત્ત્વની ઉણી કરી જોઈએ ડાહીયાશમમા ઉણી કમગત પણ સમાયલી છે મોટી ઉમ્મરના પુરુષો પણ ડાહીયારામ લઈ શકે, સ્ત્રીઓ પણ રામ ગુથી શકે ઉભય ક્રિયાનો મદિરમા પ્રચાર થાય તો ભક્તિરમ કેટલો પુષ્ટ થાય અને સમાજ મગીતનો કેવો નિર્ગત થાય ?

કવિતા સાહિત્ય પૂજા પ્રતિક્રમણ નાટક

(૧)

આજ કાવ્યનાટક સંબંધી વિચાર કરીએ પ્રથમ એ જણાવવાની જરૂર છે કે કાવ્ય એ વિવિધ કળાઓમાની એક કળા છે અન્તરાત્મામા જે સુંદર વિચાર કે કલ્પના ઉઠે તેને સ્થાન સાધેનાની સહાયવડે અન્ન જનોનું ચિત્ત રજન થાય તેવી સુંદર રીતે વ્યક્ત કરવાની શક્તિ ને કળા કહેવાય રંગોની સહાયવડે કલ્પના આજેખવામા આવે તો તે ચિત્રપ્રજા કહેવાય, વાદ્યોની સહાયવડે અને શુદ્ધ શુદ્ધ મુરની મિનાવટથી અદરના કલ્પનાટોલનને સ્વરવડે વ્યક્ત કરવામા આવે તો તે રાગીતકળા કહેવાય, તેવી જ રીતે મનના સુંદર જાવોને તથા વિચારોને સુંદર રાગદરવ્યના અને મનોહર અથડટના દ્વારા અન્ય નમસ્ત મૂકવામા આવે ત્યારે તે કાવ્યકળા કહેવાય તે કળામા કુળા માણસો કવિ કહેવાય કવિની લોહણન ઉપર હા મેશા બળવાન

સત્તા હોય છે તે ધારે તો લોકજીવનનો ઉદ્ધાર કરી શકે;
ધારે તો લોકજીવનનો અધ પ્તાત પણ કરી શકે

જગતના ઉચામા ઉચા વિચારો હમેશા કવિતાદ્વારા
દર્શન દે છે ધર્મને તો કાવ્ય વિના કશું પણ ન ચાલે
પ્રાર્થના, પૂજા, ભજન, સ્તવન આદિ સર્વ કાર્ય કવિતામાજ
હોય છે ધાર્મિક વાર્તાનું સાહિત્ય લોકગણ સમક્ષ ઠાવ્ય
દારાજ મુકવામા આવે છે મહાભારત અને રામાયણ
મોટા કાવ્યો છે તત્ત્વજ્ઞાનનું નિરૂપણ પણ વાણી વળત
કવિતાની સહાયથી કરવામા આવે છે ભગવદ્ગીતા કે
જ્ઞાનસાગર આવા જ ગ્રંથો છે જેન ધર્મના સાહિત્યનો મોટો
ભાગ કાવ્યગ્રંથિત જ છે સ્તવન, સ્તુતિ, સંભાષણ અને
છંદોનો સમૃદ્ધ પાર વિનાનો છે જેન રાસની સંખ્યા તો
હજારો નિર્ણિત નથી થઈ સંસ્કૃત તેમજ માગધી ભાષામા
પણ જૈનોનું કાવ્ય સાહિત્ય કાંઈ ઓછું નથી ભજનામર કે
કલ્યાણમંદિર જેવા નાના કાવ્યો, ત્રિશદ્ધિ શલાઠા પુરુષ
ચરિત્ર કે પદ્મ ચન્દ્રિમા જેવા મોટા કાવ્યો અનેક છે
વૈગવ્યવાસિન શાન્ત ગ્મ વ્યાસ પદો અથો અથો દ્વિગો
અથ થાય છે, આનંદધનજી ને ચિન્નનંદજીના પત્રો કેટલા
નવલીય અને અર્થગંભીર છે ? જાનાર ગાયા કરે અને
વિચારક નિચાર્યા કરે તોય પાગ ન આવે

આમ છતાં આપણે વ્યવહારિકતાને તગ્ધથી જે
નવું સાહિત્ય પ્રગટ થતું જાય છે તે તદ્દન ડેલી પડિતનું
દેખાય છે જેમ વર્ષાથી ગ્રહિ ખીલે છે અને નવપલ્લવિત
વાવ છે તેમ ધાર્મિક કવિથી ધર્મજીવન વિકસે છે અને

વધે છે પણ અત્યારે આખી જૈન મમાજમા એક પણ જૈનકવિ દેખાતો નથી કે જે કાવ્યરસિક ધર્મપરાયણ જૈનોની કાવ્યપિપાસા તૃપ્ત કરી શકે અને ઉત્તમ ધર્મની આરોહણ શ્રેણિએ લઈ જઈ શકે કેટલાક માધુઓ તેમજ શ્રાવકો કા યો રચવાનો કે પૂજા બનાવવાનો પ્રયાસ કરે છે પણ હજી સુધી ઉચી જાતના કાવ્યો દ્રષ્ટિગોચર થતા નથી છેલ્લા ૧૦ લા આત્મારામજી મહારાજના કાવ્યોમા શબ્દ ચમત્કૃતિ, સંગીતમાધુર્ય તેમજ કેટલેક ઠેકાણે અર્થગાભીર્ય અનુભવાય છે શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી “અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આનશે એ પદ ઉચ્ચકોટિના કાવ્યમા મફતી શકાય પણ ત્યાર પછી એવા સુંદર પદ, સ્તવન વા પૂજાનો જન્મ થયો દેખાતો નથી, પૂજાનું જૈનોમા અદ્વંતક માહિત્ય છે, અને તેમા કેટલુંક બહુજ ઉત્તમ પ્રકારનું જે વીરવિજયજી જેવા રમવિલામી માધુઓ હાલ કેમ દેખાતા નથી ?

સારો કવિ ઉપજવો ન ઉપજવો તે કુદરતને આધીન છે તેથી તે બાબત ખેદ કરવો તે નિરર્થક છે, પણ વર્તમાન જૈનોની કાવ્યવિષય તરફ અમાધાગ્ય ઉપેક્ષા અક્ષમ્ય લાગે તે તેમના નિત્ય જીવનમા ઉપયોગમા આવતા-ગવાતા પદો જોનાવિચારતા તેમની પસંદગી કેટલી નિર્માર્ગ અને કાવ્યરસ વચિત છે તેનો સહેજે ખ્યાલ આવશે અદ્યપ્ત કાગી પૂજાના ફૂલાઓ તદ્દન સાધારણ છે અને આથી પણ સાધારણ અને લજબગ અર્થ વિનાનું કાવ્ય આરતિ અને મગગ દિવાનું છે “જય જય આરતિ આદિ નિજુદા, નામિરાયા માડદેવીકા નદા” અથવા તો “દિવો રે દિવો

મગન દિવો, આરતિ ઉતારો બહુ ચિરજીવો' આ તે કાંઈ કાવ્ય કહેવાય કે નાના ઝેકગની 'સારી આપડીઓ શોભાય, હૈયુ દેખી તે હરખાય" જેવી કવિતા કહેવાય ? અમુક રાગના માગખામા શબ્દો જડી દેવાને કવિતા કહેવાતી હોય તો આવુ ચલાવી લેવાય, કવિતામા રાગના લય પ્રમાણે શબ્દોની ગોઠવણને તો બહુ ગોણુ સ્થાન છે આરતિના કવ્યમા પરમાત્માની સ્તુતિ હોવી જોઈએ તેને બદલે આરતિની સ્તુતિ અને આરતીના ફળનુ વર્ણન આવે જોન ધર્મ ક્ષત્રીયો પામેથી વૈશ્યોના હાથમા ગયો ત્યાર પછી ફળ અને લાભાલાભની ગણતરી વધી ગઈ તે એટલે સુધી કે નવકાગના પહેલા પાચ પદ કરતા પછીના ચાર પદ વૈશ્યો વધારે બાગ મૂકીને ગાય અથવા સભાજાને આરતિ જેવી પ્રાચીન કાળની પવિત્ર ધર્મક્રિયામા ગાવા માટે પણ એક સુંદર કાવ્ય ઉપજાવી ન શકીએ તો પછી આપણી મતિ કાવ્ય વિષયમા કેટલી બધી કુટિત થઈ ગઈ ગણાય ?

જેવી રીતે આરતી મંગળી કહ્યું તે-૪ ટીકા સ્તવનાને લાગુ પડે છે આપણી ચોવીશીઓ ઘણી વખત વાગી વિચારી-કેટલાક ખીજા સ્તવનો પણ જોયા, પણ તેમાથી અપવાદરૂપે કેટલાક બાદ કરતા ઘણાખરા કવિત્વના દૃષ્ટિ જિન્દગીએ બહુજ પામર લાગે છે આમા પણ અર્થ કે સ્તવનનો વિષય વિચાર્યા વિના જ્યારે જોનમધુઓને આ પ્રાસંગિક ન હોય તેની માફક પડતા જોઈ છુ ત્યાં મનમા બેઠે છે અને વિચાર નથી કરી શકતા વીર ભગવાનના

આટલી બધી જડતા કેમ ? સ્તવન સ્તુતિઓ કે પ્રાર્થનાઓ
એવી હોવી જોઈએ કે જેમા સ્યુવ બાળતોના ૩ લેખને
તદ્દન ગૌણ મ્યાન મળવું જોઈએ, ભાષા કે વિચારની
આમ્યતા અદ્દશ થવી જોઈએ, કાચનમા હીરો જડાય તેમ
મુન્દર શબ્દોમા મનોહર અર્થની ઘટના થવી જોઈએ,
કાવ્યનુ અખડ અંરણુ વહેવું જોઈએ અને પદે પદે શાન્ત
રસનું તેમજ અનુપમ ભક્તિનું દર્શન થવું જોઈએ

એક કવિ ભગવાન પાસે મોક્ષ માગે છે તે શી
રીતે ? “આપી દો, આપી ગો, ઝટપટ ઝટપટ” આ તે
કાવ્ય કહેવાય કે ભગવાનની મંત્રકરી ? અનુકરણશીલ વૃત્તિ
તો જૈનોને જ વરી જણાય છે નરસિંહ મહેતાના નાટકમા
એક કવિએ કાવ્ય બનાવ્યું કે—

“બહાલા વેગે આવો રે, દયા હીવે લાવો રે,

ભીડુ મારી ભાગવા હોજી ”

નહિ આવો તો જાશે સેવકની લાજ બહાલાં

ત્યાજે અન્ય જૈન કવિએ તે ઉપરથી નીચે પ્રમાણે
કાવ્ય બનાવી દીધું

“ત્રીશલાના જયા રે, મહાવીર સ્વામી આવજો રે,

નહિ આવો તો, થાશે સેવકના બેહાલ ” ત્રીશલાનાં

આના કવિતાગૂન્ય અનુકરણપૂર્ણ ગાયનો બનાવવામા
આવે અને રાગોને માટે “સાહેબા મલુણા નાની નણુદલના
વીરા’ અને “દાણા વીણુવા ગર્ભતી ત્યાજે વીંછીડે ફટકાવી”
એવા નાટકી કુદ્ર રાગોનો આશ્રય લેવામા આવે તે જોઈ
કોણ કાવ્યરસિક જૈન જોઈ ન પામે ?

જૈનોના ધાર્મિક જીવનમાં જેટલું સ્થાન પૂજા લોગવે છે. તેટલું જ અગત્યનું સ્થાન પ્રતિક્રમણ લોગવે છે મૂર્તિ પૂજા યા અમૂર્તિપૂજાને પણ પ્રતિક્રમણ સ્વીકાર્ય અને આદરણીય છે વસ્તુતઃ આત્મીય જીવનની નિયમિત પર્યાલોચના કરવી, ભૂલોને માટે પશ્ચાત્તાપ કરતા રહેવું અને આગળ વધવા-આત્મ પ્રગતિ માધવા-માટે આવશ્યક આત્મભજા પ્રાપ્ત કરતા રહેવું-આ જૈન ધર્મનું ખરું રહસ્ય છે આવી ઉત્તમ આશયોથી ભરેલી પ્રતિક્રમણ ક્રિયા પણ રચાઈને અને કેટલેક ઠેકાણે પુનરાવૃત્તિની પરપરા જેવી દેખાય છે, તેમાં માટે ફેરફાર કરવાની જરૂર છે ઉકત દોષને લીધે શિક્ષિત જૈનોને પ્રતિક્રમણ પ્રત્યે અર્થથી વધતી જાય છે જે કળાવિહીનતા જૈનોના ધાર્મિક જીવનના અન્ય અંગોમાં જોવામાં આવે છે તેજ કળા વિહીનતા પ્રતિક્રમણની ઘટનામાં જોવામાં આવે છે પ્રતિક્રમણમાં કેટલીક માધારણ લાગતી, અથવા પુનરાવૃત્તિ જેવી જણાતી જાણતો કાઢી નાખી પ્રચલિત ભાષામાં રચાયેલા ઈશ્વર મુક્તિના તેમજ આત્મ ચિન્તનને લગતા સુંદર પદોને આન આપવામાં આવે તો મહેતે પ્રતિક્રમણ ઉપર લોકોને પક્ષપાત વધે, તેનું રહસ્ય જાણનાર મનનાતા પ્રતિક્રમણ વધારે ઉપયોગી થઈ શકે અને આત્માનું અનુરજન તેમજ ઉદ્ધાર-ઉભયને મહેવાઈથી માધી શકાય અલગત, એ અપેક્ષા છે કે એ કામ ગાઝવિચારદ આચાર્ય તેમજ સાધુઓનું છે પ્રતિક્રમણ બહુ મહત્વની ક્રિયા હોઈને તેમાં ફેરફાર કરવા, અચુક સૂત્રો કાઢી નાખવા, બીજા સૂત્રો દાખલ - તો પ્રચલિત ભાષામાં નવા

બનાવવા વગેરે બાબતો નાધુસુનીરાજના પ્રદેશની અને તેઓ કરે તોજ મર્વમાન્ય બની શકે આમ હોવાથી સદ્ધર્મ રક્ષક નાધુજનોને મારૂ મવિનન વિજ્ઞાપન છે કે નીરન બનતી જતી અને તેથીજ જોનાના જીવનમાથી હુમ બનતી જતી પ્રતીકમણ ક્રિયાનો ઉદ્ધાર કરવા-તેને રક્ષવતી બનાવવા-હુદર, મરણ, સુગ્રાહ્ય કા યો, પદ્યો તેમજ મૂનોથી સુચથીત કરવા મત્વર પ્રવૃત્ત બનવાની ખાસ જરૂર છે

નાટક ા યતુ એક અગ હોઈને જોન કાળ્યોનો વીચાર કરના નાટક વીધય તરફ મહેજે દૃષ્ટી દોટે છે નાટકના બે ઉદ્દેશ છે-વર્તમાન સામાજિક જીવનનું યથાર્થ પ્રતીબિંબ રજુ કરવું અને તેજ જીવનના જોટા અંશો દૂર રહે અને સારા અંશોનું આરોપણ કર એવા મહાન આદર્શો સમાજ સમક્ષ મુકવા નાટકમા સવ રસોને પૂરો અવકાશ હોવાથી લોકોને નાટકમા જોથી વધારે રમ પડે છે, તેમજ ભજવાતા નાટકની લોકજીવન ઉપર અસર પણ એટલીજ બગવાન થાય છે કોઈ પણ દેશના નાટકો જુઓ એટલે એ દેશનું સામાન્ય જીવન કેવું છે અને તેની પાછળ શા ઉદ્દેશો રહેલા છે તેનો એકદમ ખ્યાલ આવી શકે ની ભાવનાઓનો પ્રચાર કરવા માટે નાટક ઉત્તમોત્તમ સાધન છે લોકો ઉપર ધર્મની સત્તા મજબૂત ટકાવી રાખના ખાતર તેમજ અન્ય જનોમા ધર્મનો પરિચય તેમજ પ્રચાર વધારવા માટે ધાર્મિક નાટકો રચાતા તેમજ ભજવાતા અત્યારે પણ હિંદુધર્મના

અનેક નાટકો રંગભૂમિ ઉપર ભજવાય છે જેનું ધર્મમાં પણ નાટક સાહિત્ય રચાયલું છે. ધાર્મિક નાટકો ભજવવાનો પ્રાચીન કાળમાં રીવાજ હોય એમ ધાર્મિક કથાઓ ઉપરથી માલુમ પડે છે. અષાઢભૂતિને ભરતચક્રવર્તીનો પાઠ ભજવતા કેવળજ્ઞાન થયાનું દૃષ્ટાન્ત બહુ આકર્ષક છે. અત્યારે સ્થિતિ પલટાઈ ગઈ છે. અત્યારે જેનું નાટકો ભાગ્યેજ રચાય છે અને તેવા નાટકો રંગભૂમિ પર ભજવવા સામે તો જેનોને બહુજ મોટો વીરોધ છે. વર્તમાન નાટકોમાં કૃષ્ણ ગોપીની શૃંગારાત્મક એટાઓ જોઈને અને તે કારણથી કૃષ્ણ વગેરેને પ્રેક્ષકવર્ગના અતિ ઉપહાસપાત્ર બનેલ જોઈને રજોને આપણા ઇન્ટરવેનની આની સ્થિતિ થાય એ બયનું આ પરીણામ છે, પણ આવી સ્થિતિ આપણી ભાગ્યતમા ઉભી થવાનો જરાય સંભવ નથી એનો જેનું બધુએને ખ્યાલ નથી, કૃષ્ણ અને ગોપીઓના સંબંધની કિંવદંતીએ જ એવી છે કે તદ્વિપયક નાટ્ય પ્રયોગોમાં શૃંગાર આવ્યા વીના રહેજ નહિ. ભગવાન મહાવીર કે ઋષભદેવના ચરિત્રમાં એવી શી વાતો છે કે જેનું નાટક થતા હોકો બોધ પામવાને બદલે ઉપહાસ કરે ?

કેટલાકના મનમાં એમ થાય છે કે આ ચારિત્રશૂન્ય નાટકીઓ ભગવાન મહાવીર, નેમનાથ કે ગૌતમસ્વામીનો પાઠ લે અથવા તો માધુવેશે રંગભૂમિ ઉપર આવી ઉભા રહે તે કેવું બેહુક લાગે ? કેટલાક વળી તેમાં જેનું ધર્મની આશાતના સમજે છે અલગત, નાટકીઓ સુચરિત્ર થયા સુધી શુદ્ધ નાટકો ભજવી નહીં.

તેમજ નાટકમાં આજેખાયલા ઉચ્ચ આદર્શો લોક હૃદયમાં
 બરોબર ઉતરી ન શકે, છતાં પણ ઉપર જણાવેલા વિચાર
 રથી જેન નાટકોનો સર્વથા જાહિષ્કાર કરવો સુખ નથી
 નાટકો સમાજમાં કેટલું અગત્યનું સ્થાન લોગવે છે તે
 સમજવાની જરૂર છે જે પ્રભુ કે સાધુનો પાઠ ભજવવામાં
 આશાતના હોત તો પ્રાચીન કાળમાં પણ નાટક ભજવવા
 વિષે નિષેધજ કરવામાં આવ્યો હત, જેન નાટકના અને
 વ્યાસને લીધે જેન નાટકની ઠ પના વિચિત્ર લાગે છે, જેન
 કાળ મહાસાગરમાં ડુબતો જાય છે અને જેનોની મખ્યા
 ઘટતી જાય છે તે પરિસ્થિતિમાંથી જાણવા માટે નાટક,
 એક ઉત્તમ સાધન તરીકે મહાય આપી શકશે અત્યારે
 જેન ધર્મનો કોઇને ઉપદેશ આપશે તો નહિ માનજે,
 પણ તેજ ઉપદેશના મૂળ પ્રભાવકે મહાવીર આદિ તીર્થ
 કોના ચરિત્રો ગંગામિ ઉપર ભજવાતા હશે તો સૌ
 કોઇ બહુ જાણ તથા પ્રીતિથી જોશે યુદ્ધ ચરિત્રનું નાટક
 લોકો કેટલા રસથી જોતા ? યુદ્ધ ચરિત્ર જોતા સ્ત્રી પુરૂષોને
 યુદ્ધના વિષે કેવું માન ઉપજતું ? તથા યુદ્ધ ધર્મના નહ
 રને જાણવાની કેટલી જાણસા થતી ? મીનેમેટોશાકમાં
 જસસકાઈસ્ટનું નાટક કેવું સુંદર રીતે ભજવાય છે અને
 અન્ય ધર્મીઓ પણ કેટલા ભાવથી કાઈસ્ટનું ચારિત્ર
 નિહાળે છે ? મહાવીર સ્વામીના જીવનમાં નાટકશાળામાં
 ભજવાય એવા કયા જોછા રસમય વિલાસો છે ? કોઈ
 સાધુનો રેશ પહેરે કે કોઈ માધ્વી વધને મેન્ડ ઉપર
 આવે તે બહુ જોડું તે ખ્યાલ માત્ર જાનિત પરિણામી
 છે જેને પુસ્તક વાંચવા નથી ઉપદેશ સાંભળવા નથી અને

ધર્મ અધર્મ વિચારવાની તસ્દી લેવી નથી તેને નાટક
 સિવાય ભગવાન મહાવીરનો ચ દેશ શી રીતે સંભળાવશે ?
 તીર્થંકરોના ચરિત્ર ઉપરાત જૈનોના ઠયા સાહિત્યમા ધીજે
 એટલો અખુટ લડાર કે કે અનેક નાટકો રચી શકાય
 તેવી મુન્દર વસ્તુઓ જ્યા ત્યા મળી આવે, આ વસ્તુઓનો
 નાટકકારો લાલ લેતા નથી એમ નથી પણ જૈનોનો આ
 વિષયમા એટલો અધો વિશદ જોઈને તે તે વસ્તુમા ફેર-
 ફાર કરીને નાટકમા ઉતારે છે મહાવીર હોય ત્યા કૃષ્ણ
 કે રામને સુકી દે, માધુ હોય ત્યા મન્યાસીને ઉતારી દે
 અને શાવક હોય ત્યા વૈષ્ણવ કે ગિવોપામકની સ્થાપના
 કરી દે આપણી જ વસ્તુઓનો આપણા કદાચહને લીધે
 આવો વિષયસંકરવામા આવે તેમા હજીપણ કે લાલ
 શુ ? સુવિખ્યાત નાટકકાર ડાહ્યાલાઈ ધોળશાળજો નાટકો
 રચવામા જૈન કથાઓનો કથા ઉપયોગ કીધો નથી ?
 વીણાવેલી શ્રીપાળ રાજના રાસનુ જ રૂપાન્તર છે, છતા
 પણ આવી ઉત્તમ કથાઓ જૈન સાહિત્યમા ભરેલી છે,
 આવા ઉત્તમ ચરિત્રો જૈન મહાપુરુષોના છે, આવા ઉપ-
 કારો આખા જગત ઉપર જૈન તીર્થંકરોના જ એ આર્તુ
 લોકોને નાટકદ્વારા સીધે મીધુ જ્ઞાન થાય અને લોકોને
 જૈન ધર્મ અને જૈન મહાપુરુષો પ્રત્યે ગમ્ વધે તો તેમા
 ખોટું શુ ?

હમણા કુમારપાળનુ નાટક ભજવાયું તેમા પણ
 આવી જ ધમાલ થઈ હતી નાટકકાર જહુ સારી રીતે
 સમજતો હતો કે જૈન ભાઈઓમા આ જાખતમા

કોળાહળ થશે તેથી જેમ જાને તેમ જૈન વિષે ઝોછા ઉત્તેજ આવે, સાધુઓ ઝોછા દર્શન દે, હેમચંદ્રાચાર્ય પડદામાજ રહે તેવી નાટકકારે ખાસ જણાવી લીધી હતી એક ઠેકાણે અણુછટકયે જો સાધુ લાવવા પડે છે તેમને સન્યાસીનો પોશાક પહેરાવે એ આમા આપણને શું લાભ થયો ? હેમચંદ્રાચાર્ય કુમારપાળના ઇતિહાસમા અમરચંદ્રાન લોગવે છે અને તે કુમારપાળની આટલી મહત્તાતું મૂળ કારણ છે તે કુમારપાળના નાટકમા આપણા કદામહને લીધે દર્શન પણ ન દે તેમા આપણે અભિમાન પામવાનું કે ગરમાવાનું ?

ધાર્મિક લાગણીને આધારે આપવાનું નાટક એક કિંમતી સાધન છે નાટકયાજમા જૈન નાટકો લખવા વાની શરૂઆત થવી જોઈએ, તેવીજ રીતે જૈન કથાના જુદા જુદા વિભાગો મહિમા પણ લખવાતા હોય અથવા તો ગાળાના વિદ્યાર્થીઓ પ્રસંગે પ્રસંગે લખવાતા હોય તો જૈન સમાજને ઘણો લાભ થાય. વૈષ્ણવ મહિરમા કૃષ્ણ તેમજ રામના ચારિત્રો લખવાનું છે જુદા જુદા નાટકોમા આવતા પ્રસંગો પણ અત્યારના વિદ્યાર્થીઓ ખડું સારી રીતે લખવે છે આથી આનંદ સાથે સહેજે ધર્મના સરકારો લોક જીવનમા રૂઢ થાય છે.

હું નાટકોનો પણ કદ જુ તેથી અત્યારે જો નાટકો જેવી રીતે લખવાય છે તે દોષ વિનાના અને ઉત્તેજન આપવા યોગ્ય છે એમ મારો કહેવાનો આશય ન સમજવો. શુદ્ધ નાટકના દૃષ્ટિબિન્દુએ તેમજ નીતિ વ્યવહારના

ધોરણે અત્યારે લાજવાતા નાટકો અનેક દોષોથી ભરેલા છે અને તેમાં મુધારો થવાની ખાસ જરૂર છે. ઇતિહાસનું જ્ઞાન નહિ, ફેશનને અગ્રગ્થાન, બિભિસ કારસો, અણુ-ઘટતા અભિનયો, સગીતનો લગભગ અભાવ, અને આવા અનેક દૂષણોથી અન્યાયના નાટકો દૂષિત છે, જેથી સમાજ જીવનને બહુજ ધક્કો પહોંચતો જાય છે. જૈન કથાઓ પણ આવી રીતે લાજવાય તો તેમાં ઝાઝ બહુ લાભ ન થાય એટલા માટે એક બાબતને જેમ હું જૈન નાટક સાહિત્ય ખુબ સમૃદ્ધ થતું જોવા ઉત્સુક છું તેટલોજ હું અત્યારના નાટકોની રૂપરંગમાં મોટો ફેરફાર થતો જોવા ચિન્તાતુ છું.

જૈન કાવ્ય તથા નાટક વિષે પ્રસ્તુત લેખના દષ્ટિ-બિન્દુએ આ મારા સામાન્ય વિચારો છે. વિચારો હોય તેવાજ હજાવતા સર્વ ઠેકે ધર્મચ્યુત છે 'અત્યારે ચાલે છે તેજ બહુ સાફ છે' એમ માનનારા જૈન બધુઓની લાગણી કદાચ હું ખાય તો તેઓની હું ક્ષમા'ચાચુ છું અને મારા વિચારોમાં જે કંઈ સ્વીકારવા જેવાં લાગે તે સ્વીકારીને અન્યની -ઉપેક્ષા કરવા વિનંતિ કરું છું. જૈન બધુઓના ક્ષમાભાવની તેમજ ઉદારતાની હબ્બ મને તો સ્વવિશેષ અપેક્ષા છે, કારણ કે હવે પછીના વિભાગોમાં એવા ડેટલાક વિચારો જણાવવાના છે કે જેમાં સૌ લાઈએ સહેલાઈથી સમત થઈ ન શકે. મારો આશય શુદ્ધ છે તે ધ્યાનમાં લઈને જે લખાયું છે અને હવે જે લખાશે તે શાન્તિથી વાચવા વિચારવા પુનઃ વિચાર છે.

તથા જમણવારેને કહાવિત અને કુરુપ કરી રહેતા છે
 ઉત્સવો સૌન્દર્યની ઉગાસનાનો પ્રગટ અવીર્ભાવ ઇલાય, તે
 સૌન્દર્ય શાન્તિ વિના અગુલસી શકાયજ નહિ તેને બદલે
 આપણા ઉત્સવોમા શાન્તિ કે સૌન્દર્યનો અશ બહુ થોડો
 જવામા આવે છે આ કેવો વિપર્યાસ ? ઉત્સવમા અન
 ગંજ દ્રવ્ય ખગચાય, ઝૂતા ઉત્સવોનો આશય તો અદ્વિત
 જ રહે ઉત્સવ પ્રસંગે જે ચોભા કરવામા આવે છે તે
 જોઈ હાસ્ય તેમજ ગ્તાનિ ઉપજે છે શત્રુબંધની રચના
 કરી હોય તેના ઉપર પાખવાળી પરીઓ ઉડતી
 હોય, અથવા તો પશ્ચિમની આકૃતિવાળા કુલપાનોથી
 આવી રચનાઓને શણગારી દેવામા આવી હોય, બેન્ડના
 ઘોઘાટથી મદિરમાના અધિષ્ઠાત્રિક દેવતાઓ પશુ આકૃત
 બ્યાકૃત થઈ ગયા હોય અને અગ્રેણ પેશાકમા સુમનિજત
 થયેલા બાળકો એકઠી થયે- મડળીને ચિત્ર વિચિત્ર
 બનાવી રહેલ હોય આવું ધણું આપણા ધાર્મિક ઉત્સ
 વના પ્રસંગોએ જોવામા આવે છે ઉત્સવ પ્રસંગે શાન્તિ
 ઉ માહુના અભાવનું નિશ્ચિત લેગાય અને જેમ ઘોઘાટ-
 ધમાલ વધારે તેમ આપણા ધાર્મિક ઉત્સવોની વિશેષ
 સફળતા અને મહત્તા ગણાય-આ કેવું વિચિત્ર ! આ
 વિષયમા મહાત્મા ગાંધીજીના ફેટલાદ વખત પહેલા પ્રગટ
 થયેલા વિચારો વાચકના મનન માટે રજુ કરે છું પોતાના
 આગમમા થયેલા એક શાન્તિમય લગ્ન સાથે અમદાવાદના
 લગ્ન પ્રસંગોની ધનાડને સરખાવતા ગાંધીજી લખે છે કે-
 “બીજે દહાડે સવારે હું શહેરમા ગયો, ત્યાં કુલેશ પાર
 વિનાના જોયા, ચિત્ર વિચિત્ર પેશાકે પહેરેલા પાંખવાળા

તાના અવાજોથી કાન બહેરા કરી રહ્યા હતા, જાળકે
 ને જુવાનીઆ અમદા તાપમા ઘરેણા અને મુખમલના
 પાકમા લદાયેલા પગીનાથી નીતરી રહ્યા હતા, વરગળ
 વાડીમા ઢકાઇ ગયા હતા આંખો મે ન જોયો ધર્મ,
 જોયો ખરો આનંદ, ન જોયો ખરો વૈશવ જો વાળ
 ખવા તો શા સોર આપણે પશ્ચિમની બેહુદી નકલ
 જોયે? પશ્ચિમની જ નકલ ઢરવી હોય તો તેનું અસલ
 સામીને જ લઇએ, આપણે જે બે ડો વગડાવીએ છીએ
 મા જરાયે માધુર્ય નથી, સંગીત નથી, એમ સામાન્ય
 ગીત જાણનાર પણ કહેશે વરઘોડો ઢહાડીએ તો કેમ
 આની હવાને છાજતો પોશાક ન રાખીએ? જવાહી-
 કેગવવા હોય તો કેમ તેમા કાંઈક ઢળા કે વિવેકનો
 યોગ ન કરીએ? જો ગીત ગવડાવવા છે તો સ્ત્રીઓને
 ઉપયોગી ગીત ગાતા ન ગિજવીએ?

મારી ફરીઆદ ધામધુમ સામે નથી જેની પાસે
 સો ઢે, જેની પાસે ખીલે આદર્શ નથી, એ ધામધુમ
 રશે, એને પેંચો વાગરવાનો અવકાશ જોઇએ પણ હું
 આપણી ધામધુમોમા વિવેક, વિચાર, મર્યાદા, ઢળા, ઉત્તતિ
 ના ઇચ્છુ છું”

આજ વિચારોના અનુસધાનમા એક વિદુષી બહેન
 એ છે કે “ હુલેકા જમાવવાને જોઈ સર્વમા આનંદ
 શોભા કશું જોવાતું નથી પગ્ગુની ઠેડગ ઠેડરીને
 કસનીય દેખાવો કરવા પડે છે તે ખરે તેમને માટે દયા
 ઉપજાવે તેવું હોય છે આવા ગભીર, પવિત્ર અને ”

જમણુવારને સ્વામીવાત્સલ્યના નામે ઓળખવામાં આવે છે
આવા પ્રસંગોએ વાત્સલ્ય વિસ્તરવાને બદલે મનુષ્યની
પાશવકૃત્તિના આગેદુણ દેખાવ પ્રગટ થાય છે સ્વચ્છતાની
ભૂમિકા ઉપર જ સૌન્દર્ય રચી શકાય જ્યાં સ્વચ્છતાનો
મૂળમાધી અભાવ હોય ત્યાં સુંદર દર્શન તો સંભવે જ
શી રીતે ? આપણા મોટા જમણુવારની રસોઈમાં કળા કે
વિવિધતા હોતીજ નથી ગળપણ અને ફરમાણ પેટમાં
જરાય તંત્રુ ભરવું આ જમણુવારમાં જમવા આવનારને
ઉદ્દેશ હોય છે જમવાને માટે આસનમાં ભૂમિતલ અને
પાત્રમાં લાખા વખતની કાટ ખાધેની, અનેક જમણુવારોની
એઠવાળી કધાટી થાળીઓ—આ જોનાના જમણુવારનું
રહસ્ય જોમવાની ગોઠવણ મળે જ નહિ, મોટા ચોકમાં
જેને જ્યાં ફારે ત્યાં જોતી જાય સુધકતાની વાત જ ન
મળે ? એકા જૂઠાનો અલેદ, પીરસનારના પાત્રમાં ગમે
તે હાથ નાખી શકે સ્વામીભાઈઓ આમ ન જમે,
વાત્સલ્ય આમ ન વિસ્તરે, પ્રીતિલાવ આમ ન વધે ખાદ્ય
પદાર્થ ઉપર જેમ જનવરોનો ઘસારો થાય તેમ જમણુવારની
રસોઈ ઉપર જમનાર બધુઓ દરોટો ચલાવે છે તે જોઈને
બહુ ગ્લાનિ થાય છે મનુષ્યની માફક જમના શિખનાની
જરૂર છે જમનારને સુંદર આમન તેમજ પાત્રો અપાતા
હોય, સૌ પત્નિવાર ગોઠવાતા હોય, નિયમસર પીરસાતું હોય
અને નિર્દોષ આહાર ધરનામ આવતો હોય તો જમનાર
કેટલા આનંદથી જમી શકે અને જમાડનારને ડેટલું પુણ્ય
પ્રાપ્ત થાય ? જમણુવાર ચાવતી હોય ત્યારે બાળુએ વાવ
ગાયનાદિ ગોઠવવાનો રીવાજ પશ્ચિમમાં વિશેષે કરીને જોવામાં

આવે છે તે પ્રશસ્ય અને આદરણીય છે જમનામા ણદકી
 ન થાય, સુધડતા જળનાય, જોઈ ન રહે-આ નિયમો જોનોને
 તો ધર્મરૂપે પ્રાપ્ત થાય છે, છતાં જોનોને ત્યાં આ નિય
 મોનો સૌથી વધારે લગ થાય છે મુરત, અમદાવાદના
 નાગર સ્ત્રી પુરુષોને જમતા જુઓ તો એમ ખ્યાલ આવે
 કે આ કોઈ દેશમંડળી જમવા બેઠી છે? ડેટલીડ વખત
 એવું બને છે કે જો ત્રણ હજાર માણસોને જમાડવા
 ટાય અને મારી રીતે જમાડવાની સામગ્રી કે જગ્યા મળે નહિ,
 તેથી ગદવાડ ભરી જમણવાર ડરવી પડે છે, પણ અહિં
 હું એટલુંજ પૂછું છું કે ન પહોંચાય તેટલી અખ્યાને
 જમાડવાનો માણસે શા માટે લોભ રાખવો? પાચને સાગી
 રીતે જમાડવાની સામગ્રી હોય તો પગ્ગીશને જમાડવામા
 શા માટે તણાવું? એ પણ ખરું કે મોટી સખ્યાના જમ
 ણવારો મનુષ્યના વ્યાપક વાત્સલ્યને જોતા તદ્દન દર થઇ
 શકે તેમ નથી, તેમજ તે અનિષ્ટ છે એમ માનવાને પણ
 ખામ કારણ નથી, તેથી આવા જમણવારોની સુધડ વ્ય-
 વસ્થા ડગવાનું કામ સમાજ મધનું છે જમણવાને લગતા
 મખત નિયમો ડરી દરેક પાને બરોબર પળાવવા જોઇએ
 આ વ્યવસ્થાને અર્થે આવશ્યક દ્રવ્યવ્યય પણ સમાજના
 ધનિક પુરુષોએ સમાવહિત અર્થે ડરવો જોઇએ, જેન ગ-
 ધુઓએ આ બાબત ખામ લક્ષ્યમા લેવાની જરૂર છે
 આખને ચીતરી ચઢે તેવી જમણવારો ધાર્મિકતા કે વત્સ-
 લતા નહિ વધારી શકે સ્નામી વાત્સલ્યમા જમવાનો લોકોને
 આનંદ અને ઉત્સાહ હોય, તેને ગદલે અત્યારે કેટલાક
 લોકોએ તો આવા પ્રસંગમા જમવા બેસું જ છોડી દીધું

છે, અને જે જમવા બધ છે તેમાના ઘણાકને મોટી કઠણાઈ લાગે છે, જેનોને શોભે તેવો આહાર વ્યવહાર નહિ રચાય ત્યાં સુધી જમણવારોથી તેઓ ધારે કે તેટલું પુણ્ય થાય કે એમ મારૂં મન તો કષ્ટુલ ન જ કરે.

આ વિભાગ પૂર્ણ કરતા પહેલાં આપણા સાધુઓના ઉપાશ્રયમા થતા જાહેર વ્યાખ્યાનો પરત્વે કિચિત્ કથિતવ્ય છે ઉપાશ્રયમા સાધુઓ વ્યાખ્યાન આપે અને ધર્મના સહસ્યનો અન્ન જનોને ઉપદેશ કરે એ રૂઢિ પ્રશસ્ત છે સામાન્યત લોકો ગુરના ઉપદેશદ્વારા જ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકે છે ગુરૂ મીડી વાણીથી નીતિ અને ધર્મના તત્વોનો ઉપદેશ કરે અને શ્રોતાઓ શાન્તિથી સાંભળે તો ઉભયને લાભ થાય પણ આપણામા તો ઉભય પક્ષે બહુ ખામી નજરે પડે છે ગુરૂઓ કેવો ઉપદેશ કરે છે તે વિષે કાંઈ પણ ઉલ્લેખ કરવો તે અસ્થાને છે, પણ એટલું તો કહી શકાય કે વક્રતૃત્વજાનો પ્રસાદ આપણા ઉપર બહુ જ ઓછો છે અન્યના મનનું રંજન કરી તેના અતરમા સડું પદેશ ઉતારવાની શક્તિ ડોઘ વિરલ સાધુમા જ દેખાય કે રૂઢી પરપરામા ચાલી આવતી વાતો, એક અરખી ઢંગે કહેવામા આપણા સાધુઓની વક્રતૃત્વ કળાનો સમાવેશ થતો ઘણું ખરૂં જેવામા આવે કે સામાન્યત પ્રાકૃત યા સસ્કૃત સ્ત્રોતો ગુરૂ મહારાજ વાચે કે અને પછી તેનો વિસ્તૃત અથવા યથાશક્તિ એકઠી મળેલી પરિપાત્રને મળ જાવે કે, નૈસર્ગિક વક્રતૃત્વજાને લાપણુ કરતા પુસ્તકનો આધાર લેવો પડે જ નહિ સસ્કૃત સ્ત્રોતો વાચે છે તે

પણ ઘણી વખત એવી વિચિત્ર ઢબથી કે મસ્તૂત લાપાના માધુર્મ્યનું પાન ડ્યું હોય તે મનુષ્ય સહેજે સખત આઘાત પામે મસ્તૂત લાપાનું મીઠા સરોદવાળું સંગીત ડ્યા અને ડેટલાક સાધુઓના મસ્તૂત સ્લોકોના ઠઠાર પઠન ડ્યા ? અગ્રેજના મ્હોમા મસ્તૂત લાપા જેવો પરદેશી ભાવ ધાળુ ઠરે છે તેવો પરદેશી ભાવ ઘણી વખત જીન ઉપદેશકોથી પહિત મસ્તૂત સ્લોકોમા મ્વલ્લુ ગોચર થાય છે બહુ થોડા સાધુઓ એવા જેવામાં આવ્યા છે કે જે વસત તિલકા, શિખરિણી કે મન્દાકાન્તા મનોહર રાગથી પદ્ધતિમર ગાઇ શકતા હોય જે લાપાના ગળણે ગળીને ધર્મના ઉપદેશનું અન્યને પાન ઠરાવવું કે તે લાપાના શબ્દોનું સંગીત ઉપદેશકના આત્મામા ઉતરવું જ જોઈએ, નહિ તો ઉપદેશના મર્વ પ્રયત્નો તદ્દન વિક્ષણ જાય

શ્રોતાઓ પણ જાણે કામ ખતાવવા આવ્યા હોય, દેવુ દેવા આવ્યા હોય, વેઠ કરવા આવ્યા હોય તેમ ઉપાશ્રયમા આને કે અને આવ્યા જાય છે ઉપદેશસમયે કાતો ખગામા ખાતા હોય અથવા વાતોનો ગણગણાટ મચાવી મકથો હોય, શાન્નિથી સાલજવાનું કોઈ મમજતુ જ નથી મજકના ઉઘે, દૂરના ઘોઘાટ કરે, ઘોઘાટ કરતા વ્યાખ્યાન શાળામા આવે અને ઇંગ્લાનુસાર ચાલ્યા જાય અને બે ચાર વદાળુ જનો 'જી સાહેબ' ના પોકારથી ઉપદેશકને પ્રોત્સાહિત કર્યા ઠરે આવી વક્તા અને શ્રોતાની દયામય સ્થિતિનો જન્દિથી ઉદ્ધાર થાય એવી પ્રવૃત્તિઓ આદરવા માધુ તેમજ શ્રાવક વર્ગને સવિનય અવ્યર્થના છે

પવ મીમામ્મા પર્યુપણુ

(૨)

પર્યુપણુ પર્વ વ્યતીત થયાને હજુ જાહેર વખત વચ્ચે નથી હજુ નાવતસરિક પ્રતિક્રમણના 'ઝકાગ ના આદેશો' દ્વારા પ્રવર્તેલ દ્વિયમા અધ્યાયના બીજા થયા નથી સ્વામી વાત્સ્ય, સુપન, ઘોડીયા પાગણા આદિના સ્મરણો હજુ તાજા જ છે, તેથી અન્ય વિષયમા પ્રવેશ કરતા પહેલા ધાર્મિક પર્વો વિષે ઝાઝક ઉલ્લેખ કરવામા આવે તો અસ્થાને થા અઝાળે નહિ ગણાય ધાર્મિક પર્વો ધાર્મિક લાગણીને સતેજ રાખવાનું પ્રબળ સાધન છે ચિત્ર વિચિત્ર પ્રવૃત્તિઓથી ઘેરાયેલ આદમી સદેજે ધર્મને વિમરી જાય તેનામા ધાર્મિકતા જાગતી ગાખવાનું કામ આવા પર્વો કરે છે પર્વોની યોજનામા જાહેર દીર્ઘ દૃષ્ટિ રહેલી છે ધાર્મિક પર્વો બે પ્રકારના હોય, એકમા તપ, જપ, પૂજા આદિથી ધર્મની આરાધના કરવાનું જ લક્ષ્ય હોય અન્યમા ધર્મ નિમિત્તે આનંદ કરવો અને એકજ ધર્મના અનુયાયીઓમા પરસ્પર વાતસય અને અનુરાગ વધે તેવી પ્રવૃત્તિઓ આચરવી તેનું જ લક્ષ્ય પ્રધાનપણે હોય ક્રિશ્ચય નોમા ઇસ્ટર પ્રથમ પ્રકારનું પર્વ ગણાય ક્રિસમસ નાતાલ અન્ય પ્રકારનું પર્વ ગણાય મુનલમાનમા સ્મરણન મહી નાના દિવસો પ્રથમ પ્રકારનું પર્વ ગણાય, ઇદના દિવસો અન્ય વિભાગમા આવે જોનેતર હિંદુઓમા ગોકુળ અષ્ટમી દેવપોદી અગિયારપ વિગેરે પ્રથમ વિભાગના પર્વો લેખાય અને વિશ્વનાથમી, હોળી, દીવાળી, જળેવ વિગેરે ઘણું ખરું

અન્ય વિભાગમાં આવે આવી ગોઠવણ આપણી જોન મર્યાદામાં છે કે નહિ ? જોન પર્વોમાં સાધારણ રીત જ્ઞાન-પથથી, કાર્તિક શુદ્ધિ ૧૫, મૌન અગિયારશ, ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૫, અષાઠ શુદ્ધિ ૧૪, પર્યુષણ વિગેરેનો સંભાવેશ થાય દિવાળી મહાવીર નિર્વાણનો દિવસ હોઈને તેને પણ જોન પર્વ તરીકે લેવામાં આવે છે છેલ્લા દરેક વર્ષેથી મહાવીર જન્મદિવસને પર્વની ઠાંટિએ પહોંચાડવાનો શુભ પ્રયત્ન આદરવામાં આ ચો છે જે દ્વિજિન્દુથી પર્વોના વિભાગ પાડયા તે દ્વિજિન્દુએ પર્યુષણ, જ્ઞાનપથથી, મૌન અગિયારશ, અષાઠ શુદ્ધિ ૧૪ વિગેરે પર્વોને સામાન્યતઃ ધર્મની આરાધનાના નિમિત્તક લેખી શકાય જ્યારે કાર્તિક શુદ્ધિ ૫, ચૈત્ર પુર્ણિમા, મહાવીર જન્મદિવસ વિગેરે પર્વોની પ્રવૃત્તિ ધાર્મિક આનંદ સાધક ગણી શકાય, પણ આવા પર્વોની યોજનામાં કેટલાક વાધા દેખાય છે તે તરફ ધ્યાન ખેંચવા અત્ર ઉદ્દેશ છે જે આનંદમૂળક પર્વો છે તેની ઉજવણી હજી એવી રીતે થતી નથી કે નિયત ઉદ્દેશ ધરોળર સિદ્ધ થઈ શકતો હોય કાર્તિકી કે ચૈત્રી પૂનમનો મહિમા જરા પણ અનુભવાતો હોય તો તે માત્ર તીર્થ સ્થળોમાં અનુભવાય છે, પણ અન્ય સ્થળોમાં આવી પૂર્ણિમાઓ કરતા કાંઈ પણ વિશિષ્ટ સ્મરણ મૂકી જતી નથી ઘણે ઠેકાણે શરદ પૂર્ણિમાની રાત્રિ ઉજવવાનો રીવાજ પ્રચલિત છે તે રાત્રે નવામી ભાઈઓ એકઠા થાય, રંગ ભેરગી અક્ષતની સ્વન્તિક આદિ આકૃતિઓ મોટી પાટ ઉપર આજોએ અને સાથે મળી સુદર પદો, લાજનો સ્તવનો ગાય આમાં પણ એક વેચિત્ર્ય તો એ જોય કે ઘણે

ઠેકાળે દેન મહિના ચોડમાં ચરદપુનમનો ચંદ્રમા ગિતલ
જ્યોતથી ધવન વર્ષા વરસાવી રહ્યો હોય તંની ઉપેસા કરીને
જેન બધુઓ ગગમડપમા એકઠા થાય છે અને દ્વાપી
જુમરની રોગનીનું સન્માન કરતા ઉપર જણા યું તે પ્રકા
રની પ્રવૃત્તિઓમા લીન થાય છે આ બધુ આપણામા ટેક
થતી જતી અસિત્તાનું પરિણામ છે દુનિયાની ભારેમા
ભારે રોગની ચંદ્રિકાના ધવલ તેજ પાસે કિમત વિનાની
છે આ વસ પૂર્ણ મત્ર ચંદ્રપૂર્ણિમાને પર્વતિયિ તરીકે
સ્વીકારવામા રહેવો છે એ જાગતનું દુર્લભ કરવું ગસિક
પ્રભને ઘટું નથી નાવી ખવતિયિ ગણાવી પૂર્ણિમાઓની
રાત્રે દેવમહિમા ચોકમા સગીન મહગીઓ એકઠી થવી
જોઇએ ગામ બહાર આવેલા મહિનામા નાત્રે દર્શન કરવા
જવાનો અને ભક્તિમય ઉત્સવો ઉજવનાનો રીવાજ ઉલો
થવો જોઇએ ખાસ કરીને બાળકો રાત્રિના ખુલ્લી જગ્યામા
ધર્મમય, નિર્દોષ આનંદ પામી શકે તેવી યોજનાઓ
રચાવી જોઇએ સામાન્યતઃ પણ આવા આનંદપ્રાપ્તિ અર્થે
નિર્માયલા પર્વ દિવસો બહુ આનંદ આપી શકે તેવી ગીતે
ઉજવાતા નથી જેટલી ધર્મ આરાધનાના પર્વોની જરૂર
છે, તેટલી જ આવા આનંદજનક પર્વોની જરૂર છે તેવ
પર્વોના પ્રસંગે સ્વધર્મના અનુયાયીઓ સાથે મળે, ગાનતા
કરે, મધુર વાર્તા વિનોદ કરે, સાથે ભોજન કરે, ધાર્મિક
નાટક ચેટકમા મામેન થાય સુદર વરઘોડાઓ કાઢે, જાત
જાતની ધાર્મિક ગ્યનાઓ કરે, નૃત્ય, ડાડીયાસતનો આદર
કરે-આવી આવી આવી ઘણી વસ્તુઓ આનંદમૂલક પર્વોમા
અવગણ પામી શકે આ વિષયમા સુદા જેન બધુઓનું
ધ્યાન જોડવાની જરૂર છે

પર્યુષણ પર્વની ઘટના વિષે ડેટલુડ ખામ કહેવા જેવું છે જો કે પર્યુષણની મૂળ રચના વિચારતા તેમા તપ, જપ, પ્રતિક્રમણ, દેવપૂજા આદિ ધાર્મિક ક્રિયાઓદ્વારા ધર્મની અરાધના કરવાનો જ મુખ્ય આશય જણાય છે, તો પણ અત્યારે પર્યુષણ જે રીતે ઉજવાય છે, તે જોતા તે મિથ્યપર્વ થઈ ગયું લાગે છે. આમા ખાસ વાધા જેવું તો કાઈ નથી નવધર્મી બહુઓ ધર્મ આરાધન કરે તેમજ આનંદ ઉત્સવ પણ માથે મળીને કરે તેમા કશો દોષ કાઢવા જેવું હોઈ નજ શકે પણ જે ઉત્સવો પર્યુષણ પર્વની આરાધનામા દાખલ થયા છે તે આદરણીય છે કે નહિ તે જરાક વિચારવા જેવું છે મામાન્યત સુપન અને ઘોડીયાપારણાના વિષયમા આપણો ઘણો ધાર્મિક ઉત્સાહ ખરચાય છે આખને ઉત્સવો મને પર્યુષણ પર્વની રચના વિચારતા સગત લાગતા નથી કળાની દૃષ્ટિએ વિવેકવિહીન અનુકરણ મોટો દોષ ગણાય, ઠારણ કે તે વિવેકની તેમજ આત્મીયતાની ખામી મૂકવે છે ઘડે માત્તરમ ઉપરથી ચન્દે ધીરમ ઉપ જાવનાર પ્રજા ગોકુળ અષ્ટમીના શ્રીકૃષ્ણના જન્મોત્સવ ઉપરથી પર્યુષણ પર્વમા ભગવાન મહાવીરના જન્મોત્સવનું ઉત્સાહન કરવા પ્રવૃત્ત બને એ અસ્વાભાવિક નથી, પણ આવું અનુકરણ વિવેકવિહીન હોઈને હાસ્યાસ્પદ લાગે છે પ્રથમ તો ગોકુળ અષ્ટમીના દિવસે શ્રીકૃષ્ણનો જન્મ થયો ગણાય છે, ભગવાન મહાવીરનો જન્મ કાઈ ભાદરવા શુદ્ધ ૧ ના દિવસે થયો નથી કે આપણે તે દિવસે સુપન દર્શન કરાવી પ્રભુનો જન્મોત્સવ કરી શકીએ ? વળી પારણાનો ઉત્સવ પણ ભાગદ્ધુને પાણામા ઝુલાવનાની પ્રવૃત્તિ જોઈને ઉભો

ઠેકાણે દેવ મહિરના ચોઠમા ચરણપુનમનો ચદ્રમા શિતલ
 જ્યોતથી ધવલ વર્ષા વરસાવી રહ્યો હોય તેની ઉપેક્ષા કરીને
 જૈન બધુઓ રગમડપમા એકઠા ચાય છે અને હાડી
 હુમરની રોશનીનું સન્માન કરતા ઉપર જણાવ્યું તે પ્રકાર
 રની પ્રવૃત્તિઓમા લીન ચાય છે આ બધુ આપણામા રૂઢ
 થતી જતી અસિદ્ધતાનું પરિણામ છે દુનિયાની ભારમા
 ભારે રોશની અધિકાના ધવલ તેજ પાસે ક્રિમત વિનાની
 છે આ રસ પૂર્ણ મત્ર ચરણપૂર્ણિમાને પર્વતિયિ તરીકે
 સ્વીકારવામા રહેવો છે એ જાળાનું દુર્લભ દરબુ ગસિક
 પ્રજાને ધનુ નથી આવી પર્વતિયિ ગણાતી પૂર્ણિમાઓની
 રાત્રે દેવમહિરના ચોઠમા સગીત મકળીઓ એકઠી થવી
 જોઇએ, ગામ બહાર આવેલા મહિરમા રાત્રે દર્શન કરવા
 જવાનો અને ભક્તિમય ઉત્સવો ઉજવવાનો રીવાજ ઉભો
 થવો જોઇએ ખામ કરીને જાળકો રાત્રિના ખુલી જગામા
 ધર્મમય, નિર્દોષ આનંદ પામી શકે તેવી યોજનાઓ
 રચાવી જોઇએ સામાન્યતઃ પણ આવા આનંદપ્રાપ્તિ અર્થે
 નિર્માયલા પર્વ દિવસો બહુ આનંદ આપી શકે તેવી રીતે
 ઉજવાતા નથી જેટલી ધર્મ આરાધનાના પર્વોની જરૂર
 છે, તેટલી જ આવા આનંદજનક પર્વોની જરૂર છે તેવા
 પર્વોના પ્રસંગે સ્વધર્મના અનુયાયીઓ સાથે મળે, ગાનતાન
 કરે, મધુર વાર્તા વિનોદ કરે, સાથે ભોજન કરે, ધાર્મિક
 નાટક ચેટકમા આમેન ચાય સુદર વગ્ધોડાઓ ઠાકે, જાત
 જાતની ધાર્મિક રચનાઓ કરે, નૃત્ય, હાડીયારાસનો આદર
 કરે-આવી આવી આવી ઘણી વસ્તુઓ આનંદમૂલક પર્વોમા
 અવકાશ પામી શકે આ વિષયમા સુરા જૈન બધુઓનું
 ધ્યાન ખેંચવાની જરૂર છે

પર્યુષણ પર્વની ઘટના વિષે કેટલુંક ખામ કહેવા જેવું છે. જો કે પર્યુષણની મૂળ રચના વિચારતા તેમાં તપ, જપ, પ્રતિક્રમણ, દેવપૂજા આદિ ધાર્મિક ક્રિયાઓ દ્વારા ધર્મની અરાધના કરવાનો જ મુખ્ય આશય જણાય છે, તો પણ અત્યાદે પર્યુષણ જે રીતે ઉજવાય છે, તે જોતા તે મિથ્યપર્વ થઈ ગયું લાગે છે. આમાં ખાસ વાંધા જેવું તો કાઈ નથી. નવધર્મી બધુઓ ધર્મ આરાધન કરે તેમજ આનંદ ઉત્સવ પણ સાથે મળીને કરે તેમાં કશો દોષ કાઢવા જેવું હોઈ નજર શકે પણ જે ઉત્સવો પર્યુષણ પર્વની આરાધનામાં દાખલ થયા છે તે આદરણીય છે કે નહિ તે જરાક વિચારવા જેવું છે. સામાન્યતઃ સુપન અને ઘોડીયાપારણાના વિષયમાં આપણો ઘણો ધાર્મિક ઉત્સાહ જણાય છે. આ બન્ને ઉત્સવો મને પર્યુષણ પર્વની રચના વિચારતા સગત લાગતા નથી. કળાની દૃષ્ટિએ વિવેકવિહીન અનુકરણ મોટો દોષ ગણાય, કાશ્વરૂં કે તે વિવેકની તેમજ આત્મીયતાની ખામી સૂચવે છે. યદે માસરમ્ ઉપરથી ચન્દે ચીરમ્ ઉપ-જાપનાર પ્રજા ગોકુળ અષ્ટમીના શ્રીકૃષ્ણના જન્મોત્સવ ઉપરથી પર્યુષણ પર્વમાં ભગવાન મહાવીરના જન્મોત્સવનું ઉજાપન કરવા પ્રવૃત્ત બને એ અશ્વાભાવિત નથી; પણ આવું અનુકરણ વિવેકવિહીન હોઈને હાસ્થાનપદ લાગે છે. પ્રથમ તો ગોકુળ અષ્ટમીના દિવસે શ્રીકૃષ્ણનો જન્મ થયો ગણાય છે, ભગવાન મહાવીરનો જન્મ કાઈ ભાદરવા શુદ્ધ ૧ ના દિવસે થયો નથી કે આપણે તે દિવસે સુપન દર્શન કરાવી પ્રભુનો જન્મોત્સવ કરી શકીએ? વળી પારણાનો ઉત્સવ પણ બાળકૃષ્ણને પારણામાં ઝુલાવવાની પ્રવૃત્તિ જોઈને ઉભો

થયો જણાય છે પર્યુષણ પર્વમા મહાવીર જન્મ ઉજવાતા
 ભાદરવા શુદ્ધ ૧ જ સમના ૧ મહાવીરની જન્મ તિથિ છે
 એવી જામણા ધણા જાધુઓમા કહે થાય છે હું પણ આ
 જામણાથી ધણા વર્ષ મુખી અન્ત હતા આ પ્રવૃત્તિમા બીજો
 દોષ એ છે કે જે પ્રકારના વહેમોનું ખડન કરવા જેન ધર્મનો
 સમયે સમયે પ્રાદુર્ભાવ થયો છે, તેજ વહેમોને આ પ્રવૃ-
 ત્તિઓ મોટા પાયા ઉપર પોષતી આવી છે અને તેથી આ
 પ્રવૃત્તિઓ જે સ્વરૂપે જોવામા આવે છે તે સ્વરૂપે જેન ધર્મના
 રહસ્યથી વિપરીત લાગે છે સુપન કંઈ કંઈ જાનના વહે
 મોને ઉતેજન આપે છે ? લક્ષ્મીનું સુપન માધારણ રીતે
 ઠોણ લે છે ? જેન દ્રવ્યની અતિશય આકાંક્ષા હોય અથવા
 તો જેના ઉપર લક્ષ્મી દેવીની તાણ દૃષ્ટા થયેલી હોય તે
 વહાણનું સુપન ઠોણ લે છે ? જેને દરિયા સાથે વ્યાપાર
 ટાય તે ઘોડિયાપારણામા સૌથી વધારે ભાગ ઠોણ લે છે ?
 સતતિવચિત ગ્રહમંથો એ સુવિદિત છે કે પોતાને મતતિ
 થાય એવી આશાથી અથવા તો મતતિની વીજ આકાંક્ષા
 વાળી સ્વસ્ત્રીની આગ્રહમયી પ્રેરણાથી ઘોડિયા પારણા ઝુંકા
 વવામા અને ઘેર લાવનામા આપણા સખ્યાબધ ધનિક
 ગૃહસ્થો અનર્ગળ દ્રવ્ય ખરચે છે આના વહેમ, માન્યતા
 ઓનો ઉચ્છેદ અને કોઈ પણ પ્રકારના ક્ષણની આશા વિનાની
 જિનરાજની-ભકિત-આ જાનને આશય પ્રસ્તુત પ્રવૃત્તિઓમા
 હ્રુસ થતા દેખાય છે અલગત આ પ્રવૃત્તિઓ ખડુ આનંદ
 દનો વિષય બને છે, જાગૃત્તવોને આના અતિશય આહ્વાદ
 આવે છે, સુપન ઉતરે, જન્મ વચ્ચાય, નાળીયેર ધટોધટ
 ફુટવા માટે, અને સાકર પવા સાથે મેળવી તેનું સ્નેહી

સગથી સ્વધર્મી જનોમા અરસપરસ તહાણું કરવામા આવે
આવા આનંદપૂર્ણ પ્રશ્નો કેમ ત્યજાય ? વળી ઘોડીયાપા
રણા ઘેર લાવવાના, રાત્રિજગા કરવાના, ધામધુમવાળા વર-
ઘોડા કાઢવાના-આવા આનંદમય પ્રશ્નો કાઢી નાખવાનું
કહેતા-ખાસ કરીને તેના અસ્કારમા ઉછરેલું મન સહેજે
આચકૈા ખાય, પણ વિવેકથી વિચાર કરતા જે વસ્તુ ત્યાજ્ય
લાગે તે ત્યાજ્ય કહેવી તેા જોઈએ જ વળી ધાર્મિક પ્રવૃ-
ત્તિઓ ગાંધ ખાળ જીવોની જરૂરિયાતો ઉપર રચી શકાય
નહિ, તેની ઘટનાને ધાર્મિક ઉન્નતગામી આશયોનો આધાર
જોઈએ વૈચિત્ર્ય તેા ત્યાજ્ય રહેલું છે કે જે જગનાન મહા
વીરનો ખજો જન્મ દિવસ છે તેની તેા કોઈ અજર લેતું
નથી અને જે દિવસે બ્યાખ્યાન વાચતા વાચતા જન્મ
પ્રસંગનું વર્ણન આવે છે તે દિવસે આટલી બધી ધમાલ
મહા પડે છે એવું મુદિ ૧૩ ભગવાન મહાવીરનો જન્મદિવસ
તે આ દિવસ જાણે કે ઢેટલાક ધર્મ મુધારડોને મુકે
ભાષણો કરવાને માટે જ નિર્માયલો હોય એમ જેન સમા
જનો મોટો વર્ગ તેની ઉપેક્ષા કરી ગાંઠે છે વસ્તુત આ
દિવસ કેમ સારામા સારી રીતે ઉજવાય અને તેમા આખાળ
વૃદ્ધ નરનારીઓ કેમ પૂરો ભાગ લે તેનો ઘરોળર વિચાર
કરી ચોના કરવાની જરૂર છે આસન ઉપકારી ભગવાન
મહાવીરના મગજમય જન્મદિવસની જરા પણ ઉપેક્ષા જેન
નામધારી સજ્જન મત્તારીને ન ઘટે ઉપરની ટીકા ઉપરથી
એમ મમજવાનું કારણ નથી કે પર્યુષણમાવી ઉત્તમોનો
મર્વધા જહિષ્કા કરવો એનો મારો આશય છે, પણ હું
એ જણાવવા માગુ છું કે વર્તમાન કાળે પર્યુષણ પર્વમા

આપણે કયા છીએ અને કયા જણુ જોઈએ તેના દિશાનિર્દેશ કરી શકે આના સાપણો તૈયાર કરવાનું કામ દરેક માધુને માથે હોઈ નજ શકે, પણ મોટા મધાઈના (મમુ દાયના) અધિપતિ હોય, વિદ્વાનની ડોટિમા ખપતા હોય અને જેને અનુયાયી વર્ગનો ખહોળો મમૂડ હોય તેવા વિશિષ્ટ પદધારી માધુઓનું આ મમયમા આ અતિ આવશ્યક અને ઉપયોગી કર્તવ્ય મને લાગે છે આશા છે કે આ સૂચના જે વર્ગને માટે કરવામા આવી છે તે વર્ગ દયાનમા લઈ અમલ કરવા પ્રવૃત્તિ આદરશે

મૂર્તિપૂજા ગુહ્ય

(૭)

હવે અન્ય વિષય તરફ ગમન કરીએ મૂર્તિપૂજા ધાર્મિક જીવનનું મુખ્ય અંગ ગણાય, તેનું હવે કળાના દૃષ્ટિબિન્દુથી નિરીક્ષણ કરીએ મૂર્તિપૂજાનો વિચાર કરતા ત્રણ વસ્તુઓ ઉપસ્થિત થાય છે તીર્થ, તાદિર અને મૂર્તિ આ ત્રણે વસ્તુઓમા જુદાને ક્ષતિ પહોંચે તેવા ધણા તત્ત્વો જોવામા આવે છે તેનું વિગતથી વિવેચન કરવા પડેલા આ ચર્ચા ટોઈ પણ પ્રકારની ગેરસમજાતિ ઉભી ન કરે તે આશયથી, જો કે અહિ પ્રસ્તુત વિષય નથી તો પણ મૂર્તિપૂજા અને તેમા પણ જૈન મૂર્તિપૂજાના જે આશય અને રહસ્ય હું મમજી છું તે સંક્ષેપમા નિવેદન કરવાની આવશ્યકતા લાગે છે

પોતાને પ્રિય અથવા માનનીય જનની છબી યા
 મૂર્તિ કરાવીને ઘરમા રાખવાનો મનુષ્યસ્વભાવ જનસમા
 જને મુવિદિત છે જ્યારે અમુક મનુષ્ય મોટા વર્ગને
 માનનીય થઈ પડે ત્યારે તેની છબી ચીતરાવીને યા મૂર્તિ
 ઘડારીને જાહેર સ્થળોમા મૂકવાનો ગિવાજ પણ હેટલાક
 કાળથી આવ્યો આવે છે મૂર્તિપૂજા વસ્તુતઃ આ માનુષિક
 વૃત્તિનું જ પરિણામ છે મૂર્તિપૂજાના વિગેધી ગણુતા
 આર્યસમાજીઓ પણ સ્વામી હયાનદ સરસ્વતીની છબી
 પોતાના ઘરમા કે સમાજના મઠાનોમા ગણુ શોખથી
 ટાંગતા જોવામા આવે છે, એ ખરૂં કે મૂર્તિ માત્ર મનુ
 ષ્યની જ કરવામા આવતી નથી, પણ દેવોત્તી કરવામા આવે
 છે દેવો તો અદૃષ્ટ હોય છે પણ શાસ્ત્રોમા તેમનું જેવું
 વર્ણન લખાયલું હોય અથવા તો રૂઢિ પરંપરાએ તેનું જેવું
 વર્ણન કદપાયલું હોય તદનુસાર મૂર્તિ ઘડી મહિરોમા
 બેસાડવામા આવે છે કાળજેન્વ, કાળી, જગદબા, શકર,
 પ્રહ્લા વિગેરે અનેક દેવોની મૂર્તિઓ આવી રીતે વડાયલી
 હોય છે મૂર્તિપૂજાની માથે નિહટ મળધ, ધરાવતી સ હેત
 વૃત્ત (Symbolworship) છે અમુક પદ્ધતિ યા પદાર્થમા
 અમુક દેવનો સ હેત જરી તેની પૂજા કરવી તે મ કેતપૂજા
 જાય અમુક પદ્ધતિને હનુમાન માની તે ઉપર સિદ્ધર
 લનો પ્રક્ષેપ કરવાનો રીવાજ હિંદુઓના પ્રચલિત છે
 ન સાધુઓ દક્ષિણાવર્તના ચક્રોને આપનાચાર્ય તરીકે
 માયે છે તે પણ સહેતપૂજા છે મૂર્તિપૂજામા ઘણા ઉદ્દેશો
 માયેલા છે ખામ જરીને તો પોતાને ઈષ્ટ પ્રભુ પ્રત્યે
 કલ શક્તિભાવનું તર્પણ કરવું તે જ મનુષ્ય પ્રત્યે

આપણને અત્યંત ભક્તિભાવ હોય છે તે હાજર ન હોય
 તો તેની છળી અથવા મૂર્તિ નું આપણે સામાન્યતઃ પૂજા
 સન્માન કરી આપણામાં રહેલ ભક્તિભાવને તૃપ્ત કરીએ
 છીએ અને પ્રગટ કરીએ છીએ અદૃષ્ટ વ્યક્તિની ભક્તિ
 કદપનાથી-ધ્યાનથી-કા ન કરવી ? આવી સ્થુળ છળી અથવા
 મૂર્તિ ઠરવાની શી જરૂર ? આવી નિરાવગન ભક્તિની
 ભાવના પ્રશસ્ય છે, પણ આખળ વૃદ્ધ સ્ત્રી પુરૂષોને માટે
 તે વ્યવહારૂ Practicable નથી આલ્સગન વિના અતરમા
 ઉછાગતી ભક્તિ તૃપ્ત થવી અશક્ય છે નિરાકારનિરજનની
 મૂર્તિ કરવી તે તો પરમ્પર વિરોધ જેવું થાય આ શબ્દ
 ઉચિત છે નિરજન નિરાકારની પૂજા સાઠાર મૂર્તિથી
 ઠરવાનો પ્રયત્ન છુદ્ધિગમ્ય લાગતો નથી, પણ મૂર્તિ પૂજા
 સાકારની કદપના ઉપરજ ઉભી થાય છે સમચંદ્ર, શ્રીકૃષ્ણ,
 ભગવાન્ મહાધીર કે છુદ્ધ નિરાકાર નહોતા-માઠા હતા
 તેમની મૂર્તિ ઠરી પૂજા કરવી એટલે તેઓ જે ગીતે આ
 જગત્માં નિથરેલા તેવી રૂપનાવાળો તેમની મૂર્તિ કરીને
 તેમના પ્રત્યે આપણે ભક્તિભાવ પ્રદર્શિત કરવો અને
 તેમના જીવન જે આદર્શો રહ્યું હશે તે આત્મીયધ્યેય
 તરીકે અગીકાર ઠરવા પણ કેટલાક એમ પૂછે છે કે તે તે
 મહાપુરૂષોની મૃગ પ્રતિદૃતિ મળતી હોય અને તે ઉપરથી
 મૂર્તિ બનાવો તો તો ઠીક, પણ મુળ પ્રતિદૃતિ તો અવલ્ય
 છે તો કદપનામાં આવે તેવી મૂર્તિઓ ઘડી તે તે મહા
 ત્માઓની તે છે એમ ઓળખાવવું ત છુદ્ધિસંગત કેમ
 કહેવાય ? ઉત્તર એ છે કે મુળ પ્રતિદૃતિના અભાવે તેમનું
 જે પ્રમાણે વર્ણન શાઓમાં ઠરવામાં આવ્યું હોય, જે

લક્ષ્મી જાધવામા આવ્યા હોય તે પ્રમાણે મૂર્તિ બનાવવામા
 આવે તો આ મૂર્તિ અમુકની છે એમ સામાન્ય સમજણથી
 ગ્રહણ કરી શકાય મૂર્તિ લલિતભાવ પ્રદર્શિત કરવાનું
 સાધન છે, એટલું જ નહિ પણ કંઈક મૂર્તિ અમુક અમુક
 આદર્શ રજુ કરે છે અને તેથી દરેક મૂર્તિની ઉપાસના તે
 મૂર્તિ પાછળ રહેલા આદર્શનીજ ઉપાસના છે એમ ગણી
 શકાય તદુપરાન્ત અમુક દેવની મૂર્તિ તે દેવથી પ્રતિષ્ઠિત
 ધર્મના અભુચાથીઓને એકત્ર થનામા, બ્રાતૃભાવ વધાર-
 વામા, નીચ ઉચ્ચ, ગરીબ, તબગર, નિરક્ષર સાક્ષરના ભેદ
 ભૂલી એકજ દેવનું શામન અગીઠાર કરાવવામા અનુપમેય
 સાધન બને છે આ સર્વ દૃષ્ટિબિન્દુથી વિચાગતા મૂર્તિ
 પૂજા ધર્મ અને મુમુક્ષુ જનોને આદરણીય મિત્ર થાય છે
 આ મૂર્તિપૂજાનું સામાન્ય સ્વરૂપ વિચાર્યું, પણ જન
 સમાજમા મૂર્તિપૂજના જે જે સ્વરૂપો પ્રગટ થયા છે તે
 સર્વેકાંઈ એવા સુંદર નથી મૂર્તિપૂજના વિરોધીઓનો
 મોટો ભાગ મૂર્તિપૂજના આશયથી વિરુદ્ધ હોતો નથી,
 પણ મૂર્તિપૂજની ઘણી વાધાભરતી રીતોથી ઠટાળીને
 વિરાધ ભાવને ગ્રહણ કરે છે, મૂર્તિ પણ આખરે એ
 સાધન છે તે ભૂલી જઈ લોકો તેની ઉપર આધારા ભીત
 જેવા થઈ પડે છે અને અમુક મૂર્તિની અમુક તરેહની
 પૂજામાત્રમા જ આત્મમોક્ષ આપી રહેલો સમજતા
 દેખાય છે, ત્યારે લોકોમા અજ્ઞાન તેમજ વિવેકના અભા-
 વનું પ્રાણવ્ય કેટલું હોય છે તેનો ખ્યાલ આવે છે મૂર્તિના
 નામે ચાલતી છેતરપીંડીઓ, લોકો પાનેથી દ્રવ્ય નીચાવ-
 વાની સુદ્ધિઓ, વહેમ-માનતાઓનો અત્રિત પ્રચાર-આ

સસ્થાના આકર્ષક અગો કે આવી સન્ધાનો ઉચ્છેદ કરવાનો વિચાર કરવો તેમા જરા પણ કહાપણુ નથી આ દિશામા કર્તવ્યધર્મ એટલો જ રહે છે કે આવી સન્ધાના સ્વરૂપમા સમયાનુસાર ફેરફાર કરના રહેવુ જોઈએ, જેમ તેનો *ત્યાગ લાભ પ્રદ નથી તેમજ તેનુ વિવેક વિહીન અસાધારણુ સવર્ધન અન્ય સસ્થાઓની ઉપેક્ષાનુ અનુભાપક હોઈને કોઈ પણ રીતે ઇષ્ટ કે આદર્શીન નથી વળી વેઈ પણ સસ્થા જન સમાજમા વહેતી થતા, તે સન્ધાના મૂળમા રહેલ ઉચ્ચ આશયો વિલય પામતા જાય છે અને જનતાની સામાન્ય નજાગાઈઓ તથા દોષો આવી સન્ધામા દાખલ થતા જાય છે પગિષ્ઠામ એ આવે છે કે જનસમાજને હિતાવહ ધારેલી સસ્થા ઘણી વખત જનહિતાની ધાતક બને છે આવુજ મદિરની સન્ધામા પ્રસંગોપાત જનતુ દેશ દેશના ઇતિહાસમા જોવામા આવ્યું છે અને ત્યા સમાજદૃષ્ટા પુ.પોને એ કર્તવ્ય પ્રાપ્ત થાય છે કે આવો જ્યા જ્યા અને જ્યાં જ્યાં સડો પેઠેલો દેખાય ત્યા ત્યા અને યારે ત્યાં સમાજનુ ધ્યાન ખેંચવુ અને ઉત્તત ધ્યેયવાગી સન્ધાને મલીન કરી રહેલા તત્વોને નિર્મૂળ કરવા પ્રવૃત્તિ આદરવી

એ પણ ખરૂં કે જનસમાજમા વ્યાપક મૂર્તિપૂજના અને રગો છે તે સર્વ કાંઈ પ્રશસા કરવા લાયક નથી હોતા નામાન્ય રીતે એમ જણા શું કે દરેક મૂર્તિ પાછળ અમુક માર્શ્સ રહેલ છે પણ આ નિયમને પણ અપવાદ છે શકના લાગી પુજનો શું આદર્શ સમજવો તે

હજી પણ હું કહી શકતો નથી શા માટે જાણતો વિંત
 પૂજનો ત્યાગ કરીને હિમગિરિમાં નિવાસ કરનાર જ્ઞાતિ
 વિભૂતિવિહારી અનંતના ધ્યાનમાં નિમગ્ન મહા સ્વચ્છ
 શરીર સખધીની જે કટપના છે તેને મૂર્તિમાં આરંભ કરના
 નથી? ઝાળલૈરવની મૂર્તિ પાછળ આદર્શ છે પણ તે
 આદર્શ ઉપાદેય નથી તામમી વૃત્તિના નર પશુઓ અ
 ઝાળલૈરવની પૂજામાં આનંદ માની રહે છે પણ વખત આવે
 દેવ દેવીઓની પૂજનો આધાર વહેમ અને નિમગ્નતા
 ઉપર હોય છે, તેમાં ઝાંઝા મોટો આદર્શ લાગે છે
 ગત વયેલો હોય છે શમચદ્ર અને શ્રીકૃષ્ણ
 અથો રથો જોનામાં આવે છે શમચદ્ર અને કૃષ્ણ
 મનુષ્ય હતા અને તેથી તેમના મનુષ્ય
 અનુમાર તેમની મૂર્તિઓ ઘડવામાં આવે ને
 તેમના અગ્નિ પાછળ રહેલ જાવનારો પૈકી
 પણ શમચદ્ર અને કૃષ્ણને અતિશય દિગ્દર્શક
 અથદેવી બનાવી દીધા છે અને તેથી
 મનુષ્યને અનુકરણીય અશ વસ્તુ
 છે આવી જ દગા તેમની
 વૈષ્ણવ મહિમા જાહેર તો
 ગદ્યાદૃષ્ટિની અથવા મીનારામની
 જોઈ છે અને તેમના દેવ
 કરેલી શલુગાર રચના દેખે
 શલુગાર પાછળ જીવનની
 દેશ જડતો નથી મારી આજે
 આત્મા ઉચે ઉડી શકતો નથી

છે, બુદ્ધ મહાવીરની મૂર્તિમાં સત્ય અને ધર્મના સાક્ષાત્કારનો મત્ર ગ્રહેવો છે અને તત્ત્વચિન્તનની અગાધતાનું નિદર્શન રહેલું છે મહાવીર અને બુદ્ધ-પ્રયેની મૂર્તિમાં પણ અમુક અશે વિશિષ્ટતા તારની શકાય. બુદ્ધની મૂર્તિ દ્વિપુટ હોય છે વસ્ત્ર મથેત દોય તે આમાં શારીરિક તપનો વિદોષ અને નિષ્પરિગ્રહ પ્રત્યે અમ્પષ્ટ ખ્યાલ સૂચિત થાય છે મહાવીરની મૂર્તિ એવી રૂપરૂપ હોવી નથી અને વસ્ત્ર વિનાની હોય છે આ મહાવીરે ઠરેલ અસાધારણ તપ અને સ્તીકાન્ધ નિષ્પરિગ્રહ પ્રત્યે સૂચક છે એકમાત્ર મધ્યમપ્રતિપદા માર્ગનું સૂચન છે, અન્યમાં તપ પ્રધાન જૈન ધર્મનો મહત્ત્વ ઉપદેશ છે આવી રીતે અન્ય મૂર્તિઓ ઉપરથી પણ અનેક આદર્શો ઉપભવી શકાય, પણ અત્રિ આપણને જૈન મૂર્તિ અને જૈનોની પૂજા સાથે જ સંબંધ છે એ તો આપણે જોયું કે જૈન તીર્થંકરની મૂર્તિ અન્ય મૂર્તિઓમાં વિશિષ્ટ સ્થાન લોગર છે તે મૂર્તિની પાછળ મોટા આદર્શો રહેલ છે માથી મોટો ઉપદેશ તેમાં જન્યાસનો ગ્રહેવો છે મહાવીરની મૂર્તિ એટલે એક ભિશુની-અ યામીની-ત્યાગીની મૂર્તિ આમાં સમારના અનેક લોગોપલોગ કરતા સન્યાસમાં રહેલી વિશિષ્ટતાનું પ્રતિપાદન છે પણ હવે વધારે ગંભીર પ્રશ્ન એ ઉભો ન્થાય છે કે અત્યાગની મૂર્તિઓ આ ઉપદેશ કરી શકે છે કે નહિ? અત્યાગના આપણા મહિમે તથા મૂર્તિ-ઓના ઘાટવો આપણે એવા જાણવ્યા છે કે નહિ કે તેમાં થી લેને લીધે અન્યાસની, શાન્તિની નિવૃત્તિની ઉચ્ચ ઓજસ્વી ભાવનાઓ ઉદ્ભવ્યાજ કરવી હોય અને તે

મદિરના વાતાવરણમાં અને તે મૂર્તિના દષ્ટિપ્રથમાં આવતો
મનુષ્ય સહેજે અમળ (નિર્મળ) આનંદને પ્રાપ્ત કરતો
હોય! આ પ્રશ્નોનું વિસ્તારથી વિવરણ અને તે સાથે કળાના
ધિબિન્દુએ સળધે ધરાવતી અન્ય બાબતોનું પ્રસ્ફોટન
એ પછીના લેખોમાં કરવામાં આવશે.

જૈન મૂર્તિઓ આભૂષણ આગી.

(૮)

જૈન મૂર્તિ અને જૈન મદિરની પાછળ જે સુંદર
આશયો રહેલા છે તેનો વર્તમાન પ્રવૃત્તિ અને શ્રદ્ધાથી
કેટલેક અંશે આપણે ધાર્ત કીધો છે એવી મારી માન્યતાના
અમર્થન અથવા પ્રથમ જૈનમૂર્તિ સળધી મારા વિચારો
નિવેદન કરીશ જૈનમૂર્તિ અન્ય દેવોની મૂર્તિમાં કેવું
વિશિષ્ટ સ્થાન ઓગવે છે તે આપણે ેલા લેખમાં જોઈએ
મામાન્ય રીતે જૈનમૂર્તિઓ બે આગરની જોવામાં આવે
છે એક તો પર્યંકાસનમાં સ્થિત થયેલી એટલે કે પગ
ઉપર પગ ચઢાવીને બેઠેલી અને બીજી ડાબેત્સર્ગમુદ્રામાં
(પરગાસનમાં) સ્થિત થયેલી એટલે ઉભેલી આ બંને પ્રકારની
મૂર્તિઓ માત્ર ધ્યાનની અવસ્થાજ સૂચવે છે જૈનની મૂર્તિ
એટલે કોઈ અનન્તના ધ્યાનમાં નિમગ્ન પરમાત્માની મૂર્તિ
આવી મૂર્તિનું દર્શન કોઈ પણ સચેત આત્મામાં ભક્તિ
ઉપજાવ્યા વિના ન રહે આપણી મૂર્તિઓ કેટલાક શિલ્પના
નેયમાં પ્રમાણે ઘડવામાં આવે છે તે નિયમો ધ્યાનમાં
આવે તો મૂર્તિનું રહસ્ય જરોળર મમળાય, તેમજ તે ઉચ્ચ

આવે શણગાર રંગીને આપણે તેમના ત્યાગની—મન્યાસની આગાતના કરીએ છીએ કયા લગવાનનું ધ્યાનહીન પર્યંકા સન અને કયા એક રાજા મહારાજના જડ દેહ ઉપર થતા ઠાઠમાઠનો ડ્રેખાવ ? આ જને વિરોધી વસ્તુઓનો આપણી મૂર્તિ ઉપર જે પ્રગટ આવીર્ણાવ થાય છે તે આપણી બુદ્ધિ તેમજ રમવૃત્તિની કિંમત કરાવવાને જસ છે આનો વિગ્રેધ આપણને સાવતો નથી તેનું કારણ એટલું જ કે આપણે લગવાનના વૈરાગ્યમય ઉચ્ચ મન્યાસની ભાવનાના પૂજારી નથી પણ માત્ર વ્યાપારી વૃત્તિના સોનું રૂપ અને હીરા માણેકના—પૂજારી છીએ અને આપણે આપણી મૂર્તિઓ ઉપર જે શણગાર કરીએ છીએ તે આપણી પોતાની અધ પતિત ભાવનાઓનું જ પ્રતિબિંબ છે જો મહાવીરની મૂર્તિ મારામા તપ, સયમ, નિષ્પરિશ્રદ્ધ, વરાગ્યની ભાવનાઓ જાથત કરી ન શકે તો મહાવીરની મૂર્તિનું મને ફળ શું ? વિવિધ પ્રકારના વિજ્ઞાસને સૂચનતા શણગારનાળી મૂર્તિ આવી ભાવનાઓ શી ગીતે ઉપદેશી શકે તે કપનાથી સમજાતું નથી ચાલુ રૂઢિને અગે આપણી આખોમા એટલો બધો વિકાર થઈ ગયો કે લગવાનનું જોવા જેવું—નિહાળવા જેવું સ્વરૂપ આપણી નામે હોય ત્યારે તેની ઉપેક્ષા કરીએ છીએ અને લગવાન પોતાનું સ્વરૂપ બદલીને કોઈ દરબારનું સ્વરૂપ ધારણ કરે ત્યારે તેના દર્શન કરીને આપણુ હેંડુ હરણાય છે તરતજમા પ્રક્ષાલન કરીને અગલુહણથી સાફ કરેલી મૂર્તિનું કદિ ધ્યાન દઈને દર્શન કરવાનો પ્રસંગ સાધ્યો કે ? આ પ્રસંગે મૂર્તિમા જે તેજોમયતા દૃષ્ટિગોચર થાય છે તેની સરખામણી કોની સાથે કરવી ? લગવાનની

દિ ય આત્મવિભૂતિનું મૂર્તિના આલબનદ્વારા દર્શન કરવું
 હોય-ઝાળી કરવી હોય તો મૂર્તિપૂજામાં પ્રગોઝનની અતિ-
 શયિતાનો આમૃત ત્યાગ થવોજ જોઈએ અહિં આપણે
 બધા એકજ ભમણામાં લપટાયા છીએ. તે એ છે કે આપણે
 તીર્થકરને ગળત સાથે સગળાવીએ છીએ અને તેથી ગળત
 આગળ જે પ્રજન અર્ચન વિધિ કરવામાં આવે છે તેજ
 વિધિ પ્રભુમનદ્વરે કરવા યોગ્ય છે એમ આપણે માનીએ
 છીએ, પણ અહિંજ મોટી ભૂલ થાય છે આપણા રાજાઓ
 જહ સપતિના ભોજા છે, મહાવીર આદિ તીર્થકરો દેવી
 સપતિના ભોજતા છે ગળતોને અર્થમગ્ન કર્તવ્ય છે,
 ભગવાનને અર્થસગ્રહ ત્યાજ્ય છે રાજામાં વિવામ છે,
 ભગવાનમાં નન્યામ છે આ બધા ઠારણોથી રાજા અને
 તીર્થકરનું સન્માન એક સગળુ ન ટાય ગૌરવ સન્યામી
 આપણે ન્યા આવેવ હોય, તેના ઉપર આપણને ગહુ ભક્તિ
 ભાવ હોય અને તેથી આપણે તેને દેસળી ઢપડા પહેરા
 વીએ, હીંગ મોતીની માળા પહેગવીએ, માથે શુગટ પહે
 ગવીએ, અને આમૃષણોથી અલંકૃત દરીએ તો તે ઈચ્છિત
 કર્યું ગણાય ખરું? નન્યામી આવા પૂજા સન્માનનો સ્વીકાર
 કેને ખરો? જદિ નહિ આવું સન્માન અયોગ્ય જ ગણાય
 આવા માનનીય જનને તો ચદનનું વિલેપન હોય કે સુગંધી
 પુષ્પોની માળા પહેરાનાની હોય આવોજ ન્યાય તીર્થકરની
 મૂર્તિપરસ્તવ કરવો વટે છે હું એમ નથી કહેતો કે મૂર્તિપર
 કાંઈ પણ લગાડવું જ નહિ કે ચઢાવવું જ નહિ, પણ આપણે
 આ વિષયમાં એ હદનીજ પ્રવૃત્તિ કરી શકીએ કે જેથી
 ભગવાનની મૂર્તિમાં રહેલી ભાવનાને હાનિ ન

મન જૈનમૂર્તિ ઉપર ચઢાવવા લાયક ઉત્તમમા ઉત્તમ જે
 દ્રવ્ય લાગે છે એક ચદન અને બીજુ કુસુમ ચદન પ્રાચી
 નકાળથી બહુ પવિત્ર મનાતુ દ્રવ્ય છે ચદનમા રહેલી શીત
 યતા અનુપમેય છે અને કુલ જેવી તો અર્ચનયોગ્ય દુનિયામા
 બીજુ એકકે વસ્તુ નથી એમ આખા જગતના સન્માન
 વ્યવહારોની સમીક્ષા કરતા માલુમ પડે તેમ છે મોતીની
 માળાઓ, દીરાના હાર કે સોના રૂપાના ઘરેણા કુસુમમાળા
 આગળ તુચ્છ છે હું તો ભગવાનની મૂર્તિ એટલી પવિત્ર
 માનુ છું કે જેન સાધુ સોના રૂપાના સ્પર્શથી અભડાય
 છે તેમ ભગવાનના સંસારત્યાગનું અને તેમણે પ્રરૂપેલ
 જૈનમાર્ગનું રહસ્ય વિચારતા જૈનમૂર્તિ પણ આ દ્રષ્ટિબિંદુએ
 સોના રૂપાના સ્પર્શથી અભડાય છે કુલ ઘણી સુદર અને
 ગરીબ તેમજ પૈસાદારને સુલભ વસ્તુ છે મહાપુરુષને કંઈ
 કુલની માળા પહેરાવવાનો પ્રસંગ આવે તો તે મોટું સદ્
 ભાગ્ય ગણાય પણ આવી કુલ જેવી દિવ્ય વસ્તુનો પણ
 જેન કામ જે દુરૂપયોગ કરી રહી છે તે જોઈ માફ અત
 કરણ બહુ દુઝાય છે દુરૂપયોગ શબ્દ બહુ આકરો છે,
 પણ સુદર વસ્તુના સોદયનો વિવેક કર્યા વિના મૂર્તિ ઉપર
 ખડકલો કરવામા આવે તે સુદર વસ્તુનો દુરૂપયોગ
 નહિ તો શું કહેવાય ? શત્રુબ્ધ ઉપર મૂળનાયક આદીશ્વર
 ભગવાનની મૂર્તિ ઉપર કુલના યાળના યાળ વેરવામા આવે
 છે તે ભક્તિની ઘેલછા સિવાય બીજુ શું કહેવાય ? ગુલાબ
 કે ચબેલીનું કુલ મૂર્તિ ઉપર ચઢે તો કુલ તેમજ મૂર્તિ
 ઉભય મનોહર લાગે, પણ ઉપરની પ્રક્રિયા એક પણ પદ્ધ
 િનોહારિત્વની મુદ્દિ કરવી નથી કુલ સુદર છે, તેમજ

સહુવ છે એ વાત ભૂલી જઈને કુલના ઢગલા કંરીએ તો
તેમા ધારેલો ધર્મ વિપરીત ભાવને પામે આ તો કુસુમ
પૂતની અતિશયતા વિષે ઉલ્લેખ થયો બાકી મૂર્તિ ઉપર
ચદન અને કુસુમ સિવાય અન્ય કશા અલકારો ચઢાવવામા
મને તો જરા પણ અચિત્ય દીસતું નથી આપણી આગી
ચઢાવવાની પદ્ધતિમા આપણે મોટે ભાગે આપણા પઠારી
વૈષ્ણવમંદિરનું અનુરૂપ કીધું જણાય છે આગીની રચના
થતા મૂર્તિમા ઠાળવૈષમ્ય ઉભું થાય છે તે પણ વિચારવા
જેવું છે અત્યારે જે સુગટો ચઢાવવામા આવે છે તે મોગ
લાઇ ઘાટના હોય છે મહાનીર કે આદીશ્વરના સમયમા એવા
સુગટ નહોતા અત્યારે થતી આગીની રચના ઘણીવાર ઉપ
દેશ્ય યોગ્ય બની જાય છે પ્રભુની મૂર્તિ ઉપર જાકીટ,
કપજો, કોલર આદિની રચના ડરવામા આવે છે અને ઘણી
વાર નેકટાઇની આકૃતિ પણ ઠાઢવામા આવે છે આગી
ઉપર વડિયાળો ટાગવાનો રીવાજ ગામેગામ અને શહેરેશહેર
પ્રચલિત છે ભવિષ્યમા અગ્રેજની ટોપી પણ મૂર્તિના માથે
ક્યા ન ચડે ? વીતરાગની મૂર્તિ ઉપર આવું બધું નાટક
ભજવાય તેમા ધર્મ કે સન્માનની જાલાવના શી રીતે થાય
આ બધું તદ્દન બાલીશ છે પરંતુ કેટલાક વિચારકો એવી
દલીલ રજુ કરે છે કે બાળજીને આવો ભસકો ગમે છે
અને તેવો ઠાકમાઠ કરવામા આવે તોજ તેઓની મૂર્તિ
પદ્ધતિમા સતિ ટકી ગઈ તેમ છે, તેથી તેમની ખાતર ચાહુ
પદ્ધતિ ટકાવી ચોગ્ય છે આ દલીલ વળુદ વિનાની છે
મૂર્તિપદ્ધતિના નિયમો બાળજીવનની દૃષ્ટિએ ઘડવાના ન
મને ગમે તેમની મૂર્તિમા દાખલ કરે એટલે

લવુતાનો મારા ઇષ્ટદેવમા આરોપ કરવાનો પ્રયાસ કયો ગણાય ? વગી શું ક્રિશ્ચિયનોમા બાળજીનો નહિ હોય ? શિવલિંગના પૂજારી બ્રાહ્મણોમા બાળજીનો નહિ હોય ? આ બધાને કાઠસ્થ કે શિવલિંગ ઉપર અનાદર આવતો હશે ? બાળ જીવનની ભાનના ઉચી કરો બાળજીવોજ કરશે કે આ બધો કાઠમાઠ ન જોઇએ વસ્તુતઃ વણીકૃત્તિનો એ સ્વભાવિત દોષ છે કે તેને ભમકો-કાઠમાઠ બહુ ગમે છે “વરઘોડે વાણીયો” એ કહેવત કાઠ નવીન નથી જૈન ધર્મ ઉપર વણીકૃત્તિનું નિયંત્રણ થતા ધર્મ વ્યવહારે ઉપર પણ વણીકૃત્તિની છાયા ફરી વળે છે આ વિષયમા ઉચિત અનુચિતનો યોગ્ય વિવેક ઠરી આપણા વીતરાગને નિષ્પરિશ્કલિત્વ પાછું અપાવવું એ ધર્મ આપણને પ્રાપ્ત થાય છે

એ ખરૂં કે પ્રાચીન કથાઓમા મૂર્તિના આભૂષણ તેમજ પ્રશોભનને લગતા ઉ લેખો ભોવામા આવે છે, આમ છતાં પણ જૈનધર્મે પ્રત્યેક મૂર્તિપૂજાનું સ્વરૂપ વિચારતા આભૂષણ કે શણગારને આપણા પ્રભુની મૂર્તિમા જરા પણ અવકાશ હોય એમ મને બુદ્ધિથી ખેંસી શકતું નથી

કેટલાએક એમ કહે છે કે આપણે તીર્થંકરની જુદી જુદી અવસ્થાની ભાવના વડે પૂજા કરવાની છે અને કરીએ છીએ તેમનું પ્રદર્શન તે તેમની બાહ્યકાળની પૂજા છે, તેવી-જ રીતે મૂર્તિનો વિવિધ શણગાર તે તેમની રાજ્યાવસ્થાનું પૂજન છે મને તો આ માત્ર તર્ક લાગે કે જે કે

મને તો ભગવાનની પૂર્ણતાને પામેલી મહા ત્યાગી સન્યાસી
 યોગીની દશાની પૂજા સિવાય અન્ય કોઈ અનન્યાની પૂજા
 અગીકાર્ય લાગતી નથી, કારણ કે મૂર્તિપૂજા જે દેવની તે
 મૂર્તિ હોય તે તે દેવની જુદી જુદી અવસ્થાની પૂજા અર્થે
 નથી પણ તે મૂર્તિમાં રહેલ મુખ્ય આદર્શની- પૂજા છે,
 તો પણ જુદી જુદી અવસ્થાઓ પૂજા યોગ્ય સ્તરીકારતા પણ
 એક વાધો આવીને ઉભો રહે છે અને તે એ કે તે તે
 અવસ્થાને યોગ્ય ઘાટની મૂર્તિ સિવાય તે તે અવસ્થાનું
 પૂજન અયોગ્ય લાગે કે જે બાહ્યકાળની પૂજા કરવી હોય
 તો પ્રભુની મૂર્તિ બાળક જેવી બનાવવી જોઈએ પર્યાકાસન
 કે ખડગાસન બાળકમાં સભરી શકે નહિ જે રાજ્યાવસ્થાની
 પૂજા કરવી હોય તો મૂર્તિનો ઘાટ પણ રાજા સિંહાસન
 ઉપર બેઠેલ હોય તેવા જોઈએ રાજા સિંહાસન ઉપર પગ
 ઉપર પગ ચઢાવી ને, હાથ ઉપર હાથ મૂકીને ધ્યાનસ્થ
 દશામાં બેઠેલ ન હોય આ પ્રમાણે વિચારતા ઉપર જણા-
 નેકો તર્ક તદ્દન કાર્પનિક હોવાનું સિદ્ધ થાય છે મૂર્તિનું
 આવું અલકરણ આપણે વૈષ્ણવો, પાસેથી શિષ્યા હોઈએ
 એમ મને લાગે કે પણ જે એમ હોય તો આપણે આ
 બાળકમાં પણ માત્ર અથ અનુકરણ જ કીધું જણાય કે
 વૈષ્ણવો રામ કે કૃષ્ણને શણગારે છે તેને તો કારણ છે
 રામ કે કૃષ્ણને તેઓ દેવ માને છે, પણ કોઈ ત્યાગી કે
 સન્યાસી કટપતા નથી તેઓ રાજા જ છે અને તેમાં કૃષ્ણને
 સંધાનો, અને રામને સ્ત્રીતાનો મહત્વાર છે, આ રીતે રામ
 યો કૃષ્ણનું પ્રયોજન અસ્થાને ન ગણાય, જ્યારે મહા તપ
 સ્વી ભગવાન મહાવીરનું અલકરણ પરસ્પર વિરોધી ભાવને

ઉપસ્થિત કરે છે કોઇને જોમ જોઇ શકી જાય તે જો
 યધા શણગારો લઈ લઈએ તો પછી ભગવાન શિશુક જેવા
 લાગે ! આવો ખ્યાલ ઉત્પન્નવે તો તે જોઈ શકી સિદ્ધ કરવાને
 બસ છે કે આપણે નામના જૈન છીએ, જૈન દર્શનની ઉચ્ચ
 ભાવના હજી આપણા આત્માને સ્પર્શી નથી, મહાવીર
 શિશુક દેખાય છતાં પણ રાજના ગજા કરતા મહાવીરનું
 મહત્વ આપણને સવિશેષ લાગે તોજ મહાવીરના આપણે
 ઉપાસક કહેવાઈએ મહાવીરની મૂર્તિમા રાજ્યસમૃદ્ધિ ઉપર
 મન્યામના દિગ્વિજયનો દિવ્ય સંદેશ રહેલો છે આ વિશિ
 સ્ટતાને મદૈવ પ્રતિપાદન કરતી ભગવાન મહાવીરની મૂર્તિ
 ઉપર શણગારો રચીને આપણે આપણી તે મૂર્તિમાથી તે
 વિશિષ્ટતા ખસેડી નાએ છે, અને જાણે શણગારવા યોગ્ય
 નાતું બાવકુ ન હોય તેવી દશામા તે મૂર્તિને પહોચાડી
 છે, જે મૂર્તિનું દર્શન જૈનસમાજનો ઉદ્ધાર કરી શકે તેજ
 ઉદ્ધાર આજ જૈન સમાજને કરવાનો મતિ આવશ્યક ધર્મ
 પ્રાપ્ત થયો છે કે જૈનબાળુઓ સારાસારનો વિવેક કરી આ
 વિષયમા સત્વર ફેરફારો કરવા ઉદ્બુદ્ધ બનશે

જૈન મદિરોની વિશેષતા જૈન મદિરનો આદર્શ

(૯)

આ વખતે જૈનમદિરની સમાલોચના કરીએ હિંદુ
 સ્થાન અનેક તીર્થોની ભૂમિ છે, અને નાના મોટા અસંખ્ય
 મદિરોથી વિભૂષિત છે મૂર્તિપૂજનો પ્રચાર હિંદુસ્થાનમા
 છે તેટલો કોઈ કોઈએ નથી અને તેથી હિંદુસ્થાનમા ફરતા

જેટલા મંદિરો નજરે પડે છે તેટલા અન્ય દેગોમા જોવામા આવતા નથી, આપણા શિવપશાસનો આટલો બધો વિકાસ કરાવવામા દેવમંદિરોનો મોટો ફાળો છે, આપણે આપણા ઘર તો ગમે તેવાં હોય તો ચલાવી લઈએ, પણ મંદિર તો સુંદર જ હોવું જોઈએ કે જ્યાં જે કંઈ જાય તેને વિશ્રાન્તિ મળે અને આનંદ પ્રાપ્ત થાય આ આપણો પૂર્વકાળનો ખ્યાલ છે, મંદિરનું બાધકામ બીજા મકાનોથી ઘણી બાબતોમા બહુ જુડે પડે છે અને તેથી ઠોઠ પણ ગામમા કે શહેરમા ફક્તા દેવમંદિર તરફ જો ઠોઠની પહેલી નજર જાય છે સુસલમાનના દેવસ્થાનને મસજીદ કહેવામા આવે છે 'હિંદુઓના' દેવસ્થાનને મંદિર કહેવામા આવે છે, ખરી રીતે મસજીદ દેવસ્થાન નથી, પણ પ્રાર્થના સ્થાન કે આપણા દેશમા બનેલ મંદિરો તેમજ મસજીદો છે કે જે અસાધારણ બાધકામ, કાતરકામ કે સુશોભનના કારણે જગતમા બહુ પ્રસિદ્ધિને પામેલા છે અને જેને જોવા માટે દેશ દેશના લોકો અહિં ખામ આવે છે ખ્રીસ્તીના દેવજો મસજીદ અને મંદિરથી તદ્દન જુદા ઘાટના હોય કે આપણા દેશમા ખ્રીસ્તીના દેવજો પ્રમાણમા બહુ થોડા છે, પણ તેમા કેટલોક બહુ લબ્ધ અને ખાસ જોવા લાયક હોય છે મસજીદ અને મંદિરના ઘાટમા મોટો તફાવત એ હોય છે કે ઘણું ખરૂં મસજીદને ધુમ્મટ હોય છે અને મંદિરને શિખર હોય કે મસજીદ ધુમ્મટને લીધે ગળવર અને સયાનક લાગે છે, મંદિર શિખરને લીધે સબ્ય અને રમણીય લાગે છે મસજીદમા જનાર ઇશ્વરની અગાધ સત્તાનો ખ્યાલ પામી નહીં અને દિગ્મૂઢ બની જાય

છે, મદિરમા જનાર ઇશ્વરના અનન્ત પ્રેમસ્વરૂપેનો અતુલ
 ભવ પામી આત્મિક આનન્દ અને શાંતિમા લીન બને
 ડે હિંદુસ્થાનના જુદા જુદા પ્રાન્તમા આવેલ મસજીદોના
 બાંધકામમા જેમ ફેર પડતો દેખાય છે તેમ અને તેથી
 પણ વધારે મદિરોના બાંધકામમા અને ઘાટમા તફાવત
 નજરે પડે ડે શુજરાત કાઠિયાવાડના મદિરો મધુર
 કાશીના મદિરોથી જુદા પડે ડે, ગિહારમા આવેલ
 મદિરો વળી જુદા ઘાટના હોય છે અને મદ્રાસ ઇલાકામા
 આવેલા મદિરો તો સૌથી જુદી જ પ્રતિના દેખાય છે.
 દક્ષિણ હિંદુસ્થાનના મદિરોની આવૃત્તિ મૂળમાથી ઉત્તર
 હિંદુસ્થાનના મદિરોથી સિન્ન પ્રકારની જણાય છે ઉત્તર
 હિંદુસ્થાનના મદિરોમા જે ભાગમા મુખ્ય મર્તિ હોય
 તે ભાગની ઉપર એટલે ઘણું ખર્ચ મદિરના મધ્ય ભાગ
 ઉપર જ મોટું શિખર કરવામા આવે છે, જ્યારે દક્ષિણ
 હિંદુસ્થાનના શિખમા આવા શિખરને ઘીલકુવ સ્થાપ
 નથી પણ મદિરનું પ્રવેશદ્વાર (દરવાજો) હોય તે ઉપર
 શિખર માફક પણ જુદા જ ઘાટનું આકાશસુખી બાંધકામ
 કરવામા આવે છે જેને ગોપુર તરીકે ઓળખવામા આવે
 છે તેના મધ્ય ભાગ તો સાદો સપાટ અગાશી જેવો હોય
 છે આ શિખર તેમજ ગોપુરની ઘટના ખાસ જોવા જેવો
 અને સમજવા જેવો હોય છે પ્રથમ તો તેનો ઘાટ જોત
 મહજ સમજાય તેવું છે કે આ શિખરો અને ગોપુરો
 ઉન્નત ગિરિના શૃંગોના રૂપક છે સપાટ પૃથ્વીમા
 સ્થાન ગિરિ પવતોને છે, તે મ્થાન ગામ નગરમા મદિરો
 રાને પ્રાપ્ત થાય ડે અને તેથી મદિરોના ઘાટ પર્વતોના

ઘાટ ઉપરથી ઉતારવામા આવ્યા છે જેમ નાના મોટા
 ટેકરાઓની હારથી પર્વત મનોહર લાગે, તેમ નાના મોટા
 શિખરો અને ઘુમ્મટોની પરપરાથી મહિર મનુજ હ્રદ
 યમા ભયતાનો જ્ઞાન ઉત્પન્ન કરે છે આ રીતે શિખરો
 અને ગોપુરોમા કરવામા આવતી ચિત્ર વિચિત્ર રચનાથી
 હિંદુના મહિંગે સુમલમાનોની મસજીદો કરતા વિગિષ્ટ
 શોભાને ધારણ કરી ગ્રહેલ છે આ શિખરો અને ગોપુરો
 શિખરની ચોક્કસ ગણતરીથી જાણવામા આવે છે અને જે
 ધર્મને આશ્રયીને તે શિખરો અથવા ગોપુરો જાણવામા
 આવેલ હોય, તે ધર્મના સર્વ દેવ દેવીઓની નાની મોટી
 મૂર્તિઓ તેમજ નાનાં મોટા કથાનકો આની અંદર કોત
 રવામા આવે છે આવી જ રીતે મહિરના અન્ય વિભા-
 ગોની પણ ચિત્ર વિચિત્ર રીતે ઘટના કરવામા આવતી
 હોઈને, આપણું મહિર કળાનો સુંદર નમુનો અને ભક્તિનું
 રમ નિકેતન બને છે મહિરની ઘટનામા જામ એ સમ
 વા જેવું છે જે-જેવી રીતે વર્તુળની ધરી ઉપર આવેલ
 રેક ગિન્ડુ આપણને મધ્ય ગિન્ડુ તરફ લઈ જાય છે તેવી
 રીતે મહિરના નકશાની સર્વ રેખાઓ મધ્ય પ્રદેશમા
 આવેલી મુખ્ય મૂર્તિ માથે સધાયલી જણાય છે, અને
 થી મહિરમા ડોઈ પણ પ્રવેશ દ્વારથી પ્રવેશ કરતો
 ઘણું જ લણ્યે અભાગ્યે મુખ્ય મૂર્તિ તરફ જ ખેંચાતો
 છે મહિરમા પ્રતિષ્ઠિત દેવ અને મહિરમા પ્રવેશ કર
 ર મનુષ્યોને આવી રીતે શુભવાક્યો જેવા જાળવવાની
 થી લેનાર પ્રાચીન કાળના મહિરની જાણણીની આજ
 ઉપેક્ષા ઘટી જોવામા આવે છે, અને મહિરમા

નારનું આગપામ ચિત્ત જે ચાઈ જાય-ટાળાઈ જાય તેવી
બાધણી તેમજ રચના કરવામા આવે છે તેથી ઇષ્ટ
દેવ માથે લક્ષ્મી જનને કોઈ પણ જાતના અન્તરાય સિવાય
જોડી દેવાનો હેતુ અમિદ્ધ અને છે આ બાબત તરફ સૌ
કોઈનું લક્ષ્ય નું ઘટે છે

આપણે આગળ જણાવી ગયા કે આપણા દેશમાં
કળાના વિવિધ સ્વરૂપને પ્રતિનિધિત્વ કરતા અનેક ધર્મો
ઓના અનેક મંદિરો છે, અને તેથી આપણા લોકોને
લક્ષિતમાવ નિગતર પોષાતો રહે છે, હિન્દુઓના સુંદર
મંદિરો જોવા હોય તો વૃન્દાવન, મથુરા, ગયા, દ્વારિકા
આદિ સ્થળોએ જવું પડ્યામા શિષ્ય લોકોના મંદિરો
પણ બહુ રમણીય હોય છે, પણ આ બધાને ટકર મારે
તેવા દક્ષિણ હિંદુસ્થાનના મંદિરો છે આ મંદિરો બહુ
પુરાતની છે એક નાનું ગામડું વસે એટલી જગ્યા એક એક
મંદિર રોડે બાધકામ ઘણાજ ગજાવર, અને વિવિધ દેવી
દેવતાઓના ઠોતરકામ કળાની દૃષ્ટિએ અનુપમ લાગે, એક
એક મંદિરમા આખું પુરાણ ભરેલું જણાય, નાની કે મોટી
મૂર્તિ દરેક એવી મપ્રમાણ અને સૌમ્ય મુદ્રાવાળી દેખાય
કે જોનાર સાનદાશ્ચર્ય જન્યા 'વિના ન રહે આ બધા
મંદિરોમા આપણા જૈનમંદિરો શું સ્થાન છે ? આ પ્રશ્નોનો
વિચાર કરતા પ્રત્યુત વિષયની સમીપ પહોચીશું જૈનોના
મંદિરો હિંદુસ્થાનના અન્ય ધર્મોઓના મંદિરો માથે સર
ખામણીમા ઉભા રહી શકે તેવા છે, એટલું જ નહિ પણ
કેટલીક રીતે તેઓથી ચઢિયાતા છે શત્રુજય, ગિરનાર,

આણુ, તારંગા, કુશારવાડા, રાણકપુર વિગેરે સ્થળોમા
 આવેલા મહિરો જગતનું પરમ આશ્ચર્ય છે અમદાવાદ,
 પાટણ જામનગર આદિ શહેરોમા આવેલા કેટલાક દેરા-
 મરો પણ સુંદરના કે ભવ્યતામા ઉતરતા નથી કેટલાક
 મહિરો બાધકામમા, તો કેટલાક કોતરકામમા, કેટલાક
 મહિરો બાધ સુયોજનમા, તો કેટલાક મહિરો સુંદર
 મર્તિઓના પ્રતિધાનમા આમ જુદી જુદી રીતે વિશિષ્ટતાને
 ધારણ કરી રહેલ જૈન મહિરો હિંદના દેવમહિરોમા વિશિષ્ટ
 પદ ભોજવે છે આણુ રાણકપુરના મહિરો જોતા જૈનોના
 જગા વિષયક શોખ આજ ઝલ દેખાય છે તેવો અધ
 પતિત નહોતો-અર્થાત્ બહુજ ઉત્કૃષ્ટ પ્રકારનો હતો એમ
 મહેજે પ્રતીત થાય છે જૈનોના મહિરોથી બાધકામ કે
 કોતરકામમા અદિયાતા હિંદુઓના ઠોઠ કોઠ મહિરો હશે,
 પણ એક બાળતમા જૈનોના મહિરો અન્ય મહિરોથી
 અધિકતા ધારણ કરી રહેલ છે અને તે એ કે જે સમ-
 માણ-સાદી છતાં સુંદર ગ્યના જૈનમહિરની જોવામા આવે
 છે, અને તેમા પણ જે શોખખાઈ-સુધકતા જૈન મહિરમા
 વ્યાપી રહેલી હોય છે તે સર્વ હિંદુઓના મહિરોમા બહુ
 ઓળા પ્રમાણમા જોવામા આરે છે કોઈ પણ જૈન મહિ-
 રમા જાઓ તો આજો કંઈ અને આત્મા શાન્તિ પામે
 જૈનમહિરના અન્તર ભાગમા સુગંધી દ્રવ્યોના ઉપયોગની
 જે વાસ નિગ્નતર વ્યાપી રહે છે તેના પમરાટથી કોઈ
 પણ આગન્ટુક જન પ્રસન્ન થયા વિના ન રહે. આથી વિષ-
 યીત મિતિ ઘણી વખત વૈષ્ણવ યા શૈવમહિરમા જોવામા
 આવે છે ખાસ કરીને દક્ષિણ હિંદુસ્થાનના સુપ્રસિદ્ધ મહિ

રામા દાખલ થાઓ તો સહેલે અનુભવ થાય કે જ્યાં ત્યાં
 થી તેલ દોળાવાને લીધે પગ લપમી જાય તેલના દીવા
 મોટા પ્રમાણમાં કરવામાં આવતા હોવાથી આખા મદિ
 રમાં તેલની ગંધ આ ચા કરે એટલું જ નહિ પણ મોટા
 બાથકામો બરોબર માફસુફ ન થતા જ્યાં ત્યાં પારેલા
 અને ચીડીયાના માળા હોય, જેની ચરકની ગંધથી ઘણી
 વાર માથું કરી જાય આ રીતે પૂર્વજો અમાધારણ દ્રવ્ય
 ખરચી મોટા વિધાજ, અદ્ભુત સુંદર મદિરો બાંધી ગયા.
 તેની આપણા લોકોના હાથે આવી દશા થતી જોઈને
 કોઈને પણ એક થયા વિના ન રહે સુંદર વસ્તુનું યોગ્ય
 રક્ષણ ન કરાવે સૌંદર્યનું અપમાન કરે છે આ રીતે
 વિચારતા આપણા જ્ઞેનબધુઓ આ વિષયના પ્રમાણમાં
 જોતા હોખમાં છે એ આનંદની વાત છે, છતાં પણ
 માગવાડ મેવાડમાં આવેલા તેમજ બીજા તીર્થોપર આવેલા
 કેટલાક બહુ સુંદર મદિરોની આપણા જ જાઈઓના હાથે
 ઉપેક્ષા થતી જોવામાં આવે છે તે ક્ષમ્ય ન ગણાય આપણા
 જ્ઞેનમદિરો જે વિશેષતા બળવી રહેલા છે તેને પૂરું જવી
 તે આપણું કર્તવ્ય છે આણના મદિરો ચિંપની પગકાપા
 મૂચવે છે જ્ઞેનમદિરો ચિંપના પરમ વિકાસના ઘોતકે છે
 જે હવા પ્રકાશની મુ યવગ્ધા જ્ઞેનમદિરમાં જોવામાં આવે
 તે અને જે નાજુકતા જ્ઞેનમદિરના અંગ ઉપાગમાં અનુ
 લવગોચર વાય છે, તે તેટલા પ્રમાણમાં અન્યત્ર જણાવી
 નથી આ વ્યવસ્થા અને નાજુકતાનું સંરક્ષણ દરેક જ્ઞેનને
 કર્તવ્ય છે

મહિરો કેવા મધ્યે અને કેવા હોવા જોઈએ તેને
હવે વિચાર કરીએ સામાન્ય ગીતે મહિરો છુટી જગ્યામાં
હોવા જોઈએ જો જુના વળતના મહિરો જોઈએ છીએ
તો માલુમ પડે છે કે મહિરોનું સ્વાભાવિક સ્થાન પર્વત,
નદીતટ, ઉપવન અથવા તો નગરનો ઉપાન્ન ભાગ હોય
છે મહિર સંસારવ્યવહારની ઉપાધિથી શ્રમિત થયેલાને
શાન્તિ પામવાનું મુખ્ય સાધન છે અને તેથી ચોતરફની
શાન્તિ મહિરને માટે અતિ આવશ્યક છે તેથી પર્વત,
નદીતટ કે ઉપવનની પસંદગી સ્થાને છે, પણ મોટી વસ્તી
વાળા શહેરો વધવા લાગ્યા, જો શહેર બહાર મહિર હોય
તો દૂર પડવાના કારણે લોકો નિત્યઉપાગનામાં મનદ પડે
અને તેના પરિણામે લોકોની ધાર્મિક વૃત્તિ શિથિલ પડે આવા
કાચુપી નગરના મધ્ય ભાગમાં મહિરો જાધવાનો પ્રચાર
શરૂ થયો કશે એમ કંપના થાય છે 'જાહુ ધમાલવાળા
શહેરના મધ્ય ભાગમાં આવેલું મહિર આવશ્યક શાન્તિ
' જ આપી શકે, પણ " નહિ મામા કગ્તા ઢાલે મામે
સારો, એ ન્યાયે જનમમાજની ભક્તિના પગિષોષણને
માટે મોટી બળરોની વચ્ચે પણ મહિરો જાધવાની પ્રવૃત્તિ
આદરણીય બને છે આમ છતાં પણ શહેરની અદર આ-
વેલા મહિરો જગ્યાની જાહુ છુટ રાખી મોટો ગઠ કરી
જાધવામાં આવતા હોય તો મહિરો શહેર વચ્ચે હોવાનો
રેવાસ ઘણો અસર દૂર થાય, પણ આવો વિવેક સર્વત્ર
રેવાના આવતો નથી મુળકમાં પાયધુની ઉપગ આવેલો
તેન મહિરોનો જગ્યા જુઓ તો મહેજે માલુમ પડે કે
|| મહિરો ધમાલ અને અશાન્તિની દ્રષ્ટિએ મુબઈના

ખીન માળાઓથી ઉતરતા નથી આની સાથે લાયખાખાનું મંદિર સરખાને તો સહજ લેઈ માલુમ પડે લાયખાખાનું મંદિર મુમધની બહાર ન ગણાય, છતાં ચોતરફ જગ્યાની છુત્તે લીધે ત્યાં અમુક અશે બહુ સારી શાન્તિ અનુભવાય છે આ વિવેક અને આન્યાય જૈનોના સર્વ મંદિરોને લાગુ પડે બનતા લગી ગામ બહાર છુટી જગ્યા શોધી નામુક મંદિર બાંધાવવું વધારે યોગ્ય છે તેમા પવુ ટેકરી કે નદિ-કિનારો હોય તો વધારે ઇચ્છવા યોગ્ય છે એ હું મેશા ધ્યાનમા રાખવું કે કુદરતી સૌન્દર્ય અને આત્મીય બક્ષિતને બહુ નિહટનો સંબંધ છે, આથી જ વૈષ્ણવોએ મોટી નદીઓ અને જૈનોએ મોટા પર્વતોને તીર્થસ્થાન તરીકે સ્વીકાર્યા છે મોટું વન હોય, ઝરણું હોય, નદિ હોય, ટેકરા ટેકરી હોય-આવા કોઈ સ્થળે આવેલું દેવમંદિર સોનાની વીંટીમા હીરો જડયા જેવું લાગે આત્માનું સ્વરૂપ શાન્તિમય છે, સુન્દર છે, તે બાદ ઉપાધિઓથી ત્રાસે છે અને સસારના વિકૃત દર્શનોથી કલુષિત બને છે આ આત્માને બાદ શાન્તિનો યોગ ઠરાવો અને બાદ (કુદરતી) સૌન્દર્યનો સયોગ સધાવો આ મુયોગથી સહેજે આન્તરશાન્તિ તથા સૌન્દર્યનો ઉદ્ભવ થશે અને લડત આત્મા આત્મકથાણુ સાધી શકશે.

હવે એક સાધારણ પ્રશ્ન વિચારીએ જૈનમંદિર કેવું હોવું જોઈએ? સાદું કે શણગારવાળું? જૈનમંદિરમા વીતરાગ લગવાનની ગતિ વિરાજે છે, છતાં સામાન્ય રૂઢિ-મંદિરને બને તેટલું શણગારવાની છે, તેથી ઉક્ત પ્રશ્ન જૈન મંદિરના સંબંધે ખાસ ચર્ચા કરવા યોગ્ય બને છે જો

કૃષ્ણમંદિર હોય તો પ્રશ્નનો ઉત્તર બહુ સહેલો છે કે તે મંદિરમાં ચતા શણગારને કૃષ્ણની ભાવના માથે કશો વિરોધ નથી જૈનમંદિરની પરિસ્થિતિ એવી છે કે મૂર્તિ બુઝો તો વિરાગીની-અન્યાસીની-નિષ્પરિશ્રદ્ધીની-ત્યાગીની અને મંદિર બુઝો તો શણગાર શોભાથી ભરેલું આ રીતે ભાવના અને વ્યવહારમાં વિરોધ ઉપસ્થિત થતો દેખાય છે અહિં શું કરવું ? આ વિરોધ મથાર્થ છે કે વ્યવથાર્થ તેની ચોક્કસ સમીક્ષા કરવી જોઈએ આનો એકદેશીય ઉત્તર આપવો અશક્ય છે આ પ્રશ્ન બે ભિન્ન દૃષ્ટિબિન્દુઓ અર્થે શક્ય તેમ છે અને તેના ઉત્તર રૂપે બે ભિન્ન નિષ્કર્ષો પ્રાપ્ત થાય છે

એક તો ઉપર મંદિરમાં જણાવ્યું તેમ વીતગગ ભગવાનનું આવામસ્થાન ત્યાગની ભાવનાને અનુરૂપ જોઈએ-એટલે કે જેવો સાધુનો ઉપાધ્યય હોય તેવું તીર્થંતરનું દેવમ્યાન જોઈએ વીતગગનું મંદિર ત્યાગ, વિરાગ સંન્યાસનો ભોધ આપી ન શકે અને જગત્માં વિલામયોગ્ય અમૃદ્ધિનો ભયર બની જાય તો તે મંદિર વીતગગનું મટી દેઈ સગળી દેવતાનું બની જાય આ તો અનિષ્ટ ગણાય તેવી જૈનમંદિર તો જેમ બને તેમ માફ હોવું જોઈએ, ત્યા ભપકો કે શણગારનું નામ ન જોઈએ જૈનમંદિરમાં કુવામાં આ વતી ચોરા ભગવાન અને ભજનને એટલા સાધવામાં આ વરણ રૂપ બને છે તે ત્યાગવી જોઈએ, મંદિરમાં દાખલ થતા ભગવાનની મૂર્તિ શિવાય એવું કશું બહુ પણ છે ન જોઈએ

વસ્તુપર જરા પણ ઠરવા પામે. ભગવાન મહાવીર આદિ તીર્થંકરોએ મનુષ્ય જીવનનો જે આદર્શ નક્કિ કયો તેનું પ્રતિબિંબ તેમના મંદિરમાથી પ્રાત ન થાય તો તે મંદિરનો અર્થ શું ? માટે જૈનમંદિરમા સાદાઈની અપરિહાય આવશ્યકતા ॥

આ એક પક્ષ થયો, અન્ય પક્ષ એમ વિચારે છે કે જિનમંદિર તીર્થંકરનું નિવાસસ્થાન છે એ કદપના ઉચિત નથી, અને તેથી સાધુના ઉપાશય અનુસાર જિનમંદિરની ઘટના કરવાનો વિચાર યોગ્ય નથી દેવમંદિર એ ખરી રીતે દેવમંદિર નથી પણ સમાજમંદિર છે, એટલે કે સમાજે મળીને તૈયાર કરેલું છે કે જેમા ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા કરવામા આવે છે હવે જેમ આપણે ત્યાં કોઈ મહાત્મા કે સત આવે તો તેમના આહર સન્માન નિમિત્તે ઘર શણગારીએ તેમા કંઈ ખોટ કરતા નથી ઉલટું આપણને તે વિધિ લકિતધર્મરૂપે પ્રાપ્ત થાય છે, તેમજ સમાજ ભગવાનને પોતાના મંદિરમા નિમત્રણ આપવા માગતી હોય તો સમાજનું અવશ્ય કર્તવ્ય છે કે ભગવાનની મહત્તાને અનુસાર પોતાના મંદિરની ચયાશક્તિ શોભા કરવીજ જોઈએ અહિં મંદિરની સરથા સમાજમા કેમ ઉપસ્થિત થઈ તેનો વિચાર કરવો ઘટે ॥ દરેક વ્યક્તિ પોતપોતાને માટે પોતાના ઇષ્ટ દેવને યોગ્ય મંદિર જામે તેવી દરેકને સગવડ કે સમૃદ્ધિ ન હોય, તેથી તે તે ઇષ્ટ દેવના અનુયાયીઓને માટે કાતો કોઈ વ્યક્તિ મંદિર બધાવીને તે અનુયાયી મઘને અર્પણ કરે છે અથવા તો અનુયાયી

સઘ અદર અદર મળીને પોતાના ઇંટ દેવનું મદિર
બધાવે છે હવે આ મદિરમાં ઇંટ દેવને આમત્રણ
કરવામાં આવે છે, ચોટલે કે તેમની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવે
છે, તેથી આગળ જણાવ્યું તે ઉપપત્તિ અનુસાર સમાજે
રથેવા મદિરનું સ્થિતિ અનુસાર ઇંટ દેવની માનસ
કિતના કારણે મથોચિત મુશોભન કરવું તે કર્તવ્ય રૂપે
પ્રાપ્ત થાય છે આમાં ઇંટ દેવના ત્યાગ કે સન્યાસને
જરા પણ બાધ આવતો નથી

આ રીતે બે પક્ષ ઉભા થાય છે, તેમાંથી કોઈનો
પણ ભગ કરો મુરઠલ છે, પણ આ બંનેનું પ્રાચીન
શિષ્યકારોએ બહુ સુંદર રીતે સમાધાન કર્યું જણાય છે,
જે આબુલ અથવા શણકપુરના મદિરો જોતા સહજ અમ
ભય તેવું છે કેટલાક જુના દેવમદિરો બે ભાગમાં વહે
ચાલ્યા જણાય છે રગમડપ અને ગર્ભાગાર જે કાંઈ
શોભા કરવાની હોય તે રગમડપમાં કરવામાં આવે છે.
દેવવાડાના મદિરમાં જે રગમડપ છે તે અલોકિકતાનો
ભાગ છે શણકપુરનો રગમડપ પણ સુંદર છે ચોડાએક
પહેલા બધાયેલ અમદાવાદના હડીસીગ કેશરીસીગના
મુખમિદ મદિરમાં પણ આ પ્રમાણે રચના કરવામાં આવેલ
છે પ્રાચીન કાળના મદિરોની ફરતો ગઢ હોય છે, ગઢની
અદગના ભાગમાં ગઢની કિનારીઓ હોય છે, વચલા ચોકમાં
મુખ્ય મદિર હોય છે મદિરના મોઢા આગલા ભાગમાં
રગમડપ હોય છે જે ઝોળગી આગળ જતા મોટો ઝો
રડો આવે છે, સન્મુખ ભાગમાં મુખ્ય મૂર્તિ

પ્રતિષ્ઠા કરેની હોય છે આ ઝોરડાને ગર્ભાગાર કહેવામા આવે છે રગમડપમા જાત જાતના કોતરકામ, શણગાર અને શોભાઓ કરવામા આવે છે, જ્યાં પ્રમગોપાત મૂર્તિઓને લાવવામા આવે છે અને પૂજા તેમજ ગાયન, વાદન તથા નૃત્યાદિ ઉત્સવો કરવામા આવે છે જૈનમંદિર માફક અન્ય મંદિરમા પણ મડપ તેમજ ગર્ભાગારની આવી ગોઠવણુ જોવામા આવે છે દક્ષિણુ હિંદુસ્તાનના મંદિરોમા મડપનો મહિમા વિશેષ છે મદુરામા આવેલ મીનાક્ષીના મંદિરમા હલ્લ યાજ્ઞલાનો મુખ્ય મડપ છે કલેવરમૂમા આવેલ મડપ મંદિરથી તદ્દન નીરાળો છે ત્યાંનુ કોતરકામ એવુ અદ્ભૂત છે કે લોકો તેને 'દેવકૃત' માને છે રગમડપને અને તેટલો સુંદર બનાવવામા આવે છે જ્યાં ગર્ભાગારને અને તેટલુ સાફ રાખવામા આવે છે, તરણુ કે તે દેવોનુ અર્ચ નિવાસસ્થાન ગણાય છે ગર્ભાગારમા પૂજા, નતવન, ધ્યાન, ચિતન આદિ વિધેય છે ઉત્સવોની ધમાલને, અથવા વિવિધ તરહના શણગારને ત્યાં ધ્યાન નથી આ રચનામા ઉપર જણાવેલ બંને પદ્ધતિ સમાધાન થતુ લાગે છે જ્યાં દેવમૂર્તિન બેસાડવામા મારી પાય ત્યાં અને તેટલી સાદાશની જાળવણી અને શાન્તિની પુષ્ટિ કરવામા આવે છે જ્યાં રગમડપ હોય છે ત્યાં સમાજના લક્ષિપૂર્ણ ઉદ્ધામની પરિતૃપ્તિના સર્વ આધનોની યોજના કરવામા આવે છે અને પરમાત્માનુ સર્વ પ્રકારે સમાજ બાહ્ય સાધનોવડે લૌકિક ચવહાર અનુચાર આદર સન્માન તથા ઉગ્રાપન કરે છે

જિનમહિમા ચિત્રાચીત્ર અને પ્રસોભન

૧૦

મહિર સાદુ ગણલુ કે વિવિધ પ્રકારના શણગારથી સુશોભિત ઠગલુ તે વિષે ગયા લેખમાં કેટલીક આલોચના દીધી, અને ઉભય પક્ષનો આપણા શિષ્યશાસ્ત્રમાં શી રીતે સમન્વય કરવામાં આવ્યો કે તે પણ તપાસ્યું આ મર્વનો યોગ્ય વિવેક કરી આપણને શું શ્રાદ્ધ અને તેનો વિચાર કરવાનું અત્ર પ્રાપ્ત થાય છે જો તદ્દન સાદા ધનો પક્ષ ઠરીએ તો ધર્મદારા કળાનું પોપણ થતું અટકે, ધર્મવૃત્તિના તર્પણ માથે મનુષ્યની રમવૃત્તિને જે વિશુદ્ધ રીતે ચોર્પણ મળે છે તે બધ થાય, અને સર્વ ટોટિના જીવોને માટે મહિમા જે આકર્ષણ શક્તિ રહેતી છે તે પણ મઠ અને વળી જૈન મર્તિના શણગાર અને સુશોભન જે કારણોથી અનાદરણીય લાગે કે તે કારણો મહિરસુશોભનમાં ઓડે આવતા નથી તદ્દ-પગાન્ત એ પણ સમજવાની જરૂર છે કે મહિમો ઉદ્દેશ માત્ર ભક્તજનની તેના ઈષ્ટદેવ પ્રત્યે ગેલી ભક્તિને તૃપ્ત કરવામાં જ પરિસમાપ્ત થતો નથી, પણ મહિરનો હેતુ વિધર્મીને ધર્મી બનાવવાનો અને ધર્મીને ધર્મબોધનું નિગ્નતર મિચન કરી સવિશેષ ધર્મામૃત બનાવવાનો હોય છે કોઈ પણ મહિરમાં જઈએ અને તે મહિર જે ધર્મનું હોય તેના રહસ્યની આપણને ગાળી થઈ ને શકે તેમ તે મહિરનો હેતુ સર્વાંશ સફળ બનતો નથી અને આદર્શ ધર્મપુરુષોના ચરિત્રોના

ધર્મપરિણત બનાવવામા જગવાન્ સાધન મનાય છે આ પરિ
ચય જેટલી સરમ રીતે ચિત્રો અને કોતરકામ દ્વારા આપી
શકાય છે તેટલો પુસ્તકોદ્વારા આપી શકાનો નથી, કારણ કે
વાચવાનું અને તે પણ આવાજ વિષયને લગતું વાચવાનું
સમાજમા જાહેર જોડા મનુષ્યોથી જાને છે, જ્યારે જોવામા
કોઈને તકલીફ પડતી નથી, ઉલટું જ્યાં જ્યાં મુન્દર આલે
ખન કે કોતરકામ કરવામા આવ્યા હોય ત્યાં ત્યાં લોકો
સહેજે જોયાઈને જોવા જાય છે હવે આવા ધાર્મિક
આલેખન અને કોતરકામને માટે ઉત્તમમા ઉત્તમ સ્થળ
મદિર છે, માટે ઉક્ત પ્રકારના મુશોભનની આવશ્યકતા
અને ઉપયોગિતા સહેજે મિદ્ધ થાય છે આપણા ઘણા
મદિરામા એલાયથીકુમાર, બાહુબળી, નેમ રાજુલ, મહાવીર,
પાર્શ્વનાથ, કાપલદેવ આદિના ચરિત્ર વિભાગો આલેખા
યલા હોય છે અને તે સૌ લોકો બહુ રસથી જુઓ
છે આ જોટલા વધારે સુદર અને લાવનાવાહી
પાય તેટલી વધારે ઉડી અમર લોકચિત્ત ઉપર થયા
વિના ન રહે અને તેટલો વધારે રમ લોકોને તે બધું
જોવામા પડ્યા વિના ન રહે અજ ટામા કરવામા
આવેલા હજારેક વર્ષ પહેલાના ચિત્રકામો જોવા માટે
અત્યારે માત્ર અનેક બદ્ધધર્મીઓજ નહિ પણ દેટલાય
મુસાફરો પણ આવે છે અને જુદાચરિત્રનો મહિમા અન્ત-
રમા ઉતારે છે આ રીતે મુશોભનની સાર્થકતા મુરુપદ છે
આપ્રશ્ન બીજા દષ્ટિબિન્દુએ પણ વિચારવો ઉચિત છે
રમિક કળાઓ આપણી વિવિધ લાવનાઓ તથા માનસિક
તરંગો પ્રગટ કરવાના તેમજ પોષવાના નાધનો છે આપણા

સામાન્ય જીવનમાં જે પ્રકારની વાસનાઓના રાજ્ય ચાલી રહ્યા હોય છે તેનું પ્રતિબિંબ આપણી ગૃહસ્થનામાં દેખાય છે એ સાથે એ સમજી શકાય તેમ છે કે જે કે આપણી પવિત્ર ભાવનાઓ ને પાપે અને કુત્સિત વિકારોને મન્દ પાડે એવી આપણા ગૃહજીવનની સ્થિતિ જોઈએ, છતાં મનુષ્યોની સ્વાભાવિક નબળાઈઓ ધ્યાનમાં લેતાં તેમજ મનુષ્ય ચિત્રના ચિત્ર નિચિત્ર રંગો જોતા આપણા ગૃહમાં એવું ઉત્કૃષ્ટ પ્રકારનું સુશોભન અને વાતાવરણ બાપી ગૃહો અસંભવિત લાગે છે આમ વિચારતા મનુષ્યની પવિત્ર ભાવનાઓને પોષવા માટે દેવમંદિર જેવું બીજું કોઈ યોગ્ય સ્થાન લાગતું નથી માટેજ દિવ્ય મનુષ્યોના દેવી ચરિત્રોના આલેખનો દેવમંદિરમાં જેટલા સ્થાને લાગે છે તેટલા ગૃહસ્થના ગૃહમાં હીપતા નથી આ પ્રકારની દેવમંદિરની વિશિષ્ટતા વિચારતા વિવિધ કળાઓના વિશુદ્ધ સ્વરૂપના સંરક્ષણ તેમજ સંવર્ધનઅર્થે તેમજ વિવિધ રસોમાં રહેલો પવિત્ર આનંદ મનુષ્યજીવનમાં નિરતર વહેતો રાખવા માટે દેવમંદિરમાં ચિત્રામણ, કૌત રક્ષામંચાદિ સુશોભન આવશ્યક મનાય છે .

આ ઉપરથી સુશોભનના પદ્ધતિ સમર્થન થાય છે, છતાં સુશોભન કરવામાં ઘણી જાતની વિવેકના જરૂર છે તે બૃહદ્દુ જોઈતું નવી કેટલાક સુશોભન એવા હોય છે કે તે સાદાઈની જ જાણે પુષ્ટિ કરતા હોય એમ લાગે આવું સુશોભન આખુંના મંદિરોનું છે આખો અંતર અંતર અંતર એવો ઉવટે કટાણી જાય તે પ્રકારનો લલકો આથી

ગણાય આવુ સુશોભન શ્રી ત્રિદાસજી ઉપર આવેલ
 પુઠરીકસ્વામીના મહિરનુ કહી શકાય ત્યા કન્વામા
 આવેલ રંગોની પુરવણી આપોને આજી નાખે છે અને
 તદુપરાન્ત ખીન્નુ અનિષ્ટ પરિણામ એ આવે છે કે આગ
 ન્તુકજન ચિત્રોમાજ રોકાઈ જાય છે અને આગળ ત્યા
 જઈને તેને નમન કરવાનું છે ત્યા જતા બહુ વિલંબ કરી
 બેસે છે, આ સુશોભનમા પ્રમાણુલગ થયો ગણાય મહિ
 રનુ સુશોભન મોનુ રૂપ ભરીને તેમજ પ્રતિસ્પર્ધી બહુ
 ઘેગ રંગોની પુરવણી કરીને એવુ બનાવવુ ન જોઈએ કે
 જેથી જોનારનો આત્મા શાન્ત અને સમભાવી બનવાને
 બદલે અશાન્ત અને અનિષ્ટ બની જાય ખીજી એ વાત
 પણ ધ્યાનમા નાખવી જોઈએ કે મહિમા ચોતરફ કરેલા
 સુશોભન મહિરની મુખ્ય મૂર્તિ સમીપ લઈ જવાને બદલે
 ત્યા જવામા અન્તરાય રૂપ બને એટલુજ નહિ પણ
 પોતાના તેજથી મૂર્તિના તેજને ઢાંખી પાડી દે તો તે
 સુશોભનમા આચિત્યભગ થયો ગણાય પુઠરીકસ્વામીની
 સામાન્ય રીતે સુંદર ગણાય તેવી મૂર્તિ આસપાસના લોક
 કદાર ચિત્રોમાગવી ઢાંખી-નિસ્તેજ પડવી લાગે છે આવી
 તિયતી ઇંદ્ર ન ગણાય જેમ વરરાજાના પ્રસાધનની રચના
 એવી કન્વામા આવે કે જેથી ગ્રેફક વર્ગ તેના ધરણીની
 ખુબી નિહાગવામા રોકાઈ જાય અને તેની મુખમુદ્રા સામું
 નજર મરખી પણ ન રહે તો તે રચના અતિશયતાનુ
 અવલંબન લેતી હોઈને હોપયુક્ત ગણાય, તેવી રીતે
 મહિરની રચનામા પણ વિવેક બૃલાય તો હોપ ઉત્પન્ન
 થાય, જેની રસિક જન હદિ પણ ઉપેક્ષા કરી ન શકે

આ ઉપરાંત મહિમા થતા ચિત્રામણના ખીજે દોષ
 યથી વખત એ માલમ પડે છે કે આલેખનમાં આલેખા
 થવા પાત્રો મહિરના પવિત્ર વાતાવરણને પુષ્ટ કરવાને બદલે
 દુષિત કરે છે આવું જાણ કરીને સ્ત્રીપાત્રોમાં બને છે
 ધનનાન ધન જરૂરી ચિત્તમાં નિરૂત્તિ પામે છે કે પોતે
 બહુ પુણ્ય ઉપાર્જન કીધું, પણ કેટલીક વાર બને છે એવું
 કે તેના દ્રવ્યની સહાયથી થયેલા ચિત્રામણો પવિત્ર વિચારો
 રોને ઉત્તેજવાને બદલે ચિત્તવિકારોને ઉત્તેજવાના નિમિત્ત
 બને છે આમાં એક રીતે ચિત્રકારોનો દોષ છે બરો, પણ
 આવા ચિત્રકારોને નિરુકુશ રીતે ચિત્રો ચિતરવા દેવામાં
 અથવા તો બધા પોતાને ખબર પડતી ન હોય ત્યાં ધાર્મિક
 વૃત્તિના ઝળાવિહ મબજનોની સલાહ નહિ લેવામાં દ્રવ્ય
 ખરચનાર પણ દોષભાગી બને છે સદ્ભાગ્યે જગન્નાથપુરીમાં
 અને તેવાજ અન્ય વૈષ્ણવ મહિરોમાં જે પ્રકારના ખીભત્સ
 કોતરકામો જોવામાં આવે છે તેવા કોતરકામો કે આલેખનો
 જૈનમહિરમાં કદિ પણ જોવામાં આવતા નથી અને તે
 જૈનોના સમયમપ્રધાન ધર્મનોજ પ્રભાવ છે, તો પણ આજ
 કાલ આપણા મહિમા થતા જાણ કરીને સ્ત્રીપાત્રોના આલે
 ખનો અમર્યાદિત અથવા તો આધુનિક કાળની કેટલીક
 નિર્લજ્જ વેશરચનાથી વિભૂષિત જોવામાં આવે છે જેની
 મુખમુદ્રામાં પવિત્રતાને બદલે માત્ર વિકાગવિવશતાનું પ્રતીત
 થાય છે ઉચી પ્રતિના ચિત્રકારોને આપણે રોજતા નથી
 અને હલકી પ્રતિના ચિત્રકારો' ઘણું બધું સ્ત્રી પાત્રો ચિતરના
 માટે નાયકાઓની અને વેદ્યાઓની છબીઓનોજ ઉપયોગ
 કરે છે, કાગળ કે તેઓના કંપનાકાશમાં પવિત્ર સતી સ્ત્રીઓ

મુદ્રાઓ કદિ ઉદ્ધવી શકતી નથી આપણા દ્રવ્ય ખરચ નારાઓની પણ બાવનાઓ ઘણી વખત એવી અધ પતિત ટાય છે કે તેઓ ઉપર જણાવેલા ચિત્રકામોથીજ સતોષ પામે કે ઘણીવાર તો યુરોપીય મડોની આકૃતિ ઉપર શુભશતી પોશાક પહેરાવીને ચલવી લેવામા આવે ॥

આવી બાળતોમા એકદમ ધ્યાન ખેંચવાની જરૂર છે મહિરોમા ચિત્રકામ ઠેલું હોયુ જોઇએ તેનો ખરો ખ્યાલ ક્રીશ્ચિયનોના મોટા દેવોના કેથેડ્રલો જોવાથી આવી શકે આ દેવોમા અથવા કેથેડ્રલમા કાંઈસ્ટના જીવનના સુંદર સુંદર વિભાગો બહુ કુશળ ચિત્રકારોને શેફીને એટલી સરસ રીતે આલેખાવવામા આવે છે કે ગમે તેવા તટસ્થ પ્રેક્ષકનું ચિત્ત પણ રજન પામ્યા વિના ન રહે પવિત્ર સ્ત્રીઓનો આદર્શ તેઓની દૃષ્ટિએ કાંઈસ્ટની મા મેરી છે અને તેથી આ મેરીની આકૃતિ જેટલી બને તેટલી પવિત્ર સૌમ્ય અને સુંદર ઉપજાવવા પાછળ ક્રીશ્ચિયન ચિત્રકારોએ પુષ્કળ શ્રમ તથા ધન ખર્ચ્યા છે રાફેલ નામનો યુરોપમા એક બહુ મોટો ચિત્રકાર થઈ ગયો, તે ધાર્મિક ચિત્રો જ ચિતરતો તેણે મેરી અને કાંઈસ્ટના જે ચિત્રો ચિતર્યા છે તેની જોડના અન્યારે દુનિયામા મળવા સુરકેલ છે સ્ત્રીઓનાડો ડીવીન્ઝીની ચિતરેલી મેરીની પ્રતિકૃતિ અણુ બહુ અદ્ભૂત છે ક્રીશ્ચિય નોના દેવોમા ભાત ઉપર કાંઈસ્ટના જીવનના જુદા જુદા પ્રસંગો આજેખવામા આવે છે એટલું જ નહિ પણ મોટી કાચની બારીઓમા પણ કાચના ઠટકા ગોઠવીને સુંદર આલેખનો ઉપજાવવામા આવે છે આવા આલેખનોમા નાના

મોટા દરેક પાત્રમાં જે પવિત્રતા-દીનતા-શક્તિનો અરુ ઉતારવામાં આવે છે તે દરેક જોનારના મન ઉપર ખડું આશ્ચર્યજનક અસર ઉપજાવ્યા વિના રહેતો નથી આપણા મહિરોમાં સુશોભન કેમ કરવું તે જાળતમાં ઉપયુક્ત પ્રીતી દેવળો જોવાથી ખડું ઘડો મળે તેમ છે

આપણા મહિરના ચિત્રશામણ અને આલેખનની જાળ-તમાં એક ખીણ જાળત પણ લક્ષમાં લેવા જેવી છે આપણા દેશની ચિત્રકળા પશ્ચિમાત્ય કળાથી ઘણા અશોભા જુદી પડે છે પૌર્વાત્યકળાનું ધ્યેય વિવિધ ભાવોને રજુ કરવામાં જ પર્યાવસાન પામે છે ચિત્ર ચિતરીને જે ભાવ રજુ કરવાનો હોય તે ભાવ ચિત્રમાં પ્રવેશ પામ્યો એટલે ચિત્રકાર પોતાનું કાર્ય પરિપૂર્ણ થયું સમજે છે વિવિધ ભાવોનું નિદર્શન કરવામાં પ્રત્યક્ષને સાધનભૂત ગણી તેટલા પૂરતો જ તે પ્રત્યક્ષનો ઉપયોગ કરે છે, ચિત્રમાં ભાવ ઉતર્યો તો પછી દ્રષ્ટિના નિયમો પ્રમાણે ઉછરે રહી ગઈ હોય તો પણ તેની ઉપેક્ષા કરવામાં આવે છે, અને ચિત્રમાં ભાવ ન ઉતર્યો હોય તો તે ઉતારવા ખાતર દ્રષ્ટિના પ્રતિબદ્ધ નિયમોનું ઉલ્લંઘન કરવામાં પૌર્વાત્યકળાને જુદા પણ વાધો આવતો નથી દરેક સ્થૂળ વસ્તુને દિવ્યતા આપરી, દરેક જડ વસ્તુમાં ચૈતન્યનું દર્શન કરાવવું, દરેક દુન્યવી પાત્રોમાં સ્વર્ગીયતાનો અનુભવ કરાવવો, આ પૌર્વાત્ય કળાનું લક્ષ્ય છે પાશ્ચિમાત્યકળા આથી અન્ય માર્ગે જ વિચરે છે પાશ્ચિમાત્યકળા પ્રત્યક્ષ સ્થૂળની ઉપાસક છે જે જેવું દેખાય તેવું જ ચિત્રવત્ તે પૌર્વાત્ય કળાનો અનુભવનીય નિયમ

જે પાશ્વર્ય કળા ઉચ્ચ ભાગેનું નિરૂપણ કરવા પ્રયાસ કરતી
 નવી એમ જાણી ન જ ગણાય, પણ આ નિરૂપણ પાશ્વર્યમાત્ર્ય
 કળા મનુષ્યદષ્ટિની પરિમિત શક્તિના નિયમો પી હકમા
 રહીને જ કરે જે આ લેહ આપણા પ્રાચીન કાળના
 ચિત્રો તેમજ પાશ્વર્યમાત્ર્ય દેશના સુપ્રસિદ્ધ ચિત્રકારોનું
 ભારીક નિરીક્ષણ કરવાથી સમજી ગયા તેમ છે, પણ આવા
 લેહાલેહનું જ્ઞાન કેને જે ? ઉચ્ચામાં ઉચ્ચ રંગો મેળવી
 આપને આનંદ થાય તેવા આકારો ઉભા થયા એટલે જ
 આપણા ચિત્રકારો આપણી પ્રાચીન કળાનું મર્મ જૂલી
 ગયા જે તેઓ ચિત્રામણુમાં પાશ્વર્યમની જ નકલ કરે છે
 આપણા લેહો પણ પ્રાચીનકળાના ગુહ્યને તદ્દન નિસરી
 ગયા છે, નહિ તો પાશ્વર્યમાત્ર્ય કળાનાજ પ્રતિબિંબ રૂપ શ્વિ
 વર્માના ચિત્રો આપણી સમાજમાં આટલો ઘણો પ્રચાર
 પામત નહિ આ બાળતમાં આપણા ઘરમાં ગમે તેવા ચિત્રો
 ટાંગીએ તેનો જાહેર પાષો નથી, પણ આપણા દેવમંદિરોમાં
 આપણને વિવેક પ્રાપ્ત થવો આવશ્યક જે પૌર્વાત્ર્ય ગિદ્ધપના
 નિયમો અનુસાર પ્રાચીન ઘાળના મંદિરોમાં જે પ્રદારનું
 પવિત્ર વાતાવરણ વ્યાપી રહેલું હોય છે તે આવા પશ્ચિમની
 બેહુલી નકલવાળા ચિત્રામણુથી કલુષિત બને છે, આપણા
 મંદિરમાં નિઃતર પ્રતિધ્વનિ થતું સંગીત આવા અવિચેકથી
 બેચૂર બને છે આ કલુષિતતાને દૂર કરવી-આ બેચૂરને
 એકચૂર બનાવવો તે આપણું ઈર્તવ્ય છે

આપણે પશ્ચિમની નકલ માટે ચિત્રામણુમાં કુગીએ
 ડીએ એટલું જ નહિ પણ અન્ન સુગોષન તથા કોતરકામમાં

પણ કરી રહ્યા છીએ આજ જીવના મદિરોમા ડોરેલા દેવ
 દેવીઓને પાખો લગાડેલી જોનામા આવે છે જે આપણા
 દેવદેવીઓની ગાસીય કંપનાથી તદ્દન વિરુદ્ધ છે આપણે દેવ
 દેવીઓને સ્વશક્તિથી આકાશગામી માનીએ છીએ, ક્રિશ્ચ
 યનો તેમજ મુસલમાનો દેવ દેવીઓને અથવા તો ક્રિસ્તના
 અને પરીઓને ઉડવા માટે પાખની આવશ્યકતા માને છે,
 પણ આ લોકોનો વિવેક આપણા અત્યારના શિંડપીઓ બૂલી
 જતા જણાય છે અત્યારે જ ધાતા મદિરોના કેટલાક વિભાગો
 ખ્રીસ્તીના કેથેડ્રલની બાધણીની જ નકલ કરનારા જોવામા આવે
 છે કેટલાક થાભલાઓ, ખુણીઓ, ડોંગે ચર્ચ આકારમા
 ગોમન ચર્ચની બાધણીને તદ્દન મળતા આવે છે આ બધામા
 પાદરા, ફળ કે ફુલની ગુચ્છા દોરવામા આન્યા હોય છે,
 તેમા પણ આવી જ ચોરી કરેલી માલુમ પડે છે ઘણે
 દેકાણે ઘુમ્મટો મુસલમાનની મસજિદને મળતા ચાણી દેવામા
 આવે છે આ બધુ આપણુ કળાવિહીન વ અથવા ચોગ્યાયોગ્ય
 વિચારશૂન્યતા મિલક કરના માટે જમ છે આજઠાલ ઘણા
 મદિરોમા લાદીઓ જડવાનો પ્રયાગ વધી ગયો છે આ
 પ્રચાર પણ એટલો જ નિન્દનીય અને ત્યાન્ય છે આપણા
 મદિરમા આરમ અથવા મદેદ ચુનાનુ બાધદામ જેવુ ચોલે
 છે તેનુ બીજા કશાવી સ્થાન લઈ ગડાય તેમ નથી, લાદી
 પ્રમાણમા મોઢી અને આખને મોહાવે તેવી આદૃતિવાળી
 હોય છે એટલે આપણા લોકાનુ તે તરફ આર્પણ થાય
 તે સ્વાભાવિક છે, પણ લાદીઓ' યુરોપમા બનાવેલી હોય
 છે તેમા આલેખેલા કળા કુલ તેમજ આદૃતિ વિગેરે યુરોપમા
 નિષ્પન્નતા કળા કુલ અને ગ્રાણીઓ ઉપરથી દોરવામા આવેલા

હોય છે, તેથી આપણા મહિરમા આ લાદીની પાથરણી
કોઈ રીતે એકરૂપ થઈ શકતી નથી આ લાદીમા વાયોલેટ,
લીલી કેળાશે, ગુલાબ કે કમળ જોવામા નહિ આવે, મનુ
ધ્યની આકૃતિ હોય તો તે પણ સેમન સોલજર કે શ્રીક
રમણીનું દર્શન કરાવે, રજપૂત, શિષ્ય કે આર્ય રમણી
જોવામા નહિ આવે, આ ઠારણથી તેમજ આરસની ટકાવ
તેમજ રગની બાબતમા લાદીથી એનેકગણી શ્રેષ્ઠતા હોવાથી
લાદીનો આપણા મહિરમાથી સર્વથા બહિષ્કાર કરવાની
જરૂર છે લાદી જે જે મહિરમા જડવામા આવી છે તે
જોતા આપણેને જે રીતે જોઈ થાય તેમ છે એક તો
આપણે આરસ કરતા લાદીને પનદ કરી તેમા આપણી
બુદ્ધિ ઠી કિમત થાય છે, બીજી આપણે આપણા મહિરમા
જે જાતની લાદી જે રીતે ગોઠવી તે ઉપરથી આપણી નક
લીપણાનો આક નીકળે છે શ્રી શત્રુઘ્ન તીર્થ ઉપર પ્રવેશ
કરતા શ્રી શાન્તિનાથજીના મહિર સન્મુખ થોડામા જે લાદી
પાથરી છે તેવી મેળ વિનાની, ઘાટ વિનાની અને રગની
કોઈ જાતની પસદગી વિનાની ગોઠવણી બીજે ભાગ્યે જ
જોવામા આવશે અને બીજા મહિરમા પણ એક તાસકમા
બહામ પરતા એવથી ચારોગીથી ઢંકાયેલી બારી બરી હોય
તેવી રીતે લાદી પાથરેલી જોવામા આવે છે આ બધું
જોઈને કોઈ પણ મમલુ માણુમને જોઈ થયા વિના રહેતો
નથી, જેને લાદી પાથરવી જ હોય તેને પશ્ચિમના મહિરો
મા મકાનો જોતા માણુમ પડે કે લાદી વાપરવામા બુદ્ધિ
તેમજ નિપુણતાને ઘોઘે પણ અનકાશ ૬ બરો મહિરમા
લાદી ગોઠવવી તેનો નકશો કરવો જોઈએ અને નકશા અનુ

સાગ મદિરની માદાઈ તેમજ શોભામા વૃદ્ધિ થાય તેમ
લાંઠી જોડવામા આવે તો આરમ્ભ ત્યાગ કર્યાનુ કાર્યક
પ્રાયશ્ચિત થાય, બાકી આરસની જોડે કદિ લાંઠી આવીને
ઉભી ગ્હે એવી કટપના કરવી તે તો મિથ્યા જ છે

અહિં મદિરના સ્થૂળ સ્વરૂપનો વિચાર સમાપ્ત થાય
થાય છે મદિરમા કળાચોષણને કેવી રીતે અવકાશ છે, તે
આપણે જોયું અને સાથે સાથે અત્યારના મદિરમા જોટી
નકલ અથવા ભલકો કરવાની વૃત્તિએ કેટલું તુકશાન પહો-
ચાડ્યું છે તે પણ વિચાર્યું મદિરમા વિવેકપુર સગ મુશોભન
કરવામા જરા પણ બાધ નથી એ પણ પરસ્પર વિરોધ
પક્ષની તુલના કરી મિદ્ધ કર્યું આમ છતાં પણ ન હા મદિ
રનો મહિમા જોડો નથી એ કંઈ ધ્યાન બહાર જવું ન
જોઈએ સાદાઈના વીષયમા વણીવાર શિવમદિરો બહુ ધ્યાન
જોયે તેવા હોય છે ડોઝ નહીં નાજાને કીનારે, ટેકરા ટેક-
રાની તળેટીમા કે શિખર ઉપર, ગામના પાદરમા કે ધીચ
ઝાંડીના મધ્ય ભાગમા ઘણીવાર શિવલિંગના બેઠા ઘાટના
નાના મદિરો જોઈ આનંદ થાય છે મદિરમા શિવલિંગ
ખીવાય ખીનું કાર્ય નહિ, જે આવે તે દર્શન ઠરી જાય,
જપ, ધ્યાન, પ્રાણાયામ, મમાધ કરનામા જરા પણ અડચણ
કે તેવું એક પણ તત્ત્વ ન હોય શાન્તિ તો ઠાસી ઠાસીને
મગી હોય એમ લાગે, આવા અલગ દારવાણા જૈનમદિરો
આપણે મદિરનું પરિશ્રદ્ધ પ્રમાણ વધારી દઈને વિરલ બનાવી
દીધા છે જે આનંદ, શાન્તિ, અલૌકિકતા સહેસાવનની
માની દેરીમા કે શિખરજીના પાર્શ્વનાથના મદિરમા

લોચણીજી, પાનસર કે કવકતાના આવેલ મદિદાસજીના મદિરમા નથી આવજા ઉદેશવી શહેરમા મોટા મોટા મદિરો પટેલા હોય, છતાં ગામજહાર એકાત સ્થળમા નાની દેરી કુનાનો કે નાણુકે સાત દેવમદિરો બધાવવાનો શીવાજ ઘણે ઠેકાણે જોવામા આવે છે જેને ઘણે ઠેકાણે 'દાદા જીની વાડી' તુ નામ આપવામા આવે છે આ રીતે જોતાં મદિર સુશોભન આદરણીય હોવા છતાં, એકજ બાણુ જેઆઈ જુ બચિન નથી, એ લક્ષમા રાખવા વિવેકી જૈન બધુજોને વિરમિ છે

જિનમદિરમખ્યાબધ મૂર્તિઓ પરધર અષ્ટ-
પ્રકારી પૂજા.

(૧૧)

મદિરમા મૂર્તિ કેટલી હોવી જોઈએ એ પ્રશ્નની ચર્ચા અહિં અસ્થાને નહિ ગણાય મૂર્તિપૂજાનો દેશમા મદિરમા વ થો તે સાથે મૂર્તિઓ ઘડાવવાની અને મદિરમા મૂર્તિઓ જોસાડવાની વાતને પણ સુનિશ્ચેષ મહત્ત્વ અપાવા લાગ્યું જે મદિરમા મૂર્તિઓ વધાર એમ મદિરનુ આકર્ષણ વધારે ગરીબમા ગરીબ વ્રાવકે પણ એક મૂર્તિ જિનમદિરમા જોસાડવા મન કર અને શક્તિ હોય તો તે મનોરથ પૂરા કર્યા વિના ન ગહે ધાર્મિક દૃષ્ટિએ અવવા તો કર્મકાંડના જ્યા દેશ વર્ણન કરનામા આ-આ છે ને દૃષ્ટિએ મૂર્તિઓ વધારવાને કે મદિરમા બને તેટલી મૂર્તિઓ જોડવાને ગમે તેટલુ મહત્ત્વ આપવામા આ ચું દોય પણ કળાની

દૃષ્ટિએ વિચારતા આ સજ્જનમાં બહુ વિવેક કરવાની
 જરૂર જણાય છે મહિરની મૂળ રચના વિચારતા
 મને તો મહિરના મુખ્ય ગર્ભાગારમાં એકથી
 વધારે મૂર્તિને સ્થાન હોય એમ મનનતુ નથી પ્રાચીન
 કાળના મહિરો જોઈએ તો આ વાત સહેજે સમજાય
 એમ છે ગિરનારમાં નેમનાથ, ચતુર્ભુજમાં આદિનાથ કે
 આબુમાં કમલદેવજીના મહિરની રચના વિચારીએ તો
 મુખ્ય મહિરમાં એકજ મૂર્તિને સ્થાન હોય એમ લાગે છે
 આ ઉપરથી હું એમ નથી કહેવા માગતો કે આખા મહિ-
 રમાં એકજ મૂર્તિ જોઈએ, મણુ મારો કહેવાનો આશય
 એ છે કે-એક દેવદરમાં (પછી તે મુખ્ય ગર્ભાગાર હોય
 કે નાની દેરી હોય) એક જ મૂર્તિ હોવી જોઈએ ગ્રાહ-
 પણુ જાતના પ્રમાણુ સિવાય એ સાથે સજ્જનમાં મૂર્તિ
 એને કોઈ મહિરમાં બેસાડવામાં આવે છે ત્યારે તે મહિર
 મહિર મટી નમકસ્વાન (Museum) નું નવરૂપ ધારણ
 કરી બેસે. આથી લોકોનો મતિની બહુલતાપર ઉલ્લો-
 થયેલા વ્યામોહ તૃપ્ત પામે છે, પણ ખીજે કશો લાભ
 થતો નથી પાશ્વ કે પદ્મ મૂર્તિઓને એક પાટ ઉપર
 બેસાડી તેમાં એકને મૂળનાથકે બનાવવામાં આવે તે મારી
 દૃષ્ટિએ ચોવીશ તીર્થસ્થાનમાં અન્ય મર્વને જાણુ બનાવી,
 અમુકને વિશેષતા આપવા જેવું છે આમાં ન્યાય કે આ-
 ચિત્ય સચવાતુ નથી મૂળ નાયકની પૂજા પાછા ધમાલનો
 વારંવાર નજરે પડતો દેખાવ હાસ્યા-પદ બને છે આમ
 અન્ય મૂર્તિઓની ઉપેક્ષા કરીને મૂળનાથની પૂજામાં
 મુખ્ય સ્થાનમાં આવે તે કિંમત અવિચારી અનુષ્ઠ

માથી ઉપજતા અવિવેકનું પરિણામ જણાય છે, જે સ્થાન^૨ મંદિરમાં મૂર્તિને છે મધ્ય જિન્દુ પાસે સાત હોઇ ન શકે તો મૂર્તિઓ પણ વધારે મળ્યામાં હોય તો કેમ ચાલી શકે? એકજ ગર્ભાગારમાં નાની મોટી અમુક મૂર્તિઓ ગોઠવાયેલી હોય છે ત્યારે આખા સુંદર દેવમંદિરની એક ઉપતાને હાનિ પહોંચે છે અશ્વપૂજા ગોણું જનતા અને અશ્વપૂજાને વધારે પડતું પ્રાધાન્ય અપાતા એક મૂર્તિથી મંદિરનો નવહાર ચાલવો અશક્ય થઇ પડ્યો છે, પણ આનો ઉપાય એજ છે કે એક પાસે અશ્વપૂજાને અશ્વ પૂજાની સમકોટિએ સ્થાપવી અને અન્ય પાસે એક મંદિરમાં નાના નાના ઉપમંદિરોની ગોઠવણ કરવી પણ જ્યાં મર્વ તીર્થ કરો મમાન છે, ત્યાં એકમાં અપતાની અને અન્યમાં શુકતાની ભાવના ઉભી થાય તેવી એકજ સ્થાનમાં ગોઠવેલી અમુક મૂર્તિઓમાં અમુક મૂર્તિને મૂળ નાયક સ્થાપવાની પ્રતાલિકા મને તો ઉચિત લાગતી નથી

આ જાળન યોગના દૃષ્ટિજિન્દુથી પણ વિચારી શકાય, પૂજા જે પ્રકારની, દ્રવ્ય પૂજા અને ભાવ પૂજા, આમાં દ્રવ્યપૂજા ભાવપૂજાના, પોષણ નિમિત્તે વિહિત છે તેથી ભાવપૂજાની વિશેષતા નિહ થાય છે ભાવપૂજાનો અર્થ પ્રભુનું સ્તવન કરવું, ચિન્તન કરવું, ધ્યાન કરવું, જપ કરવો ઇત્યાદિ હવે ધ્યાન, સમાધિ આદિ પ્રવૃત્તિ એક જ પદાયને અવલગીને થઇ શકે ધ્યાનનું લક્ષ્ય એક હોય, અનેક ન હોઇ શકે જ્યારે અમુક મૂર્તિનો સમુદ્ધ આગ સામે જોડા થાય ત્યાં પરમાત્માનું એકાગ્ર ભાવે ધ્યાન કરવું અશક્ય બને, એટલે કે જે સાલબન

ધ્યાન માટે મૂર્તિ પૂજાનો વ્યવહાર પ્રચલિત છે તે સાલ-
ગન યાન આપણી નર્તમાન પદ્ધતિથી લગભગ અસ-
ભાવ્ય બને છે, તેથી આ વિષયમા ઉચિત ફેરફાર કર-
વાની જરૂર છે કાંઈ ન બને તો જેમ બને તેમ મંદિરમા
નાચેની પ્રજા જાળતોનો જલદીથી અમલ થવાની જરૂર છે

(૧) મંદિરમા જેમ બને તેમ ઓછી મૂર્તિઓ
સ્થાપવી

(૨) જો ઓક જ ગર્ભાગારમા વધારે મૂર્તિઓ
ગોઠવવાનો આગ્રહ હોય તો કંઈકના કંઈ વિચારી મૂર્તિઓ
સરખાઈ (Symmetry) થી ગોઠવવી, મળ્યાઈનો તો
તો કંઈ ભગ થવા દેનો જ નહિ

(૩) મૂર્તિઓ જેમ બને તેમ સુંદર મોટા કદની
અને ભાવવાહી ગણવી જેમ મૂર્તિ મનોહર તેમ ભાવની
વિશેષ વૃદ્ધિ વવાનો પરમાત્માના સૌમ્ય પ્રશમન-
નિમમ્મ -રૂપનુ દર્શન કુરૂપ મૂર્તિઓ નજ ઝગવી ગઈ

આ નાગાન્ય મિદ્ધાન્ત મો ડોઈ વળુલ રે છતા
વપ્પી વખત ઓર્કુ જોવામા આવે છે કે સુંદર મંદિરમા
કુરૂપ મૂર્તિ હોય, કધાટા મંદિરમા બહુ સુંદર મૂર્તિ ડોઈ
હોય અને પ્રણીવાર મંદિર તેમજ મૂર્તિ ઉભય તદ્દન
કધાટા હોય આમા ડોઈ ડોઈ-વાર આશ્ચર્યજનક અનુભવ
તો એ થાય છે કે સુંદર મૂર્તિ અવગણના પામે છે અને
કુરૂપ મૂર્તિ ઉપર થઈ ભક્તિ ધન જગ્યાય છે આમ
વિશેષે કરી મથકા, ગતાનુગતિકતા અને

બાળ્ય જાણ્ય હોય છે આ બાળતમા વિવેક પ્રાપ્તિની
 હી જરૂર છે જેઓ અમુક મૂર્તિને જ દેવ માને છે,
 અમુક મૂર્તિ જ સ્વર્ગ-મોક્ષની દેનારી ગણે છે અને અમુક
 મૂર્તિની ઉપાસના જ ઇષ્ટ ક્ષત્રી સિદ્ધિદાયક સમજે છે
 ને તો તે મૂર્તિ સુરૂપ હો કે કુરૂપ હો, સાવચવ હો કે
 અપૂર્ણાવચવ હો-તેજ મૂર્તિ ઉપાસનીય બને છે, પણ
 જોન ધર્મને વહેમ, અધ્યક્ષ કે ગતાનુગતિકતાની લૌકિક
 ભજનાઇએ મામે મોટો વિરોધ છે તેનો આધાર સત્ય
 સ્તુ ધર્માર્થ રીતે સમજીને તે પ્રમાણે આચરવામા રહેલો
 છે, તેથી તે વહેમ કે રૂઢિથી જનવલિપ્ત રહી જે વસ્તુમા
 જેટલી કિંમત હોય તે વસ્તુને તેટલી જ કિંમત આપી
 તેમાથી તેટલા જ શ્રેયની આશા રાખે છે, જોન ધર્મની
 ઇષ્ટિબિદુએ મૂર્તિ એજ દેવ નથી પણ દેવને પામવાનું
 નિમિત્ત છે મૂર્તિ એજ સાધ્ય નથી, પણ ધર્મ અને
 મોક્ષને પામવાના અનેક સાધનોમાનું ત એક સાધન છે
 આ રીતે વિચારતા અમુક ક્યોએ બેઠેલી અમુક જ મૂર્તિ
 ઇષ્ટ સિદ્ધિ અપાવવા માટે સમર્થ છે અને અન્ય અમ-
 મર્થ છે એવી ગૌરવ લાધવની વહેમણી જોન ધર્મને
 સમત નથી વળી વહેમ કે માનતાના આધારે ચાલતી
 મૂર્તિપૂજા મુશ્કેલીને આદરણીય, અનુમોદનીય કે ધર્મ્ય
 બની શકતી નથી આથી આપણને આપણા માટે એકજ
 ઈર્તાવ્ય પ્રાપ્ત થાય છે કે આપણા મદિરમા બને તેટલી
 સુંદર અને આત્માના ઉત્તમ લાવોને પોપે તેવી મૂર્તિઓની
 સ્થાપના કરી લોક હૃદયમા રહેલી લલિત તેમ જ રસ
 વૃત્તિનું સતત સિચન કર્યા કરવું

અહિં જનમૂર્તિની આસપાસ જે 'પરધર' (પરિવર
 કરવામા આવે છે તેની મનમોહક રચના વિષે ઉલ્લેખ
 કર્યા વિના નહિ ચાલે ઘણું ખરું મહિરમા આગમની
 મુખ્ય મૂર્તિ હોય છે તેની આસપાસ અથવા તેા ધાતુની
 પ્રતિમાઓની આસપાસ આવા પગ્ધરની રચના કરવામા
 આવે છે, આ પગ્ધરની રચના ખડુ સમજવાજેવી હોય
 છે આ પરવરમા જન્ને બાજુએ હોયના ભાગમા એક
 એક પર્યકાસનમ્ય મૂર્તિ હોય છે અને નીચેના ભાગમા
 એક એક ખડગાસનમ્ય મૂર્તિઓ તીર્થકરની ગણવામા આવે
 છે, પણ આવા પગ્ધરના મધ્યભાગમા જેમાટેની મુખ્ય
 મૂર્તિનું બાજુની ચાર, મૂર્તિ ઉપર એટલું ખડુ પ્રભુત્વ પડે
 છે કે મારી જેવા ઢપનાના બળથી પણ આચિત્ય શોધ-
 વાની વૃત્તિવાળા બાજુની ચાર મૂર્તિઓને તીર્થકરની
 મૂર્તિ ન ગણતા મધ્ય ભાગમા સ્થિર થયેલ તીર્થકર ભગ-
 વાનના શાસનને અગીકાર કરીને દેવનું દગ્ધાને પામેલા
 અન્ય સામાન્ય દેવળી માધુની મૂર્તિઓ લેખવા લલચાય
 તેા એ અશ્વાભાવિક ન ગણાય પરિક્ષની અદર નીચેના
 ભાગમા મધ્યમા શાસનદેવી, તેની જે બાજુ જે સિદ્ધ ને
 જે હાથી, તેની જે બાજુ પ્રભુના ચક્ષુ ને ચક્ષુણી-શામન
 દેવીની નીચે ધર્મ એક ને તેની જે બાજુ થઇને નવ ગ્રહ
 ઉપરના ભાગમા જે પર્યકાસનમ્ય, મૂર્તિની અદરના
 ગાગામા જે ચામરધરની મૂર્તિ પ્રભુની ઉપર છત્ર ને છત્ર
 ધર દેવ, તેની જે બાજુ મુદવડે ન્હવરાવતા, જે હસ્તી
 છંદરની ઉપર જે હંસની વચ્ચે કેળશ આ પ્રમાણે હોય છે
 કેલાડ પરિકરમા જન્ને બાજુએ માળાધારક ઈંદ્રની ઉભી

મર્તિઓ હોય છે કાઉસ ગ મુદ્રાવાગી જે પ્રતિમાને ન્યાને
ડેટલીક મર્તિઓમા ચામરધારી ઇદ્રો હોય છે આરસની ને
ધાતુની બધી મર્તિઓના પરિકરમા પ્રાયે આ પ્રમાણે ગોઠવણ
હોય છે

મર્તિની આસપાસ આવા સુંદર પરધરની રચના
ઘટાવવા માટે જોન શાસ્ત્રજારોને ધન્યનાદ ઘટે છે ભગવાન
બુદ્ધની મર્તિની આસપાસ પણ કોઈ ડોષ ઠેકાણે પરધરની
રચના જોવામા આવે છે તે પરધરમા નીચેના ભાગમા
ધર્મચક્ર ફેરવતું હોય છે, તેની બન્ને 'બાણુએ એક ' એક
હરણ અને દેવદેવીઓ આજેજેલા હોય છે પણ મૌનદર્થ જે
ક પનાગૌરવમા તે પરધર જોનમર્તિની આસપાસ બનાવ
વામા આવતા પરધરને ખટોચી ન જ શકે અન્ય ધર્મની
દેવમર્તિની આસપાસ તો આવા પરધર રચવાની પ્રથા
જોવામાજ આવતી નથી પરવરથી આખી મર્તિ બાંધ
અને મોહક બને છે સુંદર પરધરમા સુંદર મર્તિ ગોઠવા
યક્ષી જોવી હોય તો શ્રી શત્રુજય ઉપર આવેલ મોતીશા
ચોંઠની ટુઠ અથવા બાહ્યાબાઈની ટુકના સુખ્ય મહિરમા
જલુ ત્યાં મધ્ય ભાગમા આરૂઢ થયેલી મર્તિના સુખાર-
વિહમાથી જે સ્મિતસુધા વરચ્યા કરે છે તેનો અનુભવ
પામતા કોઈ પણ લક્ષ્મી આત્મા પ્રસન્ન થયા વિના ન રહે
તે મર્તિની આસપાસ કરવામા આવતું સ્વેત આરસના
પરધરમા જે સુંદર કોતરકામ કરવામા આવ્યું છે તે
જોઈને કોઈ પણ કળા - રસિક સન્નિધન આનંદ પામ્યા
વિના ન રહે

અહિં જૈનમૂર્તિ અને જૈનમંદિરના સ્થૂળ અરૂપના સબધમાં જે કહેવાલાયક હવુ તે લગભગ સમાપ્ત થાય છે, હવે જૈનમંદિરમાં પ્રચલિત પૂજન વ્યવહાર વિષે થોડી આલોચના કરીએ આગળ એક અથળે જણાવ્યું તેમ પૂજા ગાત્રમાં જે પ્રકારની કહી છે, દ્રવ્યપૂજા અને ભાવપૂજા અતરની ભક્તિને બાહ્ય દ્રવ્યના માધ્યમ વડે વ્યક્ત કરવાની પ્રવૃત્તિને દ્રવ્યપૂજા કહેવાય, બાહ્ય દ્રવ્યોને ત્યાગીને જપ, ચિંતન નતવન આદિથી માનસિક અને વાચિક પ્રભુભક્તિ કરવાની પ્રવૃત્તિને ભાવપૂજા કહેવાય દ્રવ્યપૂજાના આઠ પ્રકાર છે જળ, ચંદન, કુસુમ, ધુપ, દીપ, અક્ષત, ફળ અને નૈવેદ્ય આ અષ્ટપ્રકારી પૂજાનો વિધિ તેમજ મહિમા શાસ્ત્રોમાં બહુ વિસ્તારથી વર્ણવ્યો છે આમાના કેટલાક દ્રવ્યો અન્ય ધર્મીની પૂજામાં પણ વિહિત છે, પણ જૈનોની પૂજાનવિધિમાં જેટલી ઉંચી તથા માર્તિક વસ્તુઓ વાપરવામાં આવે છે, તેવી અન્યત્ર વાપરવામાં આવતી નથી આજ કારણથી જૈનમંદિરમાં ફરતા આત્મા જેટલો પ્રસન્ન થાય છે તેવો પ્રમત્ત ભાવ અન્યત્ર લાગ્યેજ અનુભવી શકાય છે સ્વચ્છતાની ભૂમિકા ઉપર જ સૌદર્યની રચના થઈ શકે, તેથી જળપૂજાની આવશ્યકતા ડોઠ પશુ પ્રકાગ્નાસ શયથી અખાલિત છે ચંદન તેમજ કુસુમપૂજા મળધી આગળ કેટલુંક કહેવાઈ ગયું છે મંદિરના વાતાવરણને શુદ્ધ તેમજ સુગંધમય બનાવવા માટે ધુપ મોથી વધારે આવશ્યક વસ્તુ છે જેમમંદિરના દરજને ધુપધાણામાંથી નીકળતી ઉત્તતગામી ધુમાવલિ વધારે મનોહર બનાવે છે દીપપૂજા અથવા તો આરતી માત્ર જૈનોમાંજ નહિ પણ અન્યધર્મીઓમાં પણ

પ્રાચીન કાળથી પ્રચાર પામેલી આત્મભક્તિને પ્રદર્શિત કરવાની પદ્ધતિ છે મહિરમા આભાવવૃદ્ધ ભક્તમ ડાળને માંથી વધારે આનંદજનક પ્રગળ આરતીનો ગણાય આરતીને વખતે સર્વ સ્ત્રી પુરુષો વૃદ્ધ તેમજ બાળકો હાજર રહેના પ્રયત્ન કરે જ્યાં દેવમૂર્તિને સ્પર્શ કરવાનો ભક્તને અધિકાર હોતો નથી અને અગ્રપૂજા માનથી જ તેઓને મતોષ માનવાનો હોય છે, ત્યાં આરતીની વિધિને ઘણું વધારે મહત્ત્વ આપવામાં આવે છે આ જાસ કરીને દક્ષિણ હિંદુ સ્તાનના મહિરમા જોયું આરતી વધાનો વખત થાય કે મહિરમા માણસોની ઠંઠ ભાવે, જાનતાન શરૂ થાય, વિવિધ પ્રકારના વાદ્યો વાગવા માડે અને મર્વન અપૂર્ન આનંદ વ્યાપી રહે. ભલે કેળીમીનનાદીવા થાય અને જેસ કે વીજળીની રોશની વધતી ભય, પણ પવન લહરિથી કપતી દીપશિખામાં જે મનોહરતા છે તે મનોહરતા આધુનિક કાળના પ્રકાશોત્પાદક પ્રદીપોમાં નથી અનુભવાતી આરતીમાં નાની નાની અનેક દીપશિખાઓ પ્રગટાવવામાં આવે છે અને તે ઇંદ્ર દેવ સન્મુખ ઉતારવામાં આવે છે આરતી ઉતારવામાં મણુ કળી રહેલી છે, કેટલાક તો 'જડની માફક આરતીને નીચેથી ઉચે અને ઉચેથી નીચે ચોઢી વાગે ફેરવીને વેઠ ઉતારતા હોય એમ આરતી ઉતારે છે આમ કરનાર ક્રિયાનું જરા પણ રહસ્ય સમજતો નથી એમ કહી શકાય આરતી એટલી મૃદુતાથી અને એવા સુદર વગાડારમાં દેવવી જોઈએ કે આરતી ઉતારનારના અતરાતમાં ઉછળતા ભક્તિ રસની હલક આરતીની ક્રિયામાં પ્રતિબિંબિત થયા વિના ન રહે આ વિષયમાં બીજી જાણત એ ધ્યાનમાં રાખવાની

છે કે આરતી ની ક્રિયામા સંગીતની વિશેષ પ્રતિષ્ઠા થવાની
 જરૂર છે અત્યારે આરતીના પ્રસંગે જે પદ ગાવામા આવે
 છે તે કેટલું કવિતાવિહીન છે તે શરૂઆતના લેખથી આપણે
 જોઈ ગયા છીએ તેને ખસેડી સુસ્થિત રચનાવાળું અને
 અર્થગૌરવયુક્ત પદ રચવાની ખાસ જરૂર છે, બીજું આગતી
 વખતે ઘણું નકામો, ઘોઘાટ કરવામા આવે છે તે ઘટવો
 જોઈએ હું એમ નથી કહેતો કે મણવાધો વગાડવા બધ
 કરવા જોઈએ મણવાધો વિનાની આરતી અર્થશૂન્ય જ
 ગણાય પણ ઘણી વખત એવું બને છે કે આગતી પૂરી
 વાય, પછી થોડા વખત સુધી આપણા કાન કાંઈ પણ સાલ
 જવાને આશંકત બની જાય છે આવું કર્ણબધિરત્વ પ્રાપ્ત
 કરાવે તેવી આરતી પ્રશમ રમને પુષ્ટ કરી નજ શકે કાન
 કોડી નાખે તેવા વાધો દૂર કરીને કાનને મીઠા લાગે એવા
 વાગે હાખલ કરવા જોઈએ આરતી વખેતે ઘટ' યા બાલર
 ને રીતે' વગાડવામા આવે છે તેમા પણ ફેરફાર કરવો
 જોઈએ ખરૂં કહીએ તો આપણા મંદિરમા ઘટ યા બાલર
 વગાડવાની કોઈ રીત જ હોતી નથી જેને જેમ ફાવે તેમ
 વગાડે કોઈ પણ વાદ્ય જેમ આવે તેમ વગાડવાનું હોય જ
 નહિ ઘટા યા બાલર વગાડવામા તાલ જાળવવાની ખાસ
 જરૂર છે વૈષ્ણવોના મંદિરમા તાલપુર મઝ ઘટ વગાડવામા
 આવે છે તે ભાળજતા આપણને આનંદ થાય છે તાલ
 વિના ઘટારવ આટ્યા કરે, તેથી આત્મા આનંદ પામવાને
 બદલે આક્રુષ્ણ બ્યાક્રુષ્ણ બની જાય છે તદ્દુપગન્ત આપણા
 જૈન બાઈઓને માથે ગાવાની કશી તાલીમ હોતી નથી
 તેની સાથે ગાવાનો જ્યારે જ્યારે પ્રસંગ ઉપસ્થિત થાય

છે ત્યારે આપણા લોકો હાસી-નક દેખાવ કરી બેસે ઇ
 જાણે કે ગાંગીઝમના બધા ગુર એક સાથે નીકળતા હોય
 તેમ જ્યાં કાંઈ સાથેગાવાનું હોય ત્યારે આપણા ભાઈઓ
 જાત જાતના સૂર ઠાઠવા મઠી પડે છે આવી મેળ વિનાની
 ક્રિયા શી રીતે ફળવતી બની શકે ? આ ટીકા આપણામા
 ને સમુદ્ધ પૂજા ભણાવવામા આવે છે તેને પણ એટલી જ
 લાગુ પડે છે એક સરખી પદ્ધતિએ ગાવાનું તાલીમ વિના
 બની શકતું નથી આવા પ્રસંગે સામાન્ય સૂરમા પોતાનો
 સૂર મેળવી ને ગાઈ શકતું ન હોય તેણે ગાવાનો પ્રયાસ
 ઠગી સમુદ્ધગાનને બેસૂં બનાવવાને બદલે તદ્દન શાન્ત ગહેવું
 તે ઉચિત અને ધર્મ્ય છે આરતીમા તેમજ ખાસ ઠરીને
 પૂજા ભણાવવામા કાશી વગાડવાનો રીનાજ જેવામા આને
 હે આ રીવાજમા મને ઠયો વાધો નથી, પણ કાન ફોડી
 નાખે એવી પ્રાચીન કાળની કાશીમા હવે કેમ ઠાઈ ફેર
 ફાર કરવામા નહિ આવ્યો હોય તે સમજાતું નથી, કાશી
 કરતા તો મજરા સાથે કે કાનને એળા બધા ઠકંશ ન
 લાગે કાશીમા ઘાટ તેમજ ધાતુ મીશ્રણમા ફેરફાર કરી
 એવી બનાવવી જોઈએ કે કાશી સાથે ગાવાનું પદ સાજળી
 શકાય અને કાશીનો અવાજ વિશેષ કર્ણપ્રિય અને આન
 દજનક બની જાય અષ્ટપ્રકારી પૂજાની આવોચના ઠરતા
 એકવીશ પ્રકારી પૂજાની આવોચના કરતા એકવીશ પ્રકારી
 પૂજામા આવતી વાદ્ય પૂજાની ચર્યામા ઉતરી જવાયું ઉપર
 જણાવેલી દીપપુજા બાદ અક્ષતપુજા આવે આપણામા ને
 રીતે અક્ષતની પૂજા કરવામા આવે છે તે અન્ય ધર્મીઓથી
 તદ્દન જુદા પ્રકારની છતાં સૌથી વધાર સુદર છે એમ

ઠહીએ તેા અતિવ્યોઙિત નથી અસૂત પ્રત્યોગ્ય દ્રવ્ય છે
 એ આર્યોની પ્રાચીન કાળની માન્યતા છે રઘુવગના માનમા
 સર્ગના કાળીદામ વર્ણન કરે છે કે-‘અજશબ્દ ઇન્દુમતિને
 વરીને નગરમા પ્રવેશ કરે છે, ત્યાં ગવાક્ષમા Cલેલી નગ
 રની સ્ત્રીઓ તેને અક્ષતથી વવાવી ગ્હી છે’ લગ્નવિધિમા
 અક્ષતનો જ્યા ત્યા ઉપયોગ વિહિત છે શાસ્ત્રો તેમજ
 કર્મકાંડના પુસ્તકોમા અક્ષતને કુસુમની ઉપમા આપેલી છે
 આવા અક્ષતની જિનમહિમા જે સુદર ગ્યના કરવામા
 આવે છે તે બહુ ચિનાકર્ષક તેમજ મહેતપુર્ણ છે જૈન સ્ત્રી
 કે પુરુષ મહિરે જાય કે પ્રણામ કરે અને અથ પુજનવિધિ
 સમાપ્ત કરી પ્રભુ અન્નુભવ અમુક અમુક અતરે જોમે અને
 સામે મૂકેલા પાટલા ઉપર અક્ષતવટ ન્વસ્તિક આળેજે, તેની
 ઉપર ત્રણ ઢંગલીઓ ઠરે અને તે ઉપર બીજનો આકાર
 કાઢે, આનો આશય એમ છે કે- આ ક્રિયા કરતા દરેક
 શ્રાવક એમ વિચારે કે ‘આ સ્વસ્તિકના ચાર પાખડાથી
 સૂચિત થતી મનુષ્ય, તિર્યચ, સ્વર્ગ અને નરકની ચાર
 ગતિમા ભટકતો હું ઉપગની ત્રણ ઢંગલી ઉપરથી સૂચિત
 થતાં જ્ઞાન, દર્શન અને આદિત્રને પામીને તે ઉપર આવેલી
 બીજની આકૃતિથી સૂચિત સિદ્ધાવન્થાને પામું’ આવું
 મનોહર અને વળી આવું મહેતપુર્ણ અક્ષતનું આવેખન
 વિધેય કરવામા જૈન શાસ્ત્રકારોએ મારી છતા સુદર આકૃ-
 તિમા બહુ શુદ્ધ સકેતનું સંગઠન કીધું છે આ સ્વસ્તિકને
 અન્ય હિંદુઓ પણ મગજ આકૃતિ તનીડે કેટલાય કાળવી
 સ્વીકારતા આવ્યા છે તેઓ સ્વસ્તિકને ચતુર્ગતિ માપક
 નહિ પણ

ધર્મક્રિયામાં તેને અગ્ર મ્થાન આપે છે સ્વસ્તિકની માફક ચાર પાળડાનાળો છતાં વધારે અગ્રપદો ન દાવર્ત સ્વસ્તિક પણ ઘણે ઠેકાણે સ્વયામા આવે છે, તે પણ કાંઈ ઓઠો મુદર હોતો નથી ઉપર જણાયા પ્રમાણે સ્વસ્તિકની સ્થના ઘીધી બાદ તે ઉપર ફળ તેમજ નૈવેદ્ય મૂકવામાં આવે છે તે મળપૂજા તથા નૈવેદ્ય પૂજા થઈ ઠાઈ પણ મહાપુરુષ કે ચતુરુષ સન્મુખ ફળ તેમજ નૈવેદ્ય ધરવાનો આર્યોનો પ્રાચીન વિધિ આપણી દેવપૂજામાં પણ આકરણીય બને તે અભાવિક તેમજ ઉચિત છે

હવે આ અષ્ટપ્રકારી પૂજા ઉપરાંત એક બાજુ કે નમમાં પૂજા દોય તેમ ધન પૂજા આગ્રકાલ બહુ મહત્વને પામેની જણાય છે સ્વસ્તિક વિગેરેથી અક્ષત પૂજા કરી ફળ નૈવેદ્ય ચાવી તે ઉપર મેનો, આનો, રૂપિયો કે જેવી શક્તિ હોય તે પ્રમાણે દ્રવ્ય મૂકવાનો રીવાજ અત્યાદે સર્વે વ્યાપી ગહેનો જણાય છે અર્થે એમ કહેવાનો આશય નથી કે દેવમંદિરમાં ગાંધાંજી પૈસા ન આપવા દ્રવ્ય વિના તો દેવમંદિર ચલાવવા મુશ્કેલ પડે, પણ અષ્ટપ્રકારી પ્રજામાં દ્રવ્યાર્પણ આવી ગીતે મ્થાન લે તે ઉચિત લાગતું નથી અષ્ટપ્રકારી પૂજાના વર્ણનમાં દ્રવ્ય મૂકવાનો આદેશ સાબળવામાં આવ્યો નથી વગી સ્વસ્તિક આદિ આવે બનો કરી આપણે ભવજન્મથી છુટા થઈને જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રવટે મોક્ષ પામવાની ભાવના ભાવીએ તે વખતે તેજ સ્વસ્તિક ઉપર નાહું નદીએ છીએ, ત્યાં ઉપગની ભાવનાને એકદમ આઘાત પહોચતો લાગે છે કેટલેક

ઠેકાણે અક્ષત, ફળ, નૈવેદ્યની ઉપેક્ષા કરી, માત્ર 'નાણું
 મકવામાંજ આત્મચતોષ મનાય છે આ તો આપણા વે
 આવેલ કોઈ મહાપુત્રને નવવિધ રસોઈ ધોવાને બદલે
 વીંછીના પૈસા આપી રવાના કર્યા જેવો દેખાવ વાયુ રૂ-
 ન્તિક કે સિદ્ધશિલા ઉપર નાણું- મૂકીએ તે આપણી
 ધાર્મિક ભાવના ઉપર વલ્લિગુણિનું મીઠું નાર્મી બ-
 ગણાય અક્ષત, ફળ કે નૈવેદ્ય પવિત્ર મરુત, બધારે
 રૂપિયા સાથે એટલા બધા અપવિત્ર સમકાળે જડેલા
 છે કે રૂપિયાને પવિત્ર માની ન શકાય. નાણું મૂકવામાં
 બીજા જોખમો છે તે બાદ કરીએ તો -પણ અષ્ટમહાવી
 પૂજામાં જે એકરમ જોડેલો છે તેનો દુષ્પરિણામો એકદમ નબળ
 યાય છે અને તેથી તે રીતિ બધ કરવા યોગ્ય લાગે છે

આમ છતાં સોનું રૂપું મકવાનો કે ધ વળે આમ
 હજી હોય તો પણ પરદેશી અને વિધર્મી દેવની ડાપ-
 વાળો સિલ્કો મૂઠવો એ કોઈ રીતે સુકા લાવવું જ્યાં તેને
 મદલે જોના અથવા ઉપાના પતરા ઉપર સ્થરા અગદા
 ઉપર લીંદ્યક લગવાનની સુદા અગત સિદ્ધચક્ર, સમવ
 ધણુ અથવા સ્વચ્છિત્તરું આલેખન કરીને તે ધરતીમાં
 માવે તો તે સર્વ પ્રકારે સગત સુદ નાશો છે કે આ
 માત્રમાં જોન બધુઓ વિચાર કરી દેવને દેવદાર કરશે
 રાને આવનારનો ચોગાકે, ધી ધીવાના રીવાજ

(૧૧)

આજ પ્રથમ જિનમનિષ્ઠ મનિષ્ઠ આવનું

પુરૂષોનો પોશાક કેવો હોયો જોઈએ ? તેનો વિચાર કરીએ
 જેવી રીતે જરૂરના ત્રીપાઈઓ એ, સગળા કપડા પહેરે
 છે તેવી એક નરખી હમના કપડા પહેરવાનો આદેશ
 મદિરમાં આવતા સજ્જન સત્તારીઓને થઈ ન શકે, તેમ
 કન્યાની ખાસ જરૂર પણ નથી તેવો આદેશ કરવામાં
 આવે તો વિવિધતા નાશ પામે અને તે રીતે મદિરની
 ચિત્રમયતાને હાનિ પહોંચે આકાશમાં મેઘધનુષ્યના વિવિધ
 રંગો પથરાતા આકાશ જેમ મનોહર લાગે તેમ મદિરના
 મનોહારિત્વની પુષ્ટિને અર્થે એ ઇચ્છના યોગ્ય છે કે-
 જેમમદિરમાં આવતા ભક્ત જનો વિવિધ વસ્ત્રોના ઉંચી
 જાતના સુંદર વસ્ત્રોથી મુસજ્જિત થઈને આવે, પણ આ
 વિષયમાં જે અતિવેડ દષ્ટિગોચર થાય છે તે વિવેકપુર મર
 હર કરવાની જરૂર છે આગળ એક બે વાર જણાવ્યું છે
 કે-“ મદિર અને રાજદરબાર એક સરળા છે, તેથી રાજ
 દરબારમાં જનારનો મર્વ -યવહાર મદિરમાં જનારને બહુ
 કરના યોગ્ય છે આ કટપના અસુક અશે દોષયુક્ત છે
 રાજદરબાર આધિભૌતિક સર્વસ્વનું મૂર્તિમત સ્વરૂપ છે,
 મદિરમાં આધિભૌતિક તત્ત્વ ગૌણપદને પામે છે એક
 કવિની ઉક્તિમાં કહીએ તો રાજ આગળ આપણે પૂરા
 દળદળા અને ઠાઠમાઠમાં જવાનું છે, જ્યારે ઈશ્વર આગળ
 બધો દળદળો અને ઠાઠમાઠ ત્યાંની નમ્ર થઈને જવાનું
 છે નમ્ર થઈ એટલે દિગંતર બનવું એમ નહિ પણ
 આત્મીય અહિંસાવને ત્યાગી, જેમ બને તેમ સાદા પોશા
 કમાં સજ્જ થઈ નમ્રતાએ પ્રભુપ્રતિમા મમીય જવું

આપણા મદિરમાં પુરૂષો કઈ રીતે સ્ત્રીઓ વિશેષ કરીને

આ વિષયમાં અતિરેક દોષ આચરે છે નવી નવી ફેશન-
વાળા, મર્યાદાનો લોપ કરતા અને આસપાસના લોકોને
મોહમુગ્ધ બનાવે એવા કપડા પહેરીને મંદિરો જતી
અનેક સ્ત્રીઓ તેવામાં આવે છે આમાં મર્યાદા અને
વિવેક પ્રાપ્ત થવાની ખામ આવશ્યકતા છે અન્ય જનોના
ચિત્તમાં વિકાસ ઉત્પન્ન કરે એવો પહેરવેશ જિનમંદિરમાં
સર્વદા ત્યાગ્ય છે, તેથી જિનમંદિરનું પવિત્ર વાતાવરણ
કુચિત બને છે અને આસપાસના લોકોના ચક્ષુચાત્ર
દ્વને અયોગ્ય પ્રોત્સાહન મળે છે મંદિરમાં આવનાર
નરનારીઓ સુદૃઢ છતાં સૌમ્ય અને બને તેટલો સાદો
તેમજ મર્યાદાપૂર્ણ પોશાક પહેરવાનું ખાસ લક્ષ્યમાં રાખવું
જોઈએ આથી મંદિર તેમજ મંદિરમાં આવતા લોકોને
ઉભયની શોભામાં વૃદ્ધિ થશે અને આસપાસનું વાતાવરણ
શુદ્ધ અને સુપરિભવાહી બનશે

બાળકોનો પોશાક પણ અન્ય રીતે ટીકાપાત્ર જણાય
છે સીએનો પોશાક ઘણી વાર મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરતો
અથવા મોહવિકાસને વધારતો જણાય છે, ત્યારે બાળકોનો
પોશાક ઇંગ્રેજી પોશાકની નકલ કરતો હોઈને ઉપહામયોગ્ય
જણાય છે આપણા મંદિરમાં નાના બાળકોને માથે
ઇંગ્રેજી ટોપા અથવા સુમલનાની ટોપીઓ પહેરીને આવતા
જોઈએ છીએ ત્યારે સદૃશ હમવું આવી જાય છે એક
તો જૈન કે હિંદુના મંદિરમાં ઇંગ્રેજી પોશાક એકદમ
અમ્યાને લાગે અને તેમાં પણ ઇંગ્રેજી પોશાકની જગ્યાએ
માત્ર અવિચારી નકલજ કરેલી હોય ત્યારે તો આખું
દૃશ્ય એક બેહુદા લાગે અને કોઈ પણ તટસ્થ જોનારની

રસવૃત્તિને તરતજ મજબૂત આધાત પહેાચે પુરુષવર્ગે પણ પહેરવેશની બાબતમા ઉચિત વિવેક ધારણ કરવો ઘટે છે પ્રભુ મગફળ જતા મનની જે નમ્રતા, કમ્પુતા, સરળતા જોઈએ તેની અન્ય જનોને પ્રતીત પડે તેવો પોશાક નો કોઈએ ધારણ કરી દેવમંદિરે જવું અને આત્મીય ભક્તિ ભાવને ઉચિત રીતે વૃક્ષ કરવો આવો નિયમ આશા છે કે સર્વ ભાઈજોડોને સ્વીકારવા યોગ્ય લાગશે

હવે આપણા દેવમંદિરોમા ધી જોલવાનો રીવાજ ચાલે છે તેની સમાલોચના કરીએ આપણી મર્વ ધર્મક્રિયાઓમા ધી જોલવાનો રીવાજ એટલો બધો પ્રચલિત ગયો છે કે ધી જોલવાનો શો અર્થ તે સમજાવવા પી બહુ જરૂર નથી મંદિરમાની મૂળનાયક પૂજની કિમત વધારે અઘાય એટલે નહીં તે પૂજા પહેલી દાણ કર તેની હરિદ્રાઈ ઉભી થાય દેખાદેખીએ મંદિરનો ચાલુ ખર્ચ વધી પડે એટલે તે ખર્ચને કેમ પટોળી વગર તેની પણ ચિન્તા થાય આ હરિદ્રાઈ તેમજ ચિન્તા દૂર કરવાનો સહેલામા સહેલો રસ્તો જેન ભાઈઓએ ધી જોલવાનો રોખી કાઢ્યે છે જે કોઈ વધારે ધી જે બાબતમા ભાવે તેને તે ક્રિયા કરવાનો પહેલો હકક પ્રાપ્ત થાય આથી કલહ કે લડાઈ પૂજા કરનારાઓ વચ્ચે ઉભી થવાનો સંભવ ન રહે અને આકાંક્ષી રીતે દેવમંદિર સમૃદ્ધ બને પ્રથમ દૃષ્ટિએ અપદ્ધતિ એટલી બધી નિર્દોષ અને હિતાવહ લાગે છે છેડે તેની સામે કોઈ પોતાનો વિચાર જણાવે તો જેઓન ચિત્તવૃત્તિ રૂઢિપ્રચલિત માર્ગોને સ્વાધીન વર્તી રહેલી

તેમને આઘાત લાગ્યા વિના ન રહે, પણ આવા આઘા-
તની દરકાર કરવામા આવે તો સમાજિક તેમજ ધાર્મિક
વ્યવહારમાથી અસતત્વ સમાજન અને સત્ત્વ પ્રતિપાદન
કદિ કરી શકાયજ નહિ માટે ઉક્ત વિષયમા માગ મનને
વિવાર જણાવુ છુ આપણા જિનમદિરના પવિત્ર ને મન
મોહક વાતાવગ્ધુનો કોઈ કારણથી જળગમા જળગે ઘાત
થતો હોય તો આ ધી બોલવાની રૂઢિથીજ થાય છે, અને
તેવી જિનમદિરના મૂળ સ્વરૂપ, ઉદ્દેશ અને ધ્યેયની
પ્રતિષ્ઠા અને રક્ષા અર્થે વી બોલવાનો જરીવાજ જેમ બને
તેમ જલદીથી બધ કળવા ભેઈએ એમ મને લાગ્યા વિના
રહેતું નથી સુન્દર મદિર બધા-યા, લગ્ય મૃત્તિઓ સ્થા-
પન કરી, સમારવ્યવહારથી કંટાળેલા મનુષ્યને અપૂર્વ
શાન્તિ અને આનંદ પ્રાપ્ત થાય તેવો પૂજન-અવહાર
રચ્યો, આવા અજળમા આવી વીતરાગ લોહોત્તરશ્રેષ્ઠ પર
મા માની મૃત્તિ સમક્ષ અર્ચા શાન્તિ અને પવિત્ર આન-
ંદથી પરિપૂર્ણ વાતાવગ્ધુમા “પહેલી પૂજનું ધી પાચ
મણુ-સાત મણુ-સાડા આઠ મણુ’ એવા કર્ણોન્દ્રિયને અત્રિય
લાતા શબ્દ-ધારો આભળી ડોનો મહદય આત્મા આઘાત
પામ્યાવિના નહે ? શુ શક્તિમા આવી હઠિકાઈ શોભે ખરી ?
અને હરિકાઈ થતી હોય તો તે ટાળવાના બીજા ઉપાયો
શોધી ન શકાય ? શુ દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ અર્થે દેવમદિરના
પવિત્ર વાતાવગ્ધુને વિપર્યાસ પમાડે-દૂષિત કરે-તેવી ધી
બોલવાની બલકે રીત નિનાય બીજા ડોઝ પદ્ધતિ અખ
ત્યાર કરી ન શકાય ? જ્યાં આપણા નિર્ગમા “બાગેર
અને પાચશે-’ ના અવાજ માણુ છુ ત્યાં માને આત્મા

એકદમ ગ્લાનિ પામે જે આપણી રસશૂન્યતાની ખીજને પ્રતીતિ આપવા માટે આટલોજ અનુભવ ભર્યો છે આમા નથી દેખાતું, ઔચિત્ય કે નથી સમજતો. ઉચો વિવેક ! મદિરના સ્થળ શરીરને ડોઢ પણ પ્રકારે રૂપરૂપ બનાવવું એવી આપણામા ડેટલાય ઝાળ થયા રૂઢ થયેલી વણિકવૃત્તિએ દેવમદિરમા જિનપૂજના ઉચા ધ્યેય અને ઉદ્દેશોને બહુ ભારે હાનિ પહોચાડી છે ઉક્ત રૂઢિની ખરી કુરૂપ તાનું દર્શન તો તીર્થો ઉપર થાય છે વાણીઆઓ જ્યા જાય ત્યા વેપાર, અભર અને હરરાજી જાણે કે સાથે લઈ જતા હોય એમ તીર્થોમા તો વી બોલવાની ધમાલ બહુ તીવ્ર સ્વરૂપમા દર્શન દે છે જે સ્થળમા વ્યાપી રહેલ શાન્તિ અને આનંદનો ભગ કરવામા હોય મમજવો જોઈએ, ત્યાની શાન્તિ અને આનંદનો અપૂર્વ ધૃષ્ટતાથી ભગ કરવામા લક્ષિમત્તાની પુગસ્થિતિ સમજવામા આવે, જ્યા ગરીબ પૈસાદાર-સૌ કોઈ પોતાના આધિભૌતિક લેહલાવને ભૂલી પરમાત્માના પવિત્ર ચરણકમળમા નમ્ર ભાવે હીન થયેલા દેખાવા જોઈએ, ત્યા ઉક્ત રૂઢિના સત્તાવાજ અનુપાલનપૂર્વક આર્થિકજ્ઞાનને મુ'ઠ કરવાનો પ્રયાસ થતો જોવામા આવે ! આ સર્વ આપણી ચિત્તવૃત્તિ ઉપર વણિભાવનાનું સામ્રાજ્ય સૂચવવાને અને વતમાન તીર્થોને તીવ્રના મૂળ ધ્યેયથી વિખુટા ગણાવતી આપણી વિવે હીનતા પ્રગટ કરવાને જાસ જે જ્યારે “પચ્ચીશ મણુ અને ત્રીંગ મણુ” ના કર્જ શબ્દોપોથી આપણા દેવમદિરો છુટા થશે, ત્યારેજ દેવમદિરો આપણી હુકાનો અને અજાનો કરતા તદ્દન અન્ય પ્રતિભા, ઉત્કૃષ્ટ શાન્તિ અને

પરમ ભક્તિના ધામ જનશે અને સમારનિવૃત્તિ તથા
મોક્ષપ્રાપ્તિના જગ નિમિત્ત બનાવી યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરશે

આજ રૂઢિના જળે દેરામર (દેવાશ્રય) મદિગ મટી
પેટી બની ગયેલ છે જેમકે ગોડીજીની પેટી, શાન્તિનાથજીની
પેટી, અનન્તનાથજીની પેટી, આણુદણ ઝટ્યાણુજીની પેટી,
અલેચકની પેટી આપણે દેવમંદિરની નમ્યાને પેટી તરીકે
લેખતા થયા ત્યારથી દેવમંદિરના આત્માનો આપણા હાથે
ઘાત થવા માડ્યો પેટીનું લક્ષ્ય દ્રવ્ય વધારવાનું જ
હોય, મદિગનું લક્ષ્ય માત્ર જનમમાનું જ એય સાધવાનું જ
હોય. આનો અર્થ મંદિર દ્રવ્ય અહણુ ન કરે એમ નહિ,
પણ દ્રવ્યપ્રાપ્તિ માત્ર એય સાધવાના નિમિત્તરૂપ બની
મંદિર દ્રવ્યને ગોણુ પદ આપે આ ટીકાનો જે કોઈ
મર્મ સમજશે તે સહેજે ઉપર જણાવેલા વિચારને પ્રતિ-
વિનિત કરી શકશે અને દેરામરને પેટીની ટોટિમાથી
ઉપાડી જનશ્રેયઃસાધક મંદિરની કોટિએ પહોચાડવાના
યેયને અગીકાગ કરશે

આ રૂઢિથી યોગ્ય માણસને યો. ય. ક્રિયા કરવાનું
પ્રાપ્ત થાય છે એમ તો કોઈ કહી શકેજ નહિ જે દ્રવ્ય-
વાન હોય અને દ્રવ્ય ખગ્ગવાની જેને ઇચ્છા હોય તેને
ભાગેજ ઉજા ક્રિયાઓ કરવાનું આને છે અને ધનિકતા
તો યોગ્યતા ની કદિ અનુમાપક બની શકેજ નહિ ! ઉલટું
ઘણી વખત તો અયોગ્યમા અયોગ્ય માણસને હાથે પવિ
ત્રમા પવિત્ર ક્રિયાઓ કરાવવાનો પ્રયત્ન હોય થાય જે
આમ વિચારતા ધી બોલવાની રૂઢિને ખાત્ર
ખિન્દએયો આધાર મળી શકતો નથી

ધી બોલવાથી બીજા જે નુકશાનો થાય તે તેનું વિવરણ અહિં અપ્રસ્તુત ગણાય છતાં કરવું જરૂરનું લાગે છે. ધી બોલવાથી વરેમ અને અધશ્રદ્ધાને અસાધારણ ટેકા મળે છે, જેનો લેનધર્મને અનાદિકાગરી વિરોધ છે. ધી બોલનારાઓ અન્ય મૂર્તિઓ કરતા અમુક મૂર્તિની પૂજાની કિંમત વધારે ગણે, તેમા પણ પહેલી પૂજાને વધારે મોહ ધરાવે, આના પરિણામે કુળઆકાશાશ્રુત પૂજા ઉત્તેજનને પામે અને માનતા માનવાનો રિવાજ વધતો જાય આ બધું ધર્મદૃષ્ટિએ ઉચિત ગણાય નહિ, તેથી ધી બોલનાની પ્રધાનો મુખમાંથી ઉચ્છેદ થાય ચારેજ આપણા પૂજન યવહારનો સત્વર અને સરેલાઈથી ઉદાર સાધી શકાય

આ બધું તો ઠી, પણ ધી બોલવાથી દ્રવ્યની જે આવક થાય છે, તે બધા થાન તો દેવમંદિર નિર્માણ કેમ? અને વળી ધી બોલવાનું બધું કરનાથી લોકોમા પૂજા આરતી સળધી હવિદ્રાઈ ઉભી થાય અને કલહ થવા માંડે તેનું શું કરવું? ખોટી હરિમાઈ સાચું જ્ઞાન, આપવાથી દૂર થઈ શકે છે જો લોકાના મરોખર નાશ થવામા આવે. — “મંદિરમા રહેલી મૂર્તિઓ સર્વ સખી છે, તેથી એક મૂર્તિ કરતા અન્ય મૂર્તિની પૂજામા વિશેષ કુળની સજ્જાનના બ્રાન્તિપર્ણ છે, તમારું પહેલી કે પછીની પૂજા સર્વ અમાનકુળદાયી છે ” તો ઉપર જણાવેલો બીજો ભય સહેજે દૂર થાય અને દેવમંદિર નિભાવવા વિષે બહુ ચિન્તા કરનાની જરૂર નથી વસ્તુતઃ જિનમંદિર બહુ ઉપયોગી સરથા છે એ નિર્વિવાદ છે અને લોકોનો ત ઉપર પ્રેમ પણ અસાધારણ છે, તેથી એક નહિ તો અન્ય

રીતે પણ દેવમંદિરમાં દ્રવ્યની આવક ચાલુ રહેવાનીજ,
એમ છતાં પણ કદિ આવકમાં વટાડો થાય તો ખર્ચમાં
તેટલો વટાડો કરી ચલાવી લેવું પણ જે રીતિ અપ્રસશ્ય
લાગે તે રીતિએ દ્રવ્યોપાજન કરવાનો કદિ વિચાર કરવો
નહિ સાદા મંદિરમાં લગવાનની મૂર્તિને ચદનનું તિલક
અને એકાદ ચબેલીનું ફુલ ચઢવું હશે, 'તો' તેથી પણ
મૂર્તિ કે મંદિરનું મહત્ત્વ નહિ ઘટે, મટિ આ બાબતમાં
સૌએ નિર્ભય રહેવું

પર્વ દિવસે પ્રતિક્રમણ કરતાં પણ ઘણે ઠેકાણે ધી
બોલવાનો ગિવાજ જોનામાં આવે છે અહિં આ રૂઢિની
વિચિત્રતા વધારે સ્પષ્ટ રીતે સમજી શકાય તેમ છે સમુદાય
દાય એકત્રિત થયો હોય ત્યારે સૂત્રો બોલવાનું કામ
યોગ્ય માણસોને મોંપવું જોઈએ આ યોગ્યતાનું ધી
બોલવાની શોધનું થઈ શકેજ નહિ જેને શુદ્ધ ઉચ્ચાર
કરતાં પણ આવડતો ન હોય અને જેના ચારિત્રમાં કશું
ઠેકાણું ન હોય, એવા માણસોને મોંઢે કોઈ કોઈ વાર
મુદર પવિત્ર સૂત્રો અશુદ્ધ ભાષામાં ઉચ્ચગતા સાબળવાનો
પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય છે, એ આ રૂઢિનોજ પ્રતાપ ગણાય
ત્યારે સમુદાય પ્રતિક્રમણ કરના એકઠો થયો હોય ત્યારે
મુદર કંઈ શુદ્ધ ભાષામાં બોલી શકે એવા નિર્ભજ
આગ્રિવાળા મજાજનો સમુદાયમાં વહિલ ગણાતા મહાપુરુષે
સૂત્રો બોલવાનું કામ વહેંચી આપવું જોઈએ અને સૌએ
તેને અનુસરવું જોઈએ કામનું કામ થાય અને દ્રવ્યની
વૃદ્ધિ થાય, એ બી બોલવાની રૂઢિના પદમાં બજવાનું
દલીલ છે, પણ તે લાક્ષ મેળવવા જતા પાત્રાપાત્રનો વિવેક

તદન ઉપેશાનેજ પામી જાય ॥ તેથી ઉત્ત ક્રિયાઓના
વિહિત પુણ્યક્રમથી આપો સમાજ ઘણું અરો વચિત
બને છે આ ધી બોલવાની રૂઢિનું અનિષ્ટ પશ્ચિમ મુર
જનોના લદન બહાર જવું જોઈતું નથી

અલગદ્વાર, મદિરોને અભયદાન

(૧૩)

પાછલા લેખમાં ધી બોલવાની રૂઢિની ચર્ચા કરી
અને તે રૂઢિનો પ્રતિક્રમણ ક્રિયામાં પ્રવેશ થયો હોવાથી
તે વિષે પણ ઉલ્લેખ કરવો પડ્યો આપણા મદિરવિષયક
વ્યવહારનો વધારે સૂક્ષ્મ રીતે વિચાર કરતા માણસ પડે
છે કે જિનમદિરના સજાધમાં આપણી પ્રાચીન ભાવનાનો
પરિત્યાગ કરવાથી આપણા વર્તમાન - પૂજનવ્યવહારમાં
અનેક ક્ષતિઓ પ્રવેશ થવા પામી છે, તેથી જો તે મળ
ભાવનાને સંજીવન કરવામાં આવે તો જ અત્યારના
મદિરવ્યવહારમાં નજરે પડતા અનેક દોષોનું સહેલું
નિવારણ થાય

પ્રાચીન પ્રથા પ્રમાણે જિનમદિર ‘અલગદ્વાર’ હોવું
જોઈએ, અલગદ્વાર બે રીતે હોય—એક તો જિનમદિરમાં
દર્શન કરવાનો ડોષ પણ મનુષ્યને પ્રતિબંધ ન હોય,
અને બીજું પ્રભુના દર્શન જ્યારે કરવા હોય ત્યારે મદિ
રના દ્વાર ખુલા રોય આ બંને બાબતમાં અન્ય વૈષ્ણવો
અને બ્રાહ્મણોના મદિરની અપેક્ષાએ જિનમદિરની વિશે
ષતા ગણાય તેમજ વિષ્ણુ તેમજ શિવમદિરમાં હલકી

જાતના લોકો, મુસલમાનો, અંગ્રેજો તેમજ અસ્પર્શ
 ગણતા વર્ગોને ઘણે ઠેકાણે દર્શન કરવા દેવાની બાધી
 હોય છે ત્રિવેન્દ્રમના તેમજ કન્યાકુમારીના મંદિરમાં
 મેનોને તેમજ ડોળી, કણ્ણી, સોની છુહાર વિગેરે હલકા
 ગણતા હિંદુઓને પણ મૂર્તિના દર્શન કરવા દેવામાં આવતા
 નથી તદ્દપરાન્ત દર્શનના સબધમાં વૈષ્ણવીય મંદિરોએ
 કોગતુ પણ બધન સ્વીકારેલું છે ભગવાનના દર્શન દિવસના
 અમુક અમુક વખતે જ થાય એવો નિયમ ઘણે ઠેકાણે જોવામાં
 આવે છે નરનારાયણના, રાધાકૃષ્ણના કે ગમચદ્રણના
 મંદિરો પાસે સવારના કે સાંજના જ્યાં નીડળવાતું બને
 છે ત્યારે ઘણીવાર એવો અતુલવ થાય છે કે ભાવિક શ્રી
 પુરૂષો 'દર્શન ચયા, દર્શન થયા' એમ કહેતા દોડાદોડી
 કરી રહ્યા હોય અને જરાઈ વિલમ થશે તો દર્શન રહી
 જશે એ ચિન્તાથી વિબ્હળ બની ગયા હોય ભગવાન
 ઘડી દર્શન દઈ સતાઈ જાય એ કદ્દપના આપણને તો
 સ્વાભાવિક રીતે હાસ્યાન્નપદ લાગે તેવીજ રીતે ભગવાનના
 દર્શનનો અધિકાર અમુક ઉચી ગણાતી જાતિઓને હોય
 અને હલકી ગણાતી જાતિઓને ન હોય એ વિચાર પણ
 આપણને તો બહુ વિચિત્ર લાગે આમ છતાં પણ આપણા
 મંદિરવ્યવહારમાં આ બંને બાબતનો અમુક અંશે ચેપ
 લાગ્યા વિના રહ્યો નથી તે ચેપની અસરને મૂળમાંથી
 નાબુદ ન કરીએ અને આપણા મંદિરોને વ્યર્થ રીતે
 અભગદા ન બનાવીએ ત્યાં સુધી જિનમંદિરની અન્ય
 મંદિરોથી વિશિષ્ટતા અને ઉદ્દૃષ્ટતા આપણે આધી
 શકીએ નહિ

આપણા ઘણા મદિરોમાં મુમલમાન, પારમી, અગ્રે-
 તેમજ હલકા વર્ણના હિંદુઓને પ્રવેશ કરવાની રજા હોવી
 નથી અને કેટલોક ઠેકાણે જિનમદિરમાં પ્રવેશ કરવાને
 વાધો નથી હોતો ત્યાં પણ મુખ્ય મૂર્તિના દર્શન સામે
 તો મજબુત વાધો લેવામાં આવે છે પૂજની ખાખતમાં તો
 એક ઇંચ પણ નમતું આપતા આપણને હાહાકાર થઈ જાય
 છે અને આખું મદિર અપવિત્ર થતી ગયું લાગે છે જૈન
 સમાજમાં જાણીતા માણેકજી પાગમીની ખાખતમાં દર્શન
 તેમજ પૂજા વિષે થોડા વર્ષો પહેલાં થયેલા કાળાહાડ સૌ
 કોઈને સુવિદિત છે અહિં અસ્પર્શ ગણાતા વર્ગની તો
 તો વાન જ યથા કરવાની હોય ? આ ઉપગત જો કે વિષ્ણુ
 મદિર માફક આપણા મદિરમાં દર્શન માટે અમુક સમ
 યજ નક્કિ કરનામાં આવતો નથી, પણ મદિરમાં સોનું
 રૂપ હીરા માણેક વિગેરે કિંમતી દ્રવ્યોનો સંગ્રહ અણાધિત
 રીતે વધી જવાથી દિવસનો કેટલોક વખત અને રાત્રિનો
 ઘણોખરો વખત મદિર બંધ ગણવું પડે છે દરેક મદિરને
 મજબુત ખારણા અને અલીગદના ભારમાં ભારે તાણા હોય
 છે દર્શન સમય દરમિયાન પણ ગર્ભદ્વારને પીત્તળ વા
 રૂપાની સુધટિત જાળીવાળા ખારણાથી અહર બિરાજેલ
 મૂર્તિને સુરક્ષિત કરવામાં આવે છે આ જાળીઆનો દેખાવ
 તો મોટા પાજરા જેવો જ લાગે છે આ જાળી કારણોને
 લીધે આપણા મદિરો અલગદ્વાર હોવાનું અસિમાન ધરી
 શકે તેમ નહીં

આવી સ્થિતિ આપણી વિશાળ વિશ્વવ્યાપી લાવનાના
 શિખરેથી આપણે અધ પતિત થયા છીએ તેને સર્વથા આ-

સાવિક છે મર્વ તીર્થકરોના ચરિત્ર તપાસો જ્યારે પ્રભુ
 દેવગજાન પામી તીર્થ વિસ્તારે ત્યારે તેમની પાસે આવ
 વાને કોઈને પ્રતિષ્ઠા હોતો ખરો ? તેઓ ચોટી પહેરાથી
 સુરક્ષિત કિલ્લામાં ભરાઈને બેસતા ખરા ? અમુક સમયે
 જાઓ તોજ દર્શન દે એવો પ્રભુએ સમયપ્રતિષ્ઠા ભક્ત-
 જનો માટે કરેલો ખરો ? જે તીર્થકર દેવનું દર્શન ગળ
 તેમજ રક, માક્ષ, તેમજ નિઃશ્વર, ઉચ્છ તેમજ નીચ સર્વ
 કોઈને સદા કાલ મુલબા હતું તેજ દેવની મૂર્તિઓથી અધિ
 શિત મદિરોના દ્વાર બધા કેમ હોઈ ગઈ ? તેમના દર્શનને
 કાળનો પ્રત્યવાય કેમ શોભી શકે ? અભગદારની કંપનામાં
 ભગવાન મહાવીર આદી તીર્થકરોની વિશિષ્ટતાનું મૂલ્ય છે
 જગતના દેવોમાં જૈન તીર્થકરો જે વિશિષ્ટ ધ્યાન લોગવે
 છે, જગતના ધર્મોમાં, જૈન ધર્મ જે વિશેષતા ધરાવે છે,
 તેજ વિશેષતા જગતના દેવમદિરોમાં જિનમદિરને હોવી
 બોધ્યો મહાવીરે કદિ કોઈ સ્વલકા વર્ણના મનુષ્યનો તુચ્છ
 કાર કર્યો નથી, હરિભગ મગ્ધી, માતંગ મુનિ, મેનાર્થ,
 હરિદેશી આદિને સપરનાર જૈનધર્મ નીચી જાતિના મનુ-
 ધ્યને તુચ્છકારી શકતો નથી તો પત્રી જિનમદિર પણ આ
 દુનિયામાં એવો એક પણ મનુષ્ય કે જે શુદ્ધ ભાવે ભગવાનના
 દર્શન કરવા આવતો હોય તેની સામે પોતાના દ્વાર બધા
 કરી ન જ શકે ભોલણી આદિ તીર્થોમાં મલિનાથજીએ
 દેદ ભગી આદિ અસ્પર્શ્ય ગણાતા વર્ગને દર્શન દીધાની
 કિંવદંતીઓ હજી પણ પ્રચલિત છે આવી કિંવદંતીનો અર્થ
 એટલો જ કે રૂઢિ એક માર્ગે વહે છે, જૈનધર્મનું હૃદય
 અન્ય માર્ગે લઈ જવા માગે છે

મહિરનું અભગદારનું વિગાળ જાનનાઓનું જેટલું
 પ્રતિપાદક છે તેટલું જ મૃત્તિપૃથ્વિમાથી ઉદ્ભવના અતિગ્રેક
 દોષો અને ઉન્નતોદયોગ્ય ક્ષતિઓનું બાધક છે આમ છતાં
 અત્યારના મહિરો અભગદાર નથી પણ મુરક્ષિતદાર છે
 દરવાજા, ખારણા અને તાળા વિનાના મહિર ભાગ્યેજ દેખાય
 છે વગી હવે તો જ્યાં ત્યાં મહિરની અદગ લીઝેરી અને
 બહાર બહુકવાળો સીપાઈ બહુ આવશ્યક વસ્તુઓ ગણ
 વામાં આવે છે જિનમહિરમાં હાખવડતા બહુકવાળો
 સીપાઈ જોવો પડે તો તે જિનમહિર કહેવાય કે લામ્બી
 મહિર કહેવાય ? જિનમહિરની અદરસુદર પ્રસાધનો વચ્ચે
 ગોહરેજની ભવ્ય કાળસેરવ જેવી લીઝેરી જોતા સોનાના
 થાળમાં લોહાની મેખ નાખ્યા જેવું ન લાગે ? આપણે
 વણિડ રહ્યા તેથી આ સર્વમાં આપણને ભાવભાગે ન દેખાય ?
 કાળભાગે ન દેખાય ! ભક્તિભાગે ન દેખાય ! પણ આપણા
 પૂર્વજો આપણી જેવા લક્ષ્મીના પૂજારી નહોતા, તે તો આ
 બધું જોઈ કદાચ દિગમ્ભૂત બને ખરા !

અહિં એક બાબત અપ્રત્યક્ષ કરવાની જરૂર છે હું મહિ-
 રને અભગદાર કરવા કહું એનો અર્થ એમ નહિ કે આખા
 મહિરને એક પણ બાંધું જોઈએ જ નહિ મહિરને ખાર
 ણાની જરૂર છે અને તે બધા ઠરવાની પણ જરૂર રહે ખરી
 પણ અહિં એ સમજવાની જરૂર છે કે કોઈ પણ અધાનને
 ખારણાની બે કારણોથી જરૂર પડે કે એક તો અદર કોઈ
 પશુ હાખત યઈ ન જાય અથવા નિવાર્યા લોહાને પોતાના
 પ્રપચો માધવાનું મહિર માધન બની ન જાય તેથી દ્વાર
 બધા કરવા પડે છે બીજું કારણ મહિરમાં દ્રવ્ય આબૂપણ

હોય તેના રક્ષણને માટે પણ ખારણા બંધ કરવા પડે છે, જ્યારે બીજી ઢારણ હોય છે ત્યારે બહુ મજબુત ખારણા બનાવવા પડે છે, ભારે તાળા લગાવવા પડે છે, બહુ લાખો વખત મદિર ઉઘાડા રાખી શકાતા નથી મદિરની અદર તળીઓ તીજોરીઓ અને ગ્રામ-થાનો ગોઠવવાની જરૂર ઉભી થાય છે આમ બનતા મદિર જિનમદિર મટી એક કિલ્લો બની જાય છે આપણે આબૂપણુ વિગેરેની નિર્વ્યક્તા આગળ ચર્ચી ગયા તેની આદર્શ જિનમદિરમા એવી ટિમતી વસ્તુઓને તો જરા પણ અવકાશ નથી, તેથી જિનમદિરને કિલ્લો બનાવવાની જરૂર જરૂર નથી સામાન્ય બહિર રૂપસર્ગ નિવારણુ અર્થે રાત્રિના જિનમદિર બંધ રહે તો વાધા જેવું નથી બાકી આપણા મદિરની ધરના જ એવી દોવી જોઈએ કે માને માટે જ્યારે જોઈએ ત્યાં તે ખુલા હોય

આપણા મદિરને આપણે અભયદાન આપવું જોઈએ અન્યારે એવા લાગ્યે જ મદિરો દેખાય છે કે-‘રવાજમા હાથ નાખીએ અને આજળીએ ઉઘાડીએ કે મદિરદાર ઉઘડી જાય અને લગવાનના મહેજે દર્શન થાય અત્યાગ્ના મદિર લગલગ બધાય નભાય બની ગયા કે અને તેથી તેમને સુરક્ષિત બનાવવાની જરૂર પડે છે જે મદિરને ચોરનો ડર નહિ, લુટારાનો ભય નહિ, તેજ મદિર નિર્ભય કહેવાય એવી નિર્ભયતા આપણા મદિરને અપાવવી તે આપણો ખાસ ધર્મ છે અને મદિર વ્યવહારના ઉદ્ધાર અર્થે મોટી આવશ્યકતા છે આ રીતે જ્યારે જિનમદિરમા ખોટો ભભકો દૂર થશે, ધીની ધમાલ બંધ થશે, જનતાના સૌ

ઢોઈ બાગકોને આવવાની છુટ મળશે અને ચોર હુટારાનો
ભય નીડળી જશે ત્યારે જિનમદિર અભગદાર અને શાત
રસધન બનશે અને આ અનેક વિટબણાથી ભરેલા વિરમ
સમારમા પાપી અને પુણ્યવાન-સર્વ ઢોટિના જીવોને પરમ
વિશ્રાન્તિનું સ્થાન થઈ રહેશે

તીર્થસ્થાનોમા વિહાર, જેન તીર્થોની વિશેષતા ,

(૧૪)

આજે આપણા તીર્થસ્થાનોનો વિચાર ઠરીએ તીર્થ-
સ્થાનોની ઉપયોગિતા સહેજે સમજાય તેમ છે મનુષ્યના
વ્યવસ્થિત સ્થાનોમા મદિર વિશ્રાન્તિસ્થાન ગણાય, જતા ચોત
રૂ મનુષ્યોની વિવિધરંગી પ્રવૃત્તિથી ઘેરાયલું મદિર જોઈએ
તેટલી વિશ્રાન્તિ આપી ન શકે, આપણો ભક્તિભાવ જોઈએ
તેટલો ઉત્સાહમાન થઈ ન શકે અને આધ્યાત્મિક આનંદ
પણ પૂર્ણાંશે પ્રાપ્ત થઈ ન શકે આ ઉત્તાઓ-અપૂર્ણતાઓ
દૂર કરવા માટે તીર્થસ્થાનોની યોજના કરવામા આવી છે
દરેક ધર્મને મદિરો ઉપરાંત તીર્થસ્થાનો હોય છે મનુષ્ય
ઘરની જે દ્રવ્યોપાજ્ઞ નની ઉપાધિથી સુકત થઈને થોડા દિવસ
તીર્થસ્થાનોમા ગાગવા ઇચ્છા કરે છે તીર્થસ્થાનમા આવી
ધર્મગાસ્ત્રોમા વિહિત કર્યો હોય તેનો શુદ્ધ જીવન-વ્યવહાર
અહણ કરી પોતપોતાના ઇષ્ટદેવની બને તેટલી ભક્તિ કરે
છે, અને યથાશક્તિ આત્મવ્યય માથે છે જે જે સ્થળોને
તીર્થ તરીકે સ્વીકારનામા આવે છે તે તે સ્થળો તે તે
માર્ગના અગ્રણી મહાપુરુષોના જીવનચરિત્ર માથે ઘણું ખરૂ

થોડા ઘણા સળધ ધરાવતા હોય છે અને તેના ઉપર જ
 તીર્થની મહત્તાની ઘણું ખરું પ્રતિષ્ઠા થાય છે. ખ્રીસ્તી લોકોને
 નાનું તીર્થ તો ઘણાય છે પણ જેઝેલમ તો માં ડાઇને
 બહીર્ણ છે આ મ્યજે મહાપુરુષ કાઈસ્ટને કોસ ઉપર લટ
 કાવવામા આવેલ મુમલમાનોના મકા અને મનીના પણ
 સુપ્રસિદ્ધ છે, જેનો મહમદના જીવનચરિત્ર માથે ગુલેલો બહુ
 નિકટનો સળધ સાં ડાઇને બહીર્ણો છે હિન્દુઓમા તીર્થ-
 સ્થાનોની સળ્યા તેમજ મહિમા મોંથી વધારે લાગે છે,
 અને તે ઘણે અંગે મૂર્તિપૂજના વિશેષ પ્રચારના આભારી
 હોય એમ જણાય છે જોનો પણ આ વિષયમા એટલું જ
 અભિમાન લઈ શકે તેમ છે દરેક ધર્મની જાણ ન પત્તિ
 જલુ વસ્તુઓથી આદી શકાય, તે ધર્મના અનુયાયીઓ,
 માહેરો અને તીર્થ અનુયાયીની સળ્યામા હિન્દુઓ ચઢી
 બધ પણ મદિના તથા તીર્થસ્થાનોમા અનુયાયીની સળ્યા
 ઉપરથી પ્રમાણ કાઢતા જોનો આગળ વધે એ નિમગ્ન છે
 હિન્દુઓના મુખ્ય તીર્થસ્થાનો કરી, મથુરા, જયા, કાગિકા,
 જગન્નાથપુરી સ્વેતબિહુ રામેશ્વર, હરદ્વાર, પ્રયાગ, પદ્મપુર
 નામિક, કન્થાકુમારી, અને આવા બીજા અનેક છે હિમા
 લયમા પદ્માનાથ, દેદારનાથ, જન્મોત્તરી, ગંગોત્રી, કૈલાશ,
 માનમરોનર, અને અમરનાથ સુપ્રસિદ્ધ છે નેપાલમા પણ
 પ્રજાપતિનાથની યાત્રાનું સ્થાને છે મદ્રાસ ઇલાકામા બીજા
 અનેક તીર્થસ્થાનો છે જોનોના મુખ્ય તીર્થસ્થાનોમા ગિળ-
 રજી, ગિરનાર, આણુ, શત્રુજય, તારગાજી વિગેરે જણાય
 સામાન્ય તીર્થસ્થાનો તો અનેક છે ઉપર જણાવેલા તીર્થ
 સ્થાનોમા કેટલાક તે તે ધર્મના મહાપુરુષોના ચરિત્ર સ

જોડાયલા હોય છે અને કેટલાક અન્ય કારણો અને નયો
 જોની અનુદાનનાએ ઉભા થયા છે ગિખરણ વીથ તીર્થક
 રની નિર્વાણભૂમિ ગણાય છે ગિરનાર સાથે ભગવાન નેમિ
 નાથજીનું જીવનચરિત્ર સુચાયેલું છે શત્રુજય ભગવાન નથ
 ભદેવનું અતિપ્રિય સ્થાન હતું એમ કહેવાય છે પાવાપુરી
 મહાવીરનામીનો નિર્વાણભૂમિ તરીકે મુખ્યસિંધ છે, આજુ
 કે તારંગાજીની તીર્થસ્થાન તરીકે પ્રતિષ્ઠા થવામા આવે
 કોઈ ત્રિશિષ્ટ વ્યતિકર ધ્યાનમા નથી આમ છતા સામાન્ય
 રીતે તીર્થસ્થાનોને ધર્મના નેતા પુરો માથે ધણે સભધ
 હોય છે એમ કહેવું સુકિતપુર સર ગણાય

હિંદુ તેમજ જૈન ઉભયના તીર્થસ્થાનો બહુ મુદ્દ
 હોય છે, છતા જૈનોના મુખ્ય તીર્થો એક રીતે વૈષ્ણવોથી
 બહુ જુદા પડે છે તે જાણત સમજવા જેવી છે હિંદુઓના
 ઘણા ખરા તીર્થો મમુદ્ર અથવા નદીના કિનારે હોય છે
 દારિંગ, મેતુમધ રામેશ્વર તથા જગન્નાથપુરી મમુદ્રતટ ઉપર
 આ યા ગયા, કાગી, મથુરા, હરદ્વાર ગંગા અથવા યમુનાન
 નદ ઉપર આઠ્યા જૈનોના મુખ્ય તીર્થો ટેકરા ટેકરી કે
 પર્વતમા જોઠવાયલા છે, ગિખરણ, આજુ, તારંગાજી, ગિર
 નાર, શત્રુજય વિગેરે આમ જનવાનું કારણ શું? આનું
 મૂળ ઠાગ્લ ન ચેક ધર્મની ભિન્ન ભિન્ન ભાવનાઓમા મહે
 છે, ‘તીર્થ’ શબ્દ મૂળ સંસ્કૃત ‘તૃ’ ઉપગ્રથી ઉદ્ભવ્યો
 તીર્થને તરના માથે એટલે પાણી સાથે બહુ મળધ છે
 વૈષ્ણવ પ્રાણજોમા કેટલાક જગાસથોને ‘તીર્થ’ કહેવામ
 આને છે વૈષ્ણવ તેમજ પ્રાણજોમાના ધર્મ વ્યવહારમ
 જ્ઞાનને બહુ અગત્યનું સ્થાન આપવામા આવ્યું છે ગંગામ

જ્ઞાન કર્યે સર્વ પાપથી મુક્ત થવાય છે એમ હિંદુઓ
 માને છે ધનુષ્ઠોટીમા જ્ઞાન કર્યે ભવાભવના પાપ છુટે
 એમ તેઓ સમજે છે પ્રયાગ માત્ર ગંગા યમુનાના સંગ-
 મન્થાનના અગેજ તીર્થજ્ઞાન બન્યું છે ગાંધીમા કાશીવિ-
 શ્વનાથની પૂજાની નેટલી જ અગત્યતા મણિકર્ણિકા ઘાટમા
 જ્ઞાન ઠગવાને અપાય છે તેઓમા જ્ઞાન સાથે ધમ ક્રિયા એ
 બહુ ગાઠ સળધ ધરાવે છે દેહશુદ્ધિ વિના બધું ખોટું
 એવી તેઓની માન્યતા છે જૈનતુ દષ્ટિબિન્દુ જુદું જે
 પહેલા તો 'તીર્થ' ગણેનો સ્થુળ ભાવ દૂર કરી સુક્ષ્મ
 અર્થને તેઓ આગળ ધરે છે તીર્થ એટલે તારે-મ માર
 ભ્રમણથી મુક્ત કરે તે, પણ સસારસાગર તરનામા કઈ
 પાણીની જરૂર ન જ ગણાય સામાન્ય હિંદુધર્મ અને જૈન
 ધર્મતુ સ્વરૂપ વિચારીએ તો માલુમ પડે છે કે હિંદુઓ
 દેહશુદ્ધિ ઉપર નેટલો ભાર મૂકે છે તેટલો જ ભાર જૈનો
 દેહદમન ઉપર મૂકે છે અને આજ કારણથી જૈનો તીર્થ-
 જ્ઞાનો પસંદ ઠગના માટે ટેકગટેકરી તરફ વધારે આકર્ષાય
 છે આત્મશુદ્ધિ માટે અથવા તો પરમાત્માની પરમ ભક્તિ
 માધવા માટે ચિત્ત નિર્નળ થવાની જરૂર છે અને ચિત્તની
 નિર્મળતા દેહકષ્ટ, દેહદમન મિવાય પ્રાપ્ત થવી અશક્ય છે
 શરીરતપને-દેહદમનને આત્મપ્રગતિ માધવાના ઉપાયોમા
 નેનધર્મ અવિશેષ સ્થાન આપે છે પૂર્વજાળના મુનિવરો પાંતો
 ઉપર આવી અનશન અગીકાર કરતા એવી અનેક કથાઓ
 જેન કથાનુયોગમાથી મળી આવે છે એ તો નિર્વિવાદ છે
 ; શરીરને દમવાના સમયે સમયે પ્રમજો આવે તો ગરીર
 અને ધન સંધાતો રહે, પર્વતોમા

હોય એટલે જાત જાતની અગવડતા અનુભવવાનો પ્રસંગ મળે અને જાત જોઈ વસ્તુઓથી ચલાવી લેવું પડે, તેથી જીવન એની મેળે જાતું માતું અને પવિત્ર થઈ જાય આ તો પર્વત ઉપર તીર્થસ્થાનો હોવાના બાહ્ય લાજ ગણ્યાંયા, પણ આ ઉપરાન્ત તીર્થસ્થાનનો મુખ્ય આશય સામારિક જીવનની ઉપાધિઓથી ધમિત થયેલા આત્માને અપૂર્વ શાન્તિ આપવી તે છે અને તે તો પર્વત ઉપરના સીરો જેટલો અન્યત્ર સિદ્ધ થઈ શકે જ નહીં તીર્થસ્થાન ગિરનાર કે શિખરજીમાં ફરતા જે શાન્તિ આનંદ અનુભવાય અને આત્મા જે પ્રકારના ઉત્તર જાનોમાં વિચરવા માટે તેવો અનુભવ જારીમાં ચાલતો ઉપર કે મધુરાના યમુના તટ ઉપર થવો અશક્ય છે જ્યાં સામાન્ય જનનાનો ઘોઘાટ ન પહોંચતો હોય, જ્યાં લોકપ્રવૃત્તિનો ખળભળાટ જગ પણ નજરે પડતો ન હોય, જ્યાં સગા રોનો મલીન વ્યવહાર કશો પણ અવકાશ પામતો ન હોય ત્યાં સહેજે ચિત્ત ચિન્તાનિવૃત્ત અને, મન શુદ્ધ અને પવિત્ર અને અને આત્મા ઉત્તર ઉચ્ચ કરવા માટે આ પૃથ્વી તળ ઉપર પર્વતો દિવ્યનાના-સ્વર્ગીયતાના ધામ છે એટલાજ માટે શકરને કૈલાષવાસી કાપવાના આ યા છે એટલાજ માટે સર્વ સિદ્ધોને ચૈદ્ર રાજલોકના શિરોભાગમાં આનંદ સિદ્ધિશિલા ઉપર વનતા હોવાનું ચાઓમાં કથન છે કુદરત પર્વતો ઉપર સ્વનામપણે રમણ દર અને કુદરતના સ્વતંત્ર રમણો ચાલી રહ્યા હોય ત્યાં આત્મા પરમાત્માની આખી જરૂર છે આ પ્રમાણે પર્વત ઉપર તીર્થસ્થાનો નિર્મિત થનાથી દેહદમન થાય અને તેના પરિણામે

મન નિર્મળ નિર્વિકારી બને, નિમર્ગસાક્ષિ મધાય અને તેને પરિણામે ચિત્ત પ્રકુલ બને અને આત્મા અપૂર્વ આનંદ અનુભવવા માટે, અપ્રતિહત શાન્તિ પ્રાપ્ત થાય અને તેથી આત્માને સ્વરૂપ સાક્ષાત્કાર સુલભ બને વૈષ્ણવ અને બ્રાહ્મણના કેટલાક તીર્થો હોડેની ધમાલથી દૂર લગભગ નિર્જન સ્થાનેમાં આવેલા છે આ જગ્યાથી તો જરૂર આત્મા શાન્તિ પામે અને તીર્થની સાવનાઓ સિદ્ધ થાય પણ કેટલાક તીર્થો તો મોટા ગહેંગેમાંજ નિર્માયલા છે આ તીર્થોની પરિસ્થિતિ વિચારતા એમજ લાગે કે આ બધા તો નામનાજ તીર્થ-સ્થાનો છે કાશી, ગયા કે મથુરા હિંદુઓના મોટા ધામ ગણાય, પણ આ સ્થળો તો જોયા કરતાં ન જોયા લલા તીર્થમાં હોડે આવે તે પાપ નુકસાન માટે-તેને બદલે પાપોનો સમૂહ એકત્રિત થવાને આ શહેરો સગ્ગાયા ન હોય એવા આ સ્થાનો લાગે આ તીર્થોમાં કંઈ તીર્થત્વજ દેખાય નહિ આ તીર્થોમાં આપણને તારનાર પડ્યાઓ તો પાપમૂર્તિ નરપશુઓજ લાગે કેટલાક ભોળા યાત્રાળુઓનો આ પડયાઓને હાથે નિર-ત- શિંગર આલ્યાજ કરતો હોય આણુ વાનાવગ્ણુ બના સ્નાન, ક્રિયાકાંડ અને ભોજનદાનના ગુચળાઓથીજ ભરેલું, અનીતિ પણ એટલાજ પ્રમાણમાં વ્યાપી ગઈ લાગે કોઈ પણ શહેર તીર્થ બની શકેજ નહિ આ સળધમાં જેનોએ અતિ સ્તુત્ય દીર્ઘ દષ્ટિ વાપરી કે જનસમાજની દરેક સન્ધ્યા લાભ અને ગેરલાભથી ભરેલી હોય કે આમાં શિષ્ટ પુરુષોનું વ્યવસ્થા એ કે કે તે તે સ્થાનોની વટના.

તે સ્થાનો લાભ મમાલ લખાઈ પાડે

ગેરલાભ જેમ જને તેમ જોછા થાય જેવી રીતે મૂર્તિપૂજા અને મંદિરની સુમ્ધાની આસપાસ લાભ તેમજ ગેરલાભ વીટળાયલા છે, તેવીજ રીતે તીર્થોના સળધમા પણ લાભ ગેરલાભનું એવુજ મીશ્રણ જોવામા આવે છે એક રીતે તીર્થો આત્મમહિતનો આવીર્ણાવ કરવાના અસાધારણ નિમિત્ત હોખાય અને આત્મચાન્તિ મેળવવાના અનન્ય સાધન ગણાય, તો બીજી રીતે આજ તીર્થો અનેક દુષ્ટ સ્ત્રી પુરુષોને એટલા યવાનું સગમમ્ધ્યાન જની જાય અને આપણને કમકમાટી ઉપજે એવા દુરાચાર તીર્થસ્થાનોમા જનતા આપણા સામગ્રવામા આવે પઢરપુર કે મથુરા અનેક હિંદુ વિધવાઓનું આશ્રયસ્થાન છે, એ ડોને અજાણ્યું છે? એવી જાડીઓની જાણે કે પહેવાથી-૪ કંપના થઇ હોય એમ જોનાઆર્યોએ તીર્થસ્થાન માટે મૂળથી પર્વતની વિશેષ યોગ્યતા ગણી છે સપાટ જમીન ઉપરથી પર્વત ઉપર તીર્થ જાય એટલે તીર્થનો પણ સ્વાભાવિક રીતે ઉદ્ધાર થતો હોય છે આ વાત અનુભવસિદ્ધ છે જે જાડીઓ સપાટ જમીન ઉપરના તીર્થોમા દેલાયતી જોવામા આવે તે સુર પર્વત ઉપરના તીર્થસ્થાનોમા લગભગ અદ્વિત્ય થતી જોવામા આવે છે આથીજ જોનોના તીર્થસ્થાનો અન્યના તીર્થસ્થાનો કરતા વધારે ચોખ્ખાઈ અને પવિત્રતા જાળવી રહ્યા છે કાશી કે મથુરામા ફરતા આત્મા ગુગળાય છે, ઉત્પત્તિ પામવાની વાત તો દૂર રહી । શત્રુ-જન્ય ગિરનારના શિખરોમા વિચરતા આપણે ત્યાં વ્યાપી રહેલી પવિત્રતાનો સુંદર અનુભવ કરીએ છીએ આવી ઘટના સામાન્ય દીર્ઘદષ્ટિનો વિષય ન ગણાય અહિં ન્યા

ચની ખાતર જણાવવું. જોઈએ કે હિંદુઓના પણ જે જે તીર્થો પર્વતોમા આવી રહેલા છે તે સર્વ જન તીર્થ-સ્થાનો જેવી જ ઉત્કૃષ્ટતા ધારણ કરી રહ્યા છે

આ તો હિંદુના અને જૈનોના મુખ્ય તીર્થોનો વિશેષ ધર્મ વર્ણવ્યો, પણ ઉલ્લેખનો મમાન ધર્મ પણ વિચારણીય છે વૈષ્ણવોની માફક જૈનોના પણ ડેકલાક તીર્થો સપાટ જમીનપર આવેલા છે દાખલા તરીકે પાવાપુરી, રાણપુર, હોયણી, ચપાપુરી વિગેરે પણ આ બધા તીર્થો બહુ વ્યતિવાળા શહેરમા આવેલા નથી, તેથી, તેથી કાશી નંદુરાની બહીઓથી લગભગ મુક્ત રહ્યા છે આ બધા હિંદુ તેમજ જૈનોના તીર્થોનો સમગ્ર રીતે વિચાર કરતા જોકે વાત મહજ માણુમ પડી આવે છે કે તીર્થસ્થાનોનું નિર્માણ ઘણું ખર્ચ કુદરતી સૌન્દર્યથી ભરેલા પ્રદેશમા થયેલું હોય છે નિર્ગર્જના વિહારસ્થાનો આ જગતમા નથી, સમુદ્ર અને પર્વત ગણાય, ઉપર જણાવેલા સર્વ તીર્થસ્થાનો લગભગ નથી, સમુદ્ર અથવા પર્વતનો આશ્રય કરી ગેલા જણાય છે કુદરતી સૌન્દર્ય શક્તિભાવ વિક્ર માવવામા-પ્રગટ જવાના અનન્ય સહાય આપે છે, એ દરેક ધર્મના મહાપુરુષોને અવશ્ય પ્રતીત થયેલું અને તેથી દરેક તીર્થસ્થાન પણ તે તે સ્થળના કુદરતી સૌન્દર્ય ઉપર ખાત્ર નજર રાખી નીકળે કરવામા આવેલું જણાય છે આ નિર્ગર્જનમણીયતાને અંગે તીર્થસ્થાન જેટલું આત્માને આત્માદક હોય છે, તેટલુંજ આરોગ્યનું આવા હક જને છે હિમાલયમા આવેલા સર્વ તીર્થસ્થાનોની

ગોદાવરી, પચવટી, પાઠવગુફા વિગેરે બહુ રમ્ય સ્થાનો છે
 વેરાવળથી કટાણેલો માણસ પ્રભાસ પાટણુ આવી શાન્તિ
 અને આરામ પામે છે દારિડા નજરે જોયું નથી પણ
 દૂરથી તો મનોહર લાગેલું એકદમ નીલવર્ણ ભૂરા સમુદ્ર-
 પટ ઉપર આવેલ સુંદર બેટ ઉપર દ્રાવિડાધીરાનું ભવ્ય
 મહિર ઉંચા શિખરવડે આકાશને ચુમી રહેતું દૂરથી
 નજરે પડે છે દક્ષિણ હિંદુસ્તાનમાં પણ શ્રીરંગમ કાવે
 રીથી વીટળાયેલું અજબ ગોલા ધારણ કરી રહેલ છે
 કન્યાકુમારીની પવિત્રતા કે મનોહરતા વર્ણવી જાય તેમ
 નથી ત્રણે બાજુએ મહોદધિથી વીટળાયેલ ભાગવતવર્ષના
 છેડાની અણી ઉપર આવેલ બેઠાઘાટનું કન્યાકુમારીનું
 સુંદર મહિર સર્વ પથિકો ને મુસાફરને નમાવે છે રામે
 શ્વર ધનુષકોટિ પણ એવાજ ચિંતાકર્ષક છે રામેશ્વરનો
 ટાપુ નાનકડા મ્વર્ગસ્થાન જેવો લાગે આવા રમણીય
 સ્થળોમાં દૂરવાથી આત્મા વિશાળ બને અને ઇશ્વરભક્તિમાં
 તત્સીન થાય .

આવીજ રીતે આપણા તૈનતીર્થોની રમણીયતા પણ
 વર્ણવી જાય તેમ નથી રમણીયતાની દૃષ્ટિએ શિખરજીનું
 તીર્થ અદ્વિતીય ધ્યાન લોગવે છે જો કે શાઓમાં શ્રી
 શનુજયન સર્વોત્કૃષ્ટ તીર્થ તરીકે લેખ્યું છે પણ હું તો
 શિખરજી ઉપર એટલો બધો મુગ્ધ છું કે ધાર્મિક
 દૃષ્ટિએ પણ શિખરજીને પ્રથમ પદ આપવા, લલચાઉં
 શિખરજી વીશ તીર્થ કરની નિર્વાણપ્રાપ્તિ છે આ મારે
 મન શિખરજીની ઉત્કૃષ્ટતા સ્થાપવા માટે પૂરતું ગણાય,
 અને શિખરજીની માદાઈ છતાં અનુપમેય મૌનદર્શ જેનોના

ખીજા કયા તીર્થસ્થાનોમા છે ? ગિજરજી હિમાલયનો /
 કટકો લાગે છે શિખરજી અમે શિયાળામા ગયેલા, શિખ
 રજીના પહાડ પર ઘોડે ચડતા નાના મોટા જાનપ્રવાહો
 અને ઝરાઓનુ જાગીત મલળાવા માટે છે તેનુ પ્રિય
 સ્મરણ વર્ગે જાય તો પણ સ્મૃતિપટ ઉપરથી ભુલાય
 નહિ આખો પર્વત વૃક્ષોની ઘનઘટાથી છવાયેલો છે, અને
 ઉપર જતા જુદી જુદી ટેકરીઓના શિખર ઉપર પ્રભુની
 પાહુકા ખીજી કાઈ ન મળે નથી ત્યાં જી ભોલવાની
 ધમાલ કે પૂજા આરતી કરવાની હું તાતુંસી અને પાર્શ્વના
 ધની ટેકરી ઉપરનુ દૃશ્ય વર્ણવા માટે તો કવિજ બનવું
 જોઈએ ચોતરફ ડેલેલાય માઈલો સુધી દૂર દૂર દ્રષ્ટિ પડે
 છે અને નદીઓ, મહાનદીઓ, મરોનરો નજરે ચડે છે
 કોઈ અમૃત પીતા ધગય પણ ત્યાનો દિવ્ય આનંદ ઝીલતા
 તો કોઈ તૃપ્તિ ન પામે ત્યારપછીનુ ન્યાન કોઈ આજુને
 આપે પણ હું તો ગિરનારને આપવા લલચાઉં ! ગિરના
 રના મહિરો સુંદર છે પણ મારૂં મન તો મહેમાવનમા
 ઠરે, ત્યાં અપ્રતિહત શાન્તિનો ભગ કરવાનો માત્ર વડવા-
 નરાનેજ અધિકાર છે, એ વ્યજજ એવું લાગે કે સુભા
 વ્યની ઘડી હોય અને આત્મા શુભ પરિણામની શ્રેણીએ
 ચડે તો જરૂર કેવળજ્ઞાન પામે દરાત્રયની ટેકરી (પાથમી
 ટુક) કુદરતની લીપણતાનો અને મનુષ્યની પામરતાનો
 એકદમ ખ્યાલ આપે છે ભગવાન નેમનાયનુ મહિર સ્પર્શ
 છે પણ મતિ તો અમીઝરા પાર્શ્વનાયની ત્યાં મારા જેવો
 નૈન તો ભકિતભાવ અનુભવે પણ જેનેતર મિત્રોને પણ
 ભકિતભાવથી પુલકિત થતા જોયા છે આ પર્વતમા કુદ

સ્તનુ ગાયત્ર્ય વિશેષ જોવામા આવે છે અને તેથી જ મને
 ગિરનાર વધારે મોહક લાગે છે ગિરનાર સર્વ ધર્મોનુ
 તીર્થ છે, જેના લાગ્યના હિમાલય જવાનું ન હોય તેણે
 ગિરનાર ફરી સતોષ માનવો ગિરનારથીજ સૌગંધની
 શોભા છે આખું પણ સુંદર મ્યાન છે, ત્યાના મહિરોની
 કોતરણી આખા જગતની મોહિની છે આખુના મહિરોની
 કોરણી પ્રાચીન હિન્દી ગિરનારની પ્રણ સ્થિતિની ઘોતક
 છે, અને વિવિધ પ્રકારના આકૃતિનિર્માણો રવાના વિષયમા
 આપણા કારીગરોની અદ્વિતીયતા સિદ્ધ કરે છે અવિચળ-
 મઠ આખુના સ્મરણોમા અચળ સ્થાન લે છે તેની ખાતુમા
 આવેલ તારગાળની ટેકરી નાની છતા મને બહુ મોહક
 લાગી અણતનાથજીના મહિરની ભવ્યતા બહુ ઓછા જૈન
 મહિરોને વરી છે શ્રી શત્રુજયનો મહિમા જૈન ભાઈઓમા
 અપાર છે જેવી રીતે પ્રાણીઓ નામકર્મ ખાધે છે તેવી
 રીતે પર્વત, નદી કે સાગર જેવા જડ પ્રદેશો નામકર્મ
 ખાધતા હોય તો શત્રુજયને હું મોહુ નામકર્મી તીર્થ
 કહું આ કહેનાનો આશય એટલો કે સૃષ્ટિમૌન્યની
 દૃષ્ટિએ વિચારીએ તો શત્રુજયનો જે મહિમા છે તેની
 યોગ્યતા શકાસ્પદ બને, પણ ખાલ્યકાળથી પોષાતા
 વિચારન સ્કારોને લીધે શત્રુજય તરફ આપણને સ્વાભાવિક
 આકર્ષણ રહે છે શત્રુજય પર્વત લગભગ રૂક્ષ છે, છતા
 ફરથી શત્રુજયનું દ્રવ્ય જેટલું મોહક લાગે છે તેટલું
 અન્ય કોઈ તીર્થનું લાગતું નથી ગિરનાર ફર જોઈને
 માણસ ભય પામે, પણ શત્રુજય તો હાથી ઉપર અજા
 હોય અથવા તો મહારાજાધિરાજ સુગઠધારી ને

તેમ મદિરોશિખરેથી શોભી રહેલ છે ચેતુષ્ નદીથી
પરિવેષિત શત્રુજય દેવ્ય લક્ષ્મીની પગિવેષિત આદીશ્વર
ભગવાનની તપોબૂમિ તરીકે મર્વ જોનોના હૃદયને નિરતર
આકર્ષે છે ઉપર ચઢતા જોમ થાય કે શત્રુજય આટલો
બધો રૂક્ષ ન હોત તો જેવું સાર થાત? પણ કુદરતની
એટલી કૃપા જોણી તેની ફરિયાદ કયા માન? આ રૂક્ષ
તાથી જ કોઈ કટાણે તેને ઉપર પહોચતા પૂરો બદલો
મળે છે શ્રી શત્રુજયને મદિરાનુ નગર કહેવામા આવે
છે તે યથાર્થ છે આટની ઉચાઈએ આવા મદિરોનો
સમુદાય હિંદુસ્થાનમા કોઈ ઠેકાણે નથી અને તેથી તે
રીતે આપણા દેશના તીર્થોમા શત્રુજયનુ વિશિષ્ટ સ્થાન
સુગમ્ય છે

“ઉત્તમવન જિનગૃહ મડળી, તીહા હીપે ઉત્તગા,
માનુ હિમગિરિ વિભમે, આઈ અવરગગા”

આ પ્રમાણે કવિનુ વર્ણન ત્યાના ધ્વજ મદિરમા જે
કોઈ વિચરે તેને યથાર્થ લાગ્યા વિના ન રહે

આ તો પર્વત ઉપરના તીર્થસ્થાનોની વાત થઈ, પણ
જમીન ઉપરના તીર્થસ્થાનો પણ એવાજ રમણીય છે આમાં
પ્રથમ પકિતએ પાવાપુરી મુકાય પાવાપુરી તે ભગવાન
મહાવીરની નિર્વાણભૂમિ મારામા મદ થતું જોનત્વ આ
સ્થળના સસર્ગે વિશેષ સચેત કરેલું જિહારનામના ગામથી
ચાર માઈલ દૂર એકાન નિર્જન સ્થાનમા કાદ બરીના અચ્છોદ
સરોવરનું સ્મરણ આપતા વિશાળ જળાગય વચ્ચે જોઠા
ઘાટના નાના મદિરમા ભગવાન મહાવીરની ચરણપાદુકા-તે

માવાપુરીનું તીર્થ આ સરોવર વિકસિત કર્મળોથી ભરેલું
 હોય છે દૂર રાજગૃહીના ડુંગરા દેખાય છે આ મંદિરના
 એકાદ ગોખમા બેસી પૂર્વ દિશાએ ઉદય પામતા સૂર્યના
 કિરણોનું સરોવરજળ ઉપર સુંદર નૃત્ય જોયેલું અને પરમ
 આનંદ અનુભવેલો ખીજી કંઠ્યાણકભૂમિઓ પણ એવી જ
 મનોહર ગણાય છે ભગવાન મહાવીરને જ્યાં કેવળજ્ઞાન
 થયેલું તે કેવળવાણિકાના તટનું સૌન્દર્ય ભૂલાય તેમ નથી
 આવા સ્વર્ગોમા ફરીએ નહિ ત્યાં સુધી તીર્થેકર ભગવાનની
 વિભૂતિઓનો અતરમા સાક્ષાત્કાર થવો અશક્ય છે ગંગા
 તટ ઉપર આવેલ ભદ્રેનીનું તીર્થ પણ જોવા જેવું છે કારી
 વિશ્વનાથના મંદિરથી કંટાળેલા અહીં આવે તો જરૂર
 શાન્તિ પામે ગણકપુર તો અદ્ભૂત જ છે ગાઢ અરણ્યમા
 કેાઈ સમાધિસ્થ જટાધારી ચોગી બેઠો હોય તેવું રાણકપુ-
 રના મંદિરનું ચારે બાજુ આવેલ ભીષણ ટેકરા ટેકરી વચ્ચે
 પ્રતિષ્ઠાન છે આ મંદિર જેટલું એકંકે ખીજું જોન મંદિર
 વિશાળ નથી, છતાં આ મંદિરમા દક્ષિણ હિંદુસ્થાનના મંદિ-
 રોમા અનુભવાતી ભીષણતા નથી આખું મંદિર સુધારિત
 અને કળાનો સુંદર નમુનો છે, આમા જ ગણકપુરના મંદિ-
 રની વિશિષ્ટતા છે નજીકમા આવેલ લોચણીના તીર્થનો
 પણ જોનોમા અને ખાસ જરીને જોન શ્રીવર્ગમા બહુ મહિમા
 છે શુજગત કાઠિયાવાડ માટે એ આન વિશ્રાન્તિસ્થાન છે
 ત્યાં સારી સજ્યામા વચતા વાનરો યાનાળુઓને વિનોદનું
 સરસ સાધન છે તીર્થ અર્વાચીન હોવા છતાં ઘટના સારી
 કરવામા આવી છે જ ખેશ્વર પણ મનોહર આનંદે ---
 મંદિરમા સાદાઈ છતાં ભવ્યતા ભરેલી છે

કહેવાય છે કે તીર્થોનો મહિના ગપાર—અવર્ણનીય છે. એ રીતે અહિં જધા તીર્થોનું વર્ણન કરવા બેસીએ તો પાર ન આવે અને તો પણ એમ થાય કે વર્ણન હજી અધુર છે એમ છતાં પણ ઉપરના આછા આછા આલેખ મોડી આપણી અનેક સ્થાઓમા તીર્થસ્થાનોની મનોહરતા અને મહત્તા શુ છે તેની વાચકને સારી રીતે પ્રતીતિ થાય એ આશયથી મૂળ લેખના વિષયથી જરાક બહિર્મુખ જઈ તીર્થો સળધી સામાન્ય વિચારો પ્રગટ કરવાનું તેમજ જુદા જુદા તીર્થો સળધી મને થયેલ વિચારો અને લાગણીઓનો પરિચય આપવાનું મન કર્યું છે, જે વિષયાન્તર સેવન આશા છે કે વાચકો ક્ષમા ચોખ્ય ગણશે.

આપણા જૈનતીર્થોના સળધમા કળાની દૃષ્ટિએ જે ખાસ વકતવ્ય છે, તેનો વિસ્તાર હવે પછીના લેખમા કરવામા આવશે.

જૈન તીર્થોમા ધમાલ, ચોઘડીયા, છુછોંદ્ધાર,
જૈનધર્મશાળા, હિમાલયમા જૈન તીર્થ

(૧૫)

કળાની દૃષ્ટિએ મહિરના સળધમા પહેલા જે કાંઈ કહેવાયું તે તીર્થોને વિશેષ કરીને લાશુ પટે છે કારણ કે આગળ જણાવેલી સૌન્દર્ય વિષયક ઉણપો મહિરના મહિરત્વની નેટલી ઘાતક છે તેથી ઘણી વધારે તીર્થના તીર્થત્વની ઘાતક બની રહી છે મહિર કરતા તીર્થનો આદર, વધાર ઉચો છે જે બાળતો મહિરમા સામાન્ય રીતે ચલવી

લેવાય તે જાણતો વિષે પણ તીર્થ પ્રદેશોમા વધારે મળત
 થવું. જોઈએ શાન્તિ, સાદાઈ અને પવિત્રતા-એ ત્રણ
 ગુણો ઉપર જ તીર્થની પવિત્રતા પ્રતિષ્ઠિત થયેલી. તે
 ત્રણેનો જ્યારે જ્યારે તીર્થોમા ભગ થતો જોવામા આવે
 ત્યારે સાદુદય ધાર્મિક જનને દુ ખ વયા વિના ન રહે અત્યા
 રતા તીર્થોમાથી શાન્તિ અને સાદાઈ બહુ ઘટતા જાય. તે
 અને પવિત્રતાનો પણ ટેટલીક રીતે લોપ થતો જોવામા
 આવે છે. આ સ્થિતિ ગોચનીય ગાજાય છતા શાન્તિ અને
 સાદાઈનો ધૃષ્ટતાપૂર્વક ભગ ડરવામા ધાર્મિકતાની પરાઝાયા
 સમજનામા આવે છે અને પવિત્રતાનું જે જે જાળતમા
 ઉલ્લંઘન ડરવામા આવે છે તે તે તરફ ઉપેક્ષાવૃત્તિ વધતી
 જાય છે. અત્યારે આપણું મોટામા મોટું તીર્થ ગતુજય
 ગણામ છે તેની શી સ્થિતિ છે? જે ભૂમિ ઉપર અનગન
 મત થઈ અનેક મુનિવરો મોક્ષપદને પામ્યા તે ભૂમિ ઉપર
 આપણે અત્યાગ્રે એટલો બધો ઠાઠ અને ધમાલ વધારી
 દીધા છે કે કોઈ વેરાગ્યવાસિત મુમુક્ષુ આત્મા ત્યા ઘડીસર
 શાન્તિ પામી ન જ શકે ત્યા ધી બોલવાના રીવાજે તો
 આમા તીર્થનું દેવદ્રવ્યવર્ધન પેઢીમા જ રૂપાન્તર કરી દીધું
 છે કેટલાક મુશોભનો તો માત્ર ત્રાસજનક હોય છે કિમતી
 આમૃષભોથી આણુ તીર્થ સભય બની ગયું છે અને જ્યા
 ત્યા સયમત્રતધારી ક્ષમાશ્રમણોને બદલે દડાં બદુકધારી
 દાડીબાજ સિપાઈ જમાદારો દર્શન આપી ગેલે છે ગોચા
 દિકની પવિત્રતા જાળવવા ઘણા પ્રયાસ થાય છે, પણ સી-
 સવદન ન થાય તે જાળતમા કશી વ્યવસ્થા દેખાતી નથી
 મનોગુપ્તિ, વચનગુપ્તિ કે કાયગુપ્તિમા તો કોઈ ચમત્ક્રમ નથી

યજ્ઞી વખત પૂજા કરવામા એવો ચડતીડાટ જોવામા આવે
 છે કે આપણી બજાર અને શાક મારફટ યાદ આવી જાય
 અને આપણે કયા છીએ તેની બ્રાન્તિ થઈ આવે ! આવી
 પરિસ્થિતિ એણે વધતે અથે સર્વ તીર્થોની થઈ રહી છે
 તેમા જ્યાં સુધી સુધારો નહિ થાય ત્યાં સુધી ખરા તીર્થો
 દ્વારની આશા બ્યર્થ છે ખરો તીર્થોદ્વાર માત્ર મદિદે
 મમરાવવામા નથી ગડેલો પણ તીર્થની સ્થામા જે ઉચ્ચ
 આશયો રહેલા છે તે આશયોને પહોંચી વળવામા રહેલો
 છે અત્યારે જૈનતીર્થોમા તે આશયનો બહુ ઓછો અથે
 સફળતા દેખાય છે, છતાં આ જૈનતીર્થોની રચના અને ઘટના
 એના પ્રકારની છે કે જૈનભાઈઓ ધાતે તો આશીર્વાદો
 કેવા હોવા જોઈએ તેનો બહુ મહેલાઈથી સર્વ ધર્મીઓને
 સાક્ષાત્કાર કરાવી શકે તીર્થ ગયેલા તરે નહિ તેના જવા
 બદાર જોડલા યાત્રાળુઓ તે તેટલા જ તીર્થના વહીવટ
 કર્તાઓ છે ઉભયપક્ષી મમજે અને સુધરે તો સહેજે તીર્થો
 મનુજસૃષ્ટિમા સ્વર્ગના ધામ બની જાય આ માટે આગળ
 જણાવું તેમ તીર્થોમા વધતી જતી અશાન્તિનો જન્મથી
 અટકાવ થવો જોઈએ, ધી બોલવાના રીતજને મદાને માટે
 તિલાંજલિ મળવી જોઈએ જેવી રીતે ગગાને આરે ગરીબ
 પૈસાદાર સૌ દોષ પાણી પી શકે તેમ તીર્થને આરે આવેલા
 સૌ ગોઠને આત્મશ્રેય માધવાની એક સરખી સગવડ દોવી
 જોઈએ, વગી તીર્થમા અનેક તરેહના માણુનો એઠા ધાય,
 તેથી તીર્થો તેમજ તીર્થોએ ઉભયને હ મેશાને માટે નિર્ભય
 બનાવવા હોય તો તીર્થોમાથી મોના રૂપાનો મદાને માટે
 બહિષ્કાર થવો જોઈએ મૂર્તિને માટે મોના રૂપા તથા હીરા

મોતીના આભૂષણોની જરૂર મનાતી હોય તો પણ તે મોટા
 શહેરમાં આવેલા મંદિરો ભલે વસાવે ! તીર્થોને આ ઉપા
 ધિથી મુક્તાજ રાખવા ભોધ્યે આવી ગામગ્રામ તીર્થોને બેટી
 સમાન છે આ બધાનો અર્થ એમ નહિ કે તીર્થોપર કોઈએ
 સુદર મંદિરો ન બધાવવા મંદિરો બને તેટલા સુદર જરૂર
 બનાવે, મંદિરો પાછળ દેશકાળ વિચારી ખરચાય તેટલું
 દ્રવ્ય જરૂર ખર્ચે ! પણ આમાં વસ્તુપાળ તેજપાળ જેવો
 ન્યાય કરવો ઘટે છે વસ્તુપાળ તેજપાળે આણુ ઉપર જે
 મંદિરો બધાવ્યા તેની જોડ અત્યારે મળવી મુશ્કેલ છે,
 છતાં તે મંદિરો નિર્ભય છે, ત્યાં ચોર કે લુટાંગની ઝીક
 નથી આ પદ્ધતિનો તીર્થ મંદિરોમાં તો ખાસ સ્વીકાર
 કર્યો ઘટે છે સાદાઈ અને મૌનદર્શને વિરોધ નથી, સાદા
 ધનો અર્થ દ્રવ્યનો અતિ પરિમિત વ્યય કરવામાં નથી
 રહેલો, મંદિરો વિશાળ થાય, વિવિધ તરિક્કા ક્રોડકામ
 થાય સુદરમાં સુદર મૂર્તિઓની પ્રતિષ્ઠા થાય-આ
 બધું તીર્થમંદિરોને માટે બહુ જ આવશ્યક છે, પણ ડોળ
 કમાઈ-કાઠ તો તદ્દન નાણુક થવા જ ભેટ્યે તીર્થમંદિરના
 વાતાવરણમાંથી એવાજ સૂર નીકળવા ભોધ્યે કે જેના
 સંગીતથી માણસ નરૂણની જાય, માણસની અહુતા પાણીના
 પગપોટાની જેમ લય પામી જાય, પ્રભુના પ્રભુત્વનો ખ્યાલ
 પામી માનવી માત્ર દીન બની જાય આ તો શાન્તિ અને
 સાદાઈની વાત વિચારી, પરંતુ પવિત્રતા પણ એટલી જ
 અગત્યની કે પવિત્રતાનું ગ્રંથ -વરૂપ સ્વચ્છતા છે, તીર્થ
 મંદિરમાં એક પણ સ્થળે ગદ્ગદી કે કે કચરો ન
 મળે કે... તીર્થમંદિરોમાં એક જ જગ્યા...

કગનાર માણુમ મોટા પાપનો અધિકારી બને છે, એવું વિન્મ
 રણ થયું ન જોઈએ તીર્થ સ્થળ સ્વચ્છ હોવા સાથે સુવ
 મિત હોવું જોઈએ આવી સ્વચ્છતા, સુઘડતા તથા સુવ
 સિતતાથી તીર્થસ્થાનમા પવિત્રતાની પ્રતિષ્ઠા થાય છે, પણ
 પવિત્રતાનું ખરૂં રહસ્ય તો તીર્થસ્થળમા રહેનાર, આવનાર
 તથા જતારના આચાર ચવહાગની શુદ્ધિમા રહેવું છે ગમે
 તેટલી બાહ્ય નુદિ જળવાય પણ તીર્થમા દૂરાચાર, અના
 ચાર કે અત્યાચારને અવકાશ મળે તો તીર્થ તીર્થ મટી
 દુર્ગતિનું દ્વાર થઈ પડે આ પુરૂષ વિષયક વિશુદ્ધિ સૌથી
 વધારે અગત્યની છે કેટલાક તીર્થસ્થળો આવાજ દૂરાચાર
 માટે સુપ્રસિદ્ધ હોય છે આવા તીર્થોમા જવાથી તો આપણે
 કુપિત જ થઈએ કેટલાક તીર્થસ્થળોમા ભુગાર રમવાનો
 બહુ પ્રચાર વધી પડેલો સલામત છે આવી બદીઓથી
 જૈનતીર્થો લગભગ મુક્ત છે તે સફળાગ્યની વાત છે, છતાં
 આ વિશિષ્ટતા મહા જળવાઈ રહે તે બાબત આપણે ઓછા
 સાવધ રહેવાની જરૂર નથી ઉપર જણાવેલી બાબતો ઉપ
 રાત પણ અન્ય દિશાએ ઘણી જાતની જીવન શુદ્ધિ તીર્થ
 સ્થળોપર આનતા જૈનભાઈઓને ખામ આદરણીય છે તીર્થ
 સ્થળે આવીને સૌ ડોઈએ બને તેટલું 'સાફ' અને તપોમય
 જીવન અગીકાર કરવું જોઈએ આ બાબતમા ઘણે સ્થળે
 બહુ ઉપેક્ષા વતી જોવામા આવે છે મન શુદ્ધિ વચનશુદ્ધિ
 તથા કાયશુદ્ધિ એ ત્રિઠરણ શુદ્ધિ વિસરવામા આવે તો
 તીર્થયાત્રાનો ફોગટ ફોગ થયો ગણાય તીર્થસ્થળ ઉપર આવતા
 ભાઈઓમા ઉંચા પ્રકારનો વિનયયુક્ત વાગવ્યવહાર જોઈએ,
 તે આપણામા સાચે જ જોવામા આવે છે, તે પરિસ્થિતિ હું અહ

છે સદા યાપારનાધિત ચિત્તવૃત્તિવાળા વલ્લિજી જેનોમા ઉચ્ચ
પ્રકારનું વાગમાધુર્ય ન હોય તો તે સ્વાભાવિક છે, પણ
આપણે તીર્થ જોઈએ ત્યારે આપણી વાચામા મહેજે નમ્રતા,
મૃદુતા, દીનતા તો આવવાજ જોઈએ આપણા વચનોમા
વિનયયુક્તતા અને ધાર્મિકતા હીપવાજ જોઈએ, અને
મદલે યાત્રાળુઓના વ્યવહારમા તોછડાઈ, અહંતા, હરી-
દાઈ, ધર્મી અનુભવગોચર થાય છે તે અતિ ગોચનીય છે
આવી નાની અને મોટી, બાદ્ય અને આન્તઃ સર્વ બાજ
તોમા સુધારો નહિ થાય ત્યાં સુધી ખરે તીર્થોદ્ધાર
યોગ અશક્ય છે એ આપણે મત્વર સમજી લેવાની
જરૂર છે

મગીત વિષયક એક સૂચના અહિં તીર્થનો મળ-
ધમા ખાસ કરવા જેવી લાગે છે કેટલાક તીર્થોમા ચોવ
ડિયા વગાડવાનો રીવાજ હોય છે, પણ આ રીવાજ દિન
પ્રતિદિન ઘટતો માલુમ પડે છે લોચણીઓમા જા ચોધડિ
આનો જેને જેને મિષ્ટ અનુભવ થયો હશે તે આની મજા
શું છે તે જરૂર મગજી શકશે માત્રે મગીત કાળની છે
અને અત્યાગે ખામ ઉત્તેજન આપવા જેવી છે પણ માથે
માથે એ સમજનાની છે કે ચોવડિયાનો જર્જર થાવ આર
ઘડિએ પા કવાક સુધી કાન ફેલી નાજે તેવી નોળન સર
છાઈએ શાગ મૂર કે એળ વિનાગળી બંધને નથી આપણ
સુજગતમાથી નોળન શરણાઈ નેટવે જે કોઈકોડ વાળ રા
એ મિવાય આપણને વિશેષ ખાલવથી નોળન શરણાઈ
ખરે અનુભવ મહાગાંઠમા બંધાયેલું શકે તેમ
સુધી સમય સમયની શાગણીએ જર્જર થાય

સાક્ષળવાનો આનંદ અવર્ણનીય છે પૂર્વકાળમા રાજા મહા
રાજાઓની ટેલીઓ ઉપર પણ શરણાઈ નોખત સમયાનુકૂળ
રસપૂર્ણ રાગો લલકારતી અને એ રીતે સમયનિર્દેશ કરતી
એનું મ્યાન અત્યાગે એક, બે, ત્રણ, ચાર-ગણાવતી જાણ
ઘટાએ લીધું છે, એ આપણી સંગીત વિષયમા અવનતિ
સિદ્ધ કરવાને બસ છે આપણા તીર્થોમા શરણાઈ નોખ
તની પ્રથાને વધારે ઉનેજન આપી પ્રસારવી, નાનાભમારા
વગાડનારને આ કામ ઉપર નિયોજવા અને આવી ગીતે
યાત્રાળુઓના આત્માને આનંદથી ઉલસાયમાન કરના આ
ખાખત તીર્થોના વહીવટ કર્તાઓને ખામ ધ્યાનમા લેવા
વિરમિ છે

હવે હજોધારના સબધમા વિચાર કરીએ આમાં
બે ખાખત વિચારવા જેવી છે એક તો કુળના મુદર
નમુનારૂપ આપણા અનેક દેવાવયો જર્જરિત થઈ રહ્યા છે
તે તરફ આપણી અમમ્ય ઉપેક્ષાવૃત્તિ વિષે અને બીજી જે
જે મંદિરોના હજોધાર કરીએ છીએ તે તે મંદિરોના
હજોધારમા આપણી બધું સમજને લીધે જોવામા આવતી
અનેક ક્ષતિઓ વિષે

પ્રથમ જણાવેલી ખાખતમા આપણી ઉપેક્ષા બે
રીતે અક્ષર્ય છે એક તો આપણને જે ભય અને મુદર
મંદિરો વારસામા મળ્યા છે તેની ઉપેક્ષા કરીએ છીએ તે
આપણો આધારણ દોષ ન ગણાય અને તેવી સ્થિતિમા પણ
જે તીર્થો કે મૂર્તિઓ આપણને જાતુ જ પક્ષપાત દોષ તેને
જોલાવવામા, તેના આશુપણો ઘડાવવામા આપણે વાળો

રૂપિયાનો ખર્ચ કરના હોઇએ છીએ ત્યારે ઉપરોક્ત દોષ
 બેવડી રીતે અક્ષમ્ય બને છે. આ તો તરસ્યા બુખ્યાને અન્ન-
 જળ આપવાની પરવા ન કરવી અને પેટભર્યાને ફરી ફરીને
 જમાડવા જેવું દુષિત ગણાય આપણા જૈનમંદિરોના
 મોટા ત્રણ મથકે ગિહાર, રજપુતાના અને ગુજરાત.
 શત આમા ગુજરાતમા તો ધનિક જૈનોનો બહુ વમવાટ
 તેથી ગુજરાતના મંદિરોની તો ઓછી વધતી પણ ઠીક
 ઠીક સલાખ લેવાય છે પણ ગિહાર અને રજપુતાનાના
 મંદિરોની દશા બહુ દુઃખદ અને શોચનીય હોઇને જૈન
 સમાજને બહુ શરમાવનારી છે ગિહારમા બહુ મોટા
 મંદિરો નથી ડેટલીક કંડ્યાણુક જૂમિઓ તો માત્ર પાંદ-
 કાથી ચોલી રહી છે, પણ રજપુતાના જન્ય મંદિરો
 અત્યારે તિનાશ પામી રહ્યા છે તેનો કેમ કેાઇ વિચાર
 કરતું નથી ? મેવાડ અને મારવાડ આપણા જૈનોને ગૌરવ
 પમાડનારા દેશો છે મેવાડ મારવાડના ઇતિહાસમા જૈનોએ
 યશસ્વી ચિરંજીવ સ્થાન મેળવેલું છે આ મેવાડ મારવા
 ડમા જે જૈનમંદિરો તે તેની સાથે શોભામા, જગ્યતામા,
 કોતરકામમા કે બાધણીમા ઉભા રહે એના બાગ્યેજ હિંદના
 અન્ય વિભાગોમા જૈનમંદિરો દૃષ્ટિગોચર થાય છે આ
 મંદિરોને બચાવવામા આવે, ઉદ્ધારવામા આવે, અને અન્ય
 પ્રયત્નોને પરિચિત કરવામા આવે તો હિંદની પ્રાચીન
 અને મધ્યકાલીન શિલ્પકળા અને આલેખન કળા ઉપર
 અસાધારણ પ્રકાશ પડ્યા વિના ન રહે, અત્યારે આણુદંત
 કંડ્યાણુએ પોતાને પ્રાપ્ત થયેલી મોટી મી.કુતુમ્બાશી
 આદીશ્વર લગવાનના લાગેા રૂપિયાની કિંમતના

કરાવ્યા માળવ્યા છે આદીશ્વર ભગવાનને આભૂષણની જોડે
 નહોતી, અને તેમ છતાં પણ જો પાંચ વર્ષ તે આભૂષણો
 મોડા થયા હતા તો ચાલત, તેટલી જ મીઠકતમાથી જિન
 મહિરનાં જીર્ણોદ્ધારના અન્ન અગત્યના પ્રશ્નનો બહુ
 સહેલાઈથી નીવેડો આવી શકત આથી પૂર્વ કાળના અ
 પ્રતીમ અવશેષો બચત અને જૈન પ્રજાનું ગૌરવ વધત,
 એક બાળુએ જ્યારે અનેક મહિરોની માટી થઈ રહી
 હોય ત્યારે ખીજી બાળુએ અમુક મૂર્તિને શણગારવામા
 અનર્ગળ દ્રવ્ય ખરચ્યે જઈએ, આમા હહાપણ, નીર્વંદ્રિ
 કે વિવેક ક્યા રહ્યો ? જ્યારે ભવિષ્ય કાળમા એ પુરાતન
 મહિરના ખડેરો ઉપર કોઈ ઇતિહાસ મશોધક વિચરશે
 અને સાથે સાથે શત્રુજય, લોચણી કે પાનમરની સમૃદ્ધિના
 વર્ણનો વાચશે ત્યારે ઇતિહાસ પટ ઉપર તે જૈન પ્રજા
 માટે કેમો અભિમાન આજેખશે !

હવે ખીજી બાગત જીર્ણોદ્ધાર વિધાનમા પ્રગટ થતા
 આપણા અજ્ઞાના-અરિત વિરની રહી કોઈ પણ જીર્ણ
 મહિર ઉદ્ધારવામા મુખ્ય બાગત એ ઉદ્ધારમા રાખવી જોઈએ
 કે મહિરના મૂળ સંકેતને કોઈ પણ રીતે ક્ષતિ ન પડે
 મહિરની બાવણીમા કે ઘટામા, આવેળનમા કે ચિત્ર
 કામમા-સર્વત્ર મહિરની મૂળ એકરૂપતા અગ્રાધિત રહેવી
 જોઈએ આનો આશય એમ નહિ કે જેટલું જીર્ણ એટલું
 સારું પણ જીર્ણ અને નવાની આજ્ઞા ત્યા મેળ તિનાની
 લેખમેળ જોવામા આવે છે તે જોડે તો બહુ દુખ થાય
 કે, આથી ભાષકામ તો અસંભવ જ બરોબર વિચા-

રીને જાળવી રાખવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ સુશોભનમાં
 પણ મૂળ આરસ હોય તેને બદલે અત્યારે જાત જાતની
 વિલાયતી લાડીઓ ગોળનવામાં આવે, મૂળ ઘેગ રંગોથી
 ભીત રંગાયેલી હોય તેને બદલે અત્યારે અંગ્રેજી ખુલતા
 રંગની ભીતો લગનામાં આવે, મૂળ ઝૂંઝૂં કે સિદ્ધચક્રના
 આલેખનો હોય તેને બદલે યુનીયન જેક કે અંગ્રેજી રાજ
 ચિન્હોના આલેખનો નજરે પડે, મૂળ મહિર બનાવનાર
 શેઠ શેઠાણીને એક ઠેકાણે હાથ જોડાવી નમ્ર સાથે ઉભા
 રાખવામાં આવ્યા હોય તેને બદલે અત્યારે વીશમી સ
 હીના પૂરે ઉઘાળવાળા પોશાકમાં મજબૂત થયેલ મહિરો
 હારદ શેઠ શેઠાણીની અર્ધી કે આખી છબી ભીત ઉપર
 ચિત્રાયેલી ૮ ૮ ગાયકી જોવામાં આવે, આવી દગ્ગા જોઈને
 આપણને એમ જ લાગે કે આ તો મહિરનો ઉદ્ધર નહિ
 'પણ પતન જ થઈ ગયું' આ વિષયનો અહિં વિસ્તાર
 કરવાને અવકાશ નથી તેથી સંક્ષેપમાં એટલી જ સૂચના
 કરવાની કે જીર્ણોદ્ધાર કરાવનાર પોતાની જવાબદારી બરો
 બર મમજીને મહિરના મૂળ સ્વરૂપને જરા પણ હાનિ
 ન પહોંચે પણ મૂળ સ્વરૂપ વિશેષ પુષ્ટ અને તેવી રીતે જ
 મહિરો મમજાવનારું કામ કરવું આમ કરવાથી જ ખરૂં
 કંઈપણ કે અન્યથા જીર્ણોદ્ધાર કરાવનાર ઉલટો અમુક
 અથે દોષભાગી બની જાય છે

હવે તીર્થ ત્રિવેણી ચર્યામાં આગળ વધના પહેલા
 તીર્થ સાથે અનિવાર્ય મળેલ ધનવતી ધર્મશાળા વિષે
 થોડો વિચાર કરી લઈએ ડાહ્યાદિએ ધર્મશાળાના

મુખ્ય વાત એ જણાવવાની કે અત્યારે અણુવામા આવતી
 ઘણીખરી ધર્મશાળાઓ કદિ પણ દેખાનમા ધર્મશાળાઓ
 નથી લાગતી, પણ ધનિક પુરુષોને વસવા ચોગ્ય નિવાસ
 સ્થાનો હોય તેવી દેખાય છે આ દોષ સૌથી વધારે પાલી
 તાણાની ધર્મશાળાઓમા દ્રષ્ટિગોચર થાય છે, નવી નવી
 ધર્મશાળાઓનો મુખ ભાગ રાજમહેલ જેવો અને અદર
 સગવડ જુઓ તો કાંઈ ન મળે આ બંને તત્વ ધર્મ
 શાળાની ભાવનાના વિરોધી જણાય ધર્મશાળાનો દેખાવ
 બહુ જ સાદો જાણીએ દૂરથી જોઈને કોઈ બાળકુમારને પણ
 એમજ થવું જોઈએ કે મારેનું મકાન ધર્મશાળાનું જ
 હોવું જોઈએ, સપાટ જમીન ઉપર એકઠાળીઆવાળી ઝીર
 ડીઝીની હારની હાર ઉભી હોય અને મુખભાગ ઉપર
 આવે તેને નિમત્રણ આપે તેવો સાદ ઘાટનો વિશાળ
 દરવાજો હોય ધર્મશાળા અણુવનારના કશા માલીકી હક
 ન હોય અને ધર્મશાળાના મુનિમના ઝોગડીઓ ઉપર
 ખોટા તાળા ન હોય ધર્મશાળાની અદર તથા આસપાસ
 સ્વચ્છતા જાળવવાની સખત ગોઠવણ હોય અને રસોડાની
 તથા શૌચની જરોજર વ્યવસ્થા હોય આરા ધોરણે ઉપર
 ધર્મશાળાઓ બધાય ત્યારેજ યાત્રાળુઓની સેવા સાધ
 વાનો ઉદ્દેશ ખરી રીતે પાર પડ્યો કહેવાય બાકી અત્યા
 રની ધર્મશાળાઓમા તો માત્ર ભાડું નહિ લેવામા જ
 ધર્મશાળાપણું જળવાઈ રહ્યું છે આથી વિશેષ કશો ઉદ્દેશ
 અત્યારની ધર્મશાળાઓ સાધી શકતી હોય તેમ મને તો
 લાગતું નથી અત્યારની ધર્મશાળાઓ કા તો રાજમહેલ
 જેવી હોય છે, નહિ તો પાજરાપોજ જેવી હોય છે આનો

અર્થ એજ કે ધર્મશાળાનો શુ ઉદ્દેશ હોય તે કોઈ સમજતુ નથી યાત્રાગુઓ તીર્થ ધ્યાનમા નિવૃત્તિથી રહીને બની શકે તેટલુ ધર્મવિહિત જીવન ગાળવાને માટે આવે છે આવી સગવડ ધર્મશાળા ન આપી શકતી હોય, આતું વાતાવરણ ધર્મશાળા ઉભુ ન કરી શકતી હોય તેા ધર્મશાળા અને વગર ભાડાના મકાનમા શુ ફેર ચલે ? માટેજ ધર્મશાળાના બાદ્ય દેખાવમા કે અન્તર શુદ્ધિ આવા ઉદ્દેશોના અનુમનજુની ખાસ અગત્યતા છે

તેવી જુલ ધર્મશાળા બાંધવામા થાય તે નીચે જુલ સાધુ માધ્વીના ઉપાશ્રયો બાંધવામા પડે તે નીચે જુલ ય છે આપણે આપણા સ્થાપત્યના નિયમોની અંદર અંદર ઉપેક્ષા કરી દીધી છે કે આપણા ગણોએ જુલ જુલ કોઈ મઠનો બાંધવાનુ કહેવામા આવે છે જુલ જુલ પની કોઈ હોટેલ કે નિવાસગૃહના નમુના જુલ જુલ ઉતારી લાવે છે અને તે પ્રમાણે મઠ, પ્રજ્ઞા કે આ ગીતે ચાલતા લવિષ્યમા શિખરજી મિન્દુ વિલાયતી નળીઆના છાપરાવાળા અને ગેલરી નેચર થાઈ માળાવાળા જિનમહિરો પણ બધારે જુલ જુલ જુલ થાય છે મકાન બાંધતા પહેલાં ફાઉન્ડેશન માટે તે મકાન બાંધવાનુ છે તેનો પ્રથમ નિર્ણય નેન અડ સરતી ચોના તથા દેખાવનાળા જુલ જુલ જુલ ધર્મશાળા કે ઉપાશ્રયો બાંધવામા અડ આગળની ઉપેક્ષા થનાથી તે તે સંસ્થાઓ ભાવને જુલ જુલ અનતી જુલ તેનો બગેબર વિચાર કરી હવેજુલ જુલ જુલ ન થાય એવી જોનસમાને ખાસ જુલ જુલ દેરી

હવે મળ વિષય ઉપર આવતા આજકાલે નવા નવા તીર્થો ઉભા થાય છે ત વિષયમાં જૈન પ્રજાનું ખામ ધ્યાન ખેંચવાની જરૂર લાગે છે અર્વાચીન તીર્થોના સોયણી પાનસર, જઘડીઆ, ઉપરિયાળા વગેરે ગણાય આ બધા તીર્થો ઉભા થવાનું મૂળ કારણ વિચારતા માલુમ પડે છે કે તે સ્થળોની આસપાસમાં જિનમૂર્તિ નીકળેલી અને તેવી તે તે સ્થળોનો મહિમા વધી ગયો અને તીર્થસ્થાનો ઉભા થયા, આવી રીતે તીર્થો ઉભા કરવામાં આપણે બહુ જવાબદારી વધારના જઘડો છીએ તે બહુજ વિચાર કરવા જેવી બાબત છે, વળી પહેલાના તીર્થોના નિર્માણ કેમ થયા હશે તેનો વિચાર કરતા આપણે જોઈ ગયા કે કા તો તે તે સ્થળોને તીર્થકરેના જીવન ચરિત્ર સાથે ગાઢ સંબંધ હોય અથવા તો તે સ્થળ સ્વત બહુજ સુંદર હોય માત્ર મૂર્તિ નીકળી એટલે એ સ્થળની તીર્થસ્થાન માટે યોગ્યતા સિંધ થઈ જતી નથી આવી રીતે નવા નવા સ્થાનો ઉભા થતા, જુતા અને વધારે મહત્વવાળા તીર્થ સ્થાનો પ્રત્યે લોકોની ઉપેક્ષા થતી જાય છે અને નૂતન વ્યામોહ વધતો જાય છે લોકોની શ્રદ્ધા અને ભક્તિ ધર્મની ખરી મૂંઝી છે, તે આમ નવા નવા સ્થળો પાછળ ખર્ચાય તે કાંઈ રીતે ઇચ્છતા ચોક્કસ નથી, આ બાબ તોમા શ્રાવણોને તેમજ સાધુઓને બહુ દુરદેશી વાપરીને વિચાર કરવો ઘટે ૥ નવી મૂર્તિ નીકળે તો માનપૂર્વક નજીકના મંદિરમાં પધરાવો પણ તેની પાછળ મોટા મંદિર અને મોટી મોટી ધર્મશાળાઓના ખર્ચમાં ઉતરવા જેટલી આપણી સંપત્તિ નથી અત્યારના સમયમાં તો જે

મદિરા અને પ્રાચીન તીર્થોનો અમુક વાગ્મો મળ્યો છે તેની સલાખ લેવાય તો ઝસ છે

આની માથે જ ઉપર જણાવેલી જાળતમા વિરોધા-
ભાસ કરાવતી એ નવું તીર્થસ્થાન ઉભું કરવાની દરખાસ્ત
કરના હું સાહસ કરું છું અને હમેશા મનમાં પ્રશ્ન થયા
કરે છે કે હીમાલયમાં આપણું એકે તીર્થસ્થાન કેમ નહિ ?
હિંદુસ્તાનની અપાટ ભૂમિ ઉપર આવેલા મોટા મોટા
પહાડો ઉપર જોનારું એક એક તીર્થસ્થાન હોય
અને હીમાલયમાં એક પણ કેમ ન હોય ? શ્રી અષ્ટાપદ
પર્વત હીમાલયમાં હોવાનું કહેવામાં આવે છે પણ અત્યારે
તો હીમાલયમાં તેનો કયો પત્તો લાગતો નથી તેની
અવેજીમાં હીમાલયમાં એક તીર્થસ્થાન જોનારે ઉભું કરવું
જ જોઈએ, નદીઓમાં ગંગાનો તેમ પર્વતોમાં હીમાલયનો
મહિમા જુદો જ છે અહિં નિઃસર્ગ સ્વચ્છદે મહાલે છે,
અને પરા નિવૃત્તિનો ખરો સાક્ષાત્કાર પણ અહિંજ રહેવો
છે યોગીઓ સદા હીમાલયને જ જાણે છે અને આ
ડોળાયેલી દુનિયાથી વિશુદ્ધ વવા માટે ઉત્કૃષ્ટ સ્થાન
હીમાલય ગણાય છે આવા સ્થળમાં અન્ય હિંદુઓના
અમરનાથ, ખદીનાથ, કેદારનાથ, જન્મોત્તરી, ગંગોત્રી વિગેરે
અનેક તીર્થ સ્થળો હોય અને જોનારું અહિં નામ નિશાન
પણ ન મળે ? આવા સ્થળમાં જોનારે જરૂર એક સ્થાન
ઉભું કરવું જોઈએ હીમાલયના ઉડાણમાં કોઈ એક સુંદર
અને વિશાળ ટેકરી ઉપર કેળ્યાથી ખરડની સ્વેત પર્વત-
માળા સાફ સાફ નજરે દેખાઈ શકતી હોય ત્યાં સુધે

આરસનું એક સુંદર મહિર અને નાની ધર્મશાળા
 બધાવી આપનાર કોઈ ઉદાર જૈનજીવુ ન નીકળે ? આજી
 દજી કટ્યાજીજી ધારે તો જૈનોની આ ખોટ તુરત પૂરી
 પાડી શકે પણ આવી ભાવનાઓ તે પેઢીના પ્રતિનિધિ
 એને પહોંચી વળતા કોણ જાણે ડેટલો સમય આવ્યો
 જાય આપણામા એનાન્ત નિવાસ, ધારણા, ધ્યાન, સમાધિ
 વિગેરે ઉચી આધ્યાત્મિક પ્રવૃત્તિઓ તદ્દન લોપ થઈ ગઈ
 છે તેને ઉત્તેજવામા આવુ તીર્થ નિર્માણ બગવાનું નિમિત્ત
 બની રહે, વગી પર્વત પ્રવાસનું કષ્ટ અને મજા-ઉભય
 સપાટ પ્રદેશના સરિયામ રસ્તે વિચરનારી જૈનપ્રજાને
 તદ્દન અજાણ્યા અજોચર છે આ ઝડ અને મજા અનુ
 ભવવાની જૈન પ્રજાને આત્મવિકાસ અર્થે ખાસ જરૂર છે
 બાહ્ય અને કૃત્રિમ રચનામા આનંદ માનનાર જૈનપ્રજા
 આવુ નિમિત્ત થયા મિવાય કુદરત વચ્ચે રહી અમિત
 આનંદ લોગવવાનો દહાવો ઠહિ પ્રાપ્ત કરી શકશે નહિ
 તદ્દપદાન્ત આરોગ્યભુમિ તરીકે પણ આવુ ધ્યાન નિર્માણ
 જૈનસમાજને બહુ બહુ ઉપકારક થઈ પડે આગા છે કે
 આ મર્વ લાભ પરપરા ઢોઈ ગસિક જૈન શ્રીમાનને અજ
 જીગોચર ધર્મે અને હિમાવચમા જૈનોનું તીર્થસ્થાન ઉભુ
 કરવાનું આજે મને આવેલું સ્વપ્ન આવતી ઠાલે નાચુ
 પડેલું જોવા આપતો મર્વે ભાગ્યશાળી થઈશુ

ઉપસંહાર.

(૧૬)

આપણે આટલી લાંબી લેખમાળાદ્વારા આપણા ધાર્મિક જીવનમા અનેક અગ્રે તથાસ્ત્રા અને તે સર્વ અગ્રેમા કળાવિહીનતા કેવી રીતે વ્યાપી રહી છે તેનું સામાન્ય રીતે નિરીક્ષણ કીધું સાથે સાથે મૂર્તિ, મંદિર અને તીર્થની વિગિષ્ટ સમાલોચના પણ કીધી આ લેખમાળા લગભગ એ વર્ષ સુધી લખાયેલ હોવાથી વિષયાન્નગામી નિવેદન કરવા પહેલાં જે જે વિષયોની અત્યાર સુધી ચર્ચા કરવામા આવી છે તેનો સક્ષિપ્ત સાર અહિં રજૂ કરવામા આવે તો પાચકને આખી લેખમાળાનો આશય તથા ધ્યેય સમજવામા બહુ સરળતા થઈ પડે

પ્રથમ આપણે કળા અને ધર્મનો સળધ વિચાર્યો આત્માનું લક્ષ્ય મરિચકાનેદ સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ છે એમ હિંદુ ધર્મની ત્રણ મુખ્ય શાખાઓ-વેદધર્મ, જૈનધર્મ, અને બુદ્ધ ધર્મ માને છે, તેમા 'આનંદ' સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ વિશ્વવ્યાપી મોંદર્યાના માક્ષાત્કારમા રહેલી છે અને સોંદર્ય માક્ષાત્કાર કળાશિલ્પતા વિના અશક્ય છે, તે રીતે કળાનો આત્માના પરમ લક્ષ્ય માયેનો સળધ સિદ્ધ થાય છે આત્મવિકાસ સર્વ ધર્મોનું લક્ષ્ય છે, આત્માને અનેક અપૂર્ણતાઓથી પૂર્ણતાએ પહોંચાડવા માટે અનેક વિધિનિવેધાત્મક રૂત્રોનું સર્વ ધર્મશાસ્ત્રો પ્રતિપાદન કરે છે આ આત્મવિકાસ એટલે શું ? અપૂર્ણતામાથી પૂર્ણતાએ પહોંચવું એટલે શું ? અસુખ્યોથી મુક્તિ થઈ મત્ય સમજવું, અધર્મનો ત્યાગ કરી ધર્મ

માર્ગે વિચરવું આમનથી વિમુક્ત થઈ નિર્જિ બારે જરૂર
સાન્દર્ભને અનુમતિ તો આત્મવિકાસ કલ્યાણ-પૂર્વતાપ્રાપ્તિ
કહેવાય આના મનમાં કળાવિષયક આત્મપ્રગતિનો સમાવેશ
વગર થઈ શકે. આ વિચાર આત્મોન્નતિપ્રાપ્તક ધર્મવિષયક
માથે કળાનો નબળા સારી રીતે સ્પષ્ટ કરે છે.

ઉપરાંત ત્રિદાન્ત તો ધર્મ અને કળાનો બહુ વિશાળ
અર્થ લઈએ તો જ ઘટી શકે છે પણ કળા અને ધર્મને
લોકપ્રચલિત સમુચિત અર્થ લઈએ તો પણ જુદા જુદા
ધર્મોના સંગઠન, વિહાસ અને પ્રચારમાં કળાએ જે ભાગ
જાળવ્યો છે અને જુદી જુદી કળાઓની પ્રગતિ અને પાંચ
શુદ્ધિ કરતા રહેવામાં કહેક ધર્મે જે કાર્ય કીધું છે તે અત્યંત
હાતોશી સુગમ્ય થઈ શકે છે, તેમજ પ્રત્યેકનો ઉત્કર્ષ
અને અપકર્ષ અન્યના ઉત્કર્ષને અપકર્ષ સાથે દેટલો નિર્મિત
સંગઠન ધરાવે છે તે પણ કળા અને ધર્મને લગતા દેશ
શના ઇતિહાસ નીરખવાથી સહ જ માણુમ પડે તેમ
જણી એક દેશનું અન્ય દેશ ઉપર શાસન સ્થપાય ત્યારે
વિજેતા દેશની સંસ્કૃતિનું શાસિત દેશના કળા અને ધર્મ
ઉપર નિયંત્રણ સ્થપાયા વિના રહેતું નથી અને તેના પાંચ
ધ્યામે ઉમયમાં અનેક સુમાશુભ પરિવર્તનો થવા માટે
તેમાં જગતે શાસિત પ્રજા સારાસારની તુલના કરવાની શરૂઆત
સુમાની બેસે છે, ત્યારે તે પ્રજાના કળા અને ધર્મ ઉપર
જિજ્ઞાસુપ્રતિજિજ્ઞાસાથે એકમેકના અધ પતનને પોષતા બને
છે આવી સ્થિતિ ચિરકાળથી પરત્રતાપીડિત આપણા
ભારતવર્ષની થઈ પડી છે એ ભારતના ઇતિહાસ સરે
ધકોને સુગમ્ય છે આથી આપણી કળાવિષયક પ્રવૃત્તિ

આમિના સત્યો પણ આવી અધોગત સ્થિતિને પામ્યા
 કે જીનોને જમણવારમા જમતા બેઠા બેઠીને અન્યને સૂગ
 આવે, કોઈને આનંદ ન થાય, વ્યવસ્થામર બેસવાનું કે
 સ્વચ્છતા જાળવીને ખાવાનું કોઈ સમરે જ નહિ ઘણી
 વખત તો પીરગનાર ઉપર જોવી ધમાલ થાય કે જમનાર
 વર્ગ પશુસમુદાય જ હોય જોમ લાગી આવે

પર્વોની ઉજવણીમા પણ કોઈ જાતની કળા દેખાતી
 નથી પર્વો આનંદસાધક અને ધર્મસાધક બે પ્રકારનાં હોય
 પર્યુવણની ઘટનામા જન્મે પ્રકારના પર્વોના મમ વેશ થઈ
 જાય છે, છતાં તેનો સુપન ઉતારવાનો કે ઘોડીયા પારણા
 જીનાવવાનો આનંદસાધક વિભાગ માત્ર અન્ય ધર્મના પર્વો
 ઉપરથી યોગ્યાયોગ્ય વિચાર શૂન્ય અનુકરણનું પરિણામ
 હોઈને કળા દ્રષ્ટિએ બહુજ ખામીવાળો લાગે કે અને
 તેથી જોન દર્શનનું ગહમ્ય સમજનાર આવા આનંદ ઉત્સ
 વમા ભાગ લેના અચકાય છે, મહાનીર જયતી ઉજવતા તો
 હજુ કોઈને આવડતી જ નથી, પૂર્ણિમાને પર્વ તરીકે ગણતા
 છતાં પૂર્ણિમાની રત્રિએ તો જોન ભાઈઓ ઘરમા જ બેસ
 રહે છે બીજા પર્વોની ઉજવણીમા કળાની દ્રષ્ટિએ અભિ
 માન લેવા જેવું ઠ્યું હોતું નથી

હવે જોન મૂર્તિપૂજા ઉપર વિચાર કરીએ જોન મૂર્તિ
 પૂજા એટલે એક જાતની આદર્શપૂજા જે તીર્થ રત્ન શાસન
 સ્વીકારી આપણે ધર્મ માર્ગે વિન્ન વેા લાગ્યથાળી થય
 છીએ તેનો આપણા ઉપર પરમ ઉપકાર ગણાય. તેમણે
 ઘર તસાર છેડી પરમ સત્ય સમજવા જે મન્યાસ સ્વીકાર્યો
 અને સત્યસિદ્ધિ કરી તે સન્યાસનું-યોગારૂઢ પવિત્ર જીવનનું

નિરતર સમગ્ર કરાવે તેવી આરત કે પાપાણની જિનમૂ
તિંતુ નિરતર પરિગીલન તે જૈન મૂર્તિપૂજા આવી જિન
મૂર્તિ મનુષ્ય જીવનની ઉચ્ચામા ઉચ્ચ ભાવનાઓની ઘોત
દોષને અન્ય દેખાતીઓમા ગણુ ઉચ્ચ સ્થાન ધરાવે છે
મૂર્તિની પ્રભુતા તેના નિષ્પરિગ્રહિત્વમા યોગીને યોગ્ય પર્ય
કામનમા, સન્યાસીને યોગ્ય સાદાઈમા રહેલી છે તે
મૂર્તિનો ભાવ કે ભાવના નહિ અમજનાર જૈન સમાજે તેન
થી દશા દીધી છે ?

મૂર્તિને પ્રથમ તો ચતુ ટીવા ચોડના માડયા ? મોઢ
ઉપર તાબુજી રચના કરવા માડી ! ચઢન ઠોડી કેશર વિશે
પર્ત આદ્યુ અને મૂર્તિને જર્જરિત કરવા માડી ! કેળવન
બીજી અયોગ્યતાનો પણ કોઈએ ખ્યાલ ન દીધો ! ચતુ
ઓના અગદા ચોડવાથી મૂર્તિની આખી મુદ્રાને કટવે
મકકો પડાય છે તેનો તો દોષને વિચારજ ન આવ્યો
યોગીના કપાળમા આડ અને તિલક શા ? માથે મુગદ,
કાન કુડા, બાજુએ પાખર, હાથમા કેકણ, ગળામા હાલ
અને જ્યેષ્ઠીમા નાળીએર, આ ઉપરાંત સુરૂપ મૂર્તિને
એવન કુરૂપ બનાવે તેના છાતીએ બીબીદય અને શ્રીવ
૧૩-આ સર્વની જિનમૂર્તિ ઉપર યોગ્યાયોગ્યતાનો કોઈ
વિચારજ ન હોય જોવી રીને રામ ૬ વિષ્ણુની મૂર્તિ ઉપર
રોમાઓ ધાય તેવી જોડિ પણ પદ્મામનરથ રાનીના દેહ
ઉપર ધાય, લતબલતની આગીઓ ગ્યાય, અડીટો કરાય,
પડિયાળો મુકાય ! આ મર્ત આપણી પ્રાવિહીનતાની પરા
કાણા જ મૂર્તિ કે ભગવાન મટી લોકો દેખાય તે
ભગવાન ની મૂર્તિનો ॥ કર્મ કે અપકર્મ સમજનો ? આ ઉ

રાત આપણી જૈન મૂર્તિઓમા ઘીલકુલ વિવિધતા દેખાતી નથી, પણ એ પણ એટલું જ ધ્યાન ખેંચે તેણે છે મૂર્તિ ઘડાવવામા એક સુદર સપ્રમાણ અવયવવાળો યુવાન ઉપ જાવવા સિવાય આપણને બીજો વધારે જાગ્યે જ ખ્યાલ હોય છે આથી બુદ્ધની જુદા જુદા અંગોમા રહેલી મૂર્તિઓ નિરખવામા જે મજા આવે છે તે મજા કે આકર્ષણ જિન મૂર્તિઓ નિરખવામા નથી અનુભવાતું સગવાનની જુદી જુદી સ્થિતિની મૂર્તિઓ કરવાનો પણ આપણામા પ્રચાર દેખાતો નથી, તેથી મૂર્તિઓ પ્રત્યે પણ આપણી રસિકતાપૂર્ણ ભક્તિ છે એમ કહેવાનો આપણને કશો હક ગ્રહેતો નથી

હવે મદિરનું પ્રકરણ તપાસીએ મદિર કેવા અંગમા હોય જોઈએ તેના ખ્યાલ આપણે છોડી દીધા છે પૈસા હોય તે મદિર બધાવવા પાછળ વાપરી નાખવા જોઈએ તેમ ધારી ગીચ વસ્તીવાળા શહેરોની વચ્ચેમા વહો ઠેકાણે ખુબ મદિરો ભરી દીધેના જોવામા આવે છે આ રીતે મદિરનો આદર્શ અવનતિ પામે છે મદિરનું લક્ષ્ય અસિદ્ધ બને છે વળી મદિરમા શણગાર બહુ થાય છે, પણ શણગાર સાથે સાદાઈનું સરક્ષણ વિસરાતું જાય છે શોમા કરવામા આવે છે તેમા પણ આખોને આજવાનો જ પ્રધાસ હોય છે, આખને આનંદ કે શાન્તિ આપવાનો હેતુ જણાતો નથી તેથી જે ઉત્કૃષ્ટ પ્રકારનું વાતાવરણ જૈન મદિરમા વ્યાપી રહેવું જોઈએ તે જાગ્યે જ ડોષ કેઈ ઠેકાણે અનુભવાય છે ચિત્રામણ કરવામા તો પહેલા જણાવ્યું તેમ ઇતિહાસ ભૂલાય છે, સ્થળગૌરવ વિસરાય છે, મદિરના ચિત્ર પાત્રોમા દીનતા-યવિત્રતા જોઈએ તેને સ્થાને મદોન્મત્તતા

અને વિકારવશતા ઘણી વાર નજરે પડે છે અને પૌર્વાત્ય
 અને પાશ્વિમાત્ય કળા જે જે મુખ્ય અશોભા જુદી પડે છે
 તેનું તો આપણા ચિત્રકારો તદ્દન ભાન ભૂલી ગયા હોય
 એમ લાગે છે ડોલરકામ કે બાધકામમાં પણ આજ દશા
 ભેવામાં આવે છે, નહિ તો અત્રેજી વાવટા અને રાજચિ-
 ન્દોની આકૃતિઓના આવેળન ભેવા ન મળે, દેવી શક્તિથી
 ઉડતા દેવતાઓને બદલે પાખોવાળી પરીઓ અને ફિર
 રતાઓ ન ગોઠવાય, કમળ અને ચબેલીની રચનાને બદલે
 'ફૂગોટ મી નોટ' અને 'વાયોલેટ' ન દેખાય બાધકામમાં
 પશ્ચિમના ક્રિશ્ચિયન મદિગની બાધણીનું અને જુદા જુદા
 અવયવોનું બહુ અસબદ્ધ અનુકરણ મદિગમાં વધતું જાય
 છે, તે પણ એટલુંજ શોચનીય છે મદિરમાં 'લ્યોહિદાર
 કાર્યમાં પણ આવી ગભીર ભૂલો નજરે પડે છે પ્રાચીન
 મદિરને સમરાવનાર તે મદિરની પ્રાચીનતાને પુનર્જીવન
 આપવાનું ધ્યાનમાં રાખતો નવી, પણ તે મદિરને બને
 તેટલી અર્વાચીનતા આપવા પાછળ દ્રવ્ય-ચય કરે છે અને
 તેથી આપણા તેવી ગીતે સમરાવેલા મદિગે તો સીતેર
 એવી વર્ષનો ડોનો અત્રેજી પોશાકમાં જેવા દેખાય તેવા
 ઉપહાસયોગ્ય દેખાવ આપે છે મદિરોમાં વિશ્વાયતી લાઠીઓ
 વાપરવામાં આવે છે તે પદ્ધતિમાં તમજ લાઠીઓની
 ગોઠવણ અને પમદગીમાં પણ એવીજ રસશૂન્યતા અથવા
 વિવેકશૂન્યતા પ્રગટ થાય છે, વળી આપણા મદિરોમાં કાંવે
 તેટલી અને ગમે તેવી મૂર્તિઓ ગોઠવવાનો, રીવાજ પણ
 પ્રમાણશૂન્યતા સૂચવ છે ખરી રીતે એક ગર્ભદારમાં
 એકજ જિનજિબ ભેઠજો આને બદલે પદર, વીર કે
 પચ્ચીશ મૂર્તિઓનો સમૂહ બનાવે એક સાથે ગોઠવાયેલા

જોવામા આવે ત્યારે મહિરમા 'મ્યુઝિયમ'ની ખાન્તિ થયા વિના રહેતી નથી, વળી મહિરમા જોસાડવામા આવતી મુતિઓના ઘાટધુટનો પણ બહુ વિચાર કરવામા આવતો હોય તેમ જણાતુ નથી મૂર્તિ સુંદર અને ભાવવાદી ન હોય તો દશ ન કરનાર ઉપર શી રીતે પ્રતિભા પાડી શકે ?

આપણા પૂજન યવહારને વિચારીએ તો કેટલાક તત્ત્વો અવશ્ય બહુ સુંદર લાગે છે, પણ આરતી ઉતારવાની કે પૂજા સંભાળવાની આપણી રીતોમા ઘણું હાસ્યપદ 'બનતું જોવામા આવે' । અત્યારની કાશીઓની કડકતા કાનને બહે । બનવી દે દે, તેને બદલે મધુર અને કાનને કેટાળો ન અમે તેવી કાશીઓ જનાવવા તરફ કોઈનું હજી 'માન' જોવાયું નથી, વળી સોના રૂપા કે તાબાના મિકકાઓ મૂકવાનો પ્રચાર બહુ વધી પડ્યો । તે આપણી વણિકશાહીનું પાંજરા છે સોનું રૂપું મૂકવું હોય તો પણ અંગ્રેજ પુરુષની અને છાપની રેખાવાળા સિકકા શું કામ મૂકવા ? આપણા ધાર્મિક ચિન્હોથી અકિત સુંદર આકૃષ્ટ વાળા સોના રૂપા કે તાબાના 'પતરા મૂકી ન શકાય ? મહિરમા આવતા નરનારીઓના પોશાક વિશે પણ કહેવાની જરૂર છે કે આપણે મહિરને અને ગજદગ્ગનાર અથવા તો વિલાસસ્થાને જુદા પાડી શકતા નથી, તેથી જેવો પોશાક પહેરીને આપણે ગજદગ્ગનાર કે વિલાસસ્થાનમા જઈએ છીએ તેજ પોશાકથી માપણા સ્ત્રીપુરુષો મહિરને શોભાવે છે, વળી નાના ઝાઝરાઓને તો મહિરમા સાહેબ બનારીને લાવવામા આવે છે આતું આચરણ મહિરની પવિત્રતા દિવ્યતા-અમજનાર કેમ કરે ?

આધુનિક જિનમદિરની વિકૃતતા એ બાબતથી વધારે અપદ થાય છે, અને તેથી તે એ બાબતમા સુધારો થવાની ખાસ આવશ્યકતા ગણાય જ્યારે ભગવાનની મૂર્તિની આડે ડપાના બારણા ડે જાળીઓ, દેખાય છે ત્યારે જગદુપકારક મહાવીર આદિ તીર્થ કરોના આદર્શને 'આઘાત લાગતો અનુભવાય છે એ જિનમદિર 'અભગદાર' ગણાઈને કુનિયાના મર્વ દેવમદિરોને દષ્ટાન્તરે થઈ જાય તો જિનમદિરના બારણે તાળા હોય, ઠરવાળ બંધ હોય, ચોક્કીદારો ચોક્કી ડગતા હોય ! આ સાધારણ વિપર્યાસ ન ગણાય ! આ અભગદારત્વનો નાશ થવાનું કારણ મદિરનું મલયત્વ છે અને આ મલયત્વનું કારણ મદિરના અમર્યાદિત પરિગ્રહત્વમા રહેલું છે આ અમર્યાદિત પરિગ્રહત્વને અગે દેવમદિરમા તીજોરીઓ દેખાય, બહાર બહુધારી જમાદારો જોવામા આવે અને મદિર ભેવી પવિત્ર સસ્થાનુ વેપારીની પેઢીમા સક્રમણ થાય મદિરનું પરિગ્રહપ્રમાણ એકદમ સક્રિય કરવામા નહિ આવે ત્યાં સુધી મદિરમા સાંકાઈ નહિ આવે અને નિર્ભયતા નહિ જન્મે, અને વગી જ્યાં સુધી મદિરો ખગ અર્થમા નિર્ભય ન થાય ત્યાં સુધી અભગદાર, તો તે ડેમજ બની શકે ?

ખીજી બાબત ઘી બોલવાને લગતી છે ત્યારે મદિર પેઢી બને ત્યારે મદિરની અદરના વ્યવહારમા પણ પેઢીના તત્ત્વો આવી જાય તે સ્વાભાવિક છે વળી આપણું જીવન બમણું તત્ત્વોથી ભરેલું અને મોઢો સદા અને હરણના સરકારોથી સન્કારિત થયેલું, તેથી મદિરમા ઘી બોલવાને અગે ધતી અશાન્તિ, રસાકસી, હરિશ્ચંદ્ર તેમજ હરણની જ પરિભ્રમણનો નિરન્તર ઉપયોગ આખા મદિરના ઉચ્ચગામી

પવિત્ર શાન્ત વાતાવરણનો કેટલો ઘાતક છે તેનો આપણને કેમ ખ્યાલ આવે ? પણ ઘી બોલવાનો રીવાજ જ્યાં સુધી બે પ્રકારની માન્યતા ન ટળે ત્યાં સુધી ફર કરવો અશક્ય છે એક તો બીજી મૂર્તિઓ કરતા મૂળનાયકની પૂજામાં અને બીજી મૂળનાયકની પાછળની પૂજા કરતા પહેલી પૂજામાં વધારે પુણ્ય રહેલું છે-આ બે પ્રકારની માન્યતાઓથી જન મમાલે છુટા થવાની પહેલી જરૂર છે આ માન્યતાઓને શાસ્ત્રીય આધાર હોઈ ન શકે તે સાસનું શુદ્ધ સમજનાર કણ્ઠ કથા વિના નજ રહે સામાન્ય લોકોમાં આ જ્ઞાન ફેલાવવાની ખાસ જરૂર છે જો તેમ નહિ થાય તો મંદિરને ખરી સાદાઈ કે શાન્તિ નહિ મળે, અને આપણી સામાન્ય સામાજિક કે સામાજિક સંસ્થાઓથી મંદિરમાં કશી વિશેષતા રહેવા નહિ પામે.

જેન તીર્થોના સળધમાં વિશેષ ખાસ કહેવાનું રહેતું નથી જો બાળતો જિનમંદરના વિષયમાં જણાવી તે તીર્થોને વધારે ન્યોટ રીતે લાગુ પડે છે સામાન્ય મંદિર કળ્તા તીર્થ ઉપર જનતાનો બહોળો સમુદાય એકત્રિત થવો હોવાથી તીર્થની જવાબદારી ઘણી વધારે છે, તીર્થની પરિશુદ્ધ તમજ ચોખા ખાસ જરૂરના છે ગીત્ય શહેરોની વચ્ચે આવેલા મંદિરોમાં ગમે તેટલા પ્રયત્ને પણ જોઈએ તેટલી શાન્તિ કે પવિત્રતા ન સચવાય. તીર્થ ઉપર તો શાન્તિ અને પવિત્રતા ખાસ રક્ષિત-ય ગણાય વળી સાદાઈ પણ તીર્થનું એટલું જ ઉપયોગી અંગ છે આ ત્રણે બાળતો દિન પ્રતિ દિન પડતી જતી જોવામાં આવે છે તે બહુ શોચનીય છે વળી જુના તીર્થોનું સંરક્ષણ તો યથા શક્ય નથી અને સ્થળ કે મમયની ચોખ્ખતા વિચાર્યા વિના ખાસ કારણ સિવાય

નવા નવા તીર્થો ઉભા કરાવે એ છ દ લાગ્યો છે તે આપણી
 પ્રજાભક્તિ સિદ્ધ કરતું નથી, પણ નવા નવા મંદિરો બના-
 વવા પાછળનું આપણું ગાડપણ સિદ્ધ કરે છે એક બાજુ
 ડોનાના સુદરમાં સુદર નસુનારૂપ, મારવાડ, મેવાડ તેમજ
 શુભશતમા આવેલા અનેક પ્રાચીન જિનમંદિરો ડાળવશાત્
 નર્મરિત થતાં જાય છે અને બીજી બાજુએ જરૂર ન હોય
 ત્યાં અનેક દેવાલયો અને પ્રતિષ્ઠાઓ થઈ રહ્યા છે અને
 ભગવાનની મૂર્તિને સુરૂપ (૧) બનાવવા લાગેા રૂપિયાના
 બાબુપણે ઘડાઈ રહ્યા છે આથી ખરે સૌદર્યલક્ષી આપણા
 હાથમાથી મરકતો જાય છે અને ખાલી તડલાલી ઠાઠ આપણે
 ઉભો કરીએ છીએ આ પણ એક જાતની ચોચનીય કળા
 શૂન્યતા જ ગણી શકાય

આવી રીતે આપણા ધાર્મિક જીવનની મર્વદેશીય સમા-
 લોચના કરતા માહુમ પડે છે કે પ્રસ્તુત કળાવિહીનતા
 આપણા ધાર્મિક જીવનમા મર્વત્ર વ્યાપી રહી છે આથી
 નર્વ ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓમાં ઉભો રમ કે સસ્કાન્તિ દેખાતી
 નથી સર્વ ઠેકાણે જડતા-શુષ્કતા દર્શન દે છે આથી
 કળાવિહીનતા ઠેટલાકને ઉપેક્ષા કરવા લાયક લાગે છે, પણ
 જે વિશાળ અર્થમા એ આપી-રહેલી કળાવિહીનતા મુકુટ
 કરવા પ્રયત્ન કરીએ છે તે વિશાળ દૃષ્ટિએ ધાર્મિક પ્રજ્ઞો
 નિહાળતા જો તત્સબધે વિચાર કરવામા નહિ આવે તો
 મને તો ભવિષ્ય ખુલુ ચિન્તાજનક લાગે છે વિવિધ કળાઓ
 ધર્મભાવનાઓને લોભદ્વય સાથે જોડવામાં ચીમેટનું કામ
 કરે છે, આ ચીમેટ દૂર થાય એટલે ધર્મ લોભદ્વયથી
 અડગો થવા માટે કળા એ ધાર્મિક જીવનનો પ્રાણપોષક
 રસ છે; તેનો સચારે મદ પડે એટલે ધર્મસત્થા લાય

રોગથી ઘસાવા માટે આવી કળાવિહીનતા માત્ર આપણને લાગુ પડે છે એમ નથી અન્ય ધર્મોની સરથામાં પણ આવી રસગૂન્યતા નજર પડે છે, જે જે ટીકાઓ આપણી ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓના અંગે કરવામાં આવી છે તેવીજ ટીકાઓ અન્ય ધર્મોની તેવી તેવી પ્રવૃત્તિઓને પણ લાગુ પડે તેમ છે ફર માત્ર એટલો જ કે આપણે આ જાળતમા બીજાઓ કરતા વધારે અધ પતિત થઈ ગયા છીએ

પણ આપણી જાળતમા આમ જનવાનું કારણ શું ? મન તો આપણી સર્વ ઉચી વૃત્તિઓ ઉપર વ્યાપારી વૃત્તિનું આધિપત્ય મુખ્ય કારણ લાગે છે જૈનધર્મના મુખ્ય પ્રભુતા મહાવીર ક્ષત્રિય હતા, તેના મુખ્ય ગણધર ગૌતમ બ્રાહ્મણ હતા, તેમના પ્રરૂપેલા ધર્મને બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય વૈશ્ય અને શુદ્ર-આદિ વર્ણના લોકો અનુસરતા હતા, તેથી આપણું પ્રાચીન ધાર્મિક જીવન વિવિધતાથી ભરેલું હતું અને એક વર્ણની ઉણપો અન્ય વર્ણોની અધિકતાથી પૂરાતી રહેતી અત્યારે પરિસ્થિતિ ભિન્ન છે આજો જૈનસમુદાય ઘણું ખર્ચ વૈશ્યવેપારી છે, તેથી ધર્મના વર્તમાન સ્વરૂપમાં પણ એક દેશીયતા આવતી જાય છે અહિંસાના અનુપાલનમાં બીડતાનું મિશ્રણ દેખાય છે અને વ્યાપારપત્ર સ્થળ અને મુક્તિ હિંસાને આપત્તિધર્મ તરીકે ગણી ઉપેક્ષવામાં આવે છે, સત્યના પાલનમાં લાભાલાભની ગણતરીઓ મુકાય છે અને વ્યાપાર કાર્ય પરત્વે મસત્ય જોલવામાં તો કશો દોષ જ ન હોય એમ વર્તાય છે, પરિવ્રજપ્રમાણ જામતા પોતાનો વર્તમાન પરિવ્રજ ઠેમ ઘટાડવો તેનો વિચાર કરવામાં આવતો નથી પણ પરિવ્રજપ્રમાણ કરવાના બહાને પોતાની સ્થિતિ પ્રમાણે ભવિષ્યમાં જેટલું દ્રવ્યોપાર્જન શક્ય લાગે તેનો

આક નક્કી કરવામા આવે છે વણિકને જીવનમા એકજ
ધુન હોય-પૈસા પેદા કરવાની આની આડે સર્વ કાર્ય ગૌણ
બની જાય છે, મર્વ વસ્તુ અને વિષયોની કિંમત તની દ્રવ્યો-
પાજ્ઞ શક્તિ ઉપર અકાય, એટલે કબાની ઉપાસના તે
તેને મૂર્ખાઈનું લક્ષણ લાગે આથી તેની ગમત્તિ સદા અણુ
વિકસી જ રહે તેથી તેના શોષના વિષયોમા રસિકતા ન
હોય પણ રક્ષતા જ ભરેલી હોય તેને સુદર ચિત્રમા અને
રંગના ડખકામા બહુ ફેર ન દેખાય, મધુગ ગીતમા અને
નાટકી તરંગમા બહુ તક્ષવત ન લાગે, કળા અને સસ્કા
રિતાની દ્રષ્ટિએ બહુ ઉતરતા દગ્ગજની ચીજો તરફ તે
આકર્ષાય, હૃદયના મુદર દ્રવ્ય કરતા લક્ષમડપ કે રાજ
મહેલમા તે વધારે મોહાય, વીણા કે જળતરંગના શાન્તિ-
મય અણુઅણુ ઠરતા બેન્ડવાજનો ઘોઘાટ તેને વધારે પ્રિય
લાગે, સાદી અને સુદર રચના કરતા કળા વિનાનો તકલાદી
સબકો તેને વધારે ગમે, આવીજ સ્થિતિ આપ્યા જૈન સમા-
જની થપ્પ રહી છે અને તેનું પ્રતિબિંબ તેના ધાર્મિક
જીવનમા દેખાઈ રહ્યું છે ડેટલીક ઉપયોગી ધાર્મિક સ્થાઓ
વિષે પણ જૈનસમાજનું વલણ તે સ્થાની લાવનાઓને
વધાર્થ સમજવા તરફ કે તેનો ખરોખર અમલ કરવા તરફ
નથી હોતું, પણ તે તે સ્થાઓને દ્રવ્યનાન મનાવવા તરફ
વધારે ઢળેલું હોય એ તે જગતની દ્રવ્યથીજ શોભા માને
છે, નિષ્કલ્પન મહાવીરના જીવનની કવિતા ખરૂ પૂઠો તે
તેના આત્માને કદી સ્પર્શતીજ નથી આવી માનસિક વૃત્તિમાં
ફેગફાર થવાની ખામ જરૂર છે આપણી કટાતી જતી રસ
વૃત્તિને શુદ્ધ સાધનો પડે મતેજ કરવાની પરમ આવશ્યકતા
જે જે જગતમા જન્મ લીધો છે તેમા દ્રવ્યોત્પાદક યત્ર

બનીને જીવન ગાળવાથી જન્મસિદ્ધિ થતી નથી આપણે જગતને જાણવું જોઈએ, જગતના સૌન્દર્યને અનુભવવું જોઈએ તે માટે સૌન્દર્ય પરીક્ષણશક્તિને આપણે કેળવવી જોઈએ આ દિશાએ પ્રયત્ન થશે તો સહેજે ધાર્મિક જીવનમાં દેખાતી કળાવિહીનતા હટી જશે અને સમગ્ર ધાર્મિક જીવન નવપાલિત થઈ રહેશે.

પણ આપણે પરિવર્તન સાધવા માટે કરવું શું ? આ સમયમાં વ્યવહારૂ સૂચનાઓ કરવામાં આવે તો જે વર્ગને આ લેખમાળામાં દર્શાવેલા વિચારો આદરણીય લાગતા હોય તેમને જરૂર ઉપયોગી થઈ પડે કળાવિષયક કેટલીક બાબતો એવી હોય કે જે તેમાં તે વિષય તરફ અભિરૂચિ યથા માટે એટલે સહેજે તે દિશાને પ્રગતિ સધાવી ગરૂ થાય મગીત કે ચિત્રકળાની વસ્તુઓ ઉપજાવવામાં નૈમર્ગિક શક્તિની આશરકતા છે ખરી, પણ તે વસ્તુઓમાં રહેલું સૌન્દર્ય અનુભવવામાં તો સામાન્ય સમજણ અને તે તે વિચારોના સામાન્ય પરિચય જ જોઈએ સરસ ગણાતા ચિત્રો અભિરૂચિ પૂર્વક જોવા માંડે, હલકા અને નકલી ચિત્રો તરફ તરત અણગમો આવવા માડશે, સાગ ગાયનો માલગો, હલકા બીલકૂવ નહિ ગમે, બીણા કે હીલકૂબાનો પરિચય કરે હારમોનિયમ ઉપર તુરત કેટાણો આવશે, કુદરતના રમ્ય સ્થળોમાં વિચરવા માડે, મોટી હવેલીઓમાં ચોવીશે કલાક જરાઈ ગ્લેના તરત મુંઝવણ થવા માડશે, વન પખીઓના ઠ લોહ અનુભવો, બનરના યોધાટવી મન તરત પાછું હઠશે, કોઈ પર્વત શુક્રામાં કે ત્રિનાલયમાં નિર્વસ્ર, નિરલકાર, ધ્યાનનિમીલિત ચક્ષુવાળી ભાવપૂર્ણ જિનમૂર્તિના ધ્યાનપૂર્વક દર્શન કરવા.

માટે, આમુલ્યોથી ભરેલી વિકૃતતા સહેજે પ્રતીત થઈ જાય, ત્યાં લોકોની આવવા જવાની ધમાલ બહુ ન હોય તેવા શહેર/જિલ્લાના કોઈ સાદા અને શાન્તિપૂર્ણ મંદિરમાં જવા માટે, જાતજાતના કૃત્રિમથી ખીચો ખીચો ભરેલા અને ધી ઓલવાની ગર્જનાથી સદા ગાજના મંદિરો તે તે અગોમા અમહિત્વ તુરત સમજાયે, શિખર-જીના પવિત્ર તીર્થ ઉપરની શાન્તિ અનુભવી આવે. શત્રુજય ઉપર ધી ઓલવાની, જળયાત્રાની, પૂજા કરવાની ધમાલથી તમને જરૂર ત્રાસ આવવા માડશે આવી રીતે જ્યારે સમજાયું મુઠકે અને દૃષ્ટિબિંદુ ફરે એટલે કેટલાક મુધારાઓ તો સ્વાભાવિક રીતે જ થયા માટે એમ છતાં પણ કેટલીક બાબત તો એવી છે કે જેમાં યોગ્ય પ્રવૃત્તિઓ આદરવામાં આવે તોજ પ્રસ્તુત વિષયમાં ચતુર પ્રગતિ સાધી શકાય આ દૃષ્ટિબિંદુથી અહિં માર્ગદર્શક કેટલીક સૂચનાઓ ઠરવા હું ગળ લઉં છું

(૧) જૈનશાળાઓના વ્યવસ્થાપકોએ નીચેની બાબતો ધ્યાનમાં લઈ બને તેટલો અમલ કરવો

(ક) દરેક જૈનશાળા કે કુમારશાળામાં એક સંગીત શિક્ષક જોડવો

(ખ) વિદ્યાર્થીઓને મૂળ ગોમા તેમજ પ્રચલિત દેશીમાં જૈન પદ્યો (પૂજાઓ, સ્તવનો, સુઓ) વિગેરે ગાતા શિખવવું જોઈએ,

(ગ) બની શકે તો એકાદ વાજીત્ર ગિજાવાની તેમજ જેને રસ હોય તને તબલા શિખવવાની ગોઠવણ થવી જોઈએ

(ઘ) વિદ્યાર્થીઓમાંથી ગાયનમહાજીઓ ઉભી કરવી જે સાદા મનમોહક ગાયનો ગાતા, હારિયાત્મક લેતા

તથા નૃત્ય કરતા શીખે કન્યાશાળામાં કન્યાઓ
ગરબી તથા ગહુલી ગાતા અને રાસ શુધના શીખે

(૬) દરેક વિદ્યાર્થીને સમ્પૂર્ણ શ્લોકો શુદ્ધ રીતે બોલતા
તથા મરસ ગીત ગાતા આવડવા જોઇએ

(૨) સ્વામીવાત્સલ્યના સબધમાં નીચે પ્રમાણે વ્યવસ્થા
થવી જોઇએ

(ક) સ્વામીવાત્સલ્યની જગ્યા વિશાળ અને સ્વચ્છ અને
છબીઓ, તોરણો, વાવટાઓ કુડાઓ વિગેરે
અની શેઠે તેટલી શણગારની જોઇએ આ સબ
ધમાં પાશ્ચિમાત્યના જમણુવારના રથજો જોઇને
તે ઉપરથી ઘટો લેવો

(ખ) જમવા માટે પક્ષિતબધ બેસવાનો રીવાજ જોઇએ તે
માટે લાખી પાટલીઓની પદ્ધતિસર હાર ગોઠવવી

(ગ) જમનારની સજ્જાના પ્રમાણમાં જગ્યા નહોતી
હોય તો જેટલા પક્ષિતબધ એક સાથે બેસી શકે
તેટલાએજ બેસવું બાકીનાએ જગ્યા સુધી જમવા
જેઠેલા જમવાનું પૂરું ન કરે ત્યાં સુધી શાંતિથી
બાજીએ ઉભા રહેવું

(ઘ) આપણામાં કેટલાક કારણોસર પચાસલિ ઠે - કેળના
પાનમાં ખાવાનો રીવાજ નથી તે તેને બદલે
થાળીઓ વપરાય છે તે કા તો દરેક જમનારને
ઘેરથી જ લાવવાનો હુકમ હોવો જોઇએ અથવા
તો જો સઘ આગળ દરેક જમનારને એક થાળી,
જે વાટકા તથા એક કાચો આપવા પૂરતી અને
વારવાર કલ્પ કરાવવા અને દરેક જમણુવારે ઉટ
કાવી ચોખ્ખા રાખવા પૂરતી દ્રવ્યની સગવડ હોય

તોજ જમનારને થાળી વિગેરે પૂરા પાડવાનો વિચાર કરવો. અત્યારની પદ્ધતિ તો અતો બ્રહ્મ તતો બ્રહ્મ કરે તેવી છે

- (૬) પાણી તેમજ રસોઇના ઠામ બહુ ચોખ્ખા લેઇએ
- (૭) પીરસનારે જમનારને કે જમનારે પીરસનારને અડધુ ન લેઇએ
- (૮) બીજી ખાવાની વસ્તુઓ માફક પાણી પીરમવું લેઇએ, પાણી લેવા કેઇએ પાણીના ઠામ સુધી જવાનું હોય જ નહિ
- (૯) જમવા બેઠેલી પક્ષિમાથી કેઇએ ઠંડવાનું જ ન હોય, ઝોડામા તો ડેઇ કદિ પ્રવેશ કરી શકે જ નહિ
- (૧૦) જમી રહેલા ઠામ સાર કરવાની ચોખ્ખાઇ ભરી ખાસ સગવડ લેઇએ, એકું એકું થાય તે બાળી નાખવું
- (૧૧) જમતો કેઇએ બનતા લગી એકું મરવું નહિ જમવા બેસવાની જગ્યાએ ચોતરફ અગરબત્તીઓ સળગાવીને ગોઠવવી લેઇએ
- (૧૨) બની શકે તો જ્યારે જમણુ ચાલતું હોય ત્યારે ગાનાર કે વાજીત્ર વગાડનારની ગોઠવણુ કરવી
- (૧૩) જિનમદિરમા નીચેની ગોઠવણુ થવી લેઇએ
  - (ક) શહેરના મુખ્ય મદિરમા એક સગીતપ્રવીણ લોજક લેઇએ, લોજકની સમ્પ્રદાયનો પુનરુદ્ધાર થવો ઘટે છે
  - (ખ) મદિરમા વાદ્યોનો સારો સંગ્રહ લેઇએ
  - (ગ) મદિરનો ગોઠી સુચિક્ષિત, ઉંવા પગારનો, ધાર્મિક સંસ્કારવાળો લેઇએ, પૂજા વિધાનની ક્રિયાઓન

તથા નૃત્ય કરના ગીએ કન્યાચાળામા કન્યાએ
ગળી તથા ગહુલી ગાતા અને રાસ ગુથના શીએ

(૭) દરેક વિદ્યાર્થીને સસ્કૃત સ્લોકો શુદ્ધ રીતે બોલતા
તથા નરસ ગીત ગાતા આવડવા ભેધએ.

(૨) સ્વામીવાત્સ યના સજ્જમા નીચે પ્રમાણે વ્યવસ્થા
થવી ભેધએ

(ક) સ્વામીવાત્સ યની જગ્યા વિશાળ અને સ્વચ્છ અને
છળીઓ, તોરણો, વાવટાઓ કુડાઓ વિગેરેથી
બંધી થકે તેટલી શણગારેલી ભેધએ આ સજ્જ
મા પાશ્વિમાત્યોના જમણવારના મથળો ભેધને
તે ઉપરથી ધટા લેવો

(ખ) જમવા માટે પક્ષિતખંધ બેસવાનો રીવાજ ભેધએ તે
માટે લાખી પાટલીઓની પદ્ધતિસર હાર ગોઠવવી

(ગ) જમનારની સજ્જનાના પ્રમાણમા જગ્યા ન્હાની
હોય તો જેટલા પક્ષિતખંધ એક સાથે બેસી શકે
તેટલાએજ બેસવું બાકીનાએ જગ્યા સુધી જમવા
બેઠેલા જમવાનું પૂરું ન કરે ત્યા સુધી શાંતિથી
બાળુએ ઉભા રહેવું

(ઘ) આપણામા કેટલાકે કારણોસર પત્રાવલિ કે કેળના
પાનમા ખાવાનો રીવાજ નથી તો તેને બદલે
ચાળીઓ વપસાય છે તે કા તો દરેક જમનારને
ચેરથી જ લાવવાનો હુકમ હોવો ભેધએ અથવા
તો બે સઘ આગળ દરેક જમનારને એક ચાળી,
બે વાટકા તથા એક કમશેા આપવા પૂરતી અને
વારવાર ક્વર્થ કરાવવા અને દરેક જમણવારે ઉટ
કાવી ચોખ્ખા રાખવા પૂરતી દ્રવ્યની સગવડ હોય

તોજ જમનારને યાજી વિગેરે પૂરા પાડનાનો વિચાર કરવો! અત્યારની પદ્ધતિ તો અતો બ્રહ્મ તતો બ્રહ્મ કરે તેવી છે

- (૬) પાણી તેમજ રમોઈના ઠામ બહુ ચોખ્ખા લેઈએ
 (૭) પીરસનારે જમનારને ટે જમનારે પીરસનારને અડવું ન લેઈએ
 (૮) બીજી ખાવાની વસ્તુઓ માફક પાણી પીરસવું લેઈએ, પાણી લેવા ટેઈએ પાણીના ઠામ સુધી જવાનું હોય જ નહિ
 (૯) જમવા બેઠેલી પક્ષિમાથી ડોઈએ ઠંડવાનું જ ન ન હોય, ગ્લોડામા તો ગાઈ કદિ પ્રવેશ કરી શકે જ નહિ
 (૧૦) જમી રહેલા ઠામ સાફ કરવાની ચોખ્ખાઈ ભરી ખાસ સગવડ લેઈએ, એટલે એટલું થાય તો બાળી નાખવું
 (૧૧) જમતા ડોઈએ બનતા લગી એક મંત્રવું નહિ જમવા બેસવાની જગ્યાએ ચોતરફ અગરબત્તીઓ સળગાવીને ગોઠવવી લેઈએ
 (૧૨) બની ગઈ તો જ્યારે જમણુ ચાલતું હોય ત્યારે ગાનાર કે વાજીત્ર વગાડનારની ગોઠવણ કમ્પી જિનમદિરમા નીચેની ગોઠવણો થવી લેઈએ
 (૧૩) રાહરના મુખ્ય મદિરમા એક સગીતપ્રવીણ દ્વિજ લેઈએ, લોજની સરથાનો પુનઃધ્યાન કરે એકે
 (૧૪) મદિરમા વાંચોનો સારો સમય લેઈએ
 (૧૫) મદિરનો ગોડી મુશિક્ષિત ઉગ્રા પદ્ધતિ દ્વારા લેઈએ, પૂજા વિધાનની કિયત્ત

તોજ જમનારને યાજી વિગેરે પૂરા પાડનાનો વિચાર કરવો અત્યારની પદ્ધતિ તો અતો બ્રહ્મ તતો બ્રહ્મ કરે તેવી છે

૪) પાણી તેમજ રસોઈના કામ બહુ ચોખ્ખા લેઈએ
 ૫) પીરસનારે જમનારને કે જમનારે પીરસનારને અડધુ ન લેઈએ

૬) બીજી ખાવાની વસ્તુઓ માફક પાણી પીરસવું લેઈએ, પાણી લેવા દેઈએ પાણીના કામ સુધી જવાનું હોય જ નહિ

૭) જમવા બેઠેલી પક્ષિમાથી દેઈએ ઉડવાનું જ ન હોય, રસોડામા તો કાંઈ કદિ પ્રવેશ કરી શકે જ નહિ

૮) જમી ગેલેલા કામ સાદ કંપાની ચોખ્ખામ્મ ભરી ખાસ સગવડ લેઈએ, એકું એકું થાય ત્ર ખાળી નાખવું

૯) જમતા દેઈએ બનતા લગી એકું નકેવું નહિ જમવા બેસવાની જગ્યાએ ચોતરફ અમાનવીય સજાગાવીને ગોઠવવી લેઈએ

૧૦) બની શકે તો જ્યારે જમણુ આવતું હોય ત્યારે ગાનાર કે વાજી વગાડનારની ગોઠવણ મંથી જિનમદિરમા નીચેની ગોઠવણ થઈ લેઈએ

૧૧) શહેરના મુખ્ય મદિરમા એક સર્ગીપરીવર જેવું લેઈએ, જોઈએ સર્યાનો પુનઃપ્રવેશ થઈ શકે છે

૧૨) મદિરમા બહુ લેઈએ

તને સારૂ જ્ઞાન જોઈએ, મદિર તેમજ મૂર્તિનું રહસ્ય તેના આત્મામાં ઉતરેલું જોઈએ, તેની ભાષા વિનીત અને ભક્તિમય જોઈએ, ધાર્મિક પૂજના પ્રચલિત પદોનું તેને સારૂ જ્ઞાન જોઈએ, સારા ગોઠી વિના મદિરોદ્ધાર અશક્ય છે

- (ધ) મદિરમાં મૂર્તિ બને તેટલી ઝાણી જોઈએ એક ગર્ભદ્વારમાં એક મૂર્તિ ગોઠવાય તો સૌથી સરસ પછુ વધારે ગોઠવવાનો આગ્રહ હોય તો દરેકના કદ અને ઘાટ વિચારી મરખાઈથી ગોઠવવી
- (ડ) કુરૂપ મૂર્તિઓને મદિરમાં સ્થાન આપવું નહિ. વળી મૂર્તિ પસંદ કરવામાં તેના મામલ ધાટીવા અવયવોથી ઉપજતા સ્થૂળ સૌન્દર્ય કરતા ભાવોત્પાદક સૌન્દર્ય તરફ વિશેષ લક્ષ્ય આપવું જિનમૂર્તિ અહિંસા સત્ય, સયમ આદિ ભાવનાઓનું પ્રતિરૂપ હોવું જોઈએ
- (ચ) મૂર્તિ ઉપર આગી, આભૂષણ, ટીલાટપકા, ચોડવામાં આવે છે તે રીવાજ જેમ બને તેમ ઘટાડવા તરફ પગલા ભરવા
- (છ) મૂર્તિ ઉપર કેશવ ચઢાવવાનો પ્રતિબંધ કરવો
- (જ) મૂર્તિ મગફળ નાણું મૂકવાનો રીવાજ બંધ કરવો. જો અક્ષત, દૂળ અને નૈવેદ્ય ધરવાથી આત્મમતોષ ન જ થાય અને સોનું ચા રૂપ મૂકવા મન થાય તો

(મ) મદિરમા વિલાયતી લાદી ગોઠવવાની પ્રથા બધા કરવી આરસ કરતા લાદી બહુ મન્તી પડતી હોય અને આરસ જડવા પૂરતું દ્રવ્ય લગ્ય ન હોય તો અંગ્રેજોના ચર્ચમા કે મોટા મજનોમા લાદી જે રીતે ગોંવાતી હોય તે ઉપરથી આખો નકશો નક્કી કરીને ગોઠવવી

(ન) મદિરમા વિલાયતી કે પાશ્ચિમાત્ય ઘાટનું કરનાચર બને ત્યાં સુધી જોણું લાવવું જુના ઘાટનાં હાદી સુશ્રમનો જુદી જ મળત છે

(ટ) મદિરમા વીજેરી તો જોઈએ જ નહિ

(ડ) ભગવાનને જાળીમાં પૂરવા નહિ, 'અસર્ગદ્વાર'ની ભાવનાની બને તેટલા સમીપ જવું

(ડ) ધી જોલવાનો રીવાજ બધા કવો મદિરની બહારના લાગમા એક જડાર રાખવો જેને મદિર અર્થે આગલું હોય તે તેમા નાખે ધી જોલવાના રૂઢિ લાખા કાળની હોઈને તુરતમા બધા થઈ શકે તેમ ન હોય ત્યાં સુધી મદિરની અદર તો ધી જોલવાની એકદમ મના કરવી જોઈએ

(ઢ) મદિરમા ચિતરામણ કે કોતરામણ થાય તે પૌર્ણાત્ય શેલીને અનુસરીને થવું જોઈએ ઇતિહાસ આશિન્ધ અને સ્થાવરઆશિન્ધ સાચવવા ખાસ સલાહ લેવી જોઈએ આ બાબતમા દ્રવ્ય ખરચનારે આ વિષયના ના અભિપ્રાયને અનુસરવું,

- (ક) પર્યુષણમા સુપન ઉતારવાનો અને ઘોડીયાપારણા
જુલાવવાનો રીવાજ જીનદર્શનની શાવનાઓનો
વિરોધક હોઈને બંધ કરવો, તેના સ્થાને જીન
શાવનાઓને અનુદ્ગા બીજા ઉત્સવોની યોજના કરવી
- (ખ) મહાવીર જયંતીના દિવસ ખુબ રસથી ઉજવવો
વ્યાખ્યાનો અપાય, બાળકોમા 'મીઠાઈ' વહેંચાય,
વરઘોડા નીકળે, આનંદ ઉત્સવો ઉજવાય, સ્વામિ-
વાત્મ થ થાય, મહિરો શણગારાય, રાત્રે રામડાઓ
મવાય, ડાકિયારામ લેવાય, નૃપ જેનાય ઈત્યાદિ
- (ગ) પૃથ્વી મની શત્રિએ મહિરના ચોકમાન્ય ગીત ઉત્સ-
વોની યોજનાઓ કરવી

આ સર્વ મૂંઝવણોનો યથાયોગ્ય અમલ કરવા તથા
વર્તમાન ધાર્મિક જીવનને સર્વોચ્ચ સુન્દર અને કળાપૂર્ણ
બનાવના જીન સમાજને મારી નક્કર લાવે અભ્યર્થના છે,
અને અહીં જણાવેલ વિચારોની યોગ્ય ઉદ્ઘાપોહ થયે
સ્વીકાર-યોગ્યતા સિધ્ધ થતા તે પ્રમાણે ફેરફાર કરી
ધાર્મિક જીવનને કળામિથ્યનથી રસમય બનાવવામા જીન
સમાજ જરા પણ વિલંબ નહિ કરે એવી મને પૂરેપૂરી
આશા છે એટલા સવિનય નિરેદન સાથે અહીં
હવે હું વિરમું છું

પરમાનંદ,

‘સુધોષા’

નવયુગની ભાવનાપોષક મામિક

મમાજને ‘સુધોષા’ના ત્રણ વર્ષના કાર્યની ખજર છે કે આ માસિક સ્વતંત્ર વિચારોનું પોષક છે તે ઉપરાંત તેની ચર્ચા અને નોંધો પણ તેટલીજ સ્વતંત્ર દલીલપુર સર અને ચિટ્ હોય છે સ્વતંત્ર લેખકો પામે વિના પગારે ખાસ અભ્યામનીય લેખો તૈયાર કરાવી પ્રગટ કરવામા આ માસિક ખાસ સ્થાન ભોગવે છે સવાળમ માત્ર વાર્ષિક રૂા ૯-૧૨-૦ છે

દરેક અકર્માને દોષનું ચિદ વાચન સગીન રીતે આપવાનો મનોરથ તુટયા વિનાજ ગ્લો છે તે ઉપરાંત મોટા કદની પ્રુગ્તિમ બે તરીકે માહકોને પ્રાપ્ત થાય છે આટલા નજવા સવાળમમા કામની સેવા બજાવે છે

અમારા મનોગ્થોને હજી પણ અમે મર્ત સ્વરૂપ આપી શક્યા નથી મરથુકે હજી માસીક પગખર ચ્યુ નથી આટલા નજવા સવાળમ છતાં તેની માહક સખ્યા જે અમારી ધાગજી છે તેટલે પહોંચી શકી નથી અત્યારના માહકો પછિ છે તો તેને સ્વતંત્ર માસિક બનાવી શકે, શુ તેઓ તેમ કરવા હચ્છા ધરાવે

માસિક હમેશા નિરુ છે અને રહેશે અમે તેની પણ રહેમાં તથાવાતુ તે દદાપિ પણ કશુમ નહિ કરે મામિકની વિચારમેણિ દલીનો ભાવાની ચિદતા આદિ તપાસી તેના ફેલાવામા આપણી સમાજનો ઉત્કર્ષ છે એવી આપને પ્રતીતિ થઈજ હોય તો માહકની સખ્યા હજી પણ વધારવા પ્રમાણિક પ્રયત્ન દરેક માહક કરે એવા અમારી તેઓને નમ્ર વિનંતિ છે

તની ‘સુધોષા’

સુધોષા કાર્યાલય

ચીચારોડ અમદાવાદ

અમારાં લોકપ્રિય પ્રકાશનો

બાળગ્રંથાવલી ૧૦૦ પુસ્તકો	૮-૧૦-૦
“ “ પાકું પુઠું	૧૧-૦-૦
હિંદી બાળગ્રંથાવલી ૧લી શ્રેણી	૧-૧૨-૦
વિદ્યાર્થી વાચનમાળા શ્રેણી ૧ થી ૪	
દરેકનો	૧-૮-૦
“ “ ૧થી ૧૦ લવાજમ	૧૫-૦-૦
“ “ “ પાકું પુઠું	૧૭-૮-૦
કુદરત અને ડળાધામમા વીસ દિવસ	૧-૮-૦
ધંતુરાના ગુફામંદિરો	૦-૮-૦
અજ તાનો યાત્રી (સચિત્ર કાવ્ય)	૦-૮-૦
જળમંદિર પાવાપુરી કાવ્ય	૦-૨-૦
ફૂલવાડી ક્યારો ૧-૨	દરેકના ૦-૪-૦
સૌરહી રાગવીરો	૦-૪-૦
સિંઢીમની વીરાગના	૦-૫-૦
નેકીનો રાહ	૦-૪-૦
પાવાગઢનો પ્રવાસ	૦-૧-૬
અચલરાજ આપ્તુ	૦-૧-૬
હિમાલયનો સર પ્રદેશ	૦-૧-૬
દાર્જિલિંગના સ સ્મરણો	૦-૧-૬
સંદેહ સાયામા (હિટેકટીવ નવલકથા)	૦-૦-૦

૪૪ પ્રાણવાન વાનો (૬૧૫ પાનાં)	૨—૦—૦
આદર્શ રામાયણ પાકું પુઠું (સુશીલ)	૧—૪—૦
વિમળશાહ	૦—૬—૦
મહારાજ સયાજીરાવ ગાયકવાડ	૦—૧—૦
“ “ સુંદર આવૃત્તિ	૦—૩—૦
વિશ્વવંદ પ્રભુ મહાવીર ઉપ નકલ	૧—૦—૦
શ્રી મ સયાજીરાવ ગાયકવાડના	
લાપણો પુ-૧-૨ જી દરેકના	૨—૦—૦

જ્યોતિ અથમાળામા પ્રગટ થયેલાં ૫ પુસ્તકો
જુદા દર્શાવ્યા છે

ખીમ પણ દરેક જાતનાં પુસ્તકો મળશે.

વિસ્તૃત સૂચિપત્ર મગાવો

જૈન શિક્ષણપત્રિકા

જૈન સમાજના શિક્ષણને લગતા પ્રશ્નોની ચર્ચા
૧૨લી માસિક પત્રિકા લવાજમ રૂ. ૩ ૧ પરદેશમા
૩૧ રોડ

જ્યોતિ કાર્યાલય એટલે સુંદર છાપકામ કરી આપનાર

અનેક ગૃહસ્થોએ અમારી પાસે જુદી જુદી જાતનું
છાપકામ કરાવી સતોષ જાહેર કર્યો છે છાપકામના
માટા એડરો અને સ્ટેટોના કામ પણ હેવામા આવે છે
એક જ વખત કામ કરાવી ખાતરી કરો

દીલપસંદ પુસ્તકો પૂરા પાડનાર

અમારી પાસે ધાર્મિક, મામાજિક, રાજકીય વગેરે
તમામ વિષયોના પુસ્તકો સાગ પ્રમાણમા સંપૂર્ણમા
આવે છે અને ગ્રાહકોને વ્યાજબી કમિશને પૂરા પાડવામા
આવે છે વધારે જાણવા સૂચીપત્ર મંગાવો

ચિત્રકાર

આ દિશાના અમારો અનુભવ વર્ષોના છે તમામ
જાતનું ચિત્રકામ ક્ષિપ્રતા લાવે કરી આપવામા આવે છે
ગૃહસ્થો તથા મુનિરાજોની અમારા હાથે બનેલી અનેક
તસ્વીરો વખણાયેલી છે તીર્થોના પણ સુંદર ફોટાઓ
થઈ શકશે

પત્રકાર

અમારા તરફથી જૈન જ્યોતિ સાપ્તાહિક તથા જૈન
શિક્ષણપત્રિકા માસિક જાહેર પડે છે જેની વિશેષ
માહિતી અ યત્ર આપેલી છે તમારા ધધાની જાહેરાત
માટે એ સુંદર સાધન છે

આમાના કોઈ પણ કામ માટે અમારું નામ
નોંધી રાખશો

નવો નિઝ થ માળા—પુસ્તક ૫૩

નવયુગનો જૈન

લેખક

મોતીચંદ ગિરધરલાલ કાપડિયા

સોવિસિટર અને નોટરી પબ્લિક

જ્યોતિ કાર્યાલય એટલે સુંદર છાપકામ કરી આપનાર

અનેક ગૃહસ્થોએ અમારી પાસે જુદી જુદી જાતનું છાપકામ કરાવી સતોષ જાહેર કર્યો છે છાપકામના મોટા બોર્ડરો અને સ્ટેટોના કામ પણ લેવામાં આવે છે એક જ વખત કામ કરાવી ખાતરી કરો

દીલપસદ પુસ્તકો પૂરા પાડનાર

અમારી પાસે ધાર્મિક, સામાજિક, રાજકીય વગેરે તમામ વિષયોના પુસ્તકો સાગ્ર પ્રમાણમાં સઘરવામાં આવે છે અને ગ્રાહકોને બ્યાજબી કમિશને પૂરા પાડવામાં આવે છે વધારે જાણવા સૂચીપત્ર મંગાવો

ચિત્રકાર

આ વિશાળા અમારો અનુભવ વર્ષોનો છે તમામ જાતનું ચિત્રકામ કિફાયત લાવે કરી આપવામાં આવે છે ગૃહસ્થો તથા મુનિરાજોની અમારા હાથે બનેલી અનેક તસ્વીરો વખણાયેલી છે તીર્થોના પણ સુંદર દેશાઓ થઈ શકશે

પત્રકાર

અમારા તરફથી જૈન જ્યોતિ સાપ્તાહિક તથા જૈન શિક્ષણપત્રિકા માસિક જહાર પડે છે જેની વિશેષ માહિતી અમને આપેલી છે તમારા ધધાની જાહેરાત માટે એ સુંદર સાધન છે

આમાના કોઈ પણ કામ માટે અમારું નામ નોધી રાખજો

જોડા નિ ય ષ મ્મ ના—પુ સ્ત ક પ ડ

નવયુગનો જૈન

૧૫૧

મોતીચંદ મિસ્ત્રાન્યાય દ્રાપડિયા

૨૨ જાન્યુઆરી ૧૯૨૦

પ્રકાશક અવધાનકાર ધીરજલાલ ટોલરશી શાહ
માસિક જ્યોતિ કામાલય
સોઠની પોળ, રતનપોળ, અમદાવાદ

પ્રકાશન ક્રમ ૨૪૫
પ્રથમ આવૃત્તિ સ ૧૯૬૨
મૂલ્ય રૂ ૧-૦-૦

મુદ્રક જળવલ્લભ કુલ્શ્રાયા કંદ બોઝા
ગામત્રી મુદ્રણાલય,
જાજીરીની પોળ, અમદાવાદ

ઉપોદ્ધાત

મારે જે જે હકીકત કહેવાની છે તે મ્મ થની રાજઆતની ભૂમિકામાં તથા આખા ઉલ્લેખમાં રૂટી જવાઈ વખી છે ઉપોદ્ધાતમાં બહુ થોડી હકીકત ગ્જુ કન્વાની ગ્હે છે

મે આ લેખમાં જે વિચારો બતાવ્યા છે તે માફ વર્તમાન ઇતિહાસના વાચન અને અવલોકનનું પગિણામ છે આપણે આપણી આખોતે ઉધારી રાખી અવલોક્ન કરીએ તો દુનિયામાં ધણું જોના જાણવાનું મળે છે આપણે સર્વ અવલોકીએ તે ઇષ્ટ છે કે અનિષ્ટ છે તે તદ્દન જુદીજ નાત છે આપણે અવલોકીએ તે લખી શકીએ તો અન્યને દિશાસૂચન થવા સહવ છે મને વર્તમાન ઇતિહાસ વાચતાં તથા અવલોકતાં જે સમજાયુ તે અગ્રે આલેખવા પ્રયાસ કર્યો છે અત્યારની જૈન દુનિયાના પ્રવાહ કયે માર્ગે વહે છે એની સુલના કરવાનાં સાધનો આપણે બને તેટલા એકઠા કરવા એ એનો મુદ્દો છે અને એમ થાય તો ભવિષ્યની માગદારણી અને દોગ્દણીમાં ઉપયોગી હકીકતો એકઠી થાય એ એનું ધ્યેય છે જેઓ ભવિષ્યના નેતા થવાના હોય તેમને આ સાધનો ઉપયોગી થાય તો તેને એકઠાં કરવાનો પ્રયાસ તેટલે અરી મરજી ગણાય

જનરવભાવનું અવનોકન કરતું એ પણ પોતાના દ્રષ્ટિબિંદુ ઉપર આધાર રાખે છે આપણું દ્રષ્ટિબિંદુ વિશાળ હોય કે મ કુચિત હોય તે ઉપર આપણા અવનોકનના પરિણામો આવે છે મે અમુક દ્રષ્ટિબિંદુથી વર્તમાન પરિસ્થિતિને જોઈ છે અને એની ભવિષ્યની દિશા ને લાગી તે અત્ર નોંધી છે નવયુગમા જૈન મમાજના પ્રશ્નો ખૂબ સંખ્યા યવાનો સભર છે અને પ્રત્યેક પરિસ્થિતિ અથવા પરિસ્થિતિ પર પોતાની ઊંચા નાખવાની છે એમ્હે ને પરિણામો આવવાનાં છે એમ દેખાય છે તેજ આવશે એવો દાવો કરવો તે તો ધણતા કહેવાય, પણ તેટલા ખાતર આપણા અવનોકનોનો સમ્રદ ન કરવો એ વાત કાર્ષ યોગ્ય ન ગણાય માખના તરીકે રાજૂભાવના કે સાતિમ સ્થાનું ભવિષ્ય મે મારી નગરે લખેન હોય અને તે મારા અવનોકનનું પરિણામ હોય છતાં નવયુગમા એ તદન જૂનોજ ઝોક લે એ તદન ખનવા જોગ છે અને તેમ થાય તો તેની અસર આપણી અનેક સસ્થા પર જરૂર થય જ તેમ હોવાથી અહીં ને વિચારમ મદ કર્યો છે તે સામગ્રી મમીકરણ તરીકે ઉપયોગી થાય તો પણ યુક્તજ છે

વર્તમાન અવનોકનના પરિણામો જેનાં સમયા તેવાં આજેખ્યાં છે તેની સાથે યોગ્યાયોગ્યતાનો વિચાર કરવાનો રહેતો નથી આખા સમાજમોકના પ્રશ્નો આવે ત્યાં એના મુખ્યદોષ પર વિચાર કરનાર એક વ્યક્તિ કોણ માન ? પણ જેતુ થશે એમ લાગ્યું તે મ મદીત કરવાનું સકારણ યોગ્ય લાગ્યું છે મર્વ પ્રશ્નો નવયુગનો નવયુગક વિચારનો હોય તે દ્રષ્ટિએ તેના મુખ્યમા મૂકેલ છે એ અવનોકનની જગ્યા મારી તો તેજકનીજ છે પણ તેનું દ્રષ્ટિબિંદુ નવયુગની વિચારધારાને મર્જે થાવું સતત જોવામા આવતે

ગ્રેગ્રા માટે આપણે જૂતકાગ તરફ જાને નજર કરીએ, પણ પરિણામ માટે નો ભવિષ્યકાગ તરફજ નજર રાખવી રહી એમ કમ્માં ને સમાજ બેજમર રહે છે તેની પ્રચિત્ત કાં તો સ કુચિત

ચાય છે અથવા અટકી પડે છે તાત્કાલિક ગીતાર્થના હાથમાં ફેરી એટલા માટેજ મૂકી છે કે એ સો વર્ષ પછી ચવાની સ્થિતિ પોતાની દ્રષ્ટિથી કરી તેનો આગળથી વિચાર કરી ઉપાય કરી રાખે દોડતા દોડતા જવું અને ભીંત આવે ત્યારે અંધનાઈને માથું ચડાવવાનું એ ગીતાર્થને ન પાત્ર છે એવા અવગત ગીતાર્થોને વિચાર-સામગ્રી પૂરી પાડના, જેવું દેખાય તેવું, ભવિષ્યને નજરમાં ગંભીર સમજવું છે એમાં કોઈ પ્રકારનો ક્ષોભ નથી અને કોઈને કળવવાનો ઇશારો નથી.

બનતા સુધી યાદ આવ્યા તે મર્વ જૈન પ્રશ્નોને ચર્ચાવા વિચાર હતો, પણ ત્યારે આ લેખ લખ્યો ત્યારે મારી પાસે જૈનનું એક છાપું નહોતું કે સમાજ વિચારણાનું પુસ્તક નહોતું મારી માથે કેળ્પાનામાં ચોડા જૈન બધુઓ હતા તેમાંના પણ ઘણા ખરા ચાલ્યા ગયા પછી આ લેખ લખવા વિચાર થયો એ જૈન મિત્રો હતા તેની માથે કોઈ વાર ચર્ચા કરતો, પણ આ લેખ લખવા પહેલાં એક વર્ષથી મેં જૈન છાપું કે મમાચાર વાંચ્યા કે જાણ્યા ન હોવાથી કોઈ બાબત રહી ગઈ હોય તે બનવા જોગ છે.

મેં આ લેખનો આરંભ સને ૧૯૩૨ની આખરે નાસીક સેન્ટ્રલ જેલમાં થયો હતો અને લગભગ એ મામ તેની પછાડે લગાડ્યા હતા દુઝ્યાન ખીજા ઉત્તેજો, અભ્યાસ, વાચન અને ફરજિયાત કામ ચાલુ હતા જેવું લખ્યું હતું તેવુંજ જાણ્યું છે માન સર્જવાક્યગ્યનામાં કૌંઈક ફેરફાર અને શીર્ષક તથા પ્રકરણ પાડવા ઉપગત વિશેષ વધારો સુધારો અસલ ઉત્તેજમાં પ્રાય કર્યો નથી.

આપણા સમાજને અનેક દ્રષ્ટિજિન્દુથી વિચારવા જેવો છે, આપણી જવાનદારીઓ સમજવા જેવી છે, મમસ્ત દિલ સમાજમાં આપણું સ્થાન ક્યાં આવે તે અવલોકવા યોગ્ય છે અને ખૂન વિશા-

તાથી સમાજના પ્રશ્નો પર ઉદાપોદ કરવા મોઝ છે આ કાર્ષ
પન્થામ કે કાદબરીનું પુસ્તક નથી કે એમા જમે તેરા ધોરણના
વ્યવસ્થાનો મગ્ગ થાય અહીં તો માત્ર અવરોધનનું પરિણામ જ
મળવાનું રહ્યું અને તે સફળ રીતે થયું હોય તો મારો પ્રયાસ મોઝ
થાય છે એમ હું માનીશ કોઈપણ વ્યક્તિ કે સરથાને જરા પણ
ખુશ હોવાનો આ ઉ નેખમા હેતુ નહોતો છતાં વિચારબેદ કે
દિલ્લિનું તરફવતને લઈને નવયુગના મુખમા અસિદ્ધ ભાષાપ્રયોગ
જુદા ધર્મ ગયો દોષ તો તે મારે અતઃકચ્છથી દીનગીર છુ

કેટલાક મિત્રોનું એમ માનવું છે કે મે જૈન સમાજનું અવિધ્ય
મારે પડતું ઉત્તરજળ ખતાવ્યું છે તેમની નજર અવિધ્ય એટલું
નજર દેખાતું નથી આ વાતનો ફેસનો હું ન જ કરી શકું મારી
પ્રમજણુ નમાણે મને જે ભારતુ તે મે અતઃકચ્છ છે અને ખનતી
રીતે ખૂન વિચાર કરીને લખ્યું છે છતાં તેમા વિચારબેદ થાય તો
અતઃકચ્છ ગણશે વિચારબેદ એ મમાજસ્વાસ્થ્યની નિશાની છે એવી
મારી માન્યતા હોઈ મને તો એમા પણ મોજ છે મારે એક ખાખત
સ્પષ્ટપણે જણાવવાની છે કે મને જે વિચારો થયા છે અને જેતુ
અવિધ્ય નવયુગની નજરે દેખાયું છે તે મે વચર મોકાએ અને
પ્રમાણીકપણે ખતાવું છે એ કહિએ આના પર ચર્ચાઓ થાય તો
મારા ઉદ્દેશ જગુ પાર પડશે એમ હું માનું છુ

મારી ભાવના વર્તમાન યુગને વિચાર કરવાની પ્રેરણા કરવાની
છે મારા અભિપ્રાય સાથે સુર સમત થાય એવી ધટતા તો મારી
માન્યતામા પણ અસકય છે પણ સમજીને વિચારક્રમ અને કાર્યક્રમ
ધવામા આવે તો આનંદ છે

અત્યારે નવયુગ બેઠો નથી, પુગણયુગ લગભગ પૂરો થયો છે
અને આપણે પરિવર્તન કળમાં, મધ્ય કાગમા છીએ એ હકીકત
આજે લેખ વાચતા લક્ષ્યમાં રાખતા આપણા પ્રશ્નો એટલા બધા

છે, અને એ એટલા જટીલ અને મઝીણું છે કે એ સર્વને પરિ-
પૂર્ણ ન્યાય આપવો કે આપવાનો દાવો કરવો મુશ્કેલ છે, પણ
સમાજને ચરણે આ નેવેઘ ધકુ છે કૃપા કરીને પ્રશ્નોનો પરસ્પર
સખધ ધ્યાનમાં લેશો તો એકદેશીયતા નહિ થઈ જાય

એકદેશીયતાને અંગે અહીં ખામ જણાવવાનું કે નીચેના
મુખ્ય સૂત્રો ઉપર આ લેખ લખાયો છે, એ સૂત્રો જેને અમાન્ય
હોય તેને માટે લેખ નિર્ધારક છે

“જેન વર્મના ક્રિયાવિભાગને અંગે સ્વાતંત્ર્યને ખૂન સ્થાન
છે વિધિ અને નિષેધ જગવાને એકાંતે પ્રશ્ન નથી

“દ્રમ્યાનુયોગમાં મતભેદ પાલવે નહિ, ચરણકરણમાં જે માર્ગો
પોતાનું એક સાધી સમય તે માર્ગો સાધવું યોગ અમખ્ય છે અને
પોતાને અનુકુળ યોગ માર્ગ શોધી લેવો, એની પમદગીમાં આત્માને
સ્વાતંત્ર્ય છે

“આખા જૈન શાસનના ચરણકરણાનુયોગની ગચના અહિં સા,
સયમ અને તપ પર થયેલી છે અને એ માધ્ય લક્ષ્યમાં રાખી મૂળ
માર્ગ શોધવાનો છે

‘ક્રિયા માર્ગમાં ચાલાકાક્ષી વ્યાપારી પેઠે આય-ન્યમની તુલના
કરી જેમાં વધારે લાભ દેખાય તે ક્રિયાનો સ્વીકાર કરવો અને જ્યાં
હાનિ દેખાય ત્યાં અટકી જવું એમાં વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્યને પણ સ્થાન છે.

“અમુક હકીકત આની આવે છે માટેજ તે મુદ્દ છે એમ ધારી
લેવું નહિ પણ તેની કમોટિ વસ્તી પુરાણ સર્વ સાફ છે એમ
ધારવું નહિ, તેમજ તે સર્વ હિજેડી ફેક્ટી દેવા યોગ્ય છે એની
ધારણાથી પણ ચાલવું નહિ”

આ મૂલો માન્ય હોય તોજ આ હિંનેખમાંથી કાઢ રિચારવા
જેવું મગશે

બાકી ચર્ચા કાનામા ડગ્વા જેવું નથી ચર્ચા વગર વિચાર
ચાલ નહિ અને વિચાર વગર કાર્ય ચાલ નહિ પ્રગતિનું મૂળ ચર્ચા
છે અગત નગ દેષ છોડી પૂર્વજીવિ વિચારોનો કે અભિપ્રાયોનો
આગ્રહ છોડી સત્યસૌધન કરવાની અત્યારે તક સાપડી છે એ જાણ
દેવા જેવી નથી અત્યારે વિચારોનેનું ડામ છે અને તેને ખરો અવસર
પ્રાપ્ત થયો છે કાગળનું ખૂન કામ કરી રહ્યું છે અને જૈન સમાજ
તો પ્રત્યેક યુગમાં સમયધર્મ સ્વીકારતોજ આવેલ છે જ્યારે જ્યારે
એ મૂળ મુદ્દો ચૂકી એકાતનો આશ્રય લીધો છે ત્યારે આપણે માર
ખાધો છે અને અત્યારે તો અનેક રીતે પાછા પડી માગ ખાઈખાઈને
એવી સ્થિતિએ પહોંચી ગયા છીએ કે અત્યાગની સ્થિતિ વધારે વખત
નભાવી લેવા યોગ્ય નથી પણ બાર્ડ નાપુ કરીને દલપત સૈનીએ
સુધાગ કરવા પાલવે તેમ નથી પણ નર્મદ સૈનીએ યાદોમ કરી
આગળ ધપવાનો સમય આવી લાગ્યો છે ફત્તહ માટે શકા
નથી પણ પ્રથમ પગલા બરનારને કાચ થોડો વખત સહન
કરવું પડે તો તેથી ડગ્વા જેવું નથી આ સર્વ હી તો લેખમાં
એક અથવા બીજા આકારે આવશે

આ લેખનું નિર્માણ કગતી વખતે અગત આકાર ન લઈ લે
તે માટે મહામંદિરના લિખ્ખુના નામથી એને બહાર પાડવાનો
વિચાર હતો એનો હેતુ તદ્દન શુદ્ધ હતો સમાજને નામ સાથે લેવા
દેવા ન હોય એને તો વિચાર સાચેજ કામ છે પણ પછી વિચાર-
ચયો કે નામ છૂપાવવાનું તો કાર્ક કાગ્લું નથી અને એક નિયમ
તરીકે લેખકનું નામ ન આપવાથી ગેરસમજાણી થવાનો સંભવ
હાગવાથી મારા નામેજ એ લેખ પ્રકટ કર્યો છે મારા નામ તરફ
જોઈ વિચારનિર્ણય ન કરતા નવયુગને લક્ષ્યમાં રાખી એ પર
ચર્ચા કરશે એટલી વિશ્વસિ છે મને નવયુગને અવલોકતા એ જેવા
વિચારો કરશે, જેવું બોનશે વર્તન કરશે એમ લાગ્યું છે તે લખ્યું

છે પણ હું ઝાઝા વિશેષજ્ઞ હોવાનો દાવો કરી શકું તેમ તો છે જ નહિ એટલે મતને મગતા ન થાય તે શાંતિથી, દીવદ્રષ્ટિથી, વિચાર-વિચાળતાથી સમાજહિતને નજરમાં રાખી એ પર અર્થા કરે એટલી વિચારિ કરુ અને સાથે જાણવી હજી કે એના પર થતી ચર્ચા હું શાંતિથી વાચીશ વિચારીશ અને પચાવીશ, પણ ખામ કારણ વગર અર્થ નગરની ચર્ચા કે પ્રશ્નોત્તરની પર પગમાં ઉતરીશ નહિ એમ કહવાની મને કુશલતા પણ નથી અને વિષયની મહત્તા જોતા તેની જરૂર પણ નથી મેં તો માગ વિચાર અને અવલોકનના પરિણામો અને જાણ ક્યાં છે તે નમ્ર ભાવે સમાજને ચાલે ધર છું અને તેના જે ઉપયોગ તેને થોડાં લાગે તે કરે તેટલું જાણાવવું અત્ર પ્રાસંગિક છે

કોઈ કોઈ બાબતોની પુનરાવૃત્તિ લેખમાં થઈ છે તે મફતજી એ આગળ પાછળનો સમય જોવાથી માનુસ પડશે કોઈ વ્યક્તિ, કોઈ સંપ્રદાય કે કોઈ સમષ્ટિ, કોઈ શાંતિ કે અશાંતિ કે સ્થાયી હજીને દુખ લગાડવાનો ઈર્ષાદો ન હોવા છતાં તેમની નજરે તેવું કોઈ જણાય તો મને ક્ષમા કરે એવી મારી છેવટની વિનંતિ છે

પ્રી એમ સ્ટ્રીટ, મનહર બીલીંગ,
મૌન એકાદશી સુઅધ.
તા ૬-૧૨-૧૯૩૫

મા ગિ. કાપડીઆ

પ્રકાશકનું નિવેદન

જૈનજ્યોતિ માસિક પોતાના જીવકોને ૨૦ વર્ષે એક મુદ્ર પુસ્તકની બેઠા ધરે છે પ્રથમ વર્ષે શ્રી નામકુમાર મહાત્મા બી એ એવએચ બીની મમરી કનચથી વખાણેલી ચતુર્જ્યોત્કારક મમ સિદ્ધામની ઐતિહાસિક નવનકથા આપવામાં આવી હતી અને બીજા વર્ષે કુગત અને કનધામમાં રીમ દિવસ એ નામનું મારુ લખેલું ૧૧ પુસ્તક પ્રાદેશને માદર બેઠા આપવામાં આવ્યું હતું ત્રીજા વર્ષે જૈનમહાત્મા અમરપ્પ વિચારક અને વિદ્યાત્રેમી લેખક શ્રી મોતીચંદ્ર વિરધરાધાન કાપડિવાએ ૪ મ ૧૯૦૧ની ગદ્યાય લડત પ્રતી મેળવેના જોડનિવાસ ૮ મિયાન તૈયાગ કરેલું નવયુગનો જૈન એ નામનું પુસ્તક બેઠા આપવામાં આવે છે જનજ્યોતિના વાર્ષિક પોખાચાર રૂપિયાના પ્રમાણમાં આવડુ મોડું પુસ્તક આપવાનું બાએ જ પગવડી શકે તેમ હતા આ પુસ્તકની અતર્ગત દર્શાવેના વિચારો જ્યારે હું માદત અવનોખી ગયો ત્યારે જૈનજ્યોતિના દરેક પ્રાદેશ આ પુસ્તક મના પૂર્વક વાચનુ જોઈએ એ હમ્દ અત્યંત મનવતી થઈ અને તે કારણ જ આ પુસ્તક બેઠા તરીકે આપવાનો નિર્ણય કર્યો અને આશા છે કે પ્રાદેશજનોએ આ પુસ્તક નવયુગની ગીતા સમુદાય માર્ગદર્શક થઈ પડશે

શ્રી મોતીચંદ્રલાઈએ કોઈ પણ જાનના જદરાની આશા ગળ્યા સિવાય આ પુસ્તક પ્રગટ કરવાની અનુમતિ આપી તથા બીજી રીતે પણ પ્રકાશનના કાર્યમાં મગગતા કરી આપી તે માટે આ સ્થળે તેમનો આભાર માનું છું

અનુક્રમશિકા

પ્રકરણ ૧ છ (૩-૧૩)

ભૂમિતિ

નવયુગનો જૈન દેવો યશે ?	૩
પ્રમાણિક મતને ભૂત ન છે	૪
આપણાથી અન્ય વિચારક	
હોઈ શકે	૫
પુસ્તક રચના ક્યા અને કેમ ?	૬
વર્તમાનયુગની ભિન્નતા	૭
ભિન્નતાના તત્ત્વો-કારણો	૭
સાધનોની વિપુલતા-ઉપલબ્ધતા	૮
આ રોનિા તકાવત	૮
વિચારકોની જવાબદારી	૯
ધર્મસનાનનતા ક્યા અને ક્યારે	૧૦
સાધન ધર્મોમા પસ પાને	
અવકાશ	૧૧
વિધિનિયેવમા એકાતના ન હોય	૧૩
પ્રાચીન નવીનો વચ્ચે એ નો	
સ્વીકાર	૧૩

પ્રકરણ ૨ છ (૧૫-૨૨)

નવયુગના જૈનનો પાંચ

નવયુગનો જૈન એ દ્રશ્ય	૧૫
એવું મેનિદાનિઃ અવસ્થા	૧૬
એ જોવાની તમને હજી હૈ	
માનશે	૧૬
ત્યાર પછીની સાત દૈન્યો-જાન	
-યુગ	૧૮
માલ વસતી-બાં પવના બાંડા	૧૯
મૂળ સિદ્ધાન્તના પ્રાને મારો	
નથી	૧૯
ચરતુરજ્ઞાનુસારના વિચાર	
સુવિચારને કલ્પ છકમાન	૨૦
સિદ્ધાન્તચક્રમા ધનુ સકોચ	૨૨
પ્રાચીન દેવ (૨૩-૬૬)	
માનવ વચના લઘુદાઓ	
એવે પાયમો જાડો	૨૩
નિભર એવાનરનો જાડો	૨૪

કરિયાવહિયાનો અધડો	૨૮
ચાચ-૭ કરયાણનો અધડો	૩૦
ચોથી ચોયનો અધડો	૩૨
આખ્યાન વખતે મુદ્દપતિનો અધડો	૪૪
મૂર્તિપૂજનનો અધડો	૩૭
અધ્યાને પરિણામે પીછેહઠ	૩૯
બાળીકાનો વર્તમાન અધડો	૪૧
નાના અધ્યાયો પાર વખરના	૪૩
છતા અનેક બાળતો ફેરવાણી છે	૪૪
સમન્વય રાક્ય છતા ભૂલપરપરા	૪૬

પ્રકરણ ૪ મું (૪૭-૫૧)

સખ્યાબળ

ધર્મબોધની મહત્તા	૪૭
જેનમા ભતિસે નથી	૪૮
સ્વધર્મીનું સાચું સમપણ	૪૯
ધર્મીમા ભરતી ન થવાના કારણો	૪
સખ્યા કેટલી પડતી ચાલી	૫૦
અનેક કોમોની અવગણના	૫૧

પ્રકરણ ૫ મું (૫૨-૫૭)

કેળવણી અને ગૃહો

કેળવણીપ્રમત્તને ખાસ મહત્તા	૫૨
વિદ્યાર્થી ગૃહ-ગોળના અને કાર્ય	૫૩
કેળવણીના પ્રમોના કે દ્રો	૫૫
નવ યુગની સહિવાની રચના	૫૫
ગૃહના સંચાલકોના આદર્શો	૫૬

ધર્મ

પ્રકરણ ૬ મું (૫૮-૬૭)

ચરણકરણાનુયોગ

ધર્મની વ્યાખ્યામા થયેલો	
સકોચ	૫૮
વિવેક અને સ્વતંત્ર વિચારણા	૫૯
મૂળ માગની સોધ	૫૯
જેનપણની વતમાન વ્યાખ્યા-એને આમા	૬૦
લાભાવાલ-દેશ કાળના સૂત્રો	૬૧
ચરણકરણમા સ્વાતંત્ર્ય	૬૩
ક્રિયા અનુષ્ઠાનની ઉપયોગિતાનો સ્વીકાર	૬૪
એમા સેવાધર્મને પ્રાધાન્ય	૬૫
ભગદો થયે, ધામધૂમને સ્થાન નહિ રહે	૬૬
ક્રિયા માર્ગને નવો ઝોલ	૬૭

પ્રકરણ ૭ મું (૬૮-૭૨)

અહિંસા

સમાજરચના અહિંસા ઉપર	૬૮
નવયુગની પાજરાપોતો	૬૯
મનુષ્ય માટે અહિંસાના પ્રકારો	૬૯
વિચારમેત્રમા અહિંસાને સ્થાન	૭૦
વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિએ અહિંસા	૭૧
અહિંસાની સાર્વત્રિક સ્થાપના	૭૧
ત્રેસમજીનીના ખુલાસા	૭૨

પ્રકરણ ૯ મુ (૭૩-૧૦૪)

સમય

ગાંધીસાગી ગુણનો સ્વીકાર	૭૩
ના પ્રત્યેક ગુણ તરફ નવીનોનું વલણ	૭૪
ની બ્યાખ્યામાં નવયુગની વિચારણા	૭૫
વયુગની સાદાઈ-વેગને અંગે	૭૭
કે શોતા વક્તા કેવો હશે ?	૭૮
ન અનાયને અંગે નવયુગ	૮૧
વયુગનું સ્વાભાવિકસમ્બંધ	૮૨
વયુગનો સત્યાગ્રહ	૮૩
જાપગીફા અને નવયુગ	૮૪
સકાળ-આચારની એની બ્યાખ્યા	૮૫
વયુગ અને દીર્ઘ દષ્ટિ	૮૭
વયુગનો સેવાભાવ	૮૮
વયુગની લક્ષ્ણનો પ્રકાર	૯૦
રોષકારના ક્ષેત્રો અને નવયુગ	૯૪
વયુગનો ઇદ્રિયસમય	૯૬
વયુગના ખાર મતો	૯૭
શ્રમવાદ સાથે એ સમન્વય	
કરશે	૯૯
ત્રિમોજનમાં સિયિલતા	૧૦૦
ઘટક સિનેમા-અનર્થ	૧૦૨
વયુગનું અતિયિસંવિભાગવત	૧૦૩

પ્રકરણ ૯ મુ (૧૦૫-૧૦૮)

તપ

ખાલતપનો નવયુગમાં આકાર	૧૦૫
-----------------------	-----

નવયુગમાં સ્વા-ચાલ	૧૦૬
નવયુગનો વૈચાલ્ય નિર્વાહ	૧૦૭
નવયુગના પ્રાયશ્ચિત્ત	૧૦૮
એનો યોગ અર્થઘટન	૧૦૯

પ્રકરણ ૧૦ મુ (૧૦૯-૧૨૬)

સાધુભાઈની મર્યાદા દર્શન

સાધુ સાંપીનું મિત્ર નવયુગ	૧૧૦
જેન ત્યાગ આપ્રતિમેષ	૧૧૦
આત્મી ત્યાગી-Supernatural	૧૧૧
કઠિનતાને અંગે મત્તમ	૧૧૨
મધ્યમ કક્ષાની આત્મી	૧૧૩
મધ્યમ કક્ષાનું બાહ્ય	
ઉપન	૧૧૬
જેન સર્વન્ટ	૧૧૬
આત્મી સાધુ	૧૧૭
સાધુઓ અને નવયુગ	૧૧૮
ખટખટી સાધુ	૧૧૯
નવીનો સાધુ	૧૨૦
કરશે	
સાધુના મે	૧૨૧
સાધુ નવયુગ	૧૨૨
નવયુગ	૧૨૩
નવયુગ	૧૨૪

પ્રકરણ ૧૧ મુ (૧૨૭-૧૦૮)

મહાત્મા અને નવયુગ

મહાત્મા અને નવયુગ	૧૨૫
મહાત્મા અને નવયુગ	૧૨૬
મહાત્મા અને નવયુગ	૧૨૭
મહાત્મા અને નવયુગ	૧૨૮

તીર્થ સ્થાનનો મહિમા	૧૨૫
તીર્થના અવકાશો બાંધે થશે	૧૨૬
પૂજનનો આદર્શ ફરી જશે	૧૨૭
કારખાનાને ■ લે પ્રભુસ્થાન થશે	૧૨૮

પ્રકરણ ૧૨ મું (૧૨૬-૧૩૬)

જ્ઞાનસત્રો

ઉપાસ્યોનો નૂતન ઉપયોગ	૧૨૯
નવયુગના પુસ્તકોલયો	૧૩૦
ભાષણોમા અમિનવરીતી	૧૩૧
ભાષણોમા મિત્રોના આદિનો ઉપયોગ	૧૩૨
નવયુગના જ્ઞાનજાડો	૧૩૩
પુસ્તકોનો નાસ સારી થશે કે ?	૧૩૩
ધાર્મિક જ્ઞાન પ્રસારની યોજના	૧૩૫
સદિશાઓ ધેર ધેર પહોંચાડવાની ગોઠવણ	૧૩૬

પ્રકરણ ૧૩ મું (૧૩૭-૧૪૬)

સંગઠન

ફીરકાઓ વચ્ચે સંઘર્ષ	૧૩૭
મુદ્દા વગરના અર્થ	૧૩૮
તફાવતનો ભાષણિક નિકાલ	૧૪૦
કારણના નાટકો બધે થશે	૧૪૧
સંકલન કાચમ કરવાના નિયમો	૧૪૨
સંખ્યાબધે વધારો	

સંખ્યાબધે ઉપયોગ	૧૪૩
સંખ્યાબધેની સંખ્યા બધે થવાની	૧૪૫
નિર્દેશ સાહિત્યની રચના	૧૪૫

પ્રકરણ ૧૪ મું (૧૪૭-૧૬૦)

જૈન સંખ્યાબધે

શુદ્ધિ સંખ્યાના પર્ચાઈનો ઉપયોગ	૧૪૭
સંખ્યાબધે વધારવાના પર્ચાઈનો	૧૪૭
સંખ્યાબધે વધારવાના પ્રેરક આકાંક્ષા	૧૪૮
વધવાના કારણોનો તપાસ કયા અને કેવો કાસ થશે	૧૪૮
ઉ-સંખ્યાબધે	૧૪૦
જૂનકાળની કમ કયા	૧૪૧
સંખ્યાબધે કયા થઈ છે તેનું િ સંન	૧૪૨
કન્યા-ભોજન-વ્યવહારનો સંખ્યા સાથે સંખ્યા	૧૪૩
જ્ઞાતિમંડળ અને આગેવાનોની અવ્યવસ્થા	૧૪૩
પ્રાચીનોને નવયુગના પ્રતો	૧૪૪
જ્ઞાતિભેદ પ્રાતિક ભેદો જશે	૧૪૬
અવ્યવસ્થા-અવ્યવસ્થા દ્વારા સંખ્યાબધે	૧૪૭
ઉત્પન્ન કરશે	૧૪૭

ધર્મ સુબધી ગેરસમજૂતી	
દૂર કરો	૧૫૮
મન્યમ કશાનુ સંખ્યાબળને	
અંગી કાય	૧૫
વિશ્વધર્મ બનાવવાના સીધા	
માર્ગો	૧૬૦

પ્રકરણ ૧૫ મું (૧૬૧-૧૭૦)

સાધુ-સાધ્વી-આવક-આવિકા

નવયુગના સાનુના બે પ્રકાર	૧૬૧
યોગી તત્વજ્ઞાની	૧૬૨
સાધ્વીઓમા મહાન ક્રમાવર	૧૬૩
નવયુગના આવક—ગૃહસ્થ	૧૬૪
ધર્મ પ્રસાવક અને સાહિત્ય	
રસિક	૧૬૬
અનેક ક્ષેત્રોમા એનું વર્ચસ્વ	૧૬૮
નવયુગની આવિકા	૧૬૮
વિધના તરફ પ્રત્યક્ષ હુદ્દિ	૧૬૮
આત્મી આવિકા અને વિવલા-	
ક્ષેત્રો	૧૭૦

પ્રકરણ ૧૬ મું (૧૭૧-૧૮૮)

દેવ—દ્રવ્ય, સાધારણ—દ્રવ્ય, સાત ક્ષેત્રો

દેવ—દ્રવ્યનો હતિદાસ	૧૭૧
દેવ—દ્રવ્યની નવયુગીન	
વ્યવસ્થા	૧૭૨
પ્રાચીન અને નવીન માન્યતાઓ	
સમ વય	૧૭૩

ત્રિનપ્રતિમા ધામધૂમ

વિચારણા	૧૭૪
આગમ અને મૂળ આત્મી	
અનુસાર દેવસેવા	૧૭૬
તીર્થોના અધડા બધ કરો	૧૭૬
મદિરમા આવવાની સર્વને	
રત્ન મંત્રો	૧૭૭
સાત ક્ષેત્રોનો ક્રમ અને વહેચણી	૧૭૮
જ્ઞાનક્ષેત્રમા નવયુગ	૧૭
અધિકારી યોગ્ય વિશિષ્ટ	
સાહિત્ય	૧૮૦
સીદ્ધતા ક્ષેત્રની ખાસ યોષણા	૧૮૨
સાધારણ—દ્રવ્યને ખૂબ	
બદલાવો	૧૮૩
એના ઉપયોગની નવીન	
રીતિઓ	૧૮૪
દ્રવ્યવ્યયમા મતાભિકાર	૧૮૭
સામાન્ય વ્યવસ્થા માટે કે દ્રવ્ય	
મંડળ	૧૮૮

સામાજિક

પ્રકરણ ૧૭ મું (૧૮૯-૨૧૪)

અમદિ-અધ

ધર્મનું કેદસ્થાન રહેશે ?	૧૮૮
એને તોળવાના કારણોમા	
ફેરફાર	૧૮૦
સંધાના બંધારણ	૧૮૧
એના પ્રતિનિધિત્વને સ્થાન	૧૮૨

વર્તમાન પદ્ધતિનું એવું		શ્રીએને તક મળી નથી	૨૧૭
અવગોચર	૧૯૩	વેધવ્યના કારણે	૨૧૭
એ- અખડ સમસ્ત દિદસધની		કારખનારો વેધવ્ય દૂર	૨૧૮
ચોળના	૧૯૪	વિધવા-નમો	૨૧૮
શ્રીએને સ્થાન, જહુમતિનું		ભાવી કાર્યક્ષેત્ર	૨૧૯
ધોરણ	૧૮૫	શ્રી વરદના વર્તનમા પરિવર્તન	૨૨૦
શેડાને બે રે સેવકો ઉત્પન્ન થયો	૧૮૫	આપત્તિધર્મ તરિકે વિવાહ	૨૨૨
દિદ સધ અને સ્થાનિક		ક ચાવિકંથ	૨૨૩
સધના કાર્યક્ષેત્રો	૧૯૬	વરવિકંથ	૨૨૫
સમસ્ત પરિવર્તિત બધારણ	૧૯૭	વરકન્યા પસંદગી	૨૨૫
પરિષ મા કેવા પ્રનો વિચારારો	૧૯૮	વવિસાળની પ્રથા	૨૨૬
પરિષ નુ પશુજસ્થાન ઠોને		એથી લાભ નથી જોખમ	
આપરો	૨૦૦	મોદુ ઉ	૨૨૭
જ્ઞાતિ—જૈન ધર્મ અને નવજુગ	૨૦૨	એક જ્ઞાની હયાતીમા બી-૭	૨૨૮
શાસ્ત્ર વિચારણાને તેમા સ્થાન	૨૦૩	એકપત્નીપ્રત	૨૩૦
જ્ઞાતિએવું નવજુગમા જાવિબ્ધ	૨૦૪	વાતામા પરણવાનો ધર્મો	૨૩૪
નવજુગના લક્ષો	૨૦૭	જમણુવાર	૨૩૫
લક્ષ ક્ષેત્રમા નવીન વિદ્યાજગત	૨૦૮	નવકારશી—સ્વામી વાતસ ધ	૨૩૭
જૈન ધર્મને કન્યા આપવાની		લક્ષવધ	૨૩૮
પ્રદ	૨૧૦	વિધવા મારે સગવડો	૨૩૯
પુત્રીના લગ્નને અગ્રિ પ્રમ્ને	૨૧૧	જૈન વિધિએ લગ્ન	૨૪૦
માનપિતા સક્ષાદ ટેનારને સ્થાને	૨૧૨	પ્રદા ઉદા	૨૪૧
લક્ષવધદારને સંખ્યાબળ સાથે			
સંખ્ય	૨૧૪	પ્રકરણ ૧૬ મુ (૨૪૪-૨૫૦)	
પ્રકરણ ૧૮ મુ (૨૧૫-૨૪૩)		સામાજિક (ચાત્ર)	
સામાજિક (ચાત્ર)		રૂઝાદુલવાનો તિથાજ	૨૪૪
વિધવાનો નમ	૨૧૫	ઉત્તર કાર્ય	૨૪૬
અત્યારની વિધવાની દશા	૨૧૫	લાજ	૨૪૭
શ્રીગંગાજ સેવાભાવ	૨૧૬	જોજન કન્યાવધદાર	૨૪૮
		જૈન સંખ્યાબળ	૨૫૦

તેન પદા દિવસમા	૨૫૨
પચાસવ દુદ	૨૫૨
ગેશ અને જડો	૨૫૩
મિશ્રત (પાપરી) નો સવાલ	૨૫૫
અમલવી—સમાજવાદ	૨૫૭
પરિશદ પ્રમાણુનનો વિષ્વાદ	૨૫૮

પ્રકરણ ૨૦ મું (૨૬૧-૨૬૨)

આમાનિક નિયામો

પ્રાનીનોમા સંધાનો અભિમાન	૨૬૧
વિધાપીશુદ્ધો	૨૬૨
વિધ વિધાવધ	૨૬૩
ફેળવળી મળ	૨૬૩
બાગામમ—દુરુદો	૨૬૪
નેવાસપા	૨૬૫
અનેક સમિતિ અને સંધાઓ	૨૬૬
વિચારાનિષ્ઠુધમા બદલવિને	
સ્થાન	૨૬૭
મયામા સંધોને સ્થાન	૨૬૮
ધનઅધ અને નવધુધ	૨૬૯
બેના પ્રાણની વિવિધતા	૨૭૦
વિવિધતામા વિવેક અને	
વ્યવસ્થા	૨૭૨

પ્રકરણ ૨૧ મું (૨૭૩-૨૮૧)

વ્યાપાર

વ્યાપાર એ જામાન જેનેનો	
મુખ્ય વ્યવસ્થા	૨૭૩
૦૬ તારમા માથ વહેતી દેવ	
અર્થ	૨૭૪

તેની સામે એ આર્થિક પ્રસંગો	૨૭૪
પરિવતનની દિશા	૨૭૫
વહેતી થયેલી ખસવા વાગ	
લાખરો નહિ	૨૭૬
તેના વતમાન અનેક	
દાખલાઓ	૨૭૭

વ્યાપારી ફેળવળી	૨૭૮
ફેળવળીમા વિજ્ઞાનને સ્થાન	૨૮૦
વ્યાપારી જ્ઞાનની વિવિધ દિશા	૨૮૧
વ્યાપારના છેલ્લે અને પદ્ધતિ	૨૮૨
સાવકારી નાણા રાજાલ આદિ	
પ્રશ્નો	૨૮૩
સહો અને નવધુધ	૨૮૪
જુમાર અને નવીનો	૨૮૫
સહો વ્યાપાર ન ફેળવાય	૨૮૭
નાણુ વિશે આર્થિક પ્રશ્નો	૨૮૮
વડાન નવા છેલ્લે હાથ આવશે	
—નવા જશે	૨૮૯
ફક્ત નજરે વ્યાપાર પર છીંકી	૨૯૦
વ્યાપારી સાદસ અને નવધુધ	૨૯૧

પ્રકરણ ૨૨ મું (૨૮૨-૩૦૬)

ફેળવળી

એને નજીક મારફત થયેલાની	
અર્થ	૨૯૩
પ્રાચીન ફેળવળી	૨૯૪
આધુનિક ફેળવળી—દાખલા	
દિશા	૨૯૫
ફેળવળીની કાચ	૨૯૬

કેળવણીગૃહો	૨૮૭
તેના સચાલકો તથા નિયામકો	૨૮૮
કેન્દ્રસ્થ કેળવણી સંસ્થાઓ	૨ -
સાદિયને અંગે કર્તાવ્ય	૩૦૦
કેળવણીના સાધનો	૩૦૧
શિનેમા અને કેળવણી	૩૦૨
ચિત્રો ફોટોગ્રાફો આ બધો	૩૦૩
વાચનમાળા	૩૦૪
નવયુગમા વિચારોનો પૂર્ણ	
અમન	૩૦૫
સાહિત્યના અનેક સાધનો	૩૦૬

ગૌકીય

પ્રકરણ ૨૩ થી (૩૦૭-૩૧૬)

શાળકારણ

શાળકારણ અને બાપારને સંબંધ	૩૦૭
શાળકારણની કેળવણી	૩૦૮
શાળ અને સમાજ	૩૦૮
ખાસ પ્રતિનિધિ નવયુગ નહિ	
માગે	૩૦૯
પસંદગીમા વિશાળતા	૩૧૦
સેવાનો બંધો (માનવેતન)	૩૧૧
સેવા કરનારને ચિંતા ન	
રહેલી ધટે	૩૧૨
રાષ્ટ્રત્રાવના અને વિચાર પ્રગતિ	૩૧૩
કાર્ય કરનારાઓની પ્રાપ્તિ	૩૧૪
ભવિષ્યના હિતકામના માર્ગ	૩૧૬

સ્ત્રીય

પ્રકરણ ૨૪ થી (૩૧૭-૩૩૦)

નવયુગમા નારી

એને માટે અલગ ઉદ્યોગની	
જરૂર	૩૧૭
સ્ત્રીઓને ઘરેલો અન્યાય	૩૧૮
સર્વ બંધારણમા સ્ત્રીની દૃષ્ટિ	
અભાવ	૩૧૮
એની સ્થિતિ યવાના કારણોના	
હિતકામ	૩૧૯
આખમાથી આમુ ખરે તેવા	
પરિણામ	૩૨૦
સ્ત્રી સક્તિને ખૂબ કચરી	૩૨૦
તેવામા એક મહાત્મા જાગી	
ઉઠ્યો	૩૨૧
એણે સ્ત્રીઓમા અદ્ભુત ભાવ	
જોયો	૩૨૧
એને એણે પોકેટીંગનું કામ	
સોંપ્યું	૩૨૧
નવયુગની નારી કેવી યશે	૩૨૧
સીકૃત સેવાના પ્રકાર	૩૨૨
સ્ત્રી તરફના વલણમા મોટો	
ફેરફાર પડશે	૩૨૨
ગૃહસ્થવન	૩૨૫
નવયુગમા આ સૌ દાખલ	૩૨૬
આખી પદ્ધતિમા મોટો ફેરફાર	૩૨૭

લાગ, રાજમારણ, સધના

મેળાવડા ૩૨૮

વિધવાનો પ્રથમ નવયુગને નહિ

મુજબે ૩૨૮

અનેક શક્તિનો સહયોગ થશે ૩૨૯

બે સ્ત્રી ફોજદારી રૂબરૂ ગણારી ૩૩૦

શારીરિક

પ્રકરણ ૫ મુ (૩૩૧-૩૩૬)

શરીર

શરીર તથા આત્મા સુધી

બેરમારી ૩૩૧

'એમ એ બનાકે કયુ મેરી મિત્રી

ખરાબ કીયા ૩૩૨

શરીર સુધારવાના પગલા ૩૩૩

પૂર્વકાળમા તાલીમના દાખવા ૩૩૪

ત લીમના લાભો ૩૩૫

નવયુગ અને રમતો ૩૩૬

સુધારા થી ગજરાયુ નહિ ૩૩૭

મોડા પતિનના દાખલા ધરવા

નહિ ૩૩૮

વિચારીને આ ૧૧ થપયુ ૩૩૯

નૈતિક

પ્રકરણ ૨૬ મુ (૩૪૦-૩૪૮)

નીતિ

પ્રમાણિકપણ ૩૪૦

મત્ત ૩૪૨

અનેક સદ્ગુણો ૩૪૩

ધર્મ નીતિનો સબધ ૩૪૪

વૃદ્ધનાત્મક ધર્મોમા ચૂંચવણ ૩૪૫

જીવનસદ્ગતિ નીતિ ૩૪૬

પ્રતીક્ષા ગુણો ૩૪૭

નીતિમાર્ગ દુર્ધર છતાં સમીન ૩૪૮

ગોધખોળ

પ્રકરણ ૨૭ મુ (૩૪૯-૩૬૮)

પુરાતત્ત્વ

પુરાતન બાબતોની શોધખોળ ૩૪૯

અચરનોના ભાષાતરો ૩૫૦

સેવામાળી આજીવન સરથો ૩૫૧

એ વર્ગની નવયુગમા ખાસ

જરૂર ૩૫૧

સર્વન્ટસ બોર્ડ લૅન ઓરડર ૩૫૧

સુસપ ૩૫૨

પચાસ ૬૬ ૩૫૩

વ્યાપાર—ખેતી	૩૫૩	હૃદયકાળની સમીપતા	૩૬૨
નવયુગનું બળ સીશકિત	૩૫૪	સર્વ સામાન્ય પૂજા—પ્રાચીના	૩૬૩
નવયુગમાં સાધુનું સામાન્ય		સ્થાનકવામીએ પ્રત્યે	૩૬૩
પ્લેટફોર્મ	૩૫૬	સ્વેતાબર મૂર્તિપૂજા પ્રત્યે	૩૬૩
જૈનોનું સંખ્યાબળ	૩૫૬	ગિબર બધુઓ પ્રત્યે	૩૬૪
મહાસભા અને રાષ્ટ્રભાવના	૩૫૮	જૈન મહામંદિરના ચલતરમાં	
બ્રહ્મચારિણી—કુમારિકાઓ	૩૫૮	સૂત્રો	૩૬૪
ક્રિયા કરતા ચારિત્ર વરુ		ગ્રેરહ્મા અને ભાવના	૩૬૬
નવયુગ	૩૬૦	શાંતિની સાધના	૩૬૭
યુગપ્રધાનનું આવાગમન	૩૬૧	નવયુગ પ્રત્યે અબાહમસિકન	૩૬૮
અસ્મશુદ્ધ ઉત્તરી ખેતી	૩૬૨	શિવાસ્તે પધાન સદુ	૩૬૮

સર્વમંત્રમયમ્

નવયુગનો જૈન

પ્રકર ૧૭

દેશ

કોઈ પણ દેશ જે જે જાય તે તેણે જરૂર ઉપર
નજર નાખવી જે જે જાય તે તેણે જરૂર ઉપર
વિવિધતા ઉપર જે જે જાય તે તેણે જરૂર ઉપર
આ યુગમાં જે જે જાય તે તેણે જરૂર ઉપર
એનો કમિયો વિષય જે જે જાય તે તેણે જરૂર ઉપર
ઉ આ પ્રવાસી નવજુગ જે જે જાય તે તેણે જરૂર ઉપર
પ્રાપ્ત થાય છે જે જે જાય તે તેણે જરૂર ઉપર
દરિદ્રિય દુઝોયા જે જે જાય તે તેણે જરૂર ઉપર
જેન ગીનમ જે જે જાય તે તેણે જરૂર ઉપર
ધર્મના જે જે જાય તે તેણે જરૂર ઉપર
ગયેલાં પાંચમા જે જે જાય તે તેણે જરૂર ઉપર
પોપનારો અને જે જે જાય તે તેણે જરૂર ઉપર
ફેકી દેવાની જે જે જાય તે તેણે જરૂર ઉપર
વિચારણામાં જે જે જાય તે તેણે જરૂર ઉપર
કર્મ દરિદ્રિય જે જે જાય તે તેણે જરૂર ઉપર
અનેક દરિદ્રિય જે જે જાય તે તેણે જરૂર ઉપર
તેની દરિદ્રિય જે જે જાય તે તેણે જરૂર ઉપર

પ્રમાણિક મતભેદ એ ભૂપણ છે

આ ચર્ચા વિવાદ દર્દિએ કરવાની છે અને વાચકશ્રીને રિસમિ કરવાની છે કે કેમ દર્દિનિ દુ એની નજ મા ન ઊતરે તો પણ માદત એક વાર આખો લેખ તેણે વાંચી જવો એમાં ગળે ન ઊતરે એવી વાતથી ચિંતા કરવા કરતા નવયુગની ભાવનાની દિશા મમજવાના અનેક પ્રમંથો જરૂર મળે અને આખો લેખ વિચાર્યા પછી ચોતાના અભિપ્રાયો બીજા રાચન વખતે તપાસી જોવાના પ્રમંથો પણ પ્રાપ્ત થશે રિવાજ ચર્ચા કરતા મમજનું સમનોત્પલ્લુ જળવાઈ રહેવાની ખામ આવશ્યતા પ ભાગ મૂકવાની ભાએ જ જરૂરિયાત હોય ભૂમિકા રૂપે જરૂરી ખુનામા આવશ્યક છે વતમાન કેળવણી જે અનેક નવી ભાવનાઓ આપણને શીખવે છે તેમાં એક મુદ્દાની વાત એ છે કે મતભેદથી જગા પણ ગભગણુ નહિ પ્રમાણિક મતભેદ એ મમાજશરી નાં સ્વાસ્થ્યનુ અમ છે એ ભૂપણ છે એ દ્વપણાભાવ છે અનેના નવનવા દર્દિનિ દુઓ સમજવા અને સમજતે તેને ઘટાવવા એ વિચારવિચારતાનો લઢાવો છે આપણા દેશમાં વિચાર કશકિત ધણી બળવાન હતી એ આપણે ન્યાયના અને દાર્શનિક પ્રથો વાચતા જરૂર નેર્ષ શકીએ છીએ પણ વિચાર પરિબળ માથે વિચાર સહિષ્ણુતા ધણી ઓગી જોવામાં આવે છે અ યનો મતભેદ ધણી વાગ ખેદકા કે અમત ગ્વરૂપ પકડી લેતો અન મે કટો નાખતોમા મતબીધ્ય હોય પણ એક બાબતમા મતફેર યાય તો કલેશનુ રૂપ લઈ લેતો હતો એવા અનેક પ્રમંથો આ ઉલ્લેખમા પણ જોવામાં આવશે અહીં પ્રસ્તુત વાત એ છે કે ચર્ચાના સ્વીકૃત ધોરણો સ્વીકારી ચર્ચા જરૂર કરવી, પણ આપણાથી અન્ય વિચારક હોઈ શકે જ નહિ, કે આપણા જ વિચારમાં સત્ય

હોઈ શકે એવા ધોણે કદિ વિચારણા મરવી નહિ સત્યની જ ગવેપણા કરવી હોય તો તેનો ધબરો એક વ્યક્તિ કે એક કેમને નથી હોતો, હોઈ શકે નહિ અને વિચારપ્રમાણિતા તદ્દન પન્ડપર વિરહ લાગતા પરિણામોમા હોઈ શકે છે એ સોચી રીકારી ચાનવું સ્વપરને હિતારહ છે અને મતભેદ હોય લા પણ અરેક્ષા મમજતા શીખવું એ જૈન તત્ત્વજ્ઞાન મમજવાનું અનિવાર્ય પાણામ હોવું જોઈએ જે દર્શને નયપ્રમાણ જ્ઞાનને અતિ મહત્ત્વ આપી તે પ/ પૃથક્કણ કરી માનમશાસ્ત્રની અપગ્નિમિત મેવા બળની છે, લા મકાચ અને મંકારા ન હોવી જોઈએ આ મનરમા અત્યંત દુર્દશા જેવામા આવે કે તેથી આ મુદ્દો ભૂમિકામા જ સ્પષ્ટ કરવાની જરૂર જણાઈ કે સ્વદવાનું તાત્પર્ય એ છે કે નવયુગની લાવનાઓ બધમેમતી ન લાગે તો પણ ઉશ્કેનાઈ ન જતા એના ઠા જા અને એનો ઇતિહાસ તપાસવા પ્રયત્ન કરવો અને મતભેદને મહત્ત્વ આપવાને બદલે મમન્વય કેમ થાય એની ચાવીઓ શોધવા ઉત્તુકત થવું એમ ન જ ચર્ચ શકે તો મમભાવે આ પુસ્તક માઘત એક વાગ ચામી જનાની કૃપા કરવી અને અભિપ્રાય આપવાની હિતાવગ કરવા પહેલા મમાજશરી ના અનરગમા-ભીતરમા પેમરા પ્રયત્ન કરવો.

જે જે પરિસ્થિતિઓ થઈ છે અને તેને નવીન ઝોડ મળ્યો છે, અથવા મળવો મહાવિત છે, તેની પછવાડે લાભો ઇતિહાસ હોય છે તે આવી મામાજિક વિચારણામા ખૂબ ધ્યાનમા નાખવું બધી વાગ અન્યને તદ્દન સામાન્ય અથવા બીનજરૂરી લાગે તેવી બામતો મમાજને ઝોક આપી દે છે તે અનેક પ્રમંજે જોવામા આવશે બીજી મામાન્ય પ્રાસ્તાવિક સૂચનાઓ અનેક પ્રમંજે વિચારણા વરમ્યાન અને પુસ્તકના અન્તિમ લાગમા યશે એ પર ઘટવું ધ્યાન આપવા વિચારિ છે

પુસ્તકનું નિર્માણ, કેમ ને કેવી રીતે ?

આ આખું પુસ્તક નવયુગના તત્ત્વો સમજનારા વર્તમાન પરિસ્થિતિના અભ્યાસક્રમ હિતકામના જાણકાર ધાર્મિક પ્રસાદની હિંમતનીચી ગતિના મેલેક અને ખની લક્ષી તટસ્થ ભાવનાના ચોક્કસ મધ્યમ પુરુષોની માર્ગ ચર્ચેથી ચર્ચાઓના ખાના પાસામે લખાયેલું છે એમાં અનેક ગ્યાને પ્રખ્યાત અને પ્રત્યક્ષ હૃદયવેદના પાત્ર દેખામે નવયુગના અનેક પ્રમોગે ચલાવી સમ્મતા ગયે લેખ મમ્મત હોય એમ ધારી લેવાનું કાગળ નથી પણ જેવું દેખાયુ તેવું લખી નાખી કોમની પામે નેવેલ ધગવાની કગલ સમગ્ર આ ઉલેખ કર્યો છે આ પુસ્તક લખતી વખતે જીન કોમને લગતો એક પણ લેખ વર્ષ ઉપગત સમયથી વાંચ્યો નથી અનેક વર્ષોના અનુભવેના પ્રમોગે પ ચર્ચેન રિચારણા ને અવનોકતો જાનું કરવાની તક મળી તેવું આ વ્યક્ત પગિયામ છે આ દષ્ટિમા કોઈ નિરૂપના દેખાય તો આવકારકમય ગણાવી જોઈએ કોઈ પણ માનવની જે હાજરીમા એક પછી એક વિચાર આવ્યા કરશે એમ ધારી વર્ષ આ પુસ્તક લખવા માન્યુ છે એની પરિપૂર્ણતાનો દાવો તો કોઈ રીતે સમ્મ નથી લખતી વખતે સાધનની પણ અલ્પતા છે ચર્ચા કગનાગની મેખમા નહિવત્ ચર્ચ ગર્ભ છે અને વાતાવ જી વિચિત્ર છે આરા મંજોગોમા એક દિવસ કગતા કગતા એક મહાગાદીય જધુના હાથમા પુસ્તક જોય તેનું નામ હતું 'નવયુગમાં ધર્મ' એટલા નામોલિધા પ થી નવયુગના જીનની કેવી ભાવનાઓ યશે તે પર નિસ્તૃત ઉલેખ કગવા નિર્ણય યશે આ પ્રમાણે પ્રસ્તુત અપ્રસ્તુત પ્રામોગિક વાતો કરી ભૂમિકાએ લેખકની દષ્ટિએ મહત્ત્વની લાગતી સચના કરી હવે મુદ્રા પર આ ની જોઈએ

આવું આ પુસ્તકનું નામ પાડવાનું કારણ શું? નવયુગ એટલે કયો યુગ? એને જૂના યુગ માથે મંબધ ખરો કે નહિ? નવયુગના જનને પ્રાચીનોથી જુદો કેમ પડાય? ધમસૂત્રની મનાતનતા સ્વીકારનારાને નવીન અને પ્રાચીન એવો ભેદ કેમ હોઈ શકે? ને કોઈ નાત ન હોય તો તે કેમ લાવી શકાય? અને એ રીતે આ પુસ્તકની આખી પદ્ધતિ ખીનજરૂરી હોઈ પ્રયાસ અર્થવિહીન છે એવો પ્રશ્ન મહજ છે તેથી આ પુસ્તકની આવશ્યકતા પ્રથમ સિદ્ધ કરીએ.

યુગભાવનામા પરિવર્તન

પ્રાચીન યુગથી આ યુગ ઘણી રીતે જુદો પડે છે હિંદમા વશપર પરાગત ભાવના, આદર્શ અને વ્યવહાર સૈદ્ધાંતો સુધી આવતા, વગર દે કારે એક યુગથી ખીન સુખને વારસામા મળતા અને હવે જેના દેશકાં વગર ઉત્તરોત્તર આત્મા આવતા, મોચીનો દીકરો મોચી થાય અને લુહા નો લુહાર થાય આ આખી ભાવના અને મન્યવહાનપદ્ધતિના આ યુગમા મહાપરિવર્તન થયું છે પ્રથમ દેશકાર

ખીને દેશકાર અભ્યાસના ધોગણને લઈને થયો અમુક બ્રાહ્મણો વિદ્યાનિષ્ઠાત થવા કાંની જતા અને ત્યાં વૈયાકાંણ, નૈયાયિક, જ્યોતિષી આદિ થતા તેનો હિમાન તેમની અતિ અપરમખ્યાને કારણે ન ગણીએ, તો મામાન્ય જનતાનું જગરણીને અગે ધોગણ બહુ સામાન્ય પ્રકારનું હતું લુહાર, સુતાર, દગજી, મોની, કારીગર, મિસ્ત્રા આદિ વમવાયાનો આખો વર્ગ લગભગ નિરક્ષર હતો એક દરે એ વર્ગ ભણવા જતો જ નહિ અને એમને ભણવાની જરૂર છે એની જરૂરિયાત કોઈ સ્વીકારતું પણ નહિ આપણને આ લેખમા મામાન્ય રીતે વણિકવર્ગ સાથે સવિશેષ લાગે વળગે છે તેનું અભ્યાસનું ધોગણ પણ બહુ સામાન્ય

પુસ્તકનું નિર્માણ, કેમ ને કેવી રીતે ?

આ આખું પુસ્તક નવયુગના તત્ત્વો મમજનાગ વર્તમાન પરિસ્થિતિના અભ્યાસ ઇતિહાસના જાળકાર ધાર્મિક પ્રવાહની ઊભીનીચી ગતિના ગવેશ અને બની ચકતી તટસ્થ ભાવનાના પોતા મુમુક્ષુ પુરુષોની માથે થયેલી અચાનિયા બાના પશ્ચિમે સખાપત્ર છે એમા અનેક સ્થાને પ્રજ્ઞા અને પ્રત્યક્ષ ઉપદેશના પથ દેખાશે નવયુગના અનેક પ્રમંજો સવાની સમ્યક્તા માથે લેખક મમજત દોષ એમ ધારી લેવાનું કા જ નથી પણ જેવું દેખાયુ તેવું લખી નાખી કોમની પામે નેવેલ ધ વાની ર જ સમજ આ ઉ નેપ કર્યા છે આ પુસ્તક લખતી વખતે જૈન કોમને લગનો એક પણ નખ વર્ષ ઉપગત સમસ્યથી વા-યો નથી અનેક વર્ષોના અનુભવના પ્રમંજો પ થયેન વિચારણા ને અરતોકનો રજૂ કરવાની તક નાી તેનું આ વ્યક્ત પશ્ચિમ છે આ દષ્ટિમા કામ તત્ત્વના દેખાવ તો આવમા ત્રય મણાવી જોઈએ કોઈ પણ માનની જે હાજરીમા એક પછી એક વિચાર આ-યા કરી એમ ધારી નઈ આ પુસ્તક લખવા માન્ય છે એની પશ્ચિમતાનો દાવો તો કોઈ રીતે સમ્ય નથી લખતી વખતે સાધનની પણ અ પતા છે અર્થા કળા ની મંખ્યા નહિવત્ થઈ મઈ જ અને વાતાવ લુ વિચિત્ર છે આવા મંજોમા એક દિવસ કરતા કરતા એક મહાગાદીય બધુના હાથમા પુસ્તક જેવું તેનું નામ હતુ નવયુગમા ધર્મ એવા નામાભિધાન પ થી નવયુગના જ્ઞાનની કેવી ભાવનાઓ થતો તે પર વિસ્તૃત ઉ-વેષ કરવા નિર્ણય થયો આ પ્રમાણે પ્રસ્થાત અપ્રસ્થાત પ્રાગ્જનિક વાનો કરી જૂમિકારપે લેખકનું દષ્ટિએ મહત્ત્વની લાગતી સચના કરી હવે મુદ્દા પગ આવી જઈએ

આવું આ પુસ્તકનું નામ પાડવાનું કાગલું શું? નવયુગ એટલે કયો યુગ? એને જૂના યુગ સાથે ગેબધ ખરો કે નહિ? નવયુગના જનને પ્રાચીનોથી જુદો કેમ પડાય? ધર્મસૂત્રની મનાતનતા સ્વીકારના તે નવીન અને પ્રાચીન એવો ભે કેમ હોઈ શકે? તે હોઈ વાત ન હોય તો તે કેમ લાવી શકાય? અને એ રીતે આ પુસ્તકની આખી પદ્ધતિ બીનગરરી હોઈ પ્રમાણ અર્થવિહીન છે એવો પ્રશ્ન મહજ છે, તેથી આ પુસ્તકની આવશ્યકતા પ્રથમ મિદ્ધ કરીએ

યુગભાનનામા પરિવર્તન

પ્રાચીન યુગથી આ યુગ ધણી રીતે જુદો પડે છે દિશા વશાત પનગત લાવના, આદર્શ અને વ્યવહાર મેકાઓ સુધી ચાલતા, વગર કે કારે એક યુગથી બીજા યુગને વાગ્યામા મગતા અને જીવ જેવા દેશક વગર ઉત્તરોત્તર ચાલ્યા આવતા, મોચીનો દીકરો મોચી થાય અને જુદા નો જુદાર થાય આ આખી લાવના અને મંચવહાપદ્ધતિના આ યુગમા મહાપરિવર્તન થયું એ પ્રથમ દેશક

બીજો દેશક અમ્યાના ધોગણને લઈને થયો અમુક માહણો વિદ્યાનિષ્ણાત થવા કાળી જતા અને ત્યાં વૈયાકગણ, નયાયિક જ્યોતિષી આદિ થતા તેનો દિશામ તેમની અતિ અનર્પમ્યાને કાગલો ન ગણાએ, તો મામાન્ય જનતાનું કેશવણીને અગે ધોગણ બહુ સામાન્ય પ્રમાણુ હતું જુદાર, સુતાર, દગજ, મોતી, કારીગર, ગિઆ આદિ વમવાયાનો આખો વર્ગ લગભગ નિગદાર હતો એક તરે એ વર્ગ બણવા જતો જ નહિ અને એમને બપવાની જગ છે એની જરૂરિયાત કોઈ સ્વીકારતું પણ નહિ આપણને આ લેખમા સામાન્ય રીતે વણિકવર્ગ સાથે સવિશેષ લાગે વળગે છે તેણે અમ્યામનું ધો જુ પણ બહુ સામાન્ય

પ્રકાશ હવે મોળ આપ મહો માખડી નામા મવસ્તીથી (કાગળ લખવાની પદ્ધતિ) અને દિઆન દૂકામા જમેણમા જેને ત્રણ આર કહે છે (Reading, Writing Arithmetic વાચન લેખન અંકગણિત) આ મામાન્ય ધોરણ હવે પચોપાખ્યાન જેણે વાચ્યુ હાય તે પાચમા પૂજ્યા લાયક ગણાય—કાશો માણ્યમ ગણાય મનાહ લેવા લાયક ગણાય અને વત્તો જેકે તકાર પનાવવાને લાયક ગણાય આ ધોરણ હવે એને ગે અપવાદો હોવા જોઈએ પણ તેનો પ્રમાર તદ્દન નિર્જીવ હોઈ મેક્ષાને પાત્ર છે આ આખુ ધોરણ નવયુગમા તદ્દન ફરી યેતુ ઈશ્વરનાય નવુ છે

સાધનોની વિપુલતા

વિચાર કરવાના માધનો નવયુગમા ઘણા વિસ્તૃત થઈ ગયા મુદ્રણકળાથી અનન્ય પુસ્તકો જનતા સુધી પહોંચી શક્યા છે, નવેથી અતરો ઓછા થઈ ગયા છે વાયુપાનથી તેથી પણ ઓછા તરો થતા જાય છે અને પાચાત્મ પ્રજ્ઞના અને તેના વિચારોના યાગ—મંમથમા આવવાથી વિચારોની મર્યાદા વધી છે અત્યારે જ અને પશ્ચિમના વિચારોનો મંધર્ષણકાગ છે અને પરિવર્તન રાજ્યે કે અનિચ્છાએ પણ અનિવાર્ય છે આ યુગે પદ્ધતિમર નિહામ જણ્યો અનેક દેશની પ્રજાઓ શા માટે લડી અને કેવા ગિણ્યોએ અનુભવી શકી એ તના જાણવામા આવ્યુ એણે ધર્મ નેમિત્ત યતાં યુદ્ધો અન્ય પ્રજાના મંમથમા જણ્યો આ રીતે એને જુલના કે રાના પ્રમુગ માધનો નાપચા

આઠોમા ફેરફાર

અને મોટો ફેરફાર તો આઠોઈ ફેરફારનો યથો જ્યારે સાહિત્ય મોટા પ્રમાણમા પ્રાપ્ત થાય, વાક્યમયપ્રવેશ એ જીવન—

પ્રવેશના દ્વારો થાય અને વિચારશક્તિ ખુલવાના અનેક પ્રમગો અન્ય પ્રજાના જીવતા અને ભૂતકાળના જીવનોને અમર કરતા દેખાય, જ્યારે જીવનજ્વાલો સત્ય સ્વરૂપે અનેક આર્શોને પૂજા પાડે અને મન્યવહાર દિનના ચર ખુણાની બહાર મહેવાઈથી થઈ શકે, સમદ્રપ્રવાણના માધનો સુનસ થાય અને અનેક પ્રાણીઓને અન્ય મસ્તૂતિઓના અભ્યાસ કરી તેના ગુણદોષની વિચારણા માથે પોતાની મસ્તૂતિની ઘુનના કગવાનું મની આવે — આ વગેરે અનેક કા જોઈ પ્રાચીન આદરોમા મહાન પદદો થઈ જતો જોવાય છે અને છતાં હજી તો તેની સરઆત જ છે, એ વાત પણ ખ્યાનમાં રાખવાની છે અન્યાગના યુગમાં વર્તતા લોકો તો હજી પરિવર્તન કાળમાં છે પૂર્વપશ્ચિમના તગો વચ્ચે અથડાય છે, પણ પાશ્ચાત્ય લાવનાને પચાવનાર નવો યુગ તદ્દન લીન પ્રકારનો આવવાનો છે તે આ વિચારચર્ચામાં આગળ જોઈ શકારો, કેટલુંક કદપી લેવું પડશે અને બીજું મમય શું કાર્ય કરી શકે છે તેની સમ્યક્તા પાઠખવાની આવડત હિપર મુનતવી ગણવું પડશે

વિચારકોની વધુ જનાબદાગી

આ વગેરે અનેક કા જોઈ નવયુગને પ્રાચીનયુગથી જુગે પાડી શકાય તેમ છે પરિવર્તનયુગ બહુ લામો વખત ન આવે, પણ તે સમયના વિચારકોની જનાબદાગી વધારે જરૂર જ ખરી તેનામાં દીર્ઘચિંતા હોય તો તે નવયુગના આવતા પ્રવાહને ઝોક આપી શકે, અનિષ્ટ મામે તૈયારી કરવાની સૂચનાઓ પણ આપી શકે અને મમન્વય કગવાના સાધનો તૈયાર કરી ગમી અનેક પ્રકારે મમાગને હિપયોગી તત્ત્વોને બહાર લાવી શકે

નવયુગ અને પ્રાચીનયુગ વચ્ચે આ કારણે તફાવત પડે છે અત્યારે એક વિચારને મમજતા, એને વનજી આપના અને એનો

સ્વીકાર કરી કગલી અમનમા મૂકતા વર્ષો લાગતા નથી વચ્ચે એવો કાગ હનો કે વિચાર અને વાનો ધણી થતી પણ અમલી કાર્ય બહુ વખત મુનનવી ગખનામા આવતુ એ સમય હવે આ યો ગયો છે આળીત વર્ષનો છેલ્લો ઇતિહાસ તપાસીએ તો અમુક ફેરફાર થવા જોઈએ ઇષ્ટ છે — એવી વાનો તો પુરકગ થઈ છે પણ વાનોના પ્રમાણમા અમન તદ્દન નિર્જન ગણાય એ પરિસ્થિતિ પરિવર્તનયુગમા જરૂર થાય તેવી છે પણ હવે તો પા વર્તનયુગને પણ છેડે મમાજ લગભગ આવી ગયો હોય તેમ જણાય છે તેથી નવયુગને અને પ્રાચીનયુગને કાર્ષ મબધ ખરો કે નહિ એ પ્રશ્નો નિકાન થઈ જાય છે એનો મંબધ પરિવર્તન કાગલી મારફતે છે અને તે ડ્રહો દેશે ફેટ્યો રહેવો ઇષ્ટ ગણાય અને કા તૂરી જશે એનો વિચાર કરવો એ આ પુસ્તકનો ઉ મ છે

નવયુગના જૈનોને પ્રાચીન જૈનોથી જુદા પાડવા નથી, પણ એ અત્યારે પ્રવર્તતી અનેક પરિસ્થિતિ કાગ જડ જુદા પડી જવાના છે એ તો આ હિન્દુઓની ભૂમિકા જ છે આ લેખનો જેમ વિસ્તાર થતો જશે અને એના અભ્યનર ન જોમા ઉત્તરવાનુ બનશે તેમ આ ન ને યુગો આ જુદા પડશે ને જોવાના અનેક પ્રસંગો અત પ્રાપ્ત થશે

ધર્મસૂત્રની સનાતનતા

અને ધર્મસૂત્રની સનાતનતાનો પ્રશ્ન પ્રાપ્ત થાય કે ફેટતાક એમ માને છે કે ધર્મ એ નો મનાનન અર્થ છે એમા પ્રાચીન અર્વાચીન કે નવીન એવા પ્રકારે હોઈ શકે નહિ અને આ લેખ કે એની અદરની ચર્ચા વ્યર્થ છે આ વિચાર ધણો ગેરમજબુતીથી બરેનો છે અને પ્રગતિનો રોધક છે જૈન તત્ત્વજ્ઞાનના અને દ્વિપા-

વિભાગના ઊંડા અભ્યાસ વગર સનાતનતાના બાહુના આશ્રય નીચે કોઈ નવીન વિચારની શમ્યતાનો પ્રસવાય શમ્ય નથી એ અત્રે તો બહુ સંશયમાં બતાવવું પ્રાસંગિક ગણાય બાકી એ પર ભરત ન ઉત્તેજ કરના જેવું છે આપણે એ વિષયની મુદ્દાસૂત્રની વીનોમાં જરા ચતુરપ્રવેશ કરીએ

જૈનદર્શનના તત્ત્વવિભાગ અને અનુદાન વિભાગ એ બે વિષયો મુદ્દાના છે કથાનુયોગ અને ગણિતાનુયોગ પણ એ દર્શનને અંગે છે, પણ ત્યાં શ્રદ્ધાનો વિષય છે અને ગણિત અભ્યાસનો વિષય છે એને આપણા ચાલુ વિષય માથે ખામ મ મવ નથી

સાધનધર્મોમા નિગૂળતા

તત્ત્વ વિષયમાં છેલ્લો શબ્દ જોનાર્થ ચૂક્યો છે આત્માનુ અસ્તિત્વ, તત્ત્વોની વ્યવસ્થા, ચેતનનો મોક્ષ, એનો વિકાસક્રમ ક્રમનો સિદ્ધાંત, નિગોદનો મિદાન્ત નમ્મલગી, નયપ્રમાણુવાદ, સત્ત્વની વ્યાખ્યા, ક્રમ નધના હેતુઓ, પ્રયત્નથી કર્મ માથેની લડાઈ વગેરે નિર્ણિત થઈ ગયેના તત્ત્વો છે એ મમજવા ચર્ચા થઈ શકે, એના ઉપર તર્કની પ્રતિષ્ઠા થાશે, પણ અને જે આત્માનુ અસ્તિત્વ, કર્મનો મ મધ, આત્માનો મોળ ન માને પગલવ ન માને તે જૈન નહીં શકે નથી આ મુદ્દામાં નાળતમાં મતભેદ ન હોઈ શકે, ન મ ભલે પણ આત્માનો મોક્ષ સાધવા માટે અનેક સાધનધર્મોની યોજના ટવામાં આવી છે એને અંગે ચાત્રના અનેક રૂપો અને અધિકારો છે, સાધનોની ઉચ્ચનીચતા છે, નિશિષ્ટતા સામાન્યતા છે તત્ત્વમતા છે અને એને અંગે અનેક ક્રમો બતાવવામાં આવ્યા છે પ્રથમ તો આધુધર્મ અને આવકધર્મ એવા બે રાજમાર્ગો છે તેને પ્રાપ્ત કરવા માર્ગાનુસારીનાં ઉપનયનો બતાવ્યાં છે અને યોગપ્રગતિમાં નીચામાં નીચી હતી

તે ધર્મ—શુભ્ય ધ્યાનના રોતેથીક જ સુધી અનેક માર્ગો મળ્યા છે આ વિષય ઘણો વિદ્યાળ છે અને આખરેક છે માધનધર્મોનો પણ ન હોવાથી તેમા અનેક પ્રકારની છટ મૂકેલી છે એક પ્રાણીને જ ગળમા ગ્દીને પોતાની મુક્તિ માધ્ય યર્ષ હશે તેવુ લાગતુ હાય તો તે મમાજ માથે માત્ર આદરપાણીનો જ મ બધ ગણે ખીજને લખો લખીને પુસ્તકો ગનાવીને વ્યાખ્યાનો રીયા કરીને ચર્ચાઓ યોજને અ પને માર્ગે લઈ આવવા ક વાનું યાન્ય લાગે અને તે હા । પોતાની મુક્તિ સધી શકે તેવુ તેને લાગતુ હાય તો તેજે તેમ કતુ એમા સમાજમા હી કામ ક નાગ કે મમાજથી દૂર જઈ આત્મચયમ્ સાધનાગ એકનીગતી રીત ન કરી શકે

આવા તો અનેક રમગી છે આે ત્યેક યુગે તે રમાણે સાધનધર્મોમાથી અમુકને મદત આપાણી છે જ્યારે દે ।સરોની જગતિયાત વારે જણાય ત્યારે એક મંત્રિ બધાવનાર તીર્થ કર નામકર્મ બાલે એ સુત્રને મુખ્યતા અપાય અને જ્યારે દે ।મરોની સખ્યા વધી પડે અને મા સભાગમાં બે હારી કે અપમગણ છેમાય ત્યારે ગિર્જોગાગ કાવના ને દેગસગ બધાવનાગ કરતા આક મણુ વધારે પુણ્ય થાય એ સુત્રને રિસોના મને આમા કેઈ જાનનો પ્રપચ નથી પણ ત્યેક યુગે એમ થતુ જ આવ્યુ છે એ જોનોનો ઇતિહાસ વાણનાગ બરાબર બતાવી શકે એવા માધરો તેને હવે ઉપનમ્થ થયા છે

અને જૈનદર્શનનો ઇતિહાસ જોતા ચૈત્યવાસ થવાના અને રદ થવાના કાગ્જોમા ઉતરીએ, ધોગાને બદલે ખીજા કપડાં કરવાનો ઇતિહાસ તપાસીએ, કિયાઉદારનો આખો ઇતિહાસ અને કરેવા અનેક દેરધારોની ઘુના કરીએ તો માધનધર્મોને અગે પૂરતી

વિશાળતા બતાવવાનો રસ્તો અનેક વાગ ચવહારમાં અમલ
કનયનો દેખાય છે માધનધર્મોને અંગે આટલી વિશાળતા
બતાવવામાં આવી છે તે જ જૈનધર્મના અનેકાન્ત સ્વરૂપને
આગળ કરે છે નિધિમાર્ગ અને નિષેધમાર્ગને અંગે જે
એકાંત પ્રશ્નપૂર્ણ કહે તે જૈન નથી એ મહાન વિશાળ સૂત્રને
ભૂલી જવાથી વચ્ચેના વખતમાં કેટલી અવદશા ધર્મ છે તે આ
પુસ્તકમાં અનેક પ્રમંથે જોવામાં આવશે

અન પ્રમુત વાત એ છે કે ડિયાવિલાગને અંગે જે વિશાળ
દૃષ્ટિ જન શાસ્ત્રકારે કામ કામ બતાવી છે, તેને લઈને સનાતનતાની
ગૂચરણ ઊભી કરી સાચી જરૂરી પ્રગતિ અટકાવવી એ જૈનધર્મની
માર્ગી સેવા ન ગણાય તેથી નવયુગની મર્વ પ્રવૃત્તિ આપેલ દૃષ્ટિએ
હાય તો તેમાં સનાતનતાની ગૂચરણે પ્રાચીન અને નવીન વચ્ચે
અયોગ મંમથ વૃદ્ધી જવાના લાયક કાર્ષ પશુ કાચુ નાખવા જેવું
નથી આ વિષય પર આગળ અનેક વાર ચર્ચા કરવાની છે,
પશુ શરૂઆતમાં આ પુસ્તકની વ્યર્થતા એ કાગળે મિલ થાય તેમ
નથી તેટલું બતાવી આપણે ૨ તો સાફ કરીએ

બન્ને વચ્ચે ભેદ છે જ

નવીન અને પ્રાચીનોનો ભેદ છે જ તે હોવા છતાં, દેખવા
છતાં આખા આડા જાન કરવા અને ભેદ કાર્ષ નથી એમ કહેવું
એ માન જોવા જેવું જ છે, વસ્તુતઃ તેમ નથી પ્રાચીન અને
નવીનો વચ્ચે અનેક ભેદ છે કેટલીક ખામતમાં તો આક્રમ ભેદ
છે અને તે મકારણ છે, પશુ મમજવા યોગ્ય છે અને ખામ
ધ્યાનમાં ગમવા યોગ્ય છે પ્રાચીનના શુભ તત્ત્વોનો બગાડ
સંગઢ કરવો, પ્રગતિને અટકાવવી નહિ, નવયુગની મર્વ પ્રવૃત્તિઓને
વિચાર કર્યા વગર હિચ્છેદી નાખવી નહિ અને બન્નેના સાકર દ્વાગ

સમગ્ર જૈનદર્શન દુનિયા પાસે રજૂ કરવાના કોડ છે અને તે નવયુગની ભાવનામંત્રી એક ભાવના છે. આવી અનેક વાતો કહેવાની છે અને વિચારક વાચનારે તેની ઘુન્ના કરવાની છે. શાંતિથી આ અતિ મહત્વના વિષય પર વિચાર કરવાની વિનંતિ કરી આ ભૂમિકા બધી પૂરી કરી દઈએ. પુસ્તકની અંતર પ્રમગે પ્રસંગે અનેક ખુનાસાઓ આપ્યા જ કરશે નવયુગનો જૈન આપણા પ્રશ્નો પર કંઈ દૃષ્ટિએ જોશે કેવાં સાધનો યોજશે અને કંઈ કંઈ બામતમા ભુલો પડશે તે પર મંદિરિત દૃષ્ટિપાત કરી જઈએ. નવયુગે શાંતિથી આ પુસ્તક વાચતુ કોઈના વિચાર પચાવના શીખતુ અને દૃષ્ટિબિંદુઓ સમજવાં એ તેમને પણ જરૂરી છે. પ્રાચીનો માટે તો એ વિનંતિ કાયમ જ છે.

પ્રકરણ ૭ જી

નવયુગના જૈનનો પરિચય

સમય ધણો ફરી ગયો છે દેશ અને કાળ એ વિષયો પૈકી દેશ હતો તે ને તે જ નથી છે, પણ કાળમા મહા પરિવર્તન થઈ ગયું છે આપણે જે નવયુગના જૈનને સમજવા પ્રયત્ન કરીએ છીએ તેણે નવીન મંડૂતિનો અભ્યાસ કર્યા છે, એ ચર્ચા કરવામા કુશળ છે એ અનેક પ્રજાઓના ઇતિહાસના જ્ઞાનથી મંપૂર્ણ રીતે સજ્જ છે એને ચર્ચા કરવામા રમ પડે છે એને પ્રાચીનો મારે માન છે પણ માર્ગત્રિક નહિ એ પ્રાચીનોની જૂનોને જોઈ શકે છે એ મર્વ જાનતોમા પ્રાચીનો અમાધાગ્ય મનુષ્યો હતા એમ માનતો નથી, એ પ્રાચીનોના પ્રત્યે- કાષોને ચર્ચાને સરાણે ચડાવે છે, પ્રાચીનોએ અનેક ઐથોનો અને આગમોનો વાગ્મો મહા કષ્ટે જાળવી રાખ્યો તે માટે તે તેનો આભાર માને છે, અને કેટલીક પદ્ધતિ રીતગિવાજો તેમના મમયને ઉપયોગી અથવા જરૂરી હતા એમ અમુક અશો સ્વીકારે છે કેટલાકને તે વખોડે છે અને કેટલાકના સંજવમા સલાહભરી ચર્ચા કરે છે એને મન સર્વ પ્રાચીન છે એટલે સારુ જ છે એવો નિર્ણય નથી અને માથે પ્રાચીનના શુભ તત્ત્વોને સ્વીકારવામા એને વાંધો પણ નથી

આવો નવયુગનો જૈન મિત્તમાઝ પ્રતિઓવાગો, મત્યનો શોધક, ધર્મના વિશુદ્ધ તત્ત્વને ગમગાઝ અને મંત્રદાઝ, નવયુગ પ્રમાણે મમાજરચના કરવાની તાનાવેલીમા વિચારમગણી કેવા પ્રકારની દાખવશે એ પ્રથમ જોઈએ એના વિચારના નેમને બરાબર તોળવાની આવશ્યકતા એટલા માટે છે કે આખો નવો યુગ આ ઓવારે પાણી પીનાર છે તેને સમજવા માટે તેનો વિચારપથ જા. જોઈ લઈએ અને પછી તેની મમાજરચનાની શ્રેણીઓ વિચારી જઈશું.

નવયુગનો જૈન પ્રથમ પોતાનું ઘર તપાસશે એવત ૧૦૦૦ ખાળીનો જૈન કોમનો ઇતિહાસ દેવા જેવો એ જોઈ શકશે એની પૂર્વજાળની સ્થિતિના સંબંધમાં એ શોધઓળ જરૂર કરશે અને અનેક નહિ જણાયના પ્રસંગો એ જન્મનને બતાવી આશ્ચર્યથી દિડમૂર કરશે એ મણિત સાહિત્ય ન્યાય નાટક કાવ્ય તકે કોશ ઇતિહાસ સિનામેખો આદિ અનેક વિષયોમાં નહિ જણાયેના તરવે શોધવા પ્રયત્ન કરશે અને અનેક માધનોને એકઠા કરી એનું પૃથક્કરણ કરી એ જૈન ધર્મને બહવાવવા પ્રયત્ન કરશે પણ એ તો જુદો વિષય છે ખાસ ઐતિહાસિક સમયમાં એ પડશે ત્યારે એની વિચારનેણી કેવી થશે એ પ્રથમ જોઈ જઈએ.

મુનર્ધ જૈનયુગ

વનરાજ ચાવડાને જૈન ધર્મનો ઉપદેશ કરનાર શિવમુખ્યસંધિ માણીને એ તરત મોનકી વસનો ઇતિહાસ વાચશે ત્યારે ઐતિહાસિક સમયમાં જૈન કોમનું કેવું હિમ્મત સ્થાન હતું એનો એને ખ્યાલ થશે એ ગ્રન્થસત્તી મહ મુકરર કરશે, એને વિમળ મત્રી શાહ મત્રી, મુળવ મત્રી જમડૂયા, ભામારા, ઉત્પલ મત્રી વસ્તુબાળ તેજબાળ આદિના કારભાર ખૂબ આનંદ આપશે

એને શ્રી હમયદ્રાચાર્યથી નાહીને અગિયાન્માં અને મારમા મેનની વિશિષ્ટ વિભૂતિઆને વાચી ગેમાય થઈ જશે એ જોગે કે માહિત્યમા હંમેશા શ્રી અન્કાર ચૂડમણિમા આવી ગયો છે, અનેક પ્રમળના કોશ કરીને જનતાની મહાન મેવા એ યુગમા થઈ છે યોગને જહાનવામા આજ્યો છે નાનને હિંદુષ્ટ યોગી પર સ્થાન અપાય છે, અગિયાન્કાર ઉપગમે તમા એ મને મેદાએ તૈયા કર્યા છે, આમતો ઉપર સુખ મગ્ન મીદાઓ એ યુગે કરી છે અને વાડમયની સવ દિશા અનેક રીને ખેડી અભે જૈનશાસ્ત્રની મામાન્ય જનતાની બાગે મેવા કરી છે મોનકી મમય એ ઉપનબ્ધ આતિહાસિક માધનોની દૃષ્ટિએ જોઈએ તો નવયુગની નજરમા મુનર્ષિ જૈનયુગ દેખાગ

એ યુગે જે વ્યવહારપ્રમગોનો ઉપયોગ થયા છે એ એને ખૂબ આકર્ષક લાગશે શ્રી હેમચદ્રાચાર્ય જેવા ગ્વાનુભવી યોગી મિત્રનાજ નયમિદ અને દુમાન્યાળની જમલામા જમ, જાત્યની હકીકતોમા લાગ વે નજને સનાહ આપે અને જતા પોતાનું માધુપદ અને યોગીત્વ માચવી નખી તેને મદત્ત આપે એ પ્રમગમા એને વ્યવહાર નિવ્યયનુ મમન્વય દેખાશે અગિયા મી અને બા મી રાતાખિંદમા એક એ પ્રમગો નાદ કરીએ તો એને એ આખો યુગ માહિત્યવિભાગી, પ્રાગતિ- અને મમયરા દેખાશે દુમા પાળના ૬ બારમા ગિરમ શ્વેતાળ નો ઝરડો એને માનશે, મધુ એક દરે એ આખા યુગની ન્યના કવાની રાક્ષિત વ્યવહાર- દાતા અને ધર્મમાત્રાજ્યને ખીનવનાની દુલગતા પર એ એક દરે મોહિત થશે એ અગિયા મી બારમી મરીના એકેએક કવિ, યોગી અને પ્રતિભારાળી સાધુ અને શ્રાવણને અને- પાસે ૨૨ આગાગા જનતા મમત્ત જૂ ક શે

પાછીની માત સદીઓ

પણ પાછીની સાત સદીઓ એ જોશે ત્યારે અહીંતહીં ધોડા ચમકારાન બાદ કરતાં એ ધર્મમાશ્રમ્યમા ધીમે પણ મહત્તમ ધસારો જ જોશે સાતમે વર્ષમા એ નિચક ઝઘડાઓને જોશે ત્યારે એને અત્યંત ખેડશે એ ઝઘડાઓના મૂળ તપામશે ત્યારે એને ઝઘડામા મહત્ત્વનું ગદ્ય નહિ જણાય એ પ્રત્યેક ઝઘડાનો ઇતિહાસ જોશે અને એની વ્યવહાર તર્કશક્તિ એમનિ એક પણ ક્ષરકો કરવા યોગ્ય નહાતો એમ દાખવશે અને એ મર્વ ઝઘડાનો એ મમન્વય નરી બનાવશે એ પ્રત્યે ઝઘડાને ન કરના યોગ્ય મતાવવામા અની વિચાર શક્તિ સુનનાશક્તિ અને મમન્વયશક્તિનો ઉપયોગ રશે એને લાગશે કે આની નજીવી બાબતમા અચોચા-તકગરો ઉત્પત્ત કરીને જૈનદર્શનનો પ્રચાર કરવાનું મહાન કાર્ય વિચારી દેવામા આવ્યું છે અને ઝઘડાને પરિણામે જૈનદર્શન મંખ્યામા લાગવગમા વિચાર નામમા અને વિચિત્ર પ્રમતિમા પાશુ પડ્યું છે ઝઘડાને પરિણામે આખા જૈનમિદ્ધા તને વિરૂપ દેખાડનાર વર્ધુભેદના પ્રમંજો જૈન કોમમાં ઘૂમી ગયા છે અને અગ્ર નાવના કેતેયને પરિણામે જૈન કોમ પ્રગતિ કે રાને મરને પ્રત્યેક મુખે પાછી પડતી ચાવી છે એક મનુષ્યો મનીમા માત વપમચ્છમા જાવન પડિતો મહા જળ્ય ફરત થઈ ગયા હતા તે વખતના ઐતિહાસિક ઝઘડાઓ જોઈએ અને એ ૧૧ મસો તથા ઉત્તેજો વાચીએ તો આપણે ચરમાઈએ એવી એ કમંકયા છે આ સર્વ સાહિત્ય નવયુગનો જૈન વાચી વિચારી પચાવી જૈન ક્રમને ચેતવશે, એને વર્તમાન કદામહાથી છે તરત વિન્ય દર્શન કરાવશે અને જૈનનો સાચો માર્ગ કયો હોઈ શકે અને ક્યાથી જૂવા પચા છીએ એ સર્વને રજૂ કરવા પોતાના માનનો ઉપયોગ કરશે

દેહતાક ઝઘડા ઐતિહાસિક થયા છે અને મોટી મપ્પાના વર્ગો તે પછી વીત્યાં પણ એ ઝવડા પત્યા નથી તાતમા કાર્ષ માલ ન હોય, જૈનધર્મના મૂળ મિદાન્તને એની માથે લાગે-વગરે તેવું ન હોય અને છતાં પૂરતા ઉત્સાહથી એ ઝવડા ચાત્યા જ કર્યા છે અને એનો સમન્વય તે વખતે રાખ્ય હતો અને મતભે કા તો કાષ્ઠપનિક હતા અથવા મહત્ત્વ વગળા હતા તે બતાવવા એવા મુખ્ય ઝવડાઓ પૈકી દેહવાકને એ કર્ષ નગર નેશે અને એનો મમન્વય કેમ કરશે, એમાનો એવ પણ ઝવડા જૈન ધર્મના મૂળ મિદાન્તને લગતો નથી પણ માધન્યમોને મગના એ સર્વ ઝવડા દોર્નને ન ક વા ચોચ્ય હતા તે એ દેવી ગીતે જનાવશે તે આપણે પ્રથમ નેન ગર્ષએ જેવી નવમુગની વિચારસંસ્કૃતિના આચરુને મહત્ત્વ ખ્યાલ આવશે

સારનરમો અને તત્ત્વજ્ઞાન વચ્ચેનો તફાવત

આ વિચારણાને અમે મૂળ ૩૦ એક ત્રાત કન્વાની છે તેની સૂચના મહત્ત્વ રૂપે ભૂમિદામા કર્ષ ગર્ષ છે અને ને એ છે કે સાધનધર્મો અને તત્ત્વજ્ઞાન વચ્ચેનો તફાવત બગળા વલ્લભા ખખે નેન એ જૈન જૈનના મુખ્ય મિદાને આત્માનું વ્યમિત્વ, કર્મનો મિદાન્ત પ્રયાગ્રથી મિદ, કર્મથી મુક્તિ, મુક્તિ પછી અજગમત્ત્વ, નયનિસેરતો નિદાન્ત, પ્રમાણજાનનો મિદાન્ત, નિગેરનો મિદાન્ત, મમ્મભગીનું સ્વરૂપ, નદ્દા પ્રાપ્ત અનેકાત વ્યવગ્યા પરમાપ્તનો સિદ્ધાન્ત, પાણીમીત્તવા, દ્રવ્યગુણપર્યાયવાદ, ગુણન સહમાનિત્વ, પચાપનું કર્મભાવિત્વ, શ્રવ અને કર્મનો મમ્મ નંબધ છતાં વિયોગની ચક્રતા અને સર્વ પ્રયાગ્રનું અતિત પાપ્ય મોક્ષપ્રાપ્તિ — આ મુદ્દાસગના મૂળ મિદાન્તો છે જૈન પગિદામા કહીએ તો મમ્મન દ્રવ્યાનુયોગનો મમાવેશ પ્રાય મૂળ મિદાન્તમા આવી ગય છે એ મંબધમા જેની માન્યતા અસ્પષ્ટ હોય એને

સમ્યક્ત્વ નથી અને ત્યાં મમ્યક્ત્વ ન હોય ત્યાં માર્ગાતુમારીત્વ હોઈ શકે છે પણ જૈનત્વ ત્યાં હેતુ નથી મમ્યક્ત્વ વાગ્દર્શન ન ત ક મ મુખતા હોઈ શકે છે, પણ ત વચ મુક્તિપ્રયાથ્ય નથી આ મુનિની વાત છે આમા કેઈ પ્રશ્ન નો અપવાદ શમ્ય નથી અર્થા શકામભાધાન અને વિરાનબુદ્ધિએ એમા વાદવિવા ને સ્થાત છે પણ જે આત્મા પ જવ મૃત્તિ વગેરે ઉપમુક્ત બાબતો ન સ્વીકારે તે જૈન હી રાકતો નથી આ વાત જૈન સિદ્ધાંતોમા હામ હામ હાન મુકાને કહી છે અને વિચ્યા કે તા તે બેસી જાય તેવી સ્પષ્ટ બાબત છે

એ મક્તિની સાધના માટે અનેક સાધનો અનુદાનો ક્રિયાઓ માર્ગો અને ઉપાયો બતાવવામા આવ્યા છે મમ્યક્ત્વના મહામહે લક્ષણથી માંડીને શ્રાદ્ધ દુષ્કર્મના બાગ પ્રતો-દ્રવ્યશ્રવણના લક્ષણો બાવશ્રાવણના લક્ષણો દ્રવ્યતિલાવના બદલો બાવમધુત્તાને અંગે અનેક માધનોની યોજના કરી છે એમા અગત્ય પાપમથાનમ્નો ત્યાગ આશ્રવના કારોને બધ કે નાના પ્રમંગો સંવ ના અનેક પ્રસંગે ના આત્મ, નિજાની નિશિષ્ટતા આદિ અનેક બાબતો આવી જાય છે એમા આખો નીતિ વિભાગનો વિષય જેને અચેક્રમા

એધિકગ' કહ્યું છે તે તેમજ ક્રિયાના અનેક વિભાગો બતાવવામા આવ્યા છે સામાન્ય અધિકારીને 'અક્રિયા જાવ નિમિત્તે બતાવી છે સામાન્ય વિકાસવાળા માટે અપુત્રનોની યોજના છે, વિશેષ અધિકારી માટે મહાપ્રતો બતાવ્યા છે સાધુ ધર્મ બતાવ્યો છે, માધુ ધર્મમા પશ્ય સ્થાવર કર્મ જિનકર્મ બતાવ્યા છે એમા વળી બાવીશ તીય ના મમયની અને આદિ તથા અતિમ જિનના સમયની ચર્ચામા ભેદ બતાવ્યા છે ચોથા પાત્રમા આરાને અંગે અને અનુદાનોમા ભેદ પડ્યો છે અને આ સર્વ બાબતનો મમાવેશ 'ચરણક છાનુયોગ'મા કરવામા આવ્યો છે

આ ચળકળાનુયોગ દેશ કાગ પગિસ્થિતિ, મધયણ, અધિકારી, ક્ષયોપનમ આનિ અનેક કાળે કરતો જાણનામા આગો છે એક એક પ્રમગ વર્ષને એમ બનાવી નમય નેતુ છે કે એ વાત જામ જાવી નેમ્મએ એવો નિશ્ચય ક્રિયાનાર્ગને અંગે હોઈ શકે જ નહિ માધુર્યો અનુદાન આવક કરે તો તે ગૂંચવાઈ જાય છે અને જ્ઞાન માર્ગે એકાતમા આત્મદિન માધનાય થોગી તત્ત્વજ્ઞાનીનો માર્ગ ચીકારે તો અથડાઈ પડે છે વિશિષ્ટ જ્ઞાનીઓએ તેટલા માટે ચળકળા અનુદાન ક્રિયાને અંગે ખૂબ ઠટા પી છે જેને જે માર્ગે પોતાના આત્માનો ઉદ્ધાર દેખાય, જે રીતે માધ્યપ્રાપ્તિ નજીક દેખાય તે માર્ગ તેણે આંતરે. એમા એવી જુદો માર્ગ લેનાર જન નથી એવો સમજાવ્યો કવાનો કોઈનો અધિકાર નથી, મિયાલવી ગળદ કેઈને માટે વાપરનાની પંવાનગી પણ નથી અને મોલમાર્ગનો તેનો ઉપેક્ષ કવાનો કોઈને મગ પવાનો આપવામા આવ્યો નથી

આ મુદ્દાની વાત છે ના જ્ઞાનમો વડમા તદન જૂનાણી નથી તો ઉપેક્ષાને પાત્ર હી છે તે ઐતિહાસિક કથકાના એક એકનું સ્વરૂપ નેતા જણાઈ આવશે આ પ્રથમ મુત્ર ચલુ

મહુચિતતાએ ઢગેલો મહાન

અને બીજી સુત્ર એ છે કે મર્વ દર્શનોને પોતામા મમાવી ગકે એવો વિશ્વાસ જૈન ધર્મ તે છે ના માતમો વર્ષોમા અતિ મહુચિત કરી નાખવામા આવ્યો છે એના મર્વપ્રાપ્તિ મિદાન્ત જનતાને પાટને જીવ કવાને નયે એને ઉપાશ્રયમા અને પુનઃક્રોમા કેટલ કવામા આવ્યા છે અને જના કાળે ખૂબ પંમાત્માની નાણી વાચવનો અધિકાર પણ અમુક નાના મર્વ જિવાય અન્ય જન કે જૈનેત ને નથી એવું પ્રતિપાદન કરીને જ્ઞાન અને યાગ્રિત વચ્ચે

મારા નગરો કરી નાખવામાં આ પા છે જનતાના નિર્ણયોપદ
અને મનુષ્યના દુષ્ટ મુત્ર મિદાનો જનતા પચતી રી નિર્દ
કે મા મા મા મા મા મંદુરિય રૂપિનુ અનિવાર્ય પણ અતિ કષ્ટ
પાંખામ જે કોઈ ક્રિયાવનને જાણજ્ઞ નયવાની ના કહેદમાં
આન, કે કોઈ વાનુવારને જગત્કગીના રાત્રી ના કહેદમાં
આન કે મુત્રીમ જપ્તને કુ નિર્દેશીક વાચવાની ના કહેદમાં આવે
તના જાન અને અતિ વિશિષ્ટ કાર્ય છે પણ તે બધા બેગા
શ્રદ્ધાળુ જે કામે મમારી લીધું છે તેને પાંખામે અપી કોમ અને
સમગ્ર મમગ જનતા જા નિદા તપાનથી મેનસીમ નહી છે
આ મેનપમાં આમગ વિશેષ ઉત્તમ વિગ્ના થી કે વાનો છે પણ
આન મમગન રાગ આ જે જેન ધર્મમાં અતિ વિદ્યાળપણુ હતું
તે નહતું અતિ મેનુગિન ગુનિ આ મમગમાં દાખર ધર્મ ગર્ભ
અને પાંખામે જેન કોમમાં પારો અટકી પઓ રાનની મગમરી
પરમા વધાર્થ મર્મ અને અનેક કુષો અતિઓ અને કોમો
પમરિમુખ મર્મ મર્મ આ મેનુગિનતાનાં કષ્ટક પાંખામે નવયુગ
આમગ ગીતરશે ત્યારે આખમાં આસિની ધા માનશે અને શી
રિયતિ ધર્મ છે અને કેરી રિચિત્ર પદતિઓ રીકાગર્ભ છે અને
ખાસ કરનાં આપણી મૂર્ખતા અંધતા અને ચતાનુગતિકતા પર
શોકોદગારો ને મેળીઓ નીકળશે

આ બે મુદ્દા ખાનમાં રાખી આપણે ઐતિહાસિક અધ્યયનો
અને તેના મમગ રચ સક્રમ હતો તે વાત અને તે અધ્યયનોના
અવધ મુદ્દા અથવા અકર્તવ્યરચ ઉપર ઉપરથી તપાસી જઈએ
પ્રત્યેક અધ્યયની વિગતોમાં તે પુસ્તકો લેરાય એવી કરુણકથાઓ છે
એથી આપણે તો માત્ર અંશુ નિર્દેશ કરી આગળ વધીશું
નવયુગનો જેન એ અધ્યયોને કઈ નજરે જોશે એ મૂળ
યુદ્ધ પીસરવાના નથી — આ વાત ખામ લક્ષ્યમાં રહે

પ્રકરણ ૩ જી

સાતમે વર્ષના ઝઘડાઓ

૧ ચોથ-પાચમનો ઝઘડો

મર્વથી લાંબા મમય સુધી ચોથ-પાચમનો ઝઘડો ચાલ્યો વાત એવી છે કે વાર્ષિક પર્વ—ગંવત્તરી દીન ભા વા શુ ચોથને દિવસે ઉજવવો કે પાચમને દિવસે એ બાબતમા મધ્યમ ચાલ્યા અમુક ભક્ષ પચમીને દિવસ એ પત્રનુ આગધન મમગત મ્વેતામરો કગતા હતા કેમ હા જે કારિકાચાર્ય ચોથને દિવસે એ પ્રતિકમલ્ય કયું ત્વાથી ચોથની રીતિ તર થઈ આ મહાન દિવસ જ્યારે આખા વય ૧૧ ફેનકેતિ અનુમોદિત દુષ્ટત્વ માટે વિચારણા કરી કામા ચાચનાની છે અને જે દિવસ સમગત વૈગવિરાધ અત ક છૂટી ખમાવનાનો છે ત દિવસ ચોથને ગજ ઉજવવો કે પાચમને રોજ ઉજવવા એની મોટી ત ગમે એ કડો વર્ષથી લીધી છે પાચમનો મ્વીજા ક ના ચોથનાનાની નિજા કડે અને ચોથવાળા પાચમવાળા પી અને એના ઉપર અને ચર્ચાઓ બાવી છે પુનતમે લખાયા છે અને પગપર ગદાપદ આલેપો થયા છે ચોથ-પાચમના તકે ૧ મા પડેના પત્રપગ મામા પક્ષને ઉત્તર પ્રપક, મિધ્યાત્વી નગકેગમી આદિ અતિ નુરુ પહિસાસમા

આક્ષેપ કર છે અને એ રીતે ગમન જીવનનું હાર્ષ વાગવા
પ્રમદ પ્રમદ પડે છે

વીનસગના રાસામા આ જરો તાર્ષ શે? મરતમરી પર
મરત મેનામરો સ્વીકારે છે જે વિશે રી વિરોધ ખમાવવાના છે
તે દિવસ ક્યારે ઉત્પન્ન થઈ શકે? તની ચચામા ઉત્પન્ન આક્ષેપ અને
સમયક્ષેપ વીનસગના અનુયાયીને શોભે છે? રી સમાવવાના
પ્રમદને વે વગવાનું કે કે નાગ રાગ હમ્ય અને સમમની
નિબૂતિઓ મર્ષ રીતે પચાવી રાકરા હમે તે મમજનુ પથ અરાક્ય
છે ન પર દિવસ કાલ ન-અર્થ રી તમર હાન તો
વાન સમજી સમય તેવી છે પથ રામાય પ્રતિક્રમણ કયે વિશે
કરતુ એ મમવી જમાના સુધી તક રા ચાને અને તનો નિકાન જ
ન થાય તે માત્ર નવયુગને મર કાર્ષ રીતે ઉતરે તેવી નથી

અને સાવતમરી પર્વનું કાર્ષ્યપણું સ્વીકારનાર એટલી ઉતરતા
ન ખતાવી રાકે કે જેને ચોથે વે વિરોધ ચમાવેલા હોય તે તે
દિવસ સમાવે અને પાચમને દિવસ ચમાવેલા હોય ત પાચમે
સમાવે? મુલો કયા દિવસ રી વિરોધ ચમાવેલા તે તાર્ષ રાકે નહિ
વેરવિરોધ મારે મિથ્યા દુષ્ટત્વનો જ મુલો હાર્ષ શે મળ વાત
તદન હવામા ઉડી મર્ષ પન્ન પ્રેમથી મને એમનીમની પ્રશમા
કરે અત થી બોને કે મુ મર્વ હવેને ખમાતુ છુ મર્વ હવે
મારા ગત અસાત અપા રા ખમે મારે મર્વ જાતમામા માથે
મેવા છે અને મારે કાર્ષ માથે રી નથી આતુ મદાન આર્ષ
સન હવથી બોના એના દિવસની ગમચનમા પડી એ પ
મોગ્યાઓ કેમ માડે? મમનવ રાક્ય હતો નહિ તો રિ પમા
પથ હવ જેવો વાગે જણાતો નથી આમા મૂળ મિદા તની
કાર્ષ બામત પા નથી અને પન્ન ધર્મપ્રેમ વગવાના દિવસે

આ ઝવડો અન્ય જણાય છે સેકડો વર્ષથી ચાલતા આ ઝવડાનો મુદ્દો, સાર્થકત્વ, તેણે કે ઉપન્યાસ નવયુગને માત્ર ખેદ ઉત્પન્ન કરે તેવો છે

૨. દ્વિગમ્ય શ્વેતામ્બુનો ઝવડો

આના કગ્તા પણ ઉમ્મ અડપ ધાગલ કગ્તાઝ ઝવડો દ્વિગમ્ય અને શ્વેતામ્બુ શાખાઓનો છે એનું મૂળ હેલા માતસો વર્ષથી પણ પૂર્વકાળમાં છે પણ જા. ઊંડા ઉત્તરતા એ ઝવડામાં હમ જેવું લાગશે નહિ મુદ્દાના તકાવત બન્ને શાખાઓ વચ્ચે બે છે કેવળાની ભુક્તિ અને આની મુક્તિ

દ્વિગમ્ય માને છે કે કેવળગાન થયા પછી કેવળા ખાય નહિ શ્વેતામ્બુ માને છે કે કેવળા આહાર કરે દ્વિગમ્ય માને છે કે આ તરફ તે ભવમાં મોક્ષ ન જાય, ત્યાર પછી તે એક ભવ કરી પુરુષનો અવતાર લઈ લે ત્યારે એની મુક્તિ શક્ય છે શ્વેતામ્બુ માને છે કે આ તદ્દભવમુક્તિમાંથી ઘર્ષ ગમે

આ બંને મુદ્દામાં જન દર્શનના મૂળ મિદ્ધાન્તરો કાર્ષ મેશ્વ નથી દ્વિગમ્ય વિન અનેક આદર્શ મથો પા શ્વેતામ્બુ આચાર્યોએ ટીકા આ છે, શ્વેતામ્બુ તત્ત્વમથોની પળે દ્વિગમ્યોએ પાણી પીના છે અને તત્ત્વનો જન પણ તકાવત બંને શાખામાં નથી અને ઉપન્યાસ બન્ને ગૂચવણો આ કાળમાં જોવી થાય તેમ પણ નથી પાચમાં આનામાં — વર્તમાન યુગમાં કેવળગાન કે મુક્તિ આપણા ક્ષેત્રમાંથી રાક્ય નથી એમ બંને શાખાવાળા માને છે તો પછી કેવળગાન થયા પછી આપણે ખાશું કે નહિ અને આપણો સ્ત્રી વર્ગ મોક્ષે અહીંથી સીધો જઈ શકશે કે નહિ એ પ્રશ્ન સીધી રીતે ઉદ્ભવતો નથી અને કેવળગાન થયા પછી ખાવાનું હશે તો ખાશું અને નહિ હોય તો ત્યામ કરશું આપણે

ધણી વા ખાઈએ છીએ છતાં ખાવા ત ક સ્વપ્ન ન ગેય તેમા તદ્દાનતા ન હાય તે ખાધુ ન ખાધા જેવુ જ છે એવા અનેક ખુનામા શબ્દ છે પણ અના ખુનાસા ગેય કે ન નાય પણ જે પરિસ્થિતિ હાત આનવાની નથી અને આવે ત્યારે રીત ગ દશા અનુભવનાર આત્મા મહાયાગી થાય તેની દશા માં આપણે ઝપડા કાઢવાનુ હોય ?

અને જ્ઞાની મુક્તિનો ખુનાસો પણ શક્ય છે, સમન્વય દીવા જેવો છે પણ એ ભાજ્યગડમા પડવાની સી જરૂર છે ? ત્યારે એ પાંચ રિયતિ આવશે ત્યારે જોયુ જસી આ બ ને મતભેદના મુલામા કોઈ મહત્ત્વનો નરત્વનો મવાન નથી નવ તત્ત્વ બ નેને માન્ય છે તત્ત્વાર્થ મનના ઝણા બ ને પ્રવાહમાં એક રૂપે જ પળ્યા છે ત્યારે મ્હપના પર આપેલી દૈવન્ય દશાની ખામતમાં તકરાર કરીએ એ વિશાળ તત્ત્વમાન અને નમ નિક્ષેપ સમજનારને ન ધરે છતાં બે મુદ્દા પર પાર વગરના ખડનમનો થયા છે દિગ્ગમર સ્વેતાગર વચ્ચે ખીજા નાના મતભેદો પણ છે એક તીથક ની મુદ્દાની ખ્યાનગ્ર દશા માને છે સ્વેતાગરો મમવમગ્ધસ્ય દશામા મૂર્તિને પૂજે છે મૂર્તિને પૂજવામા મતભેદ મોઈને નથી માત્ર કઈ દશાએ પૂજવી એ પ્રત્યેકની મગ્ધ હોય પાપવામા જૈન ધર્મના મળ મિદ્ધા તને વાધો નવયુગની નગરે નહિ દેખાય

અને જિનાબિબને ચમુ દીવા ચગવવા કે નહિ એને અનકાર પહેરાવવા કે નહિ એ તો ભક્તિનો રિયય છે તદ્દન આધનધર્મનો મવાન છે અને જેને જે રીતે બીતર આનંદ થાય તે રીતે કરે એવી છદ આપવી ધરે કોઈને વીતરાગ દશામાં શોભા કે બાહ્ય અનકારમાં વિરૂપતા દેખાતી હોય તો તે સાદા રૂપે સાદાબન ખ્યાન કરે કોઈને અવકાશમાં મગ્ધ આવતી હોય તો

તે તે ૩૫ે ૧૪૦ એ જાનતમા મનભેડ તકે ૧૫ ૩૫ લે એ વાત
 ૧૪૦ ગીતે નવયુગને ગમે હિત શે નહિ મને પોતપોતાના આદર્શ
 પ્રમાણે પૂજન ચાતુ ગમે અને અમપૂજ્ય કોઈની ચર્ચા નિંદા ન
 કરે એ રીતે આ જાનતનો મમન્વય થઈ જરો જરા વિશાળતાથી
 જોતા આવી સામાન્ય જાનત શા માટે તકે ૧૫ ૩૫ લઈ ખેરી
 હશે એ વિચાર જ નવયુગને તદન અઘર્તવ્ય વામશે એને બારે
 આનિ ઘશે કે મહા ઉપદારી તીર્થો સુધી આ ઝવડા પેસી ગયા
 છે અને તેને જાને શાખાઓએ તદન ગેર-માન્યની રીતે અતિ
 મહત્ત્વ આપ્યું છે એને મમન્વય દીવા જોવો લાગશે અને તે જરો
 કરી બતાવી મરવને ને સંપૂર્ણ ૭૮ આપને અને તેને આવા
 મુદ્દા ૫૦ નિં । ચર્ચા વિમમન લાગશે

આ મિત્રાય નાના નાના મતભેડો જાને શાખાઓ વચ્ચે છે
 તેમા તત્ત્વનો કે મૂળ મુદ્દાનો મવાવ નથી દિગબરો મોળ દેવજોક
 માને છે, શ્વેતાચરો જાગ માને કે આમા કાઈ મુદ્દો નથી
 બને શાખા વચ્ચે નવાણુ ટંગ મામ્ય છે અને એક ટકો મનભેદનો
 કે તે માધનવર્મો ક્રિયાઅનુષ્ઠાન અથવા દર્શિમિન્દુ મમજવાના
 પ્રપત્તની જે હાજરીને પશ્ચિમ થયેન છે એનો મમન્વય રાક્ષ ન
 જણાય ત્યા માન્યતામા વિકલ્પ આપવાની હિતા અને ક્રિયા-
 અનુષ્ઠાનમા જાનેની રીતિ પોનાપૂતી માન્ય નાખી ચાને તેમા જૈન
 મિદ્ધાન્તને જગ પશુ વાવો આવે તેવું નથી

નવયુગને તો નવાઈ લાગશે કે આવા મુદ્દા ૫૦ એ કેડો વર્ષ
 તકરો ચર્ચાવી તેને બદલે સકિત મમય અને આવડતનો ઉપયોગ
 પ્રચાન્યાર્થમા થયો હોત તો અત્યાગ્ની ધિનિ થાત નહિ તદન
 મુદ્દા વગરના ઝઘડા કરી શક્તિનો દુલ્લય થયેલો એ જનબર જોઈ
 શકશે અને જ્યા માલિખી હકની તકરાર હશે ત્યા બધુલાવે

વિશાળ નગરે હજારો લાખોના ખર્ચે ધ્યાં વગર એનો નિર્માન
લાવશે.

જૈન અને બૌદ્ધ વચ્ચે મનભેદ મુદ્દાનો છે જૈન અને વેદાત
વચ્ચે અર્થા તત્ત્વોના છે પણ શ્વેતામ્બ દિગ્ગમ જૈન વચ્ચેની
અર્થામાં મુદ્દાનો એક પણ સમાન નથી આવી રીતે તત્ત્વગાન —
દ્વ્યાનુયોગમાં મેં કહ્યું એ તો હોવા છતાં જ ને વચ્ચના વૈમનસ્યે
અત્યંત એ કાગડેકેકે તો માટે સદિઓ સુધી લીધું હશે એ
નવયુગને એક મોળા કોપડા લાગશે.

૩ : ગિરિપરિવ્રજાનો અર્થ.

ઈન્ડિયનરિયામાં હાનતાચાનના મહા કામ કરતા મેનામૂકના
કોઈ મુક્તિ બાદ છવને પીડા થાય તેને માટે શમાપના
માગવાની છે એના મુદ્દામ પડેનો બાર આ પ્રમાણે છે.

મે મમનાગમન માનિ કિયા હતા એકથી પાંચ ઉદિયવાના
કોઈ પણ છવને (૧) પીડા ઉપમવી હોય (૨) આચાર્યનાં કર્યા
હોય (૩) પરસ્પર કે જમીન સાથે મસત્યા હોય (૪) એકથી
ધ્યાં હોય (૫) સ્પર્શ કરીને દુઃખ આપ્યું હોય (૬) કષ્ટ
પળાચાનું હોય (૭) કિનામણા નીચામવી હોય (૮) ગ્રામ
આધો હોય (૯) એક સ્થાનકેની બીજા સ્થાનકે તાપ્યા હોય
અને (૧૦) એના છવનેનો નાશ કર્યા હોય તે પાપ માર માટે
મિથ્યા થાએ.

છવ્યાની આ ઉદ્દેષ્ટ લાવના છે, નાનામાં નાના છવને
માટે ચિંતા છે જરા પણ વ્યથા થઈ જાય એનું પૃથક્કે જુ જુ
અને બૂતદ્યાને વિશિષ્ટ ચમત્કાર આ સૂત્રમાં છે.

તપગચ્છ આદિ અનેક મંચે કોઈ પણ ધર્મકિયા —
મામાયકાદિ શરૂ કરે ત્યારે આ મૂત્રોચ્ચારથી પ્રાપ્તિ કરે છે અને
કિયા પૂરી કરે ત્યારે પણ બીજી વાર કરે છે.

ખનત ગચ્છના વિશિષ્ટ લેખને સવાલ થયો કે ક્રિયા પૂરી કરતી વખત આ આલોચના કેવી તે ઉચિત છે આવશ્યક સૂત્રમાં 'પચ્ચ ઇન્ધિયાવદિયા કુન્ન' એ પાત્રને અનુમારે છે, પણ શરૂઆતમાં શા માટે એ સૂત્રનો ઉલ્લાહ કરે છે? એ હમાપના કયા પ્રમગ માટે છે? એમાં અતિરિક્તિ થાય છે વગેરે

આ 'ઇન્ધિયાવદિયા' એક વાર બોલવા કે આદિઅનમાં બે વાર બોલવા એનો ઝઘડો સાતમે વર્ષથી બને ગયો વચ્ચે ચાલે છે એ ઉપર થયો લખાયા છે અને વીતગગના શમપ્રધાન દર્શનમાં પચ્ચને ન દેવા ચોચ શબ્દોથી નવાજનામાં આવ્યા છે તમે મિથ્યાત્વી છો એ ગાળ તો આ માપદાંડિકોને તદ્દન માઠી લાગે છે, પણ પચ્ચને ગ્રંથે, સૂત્રોમાં, ધર્મસોપા આદિ પાત્ર વગ ની ગાળો આપવાની પરંપરા હરિશર્ષ આલી છે અને હજી સુધી એ ઝઘડાનો અંત આવ્યો નથી

નવયુગને આ તદ્દન હમવા જેવી વાત લાગશે એક વાર બોલવું હોય તે લેને એક વાર બોલે બે વાર બોલનાગ લેને આગળ અને પાછળ બે વાર બોલે એમાં કયું મોક્ષ દૂર ચાલ્યું જાય છે? અને જગતના ધર્મમાં ગાગાગાળી અને આક્ષેપ અને તે પણ ગૃહસ્થના મુખમાં ન ધાળે તેવા — અને તે પણ શેને માટે? આમાં કયા મુદ્દાનો મત્તાન હતો? અને આમાં મોગ્યા માંવા જેવી કઈ મહત્ત્વની બાબત હતી?

મે માગ ધાટીને હુકમ આપ્યો ટોચ કે તેણે બપોરે ચાગ વાગ્યે ઝાડુ કાઢી મર્વ માફ કરવું તે ચાગ વાગે તો જરૂર ઝાડુ કાઢેના હોય, પણ સવારે ઉઠીને પણ કાઢે તો તેમાં શેફના દુકમને વાધો આવે? અને માફ કરવાની ક્રિયા વધારે વખત કરવામાં આવે તો તેમાં આનંદ લેવાનો હોય કે આક્ષેપ કરવાનો હોય? અને

સર્વ એકમત છીએ એકમતને આગળ ડવાને મને નિર્ધાર
વાતને મોટું ઉપ આપી તે પગ શાસ્ત્રોના પાદ વચ્ચે તેના
મનગમતા અર્થ લગાવવા અને તેને આધારે પરસ્પર આક્ષેપો
કરના એમા જગ પપુ દીર્ઘનજન મધ્યતા વિવેક અને વ્યવસ્થા
જળવાઈ હાય એમ મહત્વ જનને નાગવ મુરકેન પડશે

૫ ચતુર્થ સ્તુતિનો ઝઘડો

આવે જ એક વિચિત્ર ઝઘડો લગભગ પોણામે વપથી
ચતુર્થસ્તુતિ મંત્રધર્મા ચાને છે એ મમજવા થોડા છે નોક
એનો મમન્વય તો દીવા જેવો છે

મોગ દેવ નમા ચાગ સ્તુતિ આવે છે પ્રથમ સ્તુતિમા
એક તીર્થ ધરની સ્તુતિ હોય છે બીજામા ચોવીસ તીર્થ ગ્ની,
ત્રીશમા જ્ઞાનનો મહિમા અને ચોથીમા દેવ દેવી કે યક્ષની સ્તુતિ
આવે છે

શ્રી રાજેશ્વરિએ સૂરોનો મારો અભ્યાસ કયો ગજે દ્રોણ
તેમનું પ્રખર જ્ઞાન બતાવે છે તેમને વિચા આ થો કે દેવ દેવી
કે યક્ષ સમક્ષિતધારી હોય તો પણ ચોથા ગુણસ્થાનકે હોય તો
પાંચમા ગુણસ્થાનકવાળા સાધુઓ શા માટે સ્તવે? માટે ઉપગ્ની
ચાગ સ્તુતિએ શૈળ ચોથી સ્તુતિ ન હોવી બટે એ અસ્થાને
હોઈ અવિર્ભવત છે વગેરે

આના ઉપર ચર્ચાઓ ચાની મોજ્યા મકાલા અને ગામે
ગામમા ત્રણ ચોઈરાણા અને ચાગ ચોઈરાણાના પક્ષે બધાલા અને
હજી સુધી એ ઝઘડા ચાલ્યા જ રહે છે

આ ઝઘડો તદ્દન અર્થ વગરનો છે યામનાધિષ્ઠાયક દેવ-
દેવીને જે રીતે આગમમા બતાવ્યા છે તે રીતે તેમનું ચોથું
ગુણસ્થાનક ચોક્કસ છે, જ્યારે આપણા આવકોનું દેશવિરતિધરપણું

અને માધુનુ માધુપાત્ર વિકલ્પે છે મમ્યત્વ એ આત્મગુણ હોઈ બાહ્ય દેખાવ કે વેડ પર એના અસ્તિત્વ કે અભાવનો નિર્ણય ન થઈ શકે વાન ખરી છે કે દેવનુ ધ્યાન, દેરીનુ સ્થાન અને યદ્ય યક્ષિણીના સ્થાનો ચોથા ગુણુધ્યાનકથી આગળ નથી પણ મરાલ્પ એ હિમા શાય છે કે આપણાથી નીચી હ ના કે ગુણુસ્થાનકમા પાગળ પડેલાને આપણે સ્તનીએ, એમનો ધર્મપ્રેમ, શામનમન્દાણુ, શામનના સ્થાનોની જા આર્ માટે તેમની પ્રશસા કરીએ તો તેમા આપણે ઘર્ષ જોડુ કરના નથી અને આપણાથી એાછી પાયગીરાજો આપણને મામે મળે અને આપણે હાયને કે હસ્તધૂતન નથી માવે પ્રથમ દરીએ તો તેમા આપણી હાયકી એાછી થતી નથી ઉનડુ એ તો નમ્રતા-મમ્યતા-દક્ષતા બતાવે છે અને આપણી બાયખીનો વિકલ્પ હોય અને મામાતી એવા મીકાગયની અને ગુપ્તસ્થાન અપદ નિર્ણય હોય ત્યા સ્તુતિ કરવામા તમા દેખાતો નથી

પણ આ તો ભાજગતી વાત યર્ષ કરીને મનમા એમ આવે કે એવી રીતે ઉચ્ચ સ્થાનવાળા નીચા ધ્યાનવાળાની સ્તુતિ કરે એમાં ગૌન્વહાનિ છે તો તે સ્તુતિ ન કરે તથા સ્તુતિમા બન્ને એકમત છે ચોથી સ્તુતિનો પ્રમેગ આવે સારે મિદાણુ છુદાણુનો પાક પૂગ કરી એ મેમી ન્દુ એને ઠહેલુ કે તમે જાગે એમ એ મિનિટમા માવે યર્ષ નર્ધયુ એ એ મિનિટ મનમા નવકાગ મળેા જેને સ્તુતિ કરવી હોય તે વૈરાવ-અગગણુ અનત્ય ઉગીસીએણુ નો પાક કરી નવકાગ મળી સ્તુતિ કરી લે અને બાકી તો મર્વ સામાન્ય છે

આવી રીતે એક બાપના દીગ્ન નવમોને નવણુ બાનતમા એકમત હોય તે આવા તદ્દન નિર્જીવ મચ્છન ઉપગ મોગ્યા મરિ અને ગામેગામ એ પડેા પડે એ વાત નિર્મય પ્રવચનમા કેમ નથી

શકે? મોરચા માડવા પહેલાં મોરચાને ચોખ્ખા બાગત તો હોવી જોઈએ ને? નિર્ચક બાગતમાં મામગામી ખવણીઓ ભરી કરી દેવી અને એ કડો એકમતની બાગતને મુખ્યતા ન આપતાં, નિહાં મતભે ની બાગતને અગત્ય આપવી અને હજી તેવી બાગતો પણ પુસ્તકો અને પુસ્તિકાઓ પ્રગટ થતા કરે અને જાણે જૈનદશનનો મહાન અપકાર આવે મામુની પ્રશ્ન પર ચર્ચ જતો હોય એવો દેખાવ કરવો એ વાત નવયુગને મોઝે કઈ રીતે ઉતરશે? આ ઝઘડામાં જે દીર્ઘદષ્ટિ અને તુલનાશક્તિનો અભાવ કે અભાવ મતાવરામાં આવ્યા છે તે નવયુગને ખરેખર આઘાતક લાગે તેવો છે શાંતિથી વિચાર કરનાર વસ્તુનું મહત્ત્વ અને ઝડપની ખાનાખરાળી જરૂર લક્ષ્યમાં રાખી આ વાતનો ન્યાય — નિર્ણય કરશે એવી આશા રાખી શકાય.

૬ મુહુર્તનો ઝઘડો

આવો જ એક વિવેક-વ્યવસ્થા વચરતો ઝઘડો મોઝેક વર્ષથી વ્યાખ્યાન નાચતી વખતે મુહુરતિ બાધાને વાચતુ કે તેને હાથમાં પાળીને વ્યાખ્યાન કરતુ તેને અંગે આવે છે તેનો પણ નિકાલ થયો. યી ધર્મને નામે થતા ઝઘડાના કદિ નિકાલ થતા જ નથી જેમ જ્ઞાન ઓછું તેમ આવા ઝઘડાનું ઝડપ વધારે હોય છે એવો દુનિયાનો અનુભવ છે અને બીજો નિયમ એ છે કે મારામાં સારા મિત્રો ત્યારે વિરુદ્ધ રહે ત્યારે ખરાબમાં ખરાબ દુરમન થાય છે. લાઈઓ લડે ત્યારે અમોવા તો લે છે પણ એકબીજાના ગોગાના પાણી પણ હરામ કરે છે આ નીચેના ઝવઝમા એવું જ થયું છે.

વાતમાં કાઈ માલ નથી જીવ—નાના મગતગ આદિની જ્યણા માટે બોની વખતે મુખ આગળ વલ્લિત હોય તો

અનેકનો બચાવ શક્ય છે, એ વિચ્ય જીવદયાના આશયથી મુખ-
વસ્ત્રિકા-મુદ્રપતિનો ઉપયોગ સૂચવનાર મહા વિભૂતિઓ બાણુશે કે
એ વસ્ત્રિજાના નામ પર લાડલો ચલા છે ત્યારે તે એ પદ્ધતિ
કળાન માટે શુ ધારશે? આ પ્રશ્નની ઉત્પત્તિના મૂળ કાગળમા
જરા ઉતરવા જેવું છે જેથી પ્રાચીનોએ કરેલ શક્તિના દુરુપયોગનો
પૂરો ખ્યાલ થાય

તાડપત્રની પ્રત લગભગ પદ થી પચીસ ઈંચ લાંબી હોય છે
અને પહોળાઈમા પાનાં ત્રણ ઈંચ લગભગ હોય છે એમાં વચ્ચે એ
કાણા હોય છે અને તેમા ઘેરી પરોવેલી હોય છે, જે આખી
પ્રતમા સોમગ્રવી જાય છે એ જ પાના ફેરવતા બે હાથનો
ઉપયોગ કરવો જ પડે, નહિ તો જીર્ણ પાનુ તન્ત બઠમી જાય
એ પ્રતો સાતમે વર્ષ પહેના લખાયેલી હોય છે આજ પાચમે
વર્ષથી તો તાડપત્ર પર નખવાની કળા પણ નષ્ટપ્રાય થઈ ગઈ છે
કોઈ ગુરુને વ્યાખ્યાન વાચતી વખત આ અગવડ જણાઈ હશે
વાચે ત્યારે એક હાથમા મુખવસ્ત્રિકા હોય, ક્ષેત્ર- અડધા એક
બાણુ હોય અને અડધો બીજી બાણુ હોય તો મુદ્રપત્તિ મૂકવી જ
પડે એણે ઉપાય શોધી કાઢ્યો તે વખતે સર્વ કાન નિધાવતા
હતા એના કાણામા એણે મુદ્રપત્તિ નખી, એટલે મુખની
જમણા જગવાણી દરો અને વ્યાખ્યાનભગનો પ્રમેગ એ ગીતે
દૂર કર્યો દરો

શિષ્યે તો માત્ર એટલું જ જોયેલું કે મારા ગુરુ વ્યાખ્યાન
વાચતી વખતે મુદ્રપત્તિ બાધે છે ગુરુને એણે કાણુ પૂછ્યું નહિ
હોય શિષ્યે તો ગમે તે કમગતી પ્રત વાચતા પણ બાધવાનું
ચાલુ નખ્યું અને એ રીતે પરપગ નાની હશે

આ તો કલ્પિત અનુમાન છે પણ એમા મુદ્દો ગા છે?
જેને મુદ્રપત્તિ બાધવી હોય તે ભને બાધે, ન બાધવી હોય તે

১৯৩৩ সালে ১০ মার্চ তারিখে জাতিসংঘের
 ১০০০ 'পার্সিয়ান' শব্দ 'পার্সিয়ান' শব্দ 'পার্সিয়ান' শব্দ
 'পার্সিয়ান' শব্দ 'পার্সিয়ান' শব্দ 'পার্সিয়ান' শব্দ
 (১, ১০০০ 'পার্সিয়ান' শব্দ 'পার্সিয়ান' শব্দ 'পার্সিয়ান' শব্দ
 'পার্সিয়ান' শব্দ 'পার্সিয়ান' শব্দ 'পার্সিয়ান' শব্দ

આ કિમ્બી મારે મર્ગી કળા આ વર્ચના બીત મા હમ
તર્ગિ કામી કીમ્બી મર્ગી જળાતો નથી કાચ કાર્ત હો એમ
માનદામાં મામે તો પળ એમાં નીન રાંતનો તો કોષ મૂળ
આમન કો મર્ગી મી જ જળાતો આવા સવાત ઉપર વિશાળતા
કેમ ન જાતાવામ / બાધિત । બાધવાનો વિક પ આપવામા આવે
તો તેમાં કયુ શામ । કીમ્બી રળા જન્ય તેમ હતુ । કોષ લેખ છૂટા
કાગળમા લખે કોર્મ બામક પુસ્તકમા લખે — પણ મન્નેનુ સાધ્ય
એક જ હોય તો બામક પુસ્તક કે છૂટા પના પંચી અથડો
કે વે એ માઠી અમજળામાં ઉતરે તેવી વાત મર્ગી જાને નાતે ને
બાખતની તકગર મો વર્ગ થવા આન્યા પળ્ય હતુ જ ન રિરામ
પામી નથી કેટલીક વાર નિરર્થક વાકરિવામ, એન જો અમદા
કરવા ની વૃત્તિ જ મર્ગ જન્ય છે પછી એમા વિચારી મહત્તા અને
કલ્પિતે થતી — મૂળ મુદ્દાને થતી બાતખરામી રા ખ્યાન પળ્ય
નીકળી વામ છે, એનો પુરાવો આ મતને છે અને હતુ પોતાને
સહેલું હોવાનો કારે કનારા બાખ્યાતર અને તવેર વિદ્યાન હોય
પળ્ય જો તો મુકપતિ । બામિ તો તે/ બાખ્યાન સાબજવાની ના
પોતે નીતી જ રીતે । બામિવામ બામકવાળા બાધનાર
બામિવામ ન માનજો । આ તે કોષ વાત છે ? રિપર્ચમ મર્ગ
પોતે મુદ્દા છે તો આ એક અપૂર્વ દાખનો છે નવમુગ
પોતે મુદ્દા રીતે બાખ્યા શામ — કોષ દોવાનો દાવો કનારા

૭ મૂર્તિ માનનાનો ઝઘડો

નેતાનર મંત્રાલયમાં છેલા અઢીમો વર્ષમાં મ્યાનકવાસી ભાઈઓ સાથે ઝઘડો ચાલ્યો છે અને વીતગગના મતમાં એ ઝઘડાએ ઘણું લયકર રૂપ પાડ્યું છે અને અનુયાયીઓ એ પક્ષમાં વહેવાર ગયા છે લગભગ અઢીમો વર્ષ પહેલાં કેાઇ અધ્યાત્મ-શિષ્યાણા અધ્યાસીને એક પ્રશ્ન થયો કે ‘વીતનગ જેવી ન બનેા ન ભવિષ્યત્ આર્શ ભાવના, જે ખરેખર ધ્યાન કરવા યોગ્ય છે, જીવવા યોગ્ય છે, આચરવા યોગ્ય છે, તેને પર્યંત કે લાકડા જેવું મૂળી રૂપ આપવું એ એ ભાનનાને ઉચ્ચ મ્યાનપ્રેથી ઉતારી પાડવા જેવું છે’ એમને કદાચ તે વખતના દ્રવ્યપૂજના પ્રચારમાં પણ અત્યુન્ન જણાશે હશે મને તે કાળે મૂર્તિપૂજા ન હાવી જોઈએ એવો મત તેમણે બતાવ્યો અને ઉપદેશો તેના અનુયાયીની મોટી ગખ્યા થઈ

મૂર્તિ તો માત્ર માધન છે ભગવાનની ગેન્ડાજરીમાં ભગવાનને યાદ રાવનાર નિમિત્ત છે અને ભાવપૂજનનું કારણ છે છતાં મૂર્તિ માનના ને એ ગમધમાં એવો આગ્રહ થયો કે મૂર્તિપૂજા ન સ્વીકારનાર જૈન જ નથી મિથ્યાત્વથી પણ ખરામ છે અને તદ્દન નિન્વા યોગ્ય છે આ પ્રગરનો ઉપદેશ શરૂ થયો

અને એક વાર ધપણ થયું એટલે પછી એનો છેડો ક્યા આવશે એનો પત્તા જ રહ્યો નહિ અરસ્પગગ બન્ને વર્ગો ખૂબ લજા લજા તે એવું લજા કે અનેક મથળે તો તોફાનો થયા એમ્બીજના વરઘોડા તોડી પાડવા ન બજે તેના રાખેમાં ટીકા કરવી અને પારાવાર વેલ્ને પોપણ એ જાણે નિયમિત વાત બની ગઈ અને પદ્ધતિમગના ઉપદેશથી એ વાતને બન્ને વર્ગના ઉપદેશકોએ પોથી પ્રચારી અને વધારી મૂર્તિને માનનાગ વરઘોડા

કાટે તો ૧૫ કોઈ મધ્યે સ્થાનક પામે બિલા રહી કાનમાધી કીડા ખરે એવું સ્થાનકવાસી માટે ગાય અને તેમ કરનામા ધર્મ માને એ કહ્યાએ। ગાંધ્યદ્વારે પણ મયા ખીલીઓ ઠોકાણી એ ખીનીઓ વચ્ચે વ પોડો બિભા ન રહે એમ ૧૯૫૬ દર મુ તો પટેલી ખીલી આગળ અને ખીજી ખીની પાછળ ભયક દરથો થયા એ ઉપાત માસાકિક કર એનો પાગ ન રલો કન્યાન્યવહારમા ત્રૂટ પડવા માડી અને વાત એટલે સુધી વધી પડી કે પૂજ્ય પુરુષોના મૃત હેઠા ભગ બળ મા એ મે દિવસ રખડવા લાગ્યા

આમા કોઇને વિચાર ન આવ્યો કે આ કવજા શેને માટે ? કેને માટે ? વીતગગના ધર્મમા આ વાત દોષ ? અને એમા કયો મુતનો મવાન હોય ? જેને મૂર્તિપૂજની ઇચ્છા ન હોય તે તેને ન માને ન કરે ન આ રે તો તેમા અન્યનુ શુ જાય ?

અને ધ્યાનકવાસી લાઈઓ પણ એટલી ઉતા ન ગમ્પી શક્યા કે મૂર્તિને આનબન માનના । બને માને બાળ હવેને એ પ્રમગ નિમિત્ત છે અને મમાજનો મોગે ભાગ તો બાળ વર્ગનો જ હોય છે વયથી માળ ન હોય તેવા અને માણુઓ આનબનની બાનતમા બાળ હોય છે અને વગર આનમને ધર્મને નિમરી જાય છે આની ઉદારતા તેઓ ન ગમ્પી શક્યા અને બને વર્ગ વચ્ચે આતરો વધતો જ ગયો અને વધતો જ ગયો

ન ને ફીરવામા તત્ત્વ મનથી જગ પણ મતફેર નથી સર્વ ક્રિયા પણ એક મુદ્રા પર જ સ્થાયેલી છે મહાવ્રતો ગુણુવ્રતો શિમાવ્રતો અનુવ્રતો પણ એકમગ્ગા જ છે બને ચૌદ ગુણુ સ્થાનક જ માને છે આ દર્મો માને છે એની ઉત્તર પ્રકૃતિ ૧૫૮ માને છે બને વર્ગનુ માન્ય મોક્ષ છે મોક્ષની વ્યાખ્યામા બેદ મોક્ષ પ્રાપ્ત કે વાના માધનો પૈકી માત્ર સ્થાપના નિષ્કેપને

એક નકારે છે, બીજે સ્વીકારે છે, પણ એ સિવાય જરા પણ મતભેદ નથી કયા ચરિત્રો, દેવ-નગ્ન ગતિના ચરિત્રો બન્નેને એક છે અને મૂર્તિપૂજા સિવાય બીજે કોઈ જીવ જોવો મતભેદ નથી બન્ને અદિમાપન્મોધર્મને સ્વીકારે છે, શ્રાદ્ધ-ગ્રાવકના ગુણો બન્નેના એક જ નામે છે અને બન્નેના મૂળ ત્રયો એક છે — આવી આવી મેં કહો હજારો બાબતોમાં એકતા છે, એટલી બધી એકતા છે કે એનું વર્ગકરણ કરનામાં આવે તો પુત્રતે ભગવદ્દત્તા આવું માયુ કાપનારું વૈમનસ્ય કોણે પોષ્યુ? શા માટે પોષ્યુ? કામને એ કેટલું ભારે પડશે એનો આગામી દીર્ઘ નજરે કોઈએ વિચાર કેમ ન કર્યો? કર્યો હોય તો ક્યારે કર્યો? અને આના એક સાધનધર્મને અંગે બાળતા અગામ દેવતા પખ્યા અને હજુ પણ જેની જ્વાળા પૂરી ગાન ધર્મ શખી નથી એટલી મહત્તા આપવા જોવો એ પ્રશ્ન હતો?

આવા મવાનો નવયુગ પૂરશે અનેક આગન્માં પૂરશે અને પૂછીને પ્રાચીનોને કહેશે કે તમાગ આ છે! અધ્યાને પશ્ચિમે તમે કેટલાને કરી બાવતા કરી દીધા છે, કેટલાને પરધર્મમાં ધોક્કી દીધા છે, કેટલી આખી ને આખી કામ તમાગથી કટાણી પાડ્યું થઈ ગઈ છે તેનો જો તમે વિચાર કર્યો હતો? તમે મધ્યાનખા વવારે તો કરનાનો કદિ વિચાર નથી કર્યો, પણ આ રીતે તમારા અધ્યાત્મોનું અનિવાર્ય પશ્ચિમ આવ્યું છે એ સ્વીકારવાની મગતા તો તમે ઘણાંશો ખન કે?

આ છેલ્લા જન્મને જોઈને કામનું મમૂહજન-જૂથનય ભારે કાપી નાખ્યું એ જવડા ગામેગામ થયા, આડોશીપાડોશી વચ્ચે થયા, જવની અને વેનડાઓ વચ્ચે થયા અને સામાન્ય રીતે માત્વિડ ગણાય એવા માણસો પાસે પણ એવે પ્રમંજે એણે ઝાંઝો

લેવરાવી ગાળો દેવામાં ધર્મ મનાયો અને મિથ્યાત્વી નન્કગામી કહેનામાં ધમના શક હોવાનો એણે દાવો વગવ્યો આ આખી વાત એવી મની છે કે એના પર જેમ જેમ વિચાર કરામાં આવશે તેમ જૈન કોમ કેવી હો સુધી ઉતરી ગઈ છે અથવા એને ઉતારી દેવામાં આવી છે અને એનો મૂળ માર્ગ કુટનો જૂનાઈ ગયો છે એનો ખ્યાન આવે જે ધમના પ્રવેશદ્વારના લક્ષ્યમાં શમ મવે નિર્વે અસ્તિત્વ અને અનુકંપા હોય અને જેના અનુયાયીઓમાં એ પાંચમાનુ એ પશુ ન હોય અને છતાં પાંચમાં ગુણસ્થાનક પણ હોવાનો દાવો કરે અને તેના એ દાવાને છૂંદા માતમાં ગુણસ્થાનકનો દાવો કરનાર સ્વીકારે — જ્યાં વા જ ચીલડા ગળવા માડે ત્યાં જીવા રહેવાનો રસ્તો પશુ કના ગ્રહે? આ સ્થિતિ પચમકાળમાં થઈ છે હાથે કરીને અથવા વગર વિચારે કરી છે એનો નિર્ણય જવાનું કાર્ય નવયુગ કરશે ત્યારે આપણા વડિનો ગો જવામ આપરો તેની ક પના પી પશુ મુરકેન છે

અને એ જવામ સીવો અને મ ન તોઈએ મૂળ મુને ઉગાવનારા સરકારી જવામ જેવા જવામ આપવાનો યુગ આ યો ગયો છે અત્યારે તો નગદનાણું અને સગળ વ્યવહાર ને જ માન મળે છે અને નવયુગ હોલ ઢોંગ ઉપર ઉતરના સ્વાગતો તિગરમાર કગનાર થવાનો છે તે સમજી શકે તેવા જવામ દેવા એટલી વિશિષ્ટ છે નગમનો તો દેખાડવો કે વ્યવહાર મધ કગ્યાની દનિષ્ટ મળ કરાવવી એ જવાબ ન મહેરાય એ તો દલીલી ગેહદાજીનો સ્વીકાર કહવાય અત્યાગ સુધી કોમના વિચાર-વર્ગે ઉઘાડેના મવાનોનો જે ફેજ કગવામાં આવ્યો છે તે મતામલે નબ્બો તેમાં નિશિષ્ટતા મનાણી હામ તો આવતો યુગ જુની જ જાતનો આવવાનો છે તે જ્ઞાનમાં ગડે આ મુના પર આગળ વિશેષ

વસ્તવ્ય થવાનું છે અત્યારે તો જવાબ રાખે ઉપર જ માત્ર પ્રામશિકે હિતેષ થયો

બાલદીક્ષાના ઝગડાના પગલામ

આવા અર્થે- જવાબો થયા છે વધો મુધી ચાલ્યા છે અને ગર્ભ પણ ઝડપે નીકળના શાંતિથી રિચાઈ રહ્યાને બે તોડાનમા પડી જવામા ધર્મ મનાયો છે મનનું ઝૂનું ઉઠેલું એમા માર્થિકતા મનાઈ છે અને આખી કોમને નડાયક જુગમામા નાખતી એ દર્શન મનાયુ છે હેરા પાલ માત વર્ષથી લઘુ વયના બાળકને દીના આપવી ચોક્કસ ગણાય કે નહિ એ મવાનની મર્યાદા જે ગીતે મનાવવામા આવી છે તેને અંગે ઠાપાઓમા જે પગલામા વપરાઈ છે તે ગર્ભ પણ મુગ ચક્રિના મનમા ભાગ્યે જ માન કે આ ની ભુદિ ઉપ ન કરે

પ્રશ્ન તત્ત્વ મારો હતો વ્યવહારભુદિથી મનોપમગ્ધ નીવેડો લાવી શકાય તેવો હતો અને ધમહિતને રિગેવ ન આવે તેવી ગીતે મામાનિક દષ્ટિએ નેનો દંશનો ગમ્ય હતો પણ સાતિ મુનેહ કે વિન્યા વિનિમય શુ ચીજ છે અને ધર્મનો મન્યવહાર ઘર્ષ અપેનાઓ માગે છે અને જેવી ગીતે અમન દગના ન્યવહાર નિશ્ચયનો મમન્વય ઘર્ષ શરૂ એ જાનની વિલાગ રાગામા અનબ્યામી, ઔતર્ય અને મમાજીવનના માહચર્ય માધવાની ખીનઆવડતવાગા અને એકદમ્યુ મત્તા અને ગૌદમામમા ઉઠેલા વર્ગે મમાજીને એક વધારે ફટકા માગવાનો પ્રયત્ન કર્યો કર્મની વખતે આ દેશકાળ કેવા વર્તે છે ને મમન્વ્યા નહિ શાસ્ત્રાચારના અર્થ કરવાના વિલાગ મુરોમા દેવગજની વાતને વિમરી જઈ એવી લયાનક મિથિતિ બની કરી કે અને એનો ભોગ પોને જ થાય છે એ વાત વિમરી ગયા મમાજી સીધુંવિલીધું થયો જતો હતો તેમા ખૂન વધારે કરી

નાના ઝવડાઓની પરપગ

નાના ઝવડાઓનો પણ પાર રહ્યો નથી એ પણ મર્મ સાધનધર્મને ઝગેના અને મૂળ માગ મમલ્યા વગરના જ થયા છે એક દાખના આપી આ આખું ઝવડા પ્રકરણ મમેટી લઈએ

કેવળાને ઇશ્વારદિવાની ક્રિયા લાગે કે નહિ એનો ઝવડો સત્તમી મદીમા ઉપજો શ્રી ધર્મસાગર જ્ઞાનરસ્ત વિદ્યાન હતા, પણ તેમણે તથા તેમના મમકાલીનોએ તેમને માટે જે પતિલાવા વાપરી છે તે વાચતાં જે થાય તેવું છે જાણે જૈન આશ્નાયમા તર્ક કે ચર્ચાને સ્થાન જ ન હોય તેવું વાતાવલ્ય એ ધર્મસાગરને અંગે સત્તમી મદીમા બહુ યયુ તેમણે પાંચ મોટા પ્રશ્નો ઉઠાવ્યા હતા એક પ્રશ્નો ચર્ચા કેવા જેવા જરૂર હતા, પણ મોરચા માંવા જેવો એક પણ પ્રશ્ન નહોતો આને લગતુ માહિત્ય નવમુગ વાચી પૂછશે કે આ તે શક્તિનો રો અપવ્યય થયો છે ? તેના જવાબ આપવા પડશે

સવાનની મહત્તા પણ વિચારણી થી એનચી મચિત્ત ગણવી કે અચિત્ત ગણવી એ પ્રશ્ને પણ એક વખત જૈન ધર્મમા મોટો ખગભગાટ મચાવ્યો હતો

સાધુ વચ્ચે ગી શકે કે નહિ એ પણ એવો જ પ્રશ્ન છે અમુક યુગમાં દેશકાળ જોઈને ઇર્ષ શિથિન વર્ગથી અંદર પહોંચે જુદો પાડવામા લાભ માનવામા આવ્યો અને કપડાંને પીળો રંગ આપવાનું તે વખતના આચાર્યોને યોગ્ય લાગ્યું આવા દેશકાળને અનુમતિ અનેક દેશકારો પ્રત્યેક યુગે કેવા પડ્યા જ છે જો કોઈ એમ કહે કે પચીમસો વર્ષમા એક પણ દેશકાર થયો જ નથી તો તે વાત ઇતિહાસની નજરે સ્વીકારાય તેવું લાગતું નથી

ફેરફાર થયા છે એવું જાણવા છતાં કોઈ સ્વીકારવા તૈયાર નથી એ જ કાળજળની ખૂબી છે છતાં ઝપડાને રગાય કે નહિ તે વાતની ચર્ચા ચાલ્યા કરી છે

ખૂબીની વાત તો એ છે કે શ્રી મન્યવિજય પન્થાસે ક્રિયા ઉદ્ધાર કર્યો ત્યારે ૪૮૦ આખત ફેરવી, છતાં તેના અનુયાયીવર્ગને પૂછતાં તો એક પણ બામત ફેરવી કે એમ તે સ્વીકારતો નહિ અને પોતે મનાતન જેન હોવાનો દાવો કરતો આ ફેરફારની યોગ્યતા પર નિર્જન નથી પણ મુદ્દો માનમવિદ્યાનો છે થયેની વાતનો સ્વીકાર ન કરે અને જવાબ આપવામાં ગોટા વાગવા એ જ્ઞાનયુગમાં કદી નહીં ન શકે એવી વાત છે એવું જાણનારા પણ આ ભ્રમમાં હજી પૂર્વમંપ્રભવથી ચાલી આવતી પદ્ધતિને જાગવી ગયા છે એ તેમની ચુસ્તતાને અગે તેમને માન ધરે કે શું ધરે તે વિચારનારું કામ નવયુગ કરશે

નાના વાદવિવાદો અનેક થયા છે ચર્ચાઓ પાગ નગરની ધર્મ છે પણ અધડાઓ પણ ધણા થયા છે તત્ત્વવિચારણા કરતાં વાદવિવાદ જ્ઞાની ઉપયામિના મમજી શકાય તેવી છે અને યોગ્ય પરિભાષામાં ચર્ચા થાય તેમાં પણ વાધો ન હોઈ શકે, પણ મુદ્દા વગરના ઝપડાને પરિણામે જીત મળે એ આપવામાં આવે નવા ફેરફાર કા વામાં આવે ગમ્મમાં બેઠો પડે અને એ તરફરો અંગત રૂપે તે ત્યારે એ ઝડપે કરવા જેવો હતો કે નહિ, તે ધાર્મિક અને અતિદાર્શિક દૃષ્ટિએ તપામવાની જરૂર રહે જ એટલું જ નહિ, પણ અક્યપ્રિય માયા મુમુક્ષુની એ ફગ્ગ જ ગણાય

આ ઝવડાનું પ્રશ્ન વધારે લગાયું છે હજી ધણા અર્થ વગરના સાધનવર્મોના અતિદાર્શિ અધડા તપામવાના બાળ છે તે ગઈ અન્ય પ્રસંગે કરવાનું બાળી ગઈ આ પ્રકરણ મમેટતા એક બે

વાત કમી દેવી જરૂરી છે ધણાને ‘ઝઘડા’ શબ્દ મામે વાવો લાગશે, પણ એમા કોઈ વ્યક્તિ કે સમૂહ તરફ આક્ષેપની છત્રી નથી પણ ઝઘડા શબ્દનો માદી ગુજગતીમા જે અર્થ થાય છે તે રીતે જ એ લડાયા છે તેથી એ શબ્દપ્રયોગ વાસ્તવિક ગણવાની આશા નાખી શકાય.

આ ઝઘડાના પ્રમંજો ચીત્તવામા અથવા એનો મનન્વય કરવા જતા જાણે અજાણે કોઈ પક્ષની વાગણી દુહવાઈ ગઈ હોય તો તેઓએ કૃપા કરી ક્ષમા કરવી કોઈ પક્ષ સાચો કે ખોટો છે એવું લખવાનો આશય નથી આગય સ્પષ્ટ છે કે ઝઘડા કન્વા યોગ્ય નહોતા અને સ્વાભાવિક રીતે જોઈએ તો એક પણ મુદ્દામા જૈનદર્શનના મૂળ મિદ્ધાતનો મનાન અનર્ગત થતો નથી જતા અમુ-વાતાવ હામા ઉન્નત વ્યક્તિ કદાચ એક બાણુ ન્ણી જતી કોઈ પ્રમંજવર્ણનમા જણાય તો મૂળ મુદ્દા ઉપર ધ્યાન આપના વિચિત્રિ છે આગય ઐક્ય કન્વાનો અને ગતકાળમા જે ક્ષતિ અનુભવી છે તે દૂર કરવાનો છે અને જૈનદર્શનને એને યોગ્ય સ્થાન પુનઃ પ્રાપ્ત કરવાની તૈયારી કન્વાનો છે આ વાત આ વિચાણામા ખાસ ધ્યાનમા ગખવા વિચિત્રિ છે.

બીજા નદિ વણુવિલા ઝઘડા પૈખી કેટલાયે ઐતિહાસિક છે તેમા વિધિમાર્ગના મતભેદ સમ વયની શમ્યતા છતાં બંને પક્ષ પોતપોતાના મતમાં સુસ્ત રહે તેવી સ્થિતિ અને પરિણામે અનેકને જૈન કન્વાને બદને ધરના હોય તેની પણ ક્ષતિ થઈ છે— આ સ્થિતિ માર્વાત્રિક જોવામા આવશે એ દષ્ટિએ પ્રત્યેક ઝઘડા તપાસવાની જરૂર છે હવેની વિશાળતા અને દર્શનના મૂળ મુદ્દાઓ ધ્યાનમા રાખવામા આવે તો ક્રિયા, અનુધાન-વિધિવાદના મતદેરો તદુરસ્ત ચર્ચા ઉત્પન્ન કરે, પણ દક્ષિણ વિદેશ કે

વૈગુ ૩૫ કહિ ન લે મામાન્ય વ્યવહારકુશળતાની નગરે ધર્મના હિતની નજરે, પ્રાણી ઉપર ઉપકાગ કરી તેને મોક્ષમાર્ગ તરફ સમુપક વાની ફરજની નજરે કે સમુચ્ચય લાભાનાબની તુનનાની નજરે અત્યાર સુધી ભીંત બૂનાણી છે એવો મનન નવયુગ રજુ કરે ત્યારે જે પરિસ્થિતિ આવી પડે તેની અન વિચારણા કરવા પ્રયત્ન થયો છે

હવે આ કનકમય વાતાવરણ વિચારકને પણ આનંદ કરે તેથી તેને અત્ર રાખી નવયુગના જૈનને વિવિધ દૃષ્ટિએ તપાસીએ તત્ત્વ દૃષ્ટિમા પશ્ચિમ ભ્રમણ માન્યતા રાખનાર, ધર્મશાસ્ત્રોને મમજનાર વિવેચી વિચારક હવે એક ખીન્ને મવાલ ઉપસ્થિત કરે છે તે પણ ઇતિહાસની નજરે તપાસવાનો છે

આખી જૈન વર્તની ઈમાગતનું જ્ઞાન મમજનાને એ વાતમાં શકાને સ્થાન પણ નથી

સાચુ સગપણ

આથી પોતાના આત્માની ઉત્તિ કે વા ઇચ્છનાર કોઈ પણ વ્યક્તિ જૈન ધર્મનો સ્વીકાર કરી નકે છે અને જૈન ધર્મનો સ્વીકાર કરનાર સ્વધર્મા બધુ થાય છે, મર્વ પ્રતિ મન્યવદ્ ને યોગ્ય થાય છે અને 'સાચુ મગપણ જગમાં સામી તણું' એ વાત જે ધર્મ પોનાર કરીને કહે છે ત્યાં બીજી વાતનો મભવ પણ કેમ હાય? અહાં સામી' એને સ્વધર્મી મમજવો ત્યાં જૈન મળે ત્યાં ખુરુ સગપણ જાય છે માયા સગા એ કહેવાય છે અને એ મંમધને અનેક રીતે બહુનારવા સ્વામી-વાસસ્થના પ્રકારો અને બાગમાં વ્રતનો મોટો ભાગ યોગ્યવે છે આ સર્વ વાત દીવા જેવી છે છતાં નવયુગના જૈનને મનાત થાય છે કે જન ધર્મનો સ્વીકાર કરાવવાની જરૂરિયાત દૃષ્ટાએએ સ્વીકારી છે અને જાતિને ને જૈન દર્શનમાં મ્યાન નથી છતાં જૈનોમાં આવક કેમ બધ ધર્મ ગર્મ? અને હતા તેમાંથી અનેક બહા કેમ નીકળી ગયા?

નના જૈનોની ભરતી કેમ ન થઈ?

દુ ખની વાત એવી બની છે કે છેલ્લા પાંચમે વર્ષમાં જૈન બનાવવાનું કામ જ બરા પડી ગયું છે અહીં આ ની નકગરો, મજ્જના કધડા, પદ્મીની મારામારીઓ અને બાહ્ય ધર્માન આદિ અનેક કારણે હવે તે ગુમાવ્યું છે અને નવો વધારો બધ પડી ગયો છે પાંચમાં ગ્રંથ આસપાસ ન્તરિલાચાર્યે ઓશવાળ મંત્રિયોની દોઢ લાખ જેટલી મંખ્યાને જૈન બનાવી, હેમચંદ્રાચાર્યે આશ્વોતે મોજક બનાવ્યા—એવા અનેક પ્રમગોને બદને પૂરી

જાતિભેદનો અધ્ધીકાર

આ એક વાત માથે બીજી વાત એ છે કે જૈન ધર્મમાં જ મથી જાતિ છે નહિ હાર્ન શકે નહિ ત્રી વીરપગમાત્માનુચરિ વિચારતા અને તત્ત્વચર્યાનો આખો દ્રશ્યાનુયોગ તેના જેનદર્શન જ મથી જાતિને કદિ સીકારે તે વાત પાલવે તેની નથી જન્મે તેવી નથી અને કર્મના સિદ્ધાંત માથે અનુકૂળ થાય તેવી થી જેનદર્શનની વિધિવિધિ એ જ કે ભગવાનના મમવમરણમા કોઈ પણ જાતનો પ્રાણી આવે મનુષ્ય તો સુ પણ તિર્યચ પચો યને ત્યા સ્થાન છે, દેવાને સ્થાન છે અસુરોને સ્થાન છે, જે ચાનીને આવી શકે તે મરને સ્થાન છે આ વિચારગત કોઈ દર્શનમાં જેવામાં નહિ આવે બ્રાહ્મણો જ ન થયા છે હનિયોએ રાજપાટ ડોકા છે વરયો એના અગો બની ગયા છે સુતાગ, છુહાર કુબાર પાત્રી મર્વ ભગવાનના પ્રસાદમાં મમદ્વાએ છે હરિકેશ જેવા ચક્રાગના ડુગમાં જ મેનાને અને મેતાય જેવા અગપૂરક ડુગમાં જ મેનાને એણે એક જ બ્રહ્મિકા પર મેમાળ્યા છે અને પાત્રમે પાડાનો નિ તર વધ કરનાર કાનકસુધિયો માર્ક પાશુ એના સમવમ છુમા આવી શકે છે જ મથી જાતિ માનસમાં આવે તો જૈનદર્શનનો એક પણ મુદ્દો ટપી શકે નહિ અને તેથી પ્રયાસમિદ્ધ મોક્ષ માનનાર જૈનદર્શને સર્વ પ્રાણીને પોતાના જનનીને આત્મિક ઉત્તિ કરવા મન આપી છે ભગવાનના મમવમરણમાં ચક્રાગ માટે અનગ સ્થાન નહોતું અને હરિકેશિમુનિ ધરે વડોગવા આવે તો સ્મોગ સુધી જઈ શકતા હતા જે દર્શન કમક અને ધણે ઉપર મમાન મનોવૃત્તિ ઉપદેશે ત્યા બ્યમ્તિગત ભેદ કેમ હાઈ શકે? કોઈ પણ પ્રાણી અમુક જોડમાં જ મે તેથી ધર્મસ્વીકાર કે ધર્માગધન માટે નાલાયક થાય છે એવો જૈન ધર્મનો એક પણ નિર્દાન નથી એવો શબ્દપ્રયોગ પણ નથી અને

આખી જેન ધર્મની ઈમાનતાનું હૃદય મમળનાને એ વાતમાં શકાને ધ્યાન પણ નથી

સાચું મગપણ

આથી પોતાના આત્માની ઉન્નતિ કરવા ઇચ્છનાર કોઈ પણ વ્યક્તિ જેન ધર્મનો સ્વીકાર કરી રહે છે અને જેન ધર્મનો સ્વીકાર કરનાર સ્વધર્મ બહુ યાચ છે, મર્વ પ્રકારે મન્યવહ તે યોગ્ય યાચ છે અને 'સાચું મગપણ જન્મના મામી તણું' એ વાત જે ધર્મ પોતા કરીને કહે છે ત્યાં ખીજી રાતનો મભવ પણ કેમ દોષ? અહીં 'મામી' એટલે સ્વર્ગી મમળવો ન્યાં જીને જીન મળે ત્યાં ખરું મગપણ જામે છે માયા સગા એ કહેવાય છે અને એ સંમધને અનેક રીતે મહનારવા સ્વામી-વાત્મત્વના પ્રકારો અને બાગમા મતનો મોટો ભાગ મોળપયો છે આ સર્વ વાત દીવા જેવી છે છતાં નવચુગા જીનને સવાન ધ્યાન છે કે જેન ધર્મનો સ્વીકાર કરાવવાની જરૂરિયાત દષ્ટાએએ સ્વીકારી છે અને જાતિભેદને જીન દર્શનમાં સ્થાન નથી છતાં જીનોમાં આવક કેમ બધ ધર્મ ગર્ધ? અને હતા તેમાંથી અનેક બહાર કેમ નીકળી ગયા?

નના જીનોની ભગતી કેમ ન થઈ?

દુખની વાત એવી મની છે કે હેવા પાચમે વધમાં જીન બાલવવાનું કામ જ બધ પડી ગયું છે અલ્પ અની તલગરે, ગરના ગધડા, પંચીની માગમારીઓ અને બાલ ધમાલ આદિ અનેક કારણે હવે તે ગુમાવ્યું છે અને નવો સ્વારો બધ પડી ગયો છે પરિમા સૈ। આસપાસ ગ્લપ્રભાચાચે ઓશવાળ કાત્રિયોની દો લાખ જેટલી મંખ્યાને જીન મનાવી હેમચદ્રાચાર્યે બ્રાહ્મણોને ભોજક બનાવ્યા—જેવા અનેક પ્રમજોને બદને પૂરી

જૈનોની વ્યતિએ — મોઢ કપોળ કેમ જેનેતરમા ગયા ? આખી કોમો કેમ મદલાર્થ ગઈ ? પો તા અને ત્યાથીમાણીમા કેમ મોગે ભાગ જૈનમત છોડી ગયો ? એમને પડતી અગવડો માટે કાર્ત પૂજા થઈ હતી ? એ દૂર કરવા આમાનિક કે વ્યક્તિગત પ્રયત્નો થયા હતા ? જૂનાને જાગવી પણ ન ગમી શક્યા અને નવાને મેગવવાની દુઃખદ તો હતી નહિ ત્યારે એનું પશ્ચાત્ત આ કરેલ જેનો અપરના સમયમા હતા તે બાળ લાખ પર આવી ગયા છે—આને માટે જવાબ હારી કોણુ લે છે ? મહા વિશાળ ધર્મ આ સ્થિતિએ હોય ? ધસારો કયારે લાગ્યો ? શા માટે લાગ્યો ? એ વિચારવા એક સાથે કામ કાંઈ મળી હતી ? મનનાની જરૂર પણ કાંઈ લાગી હતી ? અને એ ધમારો ચાનુ ગમવામા સાધુ અને ગૃહસ્થવર્ગની જાખમદારી કેટલી ?

આ મેખ્યાનગના બે ને પ્રમંગે પર જવાન આપવા પડી ગમે તે જાતિનો જૈન થઈ શકે છે અને ગામડા શહેર કે નેસડામા સવન મનુષ્યો વસે છે એને માટે તમે શુ કયુ ? રી યોજના નિયારી ? એના જવાબ આપવા જ પડશે અને હતી તે આખી કોમોને કોમોના મોટા ભાગને અ યત્ર જતુ પડ્યુ તેમા તેમનો નિયત સ્વભાવ કારણુ હતા કે તમારી વ્યવસ્થા આવડત અને દક્ષત્વની ખામી હતી ? આ સર્વ બાબતોનો ખુનાસો નવયુગ માગશે

નવયુગ અત્યંત શોકે માથે જોડે કે છેલ્લા બસો ત્રણમે વર્ષમા જેનોને પડતી અગવડોની સામે આખમી ચામણાં કરવામા આવ્યા ■ અને શારીરિક અગવડા વેરી અગત્યની કે નાની કોમોમા જૈન ધર્મનો પ્રચાર કરવા માટે સગબમ કાર્ત કરવામા આવ્યુ નહી આ વાતનો જવાબ ઇતિહાસના આધાર સાથે આપવા વડીનો દુઃખર કરશે એવી આશા રખાય અહીંતહી

પાયપગીમ માણસોને જન બનાવ્યા નામ તે અપવાદને મ્યાને
ગણાય ચાતુ જમાનામા લાડવા શ્રીમાળી લાઈઓને, લાવમારોને
જે રીતનુ વર્તન આપ્યું છે તેના પરિણામો શું આવે? તમારી
અન્યવચ્ચાત્રી ખેડા નડિયા પથકનો મોટો પારી ૧૦ જૈનવર્ગ કષ્ટ
હાલનમા આવી પડ્યો છે તે કદિ વિચાર્યું હોય એમ નવયુગને
લગશે નહિ મમણિની નજરે આ મવાનો વિચારી જવામ
આપશે એ ખામ માગણી છે

સાતિબધન તેના ધાગધોગણુ આદિ અનેક બામતો નવયુગ
વિચારજે તેનો ચિતાત તે તે સ્થાનકે આવશે અહીં તો તે વિપયનું
નિરૂપણ માત્ર અન્ય કોમને જૈન બનાવવાના પ્રશ્ન પરત્વે જ થયું
છે આ મર્મકમા આગળ એને પ્રાયોગ્ય સ્થજે નવયુગ આ
મંબરમા શું વનણ લેશે ત્યા વિચારદર્શન મ્વન ફરી વખત થઈ
આવશે

અહીં અહીંની ઝુબેરા અને વિશ્વદૃષ્ટિની પામગતાથી સમાજમાં મળી શક્યુ હતી તેને એ નવકુળની પશ્ચિમીમાં અનેક રીતે બતાવી જૈન ધર્મના મહાન મહેશા મોને એ જગદ્-ચાવી ક રો એ સંસ્થાઓ શિનાવેજો તાત્રપત્રો મિષ્ટાઓ અને બીજી અનેક પૂર્વ-કાલીન વિભૂતિઓને બહાજ લાવી તેમને યોગ્ય મ્યાન અપાવવાનું મહાન કાર્ય કે જે જેનર્શન જે અત્યારે અપ્રસિદ્ધિ અને અપ કારમાં વ્યાપ્ત થયેલ છે તેને તે દુનિયાને જોજો જેમાકશે અને છુદ્ધના નામ જેટલુ જ શ્રી મહાવીર પ માતમાનુ નામ એ ધ ગમ્યુ બનાવી દેશે એ નય નિલેપ મમલગી અને રાનના અવરૂપને વર્તમાન તર્કશાસ્ત્રની ભવ્ય કસોટિમાંથી પમાગ કરી એમાંથી દુનિયાએ ધણ જાણવા સમજવા જેવુ છે એ વ્યવહારુ ભાષામાં રણુ મગાના કે જે અનેક પ્રકારે બનાવશે ખૂલાવનાને વિરોધ ન આવે વિશ્વદૃષ્ટિ મનેજ થાય અને જૈન ધર્મ એ વિશ્વ ધર્મ છે તે વાત એવી સુર રીતે રણુ કરી શકશે કે દુનિયા આશ્ચર્યચકિત થઈ એ વાતને સમજશે અને માતદર્શનમાં અરપટતા નથી વિરોધ નથી અપ્રમેયત્વ કે નિષ્કલની અશક્તિ નથી પણ એ જ વસ્તુ-સ્થિતિ છે એ જ્યારે રણુ કે વામાં આવશે અને દૃષ્ટાત દલીલ અને કોટિથી સાદર કગ્યામાં આવશે ત્યારે દુનિયામાં અદ્વિમાતો શાંતિનો પ્રેમનો વરમાફ વરમરો આ અર્વ કાર્ય વિદ્યાર્થીગૃહો રાજીરે અવિરોધપણે કેમીય ભાવના જગાડ્યા વિના માત જગત-હિત ડી દૃષ્ટિએ વ્યવહારુ કરી આપશે

કેળવણી જેમ આપવી, શા માટે આપવી વર્તમાન ઘટનામાં ક્યા ફેરફાર કરવા યોગ્ય છે ત સર્વ પ્રશ્નોનો વિકાસ આ વિદ્યાર્થી-ગૃહો વિચાર દ્વારા અને તેનો લાભ લેના લા અનુપમ છત્ત દૃષ્ટાંતથી આપશે અને જગત તેને વધાવી લેશે

અને આવા વિદ્યાર્થીગૃહા ધાર્મિક શિક્ષણ અપ્રત્યક્ત રીતે અભિવ્યક્ત પદ્ધતિએ અને સ્વયં જોખણપદ્ધતિએ તદ્દન અભિનવ પદ્ધતિએ યોગ્ય મહાન દર્શનિષ્ઠાને ઉત્પન્ન કર્યો. કુનેદમદ ધાર્મિક શિક્ષણની તત્ત્વ નવી પ્રણાલિકા યોગ્ય છે. અમન કરશે અને જ્ઞાનપૂર્વક શ્રદ્ધાવાળા વિશિષ્ટ જીવોનો મોટો મમુદ ઉત્પન્ન કરશે.

૧૦૪ પત્ર પ્રકાશના કેળવણીના ક્ષેત્રો એ તિરંગા રો નહિ, એ નવી નવીનો કે શકા મ્યાનોથી ગમતાને નહિ અને જ્ઞાન એ દીવો છે જ્ઞાન એ પ્રકાશ છે, જ્ઞાન એ અમૂલ્ય ગુણ છે, જ્ઞાન એ મોક્ષમાર્ગનું અપ્રતિહત દારૂ છે — એ જ્ઞાનને આ વિદ્યાર્થીગૃહો માનિત કર્યો મિદ્ધ કરશે, વ્યવહારકે સમાજ સમક્ષ પ્રેમભાવે ધરશે.

આવી મર્યાદા પેટી ટેટનીક અભ્યાસ મર્યાદાઓ પણ થશે અને ટેટનીક વિદ્યાર્થીના આશ્રમગ્રામ હોઈ માન વામગૃહો તરીકે રહેશે, છતાં લા મર્યાદાની ખીનવર્ણના માધનો અને વાતાવરણ ખૂબ જામશે, જનના મદેતા દુનિયાને પહોંચાડવાના તે ટેટનીક બનશે અને પ્રત્યેક ગૃહમાં અર્ચાચીન પદ્ધતિએ તદ્દન નૂતનરીલા ધાર્મિક શિક્ષણ આપવામાં આવશે અને આખું જેન વાતાવરણ સદ્વિદિતની નજર યોગ્ય છે એ મર્યાદા દુનિયાને મેરી અને પ્રેમના મદેતા પહોંચાડશે અને નવલુગની શ્રદ્ધાઓ ન્યો એ એક ભાગે ખૂબી એ નીપજવી કરાન કર્યો કે મૂળ શિક્ષાન્તના અવિરોધપણે આખી શામનપદ્ધતિમાં મહત્ત્વ પર્ગિર્વન ન પમ્પરશે અને તેના મદેતાઓ જેન દુનિયા આગુ તાથી તપામશે અને પ્રેમભાવે સ્વીકારશે આવી મર્યાદાઓને બીજા મામલી નહિ પડે ઉત્તરુ તેઓ પામે એટલી બક્ષીઓ અને રમે આવશે ૨ તેમને ના કરેવાનો મમય આવી લાગશે.

એના મન્યાવકો કેના હશે ?

આવી મંરથાના મંથાવકો માન કેગરણના જ રહેશે એ સેવાભાવે ગચ્છાવન્નુ સ્થાન લેશે એ કેગરણીની પ્રત્યેક દિવાનો અભ્યાસ કરશે એ કેગરણીનું શાસ્ત્ર વિજ્ઞાન તરીકે કેમ ખીનસાય તેને માટે અહોનિત વિદ્યા કરશે ધનિ નગમાની જે કેગરણીનું શાસ્ત્ર સમગ્રતા હશે તે પશ્ચુ એરી જ રીત સંચાલક પટે આવશે

આવા વિદ્યાધામુદાના નિરામક ખૂન મચાતાવી ગહન એને વિદ્યાર્થિવગ ત ક વાત્મન્ય ગહુમે એ પ્રેમદૂત ક મત વ્યવસ્થા કરશે વિદ્યાર્થી મથે એનો પિતાપુત્રનો મનમ્ ગહે? એના તગદ વિદ્યાર્થિવગની મમના અને માન હશે તથા મેરાભાવી આત્મા મુદ્દગ્ય કે ના વધારે પૂજ્યભાવ ઉત્પત્ત કે મ એ મધ્યમ કક્ષામાં પોતાનું સ્થાન લેશે એ મધ્યમ કક્ષા કેરી થશે તે આમગ જતા માધુગમ્યાતી વિદ્યા જાને અમે આવશે આ વિદ્યાર્થિમુદો આ રીતે આવતા યુગમાં ખૂન અગમ્યનુ સ્થાન બનશે

એરી મગ્થામાં અર્વ વર્તિત બાગકો આવશે ત્યાર ધનવાન મરીમનો બેદ ટળી જશે સમાનભાવે ઉત્તરેયા બાગકો એ જ સમાનભાવ પોતાના જીવનમાં ઉના શે નવયુગના ઉત્સાહ, પૈયં અને દીર્ઘજિજ્ઞાસના વાતાવરણમાં ઉછરી યુગરમની વિભૂતિથી વિભૂતિ ધર્મ એ નીન નર્મ નવયુગનો આલ્સ જેન બનશે એનામાં ધર્મભાવના ઝગદગીશે એનો લાગ નેચાભારનું રૂપ લેશે, એની શાંતિ સમન્તુ લક્ષ્ય બનશે, એનો વ્યવહાર એને અનાસપ્ત રાખશે અને એનો જૈનધર્મ તગ્દનો આલ્સ પ્રેમ વિવેકીને ખૂન આનંદ આપશે નવયુગના જૈનના જે અનેક પ્રસંગો અને બનાવવા પ્રવૃત્ત થયો છે તે આ મંરથામાંથી નીકળેના વિદ્યાર્થીઓમાં પ્રથમ આજ્ઞા પેશે અને પછી તેનો આજ્ઞાજીવિતાર થશે

એ મન્યાના આત્મત્યાગી નિયામક આદ્ય રૂપ થને અને તે કાય માટે મેવાલાવે કામ કરના । અનેક નગરીરો નીચળી આવરો અને તેઓ ઉપ જણાવ્યુ તેમ મધ્યમ કથાનાં ચિલાગમા ઉચ્ચ મ્યાન લેશ તેમના કાર્યમા મ ન કરના, અભ્યાસ કરાવનાર, અવરતા અપાવનાર, વિદ્યુદ્ધ વાતાવરણ અપાવનાર અનેક અનેક વિચોના નિષ્ણાત પૃથક્ પૃથક્ કાયવાહકો તેમની માથે મ આરોપે નેજાને અને આ રીતે એક અભિનવ ત ન સુગળ લક્ષ્યવેધી અને મેવાલાવને મવસ્ત માનનાર બહુ યશ જેની ન ખામણી કરવા ચોખ્ખ અત્યારે ગાઈ મંથા કે વ્યક્તિ નથી

આવા ગૃહો ધીમે ધીમે કેળવણી આપનાર મંથાનુ રૂપ પણ હોરો, અનેક મન્યાઓ મળીને વિશ્વવિદ્યાલય પણ બનાવને અને શાંતિથી કાર્યમાબદ થઈ અગવણીના પ્રશ્નો નિકાલ કરે એના નિર્ણયોમા મકુચિત વૃત્તિને મ્યાન નહિ દોય

કેળવણી કેના પ્રશ્ન ની આપવામા આવને તે આગળ વિચારવાનુ છે, પણ એક મુદ્દો ખાસ આગળ કરવામા આવને કે જ્ઞાનના માર્ગમા કોઈ પણ પ્રકારનો અનગમ્ય કે ઉપધાન ન થવે! જોઈએ એ આખા કેળવણીના પ્રશ્ને આગળ બહુશે ત્યારે એના છુ । જુદા આરિહાંવો દેખાઈ આવશે

નવયુગના જ્ઞાનના વર્ત મંથવી વિચારો કેના પ્રકારના થશે એ જાણવાની મવથી વધારે ધ્વજ-જિગ્મા થાય તે આલાવિક છે તેથી આપણે ધર્મક્ષેત્રને પ્રથમ હાથ ધરીએ આ ધર્મ-ક્ષેત્રની વિચારણા કરતા નવયુગના કેટલાક મુખ્ય લક્ષણ બગબગ જપાઈ આવશે

પ્રકરણ ૬

ચરણકગણાનુયોગ

નવયુગને એમ લાગશે કે ઉત્તા થો । મંકાઓથી અત્યાઃ સુધી ધર્મ રાખ્ની વ્યાખ્યા ખૂબ મોકામાર્ધ મર્ધ છે એને એમ લાગશે કે જે ધર્મ નય-દૃષ્ટિબિ દુઝોના તિહા ત વૂ કરી રાખો, જેજો ત્યાયને એના અપૂર્ સ્વરૂપમા મતા-યો જેનો પ્રમાણવાદ અકાન્ય ગણાયો જેણે જ્ઞાનને અદ્ભુત પ આપ્યું જેણે ઉચામા જીવી દશામા પશુ જ્ઞાનને આત્મા બતાયો જેણે કર્મ નિગોદ નિરૂપને અતિ ઉચ્ચ રીતે વર્ગવ્યા જેણે નિશ્ચલ્યવચ્ચાને અનાદિ હોવા જ્ઞા પાનિય સ્વરૂપ આપ્યું જેણે આત્માની અનત શક્તિ બતાવી જેણે ભુદિઆદિ વિષ્મમાર્ગ મુમજ્જ-યો અને જેણે જગદ્વદ્ય યતિમાર્ગ અને શ્રાદ્ધમાગની પ્રગણ્યા કરી જેના જગવાનના સમવસગ્ગમા આસ્તિક-નાસ્તિક ભક્ત-નિરોધી મેવક-મેન્ય, અકર્તા અને લિલુકે બાહ્ય અને વશ્ય ક્ષત્રિય અને ચરૂ પોપાણા, જેનો આખો માર્ગ અક્ષરથી સમજાવ તેવો ત્રિવેક્યી ગજો ઉતરે તેવો બાહ્યશુદ્ધિ અને અત શુદ્ધિને સ ખુ સ્થાન આપનાર-તેની ઉદ્ધા થોડા સૈકાઓમા શી રિશ્તિ કવવામા આવી છે? એ ધર્મને મૂળ

સ્વરૂપે આત્મધર્મ મમજ્જાને મળે જાણે અમુક ક્રિયા કરનાર
ધર્મને અનુસન્નાગ હોય તેવું સ્વરૂપ અપાર્થ ગયું એ આત્મધર્મને
મળે જાણધર્મ થઈ ગયો જે વર્મમા વ્યક્તિગત આત્માને મોત
જવાની મોચના હતી, ત્યાં બ્રાહ્મણ શરૂ કે મમે તે જાતિની
વ્યક્તિ શાંતિ મેળવી આત્મવર્મને અજાણતી, ત્યાં આ બધા
શાંતિના ભેદ, ક્રિયાની મુખ્યતા, ધામવૃમ્, જમણવાગ અને ધમાત
ક્યાથી દાખન થઈ ગયા? આના આવા અનેક પ્રતો તેના
મગજમા ઉત્તરે

ક્ષીનીરતો નિવેક

એને એ ક્ષી ની નો નિવેક જવા માડશે એને એટલી
કેળવણી મળી ચૂકી હશે કે એ પોતાનો અતઃ અભિપ્રાય ક્રયો
વાચીને બાવી શકે અને હતિહાસ દાગ મર્ગ ગૂચવણો બાધી
જોઈ થઈ અને ટેણે જોઈ કરી એની એ મદ્દમ ગોધ ક મે અને
શુદ્ધ માગ-મૂળ માર્ગ-મનાતન માર્ગ ત્યાં છે તેનો એ વિવેક-
પૂર્વક નિચા જવા માડે ગોધખોળ ક મે

એને શોધખોળના માધનો પ્રાપ્ત થશે નહિ પ્રાપ્ત થઈ શક્યા
હોય તેવા સાધનો મેળવના એ પ્રયત્ન કરશે મોટી મંખ્યાના
વિહાનો મનાતન માગ અને વચ્ચેના વખતમા પેમી ગયેના
નિગળેની ગોધખોળ પ્રેમભાવે ગોધકદષ્ટિએ નિરામાયને - મે

આ મૂળ માર્ગની શોધમા એ અનેક લેખો વગેરે સાધનોનો
ઉપયોગ કરશે, પણ એનો મુખ્ય આધાર મૂળ ક્રયો ઉપર નહીં
પ્રભુએ દેહી અને ગણધરોએ ગૂંથેલી તથા ત્યાં પછીના પ્રભાવ-
શાળી પુણ્યોએ મંમદી ખેલી વિગ્રિટ વાણી ઓછી વાચી શકાય
નહિ એ વાત તેને મળે નહિ જાતર જન વર્મના મૂળ સિદ્ધાંત
એનો અમન અરૂપમા જમાનાની અમ વગ મનાતન અરૂપે

ત્યાથી જ મળી શકે એવો એનો દર નિર્ણય ગ્રહણે એની દી એા વગેરે ઉપર યુગની અમરો મ્યા ક્યા થઈ છે તે એ બરાબર જોઈ શકે એ દૃષ્ટિવાદ કે ચૌદ પૂર્વ બુવાર્ધ ગયા તે માટે દિવંગી થશે પણ પૂર્વ કાગની પા વિદ્યાને એ મૂળ સ્વરૂપે નિહાળવા અખનિન પ્રયાસ કરી વિશ્વને ચિત્તિ કરે એવા રહ્યો નીતારી કાગે

અત્યાર સુધી પ્રસિદ્ધ થયેલા આગમોને એના મંબધમા સુરોપના ગાનરોની શોધખોળોને અપ્રસિદ્ધ રહ્યા જાયેને, ચિત્તિને એ ખૂબ ઉદ્ધાવશે અને પ્રત્યેક વિષય પર નીત પ્રાસ પાડશે

એનો ખરો રસ અનેકાતનાદને એના ચચાર્ય સ્વરૂપે જૂઠવામાં ગ્રહણે એ માયની ઝીણી કાટિએમાં ઝીણવટથી ઉતરો અને દુનિયાને શાંતિ અહિંમાં અને ખા સ્વગત્ય — આરમ્ભાત્યના ઝરણા ભરી ભરીને પારો

એને દેખાશે કે વચ્ચેના વખતમાં જૈન જનતા ખૂબ અધ કાગમાં ઉતરી ગઈ છે એને લાગશે કે ક્રિયા માર્ગ ઉપર અણધરતા વધારે પડતો ભાર મૂકાયો છે ક્રિયાનું ઉપયોગીપણું એ જરૂર ગ્રીકાગશે પણ ક્રિયાને એ માધનરૂપ છે એમ સમજતે અને એને જૈન શંનની ઇતિ કર્તાવ્યતાની કલાના કદી નહિ મૂકે સાધન ધર્મોતે એ મથારિયત સ્થાન આપતો પણ માર્ગબે એને ગૂચવી નહિ કે એ માર્ગબેના મતબેને વધારે પડતું સ્થાન નહિ આપે અને તેમ કરતું તે જ જૈનના મૂળ સિદ્ધાંતને અનુરૂપ છે એમ બતાવવા તે અનેક આધારો રજૂ કરશે અત્યારે અમુક તિથિએ અમુક પદાય-લીલી વનમ્પતિ વગેરે ન ખાના કે જિનપૂજ કરનાર કે ત્રિમોજન ન કરનાર અથવા કદમૂળ ન ખાનાર — મુખ્યતથા આ ચાર નિયમ જાગવના જૈન છે અને એમ ન કરનાર જૈન

નથી એવી વ્યાખ્યા એને માન્ય નહિ થાય એ ત્યાગધર્મને ખૂબ પોષણ આપશે અને તેટલો ત્યાગ કરવો એ જૈન ધર્મનું પગમ ગદ્ય છે એમ તે બતાવશે એને આખો મૂળ માર્ગ જોતા ઐતિહાસિક નજરે લાગશે કે જૈન ધર્મના નીતિવિભાગનું આખું ચણતર અહિંના, મયમ અને તપ પર ચયેલું છે એને અહિંમાની ખૂબ તાનાવેલી લાગશે એને જે હાન્યાર્થક રૂપ અપાય છે તેને બંને એ રૈનાનિક રૂપ આપશે મંચમને ઉચ્ચ આમને જેમાળે અને તપના શુભ ગાને, પણ એ જૈન ધર્મનું સર્વસ્વ છે એમ એ કદી નહિ માને એના તરફ પૂર્ણ પ્રેમ ગમી એને શ્રવણ એ પ્રયત્ન કરે, પણ એનું મુખ્ય લક્ષ્ય દ્રવ્યાનુયોગ તરફ ગહેશે એ જૈન ધર્મના પ્રત્યેક નિયમનો અભ્યાસ અને વર્તન કરશે એને પ્રત્યેક નિયમોનું પૃથક્કરણ કરતા આવડશે એ લાલાલાલની ટુના કરશે એ દેશકાળના મૂલ્યોને વ્યવહારુ રીતે લાગુ પાડશે અને એ એમા અટવાઈ નહિ જાય

આ દેશકાળના સૂત્રને જગા ખુનામાની જરૂર છે એને જૈન શંકનના ચણકનપુનો અભ્યાસ કરતા જણાશે કે વિધિ કે નિષેધને જૈન દર્શનમા સ્થાન નથી એકાંતની જ જ્યાં પોષણ ન હોય ત્યાં અમુક આમ જ કરવું તર્કએ કે અમુક આમ ન જ કરવું તેઈએ એવો નિશ્ચય ન હોઈ શકે એને શાસ્ત્રમાં માલૂમ પડશે કે પ્રત્યેક ક્રિયા કરતા પહેલાં લાલાલાલની ટુના જગ્યાની હોય છે જે વર્ણમાં લાલ વિરોધ અને હાનિ ઓછી તે વ્યક્તિગત દષ્ટિએ તેને કરવા ચોખ્ખા આ એક મુદ્દાનો ચણકનનો સિદ્ધાંત

દેશકાળની નજરથી વિશે

બીજો સિદ્ધાંત દેશકાળને અનુસરી નિષ્ક્રમ કરવો એ બાબતની પગાનગી એની નજરે જૈનદર્શન આપે છે એમ તે

મનમાં એ રૂઝ વાત એવું બદલેલું ત્યાં આપમેં કેમ
વાત નહિ બીજા તો એ ૧૨૫ વાત તો કે અને હા મેં
૧૨૫ માનમાંના ૭૫૫ ગુણમાં એવું હ ૭ ને (૧૨૫) કેમનો
અવગણના બાતે આપમેં નો પાસુ ડીને' હા એને એમ
હા ૧૨૫ માનમાંના ૭૫૫ માત્ર ન અને અન્યમુ દોષ તો આપમે
અત્રી યદ્યત્ર રમી બનાવવા નેત્ર એ તો અને એ પોતાની ૭૭૫
મુમજરો મેં પોતાના ૧૨૫માં સુમજરો અને ગદ્યર્મ-સમદિહિને
ધર્મ માટે ૧૨૫ રોડ રોડ રોકે નહિ તેથી એ પ્રમગ જેમ
આપમે આપમે મનમાં તોડી પાડવા પ્રયત્ન કે ને અને ૧૨૫ તેમ
કે ૧૨૫ એ ૧૨૫ માનમાં નિયમને તોડે છે એમ તે માન નહિ
અ ૧૨૫ ગુણો પાંચ ૭૭૫ અદેશ અને અમાન વર્ધાને તજવાની
બાત માનમાંની દોષથી તેના મગજનું મમાધાન થઈ જશે

તેથી જ રીતે મદાર નીખવા ૧૨૫ અને ૧૨૫ માનમાં ૫ ને
કે ૧૨૫ એ તજ નહિ કે તો ૫૭૫ એ સમજરો કે અમુક મમય
અવો હનો કે ધર્મને વિરોધ બારીમારણા રાખર્મ એ જનમાત્રને
અગત્યમાં મુખ્ય જેવું ધા વામાં આવ્યું હોય અત્યારના આરોગ્યના
નિયમ પ્રમાણે બારીમાં પૂર્ણ વધારા ખવામાં આવે તો તેથી ૧૨૫
મગી જરાગે એવું તેને કંઈ લાગશે નહિ અને તેમ તે માન
નહિ મુમજમાંની ૧૨૫ વખતની અન્યવસ્થાના નિયમે
કાગમાં આવી બાતમાં લાગુ ન પડે એમ જે

એનામાં એટલો વિવેક આવશે ને
અતિથિપૂજન ગુણપત્રપાત્રીત્વ આદિ નિ
તેના ઉંચારે અમુક નિયમે અમુક
હો ૧૨૫ યુગે યુગે મહિતા બદલાય
સમાચારી બરાબર બની છે એમ

અને દેવતાના-મમજનમ એ જેન ધર્મનુ આવશ્યક અગ છે એમ તે મમજનો એટલું જ નહિ પણ એમ ન મમજના જેન ધર્મના મામાન્ય મુદ્દાને કે હૃદયને સમજી ગયા નથી એમ તેને લાગશે એનામાં વળી ઝિગેય વિવેક એટલો આવશે કે ચર્ચા કરી સમજવા પ્રયત્ન કરે, દેવતાના વિષયને સાભાલાભની તુલનાને કસોટિ ઉપર ચલાવશે અને પોતાનો અભિપ્રાય ફેરવવા આતુર નહે.

અગાડાજીની નવતત્ત્વા

૬ કામા કહીએ તો મ થુક થુ — ચાલિ અને ક્રિયામાં એ મરંને છુટાટ આપના ઉડુમ્તા હુન અને છતા તે અનુદાને કહિ નહિ સ્વીકાર જ્યા મુવી બને ત્યા મુધી મનાતન માગના સિદ્ધ માર્ગોને અનુમના એ આમદ ગખશે, પણ કાર્ષને વિચાર-પૂર્વક અન્ય માર્ગ પોતાની મિદ્ધિ માધનો તે જોશે તો પણ તેથી સાધનધર્મના મંબધમા તેની માથે તે વિરોધ નહિ કરે અથવા તેને ઉખેડી ફેકી દેનાનો અજનમાર્ગ કદી અખત્યાર નહિ કરે

એ મુખ્ય આધા દષ્ટિનિદુ ઉપર જ ગખશે દાખના તરીકે એ લક્ષ્મણપણના મુણોમા જરૂર માનશે, પણ મેરી માદી દોષ, વખતનો એનાવવાની જરૂર દોષ છતા મામાપ બેસ એ કામ તેનાથી થાય નહિ એવી લક્ષ્મણમાં ને નહિ માને એ પાપથી લક્ષ્મણ પામશે, પણ એના માપ દાના લક્ષ્મણ મંમધીના ખ્યાલો અને તેના ખ્યાલોમા જગીનઆસમાન જેટલો તકાવત પડી જરો અને છતા તે જેન મટી જાય છે એવુ તેને લાગશે નહિ અને કાર્ષ તેને તેમ મનાવવા પ્રયત્ન કરે તો તે વાન ઉપર તે વિચાર જરૂર કરશે, પણ અમુક સ્થાનેથી આવે છે માટે તે આંખો મીચીને સ્વીકારી લેશે નહિ ત્રેક બાબતમા તે મુગ આશય

નશે એ દરક વસ્તુને એનું યથાચોગ્ય સ્થાન આપશે કોઈ નહિ એમે તા તે ચર્ચા કરો દાખના તરીકે અને લાગશે માર્ગાનુમારીના છટા ગુણમાં મળે છે કે તે (જૈન) કોઈનો વણવાદ ન મોને રાખદિ નો ખાસ રીતે' હતા એને એમ મો કે પોતાનામાં તાકાત આવડત અને અભ્યાસ હોય તો ગમતે ના યથાગ્રરૂપમાં બનાવવા જોઈએ તો આને એ પોતાની દગ્ગ મજશે, એ રોત નો નાટ્યધર્મ મમજરો અને ગદ્યધર્મ-સમષ્ટિદિતને મ માથે ની નિરોધ દોઈ રહે નહિ તેથી એ પ્રમથ જોઈ આખી જાતના મંથાને તોડી પાડવા પ્રયત્ન કરને અને છતા તેમ ના એ નિધર્મના નિયમને તોરે છે એમ તે માનતા નહિ મ જુઓ પડી રરમા અંદેશ અને અકાગ ચર્ચાને તજવાની માત બનાવેલી હોવાથી તેના મગજનું મમાધાન થઈ જરો

તેવી જ રીતે નદાર નીકળવાના અનેક દરસામવાગા ધરને કાય એ તથ નહિ કે તો પણ એ સમજશે કે અમુક મમય મેવો હનો કે ધરને વિરોધ બારીનારણા રાખના એ જાનમાનને મગનડમાં મૂકના જેવું ધાગવામાં આવ્યું હોય અત્યાસના આરોગ્યના મેધમ પ્રમાણે બારીનારણા વધારે રાખવામાં આવે તો તેથી જૈન મની જવાશે એવું તને કદી લાગરો નહિ અને તેમ તે માનશે નહિ મુમનમાની જાન્ય વખતની અન્યનસ્થાના નિયમો આ કાગમાં આવી બાબતમાં લાગુ ન પડે એમ તે માનશે

એનામાં એટલો વિવેક આવરો ને તે માનશે કે ઇન્દ્રિયક્રમન, અતિચિદ્ગુજન ગુણપક્ષપાતીત્વ આદિ નિયમો મર્વ કાગમાં લાગે તેવા છે બ્યારે અમુક નિયમો અમુક યુગને માટે જ રાગે તેવા હોય છે યુગે યુગે મહિતા બદલાય છે જૈન દષ્ટિએ યુગે યુગે મમાચારી મગજ બની છે એમ તે ઇનિહાસથી જોઈ શકશે

અને દેવનાગ-અમયધમ એ જૈન ધર્મનું આવરણ અગ છે એમ તે મમજો એટલું જ નહિ પણ એમ ન મમજના જેન ધમના મામાન્ય મુખને હમને મમજ શયા નથી એમ તેને લાગશે એનામાં વળી જિગેર વિવેક ખેટનો આવશે કે ચર્ચા કરી સમજવા પ્રયત્ન કરે, દેવકાગના તિયમને લાભાનાભની તુનનાને હમોટિ ઉપર ચલાવશે અને પોતાનો અભિપ્રાય ફેરવા આગુ નેજે

અવગુરુગુણની અવતરતા

દેશમાં વીંચે તો ચ છુટ થુ — ચારિ અને કિયામાં એ અર્થને કુદગાટ આપવા ઉતુકતા હતા અને છતા તે અવગુરુનાને કદિ નહિ સ્વીકારે જ્યા મુખી બને ત્યા મુખી મનાતત માર્ગના સિદ્ધ માર્ગને અનુમ વા એ આમદ નખશે, પણ કોઈને નિચાગ-પૂર્વ અન્ય માગે પોતાની મિદ્ધિ માધનો તે જોશે તો પશુ તેથી માધનધમના મનધમા તેની સાથે તે વિરોધ નહિ કરે અથવા તેને ઉખેટી કે કી દેવાનો અજેનમાર્ગ કદી અખત્યા નહિ કરે

એ મુખ્ય આધા દર્શિગદ ઉપર જ રાખશે રાખના તરફે એ તજગુપથાના ગુણોમાં જરૂર માનશે પણ બેરી માદી હોય લગાને બેનાવવાની જરૂર હોય છતા માનાપ એમ એ કામ તેનાથી થાય નહિ એવી લજ્જતમાં તે નહિ માને એ પાપથી લજ્જત પામો પણ એના માપ લાના લજ્જત મનધીના ખ્યાલે અને તેના ખ્યાલોમાં જમીનઆસમાન જેટલો તમારત પડી જશે અને છતા તે જેન મગી જાય છે એવું તેને લાગશે નહિ અને કોઈ તેને તેમ મનાવવા પ્રયત્ન કરે તો તે બન ઉપર તે નિચાગ જરૂર કરશે, પણ અમુક ધ્યાનેથી આવે છે માટે તે આખો માનીને સ્વીકારી લેશે નહિ દરેક માનતમાં તે મૂળ આરાય

અને વર્તમાન દેશકાળને બગાડ તોળે અને મમયધર્મને પિછાની તે અનુસાર પોતાનું વતન તેની નજરે ધર્મ માર્ગ નાગમે ત્યાં ચોક્કસ

એ ત્યેક ગુણોની પરસ્પર અગત્ય કરી ધાય છે તેની ખૂબ ચર્ચા કરશે લક્ષ્મણવાનને દયાગુ નવું હોય દીર્ઘજીવને અધિકારી વર્ગની ઉચ્છ્વનતા ઉધારી પાડી હોય, મૌખ્ય માણસ રાજકાલુમા ભાગ લે ત્યાં ગદ્યરૂપિત જાગવવામાં જેવા પ્રકારની શાંતિ ગામની જોઈએ વગેરે આખો નવીન વિચારણામાર્ગ ઊભો કરી એ પ્રાચીન બામતોને એના નતમાન આકારમાં બગાડ ચોક્કસ દૂધમાં કઢીએ તો વર્તમાન ગુણોને એ તદ્દન નવીન આકાર આપશે અથવા જૈન પરિભાષામાં કહીએ તો મૂળ બામતોને અનુરૂપ એ આખી સમાચારી નવીન રૂપે ઘડશે બામા મૂળ મુદ્દાને વિરોધ ન આવે અને વર્તમાન યુગમાં જૈન પ્રજા પરસ્પર અવિરોધિ ત્રણે વર્ગ માધી મોકે એ એનું સાધ્ય અવશ્ય નહોતું, પણ પરિસ્થિતિ એટલો પડે પામી જશે કે ઉપરચોટિયા સમજનારને એમાં ધમ ઉચ્ચાર્થ જતો દેખાશે

આ તો ચારિત્રના શરૂઆતના માર્ગાનુસારીના ગુણોને બો વાત ધર્મ એની અદ્વનતા વિચારણા સાધનો અને મુદ્દાઓ બામમાં રાખીને આગળ એ શ્રદ્ધામાર્ગમાં પથ ભેટો ફેરાર કરી બતાવશે એ ફેરાર ની દિશાઓનું નિરૂપણ આગળ થશે

ચરણની માથે કણની નાત પાંચ અહીં કરી નાખીએ ફરણ એટલે ક્રિયા-અનુદાન એને બો નવયુગનું વચન કેરા પ્રકારનું ગદ્યે તે ભારે અગત્યનો મતલબ છે ભારે અગત્યનો ખરો સવાન તો દ્રવ્યાનુયોગી છે જે તગતમાં જ હાથ ધરનાર છે પણ ક્રિયાને એટલું મહત્ત્વ અપાયુ છે કે આ જમાનાના

માણ્યોને એ નવ ન વચ્ચર ઉપયોગી લાગે તે બતવાત્તેય છે એ સવાલને પણ માથે માથે જ અવનાડી જઈએ

ક્રિયા અનુદાનની ઉપયોગીતા નવયુગ જગત સીદા શે એ દ્રવ્યપૂજન, આરત્યદ, પાપન, મામાયિક આદિ મર્વ ક્રિયાઓને યોગ્ય ગ્યાન આપશે જે અધિકારીને એમા ગમ પડે તેને તે કન્વા દેશે પણ એ ક્રિયાને મર્વન્વ નહિ માને માણ ક્રિયા દેશે તે જ જન હી ગડે એવી તેની માયતા નહિ થાય એ અનવૃત્તિની સુધાન્ધામા વિશેષ માનશે દ્રવ્યપૂજનમા ચાગ દનાદ ગાળી દુનને જઈ છડ દહા વ્યાજ લેના તે તે પ્રભુસ્થાને માનના નહિ ગણે એની જાસના વચારે મક્રિય સ્વરૂપ ધાગણુ ક છે

કર્મયોગમા મેનાનુ પ્રાપ્તિ

એી કર્મયોગ મેનાનુ ન્વરૂપ લેને એ દીન, અનાથ, દુખીની મેવા કન્વામા મક્રિય કર્મયોગ માનશે એ માલની માવ જન, પ્રસતિમા પીડાતી જ્ઞાની સુચાવડમા માનશે એ નુલ આરોગ્ય જરનો, વાખાનાઓ, વાચનાઓ, અનાથાઓ, ઉદ્યોગમક્રિશે, વિદ્યાર્થીગૃહા, વિવવામક્રિશેની મના કન્વામા પોતાનુ કર્તવ્ય મમજશે એ પોતાના મુખ નગવ કે આરોગ્યની દ હાગ દર્શા વગર જનતાની મેવા બને તેટલી નિસ્વાર્થ દષ્ટિએ કન્વામા ક્રિયાયોગ માવશે જનતાને જ્યા જ્યા સેવાની જગ જણાય ત્યા ત્યા એ દોડી જશે અને ખડે પડે કાય બજાવશે એનો ક્રિયામાર્ગ તદ્દન ભુદ્ધ સ્વરૂપ લેને એ બેસી હેવામા, આજસુની ગિંદગી ગુન્નરવામા, મુચ્છી કન્વામા, આધાર વગરની ચાતો કન્વામા નહિ માને, પણ વ્યવહાર વિવેકવાળી ક્રિયા કેવી રીતે કરવી તેની મમજણુપૂર્વક એ પોતાનુ કાર્યક્ષેત્ર શોધી લેશે

એને આતુ ક્રિયા તરફ અરુચિ કે દ્વેષ નહિ થાય પણ એ ક્રિયામાં જે બાલ ધામધૂમ અને જાગે લલકારે ખાય છે તે એને રુચિ નહિ માર્ગ અને એકાગ્રતાને એ રહારે ધ્યાન આપશે પોતાના કાર્યમાથી એને અવગત મારશે તો એ પૂજન આદિ જરૂર કે રો પણ એને સેવાભાવમાં એની હવ વાગશે કે એની માથે વિરોધ થતો હોય ત્યારે એ સેવાભાવને પ્રાધાન્ય આપશે

બાલ ક્રિયાચિનાળા લોકો મોટા પાયા ઉપર વધોડા ચત્રાવનામાં ધર્મનો કે કો વાગતો જોઈ શકે છે તે એને નહિ રહે એને એ બાલ ધામધૂમ તર્કમાં યુગમાં બીજાજરૂરી લાગશે આખી કામ કચરાઈ જતી હોય અને એ બાલુએ મિષ્ટાન્નમાં હળરો રૂપિયા ખન્યાતા હોય અથવા ગ્રેમી લોકો લાખો રૂપિયા ખર્ચી હી જાજિત ભુકુંકુંડા ધડાનતા હોય એમાં એને પ્રત્યક્ષ વિરોધ દેખાશે જ્યારે દેવમાં ધનધાન્યની મમૃદ્ધિ હતી જ્યારે દૂધ વેચતું પાપમય ગણાતું હતું જ્યારે ચાગ મામની કૃષિ કે વ્યાપાર એક વખતની આર્જિષિકા આપતા હતા તે વખતે એવી ધામધૂમનું સ્થાન કદાચ સમજી શકાય પણ વર્તમાન પરિસ્થિતિમાં તો રીત-સરના નિર્વાહ માટે મોટા પ્રયાસ કરવો પડે છે ત્યાં એ ધામધૂમને સ્થાન જ ન હોઈ શકે એમ તે માનશે એના ઇતિહાસના યાનથી એ બતાવી આપશે કે હિંદના સમગ્ર પ્રજાપણ એ બાલ ધામધૂમો ધર્મના મૂળને સમાધાન કરી શકે

દે કામા કદીએ તો નવયુગનો કમયોગ તદ્દન જુદો આકાર લેશે એનું ધ્યેય મેં વા ઉપર રહ્યું અને અન્યના ઉદ્ધારમાં એ સ્વપ્રગતિ જોશે એની વિચારણા પોતાના જીવનને પોતાની અનુકૂળતા પ્રમાણે અન્યને ઉપયોગી કરવા તરફ વિરોધ થશે અને તે તેનું કાર્યક્ષેત્ર બનશે એની ક્રિયા અને એનું અનુભવકર્મ મેંવાના ધોરણ પર તદ્દન નવીન માર્ગે વહેશે એ અનેક માર્ગો આગળ વિચારવામાં આવનાર છે

આ પ્રમાણે ચરણકથાનુયોગ પ્રત્યે નવયુગનું વનણ્ય રૂપ રહેશે તે વિચાર્યું એ જીનધર્મના નણ્ય મૂળ અગોને કેવી રીતે પોષશે તે હવે વિચારી જઈએ

પ્રકરણ ૭ મું

અહિંસા

જનધર્મના મૂળ અંગો ત્રણ અહિંસા મંથન અને તપ એ ત્રેને અંગે નવયુગનું વનણ કહ્યું ગૃહેશે તે ખામ વિચારવા જેવું છે આખી જન નીતિ નિષ્પન્નો પાયો આ ત્રણ મુદ્દા પર છે પછી એમાંથી શ્રાદ્ધધર્મ યતિધર્મ આત્મજ ચાલે યોગના માર્ગો જેનાય અષ્ટાંગયોગ વગેરે આવે અને વ્રત પચ્ચખ્યાણ સર્વનો સમાવેશ થાય દ્વેષામા કહીએ તો જેન આચાર શાસ્ત્ર (Ethics) નો કુલ મુદ્દો આ ત્રણ શબ્દ પર નિર્ભર ગ્રહે છે આ ત્રણ મુદ્દા વિચારવાથી ધણી અગત્યની જાનતના વહેણ વિચારાઈ જશે

અહિંસા

નવયુગની આખી મમાજરચના અહિંસાના ધોણ ઉપર રચારો અહિંસા વ્યક્તિગત ધર્મ હોવા ઉપાત નાજ્ધર્મ થશે મનુષ્ય મંદા ના માધનો જેમ અને તેમ ઘટાડતા જવા વિ—જ્ઞાનનો ઉપયોગ વધ માટે ન કરતા મ દાણ માટે કરવો અને પરસ્પર વિરુદ્ધ જતા સ્વાર્થોના સંઘર્ષનો થાય ત્યારે પતાનથી લાદીથી નિકાન લાવવાનું ધોરણ સ્વીકારશે મનુષ્યકથા પૂરતું

તો પ્રાગતિક કાર્ય મમસ્ત વિશ્વ ન્વીકાન્ને એ લડાઈથી કટાણી
જરો, લડાઈના પગિણામે લડાઈના રીયોથી પાચ દર પદગણી
વર્ષ સુધી આવે તો પણ પૂરા થતા નથી અને યતનાન પણ
હાનના થી વધારે કમોડી સ્થિતિમા આવે છે, એ નેચા પડી વિશ્વ
મહામ હારક કુદમા ઝપલાવતા ખૂબ વિચાર કરે રાષ્ટ્રભાવના
વિશ્વમધુત્વનુ રૂપ લેતી જશે અને તે કાર્યને હિંતો નાખૂવિવાતા
ધાર્મિક માથે વ્યવહારુ સ્વરૂપ આપી જરો

આ તો મનુષ્યનારા પૂતી અદિમાની ઉપયોગિતા થઈ,
પણ નવયુગ એને જનાર પરુપક્ષીની ઢાંટિ સુધી બનાવર લઈ
જશે અને આરોગ્ય સ્વચ્છતાના અભ્યાસ અને વ્યવહારથી નાની
જવાતોની ઉત્પત્તિના સ્થાનો ઉપર મોટી અમર કરશે

એ ખોડા ઢોર માટે પાજનપોળ કરશે તો તદ્દન નવીન દમે,
અર્વાચીન મુદ્દાઓ ઉપરાત અર્થશાસ્ત્રની દૃષ્ટિને પણ તેમા સ્થાન
આપશે પાજનપોળમા આવેન ઢોર ઉપયોગીપણામાથી હમેશને માટે
બાત ૧ થાય છે એ વાતને તે નહિ સ્વીકારે, પણ પાજનપોળને
તદ્દન નવી દમે આદર મસ્થા બનાવશે ત્યાં મેવાભાવી દાકતરો,
વેટ નગી સર્જનો કામ કરશે, તેમા મોગી ડેરીઓ ખૂતી કરવામા
આવશે અને અનેક અપગ અસક્ત માદા જીવોને પોષવામા
આવશે અને છતાં પાજનપોળો પોતાના પમ ઉપર જ ઊભી રહે
તેવી તે કરશે

મનુષ્યદયા માટે માદાની માવજત, પ્રસૂતિગૃહો દવાખાના,
હોસ્પિટલ આરોગ્યલવનો એ નવયુગના મદિરા બનશે એમા
કામ કરી સેવા કરવી એમા પોતાનો ધર્મ મમજશે અને એમાં
ગૃહો-સ્થાનો અનેક આકાશમા ખૂમ મખ્યામા લવશે અને ત્યાં
આદર્શ અદિમાના જીવના સ્વરૂપો નજરે પડશે

એ ઉપાન વિચારણેત્રમાં અહિંમાં મક્રિય રૂપ લેજે કોઈની લાગણી દુ ખાવાય નહિ અર્થ નગની જાહેર દીકા થાત નહિ નિંદાકુચળીમાં મમય ગળાય નહિ — એવા અનેક વિચારોનો મક્રિય સ્વરૂપે વ્યવહાર થશે અહિંમાંના આખા વિષયને અનેક પ્રકારે અર્થવામાં આવશે, સ્વરૂપા પંથા પ્રિયાગને, અનુબંધ દના અને અત ના આશયોનુ પૃથક્કરણ કરવામાં આવશે, પ્રિયેષ લાભાલાભની તુલના કરવામાં આવશે અને અહિંમાંને એના અનેક સ્વરૂપમાં અલલાવી એ જૈનનો માનીતો વા મો કરશે અને તેનો મંદેશ જૈન ગૃહોમાં જ નહિ પણ માર્ગનિ ર્ધ દેશદેશ અને ગામેગામ પહોચશે અને તે કાર્ય કરવામાં નવયુગનો જૈન ખૂબ રમ લેશે

અહિંમાં નવયુગમાં સ્થૂન અને માનસિક જન્મે રૂપ લેજે એનો અવકાશ વખત જતા વધતો જ જશે એના ઉપર અર્થાએ પણ અતિ ગ્રીણવટથી થશે એના પૃથક્કરણમાં સ્વરૂપા અને અનુબંધ યાને યોગ્ય સ્થાન મળશે અને એના પ્રત્યેક વિષયમાં મૂળ, આશય શાખાકારોનો શો હતો તેની શોધખોળો જગત મ મુખ્ય રજૂ કરવામાં આવશે અહિંમાં પંચો ધર્મ ક્યા નો છે કેટલો જૂનો છે એનો આખો ઇતિહાસ રજૂ કરવામાં આવશે એમાં જૈનોએ અને બૌદ્ધોએ ભજવેના ભાગની વિગતો તારવવામાં આવશે અને બૌદ્ધધર્મ ત્યાર પછી અમુક અરો કેમ ફરી ગયો તેના માર્ગો રજૂ કરવામાં આવશે વેદમાં અમન હિંમાં નહોતી ક્યારથી દાખલ થઈ, શા માટે દાખલ થઈ એને ઠેકાણે લાવવા જૈન અને બૌદ્ધદર્શને કેવા પ્રયાસો થ્યાં અને ભોગો આપ્યા તે સપ્રમાણ રજૂ કરી વિનીતભાવે નમ્રતાપૂર્વક દુનિયાને ચકિત કરે તેવી પદ્ધતિએ સુદર કાર્ય અનેક દિશાએ અહિંમાંના પ્રમાણ અર્થે થશે અને પ્રાચીન સર્વ દર્શનોને તે સમત છે એમ બતાવી અહિંમાંને મુખ્ય સ્થાને બેસાડવામાં આવશે

આ સર્વ બાબનોમા અન્યની લાગણી ન દુ ખાય તેની પદ્ધતિ સ્વીકારવામા આવશે લાગણીના આધારને હિંગ માનવામા આવશે મમજનરૂથી, દલીલથી યુક્તિથી નિષ્પાલમપણે અહિમાની વાનને એવી વૈરાગીક પદ્ધતિએ ગ્લૂ કરવામા આવશે કે અત્યારે મામાદારી પ્રભ છે તેનો મોગે ભાગ અથવા ગ્રેગણથી મામનો ત્યાગ કરી દેશે અત્યારે જે વાત અમ જેવી ખ્યાલી લાગે છે તેને આવશે યુગ વ્યવહારુ આકા મા આત્મભોગ, અભ્યામ અને મમજનવની કુનેદથી મિદ્ધ કરી બતાવશે અનેક પ્રયત્નોને પગિલામે અહિમાને બહુ ઉચ્ચ ધ્યાન નવયુગમા મળશે અને તેના ગ્રેગક તરીકે નવયુગના જનને પોતાના જીવનનું માદ્ય જરવાનું માન મળશે

નવયુગ ધર્મ નેમની આલેપક ચર્ચા કરો નહિ એમ કરવામા એના અહિમાના ધોગણને ક્ષતિ ઉપજતી લાગશે એ પરમતમહિષ્પુતા બગબગ ખીલવશે છતાં એ સહિષ્ણતા માથે અહિમાનો વિચાર વિચરે પા લે બાનવામા તેને નિરાધ નહિ લાગે, વાનો નહિ આવે અને તે પોતાના અહિમ- ભાવને પોષી મર્વદશને મોચ માન આપી અહિમાને મર્વચારી અને ધ ગચ્છુ કરી શકશે અહિમાના વિષયની અનેક દિલાઓ છે, તેના મુદ્દા અને ચર્ચા છે વધારે બારીક નિગતો એ મુદ્દા પ થી ક પી લેવી

મુદ્દાની વાત એ ૧ કે અહિમા અત્યારે માન જેનનો જ ધર્મ છે અને અ પામે અન્યનો પણ ધર્મ છે એવી પરિસ્થિતિ ચર્ચાગી છે, તેને નદવે અહિમા સાર્વનિક ચતી જશે અને તે કરવાની યોજના અને અમલ જનને હાથે ચમે અને અહિમાનો પ્રસાર તે જન ધર્મનો પ્રમા ૨ એમ દુનિયા સ્વીકારશે આ અતિ વિકટ કાર્ય નવયુગ કરતે એ અહિમાના સિદ્ધાતને

ઉપાયયમા કે ઈંગોના ધરોમા ગૃમગાવી નહિ નાખે પણ એનું વ્યવહારુ રૂપ ગ્રહ કરી દુનિયાને ગજે િદા રો

અહિમાને અજે જનોના સબધમા જે યોગી મમજુતી અ ધત્ર દેનાવવામાં આવેલી છે તેમને માકડ ચાચડના પોનારા માનવામાં આવે છે, તેઓને ગદ ગણવામાં આવે છે તે મર્વ નવયુગનો જન દૂર કે રો એમા અ ભારે કુનેહ બતાવશે મમજવટના પ્રયોગો સ્વચ્છાના મિદાતો, સુધજતાના નિયમો વગેરનો એ આરોઅની દ્રષ્ટિએ એવો મુદ્દ ઉપયાગ કરતાં અને સામાન્ય બામતોને એ નવયુગમાં અતુ મુંદર રૂપ આપશે કે અત્યારે દીકાપાત્ર થતી કેમ અને વગોવાનો ધર્મ વિવેકના ઉચ્ચ શિક્ષામન પર મે રશે અભ્યાસ, એવાભાવ આવડત વ્તાના અને ચીવટને પગિણામે અહિમાના માનવતા આદર્શને માનવ- જાનિનો આદર્શ મનાવવાનું કાર્ય મહુ મ જતાથી સીધતથી અને અત ની ઉર્મિથી કે રો અને જમત તેને યોગ્ય આકારે આનદ- પૂર્વક નધાવી લેતો

પ્રકરણ ૮ મું

મયમ

મયમનો વિષય વધારે અગત્યનો છે. મયમની ત્રણીઓ મનુષ્યો અને અધિકારી યોગ્યતા પ્રમાણે તેમાં લાગ લેશે.

મામાન્ય કાનાના માણસો — જૈનો પણ માર્ગાનુસારીના શુષોને દેશકાળ યોગ્ય દેશકાળ માટે બહુ પ્રેમથી સ્વીકારશે એનો પ્રથમ શુભ ન્યાયમ પૂર્વક વિભવનો છે, એ નાન તરફ ધણી ઉપક્ષા ચર્ચ હોય એમ તેને લાગશે. જૈન નામ ધરાવનાર અપ્રમાણિકપણે ધન પેદા કરવાનો મહત્વ પણ ન કરે એમ નવયુગનો જૈન માનશે. પોતાનો હક્ક ન હોય તેવા ધનની લાનચને લાત મારતા તેને આવડશે જે ધન કમાતા આત્મા વેચવો પડતો હોય તેને તજવાની શક્તિ તેનામાં અભ્યાસથી ને વિચારણાથી આવશે એને ખાતરી થશે કે જૈન નામ ધરાવનારથી કદી અતીતિને માગે પેટ ભાપ નહિ એને મોળ વૈશવ ભોગવવાની લાલચ નહિ થાય, પણ ચાતુ ભગ્યપોષણ માટે પણ અન્યાયનો માગ એ કદિ નહિ લે એને એમ લાગશે કે એ શુભ તો ખાસ હોવો જ નેઈએ એ કશામાં કાર્ષ વિશેષ કરી દેવો તેવું તેને લાગશે પણ નહિ.

તદ્દન પ્રમાણિક વ્યાપારી જોઈએ તો તે જૈન જ હોય એાજ તોન એાઠા માપ એ ભાવ નામામા ગોટાળા, માયાખોટા હવાયા એ જૈનની પેઠી પર ન હોય આવી છાપ એ જરૂર પાડરો

એ ઉપરાંત એની કૃપા, દયા કૃતચેતા અને પરગુણ સમજવાની શક્તિ વધતી જ જરૂર એને સત્ય માટે અહિંમા જેટલો જ આગ્રહ રહેરો ભગવાન મહાવીરના આવકથી અમત્ય એતાય જ નહિ અને તેનું પ્રમાણિકપણ હાઇકોર્ટના જજના પ્રમાણિકપણાથી એાધુ તો ન જ હોય એટલું જ નહિ પણ એ માટે એની પ્રતિષ્ઠા પણ એટલી જ હોય એ તો જૈન છે એવા શબ્દ માથે એ મત્ય અને પ્રમાણિકપણાનો આદર્શ છે એવી પ્રતિષ્ઠા જમાવવાનો નવયુગનો આદર્શ દેશે

એ પોતાની ભુદ્ધિનો ઉપયોગ આ પ્રાથમિક ગુણોને અંગે જરૂર કરશે આપણે જગ ઉપગુણોને અંગે તેનું નવું જોઈ લઈએ એને આખા મયમમાર્ગ તરફનું નવયુગનું વનણુ જણાઈ આવશે

મયમમાર્ગ તરફ નવયુગનું વલણ

માય મપન વિભવ મબધી ઉપર ચર્ચા આની ગઈ (૧)

શિષ્ટાચારની પ્રસમા તે ખૂબ કરશે, પણ આચારને અંગે એનું મુખ્ય લક્ષ્ય અંતરર્તન તરફ વધારે ગરેજ બાલાચારને એ માત્ર સાધન તરીકે ઉપયોગી ગણશે, પણ એનો મત્તર અતર્ધર્મ ઉપર મવિરોધ રહેરો (૨)

૧ આ માગાનુસારીના પાત્રોસ ગુણ છે એની બ્યાખ્યા શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના યોગસાશ્રમાથી લીધી છે (૧. ૪૦-૫૬)

તમ મેની મારે કરના, કરારે કરના તે મુબધી નેના વિચારે
ખૂમ મ્વન ન રેગે, સમતુ આખુ પ્રકરુ આમળ વિચારના
છે તે ચાતિમે ને માનગે નહિ એમનમે પમદગીથી ડગામા
જ માનગે અને એને મો કૃત્રિમ મધનોમા તે માનગે નહિ તમ
મબધી એક સારો જેવો સાગ તન્ન એ નહારી મતાનમે અને
કૌમાર્યવ્રત—અઠસર પાળવામા શુવનનુ સાર્યક્ય માનગે આ
પ્રસંગ પુ આગી ઘણ વસ્તુ થવાનુ છે ત્યાં તે નેર્ધ
લેવુ (૩)

પાપબીડ તે ખૂમ રેગે અને ત્રીણવટથી પાપને ઓળખો
અને તેનાથી દરીને નહિ પણ દગ્ગ મમજીને તેનાથી દુન મમે (૪)

પ્રસિદ્ધ દેવાવાગ્ના મમધમાં એ ખૂમ છટ લેો અન્યવચ્ચિત
આચા ને એ માનગે નહિ એ બામનને એ મયમના પેટા તીચે
નહિ ગણે એનો આચા એ વિશેષ મ્વ-જદતા માટે નહિ દોય,
પણ અનેક આચારો આ લાગને પ્રતિદૂળ અથવા બીનજદરી તેને
લાગમે માટે તેના ઉપર પગ મૂકવામા તે જગ પધ લોભ નહિ
પામે (૫)

તે કોઈના અવધુવાં નહિ ઓલે પણ નાન્ય અને
અધિકારીવર્ગ મામે એ ખૂમ માથુ ડાયકને એને ગન્મતા
માન મ્વાર્થા ત્રામ આપનાગી અને મ્વત નતાની વિરોધક લાગમે
નાન્યસત્તાને તાડી કિખેડી દેખી દેવા ખાત તે અનેક પ્રકારના
ભોગ આપને અને તેમ કરવામા તે મયમમાર્ગની પોરણ મમજમે
અવણુ માંમા જાહે દીકા આવી જાય છે એમ દીકાનો અર્થ
વિચારતા એમે છે એ નિદાની ખાત દીકા નહિ કરે પણ જાહુ
હિત ખાત કરમે (૬)

પોતાને નેરા માટે કેવુ ધર બાધવુ અથવા પમ કરવુ અને
ત્યાં આગેઅતા નિયમે કેવી રીતે જાળવવા તે પોતે જાણી લેને

શુદ્ધ તન્મુમિયા વ્યાખ્યાન સામગ્રી જાણી તે બદ્ધ દગ્ધ નહિ કરે એને ધર્મ વિધિના રૂચિર વ્યાખ્યાનો તરફ મહત્ત્વ પ્રેમ થશે પણ વ્યાખ્યાના કોણ છે તે નવયુગનો જૈન જરૂર તપાસે ગમે તે વ્યાખ્યાન કરે તે માલગતુ જ જોઈએ એમ તે નહિ માને વ્યાખ્યાન કરનાર બાહ્ય ત્યાગી જ હોવા જોઈએ એમ તે નહિ માને મુગ વર્તનવાળા ત્યાગરૂચિવાળા આત્મઓજ્ઞવાળા ગૃહસ્થને પણ ગણપુત્રીથી સાલગરા પણ તે વક્તા સુંદર દલીલ કરનાર અને પ્રેરણક બાપામા સુદર શબ્દરચના માથે બોલનાર હોવા જોઈએ વક્તાનું વક્તૃત્વ માપવાની તેની ગીત મખત પણ મુદ્દાગતી પદ્ધતિસરની અને હિતેજક રહેશે

તે માન શ્રોતા થઈને નહિ અટકે તે પોતે પણ વક્તા થઈ તેને ધર્મના પ્રાચીન વિષયો સોધી એને યોગ્ય સ્થાન આપવાનું મન થશે એ શોધબોળ કરી સનાતન સત્યોને મહાર સવરો અને તે પર વ્યાખ્યાન પદ્ધતિસર આપશે તે લેખક પણ થશે અને મૂળ તાત્ત્વિક વિષયોને અર્વાચીન રૂચિકર આકાશમા મૂકશે એ કથાનુયોગને પણ ખૂબ મહત્વાવશે એમા પણ એ નવીન પદ્ધતિનું અનુસરણ કરી અમુક યુગમા રાસોની જરૂરિયાત હતી ત્યારે પ્રખર ત્રિદાનોએ જેમ શાસ્ત્રના રહસ્યો અને કથા પ્રસંગો નવન આકાશમા કવિતા રૂપે રચ્યા તેમ નવયુગનો જૈન શાસ્ત્રના મનાતન રહસ્યોને, તત્ત્વની વાતોને, નીતિના નિયમોને અને કથાવાર્તાઓને તદ્દન નવા આકાશમા મૂળ મુદ્દાને વિરોધ ન આવે તે રીતે મૂકશે

એ વ્યાખ્યાનને અગે અમુક વર્ગનો જ સુવાગ હક્ક હોય એમ નહિ માને આવડતવાળા સર્વનો એ હક્ક સ્વીકાર્યો અને તેનો અમલ થતો જોઈએ ગણ થશે ખામ કરીને ભગવાનની અને ભગવાનના સમવતી મૂળ હકીકત તે વાચશે, વચાવશે

વિસ્તારે, ફેલાવે અને તેની પ્રગતિમાં—વિસ્તારમાં—અદ્યતનમાં એ જૈન દર્શનની વૃદ્ધિ જોએ એની ધર્મ માલગવાની રૂચિ પ્રમાણમાં રહેશે, પણ ઉપગતી સર્વ શક્યતા આથે તે માનવનો છેવટનો તેનો નિર્ણય રહેશે (૧૫)

ત્યા પછી અર્જુન યુદ્ધ દાય ત્યારે નહિ ખાવાની—
 ભોજન ત્યાગની વાત મોળના યુદ્ધમાં આવે છે એ તો રૈકનો વિચાર છે એવી માનવમાં એને વૈષ્ણવ અથવા ઝાકટર મનાઈ આપશે તેમ તે કહેશે અર્જુન દયા છતાં જૂખ્યા જેવાથી નુકસાન થાય, લાવયું કરવાથી વાયુનું જે વધી જાય—એવી એને મનાઈ મળે તો તે ખામ પણ ખરો આ ખામનો ધર્મ સારે ખામ મમન દાય એમ તે નહિ માને મામાન્ય રીતે એ અજ્ઞાન માણસની જેઠા ખા ખા તો નહિ જ કરે પણ એ ખામત ધર્મની નજરે ન જોતા એ આરોગ્યની નજરે જોતા થશે (૧૬)

સત્ત્વભો યુદ્ધ પણ ખાવાની ખામતને અંગે છે ત્યા જણાવે છે કે રાખતસ અને શાંતિથી ભોજન કરવું જમવાની નિયમિતતાથી ધણા વ્યાધિ અટકાવી શકાય છે અને જમતી વખતે શાંતિ હોય તો ખાખેન પતાર્ય મારી રીતે પચે છે આ સૂત્રો તે મહુ સારી રીતે જાણશે અને તેને અનુમગવા યત્ન કરશે, પણ નવયુગનું સકાર્ણ જીવન તેને નિયમિત ગળી નહિ શકે તો તેમ કરવામાં સ્વધર્મથી પતન થાય છે એમ તે નહિ માને એ પોતાનું અનૈકવિધ કાર્ય જમાવવામાં ખામ તત્પર રહેશે અને આદાર-વિદ્યાના અંગે જણાવેલા ઉપગત જીમ અને ઉપયોગી નિયમોને એ આરોગ્યશુદ્ધિથી સ્વીકારશે અને પોતાના મંથોગે પ્રમાણે તમિયત જાળવવાની દૃષ્ટિએ એ અનુમગશે આ ખામ એ ધર્મ પ્રકરણમાં નહિ લઈ જાય (૧૭)

અત્રાર્થો શુભ ધર્મ અર્થ અને કામને પરસ્પર અવિરોધ પામે સાધનાની દક્ષતાનો છે અહીં નવયુગના જૈનની બારીક અનુલોકનશક્તિનો ખામ ઉપયોગ થને એ પોતાના મગજમા ધર્મ અર્થ અને કામના ખાતાઆ ભુલ પાડી શકશે એ ધધા વખતે પણ નીતિના નિયમોને વિમરી નહિ જાય એ વ્યાખ્યાન સાક્ષીને તરત જ પર્યોતેટકા વ્યાજ લેવાનો બાનભાય નહિ કરે પ્રમાણિતપણે મહેનતથી ધનકોપાર્જન કરવાને તે જોડાશે, પણ ધન પાછળ જીવન અપણુ નહિ રી દે એ આબંદ પતિ થશે પણ વિપવનો ખોડો નહિ થાય એ પરબી સાથે કામનિભાગની નજરે મમન નહિ રે પણ એ જાઓના સમાજમાથી નામી પણ નહિ જાય

ધર્મ અર્થ અને કામની માધનામા એ ખૂબ વિચાણા અને ચચા કરશે ગૃહસ્થજીવનમા ધર્મ પુરુષાર્થ સાધવાની શક્યતા એ બનાવરી અને છતા ત્યાગીના ઉત્કૃષ્ટ જીવન તરફ એનો નાગ વિધાયક રહેશે ગૃહસ્થ વ્યાપાર કરે ત્યારે નિવૃણ ધધો સ્વીકારી ધર્મ સમુખ દી મે છે એ તે જરૂર બનાવી આપશે એને મર્વ ત્યાગ ત હ બહુ આકર્ષણ રહેશે અને છતા ગૃહસ્થધર્મ પગ બીજે ન મરે ઉત્કૃષ્ટ સાધન છે એ તે નેર્ષ જાગી બતાવી શકશે અને જીવી પણ શકશે ગૃહસ્થ પોતાના સત્કર્મ દ્વારા સમાજોપયોગી અને કાર્ય કરી શકે છે અને તદ્દ્વારા પોતાનો ઇષ્ટ માર્ગ આંરી શકે છે એની શક્યતા તે બહુ મુદર રીતે બતાવશે એની દક્ષતા વિજ્ઞા અને કુશળતા આ ગુણના અનુચકાનમા એ બહુ આકર્ષક રીતે બતાવવા પ્રયત્ન કરશે (૧૮)

દીન અતિથી અને માધુનો મત્કાર જેને કોઈ સાધન ન હોય તે મખ્ત હર્ષિધર્મનો ભોગ થઈ પડેના દીન શરીરની નબળાઈથી અથવા દીન અમથી અથવા ઝોઝી મગજશક્તિથી હતાશ

ચર્ચ પડેલા દુ ખી માનવો, રોગી, દમનેન અને ખાસ કાન્સુમર મમાજ ઉપર પડેલા માયા દીનની મેવા કન્વી, એની જરૂરિયાતો પૂરી પાડવી, એને કપડા, ઔષધ, આરોગ્યગ્રાહન રહેણાંક આદિ પૂરા પાડવા એને નવયુગ ખામ મહત્વનું સ્થાન આપશે એ માયા દીનદુ ખીની મેવા કન્વામાં પોતાના જીવનની દ્રષ્ટાંશ સમજશે એને માટે પદ્ધતિમ ની યોજનાઓ તે રચશે અને પોતાની અનુકૂળતા પ્રમાણે તેમાં તે પોતાના ધન આનંદ અને મેવાનો ફાગો વગર મકાએ ફરજ સમજીને આપશે

દીન રાખદમા રોગી, અનાથ, નિરૂદ્ધમી અશક્ત, અને વૃદ્ધને એ સમાવેશ કરશે એ આજમને ઉત્તેજન આપવાના કાર્યને ગુણ નહિ માને ખાધેનાને ખરનાવી અકર્ગતિયા કરવાના કાર્ષ પશુ કાર્યને તે સ્વીકારો નહિ વ્યવસ્થામગ ત્વાખાના આરોગ્યમ દિરો, સુવાવડખાના, બાળાશ્રમો, અનાથાનયો યોજવા બાંધવા, ચલાવવા— એને માટે નવયુગ મોટા પાયા ઉપર જ્યતાઓ ફરશે એને વિશ્વધ્યાનો ખ્યાન એને આમ-અમની છુનના શીખવશે અને વિગેષ લાલ ખાતર નાના પાયે તે (આરભમમારલાદિના) કરનામાં શ્રી વીરના દશ ઉપામકોને દષ્ટાતે સગવાળે લાલ માનને

એ માનસિક દીનતાને અગે વાચનાવધો પુસ્તકાનયો, અભ્યાસ-મ દિરો, વિદ્યાર્થીગૃહો, વિદ્યામ દિરો, વિશ્વવિદ્યાલયો યોજરો અને તેને ચલાવવામાં પોતાની શક્તિ, આનંદ અને અનુકૂળતાનો ઉપયોગ કરશે આ ઉપાત રચૂન, માનસિક કે લુલ્યના દીનો માટે એ લાપણો આદિ અનેક યોજનાઓ કરશે અને તેને વ્યવસ્થિત રીતે ચલાવવામાં જનતો ગમ લેશે

અતિથિની મેવા પશુ એ જરૂર ફરશે પશુ અતિથિની ચોચતા પશુ સાથે બારીકીથી વિચારો આતિથ્યના તેના ખ્યાલ

ઉપર પાશ્વર્ય પદ્ધતિની થોડી અસર થશે, પણ તેમા પોર્વાલ્ય પદ્ધતિનું સંમિશ્રણ થશે

એનો સાહચીવાત્સલ્યનો ખ્યાલ તદ્દન જુદા પ્રકારનો થશે અત્યારે જે પ્રકારે નવકાગ્લી કે જમણુવારો થાય છે, તેમા જે રીતે જમનાર જમાડનાર રહે છે, મુંદર ચીજોનો ખગાડ થાય છે, આરોગ્યના નિયમોનો ાર થાય છે અને જમાડનાર આખર રહેવાની ચિંતામા રહે છે અને જમનાર ખૂબી જવાના લયમાં રહે છે — આ પ્રકારના સ્વામીવાત્સલ્ય તદ્દન બધ થઈ જશે નવયુગ વર્તમાન જમણુની પદ્ધતિને પૂર્વ કાગની ઉતરી આવેલી જગદી-પપ્પાની એક અવશેષ ગણુરો નવયુગનું સાહચીવાત્સલ્ય સ્વધર્મી બધુને સર્વ પ્રકારની સગવડો કરાવી આપનામા એને ધધે લગા વામા, એને બ્યવહારમાં સ્થિર કરનામા અને બધુભાવ ખીનવવામા સમાશે અવારનવાર જમણુ થશે તો તે પગતથી રીતમર જૈન નામને હાળે તેવા જમનાર જમાડનારના અતગ્ના ઉમંગકા થાય તેવા થશે પણ એના ઉપર બહુ લક્ષ્ય નહિ રહે નાના જમણો ધણા સુર ધર્મપ્રેમ વધારનાર અને મહુ આકર્ષક થશે

સાધુની સેવા એ આ ગુણુનો નીજ વિભાગ છે, માધુ કેને કહેવા તે નવયુગ ખૂબ વિચારશે એ સમ્પ્રદાય કેવી હોવી જોઈએ તે પર ખૂબ પ્રકાશ પાડશે માન અમુક વેશ પહેરે તે માધુ ગણુાય એ ચાત નવયુગ નહિ માને ત્યા વિનાસી પરિયા પાડનાર, દોષાગ્રા કગનાર અને જડીજુદી કગનાર પ્રચ્છત વદાના ધધા કગનારને સ્થાન નહિ ગહે ત્યા સમાજ પર જોજો પાડનાર ધગ્યાર વગરના નિરાશ્રિતને ખામ ચાનાદિની વિશિષ્ટતા વગર સ્થાન નહિ મળે સાધુ મમ્પ્રદાય કેવી હોવી જોઈએ તેને અગ્રે નવયુગના વિચારો સબધી આગળ ધણો હિ નેખ થવાનો છે

એ ક્રમેાદિમાથી પસાગ ચનાગ ત ક અનગના ઉમળકાપૂર્વક નવયુગ ભક્તિ કરશે એના વાચન, અભ્યાસ આદિના ધ્યાનેને યોગરો એના અભ્યાસક્રમ નવયુગ યોગવશે એની પત્નીઓની નવીન ય્યના કગે અને આવડત પ્રમાણે એને વ્યાખ્યાતા, અધ્યાપક આિ સ્થાનો આપશે વીતગમ દયાનુ માયુ માધુત્વ દેખશે ત્યા લાવપૂર્વક એ મેવા કગે એમા પરપર ઉત્કર્ષ વવાનવાની અગ્યાનેથી મમજણુ જેતુ કાર્ષ ગ્હેજે નહિ નવયુગ ધનવાન ગરીબનો ભેદ માન્ય કરશે નહિ સાધુને સર્વ વર્ગ પર સમાન દટિ દોરી નેઈએ એમ તે ઇચ્છે અને સાધુની નવયુગની વ્યાખ્યામા મમાનલાવના યોગજનો આગ્રહ નેવામા આવશે અહી મક્ષેપમા મુખે એટનો જ છે કે માયા માધુને એ યોગ માન આપશે અને તેની જગમાતો હાંસથી પૂરી પાડશે (૧૯)

અભિનિવિષ્ટ — એ માગ્રહી હાથ મનન એ મત્યાગ્રહી હાથ જે વાત માગ્રી હાજે તે ખાતર ભોગ આપવા-મહન ક વા તૈયાર હાથ તેને માગ્રહી અથવા સત્યાગ્રહી કહેવામા આવે છે આ મત્યાગ્રહ મળી એને એટલું તિલણ મળેલુ હશે કે એ પોતાા સુવિનિશ્ચિત નિર્ણય ખાતર કષ્ટ મહન કરવા તૈયાર થશે એ પોતાની મારી રીતે નિર્ણિત કરેલી વાતને છોડશે નહિ એને લોકો જાણી જડ કે આગ્રહી કહે તેની તે જાણ નહિ કરે આ આગ્રહથી નિર્ણયને વગગી ગ્હેવાનુ તેનું ચિતણ તેને મર્વ સદાચારોમા અને ધર્મમાર્ગોમા હિપયોગી ચર્ષ પડશે નવયુગનો મત્યાગ્રહ તદ્દન અનેરુ રૂપ લેશે (૨૦)

ગુણપક્ષપાત-મદ્દગુણ તગ્ધ આગ્રહો—પ્રેમ અને તેનુ બહુ મૂલ્ય ગુણવાનને નેઈ નવયુગને આનંદ થશે આમા પશ્ચપાત મજ્દ છે તે જગ કકસ હાજે છે ગુણુાગ ગુણનુ મૂલ્ય, ગુણની શુઝ એવો કાર્ષ શબ્દ આ સ્થાને વવારે બવળેમનો જલાય છે

કોઈનામાં મૌન થ વિવેક, ઉદાગતા મધ્યસ્થતા દયા મત્યવક્રાન્ત
આદિ ગુણ જોઈ તેની એવા ક વી એ ગુણી છે એમ વિચારી
પ્રમંથ પ્રાપ્ત થયે એને હરકોઈ પ્રકારે ઉપયોગી થવું એ નવયુગમાં
વિવેચક દષ્ટિ દુર્લભ આવશે ગુણને ઓગળવાનું તેનું ધોગ્ય નધારે
આકરુ દેશે દુનિયાના ઉપદેશક હોવાનો દાવો કરના ને એ
પ્રાકૃતજનને નાજવે નહિ તોળે એનું તોન કરનાનું ધોગ્ય
સ્વભાવત જિંતુ નહે એ અને ગુણની શોધનરૂત્તિ એની સમિશેષ
થશે દીર્ઘ યગ અને જાડી ઉન નારી યશે પણ એની સાથે
એક કનવા યાય તેવી મિથિતિ પણ જરૂર જીભી યશે એ દલ-
દોગને જ । પણ માન નહિ આપે એ એવા દબીને પક્ષપાત
તો નહિ કરે પણ એવાને જિવાન પાડવાની પોતાની દુર્જ
મમજશે ખાસ કરીને મમાજના આગેવાનો, ઉપદેશકો કે
હોદ્દાદો મોતવામાં મોટી મોટી વાન કમનારા હશે અને વર્તનમાં
શય અથવા શયથી પણ નીચા હશે તો તેને તેઓ ચનાવી નહિ લે
ધર્માધ્યક્ષનો હોદ્દો ભોગવનાર કામણદુમ્બલ કરે વશીકરણ કરે
કાનાવા કરે અનુયાયીવર્ગને અચકાવી માગવાની મમો મમે એ
નવયુગ કદી નહિ સાંખે એટલે એ દબી દોગી, વેશધારી, કપગી
અથવા ખાલી લાપકા મોને અનમના વળ વગરના ઉપર ઉપગના
લાપકા-વ્યાખ્યાનો કરનારાને જ । પણ નભાવી નહિ લે બાખી
ન્યા શમ મંવેગાદિ સાચા ગુણો જોશે ખરો ત્યાગ કે તપ જોશે
હૃદયનો વેગલ્ય અને તેને અનુરૂપ જીવન જોશે ત્યા એ જૂઠી પગી
અને તેવા ગુણીની સેવા વાર્તા પોતાની જાતને ભાવ્યશાળી
સમજશે માયા ગુણ તરફ નવયુગની વિશિષ્ટ મંરકારી આદરણીય
રૂત્તિ રહેશે અને તે ઝળહળી આવશે (૨૧)

અેશ અકાળ આચારને તજનાર યશે—આ ગુણનો એ
સીધો સરળ અર્થ કરશે દેશકાળને પ્રતિકૂળ આચાર ન કરવા

ધો એમ એ આ ગુણથી સમજશે એવા બીજા તાણીએ એના અર્થ તેને જૈનધર્મના નહ્યથી હિન્ટા અને જમાનાની અમ વાગા લાગશે દાખના તરિકે કાર્ધ એને પૂઠે કે પેરિમ શબ્દમાં મામાયિક કે વુ હોય તો ખુશી પર જેસીને દાય કે નહિ? તો તે ત ન એ દેવના હવાપાણીનો અભ્યાસ કરી તેમ કરવામાં શાસ્ત્રના મૂળ ઉપદેશને વધિ આવતો નથી એમ કહેશે મામાયિક કરવાનો મુદ્દો છે તે અમુક મંથોનોમાં સાધ્ય છે — અમુક જાનના આમન પર જેસુ એ વાતને એ ઉવેખી શામે નહિ પણ દેગમાજાનુસાર તેમ બને તેવું ન હોય તો મામાયિક ન કરવું એમ કરવામાં એ જૈન ધર્મના હસ્યનું પવિત્ર નેખજે જેવમા વદામણું મળે તેવું ન હોય તો ધાતની પર કે કામગી પર બેગી પ્રતિકમણું કરવામાં નેતે વાગે નહિ દેખાય આ તો તન્ત મમજી ચલાય તેવી બામત છે, પણ દેશકાળનું સજ તે ખૂન વાપગે અને તેનો ઘણે પ્રમગે ઉપયોગ કરગે અને તેમ કરવું તે અનેકાતનાર્ગી પોપણુ વરનારુ અને એના નહ્યને અનુરૂપ છે એમ તે માનશે (૨૨)

બાળાબળને જાણનાર — સારીત્રિક મગને એ જાણશે, ઉપગત માનમિક અને હૃદયના બાળનો અને નમજાર્ધએનો એ બનામ અભ્યાસ દ્વરો એ પોતાની સર્વ પ્રકારની રક્તિએને મમજરો અને બીજાની સર્વ રક્તિએને પૃથક્કગણુ કરીને જાણશે અને જાણીને તેનો ઉપયોગ કરગે એને પાંખિામે એ માન રથૂળ બાળથી મકરાધર્ધ કે સેવાધર્ધ નહિ જામ આત્મિક બળ-આતરિક બળ શુ છે અને તે કેવુ આશ્વર્ધ કરી શકે છે તેનો બરામર ખ્યાવ તેને આવશે અને તેથી સામાન્ય વ્યવહારની ટૂંકી નજરે અશક્ય બામતો એ દેખાવમાં નમજો હશે તો પણ હાય ધ રો બાળામગની એની ગણતરી તદ્દન અવાચીન ધોગણે નવીન પદ્ધતિએ માપેશ દષ્ટિએ થશે (૨૩)

મતધારી અને જ્ઞાનવૃદ્ધની પૂજા અહીં ધોરણ તરીકે અભિનય રૂપ લેશે. મતધારી અને અમુક વેશ પહે નાગને એ પૂજના મંદી નહિ જાય પણ મત લર્ષ તેને પાળતા હશે તો તેના ત્યાગ માટે તેને માન આપશે. માત્ર જ્ઞાનવૃદ્ધને એ જરા પણ માન પૂજા આપશે નહિ. ગમે તેટલા મથો વાચી જનાર અથવા મોટા ભાષણ કરનારને નવયુગમાં પૂજાસ્થાન મળતું અશક્ય નહિ. તો દુર્ધટ દીસે છે. ઘણું લથેન અને આગમોના પાઠ કરોકટ બોલી જનાર સાધુ જો પતિત હશે તો તેને નવયુગ એક ક્ષણ વાર પણ નભાવી નહિ લે. જ્ઞાનનો એ ખપી હાવાથી જ્યાં જ્ઞાન એ દેખશે ત્યાં જિજ્ઞાસાથી જશે અને જ્ઞાનનો લાભ લેવા પ્રયત્ન કરશે. પણ એ પૂજા તો ચારિત્રની જ કરશે. જ્ઞાન એની પ્રશંસા મેળવશે એના મગજને ડોલાવશે. પણ એનું હૃદય ચાલિને જ નમશે. એ સાચા ત્યાગીને દુનિયાના ધર્મગુરુઓના શિખર પર બેમારશે અને એના દર્શાત હાલ જગતને કલ્પવૃક્ષ કરશે. ત્યાગી મતી-વિગતિધારીના નામ કે દેખાવ માત્રથી એ જ. પણ અગર્ભ નહિ જાય. બાકી વર્તનની બાબતમાં સો ટકનો કપિયો હશે. અથવા ચોવીસ કેરેટનું મોતું હશે ત્યાં એ બૂધી પડશે નમી પડશે —પણ—એ સિવાય મોટા દેખશે ત્યાં તે નમશે તો નહિ જ, પણ ગોટાળાવાળાને હિંમત પાડવામાં એ ધર્મને સમાજને કે વ્યક્તિ-સમૂહને લાભ જ માનશે. (૨૪)

જો પોતાને આધારે પડેલા હોય અજ્ઞાન બાળક વૃદ્ધ માતૃપિતા સાધ્વી સ્ત્રી વગેરે—એનું એ પોપણ કરશે—કુટુંબ કેને કહેવું એની આખી વ્યાખ્યા ફરી જશે. મંયુક્તા કુટુંબના આગસુને પાળવા-પોષવામાં તે મુલુહાનિ-તેજોહાનિ મમજશે. સંયુક્તા કુટુંબ-ભાવના નાશ પામશે. તે કક્ષામાં કે અન્યત્ર નાચા દીન, દુખી,

રોગી કે અપમને એ પોતાના પોષ્યવર્ગમાં ગણુમે અને તેની મબાળ કાળદૂર્વક લેશે (૨૫)

દીર્ઘદૃષ્ટા—નવયુગ ખૂબ લાભા વિચાર કરશે એ આખા સમાજની નવીન જ્ઞાના કરશે એ આખી નવીન મંદિતા જ્ઞયરો તેમાં એનો મુદ્દો દીર્ઘ નજ થી જોવાનો જ ગહેશે મમાજબધામણુ દેશકાળને અનુરૂપ અને અનેક વર્ગો સુધી અને તેવુ ધડવામાં તે પોતાના વિજ્ઞાનનો ઉપયોગ કરશે નકામાં અતગયોને તે ધમીને ફકી દેશે, ત્યારે આદર્શને પહોંચી વળવા માટે તે અનેક નવીન સાધનો યોજશે પ્રાચીન બામતોમાંથી કઈ બામતો રાખરી અને પુનર્ધટનામાં કયા નવા માધનો ચોજવા તેની ઝોમરણુમાં તે દીર્ઘદૃષ્ટાપણુ બતાવશે અત્યાગ્ના નવીન વાતાવરણને અનુરૂપ પુનર્ધટના પૂર્વપ્રશ્નના મધટન પછી અનિવાર્ય છે એમ તેને તેવુ દીઘદૃષ્ટાપણુ બતાવશે અને તેની યોજના તે અત્યંત વિવેકપૂર્વક અને તેટલા ઓળ મંધર્ષણથી પણ ખાસ જરૂરી બામતમાં પૂર્ણ મક્કમતાથી કે ને અને તે પ્રત્યેક વિગેવણુની યોજનામાં દીર્ઘદૃષ્ટાપણુ બતાવશે

એકલી નવીન ધટનાને અંગે જ નહિ, પણ મંમ્યાઓને જ્ઞવામાં તેને વિરિષ્ટ આકાન્માં અને સમાજશરીન્ને અભિનવ રૂપ આપવામાં તે ખૂબ દીઘદૃષ્ટાપણુ દાખવશે એ ઉપરાત એ સમાજના મવાનોના નિરૂપણુ અને નિગકન્ણુમાં મહુ લાખી નજરે જોશે અને તેમ કરવામાં પોતાના ઇતિહાસ અને વિજ્ઞાનના જ્ઞાનનો પૂરતો લાભ લેશે એ માનમવિદ્યાનો ખાસ અભ્યાસી થશે અને તેને લઈને તેના દીવલ્લપણુને ખૂબ અવકાશ મળશે (૨૬)

એ વિરોધ જરૂર થશે—સ્વપગનો વિવેક કેમ કરવો, સમાજના હિત આગળ પોતાનો ઝોગ કેમ આપવો, જનહિત

ખાતર પોતાના સુખમગ્નવડ કે આગમનો વિચાર પણ ન જ કરવો એ ધોગણ પર એનો જીવન-ચલદાર બંધાવે અને એનું કર્તવ્ય-અર્થવ્યનું જ્ઞાન બાદ વિશાળ પાયા પર રચાવે એનો અબ્બામ અને અનુભવ એના અનેક અપ્પટા પ્રગ્મજોના હૃદયચિત્રો અને અન્ય પ્રગ્મજોએ ભોજવેલી માતનાઓ વગેરેનું જ્ઞાન અને બહોળા સાધનોને વર્ધિતે એને વિશેષરૂ થવાની તકે ધણી મગસે અને તે પ્રત્યેક તમ્ને પૂરના લાભ લઈ પોતાની ફરજ ક્યા છે તેનો નિર્ણય કરવા અન કરણીથી પ્રયત્ન કરશે તે અન્યના અનુભવનો લાભ લેવા તત્પર રહેશે અને અ યના વિચારોને માન આપનારો, તેને તોળનારો અને સનાતના સર્વન યોગ્ય સ્થાન આપી પોતાનું સ્થાન નિર્ભર ક નાર વિશેષરૂ થશે અથવા થવા સાચો પ્રયત્ન કરશે (૨૭)

કરેલ ઉત્તાગને તે સ્વીકારશે અને તેનો ખત્તો વાગવા પ્રયત્ન કરે—એ આ માનતમા મપુ ઉપર ઉપગતો દેખાવ કરવાથી રાજી નહિ થાય પણ ક્યારે તક મળે અને નાના કાર્યનો પ્રેમનો, સેવાનો વધારે ખત્તો વાળુ એમ ઇચ્છશે નાના કાર્ય માટે એ આભાર માનવાની મામાન્ય રખના માટે માફી માગવાનો ઉપચાર કરનારો પણ થશે પણ સાચા કાર્ય માટે અણીને વખતે કરેના ઉપકાર માટે તે વિસ્મરણ નહિ કરે એ વ્યક્તિમત કણ ચૂકવશે અને મમાજનુ કણ સેવા કરીને વાળી આપવા પ્રયત્ન કરશે

જેના ઉપર સમાજે ઉપકાર કર્યો હોય તે ઉપકારને વીમરી જઈ મમાજને લાંબાગ પણ કાર્ષ કેર્ષ નીકળી આવશે ખગ પણ એક દરે કણ સ્વીકારનાગ અને ફેડનારા વધારે મોટા પ્રમાણમા નવયુગમાં નીકળશે (૨૮)

સેવાભાવ તેનામા ખૂબ ખીલવાને કારણે, મમાજની જરૂરિયાતોના પ્રખર અભ્યાસને પરિણામે અને પોતાનું જીવન જેમ

બને તેમ માફ તથા હિચ્છાથી ગમવાને પગિણામે તે લોકપ્રિય બહુ થશે, પણ તે કોઈ પણ કાર્ય લોકોની પ્રશસા મેળવવાના જ ઈર્ષાથી નહિ કરે. લોકપ્રશસા કરે તો તેને તે દુઃકેટી નહિ દે, લોકપ્રિય મમજતા તે શીખશે પણ લોકોને દોરવાની કળા પણ તેનામાં આરશે. એ લોકપ્રશસા ખાત પોતાના પુખ્ત વિચારોને પરિણામે ધ્યાનના નિયમોનો ભોગ નહિ આપે અને કોઈ વાર લોકપ્રશસા મેળવના ભય વહોરીને પણ એના સીકુન મેવાકાર્યમાં એ પૂતી ધમશ, મહિષ્વત્તા અને પ્રેમથી મન્યો નહેશે. કેટલીક વાર તેને તેના યુગના લોકો બગાડ ન આપી-મમજી શકે એવું પણ બને, પણ તેની તે ગણગણ નહિ તેનો મુદ્દો વિશુદ્ધ રહેશે અને પોતાના સાધ્ય તન્દ તે નિલયપણે આગળ ધપશે મેવાભાવ, માફ જીવન અને નિલયપણ એ ધીમે ધીમે એનું ખીનવનો જશે કે એ લોકોપણ વગર મોટા વર્તને પોતાના વિચારના કગતો જશે કીર્તિ-પ્રશસાની વાત એની છે કે તે માગનાને અને તેની પછાડે દોડના ને ભાગ્યે જ મળે છે, જ્યારે તેની સ્પૃહા ન કરનાની પાછળ તે દોડે છે એ પ્રશસા મમની નિરપેક્ષ તો નહિ ગમે, પણ ખામ તેની ખાતર ગમ ક નાગ નહિ તીવડે, તેથી ઘણી વાર તેના યુગમાં અને અમાધાન્ય દીર્ઘજ્ઞતા મંમધમાં તેના પછીના આગામી યુગમાં ઘણી અને સાચી પ્રશસા મેળવશે આ તો એના સામાજિક જીવનને અગે એની પ્રશસા મંમધી વાત ચર્ચ, પણ એના પોતાના વર્તનની જાણ તો એની સુંદર પાડી શકશે કે એમાં મિનમેષ કંઈ થશે નહિ એના વિશાળ જીવન-પ્રવાહમાં અનિદ તત્ત્વ દેખાશે નહિ એટલે અમારે વ્યવહારમાં લોકપ્રશસાનું જે લક્ષ્ય છે તેથી તો તે ઘણો આગળ નીચળી જશે અને તેના પ્રમાણિકપણા માટે, સત્યવાદીપણા માટે અને વિશ્વાસુ-પણા માટે તો તે ભારે નામના મેળવશે એનું અગત્ય મહત્ત્વ

એને કીર્તિની કાદિમા મૂકશે અને એનો સેવાભાવ અને માદુ જીવન એને લાક્ષણિક-અનુકરણીય મનાવશે. મહેન કે પુત્રીને એના નિયમન નીચે મુકવામા કોઈને શકા મરખી પણ નહિ આવે અને તે વિશ્વાસનો એ કદિ દુરપયોગ નહિ કરે અને એ મંમથમા તેની આખરુ અને માનમહતાની ફારમ પણ ચોન ૬ માગી રીતે ફેલાશે (૨૯)

એને હનકા કાયની લક્ષ્મ-શરમ ખૂબ મહેરો-અત્યારે ખોટા રા માળપલાને લક્ષ્મણુપણ માનવામા આવે છે તે તેના ખ્યાલથી ॥ થશે એ નવયુગની જન સ્ત્રી હશે તો લાજ લાગે નહિ લાજમા માનશે નહિ અને છતાં નર્તનની બાબતમા ખૂબ આગમ વધશે એ સ્થૂળ બાબતની લક્ષ્મણે નિરર્થકતાની કાદિમા મુન્દરો નામ પછાની કક્ષામા મૂકશે, અસ્ત્રીય વિભાગમાં ગણરો પણ વતનની આત્મિક બાબતને લક્ષ્મણુપણ સાથે સંબધ છે એમ માનનારો થશે સ્ત્રી કે પુરુષના લક્ષ્મણુપણના વર્તમાન ખ્યાલ અને નવયુગના ખ્યાલ વચ્ચે ભારે અંતર હશે સ્ત્રીઓ નર્તનની બાબતમા વિશેષ વિચારશીલ થશે છતાં અત્યારે જેને લાજમખાંડા કહેવામા આવે છે તેને તે જગ પણ મોટા ફપની નહિ ગણે એ અતરના વિચારે જણાવવામા શરમાશે નહિ વડિલ પાસે નવયુગના વિચારો મૂકવામા મંકેચારો નહિ અને છતાં પોતે નિર્લજ્જ થાય ॥ એમ માનશે પણ નહિ દાખના તરીકે વર્તમાન યુગની વાત ન કરીએ તો પૂર્વકાળમાં સોપુરુષ એટલે પતિપત્ની અન્નપરસ નામ ન હો એકબીજાને સાજાજુ કે? એમ કહી બોલાવે અને ગેરહાજરીમા છોકરાની મા કે છોકરાના બાપા' કહે — આ સર્વ માનતને નવયુગના સ્ત્રીપુરુષો બીનજરૂરી માનશે નામનો લાજ સાથે મંમથ રો હોઈ શકે તે પણ તેને બેસશે નહિ અને પૂર્વકાળના લોકો—આજીવન મંમથવાળા—નામ લીધા વગર

વ્યવહાર ચનારી શક્તિ હતા તે વાત તેમના મનમાં આશ્ચર્ય અને હાસ્ય ઉત્પન્ન કરને લાજ દાવનાનો ગિવાજ એમને ક' ગો લાગને, માસમમગ સમક્ષ પત્નીપતિ વાત ન કરી શકે એમાં એને વિચિત્રતા લાગશે આ મર્વ લક્ષ્મણપણીની પદ્ધતિમાં મોટો ફેરફાર થશે વર્તનની જામતમાં વલ્લભ-મર્યાદા સક્રિય ૩૫ બેગે અને હિતત પગિણામ જતાં શકશે (૩૦)

મધ્ય-વ્યાપાર—એની દયાની વ્યાખ્યા અભિનવ ૩૫ લેશે અને દયાને વિશાળ બનાવતા એને એ તદ્દન દત્તન એક આપશે એ દયાના વિષયમાં મનુષ્યને પ્રથમ સ્થાન આપશે દીન, અનાથ, રોગી, અપમ, જરૂરિયાતવાળા તન્દ્રે અનેક પ્રારે દયા બતાવવા માટે નવયુગ વ્યવસ્થિત મંથ્યાઓ કાઢશે અને વ્યક્તિગત પણ અનેક પ્રયત્નો કરે સમાજના ગ્રાહ્ય મનુષ્યોને માટે પણ આશ્રમ સ્થાનો ગાંધી વૃદ્ધો માટે વ્યવસ્થા કરશે માન્ય વગરના બાગકો માટે એ અને તેટલા ગ્રાહ્યો મોજશે અને સમાજથી ત્યજાયેલા, દબાયેલા અને હતાલ થઈ મથેલાને પોષવા માટે તે વ્યવસ્થિત પ્રયામ કરશે અભાષને લખાવવા, નિરૂદ્ધોને ઉઘમે ચલાવવા, અશક્તને પોષવા અને વિશેષ અભ્યાસ કરવા યોગ્યને વધારાની સગવડો પૂરી પાડવી એ આદિ અનેક વ્યવસ્થિત પ્રયોગો અને પ્રયામો તે કરે અને તે માટે તે ખૂબ ધ્યાન આપશે એ ધર્માભ્યાસના ખામ નિકેતનો જગતકલ્યાણ માટે સ્થાપને મનુષ્યત્વતિમાં ગાંધી-પ્રેમ ધર્મપ્રેમ અને વિશ્વબંધુત્વ વધે તે માટે અનેક વિદ્યાઓ અનેક-વિધ પ્રયત્નો સક્રિય રૂપે કરશે તેની દયા આ રૂપ લેશે આગસ્ટને ઉત્તેજન આપવામાં તે પાપ માનને દરેક મશક્ત યુવાન પોતાનું ગુજરાન ચલાવવાને શક્તિવાન થવો જ જોઈએ અને તેમ થાય ત્યારે જ તેને પરણવાનો અને પ્રજોત્પત્તિ કરવાનો હક્ક થાય છે એમ તે માનશે સંસ્કૃત છતાં મક્તનુ ખાનાગને તે કોઈ પણ પ્રકારે

ઉત્તમ નહિ આપે આ વિચારણા તેને 'દયા' શબ્દના સાચા અર્થથી જ સૂઝી છે એમ તે માનશે

મનુષ્યદયા ઉપગત પશુ માટે તે આર્થિક દૃષ્ટિએ નવીન રૂપે પાત્રરોગની વ્યવસ્થા કરશે આ સંબંધી અગાઉ પણ લખાઈ ચુકે છે અને આગળ તે મંત્રથી ઉત્તેજિત થવાનો છે પશુશિક્ષા એ મનુષ્યદયા પત્રી બીજો ન મરે એની કાર્યવાહીમાં સ્થાન લેશે

એ મામલકાલુનો નિષેધ કરશે મહામાસનિષેધ માટે એ તદ્દન નવીન પદ્ધતિએ કામ લેશે એ માત્ર માટે તૈયાર કરેલા જીવને છોડાવવા જતા સરવાળે વધારે મરે છે એમ જોઈ શકે છે અને તેથી માનાહારી પ્રજા મામલકાલુ બંધ કેવી રીતે કરે તે માટે એ વ્યવસ્થિત રચિત પણ અસંગત પદ્ધતિએ કામ લેશે પશુ, પક્ષી માછલા આદિની દયામાં તેનું વ્યવહારકુશળપણ જણાય અને આજે પ્રયત્ને વધારે પશુચામ નીપજાવી શકાય એ તેનું લક્ષ્ય રહેશે

નાના રોષા છોડવા આદિ વનસ્પતિની રક્ષા એ સ્વચ્છતાના અને સુખકતાના જ્ઞાનથી, આરોગ્ય મંત્રથી જ્ઞાનપ્રમાણથી કરશે એ કુમળા છોડોને પણ લાગણી હોય છે એમ બગાડ માનશે અને તેને કુખવવાનો મનુષ્યને અધિકાર નથી એનું માનશે અને તેવો ઉપદેશ કરશે દૂર કામા અહિંસાને અને દયાને એ એવી રીતે મંમિશ્રણ કરી દેશે કે અગાઉ અહિંસા મંત્રથી જે લખ્યું છે તે સર્વ અહીં લાગુ પડે તેવો સુર આકાર એ ગુણને આપમે (૩૧)

મૌમ્ય—મામો માણસ જુએ તો તેને તરત જ એવી અસર થાય કે આ બાહ્ય ધર્માલિપિ નથી ધર્મિગિયા નથી ખગ શાત છે જેના આકારમાં બધે જેનું કાર્ત્ત્વ લાગે તે સૌમ્ય ગણાય આ ગુણ માર્વાનિક થવો મુશ્કેલ છે નવયુગનો માણસ શાંત

ગૃહી, પ્રતિ-મિત્ર ૮૩ રાખશે, પણ દરેક પ્રાણી મૌમ્ય દેખાવનો ગૃહી એમ તો ન જ કહી શકાય સમાજને અગે ધનપૂર્વક અનેક કાર્યો જેને કરાના હાય છે તે દેખાવમાં તદ્દન ઠંડો ગૃહી તો તેની જાતનમાર્ગનો ધણો જગતલ લેરાય છે તેવા મંજોગોમાં તે મજબૂતીથી કામ લેનાર પણ થશે એક દરે અરની શાંતિ હોવા છતાં પરિસ્થિતિની અનુકૂળતા પ્રમાણે માપેલ દૃષ્ટિએ એ સખ્ત પણ થશે એને બાલ દેખાવ સાથે કામ જ નહિ રહે, અદ્યથી એ તદ્દન શાંત રહેતા ગીખરો બાલ દેખાવ તેના કાર્ય-ક્ષેત્ર પર આધાર રાખશે છતાં એક દરે અગની દૃષ્ટિએ તેના સૌમ્ય-મમભાવ તેનામાં જામતો જરો નવધુગના કાળક્ષેત્રનો વિસ્તાર ધણો મોટો હોવાથી એની સૌમ્યપણાની વ્યાખ્યા જુદા જુદા રૂપ લેશે એવો આભાસ થાય છે (૩૨)

પરોપકાર કળા — આ ગ્રુથ માન વ્યાખ્યાનમાં કે પુસ્તકમાં નહિ રહે અનેક દિશાએ એનો મક્રિય વ્યવહાર થશે નવધુગમાં અનેક ગતો ખાસ સેવાભાષી નીકળશે આખી મધ્યમ કક્ષા નીકળશે એવા કળામાં આખુ જીવન આપનાર નીકળશે સેવાના ક્ષેત્રો તદ્દન અભિનવ, વ્યવસ્થિત અને જીવતા માલૂમ પડશે દાખના તરીકે જેવના કેદીઓને સુધાગવાનો વિચાર પણ કદિ નહિ આ મો હોય ત્યાં એ પહેલથી જરો અને દુનિયાથી તળયલાને એ હિપદેશ આખી કામે ચલાવશે અને એનામાં એ જીવનપનટો કળાના પ્રયત્નો ક્ષેત્રમદ રીતે કરશે આ તો દાખના તરીકે એક પરોપકારના નવા ક્ષેત્રોનો દાખનો આધ્યો, પણ એવા તો પાર વગળા નવા ક્ષેત્રો એ ખોલશે અને ખોલીને તેમાં કામ કરનારાઓના મોટા સમૂહને નાના મોટા કાર્યો માટે આકર્ષશે અને તેમાં જોડાશે નવધુગ એક માણસને લક્ષ્મી એકલી કરવાનો હક્ક જ રીકારશે નહિ અને છતાં લક્ષ્મી કે ખીજ સગવડ આવડત

વિશિષ્ટતા હોય તેનો લાભ વધાર પ્રમાણમાં જનતાને આપવાની પોતાની ચોખ્ખી ફરજ જ મમજરો એ પરાંપકાર કરવામા પાડ કરે છુ એમ માનગ નહિ અને આમા પાસે પાડ માવવાના મનો ય કે છ-ના પણ હિ કરે પરાંપકાર કરવો એ એનું અર્થ મતી જગ એને એ પોતાનો ધર્મ જ માસે અને એમા એ મદુરંકે આ ૧૦ હેસી સામ્યસદ આદિ પ્રચલિત નીનવાદોમા તે માનવો કે નહિ એ તદન જુદો પ્રશ્ન છે અને તે તેને યોગ્ય સ્થાને વિચારણા પાતુ એ મદુરંકી અસ તે હર્ષને જનમેવા કરવાનુ અને તે ચારા પરાંપકાર કરવાનુ નવીન વાતાવરણ જ પ્રેરક રૂપે તેની આમપામ જિનુ થશે (૩૩)

અનરગ વર્ગ પુનો પદિદાર કરવા તત્પર — જ રિપુ અનેક રકારે મળા છે કામ ક્રોધ, લોભ મોહ, મં મત્સર આ જાણિતા ૭ નમો ૭ મી હમચક્રાચર્ય કામ ક્રોધ લોભ માન મદ અન હર્ષને ૭ રિપુ ગણાવે છે જેતાથી અતટતિઓ મંમાર ન ર પમ્પાય એ અદ ના નવ રકા ના ચિત્તચિકારો હનુ જ છે એ રખીન રિવેક જૂવાવી અપ કરી દે છે અને પછી દારની અસુર નીચે આવ્યા પછી જેમ પાવેન માણસ પરાધીન થાય તેમ મનોરિગમની અમર નીચે ગાળી પગવણ જની જનપ છે એ લાગી નજર જર્ષ સમ્પો નથી પોતાને થતી દડિઓ મમજ સકને નથી ભવચક્રમખને પિ-ની સકને નથી અને પોતાના કાવનુ માધ્ય કન્યી હકના નથી આરા મર પ્રમ ના રિકારોતો ત્યાગ ર વા તેમને આરા કરના તેની અસ નીચે જેમ જને તેમ આરુ આરવા ર ચેક પ્રબીએ પ્રચલ કરવો જોઈએ અદો જે પ્રત્યેક મને રિકરની ચર કરતા લાગી જર્ષ અ તો હમ પજો મોગે ધર્મ જનપ વતી અનરગ તિપના આરિભાવિનુ પૃથક્કરણ પુરો મુએ ખૂબ કરનુ ચમુ છે તેને તો કાર્ષ અન્ય પ્રમંથ માટે

મુનતરી નખી અહીં મામાન્ય રીતે એટલું કહી શકાય કે નવયુગનો માનરી માનમવિધાનો અભ્યાસ કરી પોતાના પ્રત્યેક આચરણની કિંમત કરી શકે તે માટે ખૂબ સાધનો મેળવી રાકવો એ મનોવિકારનો અભ્યાસ કરી અટકશે નહિ, પણ તના પાં સામાન્ય મેળવના બનવું કે નો એ અનગ ગિપુનો પગિહાન કરવા તત્પર થશે, એટલું જ નહિ પણ એ વિષયને વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિ પાં મૂલો, પ્રત્યેક નિદાનની વ્યાખ્યા બાધવો એના મુક્ત સ્વરૂપનો અને એના ઊંડા તથા પ્રકટ આવિર્ભાવોને એ ઓળખવો થશે અને એરે ઓળખીને ન અટકતા એ એની સામે થવા બનવું કરો બાકી આ વિષય ઘણો નિદાન હાઈ અત્ર વિભાજિત કરવો એ જ એને માટે શક્ય છે પ્રત્યેક મનોનિકારને ઓ ખૂબ રક્તન્ય છે અને નવયુગ પ્રત્યેકને ઓ નરીન વિદ્યા લેનાર જ એમ દેખી શકાય છે મુદ્દાની ખામતમા તે માપેશ રહશે એટલું જાણવી આગળ વધીએ મનોવિકારવું પૃથક્કરણ કેમ થાન લેનો એક દાખવો આપીએ કેઈ નવયુગના માણસ પાસે આની કહું કે ભાઈ તમે તો આટઆટલું અગ્રેજી ભણ્યા છતાં ધર્મ નદા નખો છે તે હું છે।' આના જવાબમા તે કહે કે ભાઈ! આપણે તે ટોપુમાન છીએ। દુનિયામા અનેક ન્તો છે।' વગેરે આ જવાબમા માન પાં સોમ, માન મેળવવાની ઇચ્છા પણ હોય, વનાર પ્રલમા મેળવવાનું નોતરુ તપાસાય અને હંચપૂરવની પોતાના સ્થાનની અપતના સંગ્રાનપણાનું નિર્દેશ પણ હોય એ જવાબમા અત ગિપુનો વિજ્ય છે કે ગિપુ પાં વિજ્ય છે એ કહેવું મુશ્કેલ પડે પણ પૃથક્કરણ કરતા આવડે અને જોલનાગની ભાષા હાનભાવ અને શહવાટ જોવામા આમા હોય તો ચોખવટથી એનું નિરૂપણ થઈ શકે આવી અનેક મૂલ્યવલ્લો માનમક્ષેત્રમા છે પ્રત્યેક વિકાગની તગતમતાનો પાત્ર નથી, એના આવિર્ભાવ તિરોભાવના પ્રમંગોનો

પાગ નથી અને એની સ્થિતિ નિગ્મન અને ગૂંપારોપણનો અંત-તાગ આવે તેમ નથી મનવન એ છે કે એ નિપર ધણો વિશાળ ॥ અભ્યાસથી વધારે વધારે સ્પષ્ટ થતો જાય તેવો છે અને નવયુગને તેના પગ અન્ન શ્રવાના પ્રમંગો ગાન-પ્રકાશને કારણે વધારે લગ્ન છે નવયુગ તેનો જરૂર લાલ લેરો એમ અત્યાગ મુધીના પ્રયત્નોથી પણ દેખાય છે (૩૪)

ઇદ્રિયોને વશ દેનાર — આ છેલ્લો પાનાસમો ગુણ છે પાંચ ઇદ્રિયના વિષયો માલ છે પ્રત્યેક ઇદ્રિયનો વિષય એક એક છે પણ એની તરતમતા અને એમા ગાતા આત્મરૂતિ પગ આધા ગમ છે બાહ્ય દૃષ્ટિએ મમાન ક્રિયા કરનાગ્ની અત-દશા મમત્યા વગર તેને માગે નિર્ણય આપી શકાય તેમ નથી જીવનની માર્ગને કાગળે જરૂરિયાતોની અપતા થવાને કારણે, મોજશોખ તરફ અસ્પ રૂચિ થવાનો ચાલુ ઉદ્દેશ રહનાને કારણે નવયુગ ઇદ્રિયોને અગે ઓછો વધતો અકુશ રાખનાર થવાનો સંભવ વધારે છે અત્યારે ઓછો રધતો ત્યાગ બાહ્ય નજરે જોતા આ મંબંધમા મુદ્દા પરિણામ આવતુ છે તેની માથે જ્યાંઆવનાના માધનોના વધારાને કારણે, ઊંડી અભ્યાસરૂતિ સાર્વત્રિક થતાં મમય સાગવાને કારણે અને વિનામને ગ્રેક માધનો સુતબ થવાને કારણે આ મંબંધમા એક સંખ્ય ધોરણ નહિ રહે કેટલાક ભારે ઇદ્રિય દમન કરનારા નવયુગમા નીકળી આવશે અને કેટલાક ઇદ્રિયને મોકળા મૂકી દેનારા પણ નીકળશે પણ ઇદ્રિયદમનનો વિષય સમજાવતા મુશ્કેલી નહિ પડે અને પતિત થયેનાને ઠેકાણે લાવવાનું બની શકે એવું પણ ગ્રહેશે (૩૫)

આ પ્રમાણે મંબંધના વિષયને હાથ ધરતા માર્ગાનુસારીના પત્રોશ ગુણો સંબંધી વિસ્તારથી વાત કરી નાખી આ પ્રત્યેક

મુણુ પર લખવાથી અનેક બાબતોનો એમાં મમાવેશ થઈ ગયો અને હવે પછી લખવાના અનેક શિર્ષકોને આમાં સીધી અથવા આડકતરી રીતે મ્હાન મળી ગયું મંથમમાર્ગના પ્રથમ પગથિયે નવયુગનો જૈન પોતાના મ્હાનનો આ પ્રમાણે નિર્ણય કર્યો

મંથમના માર્ગો અનેક છે જે વસ્તુ પોતાને પ્રાપ્ત થઈ રહે તેમ હોય તે વિધયનો ત્યાગ મમજીને કરવો તે ‘મંથમ’ કહેવાય છે અશન્ય વસ્તુના ત્યાગને પણ મ્હીકૃત ગણ્યો છે તે કાદાચિત્ક અને મંથોગવરાત્ છે નવયુગનો જૈન આ પ્રતોને અંગે મંથમપૂર્વક કાર્ય કર્યો

નવયુગના જૈનના આગ્ર પ્રત

પ્રાણાતિપાત વિગ્મણની ઘણીખરી હમીકત અદિમાની ચર્ચામાં ઉપર થઈ ગઈ છે વ્યવહારમાં સમ્ય હોય તેટલી અદિમા એ જરૂર મ્હીકાગશે પાણી ગળવાની, અનાજ ગોધવાની નાની નાની બાબતોમાં એ અદિમા અને આરોગ્ય બન્ને દષ્ટિએ જોરો એની અદિમા વ્યવહારુ રૂપ ધણુ લેશે એ જીવવધને અટકાવવા સારુ મહાન યોજનાઓ કરશે અને અદિમાને જગદ્દય મિદ્ધાત તરીકે રજૂ કરશે સ્થૂળ દિમાનો તે ત્યાગ કરશે એટલું જ નહિ પણ માનસિક ક્ષેત્રમાં નિના પ્રયોજન અન્યની બાગણી દુઝાવવાની બાબતને પણ દિમાની કોટિમાં લાવશે એ પરદ્રોહ, અસત્યા, નિદા, કલહ, અભ્યાખ્યાન આદિ અતઃ વિકાસને પણ આ પ્રતની નીચે લખ આવશે અને તેનો બળતો ત્યાગ કરવા પ્રવૃત્તિ કરશે, ચર્ચા કરશે અને તે મંથમી પ્રચારકાર્ય પણ કરશે

ખીજ સ્થાવાદ પ્રતને અંગે તે ખૂબ ચોક્કસ થશે અસત્ય ભાષણ કે સૂચન માટે તેને ઘૂણા થશે તે જૂઠી માટી આપવાથી કે ખોટા દસ્તાવેજો બનાવવાના કાર્યથી દૂર રહેશે તે સર્વ સત્ય

બોલવા અને સત્ય સિવાય કંઈ નહિ બોલવાની ભાવના કરશે જૈનથી અસત્યના પાયા ઉપર વ્યાપાર કે ધંધો થાય જ નહિ એવી તેની માન્યતા ગ્રહેશે અને તે માન્યતાને તે સક્રિય રૂપ આપશે.

અર્થઘટન સત્યની પેઠે તે ખૂબ બહાવશે જે વસ્તુ પર પોતાનો હક્ક ન હોય તે ધણીની પરવાનગી સિવાય લેવાય નહિ એ તો સામાન્ય વાત થઈ પણ તે ઉપરાંત ખોગી મૂંઝતાથી, સીદ્ધતથી ભથી પાગલ પૈસા પડાવી લેવાની મામતને પણ આ વ્રત નીચે ત્યાજ્ય ગણશે ખોટા માપ ખોગે તો ન માનમા ભેળસેજ—આ મર્વ ત્યાજ્ય મણી તે રીતે જે ભગવાની ક ધન એ : કરવાની તેની વૃત્તિ નહિ થાય.

અભયર્ષ મનની બામતમાં સ્ત્રીપુરુષને મળવાના પ્રર્મગો વધશે અને અતર ઘટશે તાજ કાઢવાનો રિવાજ જગની ગણાશે અને સ્ત્રીઆ સ્વતંત્રતા મેળવશે છતાં જાતીર પવિત્રતા અત્યારના કરતા વધારે પ્રગટશે એ નવયુગનો જૈન સ્ત્રીઓ માથે મળી કામ ક શે છતાં મર્માભા રહી ચકશે અભયર્ષ મર્મવી તેના વિચારો વધારે મજબૂત થશે અને એક દરે સ્વારા મંતોષની ભાવના પોષાશે એ ઉપરાંત સેવાભાવી વર્ગ એવો પણ નીકળશે જે હમમથીમા ને લાવાથી સેવાભાવને ખેડે પહોંચી માનશે અને તેવો વર્મ દીર્ઘ કાળ સુધી અથવા આશુવન અખડ અભયર્ષ પણ સ્ત્રીકાગશે સ્ત્રી જાતિની સત્કીર્તિ વધશે અને તેને સ્વાતંત્ર્ય મળવા છતાં તે ઉદ્ધત ઉચ્છ્રાવન કે વિષથી ન જનતા તે સ્ત્રીપદને ગૌરવવાન્વિત કરનાર થશે આ રિચિતિ આવવા પહેલાં થોડો વખત એક કાળી લોંગીને ઉઠાવન કરવી પડશે જ્યારે સ્ત્રીસ્વાતંત્ર્યની પદ્ધતિ સામે થોડો વખત પોકાર થશે, પણ અતે તે સવ વ્યવસ્થિત ધર્મ જશે.

અને આગતિની મત્પ્રીતિ અનેક કાર્યક્ષેત્રમાં જામગીરી માની માવજત, અભિમાનના ઈનાતે પ્રાથમિક મ નાજીકર આદિ કાર્ય ઓવર્ગ સુચારુ ઉપાડી લેશે જ્યારે મમાજપ્રગતિના બીજા અનેક કાર્યોમાં એ પુરુષોની બાબતોએ રહી ગાયોસાય કામ કરશે અને ઇના ક્ષત્રચર્યાના વાસ્તવિક સ્વરૂપને ચિત્તિ રથાન મળશે અને તે ઉત્તરોત્તર વચારે જગતમાં જરો નવયુગમાં જાડું જોનો વર્ગ સહતઃ નાશ નહિ પામે તે મસ્થા પણ ચાત્યા કરશે પણ ધમલાવનાવાળો નવયુગનો જન એ રંગની આઓના સ્થાનો તન્દ નજર પણ નહિ કર

મામતવાના વિચારો મમાજમાં ગ્રિથ થવા લાગ્યા છે તે ઉપરાંત કોઈ પણ ન્યામિતે પોતાની જગત્પ્રિયતાથી વચારે મયય ક વાનો હક્ક નથી એવા વિચારોનો પ્રથા થવાની મર્યાદા થવા માડી છે જનતાનો મોગે ભાગ ધનીક વર્ગને અમર્યા ગણે તેવો મમય પાડો આવતો જાય છે કલિસાનુ બો મેત્રિજન-મજૂર વર્ગનું મન્ય કાન દિ મા નાનને કે નહિ તે વાત માનુએ ગાખીએ, પણ પગિઝદને અગે તો નવયુગ ભાગ પ્રગતિ જ કરશે મમાજ ધનમંચરની રિદ થને જાડ છે, યાચ્યા ધનવાનને વચારે ચૂસે તેવા થતા જાય છે આવકના રો મોટા થતા જાય છે, મ થ પછી આપવાનો કર (કેચ ડ્યુટિ) હણે વવના મન્ય છે અને ચારતા યુગનુ આખુ અર્થશાસ્ત્ર ધનમંચર રિદ જનાર ટોરાના મવ કા રો ગિતમાં રાષ્ટ્ર દેખાય છે એટલે પગિઝદની બામતમાં નવયુગ ન ધાગી શકાય તેવી પ્રગતિ મનારો આ મનધમાં કલિસાનો યુવા વર્ગ અત્યારે શુ કરી રહ્યો કે તેનો ખ્યાન રાગી પગિઝદત કેટલુ લોમગ્રિય થઈ પડશે તેનો કમ આવે તેમ છે

ત્રણ ગુણવતો પૈકી દિગ્વિરતિ પ્રત અમુક દિશાએ અમુક
દહ સુધી જ જવું આ પ્રત નવયુગમાં લોભપ્રિય થવું અમેલવિત
જે નવયુગ એને ઉપયોગી ગણે નહિ (આમાં કાર્ધ કેટલું
પ્રમાણ મળવું તે નિર્ણય નથી)

ભોગોપભોગમાં ભારે રચાઓ થશે એક વાત ભોગવાય તે
'ભોગ' વસ્તુ કહે છે એના દૃષ્ટાન્તમાં તાજૂલ ધૂપ આદિ છે એમ
સ્ત્રીને ભોગની ચીજ ગણી છે જે મળધમાં નવયુગ ખાસ વાધે
નોવાવરો નવયુગના મનોરથ રાષ્ટ્રને સાધનસંપન્ન કરવાના અન્ય
દેશો સાથે હરીશર્ધમાં ઉતરવાના અને અર્થશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ જોવાના
હોવાથી કર્મો નની હકીકત સ્વીકારવા જતા નિર્પુર્ય ધણો શિથિ
રહેશે એની નજરમાં દેશની ઔદ્યોગિકતા મુખ્ય ધ્યાન ખેંચશે
તેથી હિંમતના પ્રમંગલે એ ખનતી રીતે દૂર ગમ્મરો, પણ ચત્રાદિકને
એ ત્યાગ કરી શકશે નહિ આ બાબતમાં નવયુગ પાછળ પગના
ભરશે માત્રમાં પ્રતને અંગે એ ઉપરાંત બીજો પ્રશ્ન રાત્રિભોજનને
આવશે એ રાત્રિભોજનના સ્થૂળ ગેરવાલ સમજશે પેટને બાગ
કબાક રાહત આપવાના લાભો સમજશે જતાં સમાજબંધાનથી
કસ ત રમતનો મમય ભાગ્ય વ્યાખ્યાનના લાભો આદિ કાઢે
રાત્રિભોજનને બંધે નવયુગ શિથિ થતો જશે એને જટા મહા-
પ્રત જેટલું મહત્ત્વ આપવાનું કારણ તેના ધ્યાનમાં ઉતરશે નહિ
જતાં ત્યાગ તરીકે એ વાતને તે સ્વીકારશે અને તેનું મૂલ્ય પણ
કશે પણ જૈન શાસ્ત્રની વ્યાખ્યામાં ન છોડી શકાય એવો એ ધર્મ
છે એમ તે નહિ માને

આ બે બાબત સિવાય ભોગોપભોગની બાબતમાં નવયુગ
સું ર પરિણામ બતાવી શકશે મઘમામને એ છોડશે અથવા એને
સ્વીકાર નહિ કરે એને દાર્ કાર્ધ પણ આકારમાં ધૂણા ઉત્પન્ન

ક જે મામ મરગી ધડામા એને હડનો સવાવ થશે આપણને જીવવાનો હક છે તેવો મરવને જીવવાનો હક છે અને જે પ્રાણ આપી શકે નહિ તેને પ્રાણ લેવાનો હક નથી એમ તે માનશે અનતકાયની બાગતમા એ બહુ ઠડિા નહિ ઉતરે, પણ સામાન્ય રીતે જ્યાં એ અનતજીવ જાળી શકશે ત્યાં ત્યાગ કરશે એને ખાવાની બાગત હદિ ગમ જ ઉત્પન્ન નહિ કરે મળે કે તૈયાર હોય તે ખાઈ લેવું અને એની વિરોધ ધાબાજ ન કરવી એરી એની ઉભીન અથવા બેઠકાગ ગિયતિ રહેશે જતા મળે તે ખાવું તેનો અથ એમ સમજશે નહિ કે જે બાગક કે પેય પદાર્થ અજલ્દય અપેય હોય તેનો વિવેક ન કરવો એ ખાવાની બાગતમાં અમુક જ નેઈએ અને અમુક રીતે તૈયાર કરેલું જ નેઈએ એવી આપચીપ કરનારો નહિ થાય

બોગોપબોગને અગે એક બે બાગત હજુ વિચારવાની ગહે છે આનો ઉપયોગ હજુ વધશે કે નહિ ને કહેવું જરા મુશ્કેલ છે નવયુગનો એક ભાગ ચાનો ત્યાગ કરનાર નીકળરો, ત્યારે એક વિભાગ ચાને દિવમમા અનેક વાગ પીનાર નીકળશે એ જ પ્રમાણે આધમકીમતુ સમજવું એનો ત્યાગ કરનાર થોડા નીકળરો, એનો ઉપયોગ કરનાર વધારે નીકળશે કર્મદાન સંબંધી છૂટાઠવાયા અસ્તવ્યસ્ત વિચારો ધણા ચાનગે પણ શક્યતા એવી લાગે છે કે આર્થિક પરિસ્થિતિ વધારે આકરી થવાના કાગણે, જીવનનહ બીપણ થવાને કાગણે અને ઉલોગ, કળા, દુનગ અને બ્યાપાગના નવીન ક્ષેત્રો નીકળવાને પરિણામે કેટલાકે કર્મદાનો મંમધમાં નવયુગ છૂટ લેશે શાસ્ત્રનો આદેશ સમજવા જતા એ મિન નહિ જ રે કે બેતીવાડી નહિ જ કરે અથવા કેવલા કે ધાવુની ખાણોને અડશે જ નહિ એમ લાગવું નથી

ઉપયોગ' એટલે જે એની એ વસ્તુ અને- વાગે ભોગવાય તે આ ભોગ અને ઉપયોગને અંગે ઉપજતી તેની ગિયતિ રહેશે અને એટલું જ અન્યગિયતિ રીતે ચર્ચા કરવાનું સ્થાન પણ પ્રાપ્ત થયો.

અન્યથાની માન્યતા ગિયતિ બગ મે તાજક મિતેભાનો ઉપયોગ હ પા થયો મિતેભાનો કેગરણીના મય માટે ઉપયોગ થશે તે અનર્થદંડની કાટિમા નહિ મણાવ પણ એ આનંદ-આગમનો પિયર પણ થયો વ્યાપા વધારો અંગે મનાઈ આપનાનું થયો મોટા મનુષ્યાનાના ન હાક થવામા રાતમા અને આઠમા પ્રતને પિરોવ આવશે પ્રમાદ આચરુ એમ થા નવયુગમા અન્યની ગીમ કે થાનો પિંડા કરવાનો મમલ જ અત્ય મગશે જનસમાજ જેમ જેમ વધારે મંડીલું થતો જત નેમ તેમ આત્મ રોન પ્યાનના પ્રમગો નધારે આવે તેવો મંલવ છે આ મબલમા ઉપયોગ રહેશે પણ પ્રમગો ધણા વધી જશે એક વાત એ પણ આનંદના ગમવાની છે કે અત્યા ના અન્યથાની પ્રમગો કે તા નદન રૂતન રમત જ દગતીમા આવશે

આ રીતે પણ મુખ્યત્વેની દુખીકન થને આગે રિવાસતોને અંગે રિધતિ કેવી દેન તે મક્ષેપમા જેઈ જમએ સામાયિક ત કે નવયુગની રચિ હને તે મધાવમાસ સામાયિક કરશે અને તે વખતનો ઉપયોગ વાચન રવામા મુખ્યત્વેના કે રો સામાયિક તરફ જ નતાની રચિ વધશે જનધર્મનું એ એક ઉત્તમ મત ગણાશે એ ધડી ગમારને છોડી દેવાનો આદર્શ જ ધણો મુદ્દા અને આકર્ષક લાગશે

દેશાવમાસિક પ્રતને અંગે દિગ્ગંધિમાણત્વની સર્વ દીકા લાગુ પડે છે પૌષ્ઠ્યપ્રતને ઉપ ના સામાયિકત્વની સર્વ દીકા લાગુ પડે

હે પૌષ્ઠ તરફ ચિ રહેને, પણ તે આખા દિવસનો સવાલ હાવાથી તેને છતાં કવલ આદિ આર્થિક પ્રશ્નો અમુક દરજે પૌષ્ઠમાં સાનન્યમાં ધણી મુગ્ધ પ્રેરક અને ઉત્તેજક થશે પડે છે. જો આદિ વિધિમાં કોઈ પણ પ્રશ્નનો ફેરફાર નવયુગ નહિ માગે

એથી વિલાસત અતિથિ મંવિલાસનું આવે છે ખગ અર્થમાં માધુ દશે તેના ઉપર નવયુગ વારી જશે પણ ખટપટી, ધમાલિયા, લગભગ એક નવા પ્રકારનો મંસાર માંડી ખેરલા દુકાનવારી સમાવનારને નવયુગ માધુ માનશે નહિ અને તેના તરફ કોપેલા ખગે અથવા તે વર્ગને સુધારી ચોખ્ખી ભૂમિકાવાગાને તેમાં સ્થાન આપવાનો આગ્રહ કરશે માધુનો આખો પ્રશ્ન આગળ વિચારવાનો છે ત્યાં આ મબધી વિશેષ ચર્ચા થશે આ વનમાં જન બધુંના વાતસ યનો સમાવેશ થશે સાતિમેદ નહિ રહે ગમે ત્યાં જનમે હોય પણ જનમને રીકા નાગ મારો બધુ છે એવી ભાવના વધશે સાતિના તરફ તરફ મર જનને પકિતભોજનમાં સ્થાન મળશે, જનની મર મંચાનો વગર મકોએ નાબ મળશે અને ગરબના કે ફીરકાના ભેદ સિવાય બધુંત્વ ખૂબ વિસ્તાર પામશે કોઈ પણ ગરબ કે ફીરકા માટે તુચ્છ ભાષામાં વાત કરવાનો કે ઉત્તેજ કરવાનો પ્રતિબંધ થશે અને સ્વામીવાત્સ યનો જમણવાર અર્થ થાય કે તેમાં ધણો વિસ્તાર કરવામાં આવશે અને તે એટલી દુઃ સુધી જશે કે જમણવાર તો અલ્પ થઈ જશે, પણ સ્વધર્મ બધુંને વિદ્યાતન, ધવામાં સ્થાપન, આપત્તિ વખતે સુદાય કરવાના અનેક સંજોગ પ્રપત્નો નવી નવી દિશાએ થશે અ યનો ઉત્કર્ષ નેડ જે અસ્યાયુક્તિ અત્યારે જશે કે તે પ્રાય જવ થઈ જશે કોઈ પણ બધુંને એવો જોઈ જાકીનો વર્ગ ગણ થશે અને વધવાના માર્ગો તેને લગભગ ગોઠવણ આદિ દ્વારા સુગ કરી આપવામાં આવશે

મંથનના આ માર્ગો ખામ પ્રમંજીને ધ્યાનમાં રાખી ચર્ચ્યા છે આખા વિશાળ ક્ષેત્રને અવનોકવા માટે આ બામનને ઇરાદાપૂર્વક વિસ્તૃત સ્થાન આપ્યું છે એ ધોળુ પ્રમાણે દ્રવ્યશ્રાવકના તથા ભાવશ્રાવકના મુખો તપાસી જવા

મંથનના ક્ષેત્રમાં સાકુના ક્ષેત્રનો વિચાર પ્રસ્તુત છે તે આગળ તરતમાં જ કંચાનો છે સાથી જોઈ લેવો એ વિષય જરા વધારે અટપો હોઈ તેને સ્વતંત્ર સ્થાન આપવું એમ ધારવામાં આવ્યું છે

પ્રકરણ ૯ મું

તપ

જૈનધર્મના મૂળ ત્રણ અંગો પૈકી અદ્વિતીય અને સંયમ મંબધી હિરેખ થયો. તપના મળધર્મા નવયુગનું વ્યવસ્થા તપાસી આપણે આગળ વધીએ.

તપના મુખ્ય એ પ્રકાર બાહ્ય અને અભ્યંતર

બાહ્ય તપમાં ન ખાવું, ઓછું ખાવું, વસ્તુઓનો ત્યાગ કરવો, ઇષ્ટમિષ્ટ પદાર્થોને તજવા, કાયાને પીડા ઉપજાવવી અને શરીર મંકેત્ય કરવો. આ મર્વ પ્રકારમાં પ્રથમ અનશનનો પ્રકાર તે વર્તમાન યુગના ઉપવાસ કે એકસપ્તાહિ તપ ગણાય છે. એનો મહિમા નવયુગમાં ધણો નધશે. શારીરિક નજરે ઉપવાસને વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિ પર મૂકવામાં આવશે એ ઉપગત ઓછું ખાવું આદિ મર્વ બાળ્યતો રચૂળ દષ્ટિએ આરોગ્યની નજરે હિત્ય સ્થાન પામશે. એમાં થકા કરતા આરોગ્યની અને વૈજ્ઞાનિક દષ્ટિ વિશેષ ધ્યાન લેશે એનું સ્થાન સમજણપૂર્વક હિત્ય થશે ઉપવાસમાત્રીની પદ્ધતિ થોડી ફરશે પણ મુદ્દો જળવાઈ રહેશે.

રસત્યાગ અને વૃત્તિસંક્ષેપને ખૂબ હિત્ય સ્થાન આદરપૂર્વક મળશે એની માથે સાદા જીવનના પ્રશ્ન ગૂંથાઈ જશે.

અમુક વર્ગ ત્યાં નુષી ધનની મહત્તા નાનશે ત્યાં સુધી આ બાલ તપને પૂરું વર્ગન નહિ મળે પણ મામ્યાના મમાજવાદ અને સમાનતાવાદ કે રખતમા એવું ને પકડશે કે ધનવાનનો વર્ગ જુદો નહિ રહી શકે અત્યારે નગરી પ્રજાનું નનથુ સામ્ય વાદ તરફ છે અને તેનાથી જન અનગ નહિ રહી શકે મમાન ભૂમિકા ઉપર આ ન્યા પછી નાદુ જીવન માધ્ય ઘસી અને બાલ તપને ધ્યાન મળના તપની બામતમા શરીરની શક્તિનો ખ્યાલ ક્યાં નગ આઠ શ પદ નીચ ઉપરામ કગનાર કોઈ કોઈ જ નીકળે પણ તેમ થા તે આશ્ચર્યના કે જ ગણામે ત્યાગભાવ અને માદાઈની વિપુનતા ધવાનો પ્રમગ દેખા છે તેથી તેમને સમજાવવાનું રહાન મળે

આ તો માત્ર તપની વાન થઈ અમ્યતર તપમા સ્વાધ્યાય ખૂન વધી જમે એમા એકલા ધર્મના વિષયોનો જ મમાવેશ થતો નવયુગ નહિ મળે નવી મોધબોળ પરમાપરાત્ન, વસ્તુવિજ્ઞાન (હેમિન્ટ્રી) મહાવિદ્યા (એસ્ટ્રોનોમિ) પ્રકાશનો મિદાત (નાઈટ) અવાજનો મિદાત (સાઉન્ડ) આદિ અનેક વિષયોને સ્વાધ્યાયની કોટિમા મણવામા આવશે જૂના આકારમા આ સર્વ શાસ્ત્રાય નિષેધો જ છે પણ નવા આકારમા તેની મોધ બોળો રી નર્વા સાધન દ્વારા જૂની બબતોને ચર્ચવી અને પથ નવયુગ સ્વાધ્યાયની કોટિમા મણુમે વિનય વૈધાવન્ય તે યોગ્યનો જ કે રી પણ યોગ્યતાની પરીત્યા પછી તેને આધીન થઈ જમે સંનિકેશિ એટલી કેગનાશે કે ઉપરી અધિકારીના દુકમનો અમલ કરવો એ તરકરીનું કર્તવ્ય છે એણે આખી વ્યૂહરચનાના જાનને અભાવે વ્યક્તિગત દુકમની ગુનના ગ્યાની હોય જ નહિ આ શક્તિ અત્યાર કેવાતી જય છે પણ એવા અધિકારીનું પદ જેને તેને નહિ મળે દીર્ઘ દષ્ટા ઉચ્ચ ચારિત્રવાન પોતાનો

વિચાર ન કરના, મેનાઈ-૫૧૨ જીવન અર્પના, મત્ત અને અદિમામય જે અસ્તિ હશે તેને વિનય પાડુ મળશે અને વૈયાવચ્ચ પડુ મળશે

અને વિનય વૈયાવચ્ચ રાગ અમુક રંગ પગલે જ નહિ ગહે વિનય માવનિકે થશે અને વૈયાવચ્ચ મેવાલાવનાન ૩૫ શે માતાની માવજતથી માડીને અનેક રીતે મેવાના અર્થાને મેવા આપવી એમા અવ્યત્ત તપ મનાગ રચેના વખતમાં સુવાવ પ્રસન્નિ મે કરના કર્મજીવે હે અને એમા મેવા જેવું કાર્ત નથી એવી માયતા આત્મી હતી તેને નવો યુગ નહિ માને પ્રસુતિકર્મ રખતે મેવાની આમ જગ હે અને તેની સેવા કરી એ વયાવચ્ચની કક્ષામા આવે છે એમ નવો યુગ માનશે અને સેવાના ક્ષેત્રો તો પાવ મગના વધી જશે મોગ મેવાવડામા આવનાગને પાણી પાવુ મોજીન મમાજમા પીગમવુ મોટા મેવાઓ વખતે પદ્ધતિમ વ્યગ્ધા કરી આવા આવા અનેક માર્ગો ખુનગે શિષ્ટ જાગવવુ એ નવયુગનો નવો માર્ગ જ નીચ્છશે અને તેની અમર વા નહેવારે મોગ પ્રમજે મેવાવડામા અનેક રીત થશે, એટલું જ નહિ પણ નાની નાની આમનોમા તેની ગયા પડશે વિવે સ કરેની મેવા જનમમાજની મગવ અને અનેક યાનનાની અટકાવતના પ્રમગોને નવયુગ અવ્યત્ત તપ મળશે

એની ખરી જહાગ તો મહામાર્ગી રાગ, પ્રલેગ જેવા જીવ લેલુ વ્યાધિ ચાતા હોય લયક આગ થઈ હોય, મેગામા લાખો માણુઓ એકમ થયા હોય-અવાના હોય, ગામેગામ ઘેર ઘેર જલ પ્રચાર રાપ હવાનુ હોય ત્યારે જણાય આ અને અલિનવ ક્ષેત્રોમા પોતાના સ્થાન અપત્તિ કે મોલાનો વિચાર કર્યા મિરાય નવયુગનો જન પોતાની ફગ માનીને ઝપલાવને આ મર્વ

સેવાઓ અબ્યતર તપની ક્રોટિમા આવે છે એમ નવયુગ મમજનવાનો પ્રયત્ન કરશે અને તે માટે પ્રમાણો રજુ કરશે.

પ્રાયશ્ચિત્તની જામત તદ્દન અભિનવ વનસ્તુ લેશે જાહેરમાં ક્ષમા માગવા જેવી સરળતા બહુ થોડામાં આવશે પણ આવશે ત્યાં તે આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરશે પ્રાચીન પદ્ધતિએ પ્રાયશ્ચિત્ત લેવાની રીત બાંધે જ ચાલુ રહી શકશે.

યોગનો અભ્યાસ વધશે ધ્યાનનો આખો વિષય તદ્દન નવીન આકાર લેશે અને અંજે સોધજોગ ખૂબ થશે એ લગભગ જુવાઈ ગયેલો વિષય પ્રતિપાન કરતા જરા વખત લાગશે પણ અંતે તે અસન સ્થાને બ્યવહાર રૂપે અને પ્રાગતિક આકારે આવિર્ભાવ પામશે યોગના માર્ગો, મુદ્રાઓ, આસનો આદિ નવ રૂપ લેશે અને એમાં પ્રાચીન પદ્ધતિને મૂળ સિંહાસન પર સ્થાપન કરવામાં આવશે આ વિષયમાં રસ લેના ની મેખ્યા ઉત્તરોત્તર વધતી જશે તદ્દન હુમપ્રાય થઈ ગયેના યોગના વિષયનો નવયુગ પુનરુદ્ધાર કરશે.

કાયોત્સર્ગ તરફ ઝુમિ વધશે અને તેને સમજી જાણી તેનો યોગના એક પ્રકારમાં સમાવેશ કરવામાં આવશે.

આવી રીતે અદ્વિમા, મયમ અને તપને અગે નવયુગમાં ધટના થશે એના અર્વાતર બેદો અને પ્રકારો અનેક છે, આવિર્ભાવો પાર વગરના છે મર્વને ચર્ચવાનું અર્મભવિત છે મુદ્રાઓ ચર્ચાયા છે બાકી એ મુદ્રા અનુસાર નાની મોટી અનેક જામતો થશે એટલું જણાવી ધર્મના બીજા અગો તરફ જઈએ.

પ્રકરણ ૧૦ મું

સાધુમાદવી — મધ્યમકક્ષા

ધર્મ મળેથી વિચાર કરતા સાધુઓના સ્થાન તરફ પ્રથમ વિચાર જાય તે સ્વાભાવિક છે. જૈન દર્શનની વિશેષતા એ છે કે એણે માધુનું ચિત્ર અદ્ભુત ચીતર્યું છે. કચનનો મર્વયા ત્યાગ કરવો અને સ્ત્રીમંસર્ગ (સ્ત્રીઓએ પુરુષસ સર્ગ) સીધી કે આડ-કતરી રીતે કરવો નહિ એ બે મુદ્દાને જ જરામર લક્ષ્યમાં રાખવામાં આવે તો માધુની વિશિષ્ટતાનો માથો ખ્યાન આવ્યા વગર રહે તેમ નથી. અન્યની માથે સરખામણી કરી મેળને ઉતારી પાડવાની ઇચ્છા નથી, પણ વિરોધના જગ પણ ભય વગર કદી શકાય તેમ છે કે માધુનો—ત્યાગનો જે આદ્ય જૈન ધર્મે આલેખ્યો છે તે અપ્રતિમેય છે, અન્યત્ર કોઈ પણ સ્થાનકે એટલા ઉચ્ચ સ્થાને અપ્રાપ્ય છે અને મનુષ્યમાનમના અતિ ઉચ્ચ અભ્યાસ અને બારીક અવલોકનને પગિણામે જોઈવેલી ત્યાગની ઉચ્ચ દશાને એ ગળૂ કરે છે.

જૈનદર્શનનો આદર્શ ત્યાગનો છે એના એકેએક પ્રતની વિચારણામાં, ભાવનામાં, મંવ્યવદારમાં ત્યાગ જગદણી ગહે છે સર્વથા.

ત્યાગનો આદર્શ દૃષ્ટિ મળીપ રાખી મધ્યમ ત્યાગ પણ બતાવ્યો છે અને એ પણ ન સ્વીકારી શકે તેને માટે અત્ય ત્યાગની રચનાઓ કરી છે પણ એનો આજો નૈતિક વિલાસ ખારીડીથી જ્ઞેનના ત્યાગની ભાવનાને પોણા એક યા બીજો રૂપે અપાયેલું જોવામાં આવે.

આથી ધ મમાત્નો ત્યાગ કરી સ્વાપુત્ર કે મગામંબંધીને તથા ઈ ધન માનમિ કેત અને મર્વ મમધને દૂર કરી અત્ય વૃત્તિથી તેના ઉપ વિરાગ લાવી મર્વ મમધ અને વસ્તુઓનો અનિત્ય ભાવ પ્રિયારી એનો ત્યાગ કરવા ઉદ્દેશ કર્યા એની માથે માધુષર્મન પાનન કરવા ગારુ અને ત્યાગને તેની પાકાડાએ બંધ જા. શરી નુ પોણા ન કરવા ર મા યુ શરી મા. ધર્મ સાધનનુ નિમિત્ત છે તેથી તેને ભાડૂ આપવા પૂરતુ ખાનુપીતુ અને તે પણ સ્વાસ્થી પ્રેમથી મદિથી નહિ પણ માત્ર શરીર નભાવવા ખાત જ ખાવાપીવાનો ઉપદેશ કર્યો એની માથે ભોજન અને પાનના એવા આ. નિયમો મતાવ્યા કે એનો અમન સર્વથા ભાગે મુરકેન દેખાય તેવો ભાગ્યો આજો આદર્શ ત્યાગ પગ ચાયેનો દોર અમત્ય ઉપમત્તે તેવો છે અને હૃદયને નભારી દે તેવો છે.

એ ઉત્તમ આદર્શમાં માત્ર મધ્યમ ત્યાગની રાત જ નથી તેમાં અન્ય મ મનોવિમરોનો ખારીક અભ્યાસ અને તે પા વિજય મેળવવાના મર્વ આજો રજૂ કર્યા છે જેન વતિ એન્દ્રે દામાવાન નિર્ગનમાની સુખ નિર્ગરિમહી અવચારી અમયા વગરનો જ વગરનો માતા. ધી જલુના વગરનો નિભે માર્ગે પણ ન જનારા, પાખી પચાત નહિ કરારી, પોતાના અભ્યાસ-ક્રિયામાં પ્રવૃત્ત ચાલકિયાનો મેળ મેળવનારો અને આદર્શ ચારિત્રવાન

હવેની મેસાગી દૂર મયલ ઉત્પત્તિ માનવી (Superman) મમલવે એના અતિગમ અને બાહ્યમાર્ગો અનુષ્ઠાનો અને વિમિ-નિયેવો એવા મુગ થોળ્યા છે કે એમા લર્ગ વનારો ગ્રસા નેતુ તરવ માગી મહર્ણ હોય તેમ લાગે તેમ નથી લગલગ મર્ગ સદ્ગુણોનુ રદાન થતિ હોવા છતાં એ મેસાગી યાગે આત્માતમને સધનારો અને દુનિયાની જાગમથી મુખ્ય મહાત્મા એના વિચિષ્ટ અર્થમા છે એમા કોઈને લવનેરા રક્ષ થાય નેતુ નથી

આ અતિ વિચિષ્ટ આ ર મુનિ-યતિ-માધુને નમસ્કાર કરીને આપણે હવે એની વતમાન ગિથિતિ તપાનીએ

માધુધર્મનુ ઉચ્ચ સ્થાન જયમ હું ને માટે અહીં એક આકાશતરી વાત પ્રથમ રી દેવાથી આજો ૧૧મ અપ્રેલ થવા મમલ છે ઉચ્ચ આગને લાયક ગળી નવયુગ એમા હોજ ઉતરી વિચા ને સ્વાગ એને એના વાણી મુશીમત નિષ્ણાગે નવયુગનુ મુખ્ય ધ્યેય મેવાનુ છે એને જનતાની મક્ક અને આકાશમા કરી છે એ સેવા પાતર હારેમા ભારે ન્યાપણ કરવા તેવાનું રહેશે આ મેવાભાવના ખ્યાલ માથે એક બીજી પણ્ય મૂલ્યવચ્ચ ઉત્પન્ન થશે માધુધર્મ અતિ ઉચ્ચ કથાનો હોઈ આદર્શ સ્થાને રહેતા છતાં તે સ્વીકારવાનો માગ જાદુ એવો લર્મ નાગે સાધુમાગની કરીનતતિ અગે એને મુગારી કગવાની અગવડ મેવાગ્યાને તરત પહોચવાના નવયુગના મોટર, ટ્રેલવે, વાયુયાન અર્થ મગરો વેવાની હમીકન હોડી દેવાનુ નહિ પાલવે ખાનપાનના આકાશ નિયમે તેને ગતગવગ અને અમુક ક્રિયાઓ અમુક વખતે કરવી જ નોઈએ એ બધન એને ફરિયકર નહિ લાગે આ અગે આરા અનેક કાગલોને વર્તને એ સાધુ અને મુદ્દમ્ય વચ્ચે એક નવી મગ્યા બેલી કરશે

એ સમ્યાને નવયુગ મધ્યમ કક્ષા ' એવું ઉપનામ આપશે એ સસ્થાના જોડાનાર સભ્યોનો આદર્શ સેવાનો ન્હેશે પોતાની જાતથી સમાજનો અનેક પ્રકારે સેવા કરવા તે તત્પર ગ્રેશે સેવાના અનેક ક્ષેત્રો તે ઊભા કરશે માદાની માવજતથી માંડીને રાષ્ટ્રસેવા ધર્મસેવા, માહિત્યમેવા શોધજોળ, ઉપદેશ, બાળક જનતામા કેમ વધુ ઝેળવણી કેમ આપવી તેને માટે શિક્ષકો તૈયાર કરનારી સંસ્થા પ્રસતિ સમયની સેવા, પુસ્તકપ્રચાર, જ્ઞાનમેવા, નાનાં મોટા પુસ્તકો બાગ સાહિત્યની અભિવૃદ્ધિ વૃદ્ધોને આશ્વાસન દીન અનાથનો ઉદ્ધાર, અપંગ દોર માટે પાળગપોળ, દીન દુખી માટે આશ્રમો પતિયા ખહીવાળા માટે આશ્રમો આરોગ્યબવનો, આદિ અનેક યોજનાઓ નવયુગ યોજશે એને સમાજસેવાની તમન્ના લાગશે તે ખાતર તે નીચે પ્રમાણે યોજના કરશે

જેણે આ મધ્યમ કક્ષામા સભ્ય તરીકે જોડાવાની ઇચ્છા હોય તેણે આજીવન સેવાભાવ રનીકારવો પડશે

તેણે આજીવન બદ્ધચારી ન્હેવું પડશે

તેણે સેવાનો કોઈ પ્રકારનો બદલો સેવાના ઉદ્દેશ તળે લેવાનો નહિ

તેણે સેવા કેવા પ્રકારની ક્યા અને ક્યારે કરવી તે તેને સસ્થા તેની આવડત શક્તિ અને પરિસ્થિતિ અનુમાર વખતોવખત મુકગર કરી આપશે

તેને નિર્વાહ અને મુસાફરી ખર્ચ માટે મર્વ વ્યવસ્થા સસ્થા કરી આપશે

તેણે ધનસચ્ચ કોઈ પણ પ્રકારનો કરવાનો નહિ પણ જરૂરી ખર્ચ કરવા પૂરતી રકમ પોતાની પાસે આગળપાછળ રાખવાની તેને છૂટ રહેશે

તેણે મઘમાઘથી સર્વથા દૂર રહેવું પડશે

જાનપાનમાં તેણે તન સાતર્થ ગખવી પડશે

દરરોજ કેટલી વસ્તુ ખાવી તેની મખ્યાનો મવાગથી નિર્ણય કરવો પડશે દ્રવ્યગણના (ખાણપદાર્થને બગે) કમ્બી પડશે

પોતાથી શુ શુ કામ જની સમ્યુ તેની વિગતવાર રોજનિશી રાખવી પડશે તેના સેવાકાર્યની પ્રત્યેક દિવસની ગણના ઉપગત મ્યુળ કે માનસિક જે દાર્ઢ અખના થઈ હશે તેની વિગતવાર નોધ ગખવી પડશે

તેનુ વર્તન આદર્શમય, દેવગુરુ ધર્મ તરફ સમજણપૂર્વકની શ્રદ્ધા અને ત્યાગ ગૃહસ્થ કરતા ધણા વધારે ગખવા પડશે

એણે નાત્રિભોજનનો ત્યાગ કરવો પડશે

મત્થ અર્દ્ધમાં અને અન્નેષ એણે ખામ જાળવવા પડશે

એણે દરરોજ સ્થૂળ કે માનસિક પૂજન અથવા ધ્યાન અથવા બે તે એકે કલાક અવશ્ય કરવા પડશે, માત્ર ન્યારે તેના સેવાક્ષેત્રમાં તેની આખા વખતની હાજરીની જરૂર હોય અને તેને અવકાશ મળી શકે તેમ નહિ જ હોય ત્યારે તે પોતાની જાતને ઉત્તર્યા સિદ્ધામ આ બાબતમાં અપવાદ કરી શકશે અને અપવાદ કરશે તો તેની નોધ કારણ માથે નિત્યનિશીમાં પોતાને હાથે રાખશે

એણે પોતાનો આખો વખત સેવા માટે અર્પણ કરવો પડશે અને તેને ન્યારે સેવાકાર્ય માટે આર્જ્જન કરવામાં આવે ત્યારે તરત જલુ પડશે અને બાકી પોતાને માટે થોડા સેવાક્ષેત્ર શોધી તેની થોડા સાધના કરવામાં તે મમયનો ઉપયોગ કરશે

કોઈ પણ સગાન માણસ થોડા અભ્યાસ કર્યા પછી આ સેવાસત્રમાં દાખલ થઈ શકશે અને અતિ વિશિષ્ટ ઉચ્ચ જ્ઞાન વહન કરવું પડશે

અતિ પદ અથવા સરીગિકે જોવાની આ વત્રમાં દાખલ નહિ થાય તેવાદા કુટુંબનીયવાનો આ વત્રમાં જોડાયા પહેલાં ચોતાનું દેતુ આપીને અને કુટુંબીઓની ગૌમતિ મેગવીને આ વત્રમાં જોડાઈ શકશે

સેવામંડળ

આરા અને અને મળતા નિરમો કરી એક સેવામંડળ નવયુગ ઊભું કરશે એનો ઉદ્દેશ મેવાકાચ અને દિશાએ કરવાનો હોય અને તેની સાથે વત્રમાન પરિસ્થિતિને અનુકૂળ વ્યવસ્થા કરવાની તરજૂજ લાગશે એ ખવાપીવાના વજાદિના અને મુમારરીના નિયમો મુદામ દેતુ લખમાં ગખીને પડ્યા અને તેથી મેવાકાચ સાધુઓને ધણી જા ને અમરડ પડે છે તે આ રીતે નવયુગ દૂર કરશે આ મધ્યમ કશાનો ઉદ્દેશ મેવમમાજ ઊત્તે કરવાનો હોઈ તે મંમા થી અમુક નંગ વિરજા ગદમે અને અમુક બાબતમાં સંસારમાં પજુ ગદમે એને લાવક થવાની કમોટિ સખ્ન ગખરામાં આરો અને ગમે તેવા મગરનો લાભ મનારા પજુ મેવાકાચિ હિ દોષ તેને દાખર કરવામાં નહિ આવે

આરા મંડળને તૈમાઝ ક્યાં જાદ અનુભવથી એમ જખામે કે એ મંડળના અમુક મધ્યને પગથવાની જરૂર છે અથવા પરજોણા જી મહિન સખ્યને મંડળમાં દાખલ કરવાની આરવકતા છે તો પગજોન ન દોષ તેના મનની સ્થિરતા અહિ કેચ રદ છે તેનો ખ્યાલ કરી બારીક તપાસ કરી ખામ જરૂર લાગશે તો નિયમમાં મુધાગવધાગ પજુ કરશે એનું ધ્યેય સેવાનું હોઈ તે ને માગે વધારે ઉપયોગી, વધારે અસરકારક અને સર્વોત્કૃષ્ટ પરિણામ ને રીતે લાવી શખ્નાર નીવડશે તે પ્રમાણે તેની યોજના ધરી આ બાબતનો ડેવટનો નિર્ણય શુ યશે તે કહેતુ મુરકેડ છે

એ મંસ્થાના સભ્ય સ્ત્રી તથા પુરુષ બન્ને યર્ષ શકશે

તેઓ કેળવણી આદિ અનેક સેવામ્થાનો ઊભા કરશે યોગ્યો, જમાવશે, ચલાવશે અને ભાષણથી પ્રયાગકાર્યથી અને પોતાના દૃષ્ટાંતથી શ્રી મહાવીર પગ્માત્માના મંદિરા જગત પાસે જૂ કરશે અને નિઃસ્વાર્થ સેવાના જ્વલત દૃષ્ટાંતો પૂ. પાડશે

આદર્શ સાધુ

એ સેવાભાવિ મધ્યમ કક્ષાવાળા આદર્શ સાધુધર્મની પરિપૂર્ણ ભાવના સન્મુખ રાખશે અને સર્વ ત્યાગ યર્ષ શકશે ત્યારે એ નન્યુગનો માધુ થશે

સાધુ થયા પછી એ કોઈ જાતની ખટપટમાં પડશે નહિ નાન ખ્યાનમાં પોતાનો સમય વ્યતિત કરશે એનો આદર્શ આનંદન થશે એ યોગમાર્ગનો પુનરુદ્ધાર કરશે એ નકામી વાતો, પા પી પચાતી, શ્રાવક વર્ગની મૂચવણોમાં ભાગ નહિ લે એ અમુક વાડા બાધવા કે માગ તારા કબ્બાના કાર્યને સ્વીકારશે નહિ એનામાં શાંતિનું સામ્રાજ્ય દેખાશે, મહિષાસુરના વેગ દેખાશે અને આત્મમંજુનું ઝોજસુ દેખાશે તે વિના કાન્હુ બોનશે નહિ, ખાવામાં અતિ મર્યાદિત યર્ષ જરો અને એનું મનોરાજ્ય અતિ વિશાળ ઝોજસ્વી અને સ્વવશ થશે એ આદર્શ માધુની મિતિએ પહોંચવા પ્રયત્ન કરશે એ મઝ્જિમેદ એવું કોઈ માનશે નહિ એ સત્ય ગમે ત્યાં જોવામાં આવશે ત્યાંથી લેશે એ મંદુચિતતામાં મિથ્યાત્વ માનશે ધર્મપ્રયાગ, વિશાળક્ષેત્રમાં વિસ્તા અને દૈર્ગિક આત્મવિશ્રુતિમાં સ્વયં તૃપ્ત રહેશે અને ભોક્તૃત્વાની વિચારણા પણ તેનામાં દેખાશે નહિ અને લોકેષણાર્થ નામ પણ તેની પાસે જણાશે નહિ અતિ વિચિત્ર ચાન્દ્રિ વદન કરી એ પોતાના દૃષ્ટાંતથી જગતને સમૃદ્ધ બનાવશે અચાનકવાર ઉપદેશ

પણ આપશે અને વીતગમ દયાનુ નાનુ દયાત જગતને ગળૂ કરશે
આવા આદર્શ સાધુઓ અતિ અ પ મંખ્યામા યશે મેવામ કામમાં
જોડાનારની સખ્યા બહુ મોગી ઉત્તરોત્તર થતી જશે

સાધુઓ પ્રત્યેનું વક્તવ્ય

વર્તમાન યુગના માધુઓ પ્રત્યે નવયુગ જુદુ જુદુ વનજી
સેજે આરિત્રમ્ષ્ટ દુખનદારી ચનાવનાગ વૈદુ ક નારા અને ગોરજી
જતિ થીપૂજ્ય આદિ નામ ધારણ કરનાગને એ વિશિષ્ટ કરી
મધ્યમ કક્ષામાં જોડાવાની સાયકાત મેળવવા કહેશે અને જેઓ
તેમ કરવા તૈયાર થશે અને તેને યોગ્ય અભ્યાસાદિ કરશે તેને જૈન
સમાજનું સેવા અંગ જાગવવાના કામમાં શેકી દેશે

જે યતિ ગોરજી આદિ મધ્યમ કક્ષાનો ત્યાગ પણ નહિ
ખતાવી શકે તેને ગૃહસ્થ ધર્મ પ્રમાણિક આવક ઉત્પત્ત કરવાનું
જીણાવવામાં આવશે આરિત્ર વગર ધર્મને નામે જવાઈને દુકાન
દારીને કે ધધાને સ્થાન નહિ રહે પણ સમાજના કોઈ વિકૃત
થયેલા અગને કાપીને ફેંકી દેતા પહેલા તેને જમ ઓછા ફરજતની
તકો પૂરતી આપવામાં આવશે નવયુગ સમાજને સન્નદબદ્ધ
કરવાની યોજના કરનાર હોવાથી તેના હાથમાં પ્રત્યેક કક્ષાના
માણુમનો ઉપયોગ ધર્મ શકે તેમ રહેશે અને તેથી પ્રત્યેકને
સમજાવી તેને યોગ્ય કાર્યમાં જોડવામાં આવશે આજસુ એટી,
સુસ્તને સમાજ પર નબળાનો હક્ક નહિ રહે, તેની સાથે ખરા
સેવાર્થ આત્માર્થી ભોગ આપનારને નાના મોના ક્ષેત્રોમાં અનેકવિધ
કાર્ય કરવાનું મળશે અને તેના બદલામાં સમાજ તેને પોપશે અતિ
ઉચ્ચ વિશિષ્ટ ભોગ આપનાર આદર્શ સાધુને માટે તો સર્વદા
સ્થાન ખુલ્લું જ રહેશે

ખટપટી સાધુઓ

પણ જે માધુઓ માત્ર ખટપટ કરવા ખાતર માધુવેશમાં ગયા હોય, જે જનધર્મનો આદેશ સમજ્યા ન હોય, જે ખટપટ કરવામાં જ લેનાગ હોય, જે વાડા ખાતવામાં મનકાતા હોય, જે ફીકકાઓને લડાવવામાં ધર્મ મમજતા હોય જેને અસત્ય કે લાગતું ખોતવામાં પ્રતને હાનિ અને પત્ને પતનશીલતા ન લાગતા હોય, જેને જીવનનો આદર્શ જ કાર્ષ ન હોય જે ઉપર ઉપરની વાતો કરવામાં ભારે પછા હોય પણ જેના જીવન-વ્યવહારમાં મગખાઈ ન હોય એવા મોહથી કે દુઃખથી વેશપનરો કરાચેના સાધુઓને માટે આવતા યુગમાં સ્થાન નહિ હોય માધુમાં યાન વિશિષ્ટ હોય કે અત્ય વધારે હોય એ એના ઠનજની વાત નહિ ગણાય, પણ ચારિત્ર તો મુદ્દામ હોય જોઈએ એમ નવો યુગ માગરો અને માધુમાં મુદ્દિત દષ્ટિ હોય, અમહિષ્ણુતા હોય, માગતાગતો ગમશે હોય, સમાજને ઊભાલિત કરવાની ઉછેક આવડત હોય તો તેની જાતને ભાર કરે છે એટલું જ નહિ પણ સમાજની પ્રગતિને વર્ષો સુધી અટકાવે છે અથવા પ્રગતિને બદલે પશ્ચાદ્ગતિ કરે છે એમ મમાજ માનતો થતો હોવાથી એવા પ્રકારના સાધુને સમાજનું અગ ગણવામાં નહિ આવે ગમે તેવી ઓછી આવડત કે ત્યાગવાળો હોય અને કોઈ જાતની કસોટિમાંથી પસાર થયો ન હોય અને માધુ થવા પહેલા આદર્શ જીવનની ગંધ પણ ન બતાવી શક્યો હોય તે અમુક વેશ પહેરે માટે માધુ કહેવાય અને આવકોએ તેની મર્વ યોગ્ય જરૂરિયાતો પૂરી પાડવી જોઈએ અને તેને નમતું જોઈએ એ જાતની માન્યતા નવયુગ કમૂત નહિ કરે એ સાચા આદર્શને નમશે અને તેની ઉપર વારી જશે, પણ ધમાલ, ધામધુમ, બાહ્ય દેખાવ પ્રચંડતા અને ખાજખાજને જરા પણ અવકાશ નહિ આપે

સાધુઓની પરીક્ષા

આ રીતે જોતા આજો માધુવર્ગ મહા પરિવર્તન પામશે એવું જણાય છે. આદર્શ માધુ નહિ થાય એમ માનવાનું કારણ નથી. પણ મને તે સાધુમાં પસાર થાય એ સ્થિતિ નવયુગ કદિ નહિ સ્વીકારે. ભગવાનની આદર્શ નિશાળતા, દષ્ટિભેદ છતાં એમ, નયની અપેક્ષા અને જૈનદશનના મૂળ ગુણને નિરોધ દેખાય ત્યાં આજો જૈનધર્મ ઉડી જાય છે એમ નવયુગ માનશે અને દુનિયાના આદર્શ સ્થાને આવવાનો દાવો કરનારને તોળવાનું ધોરણ પણ નવયુગ ધણુ ઊંચું ગણશે. જે ગુણો માર્ગાનુસારી તથા શ્રાવકમાં હોય તે તો સાધુમાં હોવા જ જોઈએ એમ તે આમદ્યપૂર્વક માનશે (ઘટતા દેશ્વર સાથે) પણ એ ઉપગત અતગમ ગુણોમાં શક્તિ સામ્રાજ્યમાં ગગદ્ગપની અપતતા દાખવવામાં અને માત્ર ખ્યેષ ખાતર જીવન ગાળવાની બાજતમાં મુદ્દામ રીતે માધુની કસોટિ કરશે અને તેમાં જે લાયક નીવડશે તેને જ સાધુસ્થાનનું પૂજ્યત્વ આદિ પ્રાપ્ત થશે.

સાધુઓના બે વિભાગ

સાધુના બે વિભાગ પડે એક વિભાગ મંચારનો મન'થા ત્યાગ કરી જ્ઞાનમાં મસ્ત રહેશે એ વિચિષ્ટ તત્ત્વજ્ઞાની થશે એ શાસ્ત્રના વિચિષ્ટ સૂત્રો સમાજ પાસે વખતે સંકેતે રજૂ કરશે એ માત્ર ઉપાશ્રયમાં જ પોતાની કાર્યવાહીને પરિસમાપ્ત નહિ કરે, પણ જગતના ચોક્કમાં મહાન સત્યો લેખ અને વફૂત્વ દ્વારા વિસ્તારશે એ તત્ત્વજ્ઞાનીમાં મત્યશોધનની શુદ્ધિ ખૂબ વિસ્તાર પામશે એને વિજ્ઞાન (સાચ સ)નું જ્ઞાન અનેકદેશીય પ્રાપ્ત થશે અને શોધક-શુદ્ધિએ દષ્ટિબિંદુ સમજવા યોગ્ય વિશાળ હૃદય એ દાખવશે એ અંશ સત્યોને સર્વ સ્થાનકેથી સંગ્રહશે અને મહાન સત્યોનો

સમન્વય કરશે એ વિધિમાર્ગના નિર્થક ઝંઘડામાં પડશે નહિ પોતાની અનુકૂળતા પ્રમાણે ક્રિયા કરશે અને વિશેષ ધ્યાન યાન-પ્રાપ્તિ અને યાનપ્રસાદમાં રોકશે એનામાં જિવેચકશક્તિ એટલી ખીલશે કે અત્યાગ સુધીના ઝંઘડાને એ એકદમ પતાવી દેશે, દરેકને યોગ્ય સ્થાન આપશે અને નવીન પ્રજા ઉપરિચિત થતા સર્વ દિશાએ દીર્ઘનજગથી વિચાર કરશે એ શિષ્યમોહ કરશે નહિ, દેશ કાળના સૂત્રોને માન આપશે અને જનદર્શનના વિશિષ્ટ તત્ત્વો પ્રેરકભાવે પ્રસારવશે એને યાનની જિજ્ઞાસા એટલી રહેશે કે એને નિર્થક ઝંઘડાઓ કન્વાનો મમય જ નહિ મળે એ સર્વ દર્શનના અભ્યાસી અને ઇતિહાસના યાતા હોઈ નિર્ણિત શુદ્ધિથી નહિ પણ શોધકશુદ્ધિથી આગળ વધશે અને એનામાં સરળતા એટલી બધી આવશે કે કોઈ વાત નહિ મમળતી હોય તો તેટલા પૂરતી અશક્તિ જાહેર કરતાં એ શરમાશે નહિ શ્રાદ્ધવર્ગની ખટપટથી એ દૂર રહેશે, પણ મમાજનિયમન મળથી યોગ્ય સલાહ પોતાના વિશાળ યાનથી આપશે નાયક થવાના સર્વોત્તમ આદર્શ ગુણો તેનામાં આવશે અને જે અર્થમાં ‘ગીતાર્થ’ શબ્દ જૈન સામ્રાજ્ય વાપર્યો છે તેને એ બનબર સાર્થક કરના નીવડી કચરાટ ઉત્પન્ન કર્યા વગર બળજોર વાપર્યા વગર સ્વાભાવિક રીતે મમાજના દોગનાર સ્થાનને પ્રાપ્ત કરશે મંસારથી અભિન્ન રહ્યા છતાં માનસવિધાના પ્રખર અભ્યાસી હોઈ મમાજની અગ લખ્યા સિવાય કે રાગદેવને વિવશ થયા વગર સામાજિક પ્રશ્નોનો તોડ ઉતારવાનું આદુર્ય તેનામાં આવશે

સાધુનો એક બીજો વર્ગ સંસારનો સર્વથા ત્યાગ કરી યોગમાં લીન થઈ જશે એ અવધૂત જેવો થશે એ વિચારાઈ ગયેલા યોગીનો પતંગદાગ કરશે, એ સંસાર માથે કોઈ પણ પ્રકારનો

સબધ નહિ ગએ અવાગનવાગ વખતીમા આની એ મોગક લઈ જશે પણ એ જગથે જિવ્હાસ્વાદુ નહિ હોય લોકથી દૂર રહી એ ચેતનગમને ધ્યાનને અને મુન્યોને એ જમાવશે, મહા તપ કરશે અને સસાગ ત દ જોશે પણ નહિ એને નેતા આનંદ-ધનજી કેવા થયા હશે તેનો તે મહાજ ખ્યાન આપશે એને વચ પાતની કે વખતની પરવા રહેશે નહિ એ તો આખો વખત અતરાતમામા ગમણુ કેવામા જ માનશે અને મસારથી તન અવિભ નહી એ કોઈ જાતના વ્યવહારમાં પડશે નહિ

એ ઉપરાત સસાગના ખરા ત્યાગી પણ એવાભાવી એવા પણ કેનાક સાધુઓ થશે, જેઓ તત્ત્વજ્ઞાનીની સહાયમા મહેરો અને સેવા કરનામા માધનોને એકઠા કરનામા મમય ગાળશે

મ ખ્યા નાની પણ માધન

આ પ્રકારની મામાન્ય પરિસ્થિતિ નવયુગના માધુની થશે એની મ ખ્યા નાની હશે તો પણ એની આત્મનિભૂતિ તેજસ્વી અને જાતજવાનમાન હોઈ સમાજ એના તરફ પૂજ્યભાવ રેડશે બાકી ખટપટ કરનાન અને સાધુતાને દુશ્મનદારી સમજનારાને કોઈ મ્યાન નહિ રહે આખા સમાજને વિના કારણુ પગભર રાખનાર વાદવિવાદ ॥ ઝઘડા ખડા કરનાર અને સુઘને ગાંઠે ગાંધી થઈ બેઠેલાને નવયુગમા સાધુસ્થાન નહિ રહે જેને સાચુ સ્થાન પ્રાપ્ત થશે તે આર્ચા માધુતા પ્રાપ્ત કરશે અને માત્ર વેશથી ચનાવ્યે જતાગને માન કે પોષણુ મળવુ અશક્ય થઈ પડશે પ્રકારનો લાભ સેનારી પ્રજા આગળ જોતા વાળવાથી કોઈ વળશે નહિ અને ઉપાશ્રયોને ઝઘડાસ્થાન કરનારાઓના કોઈ લાવ પૂછશે નહિ એટલે એ વર્ગ ધીમે ધીમે ઝોસરી જશે અને અતે આયમી જશે સાંખ્યાભાસોનુ સ્થાન આર્ચા સાધુઓ લેશે

સાધ્વીઓ

સાધ્વીનો પ્રશ્ન ઉપરના જ ધોળે પતરે સાધ્વીનું કાર્ય શ્રાવિકા વર્ગને ઉપદેશ આપવાનું અને તેમને શ્રદ્ધાળુ બનાવવાનું રહેશે. પવિત્ર માધ્વીઓ જાહેરમાં લાપણો પાશુ આપશે અને તેની નૈસર્ગિક છટાથી એ ખૂબ મુંઝવે પગિણામ નીપજાવી શકશે એના લાપણુમાં સ્ત્રી અને પુરુષો ભાગ લેશે ખરું કાર્ય સાધ્વીઓ પવિત્રતાના, સ્વચ્છતાના, મેવાના, સુધડતાના જીવરતાના સંદેશા ફેલાવવાનું કરશે એના આદર્શો વિશુદ્ધ ગ્રહી શકશે અને શ્રાવકગૃહ સંસ્કારી ઉત્તમ વિશિષ્ટ દીન્ય કેવી રીતે બને અને કઈ સાધ્વીઓ દ્વારા આદર્શ ગૃહિણીઓ માગ્દત ધર્મ, અર્થ અને કામ નણે પરસ્પર અવિરોધપણે સાધી શકાય એની મુક્તિઓ તે બતાવશે સ્ત્રીવર્ગની સેવાભાવ તે પોષશે અને અનેક પ્રકારે મંમારને ઉજ્જવળ કરવા છતાં પોતે તદ્દન અનિષ્ઠ રહી શકશે એનામાં યાનનો પ્રકાશ ખૂબ જામશે અને એનું લક્ષ્ય મેવાભાવ તરફ વધારે મજબૂતપણે, દૃઢપણે અને માપેક્ષ અરૂપે રહેશે.

સાધ્વીઓને તૈયાર કરવાની, મધ્યમ કક્ષા માટે તૈયાર કરવાની અને સાધ્વી થોડા થવાની વિશાળ આકર્ષક યોજના નવમુગ કરશે એ કમોટિમાં જે પમાગ થાય તેને જ સાધ્વી કે અન્ય કોઈ પણ વર્ગમાં જોડાવાની પગવાનગી મળી શકશે.

મમાજસ રક્ષણ મ પ્રત્યક્ષ યાનની આવશ્યકતા, બાળપણમાં સંસ્કાર છાપની સુકરતા, વર્તમાન કાયદા અને સમાજનું દિત લક્ષ્યમાં ગંખી દીક્ષાની વચ્ચે નવમુગ મુકર કરશે અને અસાધારણ સયોગમાં વિશિષ્ટ લાભનો હેતુ તપાસણીને અગે પ્રાપ્ત થશે તે તેમાં અપવાદ કરવાનો અધિકાર એના સૂત્રધાગને કુલ સ્વાધીન રાખશે એ નિર્ણયમાં સમાજહિત અને દર્શન પ્રગતિના લક્ષ્યો જ

રાખવામાં આવશે પણ શિષ્યગોદ કે ખગભળાટના પ્રસંગોને દૂર કરવામાં આવશે

શિષ્યગોરી, ઘોડાદોડ, દીક્ષા માટે ફોસનામણુ, કોરટ-દગ્ગાર અથવા ધર્મની રજોતીના પ્રમંગો નવયુગમાં નહિ બને તેવી સુર સમાજરચના કરવાની આવડત નવયુગમાં આવશે જ્ઞાન અનુભવ અને જરૂરિયાતના અભ્યાસીને સાધુમાર્ગને અવરોધ કયાં મિત્રાય એ બાબતનો રસ્તો મતોપગરક રીતે કરતાં આવડશે માધુ અને મધ્યમ કક્ષા માટે અથવા બાગતો પ્રમંગોપાત આવશે આપણે હવે ધર્મક્ષેત્રના ખીજ પેટા વિભાગો તરફ નજર નાખીએ એ વિષય ધણો વિશાળ હોય સર્વતોઆહી છે તેથી તે પર મુદ્દામ લક્ષ્ય આપીએ

પ્રકરણ ૧૧ મું

મંદિરો અને નવયુગ

નવયુગમાં મંદિરની પવિત્રતા અત્યારે જળવાય છે અને મનાય છે તેથી પણ વધારે મનાશે. મંદિરને ધર્મના લાક્ષણિક ધ્યાન ગણવામાં આવશે. અત્યારે એક વર્ગ મંદિરને માનતો નથી તે મંદિરના બાળશ્રવણ અવલબનસ્થાન સામાન્ય શાનીના આશ્રયસ્થાન અને વિશેષ શાનીના ધ્યાનસ્થાન તરીકે જોઈ શકશે. અત્યારે જે કચનાટ તેઓમાં એક વર્ગ તરફથી ફેલાવવામાં આવે છે અને મંદિરને અગે ઝૂકન બતાવવામાં આવે છે તે દૂર થઈ જશે. જેને મંદિરે જવું હોય તે જાય, માધન તરીકે જે એની ઉપયુક્તતા જણે, માને, સ્વીકારે તે મંદિરે જાય ન જવું હોય તેને આગ્રહ કરવો નહિ, તેની ટીકા કરવી નહિ એ નિયમ સાર્વજનિક થઈ જતા મંદિરે જનાર અને સ્થાનકનાસી એવા વર્ગો રહેશે નહિ. માધનને માધન જેટલી જ અગત્ય અપાશે એટલે વૈમનસ્યનું કાગળ નાશ પામી જશે અને ધર્મને નામે જે અપશબ્દપર પરા અને વરઘોડાના હાલહવાલ થયા છે તે બધું ચર્ચ જતા એકી ભાવ વધશે. મંદિરની ભવ્યતા અને પવિત્રતા નવયુગમાં ખૂબ વધશે.

અત્યારે એ લીસમળનાં ધર્મ ગયા છે તે યિતિ દર ધર્મ જશે મદિગા કોઈ રથાને શાંતિ નહિ એ સ્થિતિ બધ ધર્મ પ્રિયતી પ્રગ્નના વિશાળ દેવો જેવી શાંતિ મદિર્માં પ્રવર્તશે. જોગી ધામધૂમ અને શાંતિ વાગ્ની પાપ ૧ બને પૂજાનો અંતર આશય મમજવામાં આવશે અને મદિરો બના દેવગદન બનશે.

મદિર માટે અનર્મળ દ્રવ્યમય કંઠવાનાં આવશે નહિ મદિર નિર્વાહ પૂત્તી આવક જોટકું દ્રવ્ય એકકુ યથા પત્રી વધાતી મર્વ આવક મદિરોદ્ધાર અને જરૂર નોષ તેનાં સ્થાનકે મદિર સ્થાપવામાં સાપનાની રીત સ્વીકારવામાં આવશે મદિરના વહીવટારો પોતાને શોક નહિ માને, પૃ નેવક માંગે.

પૂજન અને ધ્યાન

મદિરમાં સ્વચ્છતા ધટ્ટી વધારે થશે ન્દાનાના ગદાનો અવસ્થિત સુધઃ અને સમવડવાનાં થશે પૂજનમાં આડબર ક તા માદર્ધ આવશે આંગી અને અમકારો વીતરાગભારને વિરોધી નામગે પ્રતુ-સરીરને-મૂર્તિને ભગવાનના આદર્શ બનાવવાની રીતિને વધારે વધારે પ્રસાર થતો જશે વિવેક વગરની અતિ પૂજાએ જેમાં પુષ્પ ફળ આદિમાં જીવ છે કે નહિ એવી શકા ધર્મ ભય તેવો અતિરેક ઓછો થશે પુષ્પપૂજા શાસ્ત્રોક્ત પદ્ધતિએ અને વિવેકસર થશે પુષ્પને કીયામના ન થાય તે માટે ઉપયોગ થશે દૂકામાં આરથા પ્રેમ અને ભક્તિ વધશે, પશુ દરેકમાં વિવેક દેખાશે શાંતિ એટલી બધી જળવાશે કે ધ્યાન વિદ્યા કરનાર ધટાએ અમુક આસન્નિક વખતે જ વગાડવાના નિયમો રચાશે મદિરનિર્વાહની કરજ પ્રગ્નને માથે પડશે તેને તે અતિ આનંદપૂર્વક વધાવી લેશે અત્યારે શ્રુતિકટુ સ્વરે ધીની ઉજામણી થાય છે તે

આખી પ્રથા મૂળથી નાજૂદ થઈ જશે મહિર સાંતિના સ્થાન થઈ જશે અને વીતરાગ દશા કેવી હોઈ શકે એના એ શ્વતા દષ્ટિનો થઈ પડશે

પૂજન કરનારાઓને માથે તે બોળે કે ફરજ હોય એવો ખ્યાલ નહિ થાય, પણ સ્વેચ્છા ઉપર તે બાળત ઊડતાં પૂજન મહિમા વધશે અને દેખાવ કરતાં લક્ષ્યગત થશે. મહાપૂજાઓ થશે તે તેમા તાલમદ્દતા અને માનમવિદ્યાનો અભ્યાસ જોઈ શકાય તેવો અભિનવ આકાર તે લેશે પૂજન કરનારમાં ગંભીરતા ધણી આવી જશે અને મહિર એ સ્વર્ગના મોપાલ છે એવી ભાવના વધવા માથે એનું સૌનું ગૌરવ વધશે

મહિરમા ખ્યાન કેમ થાય, મુદ્રાઓ કેમ થાય, એના મૂળ કાણો અને હેતુઓ શા છે, તેના પર મહિરની આસપાસના ખુલા ભાગમા લાક્ષણિક પાઠો આપવામાં આવશે તે મંબધી સાહિત્ય ભાષણ અને પુસ્તકપ્રચાર ખૂબ વધતા જશે અને આશાતના આદિના સ્વરૂપો મૂળ મુદ્દાને અનુમરીને સુધડતા આરોગ્ય અને સ્વચ્છતાના ધોગણ ઉપર એવી સુંદર રીતે મૂકવામાં આવશે કે એ બોળ રૂપ ન લાગતાં જનતા અને માનથી-પ્રેમથી-ગૌરવથી વધાવી લેશે

તીર્થસ્થાનો

તીર્થસ્થાનોનો મહિમા વધશે, પણ તીર્થો ઝઘડાનું રૂપ નહિ લે ત્યાં જે જૈન આવે તે પૂજન કરી શકશે એણે કયા વિધિ પ્રમાણે પૂજન કરવું તે પ્રત્યેકની ઇચ્છા ઉપર ઊડવામાં આવશે અને જનતામાં પરસ્પરના તરફ માન અને સમ્યક્તાના આદર્શો એટલા વધી જશે કે એ બીજાને કચવાટ ન થાય તેમ ગસ્તાઓ કરી લેશે હિતરતા ન્યાયે વિચારમાર્ગમાં

કેહીએ તો નવયુગ મંદિરને જાકિત હિપાસનાના કેદ્ર બનાવશે, ત્યાં ધામધુમ ઝોાછી થશે બાહ્ય દેખાવ અલ્પ થશે અને દુકાનદારી બધ થશે મંદિરની પેનીને 'કારખાનુ' કહેવામાં આવે છે તે સજ્જ ખંડિ અને અર્થમાં નવયુગને આઘાત કરશે અને તેના મૂળ ઉદ્દારને અનુસરી એ કારખાનાને પ્રભુસ્થાન' બનાવશે મૂળ આશય શો છે તે શોધી કાઢી આખી મંદિરની ભાવનામાં જળરહસ્ય ઉત્ક્રાંતિ કરશે અને તેમ કરવામાં તે જૈનદર્શનના રહસ્યને આગળ કરશે સ્વચ્છતા સાદાઈ સખ્યતા અને વિવેક વધશે અને આખું વાતાવરણ વીતરાગ ભાવને પોષક દેખાશે ઉક્ત સર્વ ફેરફાર જૈન આદર્શની મૂળ આગ્નાય અનુસાર છે એમ નવયુગ માનશે અને પ્રચારકાર્ય દ્વારા, ચર્ચા દ્વારા ભાષણો દ્વારા એને અનુસરતો લોકમત એ ધરશે

પ્રકરણ ૧૨ મુ

જ્ઞાનસત્રો

ઉપાશ્રયમાં અવાગનવાગ સાધુઓ અને સાધ્વીઓ ઉતરશે એ ઉપરાંત ઉપાશ્રયમાં ઉપયોગ લાપણુગૃહ, જૈનસંસ્કૃતિના કે પ્રસ્થાન અને કેળવણીગૃહ તરીકે થશે ત્યાં અનેક વિષયો પર જોસકરી ચર્ચાઓ થશે ત્યાં નવયુગના બાળકો ધાર્મિક શિક્ષણનું યાન તદ્દન નવીન પદ્ધતિએ લેશે ત્યાંથી અનેક મૂળ તત્ત્વો, આદર્શો અને શોધખોળનાં પરિણામો જાહેર થશે ત્યાં ધર્મધ્યાન કરનારા, સામાયિક ધૌપધ કરનારાને સ્થાન મળશે, પશુ નિરૂપી, કુચલી કરનારા અને નવરા નકામાં માણસોને સ્થાન નહિ મળે નાના ઉપાશ્રયોમાં અને મોટી વિદ્યાળ જગ્યાઓમાં સ્થાનને અનુરૂપ નવયુગીન વ્યવસ્થા ગોઠવણપૂર્વક કરવામાં આવશે

ઉપાશ્રયમાં સાધુ-સાધ્વીને સાસ્ત્રના આદેશ પ્રમાણે જ રહેવા દેવામાં આવશે શેષ કાળે એક માસ અને ચાતુર્માસમાં ચાર મહિનાના કાળ મુકરર રાખવામાં આવશે અમુક વ્યક્તિ કે સહૃદ તરફ સાધુ સાધ્વીને પ્રતિબંધ થઈ જાય એવા પ્રસંગો દૂર કરવામાં આવશે અમુક ઉપાશ્રય ચોક્કસ સાધુ કે યતિનો છે એ વાત અસંભવિત જની જશે

દરેક ઉપાશ્રય સાથે નાનું મોટું પુસ્તકાલય અનિવાર્ય ગણ્યમા આવશે તેનો વહીવટ સેવાભાવી નવયુગનો જૈન વગર વેતને કરશે નાના મોટા પાયા ઉપર વાચનમૃદ્ધ ઉપાશ્રયને અંગે રાખરાખા આવશે આમની સ્થિતિ અને ઉદારતા પ્રમાણે પુસ્તકાલયનો આકાર વિવિધતા ધારણ કરશે

પુસ્તકાલયો

પુસ્તકાલયો હામ હામ ઉપાશ્રય સાથે અથવા અન્ય સ્થાને થશે એ પુસ્તકાલયોમા વિવિધ પુસ્તકોનો મંગલ કરવામા આવશે અને તેનો લાભ પુસ્તકના મંગલ અને પુનરાવર્તન માટે ચોક્કસ કરી સાવનિક કરવામા આવશે પુસ્તકમંગલમા જ્ઞાનવૃદ્ધિનું કેન્દ્ર મ મુખ્ય ગામવામા આવશે જ્ઞાનનો પ્રચાર જેમ વડારે બની આવે તેમ કરવાના પ્રયત્નો અવન્યત રીતે કરવામા આવશે પુસ્તકાલયને વિશેષ આર્થિક કરવા ખાસ પ્રયત્નો કરવામા આવશે ધર્મપ્રભાવનાનું રૂપ જ્ઞાનપ્રસારનો આગર ધારણ કરશે અત્યારે જે પ્રકારે પ્રભાવના કરવામા આવે છે તેમા આર્થિક કરવાનું તત્ત્વ નહેતું ન હોવાથી અને એકથી વધારે મનોવિકાસને પોષનાર તે બને છે આવો મહિમાય નવયુગનો થવાને પરિણામે એ પ્રકારની પ્રભાવનાઓ તદ્દન બંધ કરવામા આવશે નવયુગ એમ માનશે કે પ્રભાવનાને બ ને 'પગલાવના' થઈ મઈ છે એમા 'પર એટને આત્મ નિતિરિક્ત પગલાવનું પોષણ થાય છે અને મૂળ ઉદ્દેશને હાનિપ્રા થવાનો આકાર તેણે લીધો છે આથી પ્રભાવના બંધ થશે પણ એને બદલે જ્ઞાનપ્રમાણના અનેક સત્યો મ ડારશે નાના નાના પુસ્તકોની વહેચણી, મફત અથવા મફત જેવી નામની કિંમતે જ્ઞાન પ્રમાર કરવો તેને નવયુગ 'ધર્મપ્રભાવના' માનશે અને તેના પેટામા પુસ્તકાલયો અને વાચનમૃદ્ધોનો સમાવેશ કરવામા

આવશે ગામેગામ અને શહેરશહેર આવા જ્ઞાનસત્રો મડાય અને નભાવાય તેને માટે ખામ યોગના નવયુગ કરશે આ બામતમા તે ખૂન રસ લેશે અને જ્ઞાનપ્રમાણને ધર્મનું ખામ અગ ગણવામા આવશે

ભાષણ

ધર્મપ્રસાર માટે ભાષણોતે એક ઉપયોગી માધન ગણવામા આવશે માધુ મહાગજ જ્ઞાનનો પ્રસાર જાહેર સ્થાનોમા વ્યાખ્યાન આપીને કરશે તેઓની બોલવાની પરિતિ અને ભાષા અસુગમ હશે અને શરી તદ્દન નૂતન ગદ્યે એનો વાક્યપ્રયોગ માહિત્યની ભાષાને અનુરૂપ થશે ‘મહાવીર કહેતા હતા’ એવા વાક્ય પ્રયોગો બધ થઈ જશે ખડી ભાષામા સર્વો માલ થાય તેવી પરિતિએ ધમના હાડા ત્રિષો હિપ પ્રવચનો થશે તત્ત્વમિતવન, સૃષ્ટિક્રમ, અનાદિત્વ ક્રમનો મિદ્ધાત, નિગોદનો મિદ્ધાત નય-પ્રમાણનું જ્ઞાન, વ્રતપચ્ચખાણની વિશિષ્ટતા, દ્રવ્યપૂજન ભાવપૂજન વૈજ્ઞાનિક નજરે, ગૃહસ્થ ધર્મના આર્ગો, સુધડતા ને ધમ સાથે સમધ, વિજ્ઞાન અને ધર્મની નજરે અવાજ, પ્રમસ વીજળી, ગુપ્તભાષાંશુ ધર્મ અને ચરણનો મમ વય, જાન નતની કુચીઓ, દ્રવ્ય આરક્ષક અને ભાવ આરક્ષકના આત્મગદ્યો, સમક્ષિતનુ જ્ઞાન, મયીભે નુ રહસ્ય, ગુણસ્થાનકમારોહ, આઠ દષ્ટિઓ, પ્રથમની ચાર દષ્ટિ અને મિથ્યાત્વ, ઓધ દષ્ટિમા મગ્નિયતિ, નય-પ્રમાણ જ્ઞાનની અભિનવતા, સમગ્ર ગીનુ અવડપ, અનેકાત મત છતાં નિષ્ણયની અપેક્ષા, અનેકાતનાની મર્ચા, અનેકાત માર્ગ અને ગણિતના સત્યો, યોગનો પૂર્વકાળ, યોગમા પ્રગતિ, ધ્યાનના બેઠ, શૈવેશીકગણની વ્યાપકતા, મોક્ષમા ચેતનનુ વ્યક્તિત્વ, મમ ભાવની વિશિષ્ટતા, મંવેદ અને નિવેદના તદ્દાવત, દિમાદિમાદિનુ

વિશિષ્ટ સ્વરૂપ, કલાયોની કાર્પણતા, ઇન્દ્રિયોની ઉચ્છ્રાંખળતા, વિકલાંગતા આદિભાવો, યાનક્રિયાનો સહયોગ અનુકાનની મર્યાદા આદિ અનેક વિષયો પર પ્રવચન થશે અને તેવાર થયેલા પ્રવચનો નાની પુસ્તિકાના આકારે ખૂબ વિસ્તાર પામશે.

અને આ ભાષણ દ્વારા અને પુસ્તક પ્રચાર દ્વારા પ્રમ્ પ્રભાવનાના કાર્યમાં સાધુઓ ઉપરાંત ગૃહસ્થો પણ સારી રીતે ભાગ લેશે. પ્રત્યેક વિષય પૃથ્થા અભ્યાસ આપવા પહેલાં તેનું તત્ત્વરૂપથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવામાં આવશે. શોધખોળ મૂળમાર્ગ અને ઇતિહાસનો આશ્રય લઈ દરેક વિષયને ઝંઝાવવામાં આવશે અને નિર્મલ પ્રવચનને એના અસલ સનાતન સ્વરૂપે ચીનરવામાં ઉપલબ્ધ સાધનોનો પૂરતો ઉપયોગ કરવામાં આવશે અને કેટલાક વિસ્તરાર્થ ગયેના સાપ્રત્યિક જ્ઞાનની પુનઃપ્રાપ્તિ માટે અનેક કિશોરો અત્યંત આવડથી અને બાધી દીધેલા નિર્ણય વગર શોધકલ્પક્રિયામાં કામ લેવામાં આવશે અને તેના પરિણામો જનતા સમક્ષ પૂરતી સ્વતંત્રતાથી રજૂ કરવામાં આવશે.

ભાષણો કરનારામાં મધ્યમ કક્ષાના નવયુગના મારી રીતે ભાગ લેનારા થશે એ જોઈ અંતરમાં વેદન કરશે તેવું બોલશે એને હજી અને કેમ્પાવ સામે વાધો રહેશે અને પોતાની નિર્બળતાનો સ્વીકાર કરવામાં તે તત્પર રહેશે એ ઉપરાંત જે વાત તે નહિ સમજે તેનો સ્વીકાર કરવામાં તે કોઈ પ્રકારની હીચકપત નહિ માને.

ભાષણોને અંગે મેગેઝીન લાઉડસ્પીકર વગેરે નવયુગના સાધનોનો પૂરતો છૂટથી ઉપયોગ કરવામાં આવશે નવયુગના ઉપાશ્રયોમાં વીજળીના પંખા દાખલ થશે વાંચવામાં કે બીજી રીતે વીજળીનો પોતાને અંગે ઉપયોગ થઈ શકે કે નહિ તેની વિચારણા માટે સાધુઓ વીજળીનો અભ્યાસ કરશે તે નિર્વંચ માલુમ.

પડશે તો તેનો ઉપયોગ સ્વીકારશે આવક વીજળી અને ધીતેલના દીવા વગેરે વીજળીને પ્રમાણમાં નિર્વંધ ગણી તેને પ્રભુ હાર સુધી મૂળ ગભાગમાં પણ દાખલ કરશે અને લાપલગુહોમાં વીજળીનો ઉપયોગ પ્રકાશ અને પરન માટે નવયુગમાં થતો જોશે

જ્ઞાનભંડારો

જ્ઞાનપ્રસારને અંગે જ્ઞાનભંડારોને ખૂબ અમલ મળશે પ્રાચીન ભંડારોને વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિએ જાગવવાનો પ્રયત્ન થશે અને નવીન ભંડારોની સ્થાપના થશે એના પુસ્તકોની નોંધ નવીન રીતિએ જરૂરી વિસ્તાર સાથે રાખવામાં આવશે અને એવા નિશ્ચિત ભંડારોમાં પ્રમિદ્ધ થતા મુદ્રિત મૂળગ્રંથોનો મંત્રણ પણ સામેલ કરવામાં આવશે પુસ્તકને છોધર્ષ ન લાગે, સરહી ન લાગે, પાના એટલી જાલ નહિ અને તેનું આયુષ્ય વધે તે માટે વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિએ અભ્યાસ કરી નિર્વંધ સાધનોનો ઉપયોગ ચીવટથી કરવામાં આવશે અત્યાર સુધી અભ્યાસ તરફ જનતાની અત્પશ્ચિને કારણે, રાજ્યતંત્રની અસ્થિગતાને કારણે મને લેટલો વારસો સુમાવી બેઠા છીએ તે વાતનો શોક કરતાં અત્યાગ્ના ઉપસ્થિત સાધનો-માથી એક પણ મથનો નાશ નવયુગ થવા દેશે નહિ વારસો જાગવી રાખશે

અહીં મંદિરમાં એક વાત પ્રચુન હોવાથી કહી દેવી ઉચિત છે એમ સમજાવવામાં આવે છે કે મુસલમાનના વખતમાં અનેક ભંડારોનો રાજ્યદુર્બલ્લેખને કારણે નાશ થયો છે આ વાત સત્યથી વેગળી છે એ દુર્બલ્લેખના સમયમાં તો મંદિર-શક્તિ એટલી મજબૂત હતી કે એક પણ પ્રતિનો સર્વથા નાશ થયો નથી તે વખતના રક્ષકોએ ઠામ ઠામ પ્રતિઓ કરીને ભંડારમાં રાખી લીધી, એને માટે તાડપત્રો ભાજપત્રો ચોળ્યા અને એક

હાડાનો નાશ થવાથી અમુક પ્રતિનો મર્યાદા નાશ થયો નથી એ ટાકેના મર્યાદાના વર્ગીકરણ પ થી જણાય છે. અમુક પ્રત ચાલી ગઈ હશે પણ તેનો સર્વ સ્થાનિકથી નાશ થઈ ગયો એવો દાખલો મુશ્કેલી સમયમાં જ થયો નથી.

પુસ્તકોનો નાશ અપ અભ્યાસથી થયો છે એવા બંને અંગીએ વર્ષ એટલા ઠંડા ગયા છે કે તેમાં વિશિષ્ટ મર્યાદા ઉધાડવાની પણ કેઈએ દરકાર કરી નથી. વીમમી સદીમાં એક પ્રખ્યાત જૈન સાધુએ સમતિતર્ક વાચક માણુ ત્યારે તેમને ખમગ પડી કે ઉપાધ્યાય શ્રીમદ્ધોવિજયજીએ તે વાચી તે પર નોંધ લખી બધ ક્યું ત્યાર પછી મનો વર્ષમાં કેઈએ તે ઉધાડ્યું નથી. અભ્યાસની જગ ન હી એને પ્રતો શુદ્ધ મગધી અટકી ગઈ અને અસ્પાત્યાસીએ સમજ્યા વગર જ્યા ત્યાં હરતાન લગાવી દીધી આ હજતાનની યથા પણ ભારે જનરી છે. કહેવાની વાત એ છે કે બહારના નામ કે તા આપણા પોતાના પ્રમાણથી-એકમરીથી આપણે વધારે ગુમા યુ છે એક બીજાને પણ પ્રમંગ ભારે શરમાવનારો બ થો છે. અભિપ્રાયનેદ સાપ અથવા ઉત્તર આપવાની આવડત ન હોય તો પુસ્તકોને જગશય કંઠવાની હાય કે કથા મત મા સંક્રામાં પ્રવર્તી છે. આવો અતિક્રમ પોતાના વર્ગ તરફથી જ થવાનો બનાવ અન્ય અન્ય છે. આ તો મહાન વિષય છે પણ અહીં તેને ઇતિહાસની નજર સ્થાન મળે તેવું નથી. વાત એ છે કે નવયુગ બેદરમરીથી કે વિરોધને કારણે સર્વકાલીન મર્યાદાનો નાશ થવા નહિ દે અન્યવચિત થવનો. દગધડા વગરના લેખો તો ઘણા આત્મા જને જે પુસ્તકની બીજી આવૃત્તિ થવા ચોગ્ય ન હોય તે અથ જળવવાની જગર બાન્યે જ ગણાય. બાકી જે જળવવા સાચક પ્રાચીન કે નવીન મથ હશે તેનું મંરક્ષણ અમૂલ્ય વા મા પેઠે નવયુગ કગશે.

ધર્મજ્ઞાનપ્રસારની વ્યવસ્થા

ધર્મજ્ઞાનના પ્રસાર માટે દુકામાં નીચેની વ્યવસ્થા નવયુગ કંપની

તત્ત્વજ્ઞાનને આકર્ષક ભાષામાં વાચનમાળાના આકારમાં તૈયાર કરશે નાના બાળક માટે પાક રંગે, મધ્યમ માટે ભાષણ રંગે અને વિશેષ રૂચિવાળા માટે ખૂબ વિભાજીત ધર્મ માહિત્ય તૈયાર કરશે

કથા સાહિત્યને સાહિત્યના પાત્રો સાથે અલિનવ આકર્ષક રંગે મૂળ કથાઓનો ભાવ બતાવવા વચ્ચે બહાર લાવશે

નીતિ વિભાગ ઉપર વધારે જાગૃત્તી મૂકવામાં આવશે માર્ગાનુસારીના ગુણોથી માંડીને ભાવનાનક સુધીના ગુણોની દેશકાળાનુરૂપ આખ્યા આકર્ષક રીતે તૈયાર કરવામાં આવશે

મતનુ માહાત્મ્ય ખૂબ વધારવા માટે આખું નવીન તત્ત્વજ્ઞાન મતની પદ્ધતિ આવરવકતા અને વિશિષ્ટતા પર રચાશે

ગુણસ્થાન, દષ્ટિ, યોગ આદિ પ્રત્યેક વિષય પર વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિએ સાહિત્યકોને હાથે નૂતન પદ્ધતિએ ઉત્તેજો તૈયાર થશે

આત્માનુ અસ્તિત્વ, પરબત્વ, કર્મ, મોક્ષ આદિ સાંપ્રદાયિક વિષયો વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિએ લખાશે દર્શન અને જ્ઞાનને અંગે મોટા મોટા નિબંધો તૈયાર થશે અને મર્યાદાને ઓળંગી શકે મનાતન સ્થાન પર અતિ બાગિકારથી મૂકવામાં આવશે

નીતિ (Ethics), આત્મશાસ્ત્ર (metaphysics) અને તત્ત્વજ્ઞાન (philosophy) અને દિશાએ ખૂબ જળકાવવામાં આવશે તે સોંકો મમજી શકે તેવી માદો ભાષામાં અનેક આકારમાં પ્રકટ થશે નવયુગ જ્ઞાનયુગ થશે અને મવ શક્તિ, આવડત અને તકનીકો ઉપયોગ જ્ઞાનના પ્રકાશ માટે થશે

એમા મામાનિક સ્વાસ્થ્ય વધે તે દષ્ટિએ અનેક ચર્ચાઓ જનમશે પ્રશ્નો ઉઠશે, મતભેદ પડશે, પણ તે ક્યેશ કે વિરોધ કરાવનાર નહિ થાય પણ સત્યસોધનને માટે ચશે જનતા મૂળમાર્ગ તરફ વધશે મૂળ પુસ્તકો વાચશે અને અસલ સાહિત્ય જે નજરે નેવાયુ હશે તે પર અનેક પ્રકારે પ્રકાશ પાડશે

જ્ઞાનપ્રકાશ માટે પુસ્તકો, પુસ્તિકાઓ ઉપરાત જાવણો પણ ધણા થગ અને તે આર્થિક નીવડશે

કયાનુયોગના પ્રમાર માટે રસભરી કથાઓ મંગીત સાથે અર્થ અને આશય સમજાવવાની પદ્ધતિએ જાહેર મેળાવાઓમા કરનારા તૈયાર થશે અને તે માટે રચનાઓ, કવિતા અને ગદ્યનું સંમિશ્રણ કરી નવીન સાહિત્ય પદ્ધતિસર જીજુ કરવામા આવશે

બાળપણથી ધર્મના મંત્રજોડ પડે તેવું રસભરપૂર બાળસાહિત્ય આસ તૈયાર કરવામા આવશે અને તેમા એકદેશીયતા ન આવી જાય રાષ્ટ્રીય ભાવના વિસ્તૃત થાય અને વિશ્વબ્રહ્મત્વ વધે એવી યોજના કરવામા આવશે

ધાર્મિક જ્ઞાનપ્રસાર માટે આ ઉપરાત બીજા અનેક યોજનાઓ કરવામા આનશે વીતમનના સદેશ ઘેર ઘેર પહોંચતા કરવામા આવશે

પ્રકરણ ૧૩ મું

સંગઠન

ધર્મના વિષયના પ્રકરણ નીચે સંગઠનની યોજના નવયુગ કેવી રીતે કરશે તે વિચારવાનું સહજ પ્રાપ્ત થાય છે. અત્યાર સુધી અક્રિયાત્મક વાત થઈ, હવે ધર્મને અને સમાજને કેવો સબલ રહેશે તે આ શિર્ષક નીચે વિચારવાનું પ્રાપ્ત થાય છે.

સવધી અમલનો પ્રશ્ન દિગ્ગજર, શ્વેતાંબર, સ્થાનકવાસી, ફીરકાઓ વચ્ચેના મહકાર-સંગઠનનો છે. દિગ્ગજરો અને શ્વેતાંબરો વચ્ચે હજાર વર્ષથી પણ વધારે વખતથી વિરોધ ચાલે છે અને સ્થાનકવાસી અને મૂર્તિપૂજક શ્વેતાંબરો વચ્ચે બસે વર્ષથી વિરોધ ચાલે છે. જોમા અગવડ કરનારું તત્ત્વ અસ્પર્શના ભાવનાના અભાવનું છે. કવેશ, કડવાશ અને અવ્યવસ્થિત ટીકા એટલી અંજત રૂપ ધર્મ લે છે કે વર્ષોથી સત્ય શોધન માટે મોઢાંએ દગ્ગાર કરી નથી કે સર્વને મળતા મુદ્દા ઉપર એકત્ર કરી એક વ્યાસપીઠ (પ્લેટફોર્મ) પર લાવવાનો સબળ પ્રયત્ન પણ મોઢાંએ કર્યો નથી. દુર્ભાગ્યે જો મંબલમા ન્યાયી ઐક્યના ઉપદેશની આશા રખાય ત્યાંથી ભય કર આક્રમણો ધર્મને નામે થતા આગ્યા છે. આથી

અંતર દહાડેદિવમે વધતુ જ મયુ છે અને ધાર્મિક લાગણીએ
 અનન્ય ૩૫ લીધું છે એક જ પિતાના પુત્રા છીએ એક જ
 શાસનના સેનક છીએ એ જ મહાન વૃક્ષની ડાળીઓ છીએ —
 એવો ખ્યાલ જ થયો નથી અને ઝઘડાઓએ નવા નવા આકાર
 એટલા ધાગણુ મ્યાં છે કે એ ઝઘડામાં આપણે ભુગના ભુગ કાળી
 નાખ્યા છે અને તેને લઈને ખાસ મહત્ત્વનું કાર્ય આપણે કરી
 શક્યા નથી એ ખાસ મહત્ત્વનું કાર્ય જૈન મખ્યામગ વધાગનાનું
 છે તે મુદ્દા પર તરતમા આવશ્યુ ઝઘડાનું મૂળ જોઈએ તો જરા
 પણ તત્ત્વ વગરનું છે કોઈ પણ ક્ષીકા વચ્ચે તત્ત્વનો ઝઘડો
 નથી જીવ જગત કર્તૃત્વ મોક્ષ કર્મ નયનિષ્લેષ આદિ કોઈ પણ
 મહત્ત્વની બાબતમા વધી કે મતભેદ નથી

ત્યારે આ સર્વ કયા કાગળે ચાલ્યુ ? જન હમવા જેવુ લાગે
 તેવી વાત છે પણ તદ્દન સત્ય છે અને તે એ છે કે તકાવતના
 મુદ્દા તદ્દન સાદા, સાધનધર્મોને અજેના અને વસ્તુત દેવત વગરના
 છે દિગબર શ્રવેતામગની માન્યતા પર અગાઉ લખાઈ મયુ છે
 કેવળાને ભુક્તિ કે આને ભુક્તિ એમા કોઈ મુદ્દો નથી અને આ
 કાળમા આ ક્ષેત્રમા કોઈને કેવળરાન થવાનું નથી અહીંથી ઓ
 કે પુરુષ કોઈ મોક્ષ જનાર નથી ત્યારે ઝઘડા મેના ? મૂર્તિ પર
 આખૂનથુ ચડાવવા કે નહિ મૂર્તિ ને એની બનાવટમા હોય તે
 ઉપરાંત ચત્તુ ટીલા લગાડવા કે નહિ આ મતભેદ શ્રવેતાનર-
 દિગબરોનો એક મોટા કેમમા એક વિજ્ઞાન બેરિસ્ટર પાસે આ
 તકાવતો વિજયથી સ્પષ્ટ કર્યા તે વખતે તે હસી પડ્યા ત્યારે જૈન
 કેમ કેટલી સરમાવનારી સ્થિતિએ ઉતરી પડી હતી એ ખ્યાલથી
 નીચુ જેવુ પડ્યુ હતું બીજા થો । તકાવતો ■ તે મુદ્દાના નથી
 ઉપલબ્ધિયા છે અને ચાત પતાવટને આધીન થઈ જાય તેવા છે
 અને પતાવટ એ માન્યતાના વિષયમા ન ચાસે એમ ધારવામા

આવે તો બન્ને વર્ગ પોતપોતાની માન્યતામાં કામગીરી છે તો તેમાં પણ સગરન કઠવામાં વાધો આવે તેમ નથી

વાત એટલે સુધી છે કે તત્ત્વના પ્રથમ અને મિદાતો મામાં ય છે અને બન્ને ખસીને મા ય છે દિગ્બળના પ્રથમ ઉપર શ્વેતાબજી વિદ્વાનોએ ટીકાઓ રચી છે અને એકબીજાના પ્રથમના આધાર લીધા છે શ્રી ઉમાસ્વામિ વાચકના 'તત્ત્વાર્થ-ધિગમ' સૂત્રને બંને વર્ગ માન્ય કરે છે એ આચાર્ય દિગ્બજ દત્તા કે શ્વેતાબજી હતા તે બાગગડમાં આપણે નહિ ઉતરીએ, પણ એમાંથી એક ગ્રંથ તાન્ત્રીએ કે તત્ત્વની જામતમાં બન્ને વચ્ચે મુદ્દાનો એક પણ તફાવત નથી આખા તત્ત્વાર્થમાં નમ પરીપદ કહેવાય કે અચેતક પરીપદ પરીપદ કહેવાય એ મિત્રાય એક પણ મુદ્દાનો તફાવત જોવામાં આવતો નથી ત્યારે ક્ષમ્ય શેના? અને કોણે અતરો વધાર્યા જ કર્યા છે? અને જૈન જોવી મમળુ મમે એ રિપને અત્યાગ સુધી કેમ પોણ્ય છે? આ પ્રશ્નો નવયુગને માટે સ્વાભાવિક છે

ગ્યાનકવાસી અને મૂર્તિપૂજક શ્વેતાબજી વચ્ચે તો માત્ર મૂર્તિપૂજની તકરાર છે એ સાધનધર્મને અનેનો ઉધાડો પ્રશ્ન છે, તત્ત્વને ને એ પ્રશ્નને લેવાનો નથી છતાં અજાણતી ભાષામાં અરસપરસ ટીકાઓ થઈ છે, પુસ્તકો લખાયા છે અને મૂંઝવણના મુખમાં ન શોભે તેવાં કવિતો એકબીજાને ઉતારી પાડવા લખાયા છે અને જગવાયા છે આ તફાવત—અતઃ તો માત્ર પ્રેમ દ્વારા તત્ત્વ જીતી સદાય તેમ છે ખરી રીતે દ્વેષોત્પાદ-ભાષા વાપરી વિનં વધારવામાં સમય, શુદ્ધિ અને માધનનો દુરુપયોગ કઠવામાં આવ્યો છે અને જામેશામ પ્રેમના ઉમગીકને બદલે એના પમનટ પાથર્પા છે,

આ મોટા તકાવતોમાં કાર્મ દમ નથી નવયુગ એક જ મળી
 એનો સપાટાખંધ નિકાલ કરી નાખ્યો દિગ્ગજ ભાર્મિયો પોતાના
 મદિરોમાં સાદાર્મ વધારે રાખશે શ્વેતાબરો એ સાદાર્મિયું આણુવણ
 અનુકરણ કરશે અને નવયુગમાં પરસ્પર એકબીજાના મદિરોમાં
 છૂટથી જશે અને ભક્તિમાં ભાગ લેશે ભગવાનની ભક્તિ ગમે તે
 પ્રકારે કરવામાં આવશે તે જોઈ પ્રકારને કારણે દેષ બધ ધર્મ જશે
 અને કાર્મ તીર્થોમાં અમાનુષી દેખાવો, ચક્ર ઉતારવા ચળવવાના
 થાય છે એ સર્વ પ્રબળ અટકી જશે એક વખત પ્રેમ અને
 વિશ્વામ ઉત્પન્ન થયો એટલે મર્વ ગૂચવણના રમતા નીકળશે અને
 એવા રસ્તાઓ કા/વાની આવડત નવયુગમાં આવશે આ બંને
 ફીરકાઓ વચ્ચે પ્રેમ થશે અને મંત્રકન ધર્મ શ્રી વીરના સંદેશા
 જગતભરમાં પહોંચાડવા બ ને ફીરકાઓ હાથોહાથ મીનાવશે તેમને
 ભાગશે કે આપણે ખૂબ નકામાં લજા નિરર્થક શક્તિ વાપરી અને
 ધન, ભુદિ અને તકનો દુરુપયોગ કયો એનો જ સદુપયોગ કરીને
 બ નેનું સાધ્ય સાધશે આ કાર્ય પહેલી તકે થશે અને તેમાં
 આડે આવનાર ઉપદેશક પડિત વર્ગની હિન્દી સમાજની ઉપેક્ષા
 કરવામાં નવયુગ ધર્મ માનશે વીતરણ ભાવની વાનગી માનશે
 અને કૌભાંડનું ઉદ્ઘાટન હાર માનશે

મૂર્તિપૂજક અને સ્થાનકવાસીનો તકાવત તો પ્રેમ,
 આદર અને વિવેકની પાસે બહુ અલ્પ પ્રયાસે પતી જશે નવયુગ
 દરેકને ઇચ્છાનુસાર મૂર્તિપૂજા કરવા ન કરવાની છૂટ આપશે અને
 આમલ દૂર થયો એટલે રસ્તો સરળ દેખાય છે

આ ત્રણે ફીરકાઓના પૂજ્ય પુરુષ એક જ છે આ ફીરકાનો
 ઇતિહાસ એક જ છે યાનની મહત્તા સર્વ સ્વીકારે છે કથાનું
 ત્યાગ્યપણું સર્વ માને છે અને સેકડો બાજતોમાં હજારો

બાબતોમા એક જ ભાતની માન્યતાવાળા છે એક મુદ્દા ઉપર મતભેદ થયો તેથી બાપે માર્યા જેવા વૈતની ઉત્પત્તિ કેમ થઈ હશે અને તેને કઈ સમજણથી પોષણ મળ્યું હશે તે વાત પણ નવયુગના આજમા નહિ આવે અને આ મંગલ નવયુગ પહેલી તકે કરશે એમ કરવામા તેમને અડચણ પડશે તે દૂર કરવાની આવડત, ધીરજ અને શક્તિ નવયુગ પોતાના યોગપ્રકાશથી સુવ્યવસ્થિત રીતે પ્રાપ્ત કરશે પરિણામે ગામેગામના મ્યાનકવાસી મૂર્તિપૂજકના ભવાડા અને સ્વેતાબર કિમ્બરના પ્રિવિકાઉન્સિલ મુખીના ફજેતા અટકી જશે અને જનતાને એક બાપના દીકરાઓ લડે તેનું નાટક જોવાનું બધ થશે.

આ ઝઘડા બધ થયા પછી નવયુગે કરવાનું કાર્ય આગળ વિચારવાનું છે, પણ તે પહેલા અદર અદરના ગમ્મના અને પેટા મચ્છોના ઝઘડાનું મંગલન અથવા તો ઝઘડાનો નિકાલ કેવી રીતે થશે તે જગ જોઈ જઈએ નવયુગ એ ઝઘડાઓને તપાસી દસશે એને એમ થશે કે આવી સામાન્ય બાબતોમા વીર્યવ્યય શા માટે કરવામા આવ્યો હશે? એ ઝઘડાનો ઇતિહાસ તપાસી એનો સમન્વય કરશે અને તે કેવી રીતે કરશે તેની રૂપરેખા શરૂઆતમા વિગતવાર બતાવી છે એ દરેકને પોતાની માન્યતા પ્રમાણે વતવા છૂટ આપશે તમે વાર્ષિક પ્રતિક્રમણ કરી વૈરવિરોધ સમાવો એ મુદ્દો છે, પણ ચોથે કરો કે પાચમે કરો એમા કાર્ષ મુદ્દો નથી, એ ઝઘડામા કાર્ષ વિચારવા જેવું પણ નથી એવી જ રીતે ચાર થોઈ બોલવાથી કે ત્રણ જ બોલાવાથી મોક્ષ નજીક કે દૂર થઈ ગય છે એમ માનવાની નવયુગ જોગસારથી ના પાડશે આ પ્રમાણે નાના મોટા પ્રત્યેક મતફેર માટે સમજવું.

એ સર્વ વિરોધો ક્રિયાવાદના છે, સાધનધર્મના છે અને વિશાળ પીતરાય દષ્ટિએ અકર્તવ્ય છે, આવો અભિપ્રાય શુદ્ધિશાળી

નવયુગનો ચરો અસ્પર્શ્ય વર્ણો સુધી લગ્યા અને સમિતો દુરપયોગ કર્યો તે માટે અતરવેદનાથી પરસ્પર ક્ષમાપન કર્યો અને પ્રત્યેકને ક્રિયામાર્ગને અંગે તેની માન્યતા પ્રમાણે વર્તવાની છૂટ આપી એ-એવારે પાણી પીશે, એક મૂળ પુરુષના નામનો જપ જ્વનિ કરશે અને એક ન્યામપીઠ પર બેસી શાંતિ અને અદ્ધિમાના, તપ અને મંચમના, અમણુ દશાના અને ગ્રાહ દશાના મંદેશાઓ જગતને પહોંચાડી શિવમસ્તુ મર્વ જગત પરહિનનિરતા ભવતુ ભૂત-ગણા દોશ પ્રયાતુ નાશ મર્વન મુખીભવતુ લોકા' એ સૂત્રનો સાક્ષાત્ કરાવવા મૈત્રી, પ્રમો કરુણા અને માધ્યમ્યનુ જગતને પાન કરાવે

સંગઠનના પરિણામ

(૧) આખી જૈન કોમનુ અં ૭ અ ૨ મંગદન કરી પછી નવયુગ બેગી નહિ રહે એ મંગદનને મજબૂત કરવા એક નિયમાવધિ ઘડ્યો પ્રત્યેક પોતપોતાના ફીરજને આધીન હું અથવા અગરપગસ ગમે ત્યાં જાય તે તેની જુદી પર રાખવામા આવશે નિયમાવધિમા શિસ્ત માટે વ્યવસ્થા ગખવામા આવશે ભવિષ્યમા શક્ય લાગતા વેમનસ્યોના પ્રમંગો માટે અમમચેતી વાપરી વ્યવસ્થા કરવામા આવશે ખામ મતભેદના પ્રમંગોમા લવાદીનો ઉપયોગ કરવાનું દરાવવામા આવશે અને આખી યોજના વ્યવહારુ અને વ્યવસ્થિત ગોઠવવામા આવશે મંગદન કાયમ રહે તે માટે પૂગતી ચીજ અને સધર્મણુના શકર પ્રમંગોના નિવારણ માટે ખૂબ જુદીવ્યય કરવામા આવશે લઘ્યનો ગ્રેમ દિવસાનુદિવમ વધતો જશે અને ભૂતકાળમાં કરકામથી કેટલું નુકસાન થયું છે તેના દાખનાઓ સામે રહેવાથી અનિષ્ટ પ્રમંગો કાલ્ય આવી પડશે તો વાતસલ્યભાવે બધુભાવે, સમાજદિતની નજરે તેનો પ્રતિકાર કરવામા આવશે આવી રીતે ફીરકાઓ અને ગચ્છો વચ્ચેના સંગઠનને વધી ન આવે અને કોઈ

ખટપટ કરનારા તેમાં ફાવી જાય તેવું ન થાય તેની આગાહી કરવાનું કાર્ય એ મંગલનું પ્રથમ પરિણામ એટલે કે સંગઠન કાર્યમ રહેવાના આગાહીની શોધ અને તેને અદ્યક્ષ કરવાની તીવ્ર પ્રયત્ન એ તેને પ્રથમ કન્વામાં ખાસ મહત્વપૂર્ણ થશે મંગલનું ધર્મનો પ્રાણ છે એમ મણુવામાં આપશે અને તેની પવિત્રતા સાવત્રિય ધર્મ જાય તેમ વ્યવસ્થા કરવામાં આવશે

(૨) મંગલનું ત્રીજું પરિણામ જૈનેત્વને જૈન બનાવવાનું થશે તે વિષય વધારે વિસ્તારવાળો હોઈ નીચે સુદા સિદ્ધિ નીચે ચર્ચા છે એ વિષયને ધણી મહત્તા આપવામાં આવશે

મધ્યજનનો ઉપયોગ

(૩) મંગલનું ત્રીજું પરિણામ મંદમજને કાર્યમ કરવાનું થશે મંદમજ માત્ર ધાર્મિક બાબતને અંગે જ ઉપયુક્ત થશે ધર્મક્ષેત્રમાં સત્કર્મપદ્ધતિ ધર્મ મર્મ જન તરફ બુદ્ધિવાદ વગેરે તેવી મેળના થશે, પણ તેમ કન્વામાં જાતીય ભાવના વધે અથવા ગણીય ભાવનાને વિરોધ થાય તેવું એક પણ પત્રનું કન્વામાં નહિ આવે વાત એ છે કે ધર્મનો વિષય જ તદ્દન અનગ કરી દેવામાં આવશે એમાં તત્ત્વજ્ઞાન અને મનુષ્યોના આત્મ જીવનના પ્રશ્નો એવી રીતે સુધાર્થ જરો કે એને ગણપત્ર માથે મંદમજ થવાનો પ્રયત્ન જ નહિ આવે નવમુખ પોતાના શુદ્ધિમા અને જાનગતિનો ઉપયોગ એવી રીતે કરશે કે એ દેખીતી અશુદ્ધ વાગતી બાબત સિદ્ધ કરવા હાથ બીડશે અને તે પ્રયત્નમાં તે મમાજના મહકારથી મહત્તમ ફતેહ મેળવી શકશે

મંગલનનો ઉપયોગ કોઈને કચ્છવા માટે નહિ થાય, પણ ધાર્મિક પ્રગતિ એના વિશાળ અર્થમાં મિદ્ધ કરવા મનત પ્રયત્ન અનેક દિશાએ ચાલુ થઈ જશે

બાળક આવશે તો નીચે નોટમાં તથાવત ગૃહમંથને થોડા બાળકો
બતાવવામાં આવશે. દાખલા તરીકે દેવનોકની વાત ચાલતી હતી
લેખક સ્વેતાંગર હશે તો હિપ્પો બાગ લોહનું વર્ણન કરશે ત્યાં
નીચે નોટમાં લખશે કે દિગ્ગજ બંધુઓ સોળ દેવોએ માને છે
ગુણવત શિક્ષાવતની ચાલ લખશે તો કહેશે કે સ્વેતાંગર જેને ગુણ
વત કહે તેને દિગ્ગજ વિદ્વાનો શિક્ષાવત કહુ છું અને સ્વેતાંગર
જેને શિક્ષાવત કહે છે તેને દિગ્ગજ બંધુઓ ગુણવત કહે છે. મતે
એકના એક જ છ માત્ર ૭ માત્ર આદના સમુચ્ચયને એક અમુ
અપેક્ષાએ ગુણવત કહે છે બીજા તે જ મતોને શિક્ષાવતો કહે છે
એ જ પ્રમાણે નવ દશ અગિયાર અને બારમાં મત માટે સમજાવું
આ પદ્ધતિએ કામ લેવામાં આવશે પૂર્વકાગનું સર્વ સાહિત્ય
જગવાગે અને પરસ્પરનો પ્રેમ વધતો જશે.

દેવના નિદામ થો પ રથર કીરમને અંગે લખાયલા છે અને
ગમ્મોને અંગે તથા નાની મોટી માન્યતાને અંગે લખાય છે તેમ
શિષ્ટ રીતી પણ જગવાણી નથી એવા પ્રથો કેઈ ઇપાવશે
પ્રસારશે નહિ એટલે સ્વયં તેનો નાશ થઈ જશે.

પ્રકરણ ૧૪ મુ

જૈન મધ્યાખ્યાન

મગદન ગણની માથે શુદ્ધિ શબ્દ ગૂંથાઈ ગયો છે નવયુગ 'શુદ્ધિ' શબ્દ નહિ વાપરે એ શબ્દ વાપડો થઈ જવાને કારણે અને ખીજા અનેક કારણોને લઈને એ શબ્દનો ઉપયોગ નહિ થાય એ વલવાવરનો શબ્દ પણ વાપરજો નહિ એ કદાચ 'ધર્માન્તર' શબ્દ વાપરશે, પણ આપણે તો મગદનના પગિણામ તરીકે જૈન મધ્યાખ્યાનનો જ વિચાર કરશું.

મગદનના વિચાર દ્વારા નવયુગ પ્રથમ જૈનોની અદ્ય અદ્ય ઐક્ય કવવાની વાત કરશે એ ગમ્મના બેદોને લાગી નાખશે, મધાડાના બેદો તોડીને ફેટી દેશે અને ઉપર વર્ણવેલી રીતે મનાતન જૈનત્વનો પ્રમાર કરશે સિસ્ત ખાતર અમુક મુરુના એના કે વર્ગ પડશે પણ અંદર અંદર સહચાર, મેળ અને પ્રેમ અમાધારણ વધશે એટલે આતરો તૂટી જશે ત્યાં ખાદ્ય દીરકા દીરકા વચ્ચેની એકતા સાધશે અહીં દિગ્બરો કે શ્વેતાંબરો પોતાની માન્યતા પ્રમાણે ક્રિયા-માન્યતા કરે એવી છૂટ ગહેશે, પણ આપણે મર્ત મહાતીર પિતાના ધુરો છીએ અને ભગવાનના

સમવમરણુમા વૈ વિરોધ ન હોય તે ન્યાયે મર્ત વિરોધ ટળી જશે અને કોઈ અવાદનુ કારણ રહેશે તો તેનો અદ્ય અન્ય પ્રેમભરી અર્થોથી નિકાલ લાવશે અને ખાસ જરૂર જણાશે ત્યાં હેરડે લવાદીથી નિઘન લાવશે કોઈ દગ્ગાર મર્ત બધ યર્ષ જશે

સ્થાનકવાસી ભાઈએમા જેને કાવે તે મદિરે જાય ન મરણુમા આવે તે આત્મમાધન કરે એમા પરસ્પર પ્રેમ એાછો ન થાય એવી તર્ક મિતવના કરવામા આવશે

આ અદ્ય અદ્યની એમતા થતા એક વ્યાસપીઠ પર સર્વ જૈનો આવશે ત્યાં મર્તથી પહેનું ધ્યાન મંખ્યામગ ઉપર જશે તેઓને એમ લાગશે કે હિંદા મે કડો વર્ષથી આપણે અનર અંદર લડી પ મપરનો હાસ કર્યો છે ગ્લપ્રભમરિએ લાખો ક્ષત્રિયોને જૈન મનાયા અને હેમચક્રાચાર્યે અનેક ક્ષાત્રિયોને ભોજક-પૂજક બનાવ્યા ત્યાર પછી મોટા પાયા ઉપર જૈન ધર્મનો પ્રેમથી સ્વીકાર કમવવાનાં પમના પદ્ધતિમગ લેવાયાં નથી એમ તેમને લાગશે છતિકામની આગસીમાં તેમને દેખાશે કે કુમારપાળથી શ્રી હીરવિજયસરિ સુધી જે જૈન કોમની મણના એાખમા એાછી બે કરોડની હતી તેની મંખ્યા બાર લાખ આસપાસ આવી પડી અને પ્રત્યેક ગણતરીમા હિંદની વસ્તી વધતી જાય છે ત્યારે આપણે વીમ લાખથી ધમીને ૪૦ વર્ષમા બાર લાખે આવી પહોંચ્યા તેનું કારણ શું?

આ ભડકામણા આંડા જ સમકેન કરવામાં મહાયજૂત થશે પણ પછી જે વિચારણા થશે તે ખામ અગત્યની ■ જૈનોને માટે એ મરણુજીવનનો પ્રશ્ન છે અને એના વ્યવસ્થિત નિકાલમા એના દીર્ઘદષ્ટિપણનું મૂલ્ય છે

સુખ્યા ઘટનાના ગરણો

પ્રથમ મધ્યા ઘટવાનાં કારણો તપાસજે ત્યાં નીચેના
કારણો નવયુગની નજરમા મુખ્ય લાગશે

મગરનનો અભાવ

લમ મધ્યાના પ્રશ્નો નિર્ણય કરવાની મિનઆવડત

એકતા ખીનવાને બંને પ્રતિસ્પર્ધાતનો ખ્યાલ

વલુળના કેદ્ર ચવાની પ્રત્યેકની લાસના

નિગાગ પ્રશ્ન વિચારવાને, જીવવાને, હોંકવાને જોઈએ તેટલી

વિચારશક્તિ, હાસ્યવદ અને દીર્ઘચિંતાનો અભાવ

આ પ્રશ્નની વિચારણામા પ્રાચીનો તરફ ગૌરવ નહિ જળવાય,
અને તેઓ (નવયુગ) ખુધી રીતે કહેશે કે જે પ્રાચીનોએ વાગ્યો
શુભાચો છે અથવા સંતો શુભાવવાની અળી પર મૂકી દીધો છે
તેને જે પ્રકારનું ધર્મ તેટલું જ અને તે પ્રકારનું જ મ માન અપાય
આદર અ રની લડનમા પચી નહેવા પૂર્વજોને કામ કે ધર્મનું
નિમત્તાન થઈ જાય તેની કેંદી પ વા હતી। આવા આવા
વિચારો તે બતાવે

દાખલાદલીલ

તેઓ દાખલાવી નથી બતાવે કે અમલવાદ અને આશ્ચર્ય
વચ્ચે ૨૫૦૦ થી વધારે પાગીલરો જન હતા ૪૦ વર્ષમા હવે તે
ધીને હજાર જે હજાર આસપાસ આવી ગયા છે તેનું કાગ્ય
મમાજે કોઈ દિવસ વિચાર્યું હતું ? તપાસ કર્યો તો જણાશે કે
દોઢસાદીકરીના વેવિશાગ લમ ક્યા કરવા તેની અગવડે ધણાં ધરો
જન મગી ગયા આની વાત કર્યો ત્યારે પ્રાચીનો કહેશે કે
તો તેઓની આત્મા-ત્રદા પાડી નહિ જ્યાં તરવચાન લગાડવાનું
હોય ત્યાં ન લગાડે, પણ વ્યવહારનાં કૂટ પ્રયોગમા તેનો દુરપયોગ

ચાય તે પ્રકારનું કુ-યુક્તિશાસ્ત્ર જૈનોમાં એટલું આવે છે કે તમે પદ્ધતિસર દનીલ કરી સંકો જ નહિ એક વર્ગ તો લાટડી લઈને બેઠો જ છે કે નવયુગ જે બોલે તે ગર્વ ખગળ, માટે વળ્યું, માટે અમર્તાવ્ય એ દલીલની કિંમત નહિ કરે, પણ બોલનાર કોણ છે તે ઉપર જ ફેસો કચે નવયુગ આ વર્ગને બેસાડી દેશે એ કહેશે કે સસારમાં રહેનારને તો ધર્મ અર્થ અને કામ ત્રણે સાધવાના છે તેથી તમારે લાભ અને ભોજનના પ્રશ્નો નિબાળ કવો જ પડશે

શ્રીમાન હેમચંદ્રાચાર્યની જ મજૂમિ ધધુકામાં સેકડો મોડ જૈન હતો એમણે અનેક પ્રતિજ્ઞા કગવ્યાના શિવાયેબો મોજુદ છે આખી કામ જૈન મગી મર્ષ તેનો યશ (?) મંધવ્યવચ્ચા કરનારને ધ)

આખી કપોળ કામ જૈન હતી એમ આજે કોઈને કહેવામાં આવે તો માનશે પણ નહિ છતાં તે ઐતિહાસિક મલ છે એ કેમ થયું ?

પોરવાડ દશા અને વીસા કુલ જૈન હતા, આજે તેનો બાર આની ભાગ જૈન મટી ગયો કારણે વિચારવાની, તપાસવાની કે તે પર કમિશન બેસાડવાની કુરમ મળી છે ?

અને વ્યવસ્થા (?) તો એટલી હદ સુધી કરી છે કે લાડના શ્રીમાળાને જૈનધર્મ પાળતાં સેકડો વર્ષ થયા, છતાં એક કલિપત કિવદન્તીને આધારે તેમની સાથે ભોજન વ્યવહાર નહિ, તેમને નવકારશીમાં નોતરું નહિ, તેમની વ્યવસ્થિત દલીલને સમ્યતા ભરેલો જ્ઞાન પણ નહિ તેમણે ગમે તેટલા મદિરા સ્થાપન કર્યા હોય પ્રતિજ્ઞાઓ કરી હોય પણ પ્રાચીનોની ગણતરીમાં તે જૈન નહિ

કચ્છી દશા ઝોરાવાળ માથેનું નર્તન તો નવયુગને ભારે અસહ્ય લાગશે તેઓ અનેક મદિરો બાંધે, સેડો વર્ષથી જૈન ધર્મ પાળે અને અનેક ક્રિયા અનુષ્ઠાન કરે છતાં તેમને નવકાન્દીમાં નોતરુ તો નહિ, પણ તેઓ જમણુ આપે તેનો સ્વીકાર કરવાની પણ ના!

પ્રાચીનોએ સેકડો લાવસાગ ડુબોને હીન માની અનગ જમાણા, તેમણે પાયા અને નીમા વાણિયા પૂગ જૈન હોવા છતાં તેમની દરકાર કરી નહિ, લુહાણા ધાયા માયા જૈન હોવા છતાં તેમને પકિતમા જમાણા નહિ

આવી તો અનેક કર્મકથાઓ છે આવી વ્યવસ્થા થઈ હોય ત્યાં મોટા ભાગ જૈન મટી અર્જન થઈ જાય આખી ગામોની કોમોને ગુમાવી બેમાય તેમા જગ પણ નવાઈ જેવું નથી જાણે જૈનને ૫ લવ સાથે જ મંબધ હોય અને આ ભવમા તો નેણે જૈન થવું હોય કે ગહેવું હોય તો સમની કે ભોજન-વ્યવહારની વાત પણ વિચારવી ન ધટે એવી નિર્વેદ દૃષ્ટિની વાત કગતા વ્યવહારુ જૈનો તદ્દન અ-અવહારુ બની ગયા, અને બાપની પૂછ જાળવતા ન આવડી એટલે વાગમો કિત્તરોત્તર ગુમાવતા ગયા એવો ફેમલો તેમને માટે નવયુગ આપશે નવયુગને લાગને કે આવા વિચિત્ર સંયોગોમા મોટી મખ્યા જૈન મટી જાય તેમા નવાઈ જેવું કાંઈ નથી નવાઈ તો આના વિપરીત સંયોગો અને અંત અંતરની કાપાકાપી હોવા છતાં બાર લાખ જૈનો છટાછવાયા પણ મહી ગયા છે એ જ છે! કાણકે જે રીતે શાસન ચાલુ છે તે રીતે તો એટલી મખ્યા પણ રહેવી ન ધટે એવી નિર્ધારક રીતે આખી દુર્વ્યવસ્થા ક વામા આવી છે એના અંત અંતરના અર્થ વગરના ઝઘડા જોવા હોય કે એના સધના મેળાવડા જોવા હોય તો એ કોમ કેટલી નીચી હશે કિતરી ગઈ છે એનો જરા ખ્યાલ આવે

આ મવ બામતનો ઉપાય નવયુગ પૂર્ણ મજબૂતીથી કરજે, પ્રાચીનોને ખગલગારી નાખે તેના પાઠ પાયા ઉપર કામ લેશે અને તેને મને કેવા ધોરણે કામ લેશે તે આ ઉપેક્ષા સ્પષ્ટ કરવાનું અહીં મપ્રયોજન રાખ ચાલે ॥

નવયુગ પ્રાચીનોને શું કહેશે ?

નવયુગ પ્રાચીનોને ખુલા સંજોગો હશે કે વ્યવહાર ચનાવવા માટે તમારે મમસ્ત જૈન શાસ્ત્ર વર્ગ માટે જરૂરી નિયમો કરી આપવાની આવશ્યકતા હતી તમે માત્ર એમ જ મમન્યા લાગો છો કે જૈન યથો એટલે એણે લમ્પાદિ વ્યવહારની વરકાર જ કરવી ન જોઈએ એ ઉગ્રી કહાની રાતને તમે સામાન્ય ચાલુ વ્યવહાર સાથે જોડી નાખી તમે આ નિયમ ન ધડામાં મનુષ્ય સ્વભાવનો અભ્યાસ ન કરવાનું સિદ્ધાંત બનાવ્યું

ખીનુ તમે એક મુદ્દાની વાત વીસરી ગયા જૈન એ બધું મમાજ છે જે કોઈ સમ્યક્ત્વને સ્વીકારે તે તે અવધર્મા બધું તેનું વ્યાવહારિક વાત્સલ્ય કરવું ધરે આ પરમાત્માના ઉપદેશને તમે તદ્દન જૂની ગયા તમે સ્વામીવાત્સલ્ય એટલે લાડવા કે જમણુવાર જ મમન્યા આ મર્બધમા શાસ્ત્ર શું કહે છે તે બતાવવા કહી તરફી લીધી છે ? તમારો વ્યવહાર તમારું વર્તન શાસ્ત્રના ઉપદેશથી તદ્દન વિરુદ્ધ હતું તમે આપું વ્યવહારમાં સ્વામીવાત્સલ્યનો અર્થ મમન્યા નથી અને એનો ઉપયોગ તમારા કોષ પશુ વ્યવહારમાં તમે કેવા ગોથા ખાધા છે તે બતાવે છે

ત્રીજું—નવયુગ કહેશે કે વર્ણાશ્રમની વિરુદ્ધ મખત વાંધો જૈન ધર્મનો છે એનો આગો ઇતિહાસ વર્ણને તોડનાર છે—એમાં મતાવીર પરમાત્માના ગર્હસક્રમણમાં મહાન રહસ્ય ॥ એ પ્રાચીનો સમન્યા નહિ જે જનો એક બધુભાવે રહેવા જોઈએ

તે હિંદુઓથી પણ વધારે વણીને સ્વીકાર કરી ગયા, પાર વગર
પેટાભેરે ઉપભોક્તા વહેચાઈ ગયા અને આખો જૈન શામ
નિવાસાધિત મુદો મમજ્યા નહિ, પરિણામે જૈનોમા
ભાવ જામ્યો નહિ શ્રીમાળા, ઓશવાળ, પોગવાડમા વળી
વગરના દશાવીશના ભેદ, પ્રાંતના ભે અને વાણિયા ગિ
અન્યનો સ્વીકાર કરતા આચાર્યો ભોજાવ્યવહારમા પડિ
આ મર્વ જૈન ધર્મના અસર પાયાના મુદાને હાનિ કગનાર
સ્પષ્ટ રીતે કહેતા જે અવાર્મિક રીતિ જોનને આગણે દાખર ક
આવી તેને પશ્ચિમામે જૈન મધ્યભાવનાના મૂળ સડી ગયા
દેવદર્શન-પૂજા માટે મુદ અને બાકી મર્વત્ર અરાજકતા, એટલ
નહિ પણ અન્યન જૈનેતના નદહુકમનો આશ્રય કરવો પડે
તદન અકુશ્લી સ્થિતિનો સ્વીકાર કરવો પડો

આને પરિણામે મધુભાવ ન જામ્યો એટલુ જ નહિ
કેટલેક પ્રમુખે તો જૈનોને અજૈનના મોટા સમૂહ સાથે
વ્યવહાર કરવાનો હોઈ તેમની સ્થિતિ ત્રિશુ જોવી થઈ
દીકરીને અભ્યાસ જગ જગ જગ્યાએ હોય ત્યાં તેને અ
આપવી પડે ત્યાં તેનો તિરસ્કાર થતો જોઈ અતે માત્રાપ
અને આ મુદામ કાગણે જૈનોના જાપડો ધીમે ધીમે મૂકી જે
પેટીએ અજૈન બની ગયા ઉપદેશકો મર્વત્ર પહોચી શક્યા
એ પણ સખ્યાહાનિનુ એક મુદામ કાગણુ છે, પણ પ્રમુખ
હમમસ્થાની ઉપેક્ષા કરવાનુ અને જામુભાવનો અસર ન ક
જ છે એનો આખો ઇતિહાસ સાક્ષી પૂરે છે

આ ઉપરાંત શાંતિમડોની અવ્યવસ્થિત હાલત, ત
આગેસનોનો પત્તપાત, તેઓની કેદસ્થ થવાની વૃત્તિ

નજર કરવાની સાકડી વૃત્તિને પરિણામે જે કામ ધર્મબળે એક ચવી જોઈએ તે જિનલિંગ ચર્ચ મર્ચ અને શોધ્યાઓના ત્રાસથી દોડરીઓના અપાતથી અને ઉદ્દેશકના અભાવથી આખી કામો અથવા તેનો મોટો ભાગ જૈનેતર ચર્ચ મર્યો આ મર્ચ ઇતિહાસની બાબત છે તેના લખવા મેળુદ છે અને તેની ત્રિગતો ત્રાસ ઉપજાવે તેવી ભયકર છે નવયુગ બતાવરો કે તમે કોઈ જ્ઞાતિના સાજનામા ગયા હો ત્યાં જે પદ્ધતિએ કામ લેવાય છે તે નિહાળ્યુ હોય તો કોઈ સ્વભાની માણસ એમા ચાલુ રહેવા ઇચ્છે નહિ એટલા બધા ત્યાં ગડબડગોટા છે

આ મર્ચ અજૈન સા ફેનાવાને પરિણામે બહુભાવ ખીટી શક્યો નહિ અને માન દેનવર્તન કે પૂજનો મંબધ કેટલો વખત ચાલે? એ ઉપરાંત એવા ત્રાસનો ભોગ ચર્ચ પડેલા જૈનોની ચાલુ અરુદઓ ઉપર ખ્યાન અપાયુ નહિ અને તમે ઇરાદાપૂર્વક જૈનેતને અજૈન થવા દીધા છે અને કપાળે હાથ મૂકી અજૈન ચનારનાં કમોતિ દોર કાઢ્યો છે વ્યક્તિગત ધર્મ ઉપરાંત મમાજના બધનો, જરિયાતો અને નિયમનનો તમને અભ્યાસ નથી તમને એ વિષય પર રૂચિ પણ નથી ચર્ચ અને આખી પ્રજ્ઞાનિકાને તમે તોડી ફેડી મચડી નાખી છે

થોડા મુદ્દાના સવાલ

તમે એક વાતનો ખુનામો આપી શકશો? થોડા મુદ્દાના સવાલ નવયુગ કરશે

દયાવીશાનો ભેદ ક્યાથી ઉદ્ભવ્યો? એનો કાર્ષ અર્થ છે? એની જરિયાત છે? એનો ઉપયોગ છે? એ કોઈ શોધ્યાના મગજના ફાટામાથી ઉઠ્યો હશે અને પછી તો આચાર્યો સે ચલી આતી ॥ તમે કાર્ષ ખુલાસો આપી શકો તેમ છે ?

પ્રાત પ્રાતના તકાવતનો આ રેલવે, તાર, ટેલીફોન, મોટરના યુગમાં કાર્ષ અર્થ છે? છતાં એ કાળના જરીપુગણા તકાવતો તમે શા માટે ચલાવી ગમ્યા છે?

જે જેનો એક પકિતએ જમી શકે તે કે વાવ્યવહાર શા માટે ન કરી શકે એનું શાસ્ત્રમંત કાર્ષ કાગળ ખતાવશે?

જૈનમાં શાંતિએ હોઈ રાક? જૈન થાય તે મર્વને પ્રભુમ કિન્હુત્ત્યા હોય તો મંદજમણ કેમ ખુત્ત્યા ન હોય?

અન્ય કોમનુ એક મુત્ર છે 'ધર્મ'થી રૂિ બાવવાન છે' ધર્માદ્દત્તી ધર્મિયસી આ વન તમારે માન્ય છે? તમે અધાર્મિક રૂદ્ધ અને ધર્મ મિદાત વચ્ચે વિરોધ રોય તો કોને માન આપો? ખૂન વિચારીને જવાબ આપશે. મૂચવણમાં પાડી નાખે એવો આ સવાન છે ખાન વિચાર કરીને, બને જવાબમાં તમે જોખમમાં છે તે ખૂન વિચારીને અને જવાબ આપતી વખતે તમે જૈન છે એ સાત જગ પછી વીમરતા નહિ.

આ આખા ઇતિહાસને ખૂન લગાવી શકાય તેમ છે, નવયુગ પાસે પુરાણપ્રિય મિત્રોને અનેક રીતે સમ્મમાં નાખે તેવા પાઠ વગરના પ્રમંગો છે. આપણે અહીં અટકી જઈએ નાની નાની કોમોએ ધર્મને નામે વેપાર કર્યો છે, પ્રતિસ્પર્ધાપણના તત્ત્વને ખૂબ અવગણ આપ્યો છે અને જૈનસમષ્ટિ શરીરને પ્રત્યેક યુગે આનાત પહોંચાઓ છે એ દુઃખકથા બંધ કરીએ.

નવયુગ એક સપાટે આ મર્વ પ્રત્યવાયો તોડી નાખશે.

કાર્ષ પણ જૈન તે પોતાનો બધુ અને વ્યવહાર કરવા યોગ્ય એ વીણા દયાના બેદો, નાની નાની ન્યાતોના બેદો તો પ્રથમ અપાટે કાપી નાખશે અને પ્રાત પ્રાતના બેદોને પી જશે એના વિરુદ્ધ ઉઠનાર તો ક્યાગો શરૂ થઈ ગયો છે.

પ્રથમ વાણિયા-વણિક સર્વ કન્યા-વ્યવહાર કરી શકે તે પ્રેરણા નવયુગ તરત કરશે એક બે વર્ષમાં ત્યાર પછી ગર્ભ પછુ જૈન સાથે કે યા વ્યવહાર કરશે એ સાતિમા માનશે જ નહિ આવો નવો યુગ સાતિર્મસ્થાને ફેકી દેશે એ વર્તમાન યુગમા મિન-ડ-ન અર્થ વગરની, પ્રગતિને અડચણ કરનારી અને મમાજશરીરને વલોવનારી માલુમ પડશે અન્યવસ્થાના-ભનત્રામના સમયમા એ મસ્થાનો કલ્યા મહજ પણ ઉપયોગ હશે એમ સ્વીકાર્યા વગર દહીન ખાતર કે ત્ય માનશે પણ અત્યાગ્ના યુગમા તો એ નિર્ગર્થક નુકસાનકારક ■ એમ મમજી એને એક સપાટે ગદ કરશે

આ રીતે પ્રાત પ્રાતના સાતિ સાતિના, દયા વીથાના—એ સર્વ તકાવતો ઊડી જશે અને જૈન સંઘસાસ્ના—બધુત્વ ખીલશે તે બધુત્વ પછુ જો મમાજવા ને અનુરૂપ થઈ શકશે અને રાષ્ટ્રીય ભાવનાની વિશદ નહિ જાન તો જ એ બધુભાર પછુ ટકશે આ પ્રમ જુદો છે તે આગળ ચર્ચવામા આવેો મુદ્દાની વાત એ છે કે સાતિએદો ટકી શકે નહિ સાતિના શૈલિયાઓની પટેનાઈ ઊડી જશે અને જરા કુશાસ મારને પછુ એમનું કાર્ષ વગશે નહિ આ રીતે જૈનોની સખ્યા ટૂંકી થવામા જે મૂળ મુદ્દામસગ્નો વાધો હતો તે હૂઠ થઈ જરો કન્યાવ્યવહારનું ક્ષેત્ર ધણુ વધી જશે આ મુદ્દા પર વ્યાવહારિક સ્થિતિની વિચારણા નવયુગ કેવી રીતે કરશે તે સંબંધી આગળ વિગતનાર વિચારણા કરવાની છે

સખ્યા વધારવા વ્યવસ્થિત પ્રયત્ન

આ ઉપરાંત જૈન મખ્યામગ વધાન્વા મારે વ્યવસ્થિત પ્રયત્ન થશે નવયુગ તે કાર્ય કેવી રીતે કરશે તેની આ રૂપરેખા

સર્વથી પ્રથમ આગમ અને સરળ
બાપાતર દિંદી ગુજરાતી બાપામા

કરશે એમા પણ તત્ત્વના અવો ઉપર ખામ ભાગ મૂકી તેને અગ્રગ્યાન આપવામાં આવશે

એ તરફ આગમ અથવા ભાષ્ય ચૂર્ણિ નિર્ચુકિતને પ્રગટ કરવામા આરો અને દીકરો ઉપર દેશકાગની કેટલી અમર ધર્મ છે તે નોત દા. ૨૫૬ કરવામા આવશે પ્રત્યેક આગમ અથ કેણે અને ક્યારે બતાવે તેનો ઇતિહાસ ગોધવામા આવશે અને પ્રચલિત માન્યતા કે અંધારા પગ આધાર ન ગણવા અભ્યતર પુરાવા ઉપર ખાસ લક્ષ્ય ગણવામાં આવશે અને જે પગિણાઓ ૨૫૬ જણાશે તે સ્વસ્થાધનની નજરે નિર્ભયપણે પ્રકટ કરવામા આવશે

ન્યાયના અંથો ઉપર વિસ્તારપૂર્વક ભાષાતરો અને ચર્ચાઓ પ્રકટ કરવામા આવશે મૂળ અંથો અને તે પર સુસ્કારી નોતો પ્રકટ કરવામાં આરશે

કોઈ અથ વાસ્તાવો અમુક વગતો ઇતિહાસ હોષ શકે એ મતને ઇ કરવામાં આવશે એ વિચારણા બતાવવાનું મૂળ શોધવામા આમે અને તેમાં શાન અને ચાત્રિની કેવી ગૂચવણ કરી નાખવામા આવી છે તે બતાવવામા આવશે ભગવાનની વાણી કે ગણધની ગૂચધી જે સામળી રહે તે રાત્રી પણ શકે એવી માન્યતા થશે અને મૂળ અંથો—આગમો તરફ પ્રાતિ વધે તે માટે ખામ પલ થશે

એ ઉપગત કર્મ, નિગોદ, નવનિલેપ, પ્રમાણ આદિ જુદા જુ. મુદા પર, નવ તત્ત્વ પર, સમજ મી પર ખૂબ વિસ્તારથી તેમજ પ્રાથમિક સેજો પુસ્તકો પુસ્તિકાઓ અને ચર્ચાઓ અનેક ભાષામા પ્રગટ કરવામા આવશે અનેકાન મનને અનેક દષ્ટિએ બહાવવામા આવશે એની શુભિચ્છતા, એનું દેશકાગને અનુરૂપ

સ્વરૂપ એની ન્યાય-તર્ક પર આખી રચના હાવણુ લેખ અને અ ય પ્રમણો સાધી જનતા પાસે રજૂ કરવામા આવશે

હેતુઓ જેવા અથો ચર્ચાપૂર્વકની નોધો સાથે જાહેર પામે વિસ્તાર રૂપમા અને સંક્ષેપ રૂપમા રજૂ કરવામા આવશે જૈન શાસ્ત્ર એ ઉવાડુ શાસ્ત્ર છે, મર્વ જનમાહી વિશ્વતોમુખ શાસ્ત્ર છે અને એનો જે ઉપયોગ કરે તેને અહીં અને આગળ લાભ કરનાર છે એ નાત સ્પષ્ટ કરવામા આવશે

ખાસ કરીને આખા જૈન શાસનમા પરસ્પર વિરોધ થાય તેવું એકે સૂત્ર નથી એમાથી દ્વિત પણુ નીકળે અને અદ્વિત પણુ નીકળે એવી એક પણુ અયોચ્છસ વાત જનના મૂળ અથોમાથી નીકળે તેમ નથી એ બતાવવામા આવશે અને પછી જે મતભેદ થયા છે તે ક્રિયાના ને બગે કે માધનધર્મોને અગે જ થયા છે, પણુ આત્મા તેનું અનાતિત્વ, સર્જિત્વ, ચેતનતા મોક્ષ—મોક્ષની સ્થિતિ આદિ અતિમ મહા પ્રશ્નોને અગે જરા પણુ મતભેદ થયો નથી કે આખા લામનમાં એને બગે અ જાજકતા થઈ નથી એ બતાવશે

જૈન ધર્મ મળધી થયેલી ગેરસમજુતીઓ અનેક પ્રમાણોથી દૂર કરવામાં આવશે એનું મૂળ સ્વરૂપ કેવું છે એનો ઇતિહાસ કેટલો પુગલો છે અને એનો વેદ માથે સંબંધ કેવા પ્રકારનો છે, બૌદ્ધને અને એને મ્યા સામ્ય અને પગમ્પરનો સંબંધ છે એ સંબંધી અને પુગવા સિદ્ધ દસ્તે રજૂ કરવામાં આવશે

આક્રમણની ભાગ લાંચતોડ કરવાની વિદ્યા વૃત્તિ અને તુમ્હગાળીપ્રદાન જેવો અથવા અધદ્યવ સજ્જપ્રયોગ ૨૦ કરવામાં આવશે અને રચનાત્મક પદ્ધતિએ પ્રતિપાદન ૩૧ીએ સમગ્રવટની રીતે મત્તરોધનને માગે અને હોય તેવું જ બતાવવાની રીતે લેખન અને ભાષણ દ્વારા ધર્મસ્ત્રાર કરવામા આવશે

ન્યાયનીતિના મિદ્ધાતો, ગૃહસ્થ ધર્મો, મમ્યત્વના સ્વરૂપ, વ્રત નિયમની આવશ્યકતા, શિસ્તની જરૂરિયાત, ગુણુસ્થાન કમારોહ, દષ્ટિ અને યોગના અગો ને વિસ્તાગથી લેખન-ભાષણ હાગ લોકો સમજી શકે તેવી રીતે દાખના દલીનો માથે જીજ્ઞાસુ કરવામા આવશે

ધર્મ પશ્ચિદો, કો-ફગ-સો આદિ અનેક જાહેર પ્રસંગોમા જૈન દર્શનનુ આત્મિક સ્વરૂપ જીજ્ઞાસુ કરી એ દર્શન ન્યાય (લોજિક) ની કમોટિમાથી પસાગ થઇ શકે તેવુ અને વર્તમાન જરૂરિયાતને મર્વ પ્રકારે પહોંચી વળે તેવુ અને જના વ્યવહારુ અને ત્યાગી એકી સાથે જીવી શકે તેવુ છે—તે ખૂબ નુર રીતે જીજ્ઞાસુ કરવામા આવશે

એ ઉપરાંત રાસાલિના વાચનની, જ્યનાત્મક ચચાઓથી, જાતજાનના દૃષ્ટિઓથી અને આદર્શ માધુજીવનના મહાત્યાગથી એ દર્શન મર્વ રૂચિર થાય તેવા અનેક માર્ગો લેવામા આવશે અને ક્રિયામાર્ગને બદલે તત્ત્વરૂચિને મુખ્યતા આપીને, ધામધુમ અને ધમાધમને બદલે સાન આદર્શત્યાગના દાખનાઓથી અને વીતનગમનો આદર્શ સર્વમંમત જ હોઈ શકે એના નિષ્પત્તિપાત આલેખનથી મખ્યાબ્ધ અને- દિશાએ વધારી મૂકવામા આવશે

આ કાર્ય કરવામા મખ્યમ કક્ષાના મેવાલાનીઓ મારુ કામ કરશે, માધુવર્ગ દુનિયાદારીમા નહિ પડતાં આદર્શત્યાગ જીજ્ઞાસુ કરશે અને આ ર્શધર્મમાર્ગ એની અનેક દિશાએ જીજ્ઞાસુ કરશે

આવા અનેક વિશાળ પ્રયોગોથી મખ્યામજ વધરો ખાસ પ્રયોગ તો મમાજવાદ, વિશ્વવાદ અને મૈત્રીને જૈનના મુદ્દાને અનુકૂળ બતાવવાનો કરવામા આવશે રૂચિયા જેવી ધર્મપરાક્રમ્ય સ્થિતિ આપણે ત્યાં શક્ય જ નથી અને આપણે એ દુનિયાને કોઈ મોગે ખરો અને સ્થાયી લાભ કરી આપી શકીએ તેમ હોય તો તે

ધર્મ જ છે એમ ખતાવી મનુષ્યની મર્વ ભાવના ધર્મમય થઈ જાય એ ખતાવવામા આવશે દુનિયાની અત્યારે જે ગૂંચવણભરી હાલત ધર્મ પડી છે તેનો નિકાલ જૈનના આદર્શો કરી આપશે એના અદ્વિમાના સત્યથી જગતની લગાઈઓ જરો એના સહાયર્થના આ રીતી મંત્રતિનિયમન થશે એના માન્યાર્થના આદર્શથી અર્થ-શાસ્ત્રની મૂળવણુ દૂર થશે, એના કમના આદર્શ સિદ્ધાંતથી આપઘાતના પ્રમંથો દૂર થશે એના પાથ અણુતોથી ચોરી છૂટ, ખૂન છેત-પીંડી વિશ્વામઘાત બળાત્કાર આદિ મહાન ગુનાઓ દૂર થશે અને સમાજને સુવ્યવસ્થિત સુઘટ્ટ અને પરસ્પર પ્રેમમય કરવાનું માન જૈનદર્શન ખાટી જરો આ પ્રત્યેક મુદ્દાથી જગત પર શી અમર થશે તે પર અન વિવેચન સ્થાપનકોચથી ધર્મ શોધે તેમ નથી પણ દૂર કામા એક મહાન વ્યક્તિ નીકળશે અને તે દુનિયાને એ આદર્શો ખતાવી શાંતિ, પ્રેમ અને ઉચ્ચ જીવનની ચાવીઓ ખતાવશે કેટાંગેની નાસ પામેરી મુખાર્થ ગમેરી દુનિયા એ આદર્શો ઝીલશે આવું કાર્ય અત્યારે એક વ્યક્તિ કરી રહી છે તેના કાર્યને નવયુગ વધારશે વિસ્તારશે અને એને ઉચ્ચતર કક્ષાપર મૂકશે

પરિણામે નામધારી જૈન સખ્યા વધે કે ન વધે તે વાત બાલુ ઉપર રાખતા જૈન વાતાવરણુ વિશ્વમા પ્રસરશે અને એ જીવન જીવવાની ભાનના સર્વને નહિ તો દુનિયાના મોટા ભાગને થશે છેલ્લા દસ વર્ષમા જૈન ભાવના કેટલી વધી છે તેથી અહિંસા ત્યાગ, સાદાર્થ અને સેવાભાવ કેટલા વધ્યા છે તે ખતાવી નવયુગ એ અધૂરો રહેના કાર્યને અનેક દિશાએથી બદલાવશે અને યી વીર પગલાભાનો ઝુંડ જગતભરમા ફરકશે

પ્રકરણ ૧૫ મુ

નવયુગમાં સાધુ-આદ્યી-આવક-આવિકા

નવયુગમાં ધર્મક્ષેત્રને અંગે સાધુસાધી અને આવકઆવિકાની શી સ્થિતિ રહેશે તેનું સક્ષિપ્ત નિવેદન નવયુગ નીચે પ્રમાણે જણાવે છે

સાધુ એ પ્રકાર

નવયુગનો સાધુ એના બે પ્રકાર રહેશે એક આત્મ-સાક્ષાત્કાર કરવા પાછળ લાગેના યોગી જેવા તેનું નામ આત્મ પરિણુતિમત્ અને તેનો પરિચય જ મન સાથે વિશેષ તે આદ્યાર માટે વસ્તીમાં આવશે, પણ જનતા સાથે તે બહુ અદ્ય સ બધ રાખશે એની આમપામ શાંતિનું વાતાવરણ જામશે અને તે બહુધા મૌન રહેશે પ્રમગ્ન હિપદેશ આપશે તો આત્મસાત્ત મેંબધી એને અતરાત્મા સાથે વધારે મેંબધ રહેશે એ યાગનો પુનરુદ્ધાર કરશે, પોતાના તપ અને ત્યાગના દષ્ટાંતથી જગતને પવિત્ર કરશે અને આશ્ચર્યચકિત કરશે એને ધૂન ધ્યાનની, જપની અતર-સપની લાગશે અને કુનિયાની નજરે તે અવધૂત જણાશે આવા પ્રકારના સાધુ વિરલ રશે, પણ યશે ખા. યશે ત્યારે જનતાને

છાપ પાડી જરો એ જન્મતની પગલા ન ક નાગ, આત્મારામમાં રમના । અને સાધ્યને અનુલક્ષીને પોતાને કાલે તેવો । ૧૫૬મ કરનારા થશે એ ક્રિયાઅનુદાન પણ અમુક વખતે મનમાં આવે તેમ ક રો એનું ચારિત્ર-વર્તન અતિ વિશિષ્ટ અને એને જોતાં નવી પરિસ્થિતિના ઉભળકા આવે એવી એની નિરપૂર્ણતા થશે આ વર્ગ આન પન જેવા યોગીને મળેનો આવશે

સાધુઓનો ખીજો વર્ગ તત્ત્વજ્ઞાની થશે એ પરિપૂર્ણ જૈન વાન જ્ઞાનમંત્રિત જૈન્ય બતાવનાર, સંસારથી પગાંમુખ તત્ત્વજ્ઞાના અભ્યાસી વિશિષ્ટ વ્યાખ્યાતા અને જ્ઞાતા પણ છાપ પા નાગ થશે એનો અભ્યાસ ડસ્તના થયો ઉપરાંત વિજ્ઞાન ઇતિહાસ અને મીઝા અનેક વિરોધમાં હશે તે બદ્ધશુન થશે, ગીતાય હોઈ ધુગ વહન ક વા મમર્થ થશે એને રચનાત્મક રીતે સમાજને ચનાવના આવશે એ સામાજિક કાર્યમાં સલાહ આપવાનું કામ કરશે શાનનને મગે માધુને અધ્યયન કરાવશે અને અનેક રોધખોળ ખેરશે ક રો અને ઉપદેશ રૂપે વ્યાખ્યાનો લાપજો જાહેરમાં આપશે એનો આદર્શ અતિ વિશાળ રહેશે એ જૈન જનનું નિર્દોષ સ્વરૂપ મમજશે અને મમજશે તત્ત્વ જ્ઞાતાને બતાવશે એ તદ્દન નિરીહ નિરાભિમાની અને મનોવિકાર પર વિજય કરવા તત્ત્વ ગિતેન્દ્રિય અને તપ ત્યાગના આદર્શ થશે શ્રી વીગરમાતમાના સંજ્ઞા જન્મજારમાં પહોંચાડવાનું પોતાનું કામ વ્ય તે સમજશે અને સંનાતન શુદ્ધ જૈનત્વના આશયો શોધી કાઢી અધિમાર નમાણે સર્વને યોગશે એ સેવાભાવી થશે અને સેવાભાવ અનેક પ્રકારે આચરવાનો જૈન આદર્શ તે વ્યક્ત કરી બતાવશે એ ક અનકામિનીના સર્વથા બરાબર ત્યાગી બનશે એ ગૃહસ્થને આધીન કદી નહિ થાય એને પોતાનું વતુળ જમાવવાની લાલના નહિ થાય એનામાં ખગપટ દલ કે વિનાસનું

નામ નહિ હોય ક્રિયાજ્ઞાનનો મહયોગ કરશે અને માન ક્રિયાગમિ થઈ નહિ જાય અર્થિઆનો આદર્શ જગતને મમજીવી વૈગરિરોધ જેમ અને તમ અલ્પ કરાવશે અને સામનના કકા દિગતમા વગવાવશે, એનામા અદિષ્ટુભાવ ખૂન થશે એ પ્રત્યેક દર્શનના દર્શિનિદુ મમજીરો સમજાવશે અને અસ મત્યને તેટલા પૂરતુ માન આપશે એની ભાષામા કવીજતા નહિ આવે, એ અન્ય દર્શન ઉપર આક્રમણ નહિ કરે, પણ વગુસ્થિતિનુ ચથાય જ્ઞાન આપશે એ જ્ઞાન મેળવવા માટે હમેશા જિજ્ઞાસુ રહશે અને મત્ય ભયા હશે ત્યાથી મોધી તેનો સ્વીકાર કરી મમાજને માથે મરતે મૂકવાની પોતાની દરજ મમજીરો અને તે માટે અનેક પ્રકારના સુપ્રયોગો કરશે પણ તેમ કરવામા તે જરા પણ અમભ્ય નહિ થાય જનના આદ્યત્યાગનો દાખનો એ ગળૂ કરશે અને આત્મમાધન કરતા તેના એક વિભાગ તરીકે પ ને તારવાનો મરતે પાડવાનો અને મમાથી જોવા આદવાનો માર્ગ બનાવશે

સાધ્વી

સાધ્વીનુ સ્વરૂપ નવયુગમા તદ્દન અલિનવ થઈ જશે એ નવો સમાજ નહિ મારે એ આવિકાઓની ખટપટનુ કેન્દ્ર નહિ અને એ આવિકાવગને મેવામાનમાં અભ્યામકાયમા અને ઉદ્યોગ-કાર્યમાં જોડવા ખામ પ્રયાસ કરશે એનો આર્થ ખાતરી અને સુતરીનો દરો અભ્યાસ વગરનું જીવન માધ્વીનું જોભે જ નહિ તેમ તે માનતો માયાગુના નમ્રતા આદિ હલ્યના ગુણો તેનામા ખૂબ ખીતશે અને તે જમતમાં ખીલાવો, પ્રસરાવશે અને જગતની દયાદેહીનુ મ્યાન લેશે એ પોતે નિર્ચક વાનો કરશે નહિ અને ખામ દરીને ઓવર્ગ કુશલી ના માટે કરે છે તેનુ કાણુ મોધી કાગી તેનો ઉપચાર કરશે નવયુગની સીઓને કુમદ વધારે રહે

છે, તેમને સમય વધારે મળે છે પણ શક્તિનો ઉપયોગ કરવાનું કાર્ધ સાધન નથી—એ સર્વ સમજી એ સ્ત્રીવર્ગને સુધારવા ભારે મજબૂત પ્રયોગો કરશે. આદર્શ માતા ગૃહિણી કેમ થવાય, ધર્મ, અથ અને કામ ત્રણે કેમ સાધી શકાય એની નવી ચાવીઓ તે શોધી કાઢશે અને સમાજને શીખવશે ખાસ કરીને સ્ત્રીવર્ગમાં તેમનું કામ વધારે રહેશે. જ્ઞાનનું સરસ્વતી સમ વર્ચસ્વ ધારણ કરતી એ મુશીન આર્થા સતીજી સસારને ધર્મસ મુખ બનાવતી નવપથવિત કરશે એ પોતે જાહેરમાં બાપણો આપશે, લેખો લખશે અને એના વ્યાખ્યાન પુરુષો પણ વગર વિકારે સંભળી હૃદયવાન બનશે. સ્ત્રીઓ સરકૂત ન બોલી શકે એ વાત તે સમજી નહિ રાકે અને મોક્ષનો પોતાનો હક્ક બરાબર સ્થાપન કરશે. ગમે તે સાખી નહિ ઘર્ષ શકે જેને સાચો વૈરાગ્ય થયો હોય જરૂરી જ્ઞાન હોય અને નિર્ણય કસોટિમાં ઉમેંચારી કરી પમાડ થયેલ હશે તે જ આ ગૌરવનાથ જીવાનઘારીથી બરપૂર પદ પ્રાપ્ત કરી શકશે અને જે તેને પ્રાપ્ત કરશે તે પોતાના ત્યાગ ચારિત્ર અને તપથી દીપાનશે એ પોતાના અસ્ખલિત પ્રયાગ આવન્ત અને ઉદ્યોગથી સાખીપદ સાધુ જેટલું જ માન્ય અને પૂજ્ય છે એવું બતાવી આપશે અને એની નિરપૂઠ સેવાથી જનતા એને વગર માગ્યે સમાજનું ઉચ્ચ સ્થાન આપશે એ કાર્ધ પણ પ્રકારે સમાજ પર બેળા રપ છે એવી સ્થિતિ પોતાના કાર્ય અને ત્યાગ દ્વારા રહેવા દેશે નહિ.

શ્રી-૧૬

ભગવાનનું મમ્યગૃહ્યન જે સ્વીકારે તે જૈન એમા કોઈ પ્રકારનો ભેદ નહિ રહે દેવ ગુરુ ધર્મ-જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રને જે માને, વીતરાગ ભાવનો આદર્શ રાખે અને ગુણુપ્રાપ્તિની સ્થિતિમા જે પોતાને મૂકે તે મર્વ આદ્ય-તે સર્વ જૈન-તે મર્વ સ્વધર્મા બધુ અને એક બામતમા બધુ તે સર્વ બામતમા બધુ વ્યવહારમા મદ્દ, પકિતભોજન, દીકરીદીકગના લગ્ન અને આપત્તિ વખતે બાળુમા અવસ્થિતિ એ મર્વ બધુભાવને અગે ઉત્તરોત્તમ આદ્યુ આવરો ત્યા પ્રાતના કે વીશાદશાના ભેદનો સવાન જ નહિ રહે, પણ ગમે તે જાતિમા જન્મ્યા હોય પણ જૈન સાચા થયા એટલે એ બંધુભાવે વર્તમે એ ઉપરાત જનનો આદર્શ મધ્યમળને મળખૂત કરવા તરફ જશે એ ગરબા ને શ્રીરકાના ભેદોને ભાગી નાખશે કિયાને અગે યોગ્ય લાગે તેમ કરવાની મર્વને છૂટ આપવામાં આવશે મધ્યમળમાં મમસ્ત જનનો એક માથે યર્ષ જશે અને પોતાના વ્યવહારિક અને ધાર્મિક પ્રયો બધુભાવે એક વ્યામખીક પ થી ચર્ચશે અને તેનો અમલ એક સમાજ તરીકે અન્ય સમાજ માથે વિરોધ ન આવે અને રાષ્ટ્રહિતનો બગાડ ન થાય તે રીતે સાધશે

બાકી વિકાસક્રમમા તો આદ્યવર્ગમા તરતમતા ધણી રહશે કેટલાક મંસાર તરફ મગવાળા વિષયમા મોજ માણનારા અને કામક્રીડામા રસ લેનારા પણ નીકળશે અને કેટલાક સંસારમા ગદી નીતિને માર્ગે ધન એટલું કરી 'ગૃહસ્થ' શબ્દની વ્યાખ્યામા આવતા મર્વ ગુણેનું ઓછવધતે અશે પાવન કરનારા નીકળશે અનેક આદ્યો દેવગુરુધર્મને ઓગખી જ્ઞાન દ્વારા અદ્વાવાળા થશે માર્ગાનુસારીના ગુણે બતાવતા અગાઉ તેમના દર્શિર્નિદુઓ બતાવ્યા છે તે અહીં મમજી વેચા તે ઉપરાત દેશત્યાગી પણ અનેક

કળશે એ ક્રિયા અનુકાનમાં પરિપૂર્ણતા માનશે નહિ, પણ નમાર્ગે મુક્તિ સાધવા મપ્રયત્નશાળી થશે અને તેને અગે જરૂરી નુકાનો જરૂર કરશે એ ક્રિયા કરતા ચાનનો અને સમજીને યા કરવાનો આમદ રાખશે અને વીર પગ્માત્માના આદર્શ શ્રાવક માના અભિનાયો કરશે

એ ધર્મપ્રભાવક થશે જૈનધર્મનો વિશ્વધર્મ તરીકે સ્વીકાર મવવા માટે તે યોગ્ય પગલા ભરશે, સાહિત્યગમ તેના જીવનનો ભાગ નશે અને શોધખોળના કાર્યને અને અસન શુદ્ધ જૈનત્વનો ફરી દ્વાર કરવા તે ખૂબ યત્નો કરશે એની ભાવના વિશેષ ઉત્તમ /ગતમાં શાંતિ પ્રસંગવનારી અને સાપેક્ષ થશે એનો આદર્શ /ગતમાં મત્રા પ્રભોદ કશ્ચા અને માધ્યસ્થના વિચારો ફેલાવવાનો અને તે પોતાના દર્ષાતથી સજ્જ કરવાનો રહેશે અને એનામાં ભીવાદ નામ પણ નહિ રહે સદ્વિશ્વતા અસાધારણ આવશે અને ત્વની શોધ ચારે બાજુથી કરશે એમાના કેટલાક ઉત્કૃષ્ટ દુઃખજીવન જીવનાગ અને ત્યાગીની કોટી સુધી આદર્શ રાખનાગ પણ થશે

એ નવીન રૂપમાં અત્યંત વિશાળતા સાથે અનેક જૂંમરથા નવયુગને અનુરૂપ રથાપશે અને ત્યા કેશવણી તત્ત્વજ્ઞાન નીતિ, રોગ આદિ અનેક બાબતોને આકર્ષક આકારમાં વિજ્ઞાનને અનુરૂપ બનાવશે એનો એક મુદો કેળવણી માટે આમદપૂર્વકનો રહેશે પ્રવૃત્ત કેળવણી વધે ભવિષ્યનો જન અતિ વિજ્ઞાન કક્ષાનો થાય અને ધર્મને આજૂવણુ રૂપ બને વ્યવહાર મા જૈન નામને દીપાવે, શુદ્ધતરીકે આદર્શમય થાય અને ગૂંચવણુવાળા પરસ્પર વિધાતક પ્રમંજો વખતે બગમગ આરપાગ નીકળી જાય તેવાને ઉત્પત્ત કરવાના કાર્ય પાછળ તે પોતાના ધન આવડત અને શક્તિનો વ્યય કરશે

એ જૈનમુખ્યામળને જોઈ મુઝારો એને લાગશે કે પ્રાચીનોએ એ મંબધમા બારે અ યવસ્થા કરી છે ધર્મને નામે દુકાનદારી થઈ છે અથવા બવાડા થયા છે, સાહિત્યમાં બસો વર્ષમાં નામનો વધારો થયો છે અને ચાવકો પોતાની ફગળને અંગે નિરપેક્ષ બન્યા છે અને સાધુવર્ગ ભગભગ બિનજવાબદાર બની ગયો છે એ મર્વ બાબતને વ્યવસ્થિત આકારમાં મૂકતાં એ મુગધર્મને ખાસ લક્ષમાં લેશે કોઈ જાતના આક્રમણ નગર એ જૈન ધર્મનો વિગ્તા એવી સીકતથી વવારી મૂકશે કે મંખ્યામાં શ્રદ્ધામાં, વર્તનમાં, વિચારમાં જૈનમય જગત થઈ જાય અને છતાં આખી પદ્ધતિ જગ પશુ આક્ષેપક ન થાય એ મર્વને માટે એ પૂરતી આવડતથી ચાલાખીથી અને દીર્ઘ દૃષ્ટિથી ડામ લેશે એક દરે જૈન એટલે ખરો છતના છે એમ તે બનાવના એ માનસિક ખેડાણના સર્વ ક્ષેત્રોમાં આનંદથી ધૂમશે અને એની પામે પૂર્વ-પુરુષોનો અમૃત્ય વારસો હરો તેનો પૂ તો લાલ લઈ, તેને બરોબર અનુરૂપ હી અને તેને સર્વ બાબતમાં નવયુગનો આકાર આપી એ મર્વ ક્ષેત્રમાં ધૂમતો જશે અને જય પ્રાપ્ત કરતો જશે

એને બુગાગ આર્ષિ કોઈ કોઈ વિષયમાં રમાયણશાસ્ત્રમાં પ્રાર્થશાસ્ત્રમાં વર્તમાન જ્ઞાન સાથે મધકનના પ્રસંગો પણ આવશે તે વખતે એ જ્યાં પોતાની નજર નહિ પહોંચે ત્યાં બન્ને રરૂપો રજૂ કરશે, પણ પોતાની અમુક બાબતમાં અશક્તિ સ્વીકારતાં એને જન પણ સકાય નહિ લાગે એ કદી વિશાનને ગુચ્છકારશે નહિ અને જ્યાં વિરોધ પ્રાપ્ત રશે ત્યાં બને પક્ષને સ ખો ન્યાય આપશે એનું ખરું માત્રાન્ય તો તત્ત્વમાર્ગમાં આવશે ત્યાં આત્મા અને અહવના અતિમ પ્રેમો, ૫ માપૂના મિદ્ધાતો, પરિણામોપણનો અર્થ, આકાશપ્રદેશનો ભાવ લેરયા અને અધ્યવસાય, મનોવર્જણાનું સદ્મ સ્વરૂપ, આત્મા અને મનનો

જે વખતનો દુરપયોગ કાયને અભાવે થાય છે તે બધું યર્ષ જરો અને મેવાનો આદર્શ જામતાં ઓક નથીન કાર્યદિશાઓ સ્ત્રીઓ માટે ખુસી યર્ષ જરો ધર્મમાં જાગતા અગાગ અને ક્યેશનાં ધામેને બંને શાહેલના આશ્રયો અને ગૃહસ્થજીવનનાં કેદો બનશે અને એકદરે મંસારવ્યવહાર ઉચ્ચ કક્ષા પર જતો જરા

સ્ત્રીઓ વ્રત પચ્ચખ્યાણુ અધિક કરો અને તે મમજીને ક જે બાબ દેખાવ તરફ એને મન ઓણુ જતુ જરો ખામ કરીને જીવનની સાધાર્ણ ગૃહવ્યવસ્થા સુલભતા સ્વચ્છતા આદિ ખૂબ વધો એનામા રાષ્ટ્રીય ભાવના ખૂબ પોતાં એ ગૃહીય સેવામંત્રોમાં વગર ભયે કામ કરશે એ જોન જવામા પણ ડરશે નહિ અને પોતાના નૈતિક બગથી મંસારને ઉચ્ચ ધમસ મુખ્ય અને સાપેક્ષ સાધ્યગામી મનાવશે કપાં એ દેશી જ વાપરશે અને તેમા પણ સાદાર્પ ધણી રાખવશે

નવયુગની જૈન સ્ત્રીઓનો વર્ગ ચૈતન્યવાન કર્મશીલ અને આદર્શવાદી નીકળશે એ ગમે તેમ જીવન વહન કરનાર મરવાને વાકે જીવનાર નહિ થાય એનામા વિચારસ્વાતંત્ર્ય ખૂબ આવરો એ નકામા મેલુગિણા ખમશે નહિ અને નકામા ખંધડા વગાડ કરશે નહિ આ આદર્શવાદી સ્ત્રીઓની હાથા હરિબળની પ્રજા ઉપર ભારે સુન્દર પડશે કેળવણી આદેશવાન માતાનાં યોગામા સેવા અને રાષ્ટ્ર ધર્મ અને આદર્શના દૂધ પીનાર નવયુગના બાળકો કેવા થાય તે ચીતગ્ન કરતા ક પતુ વધારે મહેલું છે

હવે કેટલાક મુખ્ય પ્રશ્નો મંજથી નવયુગની વિચારધારા કેવા પ્રકારની રહેશે તે જોઈ લઈએ

પ્રકરણ ૧૬ મું

દેવદ્રવ્ય, સાધાગણુદ્રવ્ય અને માતે ક્ષેત્રો

દેવદ્રવ્યના પ્રથમે વીગમી મદીના છેલ્લા વર્ષોમા એક વખત બારે ખગલગાટ મચાવેા હતો એ પ્રશ્નના મૂળમા નવયુગ ઉત્તરે એ દેવદ્રવ્યના મંત્રધર્મા ગ્રાધણોગ ૬ મે ત્યારે એને નવેા જ ઇતિહાસ માલુમ પડશે એને મૂળ ગ્રંથોમા પ્રાચીન પ્રામાણિક વાણીમા હોઈ જવેાએ દેવદ્રવ્ય માલુમ જ નહિ પડે એ શબ્દ જૈન પગલાપામા ક્યા થી વાપરવેા શક થયેા એના ઉડાણુમા ઉતરના તે બારસેા ર્યો સુધીને ઇતિહાસ નેઈ જતે શ્રી વીર-નિર્વાણુત બાર સેકા સુધી એ શબ્દ પણ એના જોવામા આવજે નહિ ત્યારે એની પ્રાયમિક શકા મજબૂત બનજે એને દેવ શબ્દ માથે દ્રવ્ય પ્રત્યક્ષ વિરોધી જણાશે દેવનું દ્રવ્ય તો હોઈ શકે નહિ, કારણ કે ભગવાન પોતે નિષ્પરિગ્રહી અને વીતગમ હોઈ એની સાથે દ્રવ્ય જોડવું એ તો મંકર દોષ જેવું એ માનતો થતો જશે ચૈત્યગમના સમય નજીક એ આવશે ત્યારે એ દેવદ્રવ્ય શબ્દની ઉત્પત્તિ જોશે અને પછી તો એ મંજની અનેક ઉલ્લેખ એને માલુમ પડશે હતા સમાજમા ખગલગાટ ન થાય તે દષ્ટિ નજરમા રાખી તે નીચેનો રચતો કાઢશે

પ્રત્યેક મંદિરે પોતાના ખર્ચનો અડમ્બલો કરી તેટલી ગંભીરી વ્યાજની આવક થાય તેથી વિશેષ દેવ ન્ય હોય તેનો ઉપયોગ નિર્ણય મંદિરોદ્યાનમાં એ કરી નાખશે.

નવીન દ્રવ્યમય્ય દેરાસરની મરામત પૂરતો કરશે અને બાકીની આવક વ્યાજની કે બીજી રીતે થશે તે બીજા વર્ષમાં જરૂરી નિર્ણયોદ્ધારમાં વાપરી નાખશે.

પ્રત્યેક પ્રાણીને જેમ પરિગ્રહની મર્યાદા હોય તેમ મંદિરને પણ મર્યાદા હોવી જોઈએ એમ તે માનનારો થશે.

દેરાસરમાં બાહ્ય બપકા કગતા સાદાર્થ કેમ પોતાય તે માટે તે વધારે ધ્યાન આપશે મંદિરો કામરથાનો, કેલીરથાનો કે રતિગૃહો નથી પણ આત્મધ્યાનના એકતાનના ઉદયગુહાના આશ્વાસનો-આવાસો છે એ ભાવનાને એ પ્રતિદા કરશે એટલે અર્થ વગરની ચિત્રામય નિહામણ રહેશે અને કળા વગરના સ્થાપત્યોને દૂર કરશે અથવા તનિમિત્ત દેવદ્રવ્ય વ્યય કરવાનું બંધ કરશે.

જે મંદિરને ખર્ચજોગી વ્યવસ્થા થઈ હોય તેમાં વધારે દ્રવ્ય સંચય થાય એવા સર્વ માર્ગો એ બંધ કરી દેશે છતા સામાન્ય આવક થશે તેનો ઉપર પ્રમાણે વ્યય કરી નાખશે.

મંદિર પાસે આરળોની યોગી રાખવી પડે એવી મંદિરની પરિસ્થિતિ નહિ ગ્રહેવા દે પૂર્વકાગમાં દેવમંદિરો અબગદાર હતા એ કેમ રહી શક્યા હશે એની ઝોઠાણી વિચારી તે આદર્શ પહોંચવા વ્યવસ્થા કરશે જૈન મંદિરો કળા અને સ્થાપત્યના નમૂના થાય અને જનાં માદાં ગંધી શકે અંતરનાદના ગ્રેરક બની શકે અને ધ્યાન જાપ અને એકતાનના ગ્રેરક હિતેજક અને ઉદ્ધાવ સ્થાન થઈ રહે એવી રીતનું વાતાવરણ એની આસપાસ ઝોડવવામાં

આવશે અને મદિરના ગુલામો અને રગમડપ વીતરાગ દંશાના પોષક બનાવવા નનયુગ પાગતિક સુધારા અને ફેરફાર મક્કમપણે કરશે આ સર્વ યોજના એ પૂર્વકાળના વર્ણનો અને વિચારોને વાચી તે તદ્દનુસાર ગોઠવશે અને પ્રજામંદિને દીવ્ય સૂચક અને શાંત વાતાવરણમય કરવા ઉદ્દેશ કરશે

તે દેવદ્રવ્યની મીમાસામા ઉતરશે ત્યારે એને જણાશે કે દેવસેવામા આખો વખત રહેનાર પૂજારી સેવકને ધરેલ ચોખ્ખાનૈવેદ્ય વૃત્તિના બદલામા લેવાનો રિવાજ હતો જે વગર બદલે સેવા કરે તેની કક્ષા ઉચ્ચ ગણશે પણ જે તેમ ન કરી શકે તે પોતાની લાખકાત પ્રમાણે નહોતો લે તે દેવદ્રવ્ય ખાનાર ગણાય એ વાત તે નહિ સ્વીકાર મતલબ સેવાનો બદલો લેવામા તેને વાધો નહિ લાગે એ એમ માનશે કે જે દેવસેવાના બદલામા એ ચળવો લેવાનો ન હોય તો ચળવો કાંઈ અર્થ જ નથી નિરર્થક મૂઢી એકઠી કરવી અને કાંઈ જાતની જાવક ન ગણવી એ આર્થિક બાબત જ ન ગણાય, એ યોજના સુવીહિત હોઈ શકે નહિ અને એ ધોરણે સમાજબંધારણ થઈ શકે નહિ વચ્ચેના વખતમા દેવદ્રવ્યની વ્યાખ્યા મુદ્દો સમજ્યા વગર થઈ છે તેમ તે માનશે અને તેને મૂળ આશય પર લઈ આવવામા તે જૈન તરીકેની પોતાની કરજ માનશે આ પગલું લેવા પહેલાં એ સત્યશોધક દષ્ટિએ શોધન કરશે અને અસન સ્થિતિ તે લઈ આવશે મદિરનો આશય અને ચળવોનો ઉદ્દેશ વિચારતાં તેને નિર્ણય ઉપર આવવા ચોખ્ખ પૂરતું સાહિત્ય મૂળ પ્રયોગો મળી આવશે અને કાંઈ પ્રકારના પૂર્વબદ્ધ વિચાર વગર આર્થ જૈન મદિર કેવા હોય તેનો નિર્ણય કરતાં એ દેવદ્રવ્યના પ્રશ્નને ભારે સંતોષકારક રીતે જણી નાખશે એમ કરવામા અત્યાર સુધી જેને દેવદ્રવ્ય માનવામાં આવ્યું છે તેને એ અડશે નહિ, તેનો ઉપયોગ એ મારવાડ, મેવાડ આદિ અનેક સ્થળોમાં આવેના ભવ્ય

વારસાને જાળવવામાં કરશે અને નૂતન પ્રણાલિકા તદ્દન નવીન ધોગ્યમર પ્રાચીન પદ્ધતિ અનુમાર કરશે એનો મુદ્દો મદિગની મરિતા જાળવવામાં, એને અલગ માર કરવામાં અને એને લાભ થયે ન દુનિયાના આશ્રવચ્ચાન કરવાનો રહેશે આ સર્વ બાબતમાં મૂળ સાદિત્ય એને ખૂબ મ = કરશે

જિનપ્રતિમા

આ બીજી અત્યંતુ ક્ષેત્ર છે એનું સાત ક્ષેત્રમાં પ્રથમ સ્થાન છે અને હોતુ જ જોઈએ મદિગ માટે મૂર્તિ નથી, પણ મૂર્તિ માટે મદિગ છે એમ ને ન કહી શકાય, પણ હોતુ જોઈએ એમ મામાં ય છુદ્ધિથી જાણે છે એમ નથી રહી શક્યું એ વચ્ચેના કાગની દુર્દશા મેત્રદાય રાખતો નાશ માલ આદર્શોમાં તત્તીનતા અને અસન ઉદ્દશ મમજનાની અસક્તિને લઈને બંધુ છે એમ નવો યુગ માનશે

નવયુગન એમ થને કે રસમરસનિમમ દશા, પ્રસજ દષ્ટિ-યુગમનો આદર કામિનીમંગશુન્ય ખાજો — અપી વીત ગ જાવનાને પોતનાને બદને એના ઉપર વાધા એને જાકીટ એને ધડિયાળ એને માથે હી જાકિત મુગટ, એની ઉપર મોનાચાંદીનાં ખાખા (આગી) ચવા લાખા એ તે જૈનનો પાત પટલો ઘર્ષ ગયો? વીતગગ દસથી માડીને ચાલ્યા તે સરાગી પણ જાગ્યે જ વાપરે એવા વચ્ચે એવાં આજુબજો? આ તે કઈ વત? અને પછી તો વિવેક ન હેતા પગ ચૂક્યા એટલે ઉતરતા જ ગયા ઉપાશ્રયમાં એક દીવો ન કરનાર આવક મદિગમાં હજારો દીવા કરે એમાં વીતરાગદરાની જાવના રહી કેમ સહે? પુષ્પના થર કરતાં એને પીધતા એને છુદ્ધતા મૂળ મુદ્દા જ બિડી જાય છે એવો ખ્યાલ

પણ ન થયા ! અને રાત્રીને વખતે નવ નય વાગ્યા સુધી ધમાલ
 વારમાં એક દરે વૈષ્ણવોના ભોગી દવોનું અથવા તેમની ઝહેવાતી
 પૂજનનું જૈન દ્રવ્યભારપૂજનો આશય કે આશ્ચર્ય મમત્યા વગર અવ
 અનુદાણ થયું છે અને એક બે પેઢી ગયા પછી એ અમત ધર્મ
 હતા એવી અરપગ પગ ચાલી છે એવો નવસુગનો રપટ મત થયો
 એ આ મર ધામધુભોને અનન ગણુરા, એ ગજરહીવટને
 રહેતલાલી ગયું એ મહામૂલ્યવાન મેતલી હીનની માળાઓને કોઈ
 મા કે નિગ્રામો લાયકની ગળુગે અને તો મમા તાપથી બળવા
 ઝેનાના આશ્રય નરીખડા વીતગગ પામે જવું છે આ ત્યા
 પોતાના નાનામોટા મેનગને ત્યાગ કરવાના મનો થ કરના છે ત્યા
 તો મે મામે ચિત જ જુદુ જુએ આખો જૈન મૂર્તિપૂજનો
 આશ્ચર્ય તદન ઉપનાર્થ મયા એને લાગે અને એ પડિત ધનપાણે
 કપુ હતુ તેને મગણુ કે તો ના નાંદિ ધનપગ પડિત ગમે તે
 દેરાળી પૂજા કરવા જાય છે એક દેવને ત્યાં મામે નર્મ તેની
 ભાગગ પડે બાધી ચાલી નીકળે છે એક દેરાળા લાયમાં મગાયકાદિ
 આપુધા જેઈ ત્યાથી જાય પામ્મો હોય તેમ ગભગટ બનાવી નાસી
 છૂટે છે એ ધનપાગ જે અત્યાગના વૈભવ વિનાસચાળા જૈનમંદિરો
 જુએ ના એના મુખ્ય દરવાજા ઉપર ઉચાડ દે થાય તેવા દવાજા
 (મેનેખીગત ડોર્મ) અને ચાર તરફ લોગનો મગ બનાવવાનો
 દુકન આપે, આ દરિયિનુંદુષ્ટી નવસુદા પુણી કથાઓ વાચશે
 અને એને ઉપર ઉપની ધમાધમ જૈન મૂર્તિપૂજના આશ્ચર્ય વિશ્વ
 પલ્લાટેથી લાખત ધર્મ ગ્યેન અને લક્ષિમાં અક્ષર ન હોય વે
 ન્યાયે આગા દીપેવી અને પચીસ પચામ વર્ગે તે જાણે અનાદિ
 દાથી ચાલી આવેલી હોય તેવું રૂપ લઈ લીડેની માલુમ પડશે
 એ મંદિરની અને મૂર્તિની આખી નવસ્થામા અન્ય દરોનોનું વગર
 વિચારનું અનુકરણ દેખશે.

એનો ઉપાય તદ્દન સાદાર્થ, વીતરાગભાવનો સાચો ખ્યાલ આપે તેવી શાત મૂર્તિ અને એ મૂર્તિ પાસે જતા આપણા આદર્શ વીતરાગદશા મ મુખ્ય યાચ એ પ્રકારનું આપુ વિશુદ્ધ વાતાવલ્ય મૂર્તિ અને મંદિરને અંગે કરશે અને એને વિરોધ કરનારી જે કાર્ષ પરિસ્થિતિ એ જોશે તેને એ વગરવાધે મક્કમપણે અને બગબર સમજીને તોડી ફોડીને ફેંકી દેશે નવયુગ આ પગલુ ભરવા પહેલાં શાસ્ત્રનુ સારી રીતે અવગાહન કરશે એને એમ જણાશે કે દેવો કે છત્રો પ્રભુના શરીર ઉપર બરેણા પહેરાવતા નહોતા ગંગામાં હીરામાણેકની માળા નાખતા નહોતા અને મૂર્તિપૂજામાં પણ અનેક વનવિહારોમાં જઈ બડા આડબરથી પૂજા કરતા હતા — એ સર્વ અમલ વાત શોધી તેનું પૃથક્કરણ કરી આગમાનુસાર દેવસેવા ગોઠવશે અને જૈન માર્ગનો વીતરાઈ ગમેતો આદર્શ પુનર્જન કરશે અને એમ કરનામાં એ પૂર્વબદ્ધ વિચારથી ન દેરવાતા સાચો આદર્શ શોધશે, સંગ્રહશે અને અમનમાં મૂકશે

તીર્થો

તીર્થોને એ વાગસો માનશે ત્યાં સેવાપૂજા કરવાની સર્વને છૂટ રહેશે તેની વ્યવસ્થા જે સેવાભાવી કામદારોના હાથમાં હશે તે તેની મરામત અને જાળવણીની રાખશે એમાં દિગ્બર મ્વેતાનરના ઝખડાને સ્થાન જ ન રહે એવી સુસ્ત વ્યવસ્થા ગોઠવશે અને અરસપરસ એકબીજાના તીર્થોમાં જવામાં આનંદ માનશે એ વીતરાગભાવનો આદર્શ ત્યાં જળવાય ત્યાં ખૂન પ્રેમથી જશે આવશે અને દૃષ્ટિની વિશાળતા ચર્તા ફીરકાના તકાવતો નામમાત્ર પણ નહિ રહે નવયુગ આ સંબંધી જે વ્યવસ્થા કરશે તેમાં તેની દીર્ઘદૃષ્ટિ અને વ્યવહાર નિકાલ લાવવાની દક્ષતાનું જરાનર પ્રદર્શન કરશે અને એ નિકાલને સર્વ માન આપશે

જનના મગિમા કોઈ આવી શકે નહિ, પૂજન કરી શકે નહિ—એ વિચાર પણ નવયુગને હાસ્યાસ્પદ લાગશે એવે. ખ્યાલ પણ એને અર્થ ન વાળશે અને એ વિચારનો અમન તે પૂતી વ્યવહાર રીતે કે જે એ પ્રત્યેક આત્માનો મોક્ષને રસ્તે પ્રગતિ માધવાનો અધિકાર જૈન આદર્શને અનુરૂપ માનશે અને એ વિચારતા હાથન્યા પછી આવા પ્રશ્નમાં જૈન શુ કહે તેનો નિર્ણય કરવામાં તેને બહુ સમય પણ નહિ લાગે અને તેવી ચર્ચાનો નિકાલ તે સત્વર સાધી શકશે આમ કરવામાં એ મનાતન મૂળ આશયનો ઉપયોગ કરશે અને કોઈ જિજ્ઞાસાભાવે મદિ જોવા કે મર્તિનો અભ્યાસ કરવા આવવા માગે તો તેને પણ અમુક શરતે જુલુષી ખુશીથી હાથન કે જે એનો મદિરના અભય હાગનો આશય એ આ રીતે વ્યવહારમાં ચૂકશે અને તેનાથી બીજી અન્ય રીતે તેનો નિર્ણય થઈ શકે એમ તેની વિવેકદૃષ્ટિમાં નહિ આવે

આ રીતે દેવદાન્યનો પ્રશ્ન હજીવામાં અનેક પ્રશ્નોનો નિકાલ નવયુગ મનાતન જનત્વને લક્ષ્યમાં ગણી કરશે અને તેમાં કોઈ જગ્યાએ ચર્ચા કરવી પડશે તો કાલિથી જૈનને સોએ તેરી ભાષામાં અને સત્સંપ્રદાયની દૃષ્ટિએ મર્વ એ કરના વિચાર નજરે સત્ય શોધવું હોય, અમુલ પૂર્વ સ્વરૂપ ખડુ કરવું હોય અને આદર્શને અનુરૂપ પરિસ્થિતિનો ઝગઝાટ કરવો હોય ત્યાં કોઈ વાનની મુરોક્કી નથી, કોઈ આશય પાર પાડવાનો મુદ્દો નથી અને કોઈ મટના દુશ્મન કે અણમય નથી એમ એનું જ્ઞાન કેળવણી એને શીખવશે

માત હોત્ર માટે પ્રકીર્ણ

સાત દોરો પેટા હવે જાનસેવની ચર્ચા બાબીમાં રહે છે શાસ્ત્રાનર્થેત એનો કમ નીચે પ્રમાણે છે

જિનબિંમ, જિનમદિર, ગાન, સાધુ, સાધ્વી, આવડ અને આવિકા

આ સાત શેત્રનું પોષણ જૈનોએ કરવું એવું ફરમાન છે એમા કમ એમ બતાવ્યો છે કે એ અનુક્રમમા આવેલ કોઈ પણ નીચેના ખાતાનું દ્રવ્ય ઉપરના ખાતા માટે વાપરી શકાય, પણ ઉપરના ખાતાનું દ્રવ્ય નીચેના ઉપયોગમાં ન આવે આ તદ્દાવત ન્યાયકોટી સ્વીકારે તેમ નથી તેના નિયમ પ્રમાણે તો જે ખાતાનું દ્રવ્ય હોય તેમા જ તે ખરચી શકાય અને એ જો સીપ્રેનો નિયમ સાચુ પડે તો મિનજરૂરી મદિર દ્રવ્યનો ઉપયોગ આવક-આવિકા માટે કરવાની પરવાનગી આપે

આ મુસવણમા નવયુગ નહિ પડે એ પ્રાચીન દેવદ્રવ્ય જિજ્ઞોદારમાં જ વાપરી નાંખશે અને જ્યાં ખર્ચ માટે જરૂર નહિ હોય ત્યાં એ નવીન ઉત્પત્તિ તદ્દન બંધ કરી દેશે અથવા નહિવત્ કરી દેશે એ શોધ કરશે ત્યારે એને શાસ્ત્રનો આદેશ એવો પણ મળી આવશે કે પ્રથમથી જાહેર કરેના સંકેત પ્રમાણે એ દ્રવ્યનો ઉપયોગ થઈ શકે છે એ નિયમનો ઉપયોગ કરી એ નવીન ઉત્પત્તિ માટે નિયમો અને ખર્ચવાના ઉપયોગ જાહેર પણ કરી દેશે મનદમ શાસ્ત્રમર્યાદામા રહી એ આખો દેવદ્રવ્યનો પ્રમુખથી મીઠતથી પતારી આપશે એક વાત અહીં કરવાની છે નવયુગના વિચાર પ્રમાણે જ્યાં જરૂર નહિ હોય ત્યાં નવીન દેરાસર બાધરાનું નવયુગ પર્વદ નહિ કરે ખાનગી ખરચથી દેરાસર બંધાય તો પણ તેની જવાબદારી જૈન કોમ ઉપર જ છેવટે પડે છે તે વાતનો ખ્યાન કરી તે જરૂર વગર દેરાસર વધારવાનો રિવાજ પર્વદ નહિ કરે અત્યાર સુધી જે જવાબદારી એને અગે જૈન કોમને માથે છે તે પૂરતી ગણવામા આવશે

નાના શામળાઓમાં દૂધી વગી દોષ ત્યાં નીચે ઉપાશ્રય,
ઉપર શુદ્ધ રૂપ અને માથે પ્રાપ્તુ ખર્ચ જાળેનો યર્જને જે
દાન રૂપિયાથી વધારે ન થાય એ સગતે નવીન દેગમર કોઈ
શામળા ન દોષ તે કરવાનો પ્રનાર થશે એમાં પણ સાદાર્થ
અને ઉપયોગિતા ઉપર વધારે ખ્યાલ આપવામાં આવશે

જ્ઞાનદેવ

એ જ્ઞાન છેવટે પૈરી જ્ઞાનસેવનો વિચાર નરયુગ કરશે ત્યારે
તેને પૂરેક જ્ઞાન વિચારશે. માટે જ્ઞાન થશે અને છેવટે વળેમાં
આસેલી અમાધુષી માટે જે થશે જ્ઞાનદેવ તે અત્યંત ગમશે.
એનો ઉપયોગ પ્રાચીન પ્રચલિત શુદ્ધ મુદ્દામાં કરશે એક પ્રથમ
જ્ઞાનદેવ દોષ તે તેની અનેક પ્રતો એકી કરી મરં પાઠાવશે
તેમાં તે ઉપ જરૂરી નોંધ કરી અને રિતનાપૂર્ણ ઉપોદ્ધાત
માથે તે જ્ઞાન પાઠા તેમાં દરેક માટે અનુક્રમશીલ, વિશાળરૂપ,
ઐતિહાસિક જાણતોના તા દેવ વર્ગે આપી એ પ્રથમે અભ્યાસ
કેવળ તેમાં કરશે. કોઈ પણ પોતાને ન બેસે જ્યારે ન મમે તે
તેની તેની સાથે છટ સેવાની જે રીતિ અભ્યાસમાં પ્રયોજાત અને
પ્રથમ જુમાં સ્તીકાર્થ છે તે ને ન કરશે એ મરં પ્રચિની અનેક
પ્રતો એકી કરી પ્રકટ કરશે અને તેની ઉપયોગિતા વધારવા માટે
અનેક પ્રયત્નો કરશે અને અંગે અગત્યને કામ આપનારનો તે સ્તીકાર
કરશે, મનરૂપ (આતેરોન્વિષ) જ્ઞાનદેવમાંથી આપશે અને જ્ઞાનદેવ,
મુકામન અને પ્રથમ દેવ માટે ને, કમળને રોકશે તેને ખચાર
દાન જ્ઞાનમાંથી આપશે અને તે સ્તીકાર્થમાં સમાજ પણ વધે
નહિ જુએ પ્રથમ પ્રથમે અનેક રીતે ઉપયોગી બનાવવા
કરનામાં આવશે અને ઉપયોગી પ્રચિત પ્રાપ્તમાં દર્શાવે તેની મમે
નું મનુષ્ય કરી બનાવવામાં આવશે અને અતિ ઉપયોગીનું અંશિ

અને દેશી ભાષામાં સ્પષ્ટ માત્રુ અને સમજાય તેવું ભાષાતર કરવું
આ સર્વ કાર્ય જ્ઞાનખાતામાંથી ચલાવવામાં આવશે

રાસો પ્રકટ કરવામાં આવશે પ્રાચીન અપભ્રંશ આ
ભાષાના પ્રયોગો તેના વ્યાકરણો અને તેના સાધનો મુદ્રાસરની ને
સાથે પ્રકટ કરવામાં આવશે એ ઉપરાંત સાહિત્ય, ઇતિહાસ, જ્યોત્સના,
કાવ્ય, કોશ, વ્યાકરણ આદિ સર્વ ક્ષેત્રોને ખેડવા માટે પ્રયત્ન થા-
ન્યાયના પ્રયોગો સહેલા કરવામાં આવશે પણ મૂળ પ્રયત્ન ક્ષા-
લગાડવામાં નહિ આવે એ ઉપરાંત પ્રાચીન ગુજરાતી ગદ્યપ્રયોગો
પણ પૂરતો ન્યાય આપવામાં આવશે ગુજરાતી ભાષાનો સા-
મ્યસિદ્ધાંત નિષ્પન્ન રીતે પ્રકટ કરવામાં આવશે અને તેમાં જો
જોઈતે તર સાહિત્યનો પૂરતો ઉપયોગ કરી જોઈતું સાહિત્યને યથા-
અન્યાય દૂર કરવામાં આવશે

આમાં જુઓળના પ્રયોગો જાતન ગણવામાં નહિ આ-
ગણિતાનુયોગનો અભ્યાસ કરી તેના પરિણામો પણ જાહેર કરવા
આવશે જોઈતું કાર્ય હોતો કે નહિ હોતો તો તેનો અમત થયો કે
કે નહિ એ મર્વ જામતમાં જોડી શોધખોળ કરી તેનું ઉપન-
સાહિત્ય ઐતિહાસિક અને ચર્ચાત્મક આગમમાં પ્રસિદ્ધ કરવા
આવશે

પ્રચલિત ભાષાઓની નોંધ (કેટલગો) તૈયાર કરવામાં આવશે
અને જ્યાં જરૂર હોય ત્યાં પ્રતો પુસ્તકો ધીરવામાં આવશે

આ ઉપરાંત તત્ત્વજ્ઞાનના અનેક પ્રયોગો બાળ મધ્યમાધિક
અને વિજ્ઞાનને ઉપયોગ થાય તેવા તૈયાર કરવામાં આવશે એ
એક વિષય પર ભાષામાં ઉલ્લેખ કરવામાં આવશે પુદ્ગલપરમા-
આકાશ, સ્પર્શ, વનસ્પતિ સપ્તભગી, નય નિરોધ, કમ, એ
આદિ અનેક વિષયો પર સમજી શકાય તેવી રીતે ચર્ચા કરવા

આવશે જીવવિચાર, નવતત્ત્વ, ગત્યાગતિ, દેવલોકનો ખ્યાલ, ગળની ઇચ્છા, જીવ જીવ પ્રકારના ભાવો, મતિશ્રુત જ્ઞાનનો તકાવત, વ્યજનાવમહાત્મીની વર્તમા તર્ક (લોજીક) માથે સરખામણી એવા અનેક ઉત્તેજો તત્ત્વમાર્ગમા થશે નીતિ-વિભાગમા તો પાર વગગના વિષયો પર જીવ જીવ ઉત્તેજો થશે ભાવનાના સ્વરૂપ, અણુપ્રવચનમાતા, અગર દ્વિષ્ટુ રહિતતા, શુશુ-સ્થાનકમ, કષાયર્તુ સ્વરૂપ, દર્શનમોહનીય અને આદિનમોહનીય, મોહનીય કર્મની વિષમતા, જૈનત્ત્વને દગવાજો પાંડીય માર્ગાનુમારીના શ્રેણો, વ્રતનિષમનો મહિમા, મર્યાબેદ, જાગ્ર વ્રતો, પાપ મહાવ્રતો, સામાયકનો મહિમા, અતિથિમંદિલાગનો આશય, મમ્યત્ત્વના લક્ષણો, પ્રભાવકના ચિહ્નો, અગર પાપસ્થાનક પૈકી પ્રત્યેક પર વિવેચન, આશાતના આદિ અનેક અનેક વિષયો પર પ્રૌઢ ભાષામા ઉત્તેજ કરવામા આવશે અને તે વળી જે લેજો મંમાનનીય થશે તે જાળવી રાખવામા આવશે

કથાનાકિત્ત્વને મૂળ આકારમા તેમજ સાદા ભાષાતરોમા પ્રકટ કરવા ઉપરાંત તેના ઉપર નવયુગની મંસ્કારી આદિત્ય ભાષામા માદી રીતે સમજાવ તેમ પણ આકર્ષક રીતે તથા કાવ્યકવિતામા અનેક ભાષામા મંસ્કાર થશે અને લોકરુચિ જાગે તેવી રીતે કથામા તત્ત્વની વાતને તથા નીતિ નિયમાદિને મૂયી નાખવામા આવશે

ક્રિયાના મૂળ આશય હેતુ જતાવનાર મર્યો ખૂન પ્રકટ થશે ધણી વિમરાર્થ ગયેલી વાત પગલે શોધજોળ કરવામા આવશે અમુક સ્ત્રી જિભા જિભા કેમ બોલવુ, શરૂઆતમા અમુક રીતે સ્થાપના કેમ કરવી, તથા મુજાઓના કારણો શોધી પ્રકટ કરવામા આવશે

જૈન સાહિત્ય એના વિસ્તૃત આકારમાં જરા પણ અતિ શયોક્તિ વગર એનું સાચું માહિત્યસ્થાન લે અને તે વિશ્વને ગળે બધાય એવી યોજનાથી એનો વિસ્તાર કરવામાં આવશે અને તે સર્વ કાર્ય જ્ઞાનખાતામાંથી યશે જ્ઞાનખાતામાંથી માહિત્ય અભિ વૃદ્ધિ માટે આપણે જોઈવાશે નિબંધો મળવાશે અને દરિદ્રાર્થે કરાવવામાં આવશે જ્ઞાનખાતાના દ્રવ્યનો મૂળ આશય શો હોવો જોઈએ તે શીધી તેને અનુરૂપ આખી યોજના કરવામાં આવશે

સાત ક્ષેત્ર-સામાન્ય

આ રીતે સાત ક્ષેત્રની યોજના નવયુગ કરશે તેમાં તે સર્વથી વધારે ધ્યાન આવકઆવિકા ક્ષેત્રને અંગે આપશે સર્વ ક્ષેત્રને પોષક હોય તેની પોષણ કરવામાં બાકીના સર્વ પોષણ ધાય છે એમ તે માનશે જે કાળે જે ક્ષેત્ર પાછું પડતું હોય પરિભાષામાં કહીએ તો સીનાણું હોય તેને પ્રથમ પોષણ જોઈએ એવા શાસ્ત્રાદેશને પ્રાચીનોએ અવગણ્યો છે તે અવગણના નવયુગ સુધારી લેશે એમ કરવું તે તેને સ્વાભાવિક જ ભાગશે આથી જૈનો માટે અભ્યાસમૃદ્ધાદિ અનેક યોજના કરશે અને તેની ગજાકારી વ્યાવહારિક નૈતિક, ધાર્મિક પ્રગતિ યાપ તેવા અનેક માર્ગો લેશે અનેક સંસ્થાઓ સ્થાપશે અને અનેક કેળવણી પોષક સત્રો સ્થાપશે

સાધુસાધ્વીને તે વર્ગમાં દાખલ કરવા પહેલા પ્રાથમિક તૈયારી કરવા માટે સંસ્થાઓ શહેરના મંબધર્માં, પણ તેનાથી દૂર બાધવામાં આવશે ત્યાં યોગ્ય શિક્ષણ આપી સાધુસાધ્વી તરીકે રહી શકે તેવો ત્યાગ વૈભવ અને અભ્યાસ જે બતાવશે તેને પ્રમાણપત્ર તે સંસ્થાઓ આપશે અને એવા પ્રમાણપત્ર ધરાવનારને જ સાધુસાધ્વી બનાવવાનો ઠરાવ કરવામાં આવશે સોળ વર્ષની અંદરના બાળકને

દીક્ષા આપવાનો પ્રશ્ન નવયુગમાં રહેશે જ નહિ એવા બાળક અથવા બાળાઓને આવી સંસ્થાના વ્યવસ્થિત વાતાવરણમાં તેમની ભાવના પોષાય અને તેમને કેળવણી મળે એવી સર્વ ગોઠવણો નવયુગ કરી આપશે.

સાત ક્ષેત્રની વ્યવસ્થા જૈનોની પ્રગતિમાં અસાધારણ ઝડપે વધારો કરનારી અને જૈન સંખ્યાબળના પ્રચ્છાદનમાં અને નવીન વાતાવરણ તૈયાર કરવામાં આગેવાન બામ સેનારી કરવામાં નવયુગ પોતાના સાધનો—ધન, આપણ, શક્તિ આદિ સર્વ—નો તેમની નજરે ઉત્તમ ઉપયોગ કરે.

સાધારણ દ્રવ્ય

ઉપરની વિચારણામાં માધાણ્ય દ્રવ્યો સ્થાન મળ્યું નથી એ જૈનોનો ભવ્ય વિચાર છે ખૂબ વિચાર કરીને ગોઠવેલ વ્યવસ્થા મેસ્થા છે અને નવયુગને તે ખૂબ આકર્ષક લાગશે અને તેને તે સારી રીતે વિકસાવશે એને અંગેના નવયુગના ખ્યાલોતો મક્ષેપમાં જોઈ જઈએ.

માધારણ્યદ્રવ્ય એટલે સર્વ ખાતામાં — ગમે તે બાળકમાં — ખર્ચ શકાય તેવું દ્રવ્ય પારસીઓમાં જેવો પચાવતી દ્રવ્યનો ખ્યાલ જો તેવું એ દ્રવ્ય છે જિનિર્મિત્તથી માંડીને શ્રાવિકાના ઉપયોગમાં લઈ શકાય તેવા ધનને માધારણ્ય દ્રવ્ય કહેવામાં આવે છે. ઈર્ષ પછુ ખાતાને પોષણની જરૂર હોય અને તેની પાસે દ્રવ્ય ન હોય તો તેને અંગે આ માધારણ્યદ્રવ્ય ખચી શકાય છે એ ઉપરાંત ઉપરનાં ખાતાં (જિનિર્મિત્ત અને જિનમદિર તથા જ્ઞાન) એનું દ્રવ્ય શ્રાવકના ઉપયોગમાં ન લેવાનો અસલ ઇરાદો જણાય છે એટલે કે એનાથી શ્રાવકના હિતના ખાતાં ન ચલાવાય પણ સર્વથી વધારે જરૂર શ્રાવકશ્રાવિકાઓને અંગે દ્રવ્યની લાગણી

એમને જીવનક્રમમાં સ્થિર કરવા માટે એમના શિક્ષણાદિની વ્યવસ્થા કરવા માટે એમનામાં વ્યવહારકુશળતાના, શરીરમગ્ધનગીના જાહેર મિલનસ્પર્શો કે વાના આદિ અનેક પ્રમંથોનો ખ્યાન કરી મામાનિક અને રીપક્ટક આચર્યકતાને અંગે જે ધનનો ઉપયોગ કરવાનું યોગ્ય ધારવામાં આયુ તે માધારણુદ્ય

એને સર્વસામાન્ય જ નો પણ કહી શકાય આપત્તિ દુનિયા નિગધારતા, નિગમિતશ્યા આદિ પ્રમંથે આવકો આ દ્રવ્યનો ઉપયોગ કરી શકે એમાંથી અલણને લખાવી શકાય, નિગમિતને ઉદ્યમે લગાડી શકાય અને એ દ્રવ્યનો દુરુપયોગ કરવો હોય તો એમાંથી જમણુ ઉગ્રણી બિડારી પણ શકાય વચગાળાના વખતમાં દંવસેના કરવા બંધ નોકરી કરનાર જૈનને દેવદ્રવ્યમાંથી જરૂરી પગાર લેતા સંકેત થયેનો ત્યારે તેમને પગાર પણ આ માધારણુદ્યમાંથી આપવાની રીતિ હાખન થઈ હોય એમ જણાય છે જે દ્રવ્યને જમણુ માટે નિર્માણુ રવામાં આવ્યું હોય તેને તો તેમાં જ વાપરવું ઘટે પણ એવું દ્રવ્ય નિર્માણુ કરી ગયેલાના દ્રવ્યનો ઉપયોગ અન્ય સાધારણુ કાર્યોમાં કરી નાખેનો અનેક સ્થળે અનુભવાય છે

આવી પરિસ્થિતિને કારણે સાધારણુદ્ય ઉપર માગણીઓ ધણી રહેતી આવી છે નવયુગને એમ નાગરી કે સાધારણુદ્રવ્ય ઉપર કેનાક અણુધટતા એવો પક્ષ છે અને કેટલીક વખત જે દેવુશી જે દ્રવ્ય નિર્માણુ કરવામાં આવ્યું હતું તેને બદલે ખાડો પુરવામાં એ દ્રવ્યનો ઉપયોગ થઈ ટ્રસ્ટની શરતોનો ભંગ કરવામાં આવ્યો છે આ વિચિત્ર લાગતી બાબત એમ જણાય છે કે સાધારણુદ્રવ્ય ઉપર ઘણું ન્યાણુ થવાને કારણે જે રકમો દેવદ્રવ્ય માંથી વપરાવી જોઈએ તે રકમો સાધારણુ ખાતે ઉધરવાને કારણે અને બની શકતી સર્વ આવકના સાધનો દેવદ્રવ્યમાં જમે

મંદિરની જાળવણી જુદી અને વિસ્તાર માટે આવકશ્રાવિકા હોય.
 દિનત કરવાની સ્થિત કરવાની મજબૂત કરવાની જરૂર તેમજ
 ખ્યાનમા વધારે આવશે

આવા અનેક વિચારો અને અર્થો પરિણામે સાધારણ દ્રવ્ય
 વધારે ઉત્પત્તિ થાય અને તેને મજબૂત કરવાની આવશ્યકતા ખા
 જણાય તે નવયુગની નજરે તદ્દન સામાન્ય અથવા સ્વાભાવિ
 હકીકત મધ્યારો એ સાધારણ દ્રવ્યમાથી અનેક આરંભાવિકા
 વ્યવહારને મજબૂત છે ના । ખાતાઓ જ મરો એમાથી શ્રાવિકા
 એને માર્ગની આવજત પ્રસૂતિ મમપનું હાર્મકર્મ, ઉદ્યોગથી ધ
 કમાવાની માનસહ યોજનાઓ થશે, સુંદર આરોગ્યમંદિર
 કવાખાના આદિ અનેક સંવયક યોગે અને તેમાથી ઉદ્યમગૃહે
 કગારાજાઓ કૌશલ્યમંદિરો આદિ અનેક રચનાઓ થશે દૂકા
 કહીએ તો નવયુગ આ પચામતી દ્રવ્યમાથી આવકસંસાર ઉચ્ચ
 બનાવવા પૂરતો પ્રયાસ કરશે એની આખી યોજના એવ
 પ્રકારની કરશે કે હામ હામ કળરો લાખો રૂપિયાની મેખ્યા
 સાધારણ દ્રવ્ય હામ હામ વધે અને તેની જુદીને માટે નવીન નવી
 યોજનાઓ થયા કરે

જ્યાં દ્રુષ્ટી ખાસ રકમ નિર્માણ કરવામાં આવી હશે
 સિવાયના સાધા જીવનનો ઉપયોગ લાડવા જમવામા કે સાકર
 પાણી પાવામા નવયુગ નહિ કરે જ્યારે આખો સમાજ સડી જર
 હોય, તેને કાચ રોજ લાખો હામ અને તેની મેખ્યા અને તે
 સમાજના રચાનો જુસાતા જતા હોય તે વખતે મીઠાઈ ઉડાવવ
 એ અત કરણના અદ્દકાસજેલુ લાગશે આથી આગળ વિષય જા
 ત્યારે તે વ્યાવહારિક સ્થિતિમા લાઇ જાય છે જ્યાં તે પર વિચા
 થવાનો છે ધાર્મિક નજરે તો ધર્મમાર્ગમા સ્થિત કરવા મા

વ્યાવહારિક તૈયારીઓને ધર્મનો લાગ મણુવામાં આવશે અને તે પૂરતું એ વિષયને અન્ય સ્થાન છે

નવયુગ હિંદુ વ્યવહારને ધર્મનું અગ્ર મણુગે એટલે ઉપગમે દેખાતો વિરોધ તેમની નજરમાં મહત્વનો નહિ લાગે

સાધારણ ખાતામાંથી ભાષણગૃહો, પુસ્તકાલયો અને સભા-સ્થાનો પણ બનશે નવયુગ આવા પ્રકારના શિક્ષણને ધર્મનું અગ્ર માનશે એ સાધારણ દ્રવ્યથી વ્યાયામશાળાઓ સ્થાપશે, શરીરની મજબૂતીને હૃદયમજબૂતીની માથે મેળવે કેટલો છે તેનો અભ્યાસ કરી તે આ બાબતનો નિર્ણય કરશે જૈન સમાજની સમુચ્ચયે અને વ્યક્તિગત પ્રત્યેક જૈન પુરુષોની ઉત્તરિના રસ્તા કરવાના કાર્યમાં આ સાધારણદ્રવ્યનો ઉપયોગ કરવામાં આવશે

સાધારણદ્રવ્યનો વ્યય કરવા માટે એકાદ ધનપતિના હાથમાં સત્તા નહિ રહે પણ મતાધિકાર પ્રમાણે કામ કામ એની વ્યવસ્થા કરનાર વિચારમંડળ અથવા વ્યવસ્થાપક મંડળ નિર્માશે એ મંડળ પોતાના કામ કે સહે પૂરતી વિચારણા કરી દ્રવ્ય ઉત્પત્તિના અને ખર્ચના માર્ગો નિર્માણ કરશે નવયુગ એકદમ મતાની વિરુદ્ધ રહશે પ્રત્યેક સભ્યને જુદા જુદા વિભાગીય ક્ષેત્રો સોંપવામાં આવશે અને તેના નિવેદન ઉપર વ્યવસ્થાપક મંડળ ઉપરનો નિર્ણય કરશે

આ ઉપરાંત એક કેદર્ય સાધારણ—પર્યાયત ખાતું સ્થાપવામાં આવશે તે સમસ્ત જૈન ઠોમના સામાન્ય હિતના પ્રશ્નોનો નિકાલ કરશે વિશ્વવિદ્યાલય, કેદર્ય કેળવણીમંદિર જેવા ખાતાઓની વ્યવસ્થા આ કેદર્યમંડળ કરશે આવા ખાતાનું ભડોળ લાખો અને કરોડો સુધી વધારવામાં આવશે અને તે દેખાવ કરતા ઉપયોગિતા અને ઉપર ઉપરની ટાપટીપ કરતા જૈન સમષ્ટિના

હૃદય સુધી પહોંચવા પ્રયત્ન કરતે આ વ્યવસ્થાન કે દ્રશ્ય મંડળ સ્થાનિક સાધારણ ખાતાએને મલાહ અને સહાય આપનાર તરીકે કાર્ય કરશે એને સત્તાનો કે અધિકારનો સોજ નહિ રહે પણ એની નજર વિશાળ જૈન કોમ તરફ અને તેના અન્ય માથે તેમજ રાષ્ટ્ર માથે સંઘડા ગૂંચવણવાળા પ્રશ્નો તરફ મુદ્દામ રીતે ન્દેશે અને જનતાને આશ્ચર્ય થાય તેવી રીકતથી એ આખી વ્યવસ્થાને સમાજહિતને માટે ધર્મને અવિરોધપણે અને મજૂરિત જાગીને અપનાવવા શક્તિમાન થશે

પકરણ ૧૭ મું

સામાજિક

ધર્મને અંગે કેટલાક અગત્યના મુદ્દાનો નવયુગ સાથે મેળવ્યો નોંધ ગયા. ધર્મના વિષયને અંગે ઘણું વકતાનું છે, કારણકે સર્વ મુદ્દાઓની વિચારણામાં ધર્મને સીધો કે આડકતરો મેળવ્યો તો રહેવાનો જ છે. પણ વિષય એકદેશીય ન થઈ જાય તે ખાતર આપણે સામાજિક બાબતો પર જગા વિચારધારા ફેરવીએ. દરેક વિચારમાં ધાર્મિક પરિસ્થિતિને કેદ સ્થાને ગણીને જ વિચારણા કરવામાં આવશે.

પ્રાન્તાવિક

સ્વાભાવિક પ્રશ્ન થાય તેવો ૩ કે ધર્મને આટલું મહત્ત્વ નવયુગ આપશે ખરો? એને કેદસ્થાને ગણશે? કે એને મૌન્ય કરી દેશે? આ આખો ચર્ચાનો પ્રશ્ન છે અને પહેલી શકે તેટલી કટપના દરતા નવયુગ ધર્મને ધણું વધારે મહત્ત્વ આપશે એમ ચોક્કસ દેખાય છે. અત્યારે જેમાં ધર્મ માનવામાં આવે ૭ તેનો ધણો ભાગ ઊડી જશે અથવા પરિવર્તન પામી જશે અને આ મુજબના ત્રાજવાથી તોળવામાં આવશે તો નવયુગમાં ધર્મ જેટલો કાર્ધ

રહેશે નહિ અથવા અતિ અત્ય ગદેશે અત્યારે ધર્મ સૌમા મનાયો છે તે પર હિત્તેષ કરવાની છાએ જ જરૂર હોય માત્ર બાલ ક્રિયા યોદી જતાંઆવતા કરવી, વ્યવસ્થા કે ધોગ્ય વગર અમુક ક્રિયાની મળીગતા કે તેનું હાર્દ મમત્યા વગર તેમા પમાર ધર્મ જવાનો દેખાવ કરવો, અમુક પ્રકારનો હોતમાર્ક (મહા માટે-સર્વ માટે નહિ) કપાળે કરવો અને યોગ નિયમ રાખવા - અમુક તિથિએ લીસોતરી ન ખાવી, રાત્રિભોજન ન કરવું - આ ધર્મ મનાયો છે વિરોધ ચુસ્ત હોય તે બાલ ક્રિયા સદજ વધારે કરે, યોગ ઉપવાસ એકાસથા કરે - અહીં આખુ લીર પૂરું થાય છે ક્રિયાનો ઉદ્દેશ શા આત્મવિમુક્તનાં પમથિયા કેવા બધામા છે, ક્રિયાનો વિકાસ માથે સંબધ શા આત્મા કોણ છે છે કે નહિ હોય તો તેનું સ્વરૂપ શુ છે પ્રત્યગાત્માને જગત સાથે સંબધ શા છે કમથી મુક્તિ થવા પછી એની શી સ્થિતિ હે છે એવા એવા અતિમ પ્રશ્નો કે ચેતન અચેતનના સંબધ, કારણો નિમિત્તો આદિ મહાપ્રશ્નો માથે જૈન કોમના ૯૮ ટકાને કાર્ષ લાગતું વળગતું નથી એ મહા તત્ત્વજ્ઞાન છે અને દુનિયાને જોઈ કરી નાખે એવું એનું તર્કજ્ઞાન છે એવો એનો નયવાદ છે એવો એનો કર્મનો સિદ્ધાન્ત છે અનેક બાબતોથી જરૂર એ સમજનક પશ્ચિર્થ દર્શન છે એનો વિચાર જનના ધણા મોટા જામને નથી અને અત્યારે જે બાલ ક્રિયાએ જામન અલાવવામા આવે છે તેમા એને સ્થાન પણ નથી છેત્લા જે ત્રણ સૈકાથી તો યાન ઉપર જૈન કોમને વૈગમ્ય-વિરાગ ધર્મ ગયો છે અને છતાં એનું ગાહ ચાસ્યુ જાય છે એ કાળમા જે પ્રખરનો ધર્મ ચાત્યો છે અને જેના સંબધમા પ્રખર વિચારકોએ સખ્ત કારિવાદ કરી છે તેરા પ્રકારનો ધર્મ નવયુગમા ટકવાનો જરા પણ સંભવ નથી એ ધર્મ કેવા પ્રકારનો જામશે અને કયો આકાર લેશે તે આ આખા પુસ્તકની પ કિતએ પ કિતએથી

તારવવાનું છે કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે એના વ્યવહારની વિચારણામાં પણ મધ્ય સ્થાને તો ધર્મ જ રહેશે

વ્યવહારનો મામાજિક જાનતોનો વિચાર કરતા અનેક પ્રશ્નો એક માથે ખડા ચર્ચાસ્પદ છે એનો એક માથે વિચાર તો ચર્ચા શકે પ્રથમ આખા સમાજને મનદાનદ નાખવા માટે કયા ધોરણે કામ લેવામાં આવશે તે પર વિચાર કરીએ

સંઘર્ષ ધોરણ

સમાજને સુનિયંત્રિત ગણવા માટે વ્યવસ્થિત મડળ કેવી રીતે કરવું તેનો વિચાર કરતા નવયુગ આત્તા 'મથો' તરફ ભેંસે ત્યાં તેને તીચેના વાધાઓ માલુમ પડશે

મધ્યમવસ્થામાં ધનવાનોને જ સક્રિય કામ કરવાનો અધિકાર રહે છે મધ્યમવસ્થામાં ધનવાનો પૈકી પણ જેઓ ચોવટિયા ખટપટી અને આતરડસ વગરના હોય છે તેમને જ ધ્યાન મળે છે અથવા તેઓ તે સ્થાન પોતાને માથે આરોપ કરી લે છે

સમ-ન્યવસ્થામાં ગરીબ વચનો કોઈ પ્રતિનિધિ પણ હોતો નથી અને તેમના મતની કંઈ ગણના પણ થતી નથી અને તેમને પૂછવાની જરૂર હોય એમ પણ ધાગવામાં આવતું નથી

મધ્યમવસ્થામાં જથ્થાવાળો અથવા બહુ બોલ બોલ કરનારો માણસ ફાવી જાય છે જ્યારે જુદા પ્રમાણિક પણ ઓછા બોલનારને સ્થાન નથી.

મધ્યમવસ્થામાં પ્રતિનિધિ તત્ત્વ નામનું પણ નથી

મધ્ય કેટલીક વાર ચતુર્વિધ કહેવાય છે, છતાં સ્ત્રીઓની હયાતી પણ મને સ્વીકારી હોય એમ કોઈ ધ્યાને લેવામાં આવ્યું નથી સર્વ માનવ્ય પ્રજોમાં તો તદ્દિ જ, પણ ખાસ સ્ત્રીઓને લગતા પ્રશ્નો પગલે પણ તેને સંધમાં બોલાવી હોય એમ જણાવ્યું

નથી. સૌ મંથંધી મન પ્રપ્નોનો નિકાલ એકતરફી જ થાય છે અને છતાં ગણ્યાગાંઠવા વગરનિમાયેના આગેવાનો જે દરાર કરે તે સૌઓ ઉપર મતાધિકાર વગરના ગરીબ કે મધ્યમ વર્ગ ઉપર બધનખર્તા ગણવામાં આવે છે. સમગ્ર મંથના પ્રપ્નોને અગે સાધુ માધ્વીને કદી પૂજામાં આવ્યું હોય કે તેમને સંધના મેળાવડામાં હાજર રહેવા આમત્રણ થયું હોય તેવું જાણવામાં નથી માત્ર કોઈ વાર તેમને આગેવાનો શેત્ર જની રમતના પ્યાલ કરી શક્યા છે, પણ તે અમુક મુદ્દાઓ માધ્વા પૂરતા જ માધુસાધ્વીને સામાજિક વિધાનમાં કશું રપટ સ્થાન મળ્યું નથી.

સંધના આગેવાનોના ફેસલાએ દીર્ઘદૃષ્ટિ જ બહુધા બતાવ્યું નથી. સદર ફેસલાઓ તદ્દન નિષ્પક્ષપાતપણે અપાયા હોય એવું ધણી વાર બ મુ નથી. એક સરખા પ્રસંગમાં અરસપગસ વિરુદ્ધ ફેસલાઓ વ્યક્તિને લક્ષને અપાયા છે.

મંથે એકઠા મળીને વહી પણ સામાજિક મિતિનો વિચાર કર્યો નથી, સમાજની પ્રગતિના સંબંધમાં પોતાની કંઈ ફરજ છે એવો ખ્યાલ પણ કર્યો નથી અને જૈન દર્શનની પ્રગતિ પ્રસાર કે વિસ્તાર માટે એમનું કાંઈ પણ કર્તાવ્ય હતું એવો ખ્યાલ પણ કર્યો નથી.

એણે અન્યવરથા એટલી હદ સુધી કરી કે કોઈ પણ સંધની પાસે એના હાથ નીચે પુરુષની જાળકળાજિકાની સંખ્યા કેટલી છે તેના આંકડા કોઈ વખતે મેળાયા નથી. એના દર વર્ષે કે અમુક વર્ષને અંતરે આંકડા મેળવવા જોઈએ અને વ્યવસ્થિત રાખવા જોઈએ એ જરૂરી જાણત તરીકે પણ કોઈ સંધે સ્વીકારેલું નથી. પરિણામે કોઈ પણ સંધને પૂજવામાં આવે કે તેનો અધિકાર કેટલા પર આવે તો તેના આંકડામાં પચીસથી પચાસ ટકાનો

ફેર આવશે અને તે મર્વ અધરિયા જ વાત દરી ૩૫૦૦ની મેખ્યાવાળા મવના આકડા ૬૦૦૦ સુધી ગમે તે બોલાશે

આકડાની જોડાજરીમા દશ વર્ષે ફેટવા વધ્યા તેની માથે મધને કાર્ષ સેવાદેવા નથી એવી સ્થિતિ થઈ ગઈ અને તેથી સખ્યા ઘટતી ગઈ તે માટે સવના વિચારમા કદી ચિંતા બની કરી નથી આથિક પાંચિચિતિમા વ્યાપા ધધામા મધે સમુચ્ચયે પ્રગતિ કરી કે પથ્થાદગતિ કરી તે વિચારવાનુ સધને હોય જ નહિ એવી નિર્વેદવૃત્તિ સધે ધાણુ કરી એની પ્રાથમિક ફજમાથી યુક્તિ મેળવી છે

મવ મગવાના બે જ પ્રયગો બદુધા રહ્યા છે કાર્ષ સુધ જમણનુ આમ તણુ આપે તેનો ખીંગા કાઠા અને અમુક યુના બદલ અથવા અગત દેવથી કાર્ષને મવ મહારની સખ કરના

મધના ફેસનાઓએ જાળતામા વિશ્વામ ફનાઓ નથી અને બપ ફેલાવ્યો છે તે માત્ર અગત અગતકને અગે, પણ વસ્તુપરીતણુ તેના સાત્યત્વ કે સ્ત્રીકાન્ના ધોરણે મહુવા ફેસના અપાયા નથી

સુધ પાખમા સેનાઝ વડીલ-પિતાના સ્થાનને મરને વલીવટ કરનાર પેત્રીનુ કપક બની ગયો છે

આ તો ધણા ઉપર ઉપના કાણો આત નોખ્યા છે તે અને ખીર્ન અને કાણોતે લઈને પ્રચલિત બધાણુ તવયુગને આકર્ષક લાગશે નહિ

મધની નવીન રચના

ઉપના કાણોતે લઈને સધગવાણુની રચના હાથ ધરનામા આવશે

અહીં એક વાત અપે કરવાની જતો છે અત્પાર સુધી સધ' રાખ એક મામ અથવા સરેન્ના જૂનો અથવા વધારે

ચોખ્ખવટથી બોલીએ તો શ્વેતાંગર મધ, સ્થાનકવાસી સધ, એટલે એક ગામમાં એકથી વધારે સધ હોઈ શકે મુજબ જેવામાં તો ઓછામાં ઓછા દસ બાર સધો મોલુ છે, કદાચ તેથી ધણા વધારે હશે. આથી વધારે વિશાળ સધ હોઈ શકે એવો ખ્યાલ પ્રાચીન જૈનોને આવ્યો નથી. આપણે હાન એ જ અર્થમાં મધ શબ્દ વાપરશું.

ત્યાં નવયુગ એક સહેરના જૈનોનો એક જ મધ કરી શકશે મહિર કે સ્થાનકની વહીવટી બાબતો એ પેગાઠમિત્રને મોખી એ અભગ અખડ એક સધની ભાવના પ્રથમ ગામ કે સહેર પ્રત્યે દાખલ કરશે અને પછી તેમાં વધારો કરશે.

મંથનુ બધારાં વ્યવસ્થિત અને લેખિત કરવામાં આવશે.

મુદાનો નિર્ણય એક ગામનો સમસ્ત ગંધ કરશે યોજના પ્રમાણે અમલ કમિટી કરશે.

કમિટીની નિમણૂક સંધ સુટળીના ધોરણ પર કરશે તેમાં સ્થાન કામ કરનાર સેવાભાવીને મળશે ધનચાનનો અમલ હક રહેશે તે મેવાભાવી હશે તો સમિતિમાં આવી શકશે પણ તેની મેવાને કારણે અને નહિ કે ધનને કારણે.

ગંધમાં સ્ત્રી અને પુરુષ સમાનનો મત આપવાનો અને હાજર રહેવાનો તથા સમિતિમાં બેસવાનો સમાન હક રહેશે.

સાધુસાધ્વીને સંઘબધારણમાં બિનકુત સ્થાન નહિ રહે સત્તુર્વિધ મંથ એ સમૂહ બતાવનાર જૈન વર્ગનું મુખ્ય નામ. સાધુમાધ્વીને વહીવટી બાબતમાં ઉતારવા એ એમના ગૌરવને હાનિ કરનાર છે એમ ધારવામાં આવશે અને નવયુગના ઉપર વર્ણવ્યા તેવા પ્રકારના સાધુ મંથકાર્યમાં સક્રિય ભાગ લેશે પણ નહિ તેમનું કાર્ય ઉપદેશ અને પ્રેરણા આપવાનું રહેશે અને તેમનું નિયત

રથાન ન હોવાથી તેમનો મધમાં સમાવેશ વસ્તુસ્થિતિ અશક્ય
ગણવામાં હશે

જો આંખોને અત્યાર સુધી મધમાં બોનાવી નથી, બોલવા
દીધી નથી, માલગી નથી, તે નવયુગમાં ખૂબ મ્મ લઈ મધનાર્યામાં
ભાગ લેશે અને સમસ્ત સધનો મેળાવડો થશે ત્યારે પ્રમુખની
આખી જામણી બાણુ સીંચો લેશે અને તે બાણુ ભરત્ય રહેશે,
ડાખી બાણુ પુરુષોને આપવામાં આવશે

મધ અને તેની સમિતિનું કામ બહુ મતના ધારણે થશે

મધ પોતાના શહેરના જ્ઞાનોનું વસ્તીપત્રક વગેરે જરૂરી સર્વ
આકાંક્ષા વખતોવખત એકઠા કરશે સધ સાધારણ ખાતાને વિશેષ
પ્રુષ્ટ કરશે સર્વ ખાતાઓ મધની દેખરેખ નીચે આવશે
નાની નાની ઉપસમિતિઓ પોતા યોગ્ય કાર્ય સેવાભાવે ઉપાડી લઈ
તેનો હાવ પ્રમાણે અમન કરશે

મધના દેસામાં વિચાગતા દીર્ઘદષ્ટિતા અને માર્ગદર્શિતા
આવશે અને મહત્વના દેસનાઓનો સમ્રાટ કરવામાં આવશે

સમૂહનગ એ વી ચીજ છે, પ્રત્યેક વ્યક્તિને મમૂહનગથી
કેટલી દૂર ગે છે, સલાહ, સલામ અને મોહાર્દનો શો મહિમા છે,
સ્વામીવાત્મસ્થને ભગવાને શા માટે માયામાં સાચુ સમપણુ કર્યું છે
એના છત્ર ત દાખના સધ આપશે એ પ્રત્યેક વ્યક્તિને ઝોળખશે,
એને ભણાવશે, રસ્તે મનવશે, એની આપત્તિ વખતે યોગ્ય સલામ
કરશે અને પ્રત્યેક અમના ઉત્કર્ષમાં મમાજનો-સધનો ઉત્કર્ષ
માનશે સધ એ સત્તાધારી મડગને બંને પરસ્પર સલામ કરનાર
મડગ બની જશે અને એના કાર્યવાહકો પોતાને મેક નહિ પણ
મેવક માનશે

મદ્યાન સર્વ જૈનને મતાધિમ મગરો મધના ફેમતા એક નાની સમિતિ આપશે તે નિષ્પક્ષ અને સાપેક્ષ ગહેતો મધના ફેમતા તરફ જનતાની રૂચિ ઉત્પન્ન થશે અને લોકો તેને વધાવી લેશે

સઘ સ્થાનિક સર્વ પ્રશ્નો વિચારે સામાજિક પ્રશ્નો તે સહજને બાજેબાજે તેટલા જ વિચારશે અને વિશેષ વિચાર-મોટા પ્રશ્નો ઉપર પ્રાતિક મગદનને લખી મોકલશે પ્રત્યેક જૈન વ્યક્તિને કેવી રીતે અગવડઆથી દૂર કે ૧૫ તે સબધી તે બનતી યોજના કરશે તે માત્ર નોનરા માનવા કે સઘનદાર કે વા જ નહિ મળે અને એ મને ખામતો તો નવયુગમાં તદ્દન નહિતર થશે પણ ખરું કે તો તે સહકારનું કરશે આર્થિક પ્રશ્નો વિચારવા, વ્યાપારપદ્ધતિ બેતીઉત્પત્તિ સ્વદેશી, ઔદ્યોગિક એ સર્વ પ્રશ્નો સ્થાનિક દૃષ્ટિએ વિચારે અને સહકારી મહળ (કે આપરેગીન)ના ધાતુ ઉપર જેની પાસે વધારે મન હશે તેનું જમે કરી જેને જરૂર હશે તેને યોગ્ય સનામની સાથે ધીરને એકદરે મધના સભ્યની સર્વ પ્રકારની અવ્યજો-અમરો દૂર કરવા સ્થાનિક સઘ મજબૂત પ્રયત્ન કરશે

સઘનદારણના ધણાખરા નિયમો સર્વ સ્થાને સામાન્ય રીતે એક સરખા રહેશે પણ સ્થાનિક પરિસ્થિતિ પર સક્ષ્ય રાખી જરૂરી વધારાસુધારા કરવામાં આવશે પ્રત્યેક સરખા ઓપુગુવ જૈનના મતાધિકાર સબધમાં કોઈ રકાબનો અપવાદ કરવામાં આવશે નહિ

એ ઉપરાંત ઉપયોગી પ્રશ્નો વિચારવા અને પરસ્પર સહાય કરના પ્રાતિક મધ મગદનો પણ આવિર્ભાવ થશે તેમાં સ્થાનિક સઘો પ્રતિનિધિ મોકલશે અને આખા પ્રાંતને લાગુ પડે તેવા પ્રશ્નો આ પ્રાતિક સંગઠનો વિચારશે નિર્ધારશે અને તેની અને સ્થાનિક મધોની વચ્ચે ખૂબ સહકાર અને આદર રહેશે

પરિપદ

સમસ્ત સઘ—આખા હિંદના સઘો હિપર એક યાવદીય બધાગણુ થશે, જેના હાથ નીચે પ્રાંતિક સમૂહનો કાર્ય વરશે આ પરિપદ તે અત્યારની કોનફરન્સોનુ રૂપક હશે અને સમસ્ત જૈન કોમનુ પ્રતિનિધિ બનશે દિગબર, સ્થાનકવાસી, શ્વેતાનર કોનફરન્સોની આવશ્યકતા નહિ રહેવાથી તે સર્વ બંધારણોનું એકતાના રૂપમા પરિવર્તન થઈ જશે

આ પન્નિપ તે વર્ષમા ૧૫ આગ દિવસ મળનાર મેળાવડો જ માત્ર નહિ રહે પણ તે આખા વર્ષમા કામ કરનાર જીવન સક્રિય રૂપ લેનાર મહાન થશે જેના અધિવેશન વખતે સ્થાનિક સઘો જૈન વસ્તીના પ્રમાણમા ઠગવવામા આવશે તે સખ્યામા પ્રતિનિધિ મોકલશે એ અધિવેશન વખતે અતિ અત્ય મખ્યાવાણુ એક કાર્યવાહક મહાન નીમવામા આવશે જે વર્ષ દરમિયાન બવહારુ અમલી કાર્ય કરશે અને અધિવેશનના કાર્યોના અમન કરાવશે એને પ્રસંગ પ્રાપ્ત થતાં મહાસભા—પરિપદના મૂળ સ્વરૂપને અનુ રૂપ ઠગવો કરવાની સત્તા રહેશે તાત્કાલિક અમાહ લેવા માટે સમસ્ત ભારતીય પરિપદ સમિતિ પણ નીમવામા આવશે (અધિવેશન વખતે) અને તે ખાસ આવશ્યક પ્રસંગોમા કાર્યવાહક સમિતિને સલાહ આપશે કાર્યવાહક સમિતિ તથા અખિલ ભારતીય સમિતિના સભ્યોની સખ્યા અધિવેશન મુકરર કરશે

સમસ્ત ભારતસઘ અથવા પરિપદમા સર્વ ફીરકા, ગરઠો કે ચાંતિના ભેદ સિવાય વીતરાગનો ધર્મ સ્વીકારનાર મર્વને પ્રતિનિધિ મોકલવાનો અધિકાર રહેશે એ પ્રતિનિધિની પસંદગીમા વિશ્વ અખ્યાત્ર અનુભવને ખાસ પ્રાધાન્ય આપવામા આવશે સ્ત્રી અને પુરુષ બન્ને પ્રતિનિધિ થઈ શકશે અને ચુટાશે તે સમિતિ પર

કામ કરી શકશે સ્ત્રીઓ ખાસ પ્રતિનિધિત્વ માગશે નહિ તેનો વિકામ એટલેય ઘર્ષ ગયો હશે કે પુરુષો તરફની કૃપાની તેમને જરૂર રહેશે નહિ તેઓ પોતાના બળથી જ અધિવેશનમાં ચોખ્ખું સ્થાન પ્રાપ્ત કરી લેશે

અધિવેશનમાં મમત્ત જૈન કોમને લગતા પ્રશ્નો ઉપર ચર્ચા અને કરાવો થશે જૈનધર્મને વિશ્વધર્મ કરવાની અનેક નવી નવી યોજનાઓ વિચારી તે પૈકી જેનો વ્યવહાર શક્ય હોય તેનો અમલ કે નાનો નિર્ધાર કરવામાં આવશે અને હાથ કરીને અટકી ન જતાં તેનો અમલ કરવામાં આવશે

માહિત્યનો પ્રસાર, જનોપયોગી માહિત્યની રચના પૂર્વકાગના સાહિત્યનો ઉદ્ધાર ઔદ્યોગિક આર્થિક પ્રશ્નોની વિચારણા, જનતામાં જૈનોનું સ્થાન કુનિમાંમાં ઉક્તા શક્ય તથા આત્મરાષ્ટ્રના પ્રશ્નો પર વિચારણા વ્યાપાર-મજૂરીનો અરસપરસ મંત્રણ એવા સર્વ પ્રશ્નોનો નિકાલ કરવામાં આવશે જૈનોના હાથમાંથી કોઈ વ્યાપાર ચાલ્યા જતા કે મહં થતા જણાશે તો તેની તપાસ જરૂરી બાબતો પર કમિશન આદિ અને વ્યાવહારિક પ્રશ્નો પર વિચારણા અને અમલ કરવામાં આવશે

જૈનોનો સામાજિક વ્યવહાર સુધરે ઉચ્ચ કક્ષા પર જાય તેના હક્કની તથા રીતરિવાજના પ્રશ્નો પર નિર્ણય કરવામાં આવશે અને કેટલાક સનાહ આપનારા હશે પણ કરવામાં આવશે

જૈન વસ્તીના આકાંક્ષા સ્થાનિક અને પ્રાંતિક મંદો અને મંદોનો તરફથી મળેલ હશે તેનો સમુચ્ચય કરી તેના ઉપર અનેક જાતના કરાવો કરવામાં આવશે અને આગામી પ્રગતિના માર્ગો વિચારવામાં આવશે સમસ્ત જૈન કોમમાં કોઈ અબજુ ન રહે તેના હક્કના કરવામાં આવશે ત્યાર પછી માધ્યમિક

અભ્યાસ, ઉચ્ચ અભ્યાસ, વ્યાપારી અભ્યાસ, વિજ્ઞાનનો અભ્યાસ—
કેળવણીની અનેક વિશાળો જોવા માટે સક્રિય કરાવેા કરવામા
આવશે કેળવણીગૃહો, બોર્ડિંગો અભ્યાસગૃહોને એવી રીતે
યોજવામા આવશે કે વ્યાવહારિક શિક્ષણ સાથે ધાર્મિક શિક્ષણ
ગૃધાર્થ જીવ અને પરિણામે સેવાભાવી માદા જીવનને વહન કરવા-
વાળા ત્યાગસમુખ માણસો ઉત્પન્ન કરવા પશુ તે નજર ગમશે

કેળવણીની મંરથાઓ કરવામા જૈન કોમની જરૂરિયાત અને
આભુખાભુનું વાતાવરણ એ મવની માથે ચાલવા પૂગની ચિવટ
રહેશે અને તે નર્વમા જૈનની મૂળ ભાવના ઉપરથી તક્ષ્ય કદિ
એમી લેનામાં નહિ આવે આખી યોજનાનો આશય એવો રહેશે
કે જૈનમા નિરાશ્રિત શબ્દ ન રહે અને સખત હરીશર્મના
જમાનામા જૈનો પોતાનું સ્થાન જાળવી રાખે અને આગળ ધપાવી
શકે આ દેખીતી મુશ્કેલ બાબત સર્વના સહકારથી સ્થાપવા જૈનો
દાવેા કરશે અને એક પિતાના પુત્રની માફક પરસ્પર પ્રેમથી તેને
પ્રાપ્ત કરશે

પરિષદમા સમન્ત જૈન કોમને લાગેવળજે તેવા આમાન્ય
પ્રશ્નો જ વિચારવામા આવશે મદિગ અને તીર્થના પ્રશ્નો
સ્વેતામશે પોતાની વિભાગી પેટા પરિષદમા વિચારશે અને દિગખરો
પોતાની પેટા પરિષદમા વિચારશે, પણ તીર્થ કે મદિગ અન્યને
બાધા પીડા કરનાર ન થાય અને વીતગગના શાસનમા વૈરવિરોધ
વધારવાનું નિમિત્ત સીધી કે આડકતરી રીતે બની ન આવે તેની
ચીવટ રાખવામાં આવશે

પરિષદ રાષ્ટ્રધર્મ ઉપર ખૂબ ખાન આપશે ધર્મ પરિષદ
એકદેશીય કે કોમી ન થઈ જાય તે મુદ્દા પર ચીનટ રાખી અમલ
કરશે જૈન તત્ત્વજ્ઞાનના પ્રચારથી જન્મતાને ખામ લાભ છે અને

એના સપ્તર્ષ દારૂગોળાના પ્રશ્નના નિકાન ત્યા જ પ્રાપ્તવ્ય છે એ દૃષ્ટિએ અને જનતામાં મૈત્રાભાવ તથા અહિંસા ફેલાવવામાં જ તે પોતાનું અસ્તિત્વ સંકરણ અને સંરણ ચમેલું માનશે આ મુદ્દા પર ચીવટ મળી ધ્યાન આપવામાં આવશે

આવા અધિવેશનનું પ્રમુખસ્થાન અનુભવી વિદ્વાન અને સિદ્ધ દીર્ઘદૃષ્ટા જૈનને આપવામાં આવશે એ યોગ્ય સનારી કે સંજ્ઞન હોઈ શકે ધનવાનને એ સ્થાન પર હલ્લે પડે છે, ઠતા ધનવાન પણ અનુભવી ન કક્ષામાં આવી શકે તેવા હોય અને તે સ્થાનને આધિપત્ય કે શોધાર્થના સ્થાન તરીકે નહિ પણ સેવાનો ઉજ્જવળ પથ ઉપાડનાર તરીકે ગમજનાર હશે તો ધનવાન હોવા ખાતર તેનો નિષેવ કમ્પામાં નહિ આવે

સ્થાનિક મંથાના તકાવતનો નિર્ણય પ્રાતિક સંગઠન કરશે પણ અતિ ગૂચવણવાળી કે મુદ્દાની બાબત હશે તો તેનો નિકાન કાયવાહક મંડળ કરશે

આ પરિષ મંડળનાં સ્થાનો જરૂરિયાત પ્રમાણે પ્રાતેપ્રાતમાં ગોઠવવામાં આવશે એની મુખ્ય જગ્યા એક વર્ગ માટે કોઈ મધ્યસ્થ રચણે અથવા કાયવાહક મંડળ દ્વારા ત્યા રાખવામાં આવશે

કાયવાહક મંડળ લગભગ ૧૫ સભ્યોનું બનશે, ભારતીય સમિતિ લગભગ ૩૦૦ સભ્યોની બનશે આ સંખ્યામાં ફેરફાર જરૂરિયાત પ્રમાણે વખતોવખત થયા કરશે આખી યોજના મતવત કાય કરશે અને આખું મંડળ અને એનું પ્રત્યેક અંગ પોતાનું કાર્ય બરાબર બનાવી શકશે સમસ્ત હિંદની, પ્રાંતની અને સ્થાનિક કાર્યોની કાર્ય કરનારાઓની અને અમલ કરવાની પદ્ધતિની ની સુંદર યોજનાપૂર્વકની વ્યવસ્થા કમ્પામાં આવશે કે આખી

ચોજના કોઈ ટેકાએ મધદેન નહિ કરે કે પરસ્પર ગૂચવાઈ નહિ જાય અને ક્ષેત્રમર્્યાદાની કોઈ ગૂચવણુ થશે તો કાર્યવાહક મડળના ફેસવાને જનના સિગ્માન ઘ ગણુએ આપુ સંવ મંગલન અને અને પરિપદ્મ આપુ બંધારણ લેખીત કરવામા આવશે અને તેમા શકા કે ગૂચવણુને સ્થાન ન રહે તેટલુ તે માફ, સ્પષ્ટ અને વ્યવહાર કરવામા આવશે આ પરિપદ્મ આદિમા વિચારવાના અનેક પ્રશ્નો અહીં નથી ચર્ચ્યા પણ લેખમા તે તેના સ્થાન પર આવી ગયા છે અને હવે પછી આવશે દરેક વિચારણા અને નિષ્કર્ષમા સાપેક્ષવૃત્તિ રાખવામા આવશે અને ભગવાનનો માર્ગ જાતના હિતને માટે બતાવવા-વિગ્નારવા યોગ્ય છે એ નજરે અને નહિ કે મારો ધર્મ છે કે મારા જાપ હાનો ધર્મ છે એ નજરે એના પર જોવામા આવશે હૈનની નિર્મળતા માખ્યની સાપેક્ષતા અને પુરુષાર્થની પ્રત્યુન્તા આગળ પરંત જેવી મુશ્કેલીઓ પડે દૂર થઈ શકે છે અને સેવાલાલે અપાયના ભોગો કે કરદા કાર્યો કિ નકામા જતા નથી એ નિશ્ચયતા જા પડે નવમુગ ઝમૂમશે

મામાજિક ગિથિતિને અગે આપણે શિખર પર એકામ શરૂઆતથી જ ગયા આ પગિષદ આદિ બંધારણો પડે અવાગનવાર વિચાર કરવાનો રહેશે તે આગળ આવશે આપણે હવે સામાજિક પ્રશ્નો પર અને ખાસ કરીને વ્યવહારના પ્રશ્નો પર નવમુગનો મો નિષ્કર્ષ રહેશે તે મંક્ષેપમા જોઈ જઈએ નવમુગની વિચારધારાના મુદ્દાઓ આપણે જોઈએવધે અંશે સમજી ગયા છીએ તેથી હવે ધણો વિગ્નાર કરવાની જરૂર નહિ રહે નવમુગનું ધોરણ અનેક પ્રશ્નો અગે તદ્દન નૂતન થવાનું છે એટલી પ્રસ્તાવના સાથે આપણે વ્યવહારના ઘોડા પ્રમંજો વિચારી જઈએ

માતિ

સામાજિક પ્રશ્નો વિચારતા સૌથી મહત્વના એ પ્રશ્નો તરી આવે છે તેમાં પહેલો પ્રશ્ન માતિનો છે જૈનદર્શનનો આખો પ્રશ્ન જોતાં અત્યારે જે ઉપનબ્ધ માહિત્ય છે તેમાંથી કાંઈ મધ્યમાં અમુક માતપિતાને ત્યાં જ મ થવાથી મોક્ષપ્રાપ્તિપ્રયાસ માટે ખીનનાયકાત થતી હોય એવું નવયુગના જોવામાં આવે નહિ એ કર્મનો આખો મિદ્ધા ત તપાસી જશે તે તેને ઉચ્ચગોત્ર અને નીચગોત્ર નામક એક કમ મળે, પણ તેના હાર્દમાં તે ઉત્તરશે ત્યારે અમુક વિભાગમાં ઉચ્ચનીચતા એટલે મગ્ધામણીમાં વ્યવહાર-નજરે એ વિભાગ જણાશે પણ એનો આખો આશય તદ્દન જુદો જ છે એમ એ જોશે એ તત્ત્વજ્ઞાનનો વિભાગ અત્ર ચર્ચવા નહિ શકાર્થે પણ એક વાત તેને સ્પષ્ટ મળી આવશે તે એ છે કે જ મથી ઉચ્ચ કે નીચ ગોત્ર તેને સાંપડ્યું હોય તેથી તે ભવમાં મોક્ષ જવાની તેની યોગ્યતા ઉપયુક્તા માધનો દ્વારા પુરુષાર્થસાધ્ય દેવામાં તેને વાધો જોવામાં આવે નહિ

તેને મહાયોગી કરનાર મોક્ષે ગયેલા દેખાશે તેને દગરોજ પાત્રસે પાડાનો વધ કરનાર તદ્દભવ મોક્ષ માધતા દેખાશે મનુષ્યના મારેલા શરીરથી વિખૂટી પાડેલી ખોપરી હાથમાં ગમ્મનાર 'ઉપશમ વિવેક સંવર' એટલા શબ્દો સાબળી મોક્ષમાર્ગે ચાલી જતાં એ જોશે ચડાળ કુળમાં ઉપજેલ હરિકેસિ પુત્ર દેડ જોવા હમકા મેતાર્થ મુનિ નાટક કરતાં એલાયથી કુમારને વરનારી યુગકન્યા તદ્દભવ મોક્ષમાર્ગી દેખાશે અને અઠગચોર રોહીણેય જોવાને રસ્તો સાંપડતો એને જણાશે ખુદ મહાવીર પરમાત્માને એ ભવમાં નીચગોત્ર કર્મનો હિંમત ૮૨ રાત્રિ સુધી ગજો હતો છતાં તેમને મોક્ષ જવામાં વાંધો આવ્યો નથી આવા અનેક દાખલાઓ

નવયુગને શિક્ષણીય યર્ષ પડ્યો અને તેમાથી એ જે પગિણામ તારવ્યો તે વર્તમાન યુગને અતિ લય દર લાગે તેવું છે

થી વીરપરમાત્માને અગ્રે કલ્પસૂત્રમા જે પાઠો આપવામા આ-આ છે તે એને શું બતાવશે? “અદિત, ચક્રવર્તી, વાસુદેવ, બળદેવ વગેરે અતકુળ, તુચ્છકુળ દારિદ્રકુળ, બ્રાહ્મણકુળમા જન્મે નહિ અદિત ચક્રી બળદેવ વાસુદેવ ઈન્દ્રવાકુળમા, રાજકુળમા, ભોગકુળમા, હરિવંશકુળમા જન્મે” આ આખા પાઠનો આશય સમજવા યોગ્ય છે બ્રાહ્મણકુળને તુચ્છ શા માટે કહ્યું? દરિદ્રી શા માટે કહ્યું? એની પછવાડે મોટો ઇતિહાસ છે બ્રાહ્મણોએ મળેલ અથવા બોઢી લીધેન સત્તાનો ખૂન દુરૂપયોગ કર્યો હતો, તેઓએ યજ્ઞને દ્વિસાના મોટા સ્ત્રો બનાવી દીધા હતા, સોમરસને નામે દારૂને પીવામા મસ્તી બતાવી હતી અને નિયોગને ધમ્મ બતાવી તે વર્ષ વિદ્યાર્સપત્ર બ્રાહ્મણને સોપી તે દ્વારા વિષયલાભસા તુષ્ટ વગવાના ઇતિગો જાણા કર્યા હતાં આ સર્વ ઇતિહાસથી સિદ્ધ થયેલી બાબતો છે એની સામે જૈનદર્શનનો મોટામા મોટો વિરોધ હતો બ્રાહ્મણોએ વેદધ્મયન માટે એકહથ્થુ અધિનાર રી તેનો દુરૂપયોગ કર્યો હતો અને હિચ્ચ લોક અને યજ્ઞમાન વચ્ચે ‘એજ ટ’નું સ્થાન પ્રાપ્ત કરી લીધું હતું તે એટલે સુધી કે જરૂરી મત્રો યજ્ઞમાનને બોલાવતા હોય તે પણ બ્રાહ્મણો જ બોલે

આ એજન્સીની પદ્ધતિ, દિમા અને દારૂનો પ્રચાર અને ઇન્દ્રિયવૃદ્ધિ માટે બ્રહ્મભોજન નિયોગ આદિ સર્વ વાત મામાન્ય શુદ્ધિને પણ વિરૂપ લાગી જૈનદર્શનને એ સામે ઉઘાડો આક્ષેપ કર્યો હિંદમાં પ્રાચીન ધર્મ જૈન હતો, બ્રાહ્મણો મધ્ય એશિયા-માથી થોડા કુવરતી સત્તાઓની પ્રશસા કરનારા સક્તો લઈ આવ્યા હતા જૈનોના મળધમા આવ્યા પછી તેમણે જીવ, જમત અને ઈશ્વરનું તત્ત્વજ્ઞાન હિપનિષદો દ્વારા વીકસાવ્યું—એ સર્વ પણ ઇતિ-

હાસની બામત છે. અત્ર પ્રમુત વાત એ છે જ્ઞાતજ્ઞની એકદમ્યુ મતા સામે અને વર્ણાશ્રમના ભેદ સામે જૈનોએ પ્રથમ યુગે ઉપાશો જૈનદર્શનનો આખો મોક્ષવાદ કે મુલ્યકમારાદ એવો સ્પષ્ટ છે કે એમાં વર્ણ કે આશ્રમને સ્થાન હોઈ મને નહિ. વર્ણ અને આશ્રમ તોડી સર્વ પ્રાણીઓને મમાન કક્ષા પર મૂકવા અને જોઓને પ્રયત્ન કરી પ્રગતિ કે રી હોય તે વચ કે જ મના વાધા સિવાય કરી રોકે એ મૂળ સિદ્ધાંત જૈનનો. અને બૌદ્ધોએ પણ દુરત જ ત્યાર પછી તેને સ્વીકારેતો એ ઐતિહાસિક સત્યનું રહસ્ય વિચારતા તેઓને જ્ઞાતિઓ જૈનદર્શનના મૂળ ઉદય અને પાયાની તદ્દન વિરુદ્ધ લાગશે.

પણ તેમને સવાન કરવામાં આવશે કે જૈન ધર્મ માનનાર તો અનેક જાતિઓ છે જોશવાળ, શ્રીમાળ, પોરવાડ—તેમાં વળી વીશા અને દશા અને કાર્ધ નાની નાતોનો પાર નથી એનો એ તપામ કરી જવામ આપશે કે હિંદુ સાથેના ગા' મહવાસનું એ પરિણામ છે. ધીમે ધીમે હિંદુ સાથે ભાર્મ્યારો વધતા તેમના પ્રતો-પર્વો કરવા માઝા અને જ્ઞાતિઓ જૈનમાં પણ દાખલ થઈ ગઈ અને કાળક્રમે એણે એવું રૂપ લઈ લીધું કે હિંદુઓ કરતા પણ જૈનો જ્ઞાતિના ચક્ષુર્માં વધારે સખગર્ધ ગયા પણ મૂળ મુદ્દો અને આખા દર્શનના વિકાસનું રહસ્ય અને તેનો ઇતિહાસ વિચારતાં કાર્ધ પણ રીતે જ્ઞાતિભેદ જૈનદર્શનને પાનવે નહિ, પોષાય નહિ એના સુસ્પષ્ટ મિદાતોની માથે કાર્ધ પણ રીતે મેળ ખાય નહિ આ નિર્ણય એ ખૂન ચર્ચા કરી શાસ્ત્રમથો જ્ઞેર્ધ અનેક ઐતિહાસિક પ્રમંજો અવનોડી જૂની સોધખોળ કરી જાહેર કરશે.

અને તેમાં દાવમાં જે રીતે જ્ઞાતિઓ બાંગીતૂળી રીતે આવે છે તે બામત એના નિર્ણયોને પ્રુટિ આપશે જ્ઞાતિ વ્યક્તિ

વિકાસની આડે આવનાર થાય છે, એ સાતિજનના વિકાસ માટે કદી વિચાર કરતી નથી, એની દર્શનશક્તિ જન્મણ અને લક્ષની પરવાનગીમાં અને નિર્ધારક પરિણામશૂન્ય ઝઘડા કરવામાં મમાઈ જાય છે અને પૂર્વગામમાં તેણે કદાચ શરૂ કરેલ એવા બચાવી દોષ કે ગમે તેમ હોય, પણ આ નવયુગમાં તેને ચાલુ રાખવી એ ખાપ છે, દોષ છે, પ્રગતિ વિરોધક છે અને વગર અર્થનો ગળે બાધવો પરચ છે નવયુગને માણસ પ્રાચીન કાળના નાતોના મેળાવડાઓ, તેમાં થતા યાચો, વિધવાઓની હાવાકીઓ અને ગરીબોને થતા ત્રાઓના નાટકો કરતો ન્યાય, વાત્સલ્ય, પ્રેમ, સાગણી કે બ્રાતૃભાવ જેવું એ નાત—સાતિમાં એક તત્ત્વ પણ જોશે નહિ એના મેળાવડાની અનિયમિતતા, એમાં લાગ લેનાર પોતાને માનતો વડીલવર્ગ અને એની આખી મંકનના અર્થશૂન્ય, વિચારશૂન્ય, વિવેકશૂન્ય ચર્ચાગયેલી નવયુગને લાગશે હેલા કેટલાક વર્ગોથી વડું વડું અર્થ હેના આ સાતિ સાજનાઓને નવયુગ એક ધડાકે બેસાડી દેશે એની સામે મખત વાધાઓ તો લેવાયા છે અને લેવાશે, પણ એની ગંઢીસહી સત્તા નવયુગમાં અગદાર્થ જશે ખાસ કાગલ કે પન્થામનો વિચાર કર્યા વગર નવયુગ કોઈ મરથા કે બરાણુ માન પ્રાચીન દોષને કાણે ભાગી નાખ્યાની ધૂટતા કે મૂર્ખતા નહિ કરે, પણ સાતિને અત્યારના આકાશમાં ચાલુ રાખવાનું તેને એક પણ કાન્ધ જણાશે નહિ સમષ્ટિ કે વ્યક્તિને એનાથી લાભ થવાનો મંભવ પણ એ જોશે નહિ અને એનો હેલા કાગનો મોએક વર્ષનો ઇતિહાસ એના જીવનને વધારે લખાવવામાં મહાયજૂત થવાને બદલે એને જેમ બને તેમ જલદી જમીનદોસ્ત બંધા જ પ્રેરે આ સાતિની વૂટતી સ્થિતિ એકની જૈન કોમને જ લાગુ પડે છે એમ સમજવાનું નથી, એનો એ જ અથવા એવો જ ઇતિહાસ અન્યત્ર પણ છે અને ત્યાં એની

પડતી દશા શરૂ થઈ ગઈ છે અને તે વર્તમાન ઇતિહાસથી અનુપયુ રહી નથી. સાતિઓને સ્વીકારવામાં જૈનોએ હિંદુઓનું અનુકરણ કયું છે તો તેને ઓળવાણે ચક્રાવવામાં તેને પગને ચાને તો તેમાં નસાઈ જેવું નથી એમ નવયુગને લાગશે.

સાતિની બામત ચાને છે ત્યારે એક વાત વિચારવા જેવી છે જેવી નાની નાની નાતો પ્રાતિક બેદા ગુજરાત કાઠિયાવાડમાં છે તેવા અન્યન હિંદુમાં કોઈ સ્થાને નથી. ગુજરાતમાં કેટલીક આખી નાતની પુરુષ ઓ અને માગદોની મેખ્યા ૨૩૦ની છે આ સાતિમાં પગથુવા યોગ્ય કન્યાને લાવક પતિ મળતો નથી અને ગમતા અપતા લાવક યુવક એન્ડ્રુએટો કન્યા મળતી નથી. સાતિના પ્રશ્નને લેમના પ્રશ્ન સાથે અતલમનો મંબધ છે તે આગળ જોઈશું.

દીર્ઘદષ્ટિ વગરના અસાનતાને નરણે પોતાની અતિ નાની શુદ્ધિને દુનિયાની અછનનો ઈર્મરો માનનારા સાતિ ॥ આગેવાનોએ નાતનો વહીવટ એટલે બરાબ કરી નાખ્યો છે કે એ શબ્દ જ ધણારૂપ થઈ ગયો છે સંઘમધારણનો ઉદ્ધાર મુધારો અને પ્રગતિ નવયુગમાં થશે ત્યારે તેના પોતાના જ બારથી સાતિઓ દટાઈ કુટાઈ અગમ થઈ જશે.

અને તેમ થાય તેમાં જૈનદર્શનની નજરે જગ પણુ શાય કરવા યોગ્ય નથી એમ નવયુગને લાગશે. નાતો બ્રહ્માવ અદર પોષી શકતી નથી અને બહારના બ્રાહ્મણાવની આડે આવે છે મંરકારી જૈન પોને દશાશ્રીમાંથી હોવાથી પોરવાડની કન્યા લઈ રોકે નહિ કે આખી રોકે નહિ એ આખી વાત એવી વિચિત્ર છે કે નવયુગને એ આખી વ્યવસ્થામાં કોઈ પણ પમંદ કરવા યોગ્ય કે ચર્ચા કરીને ગસ્તો દાઢવા યોગ્ય પણ પ્રસંગ લાગશે નહિ આ

રીતે વ્યવહારમાં પ્રથમ અગત્યનો યાતિનો પ્રશ્ન પૂરો થાય છે અથવા નવયુગમાં યાતિ પર ઢાંકણ પડે છે અને તે જૈનદર્શનના ઊંડા મહત્ત્વને તદ્દન અનુરૂપ છે એવી નવયુગની માન્યતા માથે તે હિપ્પ પડે પડે પડે છે

સમ

પણ યાતિના પ્રશ્નના નિકાલથી સમના પ્રશ્નનો નિકાલ થઈ જતો નથી આ પ્રશ્નના મળખમાં ખૂબ ચર્ચા નવયુગમાં થશે એ પ્રશ્ન નવયુગના અતિ મહત્ત્વના એ પ્રશ્નોમાંના એકનું રૂપ લેશે સમ અને મિલકત (Marriage and property) આ એ પ્રશ્નો હિંદમાં એના અનેક આકારમાં ચર્ચાશે

બાળસમનો પ્રતિબંધ ત્યાં સુધીમાં પૂરો થઈ ગયો હતો અષ્ટવર્ષની મોટી અને રજસ્વના કન્યાને પિતા જીએ તો સાત પેઠી રોડી નર્કમાં જાય એ સનાતન હિંદુ માન્યતાના કુડચા ત્યાં સુધીમાં ઊડી ગયા હશે દીંગનાડીંગનીના સમના પ્રમગો દ્વર ચવાથી એ મોટા પ્રશ્નનો સમને અગે મુધારો થઈ ગયો હતો, પણ ભમને અગે કન્યાસખ ક્યા કરવો તેના ક્ષેત્રની વિચારણા ભારે ધર્મ ઉત્પન્ન કરશે

વર્તમાન કાળમાં નાની યાતિએને કન્યા સર્ધને કેળવણીને ભારે મોટો આધાત થાય છે માળાપો મસ્કારી હોય, કન્યાકેળવણીમાં ખતે ગમ લેનારા હોય અને ક્યાને કેળવણી આપવી જોઈએ એ મતના હોય છતાં પણ કન્યાને કેવો પતિ મળશે, તે ભણેલ હશે કે થોડું ભણેલ હશે, આદિ અનેક ગૂંચવણને કારણે કન્યાને કેવું કેળવણી આપતા અચકાય છે કેટલાક તો પ્રાથમિક દેશી માળાને અભ્યાસ કરાવી કન્યાને મુદ્દોપયોગી કાર્ય કરતા થીખવવા શરૂ છે અને એક કન્યાને જન્મ થાય ત્યાંથી એને ડેકાણે ક્યા

પાડવી તેની ચિંતા થ્યા કરે છે અનેક મસ્કારી માનાપોને પોતાની પ્રિય પુત્રાઓ ખાત્રી બાંધીને ઢાંકીને નાખે તેવી સ્થિતિમાં મર્યાદિત ક્ષેત્રને કાળે ગમે તેને આપવી પડે છે કોઈ મસ્કારી માનાપને આ વાત ગમતી નથી છતાં હૃદયનાગની ખામીને કારણે તેનો ઉપાય ચિંતારી શકતા નથી એક વિદ્યાગૃહના મંત્રા લઈ ઉપર થોડા પતિ ગાંધી આપવા માટે એટલા બનામધુપત્રો કે સલાહ માગનારા પત્રો આવે છે કે એને સમાલય કાંતુ જ બાપી રહે

એ દ મિથ્યાન નાના મોટા બળવાઓ થવામાં અનેક પ્રમંગો બને છે કોઈ હિંમતવાન માનાપ મર્યાદાની હદ મુખી દે છે, કોઈ સંસ્કારી કન્યા પોતા થોડા પરમદગી કરી માનાપને ઘેર રાખી લમ્પ કરી નાખે છ અને બાકા અનેક પ્રમંગો પરિવર્તન લાગ્યા બને છે સંસ્કારી કન્યાઓ જૈન ધર્મ છોડી દેતી અનુલવાય છે અને તેના કમને ઠપકો આપવાને બદલે સમાજબદા છુને વિચારવાનું કે તેમાં દેશકાગાનુસાર કે કાગ કાગવાનું પ્રાચીનોને પાન થુ નહિ કે સ્વચ્છ નહિ તે ગમે તે હો પણ તેથી સમાજને બધું નુકસાન થયું છે તે વગર શકાની વાત છે—એવો કેમતો આખા પરિવર્તન-કાગના પ્રમંગો પર નવયુગ મુજબ કહે આપશે

છતાં પરિવર્તન કાળમાં ચાલતી બધારણો લ મર્યાદાની અબી ઉપર આવવા છતાં ગમે તેમ ટકી લા છે પણ તે તો નવયુગમાં ટકી શકે તેમ નથી તે ઉપર આપણે જોઈ ગયા એ સબધી નવયુગનો નિર્ણય કોઈ પ્રકારનો અર્ધ માર્ગ સ્વીકારે તેનું પણ લાગતું નથી એટલે પરિવર્તન મળના દાખનાઓને દિશાસૂચક જણી નવયુગ લમના પ્રશ્નો નીચે પ્રમાણે નિકાત કરશે

આ સર્વેધમાં અનુભવીના મતો એમ સાચ છે કે નવયુગ પ્રથમ પ્રાતિક તકાવત દૂર કરશે એટલે દાખના તરીકે વીશ-

ગ્રીમાળીની સાતિમાં અત્યારે માત્ર ગુજરાત કાઠિયાવાડમાં મોદ અનગ વિભાગો છે ને પ્રથમ તોડાગે ત્યાર પછી દશાવીશનો ભેદ દગશે પછી ઝોશવાળ, ગ્રીમાળી, પોરવાડ સર્વનો ભેદ જઈ વધિકે જૈન કન્યા આપતા હોતા થશે ધીમે ધીમે સુધાગ કરનારાઓનો આ મત છે આ હિમાળે કન્યાના હૃદયી લગ્ન થવામાં ઝોઝામાં ઝોઝા સો વર્ષ તાગે અને સો વરની આખરે વાણિયાઓમાં ૫૨૫૦ લગ્ન વ્યવહાર થઈ શકે એની સ્થિતિ કલ્પી શકાય.

વધારે માનમશાજના અખ્યાસી અને પશ્ચિમના સરકારને સમજનાર અને પચાવનાર વિચારકોનો મત એવો છે કે નવયુગમાં એકે મખાટે હંસો થશે સુધારાઓ જાઈ જાણુ કરીને થતા નથી એમ કહતાં તો જમાનાઓ પગાર ચર્ચ જાય અને દરમ્યાન અનેક નિર્દોષીના ભોગ અપાઈ જાય સુધાગ વ્યવવાથી જ થાય છે અને જ્યારે વાત મૂઝથી જોડી લાગે છે અને દીકરીનો જ મ જ સુધારવો છે તો પછી અર્થ વગરની મર્માદા શા માટે બડીબર પણ ચનાવવી જોઈએ? એક વસ્તુને ત્યાજ્ય જાળ્યા પછી તો તે ખાતર સદન કરવું પડે તો ચોટી અગવડ વેડીને પણ વાતને ફેરવી નાખવી ઘટે અને નવયુગમાં જ્યારે જનાઆનનાના સાધનો માત્ર રગશિયા માડાં નહિ પણ રેલવે મોટર અને વાયુમાન થયાં છે તેવા વખતમાં સોળમી સદીના સૂત્રો—મુસલમાન યુગના ગિવાજો કેમ ચલાવી લેનાય? અને કેમ ચલાવવા દેવાય?

દ્વકામાં આ વર્ગનો નિર્ણય કન્યાને ગમે તે જૈન ધર્મ માનનારને આપી શકાય તેવો રહ્યો એને ધર્મ માટે જરૂર ગૌરવ રહેશે, એ પોતાની કન્યાને અન્ય ધર્મી સાથે લગ્ન કરતી ધ્રુવશી નહિ, પણ સંસ્કારી સમાનવચરકને આ બાબતમાં પૂરતી છૂટ

મળવામા કોઈ પણ પ્રકારનો હો। ચતો તેની નજરમા નહિ આવે
આવા પ્રયત્ન ફેરફાર—સુધા। સામે ચાલિઓ ઉમર ૨૫ બતાવશે,
પણ તે માન નામનુ જ રહેશે ચાલિઓ ભાગવાની અણી ઉપર
જ છે એનો બારીક અભ્યાસ કરામા આવે તો એને ભાગી
મળેલી જોઈ પણ શકાય છે પરંતુ લખના પ્રશ્નથી એના ઉપર
છેલ્લો કડાકો પડશે એવો આ વર્ગનો મત છે

લખના પ્રશ્નને મને ચાલિના અસ્તિત્વના પ્રશ્નને ગૂંચવી
નાખવા જેવો નથી ચાલિ તો લખના પ્રશ્ન વચ્ચે પણ મરણ-
પયારીએ પડેલી છે એને ચાલિજનોના હિત સાથે બહુધા
મંત્રણ જ નથી એણે ચાલિના પુત્રપુત્રીઓને બાણારવા વિચાર કર્યો
નથી અને લખનો પ્રશ્ન એ મનજને કેમણે રાખી ગોઠવી શકે
એવી એની સ્થિતિ નથી ચાલિસમુદ્ધર્મો એવું એક પણ તત્ત્વ
નવયુગના દર્શિનિદુથી સોમ્ય જડી શકે તેમ પણ નથી કે જેની
ખાતર ચાલિના જીવનને લગાવવા પ્રયત્ન કરવાની પણ જરૂર રહી
શકે એ જીવનકાળ એ ઉલ્લેખી ગઈ છે, નવયુગમાં એ ઇતિહાસ
વૈપરિત્ય જ બહુશો અને લખનો પ્રશ્ન એનો મૂલમુદ્દત બનશે

દોકરાના જેવું શિક્ષણ આપી નવયુગના સંસ્કારથી વાહિત
કરેલી સુધડતા, સ્વચ્છતા સેવાભાવનાના વાતાવરણમા ઉછરેલી
કન્યાને ગમે તેવા મૂર્ખને આપવી અને તે જ વખતે ચોગ્ય પતિ
એને સહધર્મી સમાનવયસ્ક સંસ્કારી મળતો હોય તેને ન આપવી
એ ક્યા નિયમથી નવયુગ માન્ય રાખે તેની કલ્પના પણ બેસતી
નથી અને આ દર્શિ હજુ સુધી પ્રાચીનો જોઈ શક્યા નથી એ
તેમની લાખી નજર પહોંચાડવાની શક્તિ અશક્તિનો જ નિદેશ કરે
છે એવો મત નવયુગનો ચશે

પુત્રીના લગ્નને અંગે ત્રણ પ્રશ્નો

પણ લગ્નના પ્રકરણમાં સાતિને મૂઝવનારા બીજા ચાર પ્રશ્નો બનશે તે પૈકી ત્રણને વિચારવાનું અત્રે મ્યાન છે. પ્રથમ પ્રશ્ન અત્યાગ સુધીની માન્યતા એવી છે કે કન્યાનું લગ્ન માતૃપિતા દ્વારા અને તે કન્યાએ માય ગમ્યતુ પડે 'દીકરીને ગાય-ન્યા દોરે લા જાય' આ મત પ્રચલિત હતો. નરવૃગની દીકરીઓ ગાય જેવું જનાવડ પ્રાણી નહિ રહે અને તે દોનવણી સ્વીકારશે નહિ અને તેને દોગવી શકાશે નહિ આ બારે મૂઝવણનો સવાલ છે.

દીકરી સંસ્કારી ઘરે એટલે કોને પગથિયું ક્યારે પગથિયું તે નહીં કન્યાનો મામાપનો હજી લઈ લેશે દીકરીને ગાય ધારવામાં આવતી હતી તે વિચારમાં પણ તેને અપમાન લાગશે અને તે પોતાનો પતિ ગાધવાનો અને નિર્ણય કરવાનો હજી કાયમ કરશે અને માતૃપિતા તો વધારેમાં વધારે તેને મનાહ આપી શકે તેટલું જ કરી શકશે મામાપ લગ્નની ગામતમાં વધારે માથું ભારી શકે એવી સ્થિતિ જ નહિ રહે સાતિજનોની આ પહેલી મુઝવણ ઘરે મસ્કારી છતાં નાતજાતના મંત્રકાગમાં હિજરેના મામાપો નાતને જવાન આપશે કે દીકરી એની ઇચ્છા પ્રમાણે કરે અને છતાં પૂછતું હોય તો તેને પૂછો. અત્યાગ સુધીના સાતિ વહીવટમાં દીકરીને પૂછવું નથી, હવે ન પૂછે તો ચાને તેવું નથી અને દીકરીને પૂછતા નાતનો વટ જાય—આ પ્રથમ મૂઝવણ.

બીજી મૂઝવણ સાતિને એ ઘરે કે અનેક કન્યાઓ લણીગણી પત્ની તરીકેની જવાબદારી લેવા જ ના પાડશે સંમાર માડવો કે નહિ તે તેના જ્ઞાનની—મગજની વાત છે 'ડોમો કુવારો સાબજ્યો છે, ડોશી કુવારી સાલણી નથી' આ આખું મુદ્દા

નાતના આગેવાનોને દીવા જેવું લાગશે અને છતાં ઇશ્વરવિરુદ્ધ સંસાર માડવાની મર્યાદા ઓકરીને કે જ પાડી શકશે નહિ એ સાતિજનોની બીજી મુશ્કેલી.

અને ત્રીજી મુશ્કેલી નવયુગની ઓકરીઓ સાતિમા આવીને કહેશે કે અમારા પ્રશ્નો નિકાલ કરનારા તમે કોણ? તમે વહીવટ કરનારા જરાબજ અર્ધો મપ્પામા સ્ત્રીઓને સ્થાન આપો ચૂંટણીના ધોરણ પર સાતિનો વહીવટ કરો અને બહુમતને ધોરણે પ્રજાસત્તાક રાજ્યપદ્ધતિ સ્વીકારો મરામદમાં આવે થયેલા પ્રાચીનોને આ ભારે આઘાતક દલીલ લાગશે, પણ એનો કશો જવાબ આપી શકશે નહિ સાતિના પ્રશ્નોનો નિકાલ અમુક પટેલિયા અને તે પણ પુરુષો જ કરે એવો તાત્કાલિક પતરો ડરી આપેનો કોઈ લેખ નીકળશે નહિ અને આવી મૂળ બાબતમાં ચારી આવતી ફિતિ દલીલને સ્થગિત કરી શકાશે નહિ આ ત્રાણ પ્રશ્નથી ભારે ગૂંચવણ થશે એ દેખીતો અશક્ય લાગતો પ્રશ્ન નવયુગ ખેસે તે પદના પણ આવી જશે ચારે તરફ એની ઝંખઝંખાટી થઈ રહી છે દિગ્ગતમાં એનું વાતાવરણ જામવા માંડ્યું છે અને સેકડો વધી આગાતિને ધરેના અન્યાયોની નોંધ તૈયાર થવા માંડી છે આ ગૂંચવણમાંથી પ્રાચીનો કેવી રીતે પાર પડશે તે જોવા જેવું થશે નવયુગ તો આ પ્રત્યેક પગલાં એ દરેકની હિંમત અને આત્મ પરિશ્રમ જરૂર જોઈ રહ્યો છે અને એને પરિશ્રમ માટ શકા નથી.

આ સર્વ કારણો ધ્યાનમાં રાખી નવયુગ ઠરાવ કરશે કે માતૃપિતાની સંમતિથી અથવા પોતાની ઇચ્છાથી કન્યા કોઈ પણ જૈનને પરણે તેમાં તેણે સલાહ તરીકે નીચેના નિયમો ઉપ લક્ષ્ય રાખવું એણે પતિની પસંદગીમાં ધર્મને અગ્રસ્થાન આપવું, પોતાનો સવાતર બગડી ન જાય અને બાળકોની કેળવણીને

લાજન ન લાગે એટલુ જરૂર લક્ષ્યમા લઈ ધર્મ, અર્થ અને કામ
પરંપર અવિરોધીપણે મધ્યમ એ સાપેક્ષ દષ્ટિએ પમદગી કરવી

ખાફી વય, સ્વભાવ ગુણ, શીત, મનીસ્ત, કેળવણી, મસ્કાગ,
આદર્શ આદિ માનતો જાણીતો હોઈ એ લગ્નમણીનું અર્ધી
પુનરાવર્તન જવાની ભાગ્યે જ જરૂર હોય મુદ્દાની રાત એ છે કે
લગ્નની મર્યાદા નવયુગમા તદ્દન નવીન આકાર ધાન્ય કરશે
માનાપત્ની દરજ્જા માન મલાદ અથવા તો વિવેકમગ્ની પ વાતગી
આપના પૂરતી જ રહેશે અને લગ્ન એટલે જોને નજરે જોયેન પણ
ત હોય તેની સાથે લાકડેમાટી વળગાડી દેવાના હિમાદને બદલે
ગુણ જલાવ અભ્યાસના મહવાસને પરિણામે થયેન મહત્વાન ધર્મે
પ્રાચીનોને એમા હિમાદ લાગશે નવયુગને પ્રાચીન પદ્ધતિમાં
અનેક વાધા જપ્પાશે આ મબવમાં પ્રાચીનોની ધમકી કે
મમજાવટ કોઈ રીતે નવયુગને જાગ્યત ધર્મ નહિ પડે નવયુગ
લગ્નનો પ્રશ્ન ધર્મો સ્વતંત્ર રીતે તત્કાલ જાળને અનુસરી તદ્દન
જુદા જ સૂત્રો પર નિર્ભર કરશે અને તે નિર્ણય પણ રખત
જતા દેશદારને આધીન નહોશે લગ્નનો પ્રશ્ન નવયુગમા અતિ
મહત્વનો ગણાશે અને એની વેદી ઉપર જ સ્થાપિત એ ભાગીને
બૂઝા દર્શ જશે નવયુગના લગ્નપ્રમગનો પ્રાચીનોને વધારે
મુશ્કવણ કરાવે તેવા એક મુદ્દો આગળ આવશે તે તેના યોગ્ય
ધ્યાને વિચારવાનો રહે છે

મહામહા જૈન કોમમા લગ્નનો પ્રશ્ન વિચારશે તેની વિચાન્યુ
મા સ્થાપિત અને ધર્મ વચ્ચેનો તફાવત સ્પષ્ટ નહોશે જૈનને કેવળાક
કામ (કાન્ટ) ધારે છે તે ગેરસમજીતી તે દૂર કરો જૈન ધર્મ છે અને
જૈનો વચ્ચે ધર્મ તત્ત્વ જ સામાન્ય છે એ વાત જનતા જાણશે
ત્યારે એને નવાઈ લાગશે મહાસભા અથવા પરિપદ સાપ્તારિક
મબધ માટે દિશાસૂચન જરૂર કરશે એની નજર ધણી વિશાળ

રહેશે એ જૈન જૈન વચ્ચે લમ કાગળની વાતને ખૂબ ઉત્તમ અને પ્રેરણા આપશે એનો મુદ્દો પણ એક સસન નીચે રહેનાર પર બધુભાવના વધારવાનો જ રહેશે એ ગૃહસ્થ ધર્મને અંગે લોકોની સરથાને ગૃહસ્થના આદર્શમય મનાસ્વાની એને વિશાળ પાયા પર ચલાવી અને એના અમન હારા એકતા માધવાની તક બગાડી ગઈશે

મમાન ધર્મોમા સમ મર્યાદા એકતા લાવવાનો સપ અને સદમા વધારવાનો અને તેમ જા નાટ્ય ધર્મ અને વિશ્વ-બધુત્વને નિરોધ ન આવે તેનો એ બી મપ્રયોગ ક મ અને તેના તે જોડેલ અશે ફેલેલ મેળવને તેના પ્રમાણમાં જૈનત્વની પ્રગતિ થતી જશે અને બધુ થોડા વરમા એ એના પ્રકા ની એકતા આપી સમરત જૈનોમા લગન્યવહાર ખુન્તો કરાવી શકે આ વિચાર જા અને અમનથી થનારા લાભ અને તેની જુદી જુદી પાયરીઓનો અન વિચાર કરવાનું રથજ નથી પણ એને પાંજામે સમદબલ જૈન આદર્શ એની ધબ્બી મોટી સખ્યામા પ્રગતિના હારે ખોડો ધર્મ જશે

પ્રકરણ ૧૮ મું સામાજિક (આલુ)

વિધવાનો પ્રશ્ન

લગ્નના વિધવાની માથે સળધ ધગવનાર વિધવાનો પ્રશ્ન છે અત્યારે તો એ પ્રશ્નને શાંતિઓ સાથે સળધ છે પણ નવયુગમાં શાંતિને સ્થાન નહિ રહે એ ધોરણે જૈન જનતાની નજરે એ સવાલ વિચારવાનું અત્ર પ્રાપ્ત થાય છે આ વિધવાના આખા પ્રશ્નને નવયુગ તદ્દન જુદી જ રીતે ચર્ચા કરે તે આપણે જોઈએ

અત્યાગની વિધવા

વિધવા એટલે અપશુકન કરનાર તબાવતી હીણાપણી જા જેની મરં આશા ધર્યા અને મરણો મરી ગયા હોય, જેને આ જીવનમાં કોઈ ભતનો ગમ ન રહ્યો હોય જે માસુરીઆમાં હડધૂત થતી હોય અને પિયરમાં પોષાતી ન હામ, જેને બેથી પાંચ રૂપિયાનો મહિનો કરી આપવામાં આવ્યા આર્થિક ગૂચવણવાળા સમયમાં શાંતિના નેતાઓ મોટે ઉપકાર સમજતા હોય—એનું નામ અત્યાગે વિધવા છે એને હૃદયની ગૂચવણ હાલવવાનું સ્થાન નથી, એને ઉપર આકાશ અને નીચે ધરતી છે, એના વેશ અને

વિચારના ખિન્નતા છે એના શરીરની કોઈને દરકાર નથી, એના આકંઠ કોઈને સાલગવા નથી એને આશ્વાસન કોઈએ આપવાના નથી એને કોઈ મહોત્સવમાં જોડાવાનું નથી અને હેતુ ઉદ્દેશ અને સાધ્ય વગરનું જીવન પૂરું કરી મોત આવે ત્યારે માત્રા જરા મિત્રાન આ જીવનના એને કોઈ રમ નથી અમાદારખું અપરાધ જે બલ થોડા હ તે બાદ કરતા આ વિધવાઓની વત માન ગિયતિ છે એને માટે કોઈ માર્ગ નથી માત્ર પતિ સાથે વિનયસ કળી કોઈ રમણી પતિ સાથે નવા નવા આનંદ કરતી હોય તેમા અનેક પ્રકારના વ્યાધિઓ અથવા મરફી ન્યૂમોનિયા હાય આદિ કોઈ પણ રોગ થતા અથવા અકસ્માત આવતી બને પતિ મ જુ પામે તો ખીન્ન રિમથી એ મર્વત્યાગી મતી જાય છે અને ધર્મની વિમળજ્યોતિ બને એમ લોકો તેને માટે ધારે છે એક આનંદ કરતી ખીન્નતી કુમળી કળીને આ પરિવર્તન કેવું આધાતક થતું હશે તે તો તેની ગિયતિમા મૂકાવા જેટલી વિચારણ ક પના હોય તે વિચારી શકે

શ્રીજાતિનો સેવાભાન

એ ધર્મમાં ગમ લેતી યાય અને ત્યાગશક્તિ કેળવે એ જૈન ધર્મની નજરે મૂલ્યવાળી ચીજ છે જૈન ધર્મનું આપું બધારથી ત્યાગધર્મ ઉપર રચાયેલું છે, આ જીવનમા પરભાવનો જેટલો ત્યાગ યાય તેટલા પૂરતી તેની ફતેહ છે અને વિકાસક્રમમા તેને અચૂક સ્થાન છે એ દૃષ્ટિ પ્રથમ ધ્યાનમા ગમવાની છે આ દૃષ્ટિએ જે વિધવાઓ ત્યાગનો માગ સ્વીકારી શકે એને નવયુગ ધણી સગવડો કરી આપશે અત્યારે મોટી અગવડ શક્તિને માર્ગ આપવાના સ્તાઓ નથી તેને પગિલામે થયેન છે તે નવયુગ જોઈ લેશે સ્ત્રીઓમા વાતમત્ય પ્રેમ નમતા આદિ નૈસર્ગિક ગુણો

છે અને ખાસ કરીને 'સેવા'નું તેનામાં કુદરતી તત્ત્વ એના મધ્ય-
સ્થાનમાં બેસેલું હોય છે એ નવયુગ અભ્યાસ કરીને જોઈ લેશે
ઉપનિષદના નગરે શૃદ્ધિવ્યવસ્થાનો બારીક અભ્યાસ કરવામાં આવશે
તો જોઈ શકાશે કે જોએને પોતાની જાત ઉપર ઘણો વધારે
અકુશ હોય છે એ પોતાની સમગ્ર જાતે જ જોશે એ પતિ
પુત્ર કે મમતાની નહિ જેવામાં અનેક પ્રકારની મગરડોનો ત્યાગ
કરશે આ તો સામાન્ય વાત છે, પણ જીમાનમતા અભ્યાસ
પછી ઘણું જાણવા જેવું મળે તેનું ત્યા બેસેલું છે

જોઈ તક આપતું નથી

દુઃખની વાત એ બની છે કે એને તક મળી રહી છે એ
હજારો વધેલી રૂઢિચઢાઈ મળેલી છે, એનું વ્યક્તિત્વ વ્યગ્રાર્થ મળે છે,
એની શક્તિને અવકાશ મળ્યો નથી, એની મેવાભાવનાને યોગ્ય
પરિસ્થિતિ પુરુષોએ નીપજાવી નથી, નીપજાવી દીધી નથી અ-
વગર્જના દર્શિમદુથી કોઈ પ્રશ્ન હજી સુધી વિચારાયો નથી આથી
વિધવાને બાર વિપત્તિ ચર્ચ છે એને પતિ સાથેના પ્રમંગો દર
થયા તેને બંને તેનું માનસ રોકે એવો નવદાર કે પ્રયોગ તેને
મોટે તૈયાર નથી અને પરિણામે નવું માણુગ અનેક પ્રકારે
શક્તિનો દુર્નિય કરે છે તેમ મામાય રીતે આજો જીવન અને
વિધવાવર્ગ ખાસ કરી પોતાની શક્તિનો ઉપયોગ નિહાકુશી,
શૃદ્ધિ કામ વગેરે બાબતોમાં મામાન્ય રીતે કરે છે

વેદવ્યના કારણો

નવયુગ વિધવાના પ્રશ્નને હાથ ધરતા પ્રથમ તો વેદવ્યના
પ્રમંગો શા માટે થયાં આવે છે તેની તપાસ કરશે ત્યારે તેને
માણુમ પડતો કે તેનો મોટો ભાગ બાળકને કે શૃદ્ધિવાદને કારણે
બને છે બાળકને એ તો હનના જેવી વાત લાગશે નહિ

એટલે શું મરનાં મદદ છે? કે એ તે હાઈ-સુપર જેવું છે? અને રહો તે કેટલી વાત પૂછે? અને આ સુધી પડ્યા જ છે. આ જ ને આનન્દનો એકમ છો. આવી જગે માણસ રાંની ત્ય પછી કોઈ ખારી ક્યાને પછી રહે નહિ અને પુરુષના હમ પદ્મ આજામાં આજી તેની ત્ય વીચ વાની તો દોડી જ નેઈએ એ અત્યા ના રાગી બધા જ અને કેગવળીને અનુરૂપ મળત હાવામાં આવશે.

વિધવાશ્રમો

ઉક્ત હાવથી વિધવાઓની ઝંખ મળી આવી થઈ જગે જના વિધવા ન થાય એમ તો ન જ કહેવાય પુરાતન જાણે: પણ અનેક મરે છે અને વિધવા પૈથી જે જ જીવતામાં રોય તેના જ રૂબ આગળ આવે છે તેમની રુખિને કેકરા અને તેના ઉપોગ કયા વિધવાશ્રમો હાથમાં રધાપવામાં આવશે એ આશ્રમોમાં વિધવાને અપૂર્ણ કે અધૂરી તલી કેગવળી પૂરી કરવામાં આવશે. ત્યાં અને જનમવાના અનેક કાર્યા શીખવામાં આવશે. બાળઉછે માગની માવજત ત્ય આની કેગવળી પ્રસતિકાય અકરમાત મમ્મે તાત્કાલિક મદદ આરોગ્ય (મેનિટેશન) આદિ અનેક ઉપયાગી સેવાઓ કરવાનું તેને શિદ્ધ આપવામાં આવશે અને સર્જને કે વિધવા મનેને રક્તિ દાવા છતાં મેરાનો અવશ્ય ન મળે એ દેવ તેને અનેક દિશાઓ ખુલા કરવામાં આવશે. આ તો માધનર્ગમ વિધવાઓને પાસવે સાધન વમરની વિધવાઓને શીવજી હરત ગૃધ્રજાત સાયાકામ, વાસ કામ વખાટકામ આદિ અનેક ઉદ્યોગો શીખાવામાં આવશે. દરેક ઉદ્યોગમાં એક બાળતનુ આસ લક્ષ્ય ગાખવામાં આવશે અને તે એ કે તેમાં નિષ્ણાત થયેલ વિધવા સાધનદીન દોષ તો તે આજામાં આધુ ધરમાં રહીને ઉદ નિર્વાહ જેટલું જી રહે ગૃહ ઉદ્યોગની

બાનતો તો વચગતી ॥ મોજા તૈયાર કરે કે કેનવામ હિપ
ભગતકામ કરે, ચારી કો ભગતકામમા કરે તો કાષ્ટ પણ વિધવા
પોતાનો નિવોદ જરૂર કરી ચોકે એ ગૃહઉદ્યોગનું સિસ્ટ
આપવાની જરૂર નથી બાપાનમા પ્રત્યેક સ્ત્રી ધેર રહીને મોગી
રકમ પેલ કરે છે આ ઉદ્યોગકાર્યમા બીજી કગમત એ છે કે
શક્તિને અવગણ મગતાં નવગણ નહીં નહિ એટલે કે કામગુચ્છીનો
નાશ થઈ જત અને 'ચા' મને ચોટલા ત્યા ભમિ એક બે ચોટલા
એ આખી કહેવત અસલ થઈ જમે

ભવિષ્યનું કાર્યક્ષેત્ર

આવી ગીતે મેવાના અને ઉદ્યોગના ક્ષેત્રા ખુલા કરવાને પરિ
ણામે વિવવાનો આજો પ્રશ્ન મહેનો કરી નાખરામા આવશે.
અત્યારે અવગણને મા' આપવાના વાંધાને કારણે જાનતિ અધમ
દશામા મરી પડી છે તને માટે મેવાનામાં ધણો વિશાળ છે
પરિવર્તન કારણમાં સ્ત્રીઓએ જે અજબ ધૈર્ય સેવાભાવ અને ત્યાગ-
ભાવ બતાવ્યો છે તેથી તેમનું ભવિષ્યનું ક્ષેત્ર નિર્માણ થઈ ચૂક્યું
છે અને ત્યાં માનભરેલી રીતે તેઓ જીવન મદદ કરી ચોકે અથવા
નિગલા ઘિંતિમા તેના હિપ આધાર ગણી ચોકે એવી સ્થિતિ
નવમુગની સ્ત્રીઓ જ બીજી કંગે અને તે મામલે તેવા મયોગોમા
પુરુષવર્ગ તેમને સનાહ સદાય અને મદદ આપશે

આશ્રમો એવી વ્યવસ્થા કે રી ૩ સ્ત્રીઓએ તૈયાર કરેન
વસ્તુઓ તે મરથા જ વેચાતી લઈ લે વળી મોગ મોગ કાય-
ઉદ્યોગના સ્ટોરો સ્ત્રીઓ જ કાર્ગ અને ચનાવમે રોકડ નાણે
વ્યાપા ચનાવશે અને વેચવાનું કાર્ય સ્ત્રીઓ વધારે અમુકકારક
રીતે કરી ચાશે તે તો તેણે પશ્ચિમની દુનિયામા મામાન્ય રીતે
અને હિંમાં અત્યંત સારી રીતે બતાવી આપ્યું છે

એ મિત્રાચ સેવાભાવી વિધવાઓ પૈકી અનેક કેળવણીનું કાર્ય કરશે એમની શિગવ્યપદ્ધતિ દ્વંપો અસ ક નારી જ ડીવે છે પ્રાથમિક વર્ગોમાં તે આશિષો ભારે મુદ્દ પંજામ બનાવી ગ્વી છે એ ઉપનાત જાણી મુદ્દમાં, આરોગ્યવિચારો પ્રચાર આદિ અનેક નાના માગ છે. સ્ત્રીઓ માટે ખૂલ્લું અને તેમાં તેની બચતશક્તિનો ઉપયોગ થશે વિધવાઓને મેવામાર્ગમાં જોડવાથી તેઓને ઉદ્યમે આપવાથી અને તેમને સર્વ સંસ્કૃત મગવાથી વિધવાનો રક્ષા અવારે જે મર્જાર બની ગયો છે તવે નવયુગને નહિ હામે વિધવાના રક્ષાનો નિકાન આપ્યા જ રી હમે નવયુગમાં આપો સાતાનુ સ્થાન રો પી લેશે તેમની આવ ન અને હૃદયશક્તિનો ઉપયોગ કરી એ પુરુષોની પ જે એમની અને વિધવાની શક્તિનો ઉપયોગ થકનો રગ્તો તેમને સાત્રો એમે વિધવાનો પ્રથમ સ્વત નીચ્છા જમે અથવા ના મેવધમાં ધણો અરો નિકાસ થઈ જશે

વિધવા પૈકી જે તપ ત્યામ કરી રહે તેમ દોષ જેનું ધર્મ નમ્મ વસાવ્ય દોષ તેને તે મે મગ મગરક નવયુગ આપશે એ ધર્મની રચોતિ હે અને આત્મશુદ્ધિનો પ્રગતિમાન બનાવી વિધવા વિકાસમાં પોતાના વિકાસ સાથે સ્થાન આપે તે માટે અનેક સમગ્રડો નવયુગ મોજશે ધર્મ માગ ના સ્ત્રીઓ પાત્ર ઉપયોગી કાર્ય કરી મતાવશે અને જનતાના કાર્તિક મુળો ખીનવ વામાં અમગદ્વ ભાગ વશે

મહાન પરિવર્તનની આશા

જનતાનો સ્ત્રીજાતિ તરફની વનધમાં મોટો ફેરફાર થઈ જશે સ્ત્રીઓ પદ્ધતિ પામશે કેળવણી થશે પોતાની જવાબદારી સમજ નારી થશે એટલે સમાજમાં પોતાનું સ્થાન માગી જ લેશે

પુત્રવર્ગનું વનણ આથી મોટું પરિવર્તન પામશે સ્ત્રીર્મબધી પ્રશ્નમા એ જાનનેના હક્કો અને જવાબદારીઓ વિચારતો થઈ જશે વિધવાઓને અપશુકન કળાગ કે લાગ્યૂત માનનાને બદલે એને એ સતીત્વનું આર્થ, આર્થભાવનાનું જીવત સ્વરૂપ, મહાકલ્યાણી, મહાત્યાગી અને વદન કળા થોડા માનશે આર્થ ભાવનાના એ ઉચ્ચ આદર્શને જૈન જનતા કદી નિર્ભક્ત્યથી નહિ, ઉપેક્ષાથી નહિ વિમારી મૂકશે નહિ દાપન્ય ભાવનાનું જે વિશાળ સ્વરૂપ આર્થ દેશમાં ચીતરાયુ છે તે અ યન અપ્રાપ્ય છે એ આદર્શનું પર્યાવસાન વિધવાજીવન છે એનો પોષાક માટે રહેતો પણ એની સેવા-ભાવના એને વિશાળ આકાશમા ઉડ્યન કળવશે

નવયુગ મેળાઈ થઈ ગયે તા વિધવાના પ્રશ્નને ધણી સુકન્તાથી હોકશે આસત્પતિને થોડા ક્ષેત્રો તૈયાર થયા પછી વિધવાનો પ્રશ્ન આકરે રહેતો નહિ આય સોહીમા જે તપ અને ત્યાગ ઉત્તરો છે, જૈન હૃદયમા જે અહિમા અને મંયમ ઉત્તરો છે તે વિધવાને સ્થિર ગમશે જતા માર્ગ બાળવિધવા હશે અથવા કોઈ પોતાની ક્ષત ઉપર અકુશ રાખવા જેટલું સૌહાર્દ બતાવી શકે તેવી નહિ હોય તો તેને કુકર્મ કરી ગર્ભપાત કરાવવાને બદલે એને પણી જતી અટકાવવામા આવશે નહિ આવા કમો બહુ ઓઠા બનશે સમાજ ફરજિયાત વૈધવ્યની વાત ચાલુ રાખશે નહિ એ આદર્શ ઉચ્ચ રાખશે, પણ છુનાજવાયા કેસમા કોઈ પગલુવા માગશે તો તેને અપરિહાર્ય આપતિ ગણી તેના તરફ પરાહ્મુખ્ય રહેશે આવી રીતે ફરજિયાત વૈધવ્યનો સિદ્ધાંત છોડી દેવા જતા આર્થ આદર્શને નમ્યો ન પડવા દઈ અને જૈન ત્યાગના દ્વા પ્રુથા કરી તદન અગ્રત્થ સહેલાઈથી વિધવાનો પ્રશ્ન સમાજને જરા પણ નીચે હિતાર્થ વગર નવયુગ હોકશે એની નજરમાં બાળહત્યા ગર્ભપાત અને એકાંતમા અનિષ્ટ કુકર્મ વધારે મહત્ત્વનાં

સામશે અને એને બદલે ગમ કરીને દેખાવ જાણવવામાં એ આખા મમાજને નુકસાન માનશે આવા કેમો એટલા એજા અનગ કે એનુ પ્રમાણ નહિવત્ આવશે વિધવાવિવાહનો પ્રતિબંધ કયાં વગ સત્સત્ ઈષ્ટ પરિણામ નવયુગ લાવી શકશે અને તેની સાથે પચેદ્રિય જીવવાત અને એકાંતમા શુભ રિત્યસેવનથી યતા નિકાચિત્ત કર્મબંધનના પ્રમંગોને પણ એ દૂર કરી શકશે

આ વિધવાવિવાહના પ્રશ્ને વર્તમાન યુગમા ભારે ચર્ચા ઉત્પન્ન કરી છે તેથી નવયુગ એ મંબધમા સ્પષ્ટ મત ઉચ્ચારશે એ આદર્શ આર્થ બાવનાનો જ ગખશે છતાં એ દલીલ કરશે કે જેમ મતી ધવાની રીતિ બંધ કરવાથી આર્થ બાવનાનો લોપ થયો નથી તેમજ અતિ નાની વયવાળી અક્ષતયોની લગભગ રિયતિની બાળા અથવા ગૃહ માંડવા પડેના ગૃહ જીપારી મૂકેન અપૂર્ણ-મનોરથા જેનુ વનણ ત્યાગ કે સેવામાર્ગે ન જઈ શકે તેવુ હોય તે એકાંતમાં કુકર્મ કરી મહા તીવ્ર કર્મબંધ કરે તેને બદલે લગ્ન મધીથી એક પતિ સાથે જોડાય તેમા તેના પૂરતા બાવનાનો આદર્શ જરા ન મ પડે છે ખરો પણ બે આપત્તિમાથી એાછી આપત્તિ વહોગવાનો એ એક જ માર્ગ છે આ નિર્ણયમા નવયુગ એક મત જ રહેશે પણ તે અપવાદનો સ્વીકાર આપત્તિધર્મ તરીકે જ કરશે

વિધવાવિવાહના પ્રસંગે અટકાવવા માટે બાળસમ અને વૃદ્ધ-સમ અટકાવવામાં આવશે એ વાત ઉપર યર્ષ ગર્ષ છે એવા જ કેટલા રિવાજો આ સામાજિક પ્રશ્ન સાથે સંકળાયેના ૩ તેના નિર્ણયને અંગે વિધવાવિવાહનો પ્રશ્ન મોટા પાયા ઉપર ઉપરિચિત્ત તો નહિ જ થાય એ પ્રશ્નો પણ આ ચર્ચામા ધણાખરા છૂટા-જવામા ચર્ચાઈ જશે

કન્યાનિકૃત્ય

હેલા સો બસો વર્ષથી આ ભય કર રિવાજ દેશમાં પેસી
 મયો છે પ્રથમ બાળ્યમાં કેટલાક ઐતિહાસિક કારણે દાખલ
 થયા, પછી ધરડાઓને પણ પગલુવા ઇચ્છા થઈ ત્યાં દીકરીને
 માથે સાથે સરખાવવાની પ્રથા વધતી ચાલી પછી એ મનુષ્ય
 ન ગણતા એક વસ્તુ તરીકે ગણવાની રીતિ દાખલ થઈ પછી
 એ વેચવાની વસ્તુ ગણાણી પછી લીલામગા એને માટે જે
 વવારે રકમ આપે તેને આપવાની—વેચવાની રીતિ દાખલ થઈ
 સમાજનો ધાત યાચ છે ત્યારે કાષ્ઠ હિમાબ ગદ્ગદ નથી જે
 માઆપે કષ્ટ વેડીને દીકરીને હાથે ને એક વેચવાની ચીજ ગણે,
 વય આવડત કે શક્તિનો ખ્યાન ન કરતા ગણ સાથે પશુ નાક
 બાધતાં લજવાય નહિ અને દીકરીને આપવાના બાળમાં એ કડો
 હજારો રૂપિયા લે અને તેની દ્વારા પોતાનો વસીનો વધાવવા ચાહે
 એ તો નૈસર્ગિક પાતની પગલાઈ કહેવાય

આ રિવાજ પ્રથમ વિવાહખયને અંગે શરૂ થયો અમન
 ઠીક ઠીક કે કહવાતા ખાનદાનને અમુક વગ જમણુવાર તો કરવા
 જ પડે, એ ખર્ચને પહોંચી વળવા સાધાગણુ ગ્રમ લેવાથી વાત
 શરૂ થઈ પછી વિવેકનો મર્ચા નાશ થયો તે વર્ષની કુમળી
 બાળાને પાસઠ વર્ષના મળ્યુંને કાઠે બેઠના પાવચી વાર પરણનારને
 આપવાતા સે કડો દાખલ બન્યા આ મનમાં મામાપની અને
 ખાસ કરીને બાપની સ્વાર્થશક્તિ અને ગમાજના આગેવાન
 પટેલિયાઓની અધમ નીતિ જ કારણભૂત છે માઆપ માગ
 મૃહસ્થ સાથે સમપણુ ચતા પોતાના અનેક સ્વાર્થ નાધવા લગ્યાય
 અને આ રીતે દીકરીની દોરવણી થવા માડી

કન્યાની દૃષ્ટિથી કદિ સવાન નિયાગયા નથી મૂર્ખ, અભણ,
 પોતાનો નિર્વાહ પણ ન કરી શકનાર, કેરૂંશા, નિસ્તેજ માણસો

કોઈ પાસેથી પસા મેળવી દેવ કરી દીકરીના જાપને રૂકમ આપી દીન્દ્રીને સર્પ આવના લાગ્યા અને આવા અધમ કન્ટેડાને પરિણામે વિધવાવિવાહના પ્રયત્નો વધી પડ્યા અસમાન પતિ પત્નીથી મંસાર ખારા ધુધરા બ યા વૃદ્ધવ્રતને પરિણામે ઉગતી યુવતીની મનકામના પૂર્ણ ન થઈ અને સમાજના સીવમનો ભોગ થઈ પડેલી એ અનળાને કોઈ આશરો ન રહ્યો

આ કન્યાવિક્રયના અનેક ભયકર પરિણામ આવ્યા છે એથી મમાજમા ગૃહસ્થન દાપત્ય, આદર્શ પ્રેમ—એનું નામ જાગી જવા લાગ્યું છે અને તે ઉપાત્ત વિચારધાગમા વિવેક સમ્પત્તા કે વાતસંન્યના ઝરણા સુકોઈ જવા માગ્યા કલ્પના કરતા ન બેસે તેવી વાત છે પણ સત્ય વાત છે કે વર્ષો સુધી દીકરીને એક કન્યાવિક્રયની ચીજ ગણવામા આવી છે

નવયુગ એક નપાટે કન્યાવિક્રયને અટકાવી દેશે એને એ ફાજાદારી ગુનો ગણાવવા માટે પણ પ્રયત્ન કરે અને નવયુગમા કન્યા એટલી આગમ વધેલી સુશિક્ષિત અને પોતાનું સ્થાન સમજનારી થશે કે એ પિતા મામે જીવી રહી પોતાના લક્ષ્મી વાતો કંઈ આવડા સંયોગોમાં કન્યાવિક્રયને સ્થાન રહેવાનું નથી એ કહેવાની ભાગ્યે જ જરૂર હોય જ્ઞાતિ નહિવત્ થઈ જતા મોની ઉંમરે લગ્ન કરવાનો શિવાજ લખન થતા અને કન્યાની મંમતિ વગર લગ્ન મંબધ કરી શકાય નહિ એ નિયમનો સ્વીકાર થતાં કન્યાવિક્રય તો જશે પણ તેના આડકતરા પરિણામ તરીકે વિધવાવિવાહના પ્રયત્નો પણ ઉત્તરોત્તર ઓછા જ થઈ જશે નવયુગ સ્ત્રીવર્ગમાની કોઈને વરણ —વેચવાની ચીજ તરીકે ગણનાનું પાપ કે ગણવાની ધણતા કરશે નહિ કરી શકશે નહિ અને કરનાનો પ્રયત્ન રાનયુગને પ્રતાપ અને સૌસમાજની ચાળવણીને પરિણામે અને લોકસમાજના અભિપ્રાયને પરિણામે મેળવી પણ શકશે નહિ.

વરનિકૃત્ય

કન્યાવિકૃત્યના જેવો જ એક વિચિત્ર રિવાજ વર્ણિકૃત્યનો છે. આ સબ્દ અપરિચિત જણાશે. મોટા શહેરના ધનવાનો પોતાને કુળજ્ઞાન માની કન્યા વેચાતા સ્ત્રીકાવવાના બદલામાં 'પૂત'ની મોટી રકમ લેતા આવ્યા છે. આ પણ એક જાનનું માફુ છે. એમાં પણ દુર્ભાગ્યે વનું સાફું નહિ, પણ યજ્ઞાનું જ માફુ છે. મોટા ગિયાનો છાકરો હોય તો તેને ત્યાં અનેક કથાના માનાપો સગપણ દગવાની દબામ્ન મોકલે. આમાં પૂગતની રકમ અગત્યની ગણાય. જે વધારે રકમ આરે તેને ત્યાં સોદો પવે. કન્યા દગના ભવિષ્યનો પતિ જે તથા વરમ નાનો હોય તો પણ ચાને અને એ મોતમાં જે કથાને લવ કાવતો છે તેનો અનાજ મ ખો પણ નહિ. આ વર્ણિકૃત્ય સબ્દ એક રીતે તદ્દન ખોટો છે. એમાં પણ કન્યાનો જ નિકૃત્ત ધાય છે, માત્ર એમાં રકમ લેવાને બદલે દેવાની હોય છે. પણ એના બીજા સર્વ પશ્ચિમામે તો એક સંખ્યા જ હોય છે. કન્યા વેચવાની વસ્તુ ન હોઈ નવયુગમાં આ રીતે કન્યા લેવા માટે રકમ સ્વીકારવાની આખી પ્રથાનો પણ ઉપરને કારણે નાશ થશે.

વરકન્યા પસંદગી

અમુક કન્યાના સગ મેની માથે કથા તેનો નિર્ણય મુમન-માની સમય પછી માગાપો કરવા લાગ્યા. કન્યાને અમુક પરિસ્થિતિને અંગે નાનપણમાં પરણાવી દેવાનું ચોક્કસ ધારવામાં આવ્યું અને એ પણ મુગ જતાં એ ઐતિહાસિક કાણે થયેતો રિવાજ વર્ણતેષ મર્ષ મયો.

આ કાર્યમાં માતાને તો નામનું જ પૂઝતું પિતા એ કાયદે તેમાં કશિય લાજ પણ થતો. પિતાના નિર્ણયમાં નો કોઈ

જાતનો ધન લાગવગ કે ખીજો કોઈ અર્થ ન હોય તો કોઈ કોઈ લેમ સુખકર પણ થઈ જાય પણ પરચુનાર ઓપુરુને પૂછ્યું એ તો ધીમે ધીમે તદ્દન ઉડી ગયું પ્રાચીનકાળના સ્વયંવરા ઉડી ગયા, પ્રાચીનકાળની કોઈ કોઈ કથામાં આવતી દીકરીની ઇચ્છા જાણવાની વાત ચારી ગઈ અને પછી તો ઘોડિયામાં વેવીશાળ સંનવ થવા માગ્યા, અને કોઈ કોઈ ગયાને તો પેન્ડા ઊઠરાઊઠરી હોય ત્યાં મંમધો થવા માગ્યા તાત્પર્યે સ્થાને લેમ એ એક જાતનો વ્યવહાર થઈ પડ્યો અને માનાપને લ્હાવો લેવાનું, પોતાની સમૃદ્ધિ બતાવવાનું અને વ્યવહાર વધારવાનું સાધન થઈ પડ્યું જે પ્રજામાં લેમને મંસ્કાર ગણવામાં આવે જ્યાં દાંપત્યના ઉચ્ચ ખ્યાલ હોય, જ્યાં એકપત્નીત્વ અને સતીત્વના આદર્શ હોય ત્યાં લેમની આખી મંસ્થા આટલી હદ સુધી કેમ ઉતરી ગઈ હશે તે ૧૬૫૩ નવયુગને બારે પડશે થોડા ઇતિહાસના કારણે, બાકી અવ્યવસ્થિત માનસિક દશા અમેસરોની સેકાઈ કરવાની લોભુપતા અને કોઈ પણ પ્રશ્ન ઉપર સગા ગ વિચાર કરવાની અચક્તિ મિનઆવડત અને ચાલી આવતી પ્રયાને હેતુને અભાવે પણ વગગી રહેવાની ચીવટને કારણે કે ગમે તે કારણે અખી લેમની મંસ્થામાં બારે અવ્યવસ્થા ચાલી

નવયુગ આ સર્વ ધાબાજમાં ઉતરવાનું માડી વાળશે તે નીચેની રીતે કામ લેશે

લેમની હકીકત મનુષ્યના આખા જીવનનો પ્રશ્ન છે એમાં પરચુનાર પતિપત્નીને જ લાગેવળગે છે એમને સલાહ ગમે તે આખી રીતે પણ એનો નિષ્ક્રમ ઓપુરુષ જ કરી શકે વય, અભ્યાસ થોગ્યતા સ્વભાવ રસ, વનશ્ચ અને ખીજા માનસિક અને હાર્દિક અનેક સલાહો એમાં એવી રીતે ગૂંચવાઈ જાય છે કે એકને મારે ખીજો નિર્ણય કરનાર પાનવે નહિ એના મિત્રો, માનાપ કે

બીજા અથવા વડિનો સત્ત્વ આપી શકે પણ છેવટનો નિર્ણય તો
પશુનાર-જનનભરને માટે જોડાનાર જ કરે

નવયુગના આ નિર્ણયથી ધણા સુધાગ સ્વત જ થઈ જશે
પછી દીકરીને આપતી ઉપમા આપવાનું નહિ રહે એને જ્યાં
દોરે ત્યાં તે જાન એ આખો મિદાન ઉડી જશે માળખેનો તો
પ્રશ્ન જ નહિ રહે નિર્ણય કરના યોગ્ય વય અનુભવ, ગમ્યસ
અને આચરત ચિન્તા હમ થઈ શકે જ નહિ જુદા વિવાહનો પ્રશ્ન
પણ નહિ ગ્રહે કન્યાચિત્ત કે પરચિત્તનો સંવાય નહિ રહે પત્ની
તો પ્રેમલક્ષ્મી યતા પતિપત્ની રચ્ચે ગાહ એવી મળ્યૂન થશે કે
વિવવાવિવાહનો પ્રશ્ન પણ હમલામ નાશ પામી જશે કોઈ
અસાધારણ મંયોગામા તાજ પછેન યુવતીને એવો પ્રમંગ બાકી સાચુ
આવશે તો મમાજ એના તરફ જ્યાંની નજરે જશે બાકી સાચુ
દાપત્ય જામરા જોડા કું થઈ જશે યુવ અભાસ અને વયની
ગૂચવણ નીકળી જશે દી-રી જમે લાગ્યી મામાપને અન્ન જાન
ચિન્તા રહી કરે છે તે વાગ દર થઈ જરા અને ને શુદ્ધચિત્ત
અત્યારે ક કામ, કનેશ અને હિકગાદ દરના થઈ પડેલ છે તે
જાને ધણા મોટા રકાઓના પ્રમાણમા નાચુ આદર્શ શુદ્ધચિત્ત
હામ હામ મગી આવશે લમના પ્રશ્ન હિન્ ગાતિઓમા અવગ
થાય છે તે વાત પૂર્વના ઇતિહાસની જ થઈ જમે અવદીનો રમ
આખો ખનામ થઈ જશે અને મનાજ ચાન્તિના શ્વાસ જે દેરા
સારા દિવસે આપડી

વેચિગાળ

લમનો પ્રશ્ન સામાજિક પ્રમંગોમા દ્વાથ ધર્યો તો તેને લમના
એક બે નાના પ્રશ્નોનો નવયુગ કેવા નિર્ણય કરગ તે પણ અને જ
ચિત્તારી લઈએ વેચિગાળને કેટલી જગ્યાએ 'વિવહ' વહેવામાં

આવે છે કેટલીક જગ્યાએ લગ્નને વિવાદ કહી શકાય. આવે છે સ્પષ્ટતા ખાતર આ હિ નેખમા લગ્ન અને વેવિશાગ સમ્પ્રયોગ કર્યો છે. વેવિશાગ એટલે પિતા નિર્જુષ કરે તેની માથે લગ્નમંજૂર કરવાનો જાહેર નિર્જુષ એમા માતિનો મંજૂર નાથ ક વા પૂરતો આવે છે એ વાગાન છે લવિષ્યમા લગ્ન કરવાનો નિર્જુષ છે પ્રચલિત રીતિ પ્રમાણે એમા વરકન્યાને પૂજામાં આવડુ નથી એ ઉપરાંત બસન તો ઘણી નાની વયે ઘોડિયામા બાળકો પોટેલા હોય ત્યારે આ મંજૂરનો નિર્જુષ કરી નાખવામાં આવતો હતો.

આ વેવિશાગની પ્રમાણી ઘણું નુકસાન થતું હતું બાળવયથી લગ્ન થતા સુધીમાં શરીર સ્થિતિ કેવી રહતી તે, અચોક્કસપણે શીળી એરી આદિથી થતી ધાતક શારીરિક વિકલ્પનાઓ અભ્યાસ અને આગત વરકન્યાના કેના થશે તેનો વિચાર અને રિકાસની તરતમતાને કારણે અનેક જાતની ગૂંચવણ થતી હતી છતાં છતાં વરને યોદિયાબરી માધરામા બેમાડી તેના ગંગામા ધુસરી નાખવામા આવતી હતી અને ધુસરી તુલ્ય જ થઈ ગયા હતા એમા વરકન્યાના હિ યમિલન કરતા માંગાપની મહેવાતો દેહાવો લેવાની વૃત્તિ પોતાનું ગૌરવ બતાવવાને પ્રયત્ન અને અવ્યવસ્થિત રિચારણાને સ્થાન મળતું હતું.

બાળપણના વેવિશાગથી થયેલ અનિષ્ટ મંજૂરના પાર વગરના દાખના નોંધાયના છે વેવિશાગથી એક પણ પ્રમાણે લાજ જણાતો નથી અબણુ અથવા અક્ષરચાનવાગા પુરમા તે નબી ગયા હોય, પણ પર્ગદગી લગ્ન પ્રેમન અને દાપત્ય યોગ મમજનાર ચાનયુગમા વેવિશાગને સ્થાન જ નથી જ્યાં માંગાપના દાખમાથી લગ્ન મંજૂર કરવાની આખી વાત જ ઉડી જતી હોય ત્યાં વેવિશાગનો સવાલ જ અસંકપ છે.

વેવિશાળને કારણે કન્યાવિક્રયને મોટો અવકાશ મળતો હતો. એમાં પાછા ગોટા પણ વળતા હતા એનાથી મહેનીનો પ્રશ્ન પણ ધણીવાર ઊભો થતો હતો. સવેરીનો પ્રશ્ન આ પ્રમાણે છે - એક કન્યાનું વેવિશાળ અમુકની સાથે થયું હોય, પછી તેનો નાતને લા નોંધ થયો હોય, આગળ જતા વળે પતિના પિતાની વ્યાધિ થતા અસાધ્ય રોગ થતા એ કન્યા પતિના પિતાની પરવાનગી વગર અન્યને આપવાના કાર્યને મહેની ગઈ' એમ વહેવામાં આવતું હતું આ મહેની આપનાર પિતા કે વડિનોને માતિ નાતનહાર મૂકે, ન્યાતમાં પાગ વગરના જવડા થાય અને પાર વગરની ગૃયચણ થાય અને

આ ઉપરાંત કન્યાવિક્રય વ વાવાગા પિતા કે વડિનો વધારે લાલચ મળતા દીકરીને દર દેશ કે છુન સાથે પગલાવી સ્વાર્થ આતમ મડાને મીંગળ બવાવે આ મર્વડી અનેક તકરારો ગૂચવણો, કનેય, ચર્ચા અને નબળાને જન્મ મળતો હતો.

અને વેવિશાળથી કોઈ પ્રકારનો લાભ છે નહિ આખી મંસ્થા મિનજરરી છે એનાથી કોઈ પણ કાર્ય મિદ્ધ થતું નથી એનાથી કોઈ જનનો વાળ થતો નથી પૂર્વકારનો એક જૂનો મિદ્ધાન ચાન્થો આવે છે કે 'વગની મૂકી કન્યા જાન, પણ કન્યાનો મૂકયો જ ન જાય.' આ નિર્ણય મત્તાશાળી પુરુષોએ જ કર્યો હતો જે સમયમાં કન્યાને વેચવાની ચીજ ગણવામાં આવતી અને ન્યારે તેને જાયની ઉપમા અપાતી ત્યારે એના હક્ક માટે ચિંતા કરનાર કોણ? ઓઓ નાતજાતના મેળાવડામાં આવતી નહોતી એના પુરુષ જેટલા જ હક્ક છે હોવા જોઈએ—એવી દપના પણ નહોતી ત્યારે આવા જ સૂત્રો અનાદિ સત્ય મિદ્ધાત રીકે જન્મે પ્રમરે અને મૂળ ધાતે એમાં નવાઈ જેવું નથી.

આ રીતે વેવિશ્યાળની મંથ્યાથી કેઈ જાતનો નાશ ન હોવાને કાણે એમાં સ્વામ માનને મદદ દાનિ થતી હોવાને કારણે અને એવો વીમો કરવાનું કાઈ કાગ્ય ન હોવાથી નવયુગ એક મપાટે આખી વેવિશ્યાળની મસ્થાને • કરી નાખી પોત્તે હિમરના પુરાન સ્ત્રીપુરુષ પગપરના ગ્વભાવ શુદ્ધ આવડાનનો અભ્યાસ કરી જે નિશ્ચય કરે તેના પછી થોડા વખતમાં સજા થશે પણ ન્યાતોમાં કલહ કરાવનાર કન્યાના હક્કને વીસારનાર વેવિશ્યાળ જેવી મસ્થાને નવયુગમાં સ્થાન નહિ રહે

આ રહ્યે શાંતિનું અસ્તિત્વ અને તેની સત્તાનું નાસ્તિત્વ આદિ અનેક મુલાનો અગાહિ નવયુગની નજરે અર્થાર્થ મળ્યા છે તેનો અત્ર જોવાનો ન કરવો. શાંતિ હિંદી • જરી અહીં જે વિચારણા કરી છે તે વર્તમાન યુગની નજરે છે એ ધ્યાનમાં રાખવું એ ડી સાથે એટલું પણ ધ્યાનમાં રાખવું કે અત્યાર પરિવર્તન યુગ આવે છે પ્રાચીન યુગ પૂરો થઈ ગયો છે અને નવયુગ ક્યારે એમના તે આ ઉદ્દેશના પૃષ્ઠોમાંથી શોધી કાઢવાનું છે

એ સ્ત્રી

સ્ત્રી-કન્યાની ૫ નવતાની પગકાષા બે પ્રસંગે દખાઈ આવે એક એના વૈરવ્યમાં અને બીજી એના હિપ્ત શોજ્ય ઠોકી બેસાડીને એના જીવતા મરેલી પ્રાપ્ત કરવામાં વૈધવ્યમાં તો પ્રાચીન યુગ કર્મવિધિનો દોષ દાઢના પણ એકે સ્ત્રીની દયારીમાં બીજી સ્ત્રીને કરવી એનો અધ્યાન કેવી રીતે કરી શકે તે નવયુગને ગળે કેઈ રીતે કિતરે તેવી બિન્ના નથી એને સ્ત્રીઓની અસાન દશાનો પૂરતો લાભ તેમાં લેવાયેલો લાભ એ મંત્રિત ન થાય તે માટે બીજી સ્ત્રી કરવી એ તો તદ્દન વાહિયાત વાત લાગશે. દીકરાઓ સ્વર્ગે પહોંચ્યાં એ સિદ્ધાંત જૈન ધર્મને માન્ય નથી એ

શ્રાદ્ધ પિતૃતર્પણમા માને નહિ એ પોતાના કમનો મારો કે ખગમ વિપાક ભોગવેલા પડે એવો સિદ્ધાંત માન્ય કરનાર દર્શન દોષને મોઢની દરમ્યાનગીરી (એજન્સી) કે પાખાડેથી મોક્યાયલી તર્પણમા માનતો નથી છોકરાઓ ડોકળનાં કર્મ ભોગવે છે, પિતૃઓ પોતાના કર્મ ભોગવી રહ્યા છે તેમા મંતવિ હોય કે ન હોય એ પ્રશ્નને અવકાશ જ નથી

નવયુગ તો એક બાણુ વિધવાની પગધીન દશા, દુષ્કાંડ, અમરવડો અને માનસિક વ્યાધિઓ, વેદનાઓ, હીંગીરીયા અને ખાના નોટલી રક્ષમ આપવા-અપાસવાના અખાડા ભેજે અને ખીજી બાણુ ન્યાય કે વા બેઠેલાનો તવો નરનારા એક વાર પછે બે વાર પછે તથા વાર, ત્યા વાર, પાચ વાર અને ૭ વાર પરણે, યુવાન પણ પરણે અને વૃદ્ધ ડોસા ખડખડ બેડી મરણને કઠિ બેઠેલા હિન્સ ખાતા ખાતા પણ પરણે એ બે કેસોને મામમામા નજી દેરી પુરુષ યાચાઅનના માલેકે-સાતિ ૧૧ પટેને, બોલી ૧૧૫ડી-વાળા શેઠીઓ અને ૨ વાર પછે અને સ્ત્રીને ૬૦૭આત વૈધવ્ય અને જતા તેને નાતરીતના દાગના પણ ન મળે તેને હેવા ધર નહિ ખાતા સગવડ નહિ અને તેના પગલા અનિષ્ટ મનાય — આ અન્યાય ધનતી ક્યા સુધી ચાલુ છે રો? એણે કેમ મહન કર્યા? — આના મુદ્દાન પૂછો

તેઓ વૈધવ્યમા ઉચ્ચ આર્થ આર્થાં જેરો પણ તે સાચે એમ માગે કે સ્ત્રી અને પુરુષ સમાન છે પુરુષ અને સ્ત્રીના હક્કો સખા છે માત્ર જીવનવ્યવહારમા મળે ૧૧ કાર્યક્ષેત્રો જૂ ૧ છે પણ જન્મે મળાને એક આખુ અગ પન્નિપૂર્ણ થાય ૧૧ અર્ધાંગના સમ્પન્નો એજ ભાવ અસલ હતો સ્ત્રી એ અર્ધુ અગ છે જન્મે પચામ પચાસ દોકડાના માલીક છે એટલી મહત્તા

શરૂ કરી પચાસ સુધી ગ્વાની છે તો બીજાની એકાવનથી
કરી સો સુધી પહોચવાનું છે જ ને મળાને એક-અખ-
ર્ષિ થાય છે નબર એકથી પચાસ સુધીના દોકડાના કાર્યો
જૂઠા હોય પણ એ પચાસ ન હોય તો એકાવનથી મેળ્યા
ય થતી નથી

તો મામાન્ય શુદ્ધિથી અર્ધા અંગને એક પતિવ્રત મળવાનું
પ્રાપ્ત તે બધું યોગ્ય છે આનંદમય છે વદ્ય છે, ત્યાગ
ને પુષ્ટ કરનાર છે મંસાગ્ર ધુસરીના વહન કરનારને જાનર
પાડી આપનાર છે તો જેમ મંમાગ્રો બાગ ઉડાડનાર એક
આખી જીભી સુધી એ પુરાને છોડે નહિ અને કાચ
પુનો બગદ ન હોય ચર્ષ જાય તો તેની ખાતર યુરી તેનું
ધુ કરે તેમ બીજા બગદને માથે પણ તેવી જ દે જ હોવી
એક પતિવ્રત સામે એક પત્નીવ્રત એ તો સદ્ગત પ્રાપ્ત
છે આ દેવીનો જવાન પ્રાચીન યુગ માં આપરી તે
યુગ કંપી રહે તેનું નથી તે સાધ્ય આર્થ આર્થવ વગેરે
માવે સ્ત્રી લાગતા હોય તો તે જ દેવીનો પુરુષને કેમ ન
અને તેજ પ્રશ્ન પુરુષની બાજુએથી ચર્ચાતા આદર્શ ઉપર
કેમ ફેરવવામાં આવે છે તે નવયુગની સમજમાં ઉતરશે નહિ
જવાને જીવનભર નિઃશય ફરજિયાત તો જ દેર્ષ શકે કે જે
એકપતિવ્રત જીવનભર પાળવા અને જાને અમાવે
ચર્ચારી રહેવા કમૂત થતા હોય તો એ મિત્રાય કરેન એક-
થી નિર્ણયમાં નવયુગ અન્યાય અને સ્ત્રીઓની પરવશ દેશનો
નાબ લેવાયનો જ જેશે આર્થ આદર્શ રાખવો હોય તો
યુગને ના નથી એમાં અનંક મનવડો છે પણ રામ સીતાને
મનમાં મોકળા પછી બીજી પગપા નહોતા એ ખરો આર્થ
આદર્શ છે

પણ એ મર્ન બાબત ઉપગત એક સ્ત્રીની હયાતીમા બીજી સ્ત્રીને પગલુવાની માબતનો તો કોઈ પણ રીતે બચાવ થઈ શકે તેમ નથી એમા મનરીઓએ સ્ત્રીઓને રમકડાં જ ગણેલ છે એમા ન્યાયામનના સ્થાનનો દુરુપયોગ કરીને ન્યાયાધીશ તરીકે ચાલુ રહેવાને માટે પુરુષોએ પોતાને સ્વન અયોગ્ય બાહેર કરેલ છે અને એનો કોઈ પણ રીતે બચાવ ન થઈ શકે એવું જબીર પાતક આજ સુધી ચાલવા દીધું છે

સ્ત્રીને છોકરા નથી થતા એ તો દલીલનું હાસ્ય જ છે એક ખેતરમા પાક ન થાય તેમા જમીનનો જ દોષ હાય એમ સમજવાનું કાગલુ નથી આ મંબરમા વધારે દલીલ કરવા જેવી નથી એ અર્થ વગળી દલીલ છે એની માથે જે ખેડૂતને ખેતરનો પાક કળતા આવડતો ન હોય તેની જમીન ખુચવી નઈ બીજા લાયક ખેડૂતને આપનાનો દગવ સામેન હાત તો એ દલીલનું સાર્થક્ય નવયુગને જરા પણ લાભ, પણ માત્ર બૂમિ જ હાલ છે એમ ધારી લેવામા માત્ર ગેંગ્વાજખી જૂનમનું જ તત્ત્વ કેબાર્થ આવે છે

પુરુષને અમાધ્ય રોગ હોય પગલરાના દ્વિમથી એ વિગમ જ્વરમા સનડતો હોય, એને સાગ પુખ્તકમા જેના નામ લખવા પણ અનુચિત ગણાય એવા રોગ હોય, જતા તેનું સૌભાગ્ય અખડ અને તે ગમે તેટલી વાર પગલે અને આને કોઈ પ્રકારની જૂદ નહિ વિમારવાનું મ્યાન નહિ, દિનામાની ઘડી નહિ અને બોગયોગે સામાની અચક્ષિ કે ગુમ રાગોથી મંતતિ ન યાય તો તેના ઉપર શોકનું સાવ આરી પડવાની ચાલુ ચિંતામા મહંતુ પડે, એ સ્થિતિ ભય કર, એકતરફી અને અન્યાયી છે એમ નવયુગની નજરમા લાગશે અને નવયુગમા તો સ્ત્રીઓ મહાત્ર આવી પોતાના સ્થાનનો નિર્ણય

કગરશે તે વખતે એ ॥ ઉપર મીઝાથી વીનેલા વીતકેના જવાબ
આપવા પડશે એ જવાબ નવયુગ લેશે આર્થિકનો શોકે રાખનાર
અને સ્ત્રી પાસે આર્થ આઈ જરાબર મળાવવામા પ્રવીણ પુરો નહી
અને ચાલ ચાર સ્ત્રીઓ સુધી એકમાથે ક વાની હદે પણ પહાંચી
આ છે તેઓને મનુષ્યસ્વભાવ શુ છે તેનો ખ્યાલ નહિ તેઓને
કુમળી માગના દિલમા શી શી ઘટનાઓ થતી હશે તેને માટે એક
નાનકડે ખૂણે પણ નહિ—નહિ તો આ વાત આર્થ આદર્શમા
સબળી શકે? અને જૂની કથાઓ વાંચો તો તેમા દ્વિતીયો તો
સ્ત્રીઓ પરણવાનો ધધો જ લઈ બેઠેલા જણુશી એમા આર્થ
આવશ્યક ને સ્થા ॥ ક્યા હુ? માઠ હળ ને મેતિર હળ ને અઝો એક
પુરુષ પરણી શકે એના હવનનુ—સ્ત્રીની મનોવેદનાનુ શુ થતું હશે
તેનો કિ પુરુષે ખ્યાલ કર્યો નથી

આ બચકર અવાચ સામે ધણુ લખી સમાપ્ત તેવું છે
મયલાસુફરી જેવી માખી સ્ત્રી શીખાળને વિદાય આપતા શા વચનો
કહે છે તે વિચારો પ્રાણનાથ ॥ પરદેશમા આપને અનેક સ્ત્રીઓ
સાપડશે પણ રખે ને મને વીસરી જતા આદર્શ સતીને આવું
બોલવું પડે એ કોઈ દિ ગરીબની વાત છે? નવયુગની છોકરીઓ
ખૂણે બેસી રડવાની વાત નહિ સ્વીકારે એ આર્થ આદર્શને પુરુષ
પાસે પળાવવાનો આમલ ક શે તમે એકપત્નીવ્રત કબૂલ નાખો
તો અમારે એકપતિવ્રત કબૂલ છે નહિ તો પ્રેમ સયમ અને
કમ્પા પગ બ નેને છોડી દો ધણી હકીકત લખતા લેખ લાખો
ચર્ચ જાય નવયુગ કેઈ પણ જાતના અપવાદનો સ્વીકાર મ્યો
વગર એક સ્ત્રીની હયાતીમા બીજી સ્ત્રીને ન પરણવાનો પોકો નિશ્ચય
કરશે અને તે નિયમનો ભંગ કરના ને ફાજદારી કોર્ટમા ધસડાવું
પડે એવો પાશ્વર્ય દેશ જેવો અહીં પણ કાયદો કરાવશે

લખના ઉપરના સર્વ પેટા વિષયો સંબંધમાં મહાસભા-
પત્રિપદ વિચારણા કરી માર્ગદર્શન કરાવશે અને મહામહાના નિર્ણયો
નવયુગને—સમસ્ત જૈન સમાજને માન્ય થશે

જમણુવાર

લખના પ્રશ્નની સાથે જમણુવારનો સવાલ આ મંબધ ધરાવે
છે સામાજિક પ્રશ્નોનો વિચાર ચાને છે ત્યારે જમણુવારની વાત
કરી નાખીએ પ્રથમ લખને અંગે વિવેક વગરનો વધારે પડતો
ખર્ચ થાય છે અને લખની ગંભીરતામાં વધારો કરવાને બદલે
નાટક શરૂમનુ રૂપ લે છે તે નવયુગ અચો દ્વારા અટકાવી દેશે
જમણુવારને અંગે તેને બહુ વિચારો થશે તમે કોઈ જમણુ-
વારમાં ગયા છો? અતઃગતે પૂછાએ ત્યાં આપણે માણુમની
જેમ જમીએ છીએ? ત્યાં જે રીતનું વર્તન થાય છે તે જનને
ચોખ્ખ થાય છે?

ખાના માને છે કે લૂટાઈ જશે માટે ખાઈ નાખે ખવમવ-
નાર પોતાની વ્યવસ્થામાં માનેની આમરના વિચારમાં ગમે છે એને
થાય છે કે આ લૂટનાગ મારી નીકા કર્યા વગર ઘેર જાય તો
સારું

ખાનારને ખાતા આવડતું નથી, પગતે બેમતા આવડતું નથી,
હિંમતે દોડાદોડ કરવામાં સમ્મતા ગટેલી નથી, હિંમિષ્ટ (એકું)
મૂકવામાં ધર્મનો લોપ દેખાતે નથી, બેસવાની જગ્યા કેટલી ગંધીય
છે તેનો ખ્યાલ નથી, આરોગ્યનો એક નિયમ જળવાતો નથી,
વસ્ત્રાદિ લોપ તો હિંમિષ્ટ બેસવામાં વાવો નથી એ- ચાળીમાં ચાર
પાય સાથે જામે એની અડમણુ નથી, વાતાવરણમાં સાતિ નથી
અવ્યવસ્થિત હોઠારા ખાનારની લપાલપ, પીસનારાના ધાટા અને
પાયસોને નોતર્યા હોય ત્યાં એક હજાર આવી શકે એની સમાજની

વ્યવસ્થા અને મૃદુસ્વાર્થી અને લેનના તો અલગ જ હાર તે જ એવો પડશે ।

આ મર્ગને પરિણામે લેનો માથે ફેટવાયે તો બોગન-ચવડર બંધ થયાં છે એ મવાન અપ્રસ્તુત જ એના મર્મમાં તો બીજાં કારણો છે એવી દીકા કુનાગનાં જમણો પખુ બહુ માર્ગ કે આદર્શમય તો નથી જ નવયુગ તો વસ્તુચિંતિ જેણે અને તેમાં અજૈન તત્ત્વ દેખાશે તેને જ કમો

પ્રથમ તો નિર્ધાર જમણો આપા કરશે સ્વપ્ન સ્વપ્ને રિધિતિ અનુરૂપ જમણુ કરશે જેટલાં નોતરવા હતા તેવો જ આરો નમો આમ ત્રણપત્રિકા મોખ્યા તેમને મારે પૂતી -સોઈ યાગો અને પીગમવાના મુજ પામે તૈયાર ગામશે જમન નિરાતે આનંદથી જમશે ચામ સુગંધી શતાવરણ બનાવશે જમાના જમાદીને ગણ યશ જમનાર વિવેકપૂર્વક જમશે એકાંત મના નહિ થશે આવાડુ ઉચ્ચ પ્રતિનુ થશે અનિમગ્નિત મનજનો અંદર આવી સમશે નહિ જમી જોડા પછી એકાંત કામો કે પાળીના રેલા આવશે નહિ દૂકામા આરોગ્ય-તદુસ્તી જગવાય વાત વણુ શુદ્ધ થાય અને પગપગ ધમસ્નેહ બધુભાવ પ્રીતિ વચે તેવા જરૂરી પખુ સુંદર જમણો થશે । ફની રિધિતિ રોતાની આર્થિક પરિસ્થિતિ અને વસ્તુનું ઔચિત્ય વિચારી વિવેક પૂર્વક જમણવાગ થશે અને ખામ કરીને અલારે જગતીપણુ જે પ્રકારના જમણવાગમાં જોવામાં આવે છે તેવા જમણોનો તિરમગ કરવામાં આવશે અને તેને એકલમ મધ કરનામાં આવશે

મોટા શહેરોમાં નવકારશી અથવા મંદિરજમણુ કોઈએ જોયા હોય તો સ્વમાન મમજનાર ત્યાં જામ લેવા ઇચ્છા કરે નહિ એવું નવયુગને લાગશે આઠસો માણસ બેસી શકે તેવા સ્થાનમાં ત્રણ

હજારને બેસવાનું હોય છે બેમવાની જગ્યા કચ્છાપુત્રથી ભરેલી હોય છે અવ્યવસ્થાનો, અવાજનો, બગાડનો હિસાબ નથી એ જમણવા થી કંઈ બાવના પોષાય છે તે મમજનું નવયુગને મુરકેલ પડશે આવા જમણ નવયુગ બન કરશે એ જમણવા કરશે તે આદર્શ મુક્ત જ કરશે

સ્વામીવાત્સલ્ય જેને કહેવામાં આવે છે તેમાં જમનાર કે જમાનારને ધમબધુભાવ જાગી શકે એવી પરિસ્થિતિ જ રહી શકે તેમ નથી જમણવારને બદને જમણવાડ યર્ષ પડી છે અને વિવેકને બંને ગાડપણ દેખાય છે આવો અભિપ્રાય નવયુગ અત્યારના કહેવાતા સ્વામીવચ્ચન માટે આપશે

એ મર્દને એ હિચ્છેદી નહિ નાખે, પણ સુમારશે તદ્દન જૂના પાયા ઉપર મૂકી દેશે અને ધર્મવાત્સલ્ય વધે તેવા પ્રેરક પોષક અને આનંદજન જમણવારને બનાવી દેશે આ સર્વમાં ખર્ચ કરતાં વિવેકની જરૂર છે, જોડા દેખાવ કરતા આવડતની જરૂર છે, અને ખામ મંખ્યા કરતા વાતાવરણની વિશુદ્ધતાની જરૂર છે એ સર્વ અવસ્થાને પરિણામે લભ્ય થઈ શકે છે અને તે નવયુગ કરી બતાવશે એ મંબધમાં મંસ્કૃતિભાણી પ્રજાઓ અને કોમો કેવી સંગઠ્યથી જમણ કરે છે તેનો અભ્યાસ કરી તે જોઈ શક્યાને પણ પૂર્ણ આદર્શી પ્રેમથી અવસ્થાથી જમણની જરૂર દેખાશે ત્યારે આપશે

આ જમણવારનો આખો સવાન ધાર્મિક પરિસ્થિતિમાં પણ જાય છે અને બ્યાનહારિક પરિસ્થિતિમાં પણ આવે છે વર્તમાન પરિસ્થિતિ એક દિવસ પણ ચલાવી લેવા યોગ્ય નથી જે ધર્મ પચેદ્રિય અસરથી જીવની ઉત્પત્તિ બતાવે, જે અમખ્ય લાજીઆ જીવ ઉપજતા બતાવે, જે ચૌય ધર્મને અગ્રપદ આપે, જે

પ્રત્યેક કાર્યમાં રિવેકને અમરપા આપે તેના અનુયાયીઓ બાગ આની જમણનો ભાગ મટગમા નાખે અને ટોપને ટોપવા ભરી એકલુડો વિચાર પાશુ ન કરે એ સ્થિતિ કેમ થઈ દશે અને કેમ ચવાવી સેવામાં આવી દશે તેનો ખ્યાન કરીને નવયુગ રગર ગમરાટે મહાન ફેરફાર કરી નાખશે આ સમસ્ત કાર્ય મમાજને અંગે કરવાનું હાર્દ સામાજિક અથવા વ્યાવહારિક રીતરિવાજની સુધારણાના વિષયને અંગે મહામહાનું સારુ ધ્યાન ખેંચેરો આ બાબતમાં ફેરફાર અને જરૂરી સુવાગ કમવવામાં નવયુગને બહુ પરિશ્રમ પાશુ કરવો નહિ પડે એને માટે અરિશ્ય સુચકતા સ્વચ્છતા મમજનાર નવયુગ આખા મમાજને તુરત વિચારવત અને અમન કરનાર કરી શકશે

લક્ષનય

નવયુગમાં આ બાબત અનેક આકાર લેશે બાગલમ સદા તર બંધ થશે કયાના લક્ષનની વય સરજાતમાં પદર વર્ષની કમવવામાં આવશે પાશુ નવયુગના મંકીણું જીવનમાં તે વય વવારીને અગરથી વીસ સુધી લઈ જવામાં આવશે પુરુષની વય સરજાતમાં અગરની કરી વીસ વર્ષ મુરર કરી તરતમાં બાવીસ સુધી લઈ જનામાં આવશે આ તે બોજામાં બોગી વયની વાત થઈ

વૃદ્ધાવન તદ્દન બંધ કરવામાં આવશે આગાસ વર્ષ પછી કોઈ લક્ષ ન કરી શકે એવો નિયમ કરવામાં આવશે

વિધવાવિવાહનો પ્રસંગ મોટે ભાગે નહિ જ આવે કાન્યો ઉપર જણાવ્યા છે કોઈ નાની વયની પરવરા છતાં ન પરવયા જેવી સ્ત્રીના સંબવમાં એવી આપત્તિ જિભી થશે તે ઉપરની વય ધ્યાનમાં રાખીને જ લક્ષ કરવાની બાબત સમાજ આજ આડા કાન કરશે

ત્રીસ વર્ષથી વધારે વયની કેઈ પણ વિધવા પગથીએ ઠિઠિ
આખી જિંદગી સેરા કળાગ ઓઝો કુમારી રહી શકશે
કન્યાવિકલ કેઈ પણ આકાગના યર્ષ શરે નહિ સમજ
ધગડવામા આવશે આપવા લેવાની ગીતખાતમા થોથ સુધ
કરવામા આનરો

વિધવા માટે મગવડો

સમનુ પ્રરણ પૂરુ કરતા વિધવાઓને માટે નવયુગ
મગવડો કંગે તેનો ખાલી નામનિદેશ વરીએ વિગતો વિ
કરતા પ્રાત યર્ષ જશે

સમ કન્યા વખતે પતિનો પૂતી ગઢમનો વીમો ઉત્તમવ
આવશે એને માટે જાની પડની ગઢમ માટે વ્યવસ્થા પ્રય
કરવામા આવશે એ જિંદગીના વીમાની પોનિસિ ઓના નામ
સમ પહેલાં ફેગવી આપવામા આવશે ન્યાત રીતે ધરેલ અ
વરણ અમુક કનુ જ પડે તે રિવાજને બદલે જિંદગીના
વિવરાનુ લગણુપોષણુ મારે તેટલુ વ્યાજ આવે તેટની રક
હિતરાવે જ પડે એમ કગવવામા આવશે

વિધવા માટે આગમો ઉધાડવામા આવશે ત્યા તેમને સે
અનેક માગો જિંદગી આપવામા આવશે તેનુ તેઓને
શિક્ષણ થોથ શિક્ષિકાઓ દ્વારા આપવામા આવશે

ઓઓને મારુ ઉત્તરમતિરો ખુન્ના કરી તેમા દરેક
પોતાનો યુગરો કરી ને તેટલો ઉભાચ થે મેકા કરી રોકે
સંજળ ઉલોગનુ જાન આપવામા આવશે

ત્યાગનો મહિમા માખીઓ તેમને ગર્ષ બતાવશે આ
જીવન વિશ્વખ્યાની મદતામા છે તે તેમને સમજાવવામા આવશે

વિષયો ભોગવવાથી તૃપ્તિ થતી નથી પણ મેઘમમા તૃપ્તિ છે એ વાત બહુ મર્મભેદ રીતે શાનિથી, સમન્વતથી ગણે ઉતારવામાં આવશે મનુષ્યબચની ફલભાતા, સેવાની વિગિહના પરોપકરની આદેયતા અને ધસારામાં ચળમટતાનું લાક્ષણિક ચિત્ર એવી સફાર્થી જૂ કરવામાં આવશે કે આઓ દોરાથી-ત્રેમથી આ રીતે વળગી રહી શૂન સફળ કરશે

મોટો ફેરફાર વિધના તરફ સમાજની બાવનાના ફેરફારનો થશે અત્યારે એને તિ રહેતા નિંદા અને સામસાધિયરમાંથી ધરમાર વગરની અપશુનિમાગ માનવામાં આવે છે તેને બંને એને સેવિકા ધ્વજચારી ધર્મની વિમળજ્યોતિ, આર્થઆર્થની ઉચ્ચ ભૂમિકા માનવામાં આવશે એની પાસે તિલક કરાવવામાં અહોભાઅ માનવામાં આવશે એને હાથે અપાયલી વિજયમાળા ખરેખરી વિજયવાદિની ગણાશે શુભ પ્રગટે એને અત્યારે ફર રાખવામાં આવે છે તેને બંને તેને હાજર રહેવા આમદ્યપૂર્વક વિરામિ અને આમ તથા થશે એના સાધ સેવાભારના સ્વચ્છ વર્તન એને સ્ત્રીવર્ગના મોખરા ઉપ મૂકશે અને એ સાસારિક ગળક્રીય અને નૈતિક તેમજ ધાર્મિક બાબતમાં ખૂબ પ્રગતિ કરશે

જૈન વિદિ પ્રમાણે ૮૩

અત્ર લખનો વિષય પૂરો થાય છે પ્રમગોપાત એક બાબત અહીં લખને અગે કહી નાખવા જેવી છે જૈન વિદિ પ્રમાણે લખ થશે એનો હેતુ મુખ્ય એક છે પરંતુતાર ૬ પતીને ધર્મ-ભાવના બરાબર રહેવા માટે એક લક્ષ્ય રાખવાની જરૂર રીકાનવામાં આવશે જૈન આગમોમાં માત્ર સન્યાસ જ પોષ્ય છે અને ગૃહસ્થધર્મની વાત જ નથી એ બમણા ફર કરવાની જરૂર માનવામાં આવશે ચતિધર્મ જેટલું મહત્ત્વ બીજે નબરે ગૃહસ્થ-

ધર્મને છે અને એ મર્વ ઉપયોગી હોયને પોષક દોષ એનું ચોખ્ખું સ્થાન ગૃહસ્થપણના હિમરા પૃ આપતા પહેલે પદ્ધતિએ ખાસ લાક્ષણિક રીતે મન પર લાવવું ધટે એ વાત ધ્યાનમાં ગળી જૈન વિધિ અનુસાર લખસરકાર કરવાનો નિર્ણય કરવામાં આવશે.

આમા એક કૌમિક યરાની લાવના નહિ ગ્હે, અને આદર્શ બરાબર ધ્યાનમાં ગળવાની જરૂરને અગે જોદ વધે તે પ્રકારે નહિ, પણ સાપેક્ષ દૃષ્ટિએ એ નિર્ણય કરવામાં આવશે વિધિનું બરાબર શોધન કરનામાં આવશે અને તે કરાવનાર ખામ તૈયાર કરવામાં આવશે 'ભવતું'નું લવણ કરી દે તેવા કે અર્થ સમજવા જોટલી યક્તિ વગરના અભણના હાથમાં એ વાત ગળવામાં નહિ આવે ધર્મલાવના વધે અને ગૃહસ્થાશ્રમના દારના પ્રવેશ રખતે નિર્મળ સાધ્યનું વિસ્મરણ ન થાય એવી રચનાત્મક રીતે એ નિર્ણયનો અમલ કરવામાં આવશે અને તેની અમર ધણી સુગર થશે એ વિધિની ગળીરતા એને લોકપ્રિય બનાવશે અને બહુ જૂજ વખતમાં એ વિધિ સાર્વાત્રિક થઈ જશે.

છૂટાછેડા

લખનો પ્રશ્ન આટોપના છૂટાછેડાનો પ્રશ્ન વિચારવાનો છેવટે રહે છે લખ મળ્યું નવયુગમાં જે આકાર લેશે તેમાં છૂટાછેડાને સ્થાન નહિ ગ્હે પર્મગીથી લખ થાય, ચોખ્ખું વયે લખ થાય વરકન્માંની અમતિપૂર્વક લખ થાય એટલે છૂટાછેડાને એમાં અવકાશ રહેતો નથી છૂટાછેડાનો પ્રશ્ન પતિની હયાતીમાં તેને છોડી દેવા અને અન્યત્ર પરચુવાને અગે હિમો થાય છે.

અન્ય કામમાં એ પ્રશ્ન હોં છે ત્યાં ધાતબી વર્તણૂક, જનાકારી (પરસ્પરીંગ) અથવા આત્માને કારણે હોં છે

આપણે એની જારીકીમાં નહિ ઉતરીએ છૂટાછેડા મેળવવાના પળ બે પ્રકાર ॥ એકને કાયદેસર છૂટકારો અને બીજાને છૂટાછેડા કહે છે કાયદેસર છૂટકારોમાં એ અને પરણવાની પરવાનગી મંગતી નથી છૂટાછેડામાં પરણવાની મંજૂર છે

અમનો જૈન આદ્ય મૃદુ ધર્મ સંસ્કારનો છે એની ભાવનાના નિર્માણને મુખ્ય ધ્યાન ન જ મળે સાથે ઉપના નિર્માણ મનાતો ધર્મ નથી અને એક બાની કપાતીમાં બીજી આને પગલાની જાગત મુદ્દા મમાન અથવા મુન્ને મળવામાં આવે અને પ્રેમવત્ત મમાનમાં જો કરે એટલે પછી છૂટાછેડાનો કે છુદા નવાનો પ્રેમ આવનો થી એવો પ્રેમ તો માત્ર સ્વભાવ બે મા આવે પણ પરમેશ્વરીય મમજને લગત થતા એ પ્રેમને પણ અવગણ હોતો નથી પ્રેમનગ અને છૂટાછેડાને કોળીતો વિરોધ છે પાશ્વર્ય દેશમાં સ્વભાવ બિનલાગે લઈને છૂટાછેડાના પ્રેમનો આવે છે મૂળ મરણો ગાદિયાન તેમ છે પછી તે પગ રચના કરવામાં આવે છે આખી આખી લગ્નભાવના તદ્દન છુદા થીરણ પગ રચાયેલી છે ત્યાં લગ્ન સંગવડ ખાતર થતા નથી પણ એને ધર્મિક મંદિરનું રૂપ અપાય છે આ ભાવના વિશેષ બાળવત્ત થતી જતો આ મંદિરમાં પશ્ચિમનું અનુકરણ જૈન નવયુગ નહિ કરે

સિંહમાં તે અત્યારે લગ્નની સંસ્થા જ લગભગ નાશ પામતી જાય ॥ તો દેવગણ અન્યથાચિત દશાએ પહોંચી ચૂક્યા છે અપણી ભાવના તદ્દન છુદી છે આપણો સમાજનાદ પ્રખર પૂર્વભાગનો અને અતિ પ્રજ્ઞ છે લગ્નની સંસ્થામાં જે અનિષ્ટ તત્ત્વ દાખલ થઈ જતાં તે દૂર થઈ જતાં છૂટાછેડાને સ્થાન નહિ રહે નહિ મળે

નવયુગમા કાર્ન રધારે પડતા વિચા મતાવનાગ સીમોતી
 સમાનતાના વિચારો બતાવતા હૂટાછેડાની વાતો કરે છે, પણ તે
 સુવ સમને અંગે ધૂસી મથેના અનિષ્ટ તત્ત્વો તરફ અરુચિનું
 પરિણામ છે એ તત્ત્વો દૂર થતા હૂટાછેડાનું નામ કે સ્થાન નહિ
 રહે અપ્રપ્ત વિચારણામા પાડાની પીડાએ પખાલીને ડામ દેવા
 જેવી વાતો થામ છે, પણ બગમગ પૃથક્કરણ કરી વિવેક માથે
 વિચાર કરના હૂટાછેડાની વાત નવયુગ રદ કરશે

પ્રકરણ ૧૯ મુ

સામાજિક (ચાલુ)

રડવાકૂટવાનો રિવાજ

માનિક પ્રત્યે વિચારતા રડવાકૂટવાનો પ્રથમ બહુ મુશ્કેલ
કરાવનારા નહિ થાય પ્રાચીનોને ન ગમે તેમ ફેરફાર કેળવણી
કરી રહી છે સ્ત્રીઓને અમર્યાદ રીતે કૂટવું મોટું વાગવા પછાડી
ખાવી ન ગડતા આવડતું હોય તો ગમે તેમ કરી રડવાનો દેખાવ
કરે—આવે રિવાજ તો માત્ર ગુજરાત કાઠિયાવાડમાં જ છે એ
કેમ દાખલ થઈ ગયો હશે તે નથી મુશ્કેલ છે પણ એમાં
સ્ત્રીઓને માથે જે ભંડાર થાય છે તે તો હક બહારના છે એણે
તો જાણે રડવાનો ધધો જ લીધો હોય એમ ઓગળાણવાળી
સ્ત્રીઓ આવે એટલે એને રડવું જ પડે પણ નારીને શાવા
વિના નથી ભાગ્યમા બીજું કંઈ એક માસ સુધી રાતદિવસ
રાગડા તાણવા અને ત્યાં પછી પણ કૂટ્યા કરવું મનમાં ઊકારાટો
હોય કે ન હોય પણ કૂટવો નાગવો અને સમ્પત્તા—મર્યાદા મૂકી
જાહેર રસ્તા પર જાતી ખુદી મૂકી કૂટવું—આ સર્વ પ્રેમ સ્નેહ
કે અં રનો વગ નથી બતાવતું પણ માત્ર એક જાતનો વહેવાર
... પડ્યો છે

જે પ્રજા રડતા રડતા આવનાર કાણુલગુઓને કહી શકે કે
રોડ ! હોરો, જન્મવાનો વખત યર્ષ ગયો છે અને પાય મિનિટમા
મિષ્ટાન્ન આરોગી કે તે વિધવાઓ પાસે રડાવે જ સ્ત્રીઓને તો
દેહો ફૂટવા જઈને એની તાલીમ લેવી પડે અને બરાબર ન રહે
તો વૃદ્ધાઓ કહે કે 'માણુમ મૂઠું છે કે લાકડું ભાગ્યુ છે જરા
હાથ વાળો' આ વિચિત્રતા તો અભ્યાસ કરવા જેવી છે રડવાની
હકીકતને શિક્ષણુનુ રૂપ અપાય, જ્યોરે મ્હો વાળવા જવુ એ એક
કામ ગણાય અને સામાને મને કમને રડાવવા એ વ્યવહાર ગણાય
એ તો સ્વાભાવિક સ્ત્રીકીર્તિની ઉપર પડેલો નાખવા જેવુ છે માત્ર
એના ગર્ભિયા 'મા કવિત્વ કળકે છે એટલે સાહિત્યનો ભાગ માદ
કરીએ તો આખી પ્રથા સ્ત્રીઓની કમતાકાત પગધીનતા
અને અમળાપણાનુ પ્રદર્શન જ છે

નવયુગ -મા આખી પ્રથા ઉપર છીણી મૂકી દેશે મનુષ્યને
એ પૂરુષ ગભીર જનારશે એમા દલ અને ફરજિયાતપણાને
સ્થાન ન હોય મામાગિક જીવ રાગને વશ થાય તે સમજી રાગપ
તેવી માનત છે, પણ એમા પદ્ધતિસર બેસી, માગે ત્યારે ગડવુ
આવે-એ તો ભારે વિચિત્ર વાત છે એમા મગ્ધાની ગભીરતા
જાગવાતી નથી એમા પણ જાણે વ્યવહાર જ ચાને છે એ
ઉપગત સ્ત્રીઓની તદુગ્મીને એ કેટલી હાનિ કરે છે એ તો વળી
બુદ્ધો જ સવાન છે આ મવ રીતસર રડવાનુ, ફૂટવાનુ, મ્હો
વાગવાનુ એકદમ બધ યર્ષ જરો

પુરુષોના રડવામા-પોક મૂકવામા જરા પણ ગભીરતા નથી
એ પણ એક જાતનો વ્યવહાર યર્ષ પડ્યો છે એ મર્વ અટકી
જરો મગ્ધ વખને મરણ્યોગ્ય ગભીરતા જાળવાય વૈગમ્ય-
નિર્વેદના વિચારોને ઉદ્ભવ મળે એવુ પાતાવરણુ ઉત્પન્ન કરવામા

આગ્રશે શાંતિમાં કેટલું ગાળીયું છે તેનો માહાત્માકાર થયો પછી રમશાનમાં વિવાદન અમેરિકાની વાતો નહિ થાય ત્યાં મંસારની અસ્થિતતા રોહમંથનની અસારતા રોરે ગળીગ બાપામાં રમી શરો અને મરણને ચોખ્ખા લક્ષણિક નિરન શાંતિ પ્રસરશે

આ આખો ફેરફાર મહાસભા સામાજિક પ્રશ્નોની ચર્ચામાં કરશે અને એને ચોખ્ખા પ્રચારકાર્ય કરીને અ પ સમયમાં એનો અમલ કરી શકશે

ઉત્તરકાર્ય

આ એક સામાજિક ખોટો રિવાજ છે અસનમાં કોઈ વૃદ્ધ મૃદસ્થના મળ્યું વખતે શરૂ થયેલ રિવાજ ધીમે ધીમે કાળક્રમે ફરજિયાત થઈ ગયો છે કોઈ મરણ પામે એની પગનાં રહનાર વારસોએ જમણું કરવું જોઈએ જમણું એટલે મિલામ એમાં વિવેક એટલો નધો જૂનાઈ ગયો કે ગરીબને માથે પણ એ રિવાજ ફેરવે રૂપ થઈ ગયો લગ્નમંત્ર તો ધાર્યો આવે દીકરાદીકરીના જ મર્થા એ ખર્ચ કરવા પહોંચા માન્યપને વર્ગો સુધી તૈયારી કરવાની રકમ બચાવવાની તક મળે પણ મરણ તો અણધાર્યું આવે અને મગલ માતપિતા તણુ જે વાતે દુખવાઈ શોક કરાવે સામગી, અને મરણ માગલુ જાય — આ સ્થિતિ થઈ પડી

પછી તો જીવાનજીતના મરણ ઉપર પણ ઘી અને મીઠાઈ ઉડના લાગી અને ઉત્તરકાર્ય કરવું એ આગરનો—નોકનો સરાલ થઈ પડ્યો પછી ઘરનાર ઘરેણે મૂકીને પણ નાતને તો રાજી તાખવી પડે એવી પ્રથા ચાલી પછી તો પદ્મ વીસ દિવસમાં નાતનુ 'ઋણ' પતાવવું જોઈએ એમ વાત થઈ પડી અને અતે એ જિવાન કટકર માનણ ગ ક નાર અને અત્યંત અમરોદિત થઈ ગયો પછી તો 'કાધિયાની કાંધ ધોરો નહિ' તો તમારા મડદ!

રખાશે' એટલી દ સુધીની અધમ વૃત્તિ જોનાવામા પણ આવી ગઇ અને વડીનો મોટેરાઓ અને પટેલિયાઓ પ્રત્યેકના મગજ વખતે અતિ ગભીર ચહેરે જોળખાપડી દાનવાની અને યથારમિત રસો ક વાની સનાદ આપવા લાગ્યા મનાહમાથી એ ફગ્ગ ચર્ષ અને વાત વધતા કાંઈ મર્યાદા કે વિવેક ન હતો

નવયુગ આ આખી પ્રયાને મૂળમાથી હુઝેદી નાખી કોઈ પણ આકાન્શ કોઈ પણ મરના માટે — પત્રી તે વૃદ્ધ કે યુવાન કે બાળક હોય કે તે આ કે પુરુષ હોય — મરને માટે જમણ બધ દરી દેરો. મનુષ્ય વખતે કે મણને હિન્દુગીને મીઠાઈ ઉડે એ વાતને તેમની નજરમા વસ્તો બાધાત લાગશે આ માન્યમા કોઈ પ્રમાણનો અપવા ઠ વામા આવને નહિ અને કોઈ એને મન મનાવવા ખાતર ધાર્મિક આકાન્શ આપરા માગશ તો પત્રી એને એના સાચા આકાન્શ મા જોગખી એમા અછતમા ઉતરે તેવો કોઈ પણ જાતનો રસો કન્વામા આવશે મ લા નિમિત્તે કોઈ પણ પ્રકાર ન જમણ નવયુગમા ચર્ષ શરૂશે નહિ

લાજ

રીતિવાજના પ્રશ્નો પડી એક મવાલ આઓ ધુમટો નાણે છે એ બાનત છે એ રિવાજનૂ નૂળ શુ હરો તે મમજનનૂ નથી અમલના કોઈ પણ અથમા આઓ લાજ કા? કે છુ જો ઝોટે એવુ જોવામા આવતુ નથી શૂનગતી રાસોમા કચચિત એવો ભાવ આવે છે તે નાસના કર્તાના અમલની છાયા છે મૂળ મમ્મૂત પ્રાકૃત અગ્નિમા નુમટાની વાત આવતી આ લેખકના ધ્યાનમા નથી સ્ત્રીઓમા શરમાળપણુ હોય છે પણ એ જાહેરમા જાય ત્યારે ધુમટો કાટે એવુ પૂર્વઅયોમા હોવાનુ સ્મરણમા નથી જે પ્રજા ઓળાતિની સત્કીર્તિમા માને જે એને અર્ધાજના પ આપે, જે

એને મત્રી અને ગણના પ આપે તે એના મદ્દા પર શુભા નામે કે એને જાહેરમાં આવના વાજ કરાવે તે વાત અશક્ય છે

શક્ય નાન અનુમાનથી એ મેસે છે કે મુનમ્મની વખતમાં કાર્ધિક અધ અનુકરણ અને કાર્ધ અન્વચ્છિત પરિસ્થિતિને તાબે થવાની જરૂરિયાતમાં એનું મૂળ કાર્ધ પશુ રીને ધુમંગે અને લાજ એ બે શબ્દોને પર્યાય શબ્દો નરીકે વાપરવા થોડા નથી ન હોવા જોઈએ. સીઓની તદ્દન પગખીન વચ્ચે બનાવનાર એને રેનવે રોડને ઉત્તરતા બોજા-મુદ્દાની કક્ષામાં મૂકનાર અને એને અર્થ વગરની અગત્ય કરનાર આ ગિવાજ અચાનક દશામાં નમે ગયો, પણ આ યાનયુગમાં એ નાવ પામતો જાય છે. સીઓ મમાજમાં જે કાર્ય કરવા લાગી છે અને તેની જે પ્રગતિ થઈ હી છે તેના દોકોની જે મમાનતા નવશિષ્ટણ તેને મતાવતી હી છે અને નવયુગે તેના આચારમનનો જે સત્કાર કર્યો છે તે જોતા નવયુગમાં આ ગિવાજ એ જગતી સમસ્યા અવશેષ તરીકે ગણાશે એ ચાલુ નાખવાની પ્રાચીનોની ચીવટ તક નવયુગ જન ગમ્મત પણ ઉઠાવશે. આ રિવાજ તદ્દન દૂર થઈ જશે એને માટે કરાવે કરવાની કે પ્રચારકાર્ય કરવાની જરૂર પણ નહિ રહે. આઓ જ પોતાનું સામાજિક સ્થાન મમજી લઈ એ દમવા જેવા રિવાજ ઉપર આધાર કરશે અને અત્યારે થતો માણુમને અપરિચિત બનાવનાર વૃદ્ધોના યાન અને અનુભવના વાહાની આડે આવનાર અને લાજને નામે અનેક અમર્યાદા અને અગત્યોને વમાવનાર આ ગિવાજ બધું કરશે.

ભોજન કન્યાનહેનાર

આ મંમધી આડકતરી રીને વિવેચન ઉપર ધર્મ ગયું છે. કાર્ધ પણ જન જૈન સાથે ભોજનવ્યવહાર કે કન્યાવ્યવહાર કરવામાં

કોઈ પણ પ્રકારનો ધાર્મિક કે વ્યાવહારિક મંકાય સ્વીકારશે નહિ એના સ્વીકારથી થયેલ અગવડ કે હાસનો એ ઇતિહાસ રજૂ કરશે ત્યારે જૈન સમાજની આખો ઉધડી જશે આ મર્વ લગના પ્રકરણમાં બતાવાઈ ગયું છે

જૈનો જૈનેતર સાથે કન્યા અને ભોજન-વ્યવહાર કરશે કે નહિ તે બાબત આ લેખના વિષયની મર્યાદા બહાર જાય છે જૈનેતર સુશિક્ષિત કન્યાને જૈન ખુશીથી પરણશે અને તેને જૈન મસ્કાગ્રથી વાસિત કરશે જો જૈન માત્ર વગરના કેળવણી વગરના સ્વમાન વગરના આવડત વગરના દક્ષતા વગરના થશે તો જૈન કન્યા અન્ય ધર્મમાં સ્વતંત્ર જશે એમાં માન્યતાની પવાનગીનો પ્રશ્ન નહિ રહે માન્યતાનો એ મબધમાં બહુ ચાલશે પણ નહિ, અને માન્યતા પોતાની દરજ કેળવણી આપવા પૂરતી જ મળશે કેમકે શિક્ષણથી જૈનકન્યાઓ અન્ય ધર્મમાં જતી અટકશે તેની ચર્ચાની બાગ્યે જ જરૂર રહે છે પણ છતાં તેનો ઉદ્દેશ્ય કેળવણીના શિર્ષક નીચે આવશે ભોજન-વ્યવહારની માન્યતામાં તો અત્યાગ્રથી જ જો ચિહ્નો જોવાય છે તે આખ ઉધાડીને જોવામાં આવે તો હરનાળ ખુન્ના થઈ જશે એમ સ્પષ્ટ દેખાય છે ફક્ત તરલાવન માસ ખાનાર અને અતરલાશાક ખાનાર વચ્ચે રહેશે તેમાં પણ એક દેખાય પર આ વગેરે લેવામાં કોઈ પણ જાતના મનુષ્ય મંબધી વાધો નહિ રહે

આ ભોજન અને કન્યાવ્યવહારનું ક્ષેત્ર જેટલું દાખી રાખવામાં આવ્યું છે તેટલા જ જોરથી સામો ઉછાગો મારશે અને એનું પરિણામ મંખ્યાનગ ઉપર થવાનો એક જ ઉપાય કેળવણીના પ્રસારમાં રહેશે નવયુગ આ મંબધમાં ખૂબ સ્પષ્ટ રીતે કામ લેશે અને તેની મતિ પણ એટલી હિતાવશી રહેશે કે જાળના પ્રાચીનોની

રામચંદ્રમા ન હિતર તેવા મનાવો મનના જરો અને ન ધારેલા
દેહ કે મમયના પ્રાચીનોની નજરે કમાન ઊટકી જરો

જૈન રા ખ્યાળળ

સામાજિક વિચારણામાં જૈનધર્મના અનુયાયીની મંખ્યા
વધા રાતી માનત ખામ અગત્યનું સ્થાન નેશે નવયુગ આ પ્રશ્નના
સંબંધમાં કેવા વિચારો કરે તે આગળ ચર્ચાઈ ગયું છે સમુચ્ચયે
મંખ્યાબળ વધારવા કેવા પગલા નવયુગ ભરશે તેનો નામનિર્દેશ
માત્ર કરી આ માનત પૂરી ડગી નાખીએ

જૈનધર્મ માનના મા કે ચાલ્યવહાર અને બોજનવ્યવહાર ની
છટ કે વામાં આવશે

જે શાંતિઓ કન્યાવ્યવહારની અગવડે જૈન મગી ગઈ છે તને
તેના ઇતિહાસનું પૂર્વરમરણ કમવરામાં આવશે

જૈન કોમ નથી પણ ધર્મ છે એ વાત પાકી કરવામાં
આવશે

જૈન તત્ત્વજ્ઞાન ન્યાયના પાયા પર રચાયેલું છે તે બતાવવામાં
આવશે

જૈનનો અનેકોતવાદ ગાહજુત છે તે પર સુર ચના કરવામાં
આવશે જૈનનો ડર્મનો મિજાન અત્યંત મદમ અને અન્યત્ર
અનવાધ્ય છે એ બંને એની વિશિષ્ટતા સાથે જૂઠું કરવામાં આવશે

નવનાદ સંપ્રજાગી અને નવ તરવ પર ભારે અજન્મ રચના
કરવામાં આવશે પ્રત્યેક બાળકને લોકમાલ ભાષામાં વૈજ્ઞાનિક
અને તાર્કિક પદ્ધતિએ જૂઠું કરવામાં આવશે

વસ્તુમ્યક્ષય અમાય પદ્ધતિએ જિનવગ રજૂ કરી ગયા છે તે
બતાવવામાં આવશે તેને દુનિવાને ખોલે મેસાડવામાં આવશે અને
તેને પરીક્ષાની કમોટિએ ચલાવવામાં આવશે

આખો નીતિસદ-એથિમ્સ મુદ્દા રીતે રજૂ કરવામાં આવશે
સર્વશ્રુતિનો આર્થ કાયમ ગામી મુદ્દમ્ય ધર્મને બદલાવવામાં
આવશે

ગુણસ્થાનકમારોહ-પ્રગતિના પગથિયા રજૂ કરવામાં આવશે
આદ્ય દરિદ્રો વિગ્નાર પ્રકટ કરવામાં આવશે

જ્ઞાન અને ક્રિયાનો સહચાર બતાવવામાં આવશે જ્ઞાનની
મુખ્યતા કરવા માથે ક્રિયાનું આદેયપણ બતાવવામાં આવશે

અહિંસાના આદર્શથી જગતના મહાન સંસારોનો નિર્ણય
થતો બતાવવામાં આવશે

પરિશદપ્રમાણમાં સમાજના સામ્યવાદ અને વર્તમાનકાળના
સર્વ નાદોનો અતિમ નિર્ણય રજૂ કરવામાં આવશે

અભય, અરોધ અને અખેદની આદ્ય ભૂમિનામાં જુદા
નિર્ભયતા મૈત્રાભાવ અને મૈત્રાભાવના હમ્મે રજૂ કરવામાં આવશે

વીતગગલા દેવનું આદર્શ ઉત્કૃષ્ટ સ્વરૂપ છે એ અન્ય
કોઈને ઉતારી પાંચા રજા પ્રખર રીતે રજૂ કરવામાં આવશે

આવા આવા અનેક પ્રયત્નો કરી જૈન ધર્મનો જગતની
ગૂચવણના નિકાલ માટે પ્રચાર કરવામાં આવશે અનેક જનોને
મોટી મજ્જામાં જૈન બનાવવામાં આવશે, અસ્પૃશ્ય વર્ગને મંદિરમાં
સ્થાન આપવામાં આવશે તેને જૈન બનાવી પ્રભુપૂજનના માર્ગોએ
નેહી ભક્તિના આદર્શથી વલ્લ કરવામાં આવશે વિદ્વાનોને જ્ઞાન-
માર્ગ બતાવવામાં આવશે વૈરાગ્યવાસિતને યોગ-ધ્યાનનો મહા-
માર્ગ બતાવવામાં આવશે અને એ રીતે લાખો મનુષ્યોને
અનરાત્ન દશાએ લઈ આવી જૈન બનાવવામાં આવશે અમ્યજ્ઞ
દર્શન-મમખીતની આવી દ્વારા શુદ્ધિનો માર્ગ અજવાળવામાં
આવશે અને આખું વાતાવરણ વીતરાજના જયજયગ્રાસ્થી વા
કરવામાં આવશે

આ મંબંધી નિયમમર પદ્ધતિસર પગના બ વાર્મા આપશે અને રાષ્ટ્રભાવનાને પુષ્ટિ આપવા ઉપરાંત આખા વિશ્વની અનેક ગૂચવણોનો નિકાન કરી દ્વિમામય વાતાવરણ દૂર કરી શાંત અને વાયુયાનોની દરીદ્રાર્ધ દૂર કરાવી જગતને શાંતિના પાઠો પાવવામાં આવશે અને વિશ્વને વિચારવાતાવરણમાં જૈન બનાવવાના સફળ પ્રયત્નો કરવામાં આવશે જે રસ્તો પ્રાપ્તિનો અતઃ અગ્ના કનહમાં વિમરી ગયા હતા તેને અમલ રચાને સર્વ આવવામાં આવશે અને રત્નચંદ્રસંગિ અને હુમાચાર્યના જીવનમંદેશાને ફરી વાર જીવતા કરવામાં આવશે પ્રત્યેક વસ્તીપત્રકમાં જૈન મંખ્યા ધટતી જાન છે તેને ન ને દૂધે ને બૂસકે વધતી જશે અને નામની મંખ્યા કરતા પણ વિચારમાં અને અનસ્વરૂપે (રિસિટિમાં) જેનો મોગી મંખ્યામાં રાધના જ જશે અને જૈન ધર્મના ધટા દિગતમાં વાચતા જશે

જૈનોના મંખ્યામળનો પ્રશ્ન પ્રત્યેક પરિસ્થિતિમાં આવશે ધાર્મિકમાં એ પર જગ ચર્ચા કરી છે આગળ પણ આ જુદા જુદા રૂપમાં આવશે મહાસભા—પરિષદ આ પ્રશ્નને ધણુ મહત્વ સકારાચ્રુ આપશે અને તેમ કરવામાં જનતાનાં અધિષ્ઠ સુખ મગત શાંતિ ઉત્તર ખાસ નજર રાખશે એ પ્રશ્નના નિકાનને અંગે કોઈ જાતનું જોર કે જમરવસ્તી કે વામાં નહિ આવે શાંતિથી પણ મહામપણે સખ્યામળ વધારવાના મુદ્દામ પગના સમસ્ત જૈન કોમ સંગઠિત ચર્ચને લેશે

પચાસત ફેડ—સાધારણ ભાગ

સામાજિક પરિસ્થિતિની વિચારણામાં પચાસત ફેડની યોજનાને મુખ્ય સ્થાન છે ધર્મવિચારણામાં એ વિષય પૃ ૧૮૩-૮૮ માં વિચારાયો છે તેથી અત્ર તેનું પુનરાવર્તન કરવાનું

આવશ્યકતા નથી માત્ર એના સ્થાનનો નિર્દેશ કરી એ વિચાર તરફ અત્ર ધ્યાન બેસી વિન્મીએ નવયુગ આ પચામત કડને અતિ મહત્વનું સ્થાન આપશે અને એને વધાવવા પૂરતો પ્રયત્ન કરશે

આ કડમાંથી સેવાભાવી કાર્યકર્તાને પોષણ મળશે આજીવન કામ કરનાર હોવા ઉપર જીવી શકતા નથી એ નવા યુગના ધ્યાન પર આવશે જે સમાજ સેવા માટે તો સેવા કરનારને સાદાકર્થી પણ ખાતુ પીતુ અને ગેરુ તથા પહેરુ પડે છે અને અખડ સેવા સાથે આજિવીકા માટે પર ઉપર આધાર નાખવો પડે એ પન્રપર વિરોધી વાત છે પ્રાચીનોમાં સેવાભાવી નીકળતા હતા, પણ ત્યાં આજીવન કામ કરનાર બહુ અલ્પ અને ધણે ભાગે વૃદ્ધ માણસો મળી શકતા તેઓને આજિવીકાનો પ્રશ્ન નહોતો પોતાનું માધન તૈયાર કરી કામ કરતા તે વખતે કામ કરવાના ક્ષેત્રો પણ ધણા જ ઘેરા હતા, નવયુગમાં તો પાર વગરના ક્ષેત્રો ઉદ્ધડતા જશે, તેને પહોંચી વળવા સેવાભાવી સુવકાની ખામ જરૂર પડવાની અને સમાજે તેમને નિશ્ચિત રૂવા જ પડે આ મનથી આખી વિચારણા જુદા જ પ્રકારની થઈ જશે સેવાનો આધાર મરા કરનાર પર છે અને સેવા કરનારની એશ્વીનતા નિશ્ચિતતા પર નિર્ભર રહે છે પાર વગરના પ્રચારકાર્ય અને જનસેવાના વિવિધ ક્ષેત્રોને અંગે આ આખી બાબત ખૂબ વિચારવા યોગ્ય રહેશે

પ્રાચીનોનો વિચાર આવી જાહેર સેવા કરવાનો બદલો લેનારને 'ધર્માંદા દ્રવ્ય ખાવાના દહાડા આવ્યા' ગણી તેની દીકા કરવા તગર હોતો આ વિચારધાગ અને નિર્ણય ચાલુ રહે તો સમાજસેવક કદી પ્રાપ્ત થાય જ નહિ વધારે પડતો બદલો ન લેવો એ સમજ સકાય તેવી બાબત છે, પણ જાહેર દ્રવ્ય અખડ સેવા કરનારે

ન તેવું એ વ્યાખ્યા સેવાના પગ લાગી નાખવા બરાબર હોઈ આખી વિચારણા તદ્દન ફેરવાઈ જશે. આવા સેવાના માર્ગો માટે પચાસત દ્રવ્ય-માધ્યમથી લડેલ ધણું ઉપયોગી થશે એને ઉપયોગ નિર્મિત દ્રવ્ય અનગ કાર્ય ન હોય ત્યાં થશે.

પચાસત રૂડ હામ હામ કરવામાં આવશે અને તેનું કેદ પણ કવામાં આવશે એની યોજના કરવામાં અને અમલ કરવામાં મામા સારા મગતે રોકાશે અને જૈન કોમનું મુખ્ય કેદ આ દ્રવ્યસમય દ્વારા થશે એ કેળવણીની પ્રગતિ મામાનિક અને આતાએને ઉપયોગી તરવ પડે પાડશે અને એ દ્વા. અત્યારે જે બારે ખોટ જણાય છે તે પૂરી પડશે એ ઉપરાંત પ્રત્યેક કાર્ય માટે રૂડો તા થશે પણ ન્યા પુરવણીની જરૂર પડશે ત્યાં પચાસત દ્રવ્યનો વિશાળ હાથ લખાવવામાં આવશે હોશિયારો, માવજત કરનાર મડલ ઓઢિયોખખાતાં આદિ અનેકાનેક કાર્યો આ રૂડો પુરવણી તરીકે ઉપયોગ કરશે અને એ રીતે એક માથે ચારે તરફ જેન ધર્મનો પ્રસાર સ્થિરીકરણ અને દલીલવન થતું જશે.

પરિષદ નાના મોટા સમગ્ર જૈન કોમને લગતા સામાનિક પ્રશ્નો હાથ ધરશે પરિષ મા મર્વ ફેરકાઓ અને ગર્વ ગચ્છો કરશે પરિષનું સ્થાયીસમિતિમડલ નિરતર ધર્મોત્કર્ષનો મામાનિક દષ્ટિએ વિચાર કરશે પરિષ ત્રણ દિવસ મળતે બેસી જન એમ નહિ બને એ આખું નર્વ ધ્યાયીસમિતિ બાર કામ કરશે એ પ્રચારકાર્ય માટે પ્રાતિક અને ધ્યાનિક મળે સ્થાપશે અને આખી યોજનાને વ્યવહાર બનાવશે જરાપણ અવાટ થાય એવો પ્રમંથ આવવા દેશે નહિ અને આખરે તે સમજાવટ અને ખુલાસાદ્વારા નિકાલ લાવવામાં આવશે ન્યા ધર્મ દષ્ટિએ પ્રગતિ કરવાની હોય ત્યાં નવયુગ પોતાની જાતને સમસ્તમ

અનર્ધાન કન્વાની કળા શીખી જશે સમાજવાદના વાતાવરણમાંથી એ વ્યક્તિત્વને બા- કન્વાનું શિક્ષણ મેળવશે અને બહુમતને માન આપતા શીખશે આ ગીતે આખો સમાજ આગળ ચા-શે અને પંચિ- નવા નવા પ્રયોગ લઈ તે પ- પૂરતો વિચાર કરી ધમને નેતૃત્વ આપશે આ રીતે સામાજિક પ્રયોગની વિચારણા થશે અને વિચાર વિનિમયને પંચિયામે ૧૩૨ હોય ત્યાં તપાસ નિવેદન કમીશન સમિતિ આદિ નવયુગના સાધનો દ્વારા દુર્ગતી માદિની મેળવી સમાજપ્રગતિના પ્રમેયો ઉભા કરશે અને તેનો લાભ અમન કરશે

પંચિ- અને મમિનિમા ધનવાન કરના વિચાર ક નાગને અમર્યાદાન મળશે, બહુમતવાલો સાર્વજનિક સ્વીકાર થશે, પોતાના અભિપ્રાયને બહુમત આગળ ઊંડી દેવાની મુશ્કેલી સમાજજીવનને અંગે લોકોને આવડી જશે આે કાર્યકર સમિતિઓમાં નામ ખાન- નામ નખાવવાને બદલે સાચી મેવા કરનાર અને નિઃતર દા-ગ ગદનારો સ્થાન મળશે પ્રત્યેક અધિકારની જવાબદારી હોદ્દાઓ સમજતા થઈ જશે અને શીઘ્રતાથી ચપલતાથી કામ કરવાની આરડત ઝામતી ધાટીમાં પ-ના મહેજો પ્રાપ્ત થઈ જશે

મિલકત

નવયુગમાં મિલકત (પ્રોપર્ટી)નો પ્રશ્ન તદ્દન નવા આકારમાં મામાજિક દષ્ટિએ પ્રાપ્ત થશે સમાજવાદ, સમૂહવાદ, વિશ્વમધુત્વ-વાદ આદિ જે નવયુગના સામાજિક વિચારો નવા જ ઉત્પન્ન થયા છે તેની અસર હીંદ હિંદ તુગન આવી પહોંચશે એનો મુખ્ય મુદ્દો એ છે કે મિલકત-ધનની -ઉત્પત્તિ કરનાર મજૂરવર્ગ - અમજીવીઓ છે, પણ ધનપતિઓએ પોતાના ધનના નળથી સમાજની વ્યવસ્થા એવા પ્રકારની કરી છે કે એને લઈને ખરું

નવનીત ધનવાનોના હાથમા જાય છે જ્યારે તેને ઉત્પન્ન કરનાર મજૂરને વધારેમા વધારે બહુ તો માદુ ખાવાનું મળે છે, પણ એ અશાનથી આચ્છાદિત રહે છે એને રહેવાના સ્થાનો તદ્દન ખીરમાર અને અનારોગ્ય હોય છે, એને ઘણા કલાક કામ કરવાનું હોઈ એશઆગમનુ સ્વપ્નુ પણ આનુ નથી જ્યારે એની મહેનતને પરિણામે પૈમાવાગા ચમન કરે છે આરામ કરે છે મોટા મહેલોમા વાસ કરે છે જાત જાતનાં બોજન આરોગે છે અને એના કપડામા હરવાફરવામા અને જીવનના નાદોમા અનેક મગવડો ભોગવે છે

એક મીનમા કામ કરનાર હજારો મજૂરોની દશા અનુભવી હોય તો એના પર પ્રવરણો લખાય સીએને પણ દેહનિર્વાહ માટે કામ કરવું પડે છે એના બાળકોને ધરાવવાનો સમય પણ મળતો નથી અને સૂર્યોદય થાય ત્યાં સુધીમા તો રાધી ખાઈને સીસોટી વાગે તે પહેલા હાજર થવું પડે છે વળી એ અમજીવી માટે પડે ત્યારે એની સલામ કરનાર કોઈ નથી જીવતા એને દિવાસો નથી મરી જાય તો એની પાછળ એના ધરના માણસોમાથી કોઈને આશ્વ પાડવાનું નથી અને એને ઉચ્ચે આલ અને નીચે ધરતી છે એના ૫ સેવાથી મેળવેલ લક્ષ્મીમા એનો ભાગ નથી એની વહેચણીમા એનો અનાજ નથી એના ઉપભોગમા એને કોઈ ભેરાદેવા નથી

આ વાત તો ઘણી લખાયાય તેમ છે મતલબ અમજીવી અને ધનવાન વચ્ચેનો આ વિચાર માન પુસ્તકમા રહેનાર નથી પણ નવયુગમાં તે સખ્ત આકાર ધારણ કરશે ધનવાનોને મિલકત ધરાવવાનો ખીનકુવ હક્ક નથી એ રીતે ચર્ચા થઈને ન અટકતાં આખા મિલકતના જુથ—મિલકતની રચાપર આક્રમણ યશે

શ્રમજીવીઓ પોતાના શ્રમથી ઉત્પન્ન કરેલ મિલ્કત પર પોતાનો હક રચાવેલ કચેરો ધનવાનોનું મમાજમા રચાવેલ છે ત્યાંથી તેને તોડી નાખવા પ્રયત્ન થશે અને અત્યારે અન્યવહારુ અથવા વાહિયાત લાગે તેવા વિચારો ધન મિલ્કત અને મંચરને અંગે થશે એની વાતો તો ત્રીસ વર્ષથી ચાલવા લાગી છે, પણ એનો થોડો ધણો અમન યુરોપમાં થવા લાગ્યો છે અને ગણિતમા એ આખો પ્રશ્ન એટલી દ સુધી પહોંચ્યો છે કે ત્યાં ધનસચ્ચ કયો એ શું હોય ગણાય છે ધનવાન એ મમાજમા સર્વથી અધમ પડીને ગણાય છે આ મર્વ વિચારોનો અત્ર મંચર વળા જેટલુ પણ રચનમંચરથી બને તેમ નથી આખા યુરોપમાં અને અમેરિકામાં જે ધમસાણ મચી ગયું છે તે અન્યન ચીતગ્વા યોગ્ય છે અને દીર્ઘ નજર કનારે એનો અભ્યાસ કરવાની ખાસ જરૂર છે એ બાનતનું સાહિત્ય ખૂબ વિસ્તારથી અનેક આકાશમાં અન્યત્ર પ્રકટ થતું જાય છે તે વાચવાની લતામણ કરી આપણે નવયુગનો જૈન એને અંગે શું વનણ લેશે તે પ્રસ્તુત બાબત પર આવી જઈએ

નવયુગ એ મમાજવાદ આદિ નવા વિચારોથી દૂર છટકી શકે તેમ નથી એ વિચારોનું પ્રાબલ્ય થણુ વધનાર છે એ સવાલનો નિર્ણય કરતાં નવયુગને નવનેજ ખાણી ઉત્તર છે એટલી ઉપોદ્ધાત માથે નવયુગનું વલણ એને અંગે વિચારી જઈએ હકીકત એમ જનની જાય છે કે એક બાલુએ ગરીબાઈ અનારોગ્ય અને જીવનસલહ ખૂબ વધતા જાય છે અને બારે માસ થતની માફક માણસને સખ્ત મજૂરી પેટ લગવા મારે કરવી પડે છે અને આગમ આરોગ્ય કે મોજને એના જીવનમાં ધ્યાન ગ્રહેતું નથી, એનો રસ તદ્દન ચૂકાઈ જાય છે, ત્યારે બીજી બાલુએ મોટી રકમ વધતી જાય છે કોઈ મહેનત કરનાર પ્રવીણ પિતાના પુત્રો

અથવા માધારણ સ્થિતિવાળા પણ સાહસિક નરો એ જ શ્રમ
જીનીના ભોજે બીજી ટોચ પર જતા જાય છે બન્ને વચ્ચેનો
આતરો એટલો વધતો જાય કે ઘણા શોકો પોતાની ગીરધીમા
જામ કરનાર મજૂરને જોતા નથી, જોગખના નથી, દિનામો આપી
શકતા નથી અને એનામા પ્રેમણા ઉત્પન્ન થાય તેવી પરિસ્થિતિ
નીપજાવી શકતા નથી

આને પરિણામે અમાધારણ પરિસ્થિતિ ઉત્પન્ન થવાનો પૂરો
મત્તવ છે નવયુગને આ પ્રશ્નો નિકાન ખાસ કરવો પડશે
જૈન કામ વ્યાપારી કામ હોનાથી, જૈનોના હાથમા ટેટલીક સત્તા
હોવાથી આવડત હોવાથી અને બીજા અનેક ઐતિહાસિક કારણો
જોનાને આ મિત્ર તો પ્રશ્ન સર્વથી પહેલો અસર મુજો.
કમિસનને નામે લાગે કપિયા એજ ટો લઈ જાવ અથવા મોગી
ચોજનાના ચાલકો અમાધારણ મોગ નક્ક કરે એ વાત નબી શો
એમ નથી, આ વાત આપણી પસંદગીની નથી એ ખાસ ધ્યાનમાં
ખેવું એની સામે કર્મ-પૂર્વ જ મના શુભ કર્મ આદિની
દનીયો કરી નકામી છે એ પ્રશ્ન ઉઠવાનો જ છે અને આખો
દેશમા ઉઠવાનો છે

નવયુગ એનો મુખ્યત્વે આ રીતે નિકાલ કરશે પરિશ્રમ
પરિમાણ એ જૈનનો આદર્શ શુણ્ય છે પાત્ર અણુવતમાં પાત્ર
મત છે અને એના ધાર્મિક દષ્ટિએ ધર્મવિરોધ વગેરે લાભ ઉપગમ
આ લવમા પણ ઘણા કાવત છે નવયુગનો તરવરાટ રોકનાર
અને શક્તિના અર્થ અને હેતુ વગરના ઉપયોગને અકુશમાં રાખનાર
ઐહિક નજરે આ નિયમન અતિ ઉપયોગી લાગ લખવશે આ
નિયમનને પરિણામે શ્રમજીવી અને માતૈકો વચ્ચે પ્રેમભાવ વધશે,
શ્રમજીવીઓના રહેઠાણો મનુષ્યને રહેવા લાયક થશે એના

બાળકોને માટે પોષકગૃહો (નર્સરી) ગીરણીની માથે તૈયાર થશે, ત્યાં શિક્ષણની રચના થશે, કામદારોમાં મનુષ્યત્વ પોષે એવા રસયુક્ત પ્રમંગો યોજાશે અને અનેક રીતે શેઠ અને કામ કરનાર વચ્ચે મીઠો મંજથ જગવાય એવા પ્રમંગો ઉપરિધત કરવામાં આવશે.

આ તો ગીરણી કામદારોની વાત થઈ એ જ મિમાલે ખેડૂત અને બાપારી વચ્ચે મળથ વધારવા માટે શાહુકારીની આખી રીતભાતમાં મોટો ફેરફાર થશે અને સહકારી મંડળની યોજનાને અનુરૂપ વ્યવસ્થા થશે જે બાપારના શિર્ષક નીચે આગળ વિચારવામાં આવશે.

નવયુગ આખું સમાજજીવનજી એવી રીતે ફેરવી નાખશે કે ધનવાન અને શ્રમજીવી વચ્ચે વર્ષણના પ્રમંગો દૂર થઈ જશે એમ કંપામાં પશ્ચિમદેશમાં નિયમન ખૂબ અમલનો ભાગ લેવાશે.

ઔદ્યોગિક સંમંથુમાં આગળ વધેના દેશની અંદર અત્યારે જે ખરાબી થઈ રહી છે તેનો અનુભવ લઈ એ જ વાત હિંદમાં પણ શરૂ થાય એ સ્થિતિ નવયુગ નહિ રહેવા દે નવયુગની દીર્ઘદૃષ્ટિ આ વિષયમાં ખરાબર કામ કરશે હિંદની સ્થિતિ એવી છે અને ખામ કરીને જૈનનો બ્યસાય એવા પ્રકારનો છે કે જે આ મંજથમાં ધ્યાન ન આવે તો અનવસ્થા કે અનવસ્થા થતાં ગામડાઓમાં એ પહેનો ભોગ થઈ પડશે પણ અગમ શુદ્ધિ વાપરી એ એવા પ્રનાગની ગ્થિતિ થઈ જાય તેટલી હદે વાતને જવા નહિ દે.

‘મિલકત’ ની વૃદ્ધિમાં જે નિયમન મૂકવામાં નહિ આવે તો બહુ લાયક પરિણામ આવશે અત્યારે જે જાતના વિચારો ફેલાતા

જાય છે જે જાતનું વાચન વિશેષ રસથી વચ્ચાય છે અને જીવન-
કલહની જે મહિલતા વધતી જાય છે, તેને અગે ચેતવાનો રસ્તો
પાયમા મતમા જ છે એ બાબતમા જે સખવના કરશે તે નવયુગના
સમાજમા ખતા ખાશે સ્થાન ખોઈ બેસશે અને હાથે કરીને
આપત્તિ વહોરી લેશે

ધનની વહેચણીને અગે બીજી અનેક ઘટનાઓ થશે તે
બ્યાપારના પ્રકરણમા વિચારનામાં આવશે

પ્રકરણ ૨૦ મુ

સામાજિક સ સ્થાઓ

નવયુગ સામાજિક મસલાઓ જુના જુના વિદ્યાર્થી અનેક સ્થાનકે અને અનેક વિવિધતા પૂર્વક સ્થાપશે પૂર્વ કાળમાં પ્રાચીનોના મમયમાં મદિર કે હિપાથય હિપરત કોઈ મંદિરા લગભગ નહોતી રીતમગ્નું બધારણુ પ્રાચીનોની શુદ્ધિમાં નહોતું આ સ્પષ્ટ ઉ નેખ જરા કચવાટ કરે તેવો છે, પણ નવયુગ કહેરો-ભાગ મૂકીને કહેશે કે તે સત્ય છે છૂટીજવાઈ કોઈ મંદિરા હશે તો પણ તેમાં બંધારણુ જેવી વસ્તુ નહિ મધ્યમ કે ગરીબ વર્ગનો અવાજ નહિ અને માર્ગે મીઠાનો કારકો તેમાં આનતો સામાજિક જીવન જેવું પૂર્વ કાળમાં કોઈ હતું જ નહિ ત્યાં વધારેમાં વધારે મોટા સમાજ મળે તો એક મધ પણ તેમાં પણ બધારણુ કે ધોરણુ નહોતું નવયુગની મંદિરાઓનો પાગ રહેશે નહિ તેના ઉદ્દેશો સુસ્પષ્ટ રહેશે અને તેનું બધારણુ સગ્નશીર આવશે નવયુગની થોડી સ સ્થાઓનો નિર્દેશ કરીએ

નિષ્ઠાર્થીનૃહો

સહજ વિવેચન ઉપર યર્ષ ગયું છે એ માધ્યમિક કેળવણીને અંગે રહેશે હિચ કેળવણીને અંગે રહેશે

એની સ્થાપના પ્રત્યેક મોટા શહેરમાં થશે વગર તકાવતે સર્વ જૈનને ત્યાં સ્થાન આપવામાં આવશે સર્વ વિદ્યાર્થી સહભોજન કરશે ધાર્મિક અભ્યાસ એ મસ્જાઓનો ખામ વિષય થશે ચિસ્તને વિદ્યાર્થીઓ જ્ઞાન દ્વિ સ્વીકારશે

આ વિદ્યાર્થીગૃહો સાથે 'અભ્યાસગૃહો' જોડાશે ત્યાં ધાર્મિક અને ઉચ્ચ શિક્ષણ આપવામાં આવશે

આ અભ્યાસગૃહો અને વિદ્યાર્થીગૃહો નવયુગના કે દ્રો થશે ત્યાં હાઇસ્કુલ કોલેજની કેળવણીની મગવડ ઉપગત અનેક પ્રવૃત્તિઓ થશે જૈન સંસ્કૃતિના એ માત્રિકાગૃહો થશે ત્યાં જૂની રોધ ખોલો થશે સુંદર પુસ્તકાલયો થશે, ગ્રામીન ગ્રંથરત્નોનો સંગ્રહ થશે ગ્રામીન સીકા, શિવાલેખો અને સંસ્કૃતિના અવશેષોના સંગ્રહાલયો થશે ત્યાંથી ચર્ચા દ્વારા અનેક નવા વિચારો, નિષ્કૃષ્ટો અને રહસ્યો બહાર પડશે

પાઠશાળાઓ પણ અનેક નાના મોટા સ્થળોએ થશે ત્યાં તદ્દન નવીન પદ્ધતિએ ધાર્મિક શિક્ષણ પ્રાકૃત-સંસ્કૃત-ભાષા શિક્ષણ, સાહિત્ય શિક્ષણ ન્યાયનો અભ્યાસ અને નયનિક્ષેપનો અભ્યાસ કરાવવામાં આવશે ત્યાં સર્વ ભાષાના વ્યાકરણોને સ્થાન મળશે ત્યાં કાવ્યો અમર થશે

એ ઉપરાંત વિદ્યાલયો-કોલેજો થશે જૈન કોમની એ ખાસ જરૂરીઆત પૂરી પાડશે એમાં ઉચ્ચ ભાષાઅભ્યાસ ઉપરાંત ગણિત, ભૂગોળ અને વિજ્ઞાનને ખામ સ્થાન મળશે જૈન તત્ત્વજ્ઞાન અને નીતિ વિભાગને તદ્દન નૂતન સ્વરૂપ આ સરચા આપશે ત્યાં પૂર્વકાળના મહાન રહસ્યો તદ્દન નવા આકારમાં રજૂ કરવામાં આવશે ત્યાં જૈન ધર્મની સ્થિરતાના પાયા રોપાશે

તેન વિશ્વવિદ્યાલય (યુનિવર્સિટી) પણ તરતમા નવયુગ સ્થાપશે જૈન સંસ્કૃતિને કેદિત કરવા અને દુનિયાના મહાન વાન્થોને જાણવી ગખવા વિશ્વવિદ્યાલયની જરૂરીયાત નવયુગ તરતમા જોશે તેમા આત્મત્યાગી, સેવાભાવી, મધ્યમકક્ષાના જૈન યુવક-ગતો અનેકદેશીય કાર્ય કરી વિશ્વને અમરકાર ઉપજાવશે અને કોમીયભાવના ઉત્પન્ન ન કરતા વિશ્વજયધુત્વને વિસ્તાર આપીદેકરીતે કરશે શિક્ષણની અનેક શાખાઓનું ત્યા મીલન થશે ઇતિહાસ ભૂગોળ અને ગણિત તથા જ્યોતિષ, નાટક અને છંદ, કાવ્ય અને ન્યાય આદિ અનેક વિષયોની બારે પ્રગતિ કરવાની કેન્દ્ર સરઘા આ વિશ્વવિદ્યાલય થશે અને તેમા અનેક છાત્રવૃત્તિઓ, માન્યવેતનો અને ભાષણ-શોધજોળ આદિની યોજના થશે એ સરઘા સર્વ ધર્મોના સમન્વય કરી બતાવશે અને મુજાતી દુનિયાને અનેક રીતે માર્ગદર્શક થઈ શાંતિ બાતુભાવ અને વ્યવહારતાને વિસ્તારશે આ વિશ્વવિદ્યાલયને અગે ગ્યાનિક વિદ્યાલયો (કોલેજો) વિગેરે સર્વ થોગ્ય વ્યવસ્થા નવા બધારણથી અને નૂતન પદ્ધતિએ નવયુગ કરશે એના કાર્યમા સેવાભાવી અનેક જૈનો ઉત્સાહથી ભાગ લેશે અને પરોપકારી સાધુઓ અને સેવાથી, ભાષણથી, ઉપદેશથી અને પ્રેરણાથી નવાજશે આ વિશ્વવિદ્યાલયના કાર્યમા ધનવાન વર્ગ બહુ રમ લેશે, પણ એની આત્મવ્યવસ્થા તેને થોગ્ય તરોને (એક્સપરને) સોપી દેશે નવયુગના બે વિશિષ્ટ મુજો વ્યવસ્થા અને ચિરત થશે તેનો ઉદ્દેશ્ય આ વિશ્વવિદ્યાલયમાથી થશે, તેને પોષણ કોલેજો આપશે અને તેને નવયુગના યુવકો અને યુવતીઓ વહન કરશે

કેળવણીમહળ

સમસ્ત જૈન કોમની કેળવણી વિષયક નીતિ મુકર કરવા અને તેને થોગ્ય વિચાર વાતાવરણ કેલાવરા 'કેળવણી મહળ' થશે

એને કોઈ એન્યુકેશન મોડે એવું પણ નામ આપશે બહુધા પરગણ્યની અથવા પગેલી ભાષામાં કોઈ મંસ્થા એંગખારો નહિ આ કેગવણીમહાગ ખૂન વિચાર કરી મમસ્ત જૈન કોમની કેગવણીવિષયક નીતિ મુકર કરશે એ બાગ ધોગણી માડીને વાચનમાળા જેવી નાની વાગની બામનોથી તે અનેક મહાપ્રભો ચર્ચા તેને જાહેર કરશે અને તે રીતે જાહેર થયેના વિચારો પણ સારી રીતે ચર્ચા કરવાની તક સર્જને આપી છેવર નિષ્ક્રિય જાહેર કરશે આ કેગવણી મહાગ કાર્ય માન કેગરાયેસના જ હાથમાં ન સોપતા જે જૈન બધુઓએ કેગવણીના સામનો વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિએ અજ્ઞાસ કયો હશે તેને મોપવામાં આવશે અને તેના કાર્યમાં ગમે તેવો માણસ હાથ ધાલમે નહિ ચર્ચા કરવાને ઉપર જણાવ્યું તેમ છૂટ રહેશે પણ નિષ્ક્રિય તો મેરાભાવી તનોના હાથમાં જ રહેશે આ મધ્યસ્થ મહાગ તો માત્ર નીતિ જ મુકર કરશે, વિચાર ફેલાવવાનું કાર્ય કરશે બાકી તેનો અમલ તે તે મંસ્થાઓ કરશે આ મધ્યસ્થ કેગવણી મહાગ એક વાત મુકર કરીને અનેક રીતે સમજાવશે કે જૈન કોમનો નિસ્તાર એકમંપમાં નાના તરાવતો જુની જવામાં પૂર્વ કાગના મહાન વારમાને કાયમ કરવામાં અને તે મર્જને ખાતર 'કેગવણી'ના સમાનને ખાસ મહત્ત્વ આપવામાં ૭ કેગવણીના નિકાનમાં સર્વ પ્રભોનો નિકાન છે એમ નવયુગ આ મધ્યસ્થ મહાગ દ્વારા જણાવશે અને એ પ્રકારે એનો અમલ કરશે

એ ઉપરાંત સાધન વગરના બાગકો અને બાગાઓ માટે બાળાશ્રમો ઠેકાણે ઠેકાણે સ્થાપવામાં આવશે એ બાળાશ્રમોમાં માત્ર સાધનહીન જૈનને જ રથાન મળશે ધનવાન કે મધ્યમ વગને માટે વિદ્યાર્થિગૃહોમાં યોજના થશે ખામ કે દરયાનોએ ગુરુકુળની યોજના કરવામાં આવશે એનો ઉદ્દેશ સેવાભાવી

જોનાને ઉત્પન્ન કરવાનો અને ખામ્મ ધર્મશિક્ષણમા પાઠ ગ
બદલ્યારી ઉત્પન્ન કરવાનો રહેશે

સાધુને તૈયાર કરનાર સંસ્થા સ્થાપવામા આવશે
ધાર્મિક જ્ઞાન તર્કન જુદી જ પદ્ધતિએ આપવામા આવશે તેમા જોડાનાગ
વાનાવગણુ વૈગગમય નગર નગર એ અન્નામ કગનાર અને દગમિ
આડકનરી પણ ચોક્કસ એ અન્નામ કગનાર અને દીક્ષા નેવા
વર્ષનો અભ્યાસક્રમ યોગ્ય પથ હ રખ વ ધગરનાગને આવશે
વૈગગનો દેખાવ નહિ પણ યોગના કરવામા આવશે
યોગનાનુ પ્રમાણુપત્ર આપવાની આપતુ અને કનારે ખાગ અને
સહશિક્ષણુ કનાર અને કોને આપતુ તેની આખી નીનિ મધ્યમ્ય
ખાગને શિક્ષણુ અનમ આપતુ નીનિ મધ્યમ્ય

કેગવણુમ ડગ મુકર કરશે
સ્થાને સ્થાને ઉપાશ્રમેને અગે પુસ્તકાલય તે ગામની સ્થિતિ
અને રસ્તીને અનુરૂપ યથાપવામા આવશે અને દરેક પુસ્તકાલય
સાથે વાચનગૃહ જરૂર સ્થાપવામા આવશે અને જૈન સામ્રાજિકો,
માસિકો અને ત્રૈમાસિકો નીકળશે તેમા તત્ત્વજ્ઞાન કથા આદિ
અનેક વિષયો આવશે એ પ્રત્યેક વિષય પગ પણ ખામ માસિકો
બહાગ પડશે તે પૈકી અમુક અમુક માસિકોને ગમ અને
સ્થિતિ પ્રમાણુ આ વાચનગૃહોમા સ્થાન મળશે મામાન્ય લાપા-
જ્ઞાનની માહિતીને પણ એમા સ્થાન રહેશે મામાન્ય લાપા-

સેનાસઘા

આ તો મુખ્ય મંસ્થાઓની વાત થઈ એ ઉપગત નાની
ની તો અનેક સંસ્થાઓ બધારણુપૂર્વક નીકળશે ટાઈ પુસ્તક-
ગણુ કામ ઉપાડી લેશે, કોઈ અથપ્રકાશનુ ઉપાડી લેશે
અથવિવેચનનુ કાઈ કરશે, કોઈ વિદ્યાર્થી-સહજારી

યશો કોઈ માધુસદાયક મડગ યશો કોઈ વસ્તીપત્રક તૈયાર કરનાર મડગ યશો કોઈ જૈન ધર્મ પ્રચારક મડગ યશો, કોઈ જૂનદયા મડગ યશો કોઈ સ્વરૂપના પ્રચારક મડગ યશો—આદિ અનેક દિશાએ પ્રયત્નો ચાલશે અને આખો સમાજ વિવિધ ક્ષેત્રો દ્વારા કાર્ય કરશે અને પ્રગતિનો ઉદ્દેશ ખાસ લક્ષ્યમાં રાખી ધર્મ-સ્થિતીકરણ અને ધર્મપ્રચાર કરી શ્રી વીર પરમાત્માના મંદિરો જગતભરને મેલળાવશે વિશ્વબધુત્વનો ખ્યાલ ન છોડતાં રાષ્ટ્ર-ભાવનાને પોષી સાપેક્ષ દૃષ્ટિએ દીર્ઘદૃષ્ટિપૂર્વક કામ લેશે અને તેમાં જૂત યશો તો જાહેર કબૂલાત કરવામાં કે ક્ષમા માગવામાં જરા પણ સંકોચ ન રાખતા આગળ ધપાવના પોતાની આવડત અતુલ દૂળતા અને પરિરચિત પ્રમાણે કામ લેશે વાતો કરતાં અમલ તરફ, દીકા કરતા કાર્ય તરફ અને ઉપર ઉપરની તાળીઓ કરતાં પરિણામે ધારેલી અસર માથે તે પદ્ધતિએ કામ લેવા પ્રયત્ન કરશે.

જન વિગતોમાં ઉતરીએ તો સેવાસંઘો અનેક પ્રકારના બધારણ્યપૂર્વકની સમિતિઓના નામથી નીકળશે અને તેની સભ્ય સંખ્યા પ્રચંડ થતી જશે નાનામાં નાની બાળતથી માડીને અનેક પ્રાન્તના સેવાના પ્રબંધો યશો મેળાવડામાં પાણી પાવા જેવી બાળતથી લઈને મોટા મેળા વખતે નિયમન રાખતું, અકસ્માત વખતે મદદ કરવી—આવી અનેક સવાસમિતિઓ નીકળશે એ સર્વ ધોગણસર અને ઉદ્દેશ લક્ષ્યમાં રાખીને કામ લેશે અને સામાજિક શિસ્તમાં સુદર ફાળો આપી વ્યવસ્થા અને પ્રગતિમાં ખૂબ ફાળો આપશે લોકોમાં અપૂર્વ સેવાભાવના ખીનશે દરેકને પોતાના ઉદરનિર્વાહ ઉપરાંત કોઈક કંઠવાની વૃત્તિ રહેશે કોઈ સંસ્થા બાળઉછેર તો કોઈ મોંઘાની માવજત કોઈ સંસ્થા દારૂ નિબેધ તો કોઈ સ્વદેશીપ્રચાર કોઈ સંસ્થા બાળજીવનની વ્યવસ્થા

તો કોઈ ગનીશાળા, કોઈ આધળાની શાળા તો કોઈ મૂખાનહેગને શિક્ષણ, કોઈ ચૂટની કાર્યમા મહાય તો કોઈ પુસ્તકપ્રકાશનને ઉત્તેજન — આવી સે કડો સેવાશાવી મંસ્થાઓ નીકળશે અને તેમા અનેક યુવકો, બાળકો અને વૃદ્ધો પોતાની આવડત, ઉત્સાહ અને શક્તિ પ્રમાણે લાગ લેશે આ પ્રમાણે નવયુગ સસ્થાનો આપેા નવેા યુગ સ્થપાશે અને પ્રાચીનોમા વ્યવસ્થા, ધોરણ, મધારણ અને શિસ્તની મોટી ખામી તેમની નજરમા જડી આવશે તે દૂર કરશે અને તેની પાછળ વિચારશક્તિ અને ધનનો વ્યય કરનાની ખામ જરૂરિયાત સ્વીકારશે અને તેને માટે જરૂરી પ્રયાગકાર્ય પણ કરશે

મામાનિક કાર્યક્ષેત્રોનો પાઠ નથી સામાનિક શુદ્ધિધનોમાથી આવશ્યક હોય તેને સુધારવાના અને નિરર્થક હોય તેને ઉચ્છેદવાના પ્રમંગોનો પાઠ નથી નાની નાની બાબતો લઈને આ વિષયને હવે વધારે લખાવેા જરૂરી નથી નવયુગ અનેક સામાનિક બાબતો ઉપાડશે સુધારશે અને મિતજરૂરીને ફેકા દેશે અને જરૂરીને ગપમ કરશે તો તેને નવયુગ ઓપ આપશે તે પ્રત્યેકનું ધોરણ કેવું ગ્રહેશે તેના મુદ્દા અને ચર્ચા છે નવયુગ પાશ્ચાત્ય ધોરણોનો તથા તેની સમાજ પર થયેલી અમરનો અભ્યાસ કરી આપ્તા સમાજશરીરને તદ્દન નવેા ઝોક આપશે મુખ્ય મુદ્દાઓ અત્ર ચર્ચાઈ ગયા છે બાકીના મુદ્દાઓ એ મિમાયે સમજી લેવા

વિચારનિર્ણય કેમ થશે ?

ઉપરની મર્વ બાબતોનો વિચારનિર્ણય મહાપન્થિદની શાખાઓમાં, પ્રાતિક સમિતિઓમા અને ગ્રામ્ય સમિતિઓમા થશે બહુમતિનું ધોરણ સ્વીકારવામાં આવશે એ ધોરણથી સમાજ કેવો સુન્વવસિયત થાય છે તે સમજી તેને માન આપવામાં આવશે કોઈ બાબતમાં એ મત થાય તો પણ અતિ બહુમતીને માન આપતા જનતા શીખી

માણુમ મરના પડે અથવા મરણનો વિચાર કરે એટલું ધન સાથે કોઈ પણ રીતે ઈર્ષ જઈ શકાય તેવું ન હોય. વ્યવસ્થા કરવી જ પડે કે આખા વિવેક કવા પ્રકારનો જાય છે અને નવયુગમાં કેવા પ્રકારનો થશે એ નવયુગ વિચાર

જે વખતે હિંદમાં સમૃદ્ધિને મર્યાદા નહોતી ત્યારે દેશનું દેશમાં જ રહેતું, જ્યારે આર્થિક પ્રશ્નો અને હરિકાર્ષ 'ગૂંચવાઈ ગયેના નહોતા અને ત્યારે દેશમાં ધન ધાન્યની વિહલી ત્યારે ગમે તે રીતે ધન-વ્યય થઈ જાય તે કદાચ થનાવી જેવું ગણાય પણ અત્યારે તો મહત્વના પ્રશ્નો દેશ સામે થયેના છે આખા વિશ્વ સાથે વ્યવહાર ચલાવવાનો છે, અંદેશના આર્થિક પ્રશ્નો પર આપણો હક્ક કે આપણી સ્વાધીનતા ત્યારે નિર્મળક ધન-વ્યય પાનવે નહિ અત્યારે તો પાણીએ ત્યાં સો હોગે તેવો વિવેક દાનપદ્ધતિમાં રાખવો જ પડે

નવયુગ તેથી દાનપદ્ધતિને ઝોક આપશે એ જરૂરીઆત ક્ષેત્રને શોધી કાઢી એ ભરતામાં ભરતી કરનામાં અવિવેક એ ધરાયલાને ખવગવવામાં પરિણામે થતું અનિર્ણય જોઈ એ દેશ અને સમયને વિચારી હિંદુસ્તાનનો ઝરો જ્યાં પાણીની હોય તેવા પ્રદેશ તરફ ફેરવી નાખશે એની નજરમાં પોષક કરતા પોષક વર્ગ વધારે ધ્યાન એમણે નવયુગની દાનપદ્ધતિની માનતો નવી પ્રણાલિકા બનાવશે

કેળવણી-જ્ઞાન-પ્રકાર સર્વથી અગત્યનું સ્થાન લેશે

કેળવણીના સાધનો વિદ્યાર્થીગૃહો, વાચનમાળા પુસ્તકો, ધર્મજ્ઞાનનો પ્રચાર વિજ્ઞાનમાં પ્રગતિ આદિ કેળવણીમાં મુખ્ય ધ્યાન લેશે

આવડ અને આવિકાક્ષેત્રને સમૃદ્ધ કરવાની બાબત અગત્ય ધરાવશે આદ્યવર્ગની શારીરિક, માનસિક, વ્યાવ

ઉત્પત્તિના કાર્યમાં નવયુગ ઔદાર્યનો ઝરો વહેવળવવાની વધારે જરૂર માનશે

જનસમાજનું સેવાના કાર્યો અનેક આકાશમાં ધ્યાન ખેંચશે
રાષ્ટ્રહિત સમાજ ઉત્કર્ષ એની નજરમાં ખૂબ આકર્ષક લાગશે

અભણને ભણાવવા અને નિર્ધમીને ઉછોડે ચલાવવા એ
પ્રાથમિક જગ માનવામાં આવશે

સારીરિક પ્રગતિ માટે વ્યાયામમંદિરો કબજામાં નવયુગ
ધનનો ઝરો ખામ વહેવળવશે

મા ! માટે હોસ્પિટાલો પ્રસુતિગૃહો મારજનતગૃહો, સેનાબાવી
મારજન કરનારાને ઉત્પત્તિ કરનારા ગૃહો, આરોગ્યમંદિરો, મોટા
શહેરમાં સસ્તા ભાડાની ચાલીઓ આવા આવા ખાતાઓને ખામ
અપ્રસ્થાન આપવામાં આવશે

ભાષણગૃહો, પુસ્તકાલયો, પ્રકાશનમંદિરો મગ્નહથાતો ઉપર
વિચાર મારી રીતે ખેંચાશે

અનેક ખાતાઓમાં નામો લખવાની જરૂર લાગ્યે જ હોય
દેશમાં વનમાન યુગમાં જે ખાતાને પોષવાની જરૂર દીર્ઘ નજરે
દેખારો તેવા ખાતા તરફ-તેવી જાનનો તન્હ નવયુગ વિવેક વાપરી
ઓર્થને વાપરશે તેઓને પ્રાચીન કાળની કોઈ મર્યાદા તરફ રૂપ
નહિ થાય, પણ જરૂરિયાતનું મૂલ્ય તેઓ આકળે મહિમા જરૂર
હશે તો નવું મંદિર પણ બાંધવું, પણ જરૂર ન હોય, ખાતું
મજૂર હોય ત્યાં એ વિચાર કરી જશે એન મર્યાદા ચાનથી એની
સમજણ પ્રમાણે એ વિવેક ચાપરવાનો વિચાર ધનન્યયને અંગે
ખાસ કરશે અને એને ચોગર વાગશે તે પ્રમાણે ખાતાનીવાની
ખામતો કે જમણવારમાં પ્રચલિત યુગમાં ધનન્યય એ જરૂરી નહિ
માને

અને ધન-શ્ય કરવા સાથે એ અનેક નવા ખાતાઓ પણ ખોલશે એ પ્રત્યેક શહેર કે ગામની જરૂરિયાત જોશે એ પાનજાપોળ કરશે તો તેને પણ આર્થિક દૃષ્ટિએ પોષક બનાવશે એનો દયાનો પ્રવાહ એને વ્યાધિગ્રસ્ત જનારો માટે તેના નિપુણ ડાક્ટરો રાખવા પ્રેરશે અને ખાસ કરીને ચાલુ કે નવા ખાતા બંધારણપૂર્વકના થાય, ધોરણસરના થાય, ઉપયોગી થાય, એમ કરવાની એને ચીવટ રહેશે વ્યવસ્થા ધોરણ (સ્કીમ) કે ટ્રસ્ટ વગર એ એક પણ જૂના કે નવા ખાતાને ચલાવી નહિ લે અને ખાતાને ધોરણસર કરના માટે થયેલ ખર્ચને એ જરૂરી ખર્ચમાં ગણશે.

દાન પ્રવૃત્તિમાં એ જૈન સમસ્તને ફીરકાના ભેદ મિલાય પ્રથમત ધ્યાનમાં લેશે વધારે વિચાળ પાયા પર હાથ લખાવી શકાશે ત્યાં એ જનતાને લાભ જરૂર આપશે એના ઔદાર્યનો ઝરો મંકુચિત કે કોમીય નહિ થાય પણ જન તરફ એની મોટી દૃષ્ટિ પ્રથમ તો જરૂર પડશે.

દાખલા તરીકે એને સ્ત્રીજીવણીની ખાસ જરૂર લાગશે તો તે સાર્વજનિક નજરે પ્રગતે ઉઠેલશે પણ જૈનને આકર્ષક થાય તેવું માન-વેતન આપવા લગત્યાં જરૂર બંધારણ અને ધોરણમર કામ કરવાની અને લેવાની શક્તિ આ દાનપ્રવાહમાં ખાસ જણાઈ આવશે તે ઉપરાંત વિચાળતા એનું ખાસ કેદ થશે મનુષ્યજાતિ માટે એ જેટલું બને તેટલું કરવા લલચાશે અને જરૂરિયાતની વિચારણા નિર્ણય અને અમલમાં ખૂબ લાખી નજરે અને જનતાની વિચાળ દૃષ્ટિએ જોશે.

પ્રકરણ ૨૧ મું

વ્યાપાર

સામાજિક જામતોનો છેડો નથી કોઈ જરૂરી જામતો આગળપાછળ ચર્ચવા પર રાખી વ્યાપારના ક્ષેત્રને અંગે નવયુગનું વનજ દેખાતા જોઈ લક્ષ્યો એમ કહતાં થોડી પ્રસ્તાવનાની જરૂર પડશે અત્યારે જે પ્રકારે જૈન કામ ચલાવેલી છે તે રીતે જૈન કામનો મુખ્ય આધાર વ્યાપાર ઉપર છે વસ્તુસ્થિતિ દેવી હોવી જોઈએ તેના વિચાર માથે વર્તમાન સ્થિતિને ચૂંચી નાખવી ન જોઈએ મર્ચન્ટ ક્લસના જૈનો વ્યાપારી જ શા માટે હોવા જોઈએ એ અલગ પ્રશ્ન છે જોની ચચા કરવાનો અત્રે પ્રમુખ નથી વસ્તુસ્થિતિ છે તે જોતા વ્યાપારનો પ્રશ્ન આ વિચારમાળામાં ખામ અગત્ય ધરાવે છે,

જૈનોમાંથી કોઈ વડીલો, ડાક્ટરો કે વ્યાપાર મિત્રામની નોકરીમાં હોય પણ મોટા વિભાગનો અત્યારનો વ્યવસાય તેા વ્યાપાર જ છે એ જાણતની ના પાડી શકાય તેમ નથી

અને જૈનોનો વ્યાપાર એટલે માલની વહેચણી એક સ્થાનનો માલ બીજા મોકલવો, તે સ્થાનનો માલ અન્યત્ર મોકલવો અને માલ

વાપરનાગને પૂરો પાડવો એ કાર્ય વ્યાપાર કરે છે આ આખો પ્રશ્ન વહેંચણી (distribution)ની કક્ષામાં આર્થિક નગરે આવે છે આપધાને કમિશન એજ ટનું કાર્ય ગણુવામાં આવે, કેન કોડેરી એજ ટનું કામ ગણુવામાં આવે કે જથ્થાબંધ ખરીદી પરચુરણ વેચવાનું કામ ગણુવામાં આવે પણ એ સર્વમાં માલની વહેંચણીને જ લાગેવળગે છે આમાં ઉત્પત્તિનો પ્રશ્ન આવતો નથી થોડાક મિનન્યવમાય ઉત્પત્તિના વિભાગમાં આવે તે પ્રમાણમાં અન્ય હોઈ તે પર આગળ વિચાર કરવામાં આવશે

જેનોનો મોગે લાગ જથ્થાબંધ માત્ર વેચનાર પરચુરણ વેચ નાગ અને તેનાને ત્યાં નોકરી કરનાર એટલે કે મુનીમ મહેતા કે નામુ લખનાર-એટલામાં મોટે ભાગે રોકાયેનો હોય છે આમાં ખ્યાન રાખવાની બાબત વહેંચણીની છે અને નફો માત્ર ધીરધાર કરવાની કુનેહ, ખરીદ કરવાની આવડત અને ધરાકને રીઝવવાની ચાલાકી ઉપર આધાર મળે છે આમાં મુદ્દાની વાત વહેંચણી સમ્બંધ પડે છે તે સદ્યમાં મળતું સદાને વ્યાપાર ગણુવો એ જૂન-ભરેડું હોઈ તેનો અન્ય વિચાર નવયુગની નગરે આ જ વિભાગ નીચે આગળ કરવામાં આવશે

વહેંચણી સામેના બે પોકાર

અત્યારે આ વહેંચણીના વ્યાપારપ્રકાર તરફ બે મોગ પ્રમગો ઉઠ્યા છે તે પ્રત્યેક ખાસ વિચારવા યોગ્ય છે

૧ આર્થિક વિચારકો કહે છે કે માલ ઉત્પન્ન કરનાર અને વાપરનાર એ બે છેડાઓ છે તેની વચ્ચે રહેનારા વ્યાપારીઓનો નફો કાઢી નાખવો જોઈએ—નહિત ત્ કરવો જોઈએ માત્ર વેચનારાનો આખો વિભાગ વચ્ચેથી કાઢી નાખવો જોઈએ કારણ કે તેઓનો ઉત્પત્તિમાં હાથ નથી તેઓ માનનો વપરાશ કરતા નથી

માન આડતીયા તરીકે તેઓ એક ઠેઠાણેથી બીજે માલ પહોંચાડે છે અને ઉત્પન્ન થયેનો માલ વપરાય કરનારના હાથમાં પહોંચે તે પહેલાં ચાગ પાચ ૭ અથવા તેથી વધારે વ્યાપારીના હાથમાં પસાર થઈ પચાસ ટકા જેટલો નફો તે ૫૦ અનેક વખત મદી જાય છે ચાગ આને વાર કપડું વાપતાંને પહોંચતા પહેલાં ઓફીસવાળો, મોટા શહેરના જ્યાંબધ વેપારીઓનો, ફેરના નાના વેપારીઓનો, ગામડાના વેપારીઓનો અને દલાનોનો તે ૫૦ નફો ચડે છે આ સર્વ નફો બધ થવો જોઈએ

આ ઉદેશથી કામદામ સહકારી મંથાઓ સ્થાપવામાં આવે છે, તેનો ઉદ્દેશ મૂળ ઉત્પત્તિ સ્થાનેથી માલ મેળવી નામના નફાએ વાપરનારને પહોંચાડવાનો હોય છે

૨ રશિયામાં આ વ્યવસાયના નફા કાપી નાખતા માટે પદ્ધતિસર પ્રવલ્ન કરવામાં આવે છે ત્યાં માનને એક હથ્થુ કરી તે ૫૦ અમુક નફે સીમે વપરાય કરનારને આપવામાં આવે છે

ચરિતર્તનની દિગ્ગા

આમાં એકના કાપડની હકીકત નથી દરરોજના ઉપયોગની નાની મોટી અનેક ચીજોમાં આ વચ્ચેના વ્યાપારીનો નફો ૨૬ કરવાના પ્રમુખ શરૂ થઈ ચૂક્યા છે અને તે આગળ વધે તેવા અનેક ચિજો દેખાય છે આ પ્રશ્ન નવયુગને મુખત્યાર થઈ પડે તેવો છે જેનો ઉત્પત્તિના કામમાં નહુ ઓછો રમ લે છે ખેતીવાડી કે મોટા કારખાનાઓ જુગ અપવાદ નાદ કરતા જેનોના વ્યવસાયક્ષેત્ર નથી નવયુગને વ્યવસાયના માણસોના નફાની દલીલ અમરકારક લાગશે માનની હેરવણી ફેરવણી કરવામાં અથવા તેને અંગે નાણાની ધીરધાર કરવાને અંગે માન ઉપર પચાસ ટકા નફો જુદી જુદી વ્યક્તિઓ દ્વારા મદી જાય અને તે મરવો અમલ્ય બોલે વાપરનારને માથે પડે એમાં ન્યાય નહિ લાગે

આ વિચારને પરિણામે આખી વેપારની પદ્ધતિમાં મહાપરિવર્તન થઈ જશે જૈનોએ માત્ર મહેતાગીરી કે મુનીમગીરી ન જ કરવી હોય તેો ઉત્પત્તિના અનેક દોષો દાખ કરવા જ પડશે એ સિવાય એમનો છૂટકો નથી એ મનધર્મા પર્સનગીનો સવાલ પણ રહી શકે તેવું નથી પસંદ હોય કે ન હોય, પણ આર્થિક પ્રશ્નો તેો અન્ય સમાજો સાથે ગંદીને જ છેડવા પડશે

આ વિચારને પરિણામે વિજ્ઞાનનો અભ્યાસ વધારી જરૂરિયાતની નાની મોટી ચીજો ઉત્પન્ન કરવામાં જૈનોએ લક્ષ્ય આપવું જ પડશે અને તે આપશે તે માટે અભ્યાસ કરના દૂર દેશમાં અનેક અભ્યાસીને મોકલશે અને પદાર્થવિજ્ઞાનમાં રસ લઈ અનેક ચીજો ઉત્પન્ન કે વાના કામમાં જૈનો પડશે જૈન કામને મમયને અનુકૂળ થતા આવડે છે એ મુમનમાની સમયમાં વાધા પહેરી શકતા અને કેડ ઉપર બેઠ બાધી શકતા તેો અંગ્રેજ યુગમાં કોટ પાનુન પણ પહેરી શકે છે સમયધર્મનો વિચાર તેો દરેક યુગે વ્યવહાર જૈન કરતો જ આવ્યો છે અને આર્થિક દરીદ્રધર્મમાં આરપાર કેમ નીકળી જવું એ તેો એનો પોતાનો અગત વિષય છે

ખીજી વાત એ છે કે વહેચણીનો ધંધો હાથમાંથી જતા વખત લાગતો નથી એને માટે મુનષ્ટના થોડા જાણીતા દાખલ આપતા પ્રામગ્ધિ છે મુનષ્ટિ સંદેરમાં વીસ વર્ષ પહેલા રૂનો વ્યાપાર ૮૦ ટકા જૈનોના હાથમાં હતો, અત્યારે પૂરા દેશ ટકા રહ્યો નથી આમાં માત્ર વહેચણીનું કામ છે એટલે આડતિયા દરતા વખત લાગતો નથી (આમાં તૈયાર વેપારની જ વાત છે)

અવેસતના વ્યાપારમાં એ મોટા વિભાગ મોતી અને હીરા આદિ ૫ મુગજી અવેસત મોતીનો વ્યાપાર સુવાંત જૈનોનો હતો

ત્યારે બાર આના વ્યાપાર તો અરમખાનથી સીધો પારિસ
હોયો ગયો અને માખીના ચાર આનામાંથી લગભગ અઘો
નોના હાથમાં રહ્યો છે, પણ મમુલ્કવ્યાપારની પદ્ધતિની આવડત
હોવાથી એકા વર્ષમાં જૈનો માત્ર પરાણીગ કે સરૈયા થઈ
૧૫ તો ના નહિ એવી પકુ પકુ રિયતિ એ વ્યાપારની થઈ
છે

હીંગનો વ્યાપાર કુલ જૈનોના હાથમાં હતો અત્યારે ભાએ
પચામ ટકા જૈનો પામે રહ્યો છે તે ૪ પ્રમાણે અન્ય
વેરાતનું મમજનું

દાપડ બજારમાં જે પેટીઓ વીસ વર્ષ પહેલાં જૈનોની હતી
તે અઘી પણ હી નથી અને નવી થઈ નથી

ખાડ બજારનો ચૌ. આના વ્યાપાર જૈનોના હાથમાંથી
સાર થતો હતો ત્યાં અત્યારે નામ મલુખ તેટલી એક એ પેટીઓ
માત્ર જૈનોની રહી છે આ વાત કેમીય લાવના વવારવા સખી
થી મુદ્દો એટલું જ બતાવવાનો છે કે વચગાળેનો વેપાર—
માડતીયા જેવો કે કેમીશન એજન્ટને મળતો વ્યાપાર ખસી જતા
ખિત લાગતો નથી ખીમ એનેક વ્યાપારનું અને અનેક રથજોનું
બા પ્રમાણે બતાવી શકાય તેમ છે પણ તે તો વ્યાપારનો વિષય
રૂઢિને બેસીએ ત્યારે શક્ય છે અત્યારે તો ઉત્પત્તિ વ્યાપારને અગે
મુત્રે પ્રથમથી હાથ કરવાની બાબત ઉપર લક્ષ્ય છે તે પૂરક
નનયુગની નજરે ખ્યાન જે ચામા આવે છે નનયુગમાં જેનીચાડીને
મોટા પાયા ઉપર જૈનો ઉપાડશે મોટા ખેતરો, નવા યંત્રો
પાણીની મગવડ, ખાતરની વિપુલતા અને જેનીખાતાનો વેચાણ
અભ્યાસ કરી અનેક જૈનો આ જેનીપ્રવાન દેશના બાગમગીર
અને જેતીનું કામ કરશે તે ઉપરાંત ગ્રીનોની વાત તો ગ્રીનોની જ

ઉ રગની ઉત્પત્તિ, રસાયણોની ઉત્પત્તિ અને એથી અનેક મોટા પાયા ઉપરની ઉત્પત્તિથી સાણુ રમકડા જેવી નાનીનાની ચીજો ઉપર પણ એ પહોંચી જશે.

આ સમયમાં આરણ સમારણના વિચારોમાં મોટો ફેરફાર થશે અને જૈનો મોની જગદારીઓને પહોંચી વળવા અને સમાજમાં સ્થાન જાળવી આપવા અપનાવેલા માર્ગ પણ સ્વીકારશે.

ઉત્પત્તિના ક્ષેત્રોની—વ્યાપારની કે તેની પદ્ધતિની વિગતો અત્ર સ્થળ મર્યાદાથી આપી નથી એ સર્વમાં જે મુદ્દો કામ કરશે તેની ચર્ચા નવયુગની નજરે ચર્ષ છે.

વ્યાપારી કેળવણી

નવયુગ વ્યાપારી કેળવણી તરફ ખાસ ધ્યાન આપશે એની નજરમાં વ્યાપારના ક્ષેત્રમાં ચાલતી મખન હરીશર્ષને પહોંચવાના પ્રયત્નો નિકાત વ્યાપારી શિક્ષણમાં આવશે એક મહાપ્રયાસે મીનનો ઉદ્યોગ જમાવનારનો છોકરો બાપની આદી પર બેસતા પહેલાં નાના કારકુનની જગ્યાથી માડી ખરીદી ખાતા, વેચવાના ખાતા ધત્રાનું જ્ઞાન આદિ અનેક અભ્યાસમાંથી પસાર થવો જોઈએ આ અગત્યની બાબત વીસરી જવાથી અનેક ધધાએ બોઈ બેઠા છીએ ઉત્તરોત્તર ચાલ્યો આવતો ધધો કરનારને તો બદુદેશીય શિક્ષણ જરૂર મળવું જોઈએ એને કામગીરી પ્રેસકોપી સુદા હાથે કાળતા આવડવી જોઈએ નહિ તો કોઈ અટીકટીના પ્રસંગે મિષાઈ કે કારકુન હાજર ન હોય તો કામ અડી પડે.

મર્યાદી શરૂઆતમાં જરૂરી સામાન્ય જ્ઞાન તો માનસિક વિકાસ માટે જોઈએ સ્વભાષા મારફત કે પરભાષા મારફત અત્યારે મેટ્રીક્યુલેશન સુધીનો અભ્યાસ મળ્યા છે તેટલા પૂરતા.

અભ્યામ તો જરૂર હોવો જોઈએ, પણ ત્યાર પછી ખાસ શાન વ્યાપારી લાઈનનું આપવું જોઈએ વ્યાપારી લાઈનમાં કેટલાક સર્ સામાન્ય પ્રશ્નો છે તેનું સામાન્ય શાન પ્રથમ મળવું જોઈએ દાખલા તરીકે સોલ કેમ થાય, તેમાં માગણી અને સ્વીકાર, વેચાણના નિયમો આડતના સવાલો, ભાગીદારીના પ્રશ્નો, ખાજા-ધરીના મવાલો, સોદા ક્યારે ૨૬ થાય, શામાટે ૨૬ થાય જાહેર-નીતિના સોદાઓ માથેનો મમ્મ, મદો અને જુગાડ આદિ પ્રત્યેક વ્યાપારીએ જાણવું જ જોઈએ. વીમા પૈકી જી દગીનો, દરિયાના જોખમનો, આગપાણીના જોખમનો પ્રશ્ન મુદ્દામ વિગતવાર સમજવો જોઈએ

એ ઉપરાંત અર્થશાસ્ત્ર રાજ્યદારી નજરે અને આતરંગાદીય નજરે, સ્વરાષ્ટ્રને અંગે અને પરરાષ્ટ્રને અંગે તેની ઉત્પત્તિ વહે ચણી અને વપરાશના અનેક સવાલ ભાવ-મૂલ્યને અંગે જરૂરીઆત અને પૂરણીના સવાલો, જમીન, મજૂરી અને નાણાનો પરપર સંબંધ આદિ અનેક પ્રશ્નો વિગતવાર ખાસ જાણના જોઈએ અને નાણાની સેવકદેવડનો પ્રશ્ન બહુ બારીકાથી રાષ્ટ્રીય અને આતરંગાદીય દષ્ટિ-બિંદુઓથી સમજવો જોઈએ

એ ઉપરાંત હિસાબ મંખવાની પદ્ધતિ, વ્યાજ ગણવાની રીતિ, હવાલાની રીતિ, સરવૈયાની પદ્ધતિ તેના મૂળ તરવો સાથે સમજવી ઘટે અને તેમાં દેશી નામાની રીતિ અને પાશ્ચાત્ય પદ્ધતિના અભ્યાસ માથે તે ખન્ને વચ્ચેના તફાવત અને તેના કારણો તથા પરિણામો આવડવા જોઈએ

આટલી સામાન્ય વ્યાપારી કેળવણી મળ્યા પછી ચોતાને જે લાઈન સેવાની ઇચ્છા હોય તેની વિગતમાં ઉતરી તેનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ અને સાથે તે અભ્યાસમાં આવેલા સિદ્ધાન્તોનો વ્યવહાર ઉપયોગ કેમ અને કેવી રીતે થાય છે તે જાણે જેવું જોઈએ

દાખલા તરીકે રૂનો વ્યાપાર કરનારે એની ઉત્પત્તિના સ્થાને જૂગોળ એ પ્રત્યેકમા ચલા રૂના પ્રકાર, એ રૂની જાતોની વિવિધતા એની હાથપરી મા વેચવાના ક્ષેત્રો, તેની જૂગોળ, તેનો ખર્ચ એ આ મન મનેથી અનેક વર્ષોના અકિડાઓ પાક પર દરદરે અમુક પાકમા થતી છાંયો આદિ અનેકાનેક માળનો દ્રવ્ય પૂર્ણ મુદ્દામ રીતે જાણી જોઈએ

એ ઉપરાંત ઘણાકને સમજાવવાની રીત વ્યાપારની છુટી છુટી પદ્ધતિઓ નાજાંની જોગવાઈનો વ્યાપાર માથે મેનદ આપતું (કેડિંગ) જાળવવાની-પરવાની રીતિઓ, ગૂંચવળ વખતે ગરબા કરવાની ગારીખીઓ અને મીઠાચણી મુદ્દાસર દારીને વેચવાની આવડત પણ ખૂબ અભ્યાસ કરવો જોઈએ

આ પ્રમાણે એક વ્યાપારી થઈ શકે વ્યાપારી થવું એમ જોઈ જાનની તૈયારી વગર માઠી ઉપડ બેસી જરાથી વ્યાપારી થવું નથી આવડત અને અભ્યાસ વગર લાખોની પૂછ થઈ વર્ષમા બેઈ બેસવાના અનેક દાખલાઓ જાની ચૂકમા છે અને દરિદ્રાર્થના આ પુત્રમા જોઈ મહેતની કરીને ખડાની જામે આજ રાખી નિ થક છે અત્યારે તો સેકોને જોઈએ તે ઝી પૂરી પ. રાની તાલીમ જનસ્થાનનો અભ્યાસ અને વિદ્યાને પેનાળા પપા પૂરું જન દા. તો જ નબી ચક્ર તેડ છે

આ મન થાન નવયુગ જોઈ જાત્રી વ્યાપારી કેળવણી મા અનેક વિદ્યાને માળના અને અમર ક સ મારા વ્યાપારી પ ઉમેરવાને અભ્યાસ કરવા મુશ્કેલી ગનિયત છે. માટી ત્યાં ન ખ વિવિધ રૂંડે અર્થિક વિદ્યામાં જા રૂનો અપારમે દિમળી ચા મરે ગનિયત જાની રેણી અને પ અત્ય જ ને રીતિને અમ વ્યવસ્થા અને દરિદ્રાર્થ વિચારેને જાન જાણની મહાવિદ્યા વગર

પરદેશ મોકલી અભ્યાસ કરાવવાની અને દરેક વિષયમાં વિશિષ્ટ વ્યવહાર અભ્યાસીઓને બહાર પડવાની ગોઠવણ કરી આપશે

વ્યાપારને અગ્રે કેળવણી આપવાનું ક્ષેત્ર ઘણું વિશાળ છે એમાં મર્ચન્ટ દક્ષ ન થઈ શકે એ વાત નવયુગના ધ્યાનમાં રહેશે એાછી રાખતી આવડત અને શક્તિ પ્રમાણે વ્યાપારી વિષયોનું સામાન્ય જ્ઞાન તો વ્યાપારમાં પડનારે લેવું જ પડશે હવે કાષ્ઠ મેળ આંક, ડકો, બારાફરી, નામાં ને હિમામ આવ્યા એટલે નથી જવાનો સમય રહી શકે તેન નથી અને માન સોચે ભાવે ખરીદવું અને મેલે ભાવે વેચવું એટલા માધાગણ જ્ઞાનભંડોળે આવી જાય તેવો વખત નથી વ્યાપારી કેળવણી અનિવાર્ય છે અને કોમે અથવા મમાજે વ્યાપાર ઉપડતો જાણુ રાખવો અને વધારવો હોય તો કેળવણી લીધે જ છૂટકો છે

વિશેષ મોટા વ્યાપારને અગ્રે પલાયવિશાલ અને ઇંગ્લેન્ડની જાનની પણ જરૂરિયાત રહેવાની છે અન્ય દેશોની વ્યાપારપદ્ધતિ ધણી સમજવા યોગ્ય છે મોટા પાયા ઉપર વ્યવસ્થાસર વ્યાપારી બધારણો કેવા થઈ શકે છે તેનો અભ્યાસ કરી આપણા દેશની જરૂરિયાત અને હવાપાણીને અગ્રે યોગ્ય ફેરફાર સાથે તેની મિલાવટ કરવાની જરૂર છે મમૂહવ્યાપાર (સિન્ડીકેટ) નાણાનું ચેકાણું સહકારી બધાગણુ આદિ અનેક બાબતોનો અભ્યાસ કરવાની અને અભ્યાસનો અમલ કરવામાં વિશાળ અનુભવ અને વ્યવહારદક્ષતા બતાવવાની જરૂર છે એ સર્વ નવયુગે કરવાનું છે, નજીક આણુવાનું છે અને અમલમાં મૂકવાનું છે આ કામ નવયુગ બહુ સાવધાનીથી, આસાનીથી અને કુશળતાથી બગબગ પાર પાડશે અને પ્રત્યેક શાખા, પ્રશાખા અને ઉપશાખા માટે સાધનો યોગ્ય અને એ બાબતમાં ખરી કુશળતા અને દીર્ઘદર્શિતા દાખવશે

વ્યાપારના ક્ષેત્રો અને પદ્ધતિ

નવયુગ વ્યાપારના કયા ક્ષેત્રો ઉપર ધ્યાન વધારે આપશે તેનો નિશ્ચય કરવાની જરૂર નથી પણ એ જ્યાં લાભ દેખાશે ત્યાં માથુ માંશે વ્યાપારના ક્ષેત્રોને અંગે કયા ધિરણે કામ લેશે અને શુ શુ નહિ કરે તે બાબત ખાસ ધ્યાન આપવા યોગ્ય હોઈ તેના થોડા મુદ્દા હકારાત્મક અને નકારાત્મક નવયુગની નજરે જોઈ જઈએ.

નવયુગ સાહમિક થશે એને વ્યાપાર નિમિત્ત પરદેશ ખેડવામાં જરા પણ મંકેઅ આડો નહિ આવે.

નવયુગ મોટા પાયા પર વ્યાપાર કરવા માટે સમૂહપદ્ધતિ અને સહકારપદ્ધતિનો સ્વીકાર કરશે.

નવયુગ પ્રમાણિકપણે વ્યાપાર કરનામાં ધરાડી જામે છે વ્યાપાર વધે છે અને લાભે પામે સ્થાયી લાભ થાય છે તે વાત સમજી તેનો ઇલ્લોહ પરલોહની નજરે સ્વીકાર કરશે.

નવયુગ થોડો નફો કરવાથી વધારે ધગડી જામે જી એ વાત સમજી થોડા નફાથી સંતોષ પામશે અને વ્યાપાર વધારી બોરના બમણા 'ની નીતિ ન રાખતા પ્રાચીનકાળની લાખની પાણી 'ની નીતિ સ્વીકારશે.

ભાગીદારી સમૂહવ્યાપાર અને અનેક સ્થાને વ્યાપાર કરવાની મોટી યોજનાઓ એ જરૂર.

નવયુગ મોટા વ્યાજ ખાવાની 'સાવકારી' ત્હિ કરે એ ધધાને એ ચુસણી કરનાર અને અન્યનો તિસ્કાર વહોરી લેનાર બહુશે નવયુગના મહાઆરબ અને કર્મોદાનના વિચારે નરમ પાડે એ બનતો ઉપયોગ રાખશે જીવરક્ષા યથાવિત્ કરશે, પણ

ધધાને અગે મિલ કરતા, રમતુ કારખાનું કરતા એ મુઝારો નહિ
એ કોઈ નવીન પ્રકારે પોતાની જાતને મમળવી લેશે

નવયુગમા કુટુંબભાવના મદ પડશે, વ્યક્તિનાદ વધી પડશે
અને તેથી તે બાગીદારી કરશે, પણ કુટુંબના આગસુઓને પોષનારા
વ્યાપારની પદ્ધતિ નહિ સ્વીકારે

જે વ્યાપાર કરશે તે પૂરતી હીકમતથી, આવડતથી, જોમથી,
આકાંક્ષાઓના અભ્યાસથી મજબૂતરીથી અને મન લગાડીને કરશે
પને મલગાઈ જશે નહિ મુઝારી જશે નહિ અથવા એકને એક
સ્થાને પડી રહી રજા કરશે નહિ 'ફરે તે ચરે' એ ન્યાયે કામ
લેશે

છેતરપીંડી દબ કે જોડા હિસાબ, ધરાકને જોધુચણ સમ-
જાવડુ, ઇગદાપૂર્વક જોડા દસ્તાવેજ લગા—આવી બાગતો નવયુગ
નહિ કરે, પણ તેને બદલે કુશામ્ભુદિથી ધરાકની જરૂરિયાતને
અભ્યાસ કરી માન પૂરો પાડવા—બનાવવા તે જોડવણ કે જે

ઉપરની સર્વ માગતો એક દરે સમજવી કોઈ કાગા મેના
ની-ગશે, પણ તેના ટકા બહુ જૂઝ રહેશે દીવાણ કાંદુ
મરણ બરાબર મણવામાં આવશે અને નોક આબક માટે
ચીવડ રાખવામાં આવશે

ધનિકવર્ગ અને ગરીબ વચ્ચે અતર છે તેથી પણ વધારે
ધનિકવર્ગ ધવાની તક સર્વને મળશે અને વ્યવહાર
પણ ધનવાન થવાની તક સર્વને મળશે અને વ્યવહાર
સવાળો અને વધારે શાવશે, ન્યારે બાપદાદાની પૂજા ઉપર
ધેમા કરનારા બહુ થોડા વખતમાં પાછા પડી જશે

પણના રોકાણનો સવાલ નવયુગમા ખૂબ અગત્યનો બનશે
અગે આવડત વગરના ધનવાનના નગીગઓને ગરીબ
દન સામાન્ય કે મધ્યમ ધર્મ જતા વખત નહિ લાગે

ઉપર જણાવેના પ્રથમ પ્રકારના વાયદાના સોદામાં શેર અને નોટના વાયદાના સોદાઓનો પણ સમાવેશ થઈ જાય છે.

નવયુગ આ સર્વ પ્રકારના મટા અથવા જુગાગને દેશના હિતની ખાતર, અમજીવીઓના લાલની ખાતર અને ભય કર લાભમાંથી બચાવવા ખાતર એળી અવાજો બંધ કરી દેશે અત્યારે કેન્દ્રાકે તેનો વ્યાપારના હિતની નજરે બચાવ પણ કરે છે અને કાયદા ખામ કરીને મદદને અનુકૂળ છે જુગાર પૈકી ધણાખૂં. ગેમ્બલિંગ છે પણ ઘોડાની રાતને હિંદના દુર્ભાગ્યે કાયદેસર રંગવેન જુગાર ગણવામાં આવ્યો છે આનાથી અનેક આપદાતો નિસામાઓ અને તોફાનો થયા છે, થાય છે અને માણસની સ્થિતિ વિના કારણે પનટાઈ જાય છે સોએ એકાદ માણસ અન્યનાં લોહી ચૂસી ધનવાન બને છે પણ રમનારાની નજર તેના ઉપર જ રહે છે એટલે ભારે મોગી બૂદ થાય છે.

આ વ્યાધિમાં જૈન કેમ ખૂબ સપડાયેલી અને મંડોવાયેલી હોઈ તેને આ જાગત પર સવથી વધારે ધ્યાન આપવું પડશે આ સદો કે જુગાર રમનાર વ્યાપારી કેમ કહેવાય તે પણ નવયુગના ધ્યાનમાં નહિ હિતરે આવા સદો કરનારને સમાજમાં સ્થાન હોવું ન થયે એવાના હાથમાં મોટા દ્રુસ્ટોનો વહીવટ કદી સોંપી શકાય નહિ અને તેવાઓ ઉપર કોઈ જાતની સ્થિતિની આશા રાખી શકાય નહિ આ મેંમંથમાં કાયદાની મદદ લઈ સર્વ પ્રકારના વાયદાના સો. બંધ કરાવવામાં આવશે અને તેમ કરવામાં કદાચ અમુક વ્યાપારને મહન કરવું પડશે તો સમાજ સહી ભેશે, પણ અત્યારે આવે છે તેવી સ. જેનવાની સગવડ નવયુગ કદી નહિ આપે અને છતાં કોઈ વચરમહેનતે વગરપરસેવે માત્ર બજારની

વધવટથી ધનવાન થવા માગતા હશે તો તેમને મમાજ પોતાના અમના નહિ ગણે

આ આખી હકીકત સના અને જુગાગ બને પ્રકારને લાગુ પડે છે આર્થિક દષ્ટિએ એના વ્યાપાર પર ગુજરાન કરનાર દેશના દ્રવ્યમા વધારો કરનાર ન હોઈ અને એમાથી આગમ, વ્યમન અને બેફરકારીપણ વધવાના અનેક ઉદાહરણો હોઈ એને જગ વખત ચાલુ રાખવામા હિંદની ગરીબ પ્રજા પર નકામો બોગો ગણાશે અને દેશનો વહીવટ હાથમા આવતા આખો મમાજ આવા ભય કરે જીવનસાધનો પર છીછી ચૂકમે અને તે કાયદા કરવામા, તેની હીનચામ કરવામા અને તે અનુસાર નરીન કાયદા કરવામા નવયુગની જૈન પ્રજા અગ્રેમ ભાગ ભજવશે એમ ઠગવા જતા એવી આડત હનાવી કરનારા અનેક જનો અથવા જૈનો ગખડી જશે એવો વિચાર નવયુગ નહિ કરે, પણ દેશ પરનો મહાઅનર્થ-કારક મોત્તે લોકાવી દેવાનું પુણ્ય હામન કરવાની નકનો પૂરા ઉપયોગ તે કરે છે એમ નવયુગ માનશે

આ મદાનો વ્યાપાર જેને જોગી રીતે 'વ્યાપાર' કહેવામા છે તેની માથે આવતા માનના મોદાને તુચવી નાખવા નહિ છે માનને આવતા જ વખત લાગે છે, તેના મોત્તમા સદાનુ તત્ત્વો તો ગહે છે પણ એની કક્ષા જૂની છે પગદેશી લેવાના ખ્યાનને અગે આવા સોજા ઉપર અકુચ પડશે તે જ માન છે પણ એને મદા કે જુગાગની કક્ષામા આવશે નહિ

આ આવતા માનના મોદામા પણ ખાડના ધધામા અનેક માન યર્ષ ગયા છે અને જૈન કામ તો હનાય યર્ષ ગઈ ખાનત ખ્યાનમા લઈ તેના ઉપર પણ નવયુગ અકુચ

મૂકશે વ્યાપાર ન્યાં સુધી વેપારની મર્યાદામાં રહે છે ત્યાં સુધી તેમાંથી જરૂરી લાભો એરનાભો યાચ છે પણ ન્યાં તેમાં સંતાનુ તત્ત્વ દાખલ યાચ છે ત્યાં એ વેપાર મગી જાય છે

નવયુગનું ધ્યાન તો આર્થિક નજરે 'ઉત્પત્તિ' તરફ વધારે રહેશે એ વચગાળેના નફા રફ કરના પ્રયત્ન કરશે, ત્યાં બજારની વધધટનો લાભ સેનારા સહો કરનારને કોઈપણ પ્રકારનો લાભ લેવા કે એ આર્થિક નજરે અર્થભવિત વાન છે અમજીવીની નજરે બચકર વાત છે અને સમાજ-ન્યસ્થાના ધોરણે એક પણ દિવસ ન ચનાવી લેવા યોગ્ય વાત છે ખાસ જરૂરી પ્રસંગમાં તૈયાર માલ લેવાનો હોય તેવા પ્રમાણિક સો જિના સંબંધમાં પણ ધન્યતા અકુશ તો જરૂર મૂવામાં આવશે પણ તે ઉપરાંત સહો કે જુગાર કોઈ પણ આઠારમાં હિંદમાં તો ન જ જોઈએ એમ નવયુગ કતાવશે અને તેની સામે સ્વાર્થને અંગે જુમો પાડશે તે ઉપર ધ્યાન આપ્યા વગર સમાજ એ ગમ આટોપી લેશે અને સદાને અને જુગારને મૂળથી હાંકી કાઢશે તેવો ધ્વષો કરનારને કોઈ પ્રમાણિક ઉદ્ગતિર્વાહનું સાધન શોધવું પડશે

પ્રકીર્ણ

વ્યાપારના અનેક પ્રશ્નોને અંગે નવયુગને બહુ વિચાર કરવો પડશે નવયુગનો વ્યાપાર એક પગમણી કે હિંદમાં મર્યાદિત થવાનો ન હોઈને અનેક આર્થિક પ્રશ્નો તેને ઉકેલવા પડશે, આખી દુનિયાના આર્થિક પ્રશ્નોનો બારીક અભ્યાસ કરવો પડશે, નાણાપ્રકરણી સવાલો નાણુ મોકલવાનો દર (રેટ ઓફ એક્સચેન્જ) સોનાનો નાણા સાથે મર્બંધ વગેરે તથા ઉત્પત્તિ વહેંચણી અને વપરાશના અનેક સવાલો આવી પડશે એ સર્વનો નિકાલ તે પૂરા અભ્યાસથી કરશે અને હિંદ જેવા કુદરતની કૃપાવાળા દેશને

એ ભારે આપાદ કરશે એ પોતાના દેશના આર્થિક પ્રશ્નો પોતાના હાથમા લેશે, એમા પરરાજ્ય કે પરદેશીઓની દરમિયાન-ગીરીને એ દૂર કરશે અને ઔદ્યોગિક પરિસ્થિતિના હલકા તરત્વે દેશમા દાખલ થવા ન દેતા પાશ્ચાત્ય અને પૌર્વાત્ય સમાજરાદ્દનું મંમિશ્રણ ગાવી એ હિંદ માટે ભારે આશ્ચર્યકાન્ક આર્થિક ધટના બની કરશે

એ પ્રમાણે કેવા માટે એને નજદારી બાબતમા ભાગ લેવો પડશે તેને અગે આર્થિક સ્વરાજ્ય પ્રાપ્ત કરવું પડશે અને તેને માટે ભોગે પણ આપના પડશે એ મર્વ ધટના રાજ્યદારી સ્થિતિમા વિચાર્યું અહીં તો વ્યાપારી કામે વ્યાપારની સ્થિતિ જાગવી રાખવા શુ શુ કરવું પડશે તે વ્યાપારી નજરે જ જોઈ જઈએ છીએ તે લક્ષ્યમા નખવું

અત્યારે જન જોમના હાથમા જે ધધા છે તે સર્વ લગભગ આપ્યા જશે પણ એની વ્યાપારને અગે જોઈતી હિમાન ગણવાની આગત માહમ અને વ્યાપારની ધૂન તેનામાથી જશે નહિ નવા મંથોગોને તાબે ધર્મ વ્યાપારના નવા ફોત્રા અને નરી પદ્ધતિમા એ સાહસથી ઝપલાવશે

અત્યારે ગામડામા શાહુકારી ધણે ભાગે જીનોના હાથમા છે તે સહકારી સમિતિઓને અગે નાશ પામી જશે, પણ શનકી વ્યાપાર જીનો તદ્દન નવીન પદ્ધતિએ રધારે ખીનવી રાકશે વહેચણીના ધધા ઓઠા યર્ધ જશે અને તેમા કમ પણ નામનો યર્ધ જશે, પણ તે જ વખતે ઉત્પત્તિના ફોત્રા અનેક પ્રકારના ઉધડશે અને ત્યા નવયુગ પ્રવેશ કરી દેશે એને માટે શિક્ષણ જોઈતું ધન આદિ અનેક નાની મોટી વ્યવસ્થા નવયુગ આગળ પડીને કરશે અને તેમા તે અગ્રભાગ લઈ જૈનનું વ્યાપારમા અગ્ર-સ્થાન જાગવી રાખશે

એમાં એણે મેં વાત ખાસ કરવી પડી એક તો એણે પ્રમાણિકપણ ખાસ ફેગવતુ પડ્યો અને વણિક તેહનું નામ, જેહ જૂઠું નવ જો ન વજેર કાવ્યમાં અમર થઈ મયેન વણિકત્વને તેણે સાર્થ કરતુ પડ્યો નવયુગનો નૈતિક વિકાસ એ માર્ગે બરાબર થશે એ મંમધમાં વચચાળેના વખતમાં જે સિધિવતા આવી તથા છે તે નવયુગ સીધા ઉપચાર અને પ્રયોગથી દૂર કરશે

અને બીજી બાબત એણે તોભ જોડે કરવો પડ્યો મારનાડીઓ મોટા બાજ ને છે તે પ્રથા દૂર કરવી પડ્યો અને બાપારી દષ્ટિ ખીનવી પડ્યો બાપારી દષ્ટિ એ છે કે દ્ર કે કાળિયે વધારે જમી સંભવ છે જોડો નફો લેના ના પ્રબંધથી બાપાર વધારે થાય છે અને નફાના ટકા જોડા આવે પણ મગવાળે આવકની ગકમ મોગી થાય છે એ ઉપરાંત પ્રમાણિકપણે અને જોડો નફો કામ કરનાર ધરાકી જમાવી શકે છે અને ધરાકી વાળવાની કમા વણિકમાં રસભાવિક હોય છે તે ઉપરના એ મૂલ્યો દ્વારા નધારે ફેગવી લાખી નજરે કામ નેવાનું શીખરા

ફેટલીક મગેની તકો વચચાળેના કાગમાં લોભને વરા થઈ ને ગુમાવી છે તે નવયુગને માર્ગદર્શક થઈ પડ્યો બગભગ વખતે સ્વદેશીનો જુવાળ ઉઠ્યો ત્યારે ફેટનાક વેપારીઓ બારોબાર ખેગ માનમાં ભરીને ધુએ એટલે રૂએ એવી સ્થિતિ જમી કરવાને પરિણામે થોડો વખત જગ નફો કરી શક્યા પણ આજુ ધરાકી ખોઈ ખેડા અને આવતા પ્રવાહને વાળવાનો સીધો માર્ગ લઈ શક્યા નહિ એવી સ્થવના નવયુગ નહિ કરે એની નજર પોતાના નફા પર નહિ રહે પણ હજી ફેડની માફક માલ વાપ નારની સમગ્ર કેમ જોવી એ દષ્ટિબિંદુ રહેશે અને પરિણામે મગવાળે નફો પણ ઘણો થશે

હિમાલ નામાની કુલગતા બજારો પમેદ કન્વામા વ્યવહારના, ધગકને રીઝવવાની કળા અને બજારોનો અભ્યાસ કવાની અણુનરીની કળાનો વાગ્મો નવયુગ મેળવશે અને તેનો ઉપયોગ ઉત્પત્તિના ક્ષેત્રમા પણ મારી રીતે કરશે

વચમાળેના રખનમાં બીન આવડત અનભ્યાસ અને પ્રમાણથી જે સ્થાન મુખાવવા માન્ય છે તે પુન પ્રાપ્ત કરવાનું સદ્ભાગ્ય નવયુગને મળશે વ્યાપારમા આર્થિક પ્રત્નોમા, નાણાના વિષયમા, મળશા મા અભ્યાસમા, મોટા પાયા પર વ્યવસ્થા કરવામા, મેળા ખાતાઓ ચલાવવામા, ઝોડે ખર્ચે વહીવટ ચલાવવામા અને નાણાના હિસાબ મગરેરા નવી મેરણે નખવાની બામનમા અનેક નિષ્ણાતા-દક્ષો નીકળી આવે. અને તેઓ સમાજને તદ્દન નવા ધોણુ પર મુન્યવસ્થિત કરે. વ્યાપારમાથી મંદ્રા કે જુગારનુ તત્વ બીતકુલ દાદી નાખ્ખો વાચના દેવા માલના પ્રમાણિક મે. પણ જરૂર જતા જ કરશે, પણ ભારના ફેરફાર વરી વહે ચણીને મ ને ઉત્પત્તિનો ઝોડ આપી અને પ્રમાણિકપણાનો આશ્રય કરી ઝોડે નદે મામ કરવાનો વ્યવહારમાર્ગ લઈ વ્યાપારને અનેક દિવાએ નવયુગ ખીનવશે, વધાગશે અને આજે ન કરી શકાય તેવા માહમો ખેડશે

સાદસ

આપારને બગે સાદમના પ્રકારે લખવાની ન તેવી પદ્ધતિઓ વર્ણવવાની ભાવેજ જરૂર હોય દૂર દેશ ખેડવા, ત્યાની મળરોનો અભ્યાસ કરવો, તરી વેપારની મેડી (ચેની)ઓ લખવી એ તો એવુ પ્રકટ સ્વરૂપ છે ને ઉત્પત્તિ વ્યાપારના અભ્યાસ માં દૂર દેશ અભ્યાસીઓને મોકલવા, મોટા પાયા ઉપર વ્યાપારને અગે ઉત્પત્તિ કરવી અને ખામ કરીને મોટા ખાતાઓ ચલાવવા એ

સર્વ સાહમના પ્રકાર છે પુરાણકાગથી જનવાસુમાત્રા જવાના સાહમો વણિકપુત્રો કરતા હતા નવયુગમાં તેના પ્રકારો ફરશે પણ એને પ્રેરનાર માહસૂરતિ દુર્ગદર્શિતા અને મદગ્નો મોહ એ સર્વ આગળ આવશે હવે પછી જે વાત થવાની એમાં ગણતરી અવ્યાસ અને દીર્ઘ નજરને ખાસ સ્થાન મળશે અને તેથી વ્યાપારના લાભ સાથે આનુષંગિક લાભો ધણા થશે જનનભગ્માં શાંતિ અને અર્થિમાના સદેશા આ વ્યાપારીઓ વહેવારુ રીતે પહોંચાડશે સ્થાને સ્થાને શાંત ભાવનાના પ્રરૂપક પગમાત્રાના સ્થાનો મિનજમાન કરશે અને વિશ્વજલુત્વ ખીનવડા દ્વારા પોતાનો વ્યાપાર પણ આગળ વધારશે ધપાવશે અને આગળ આણશે

વ્યાપારી બાબતના મુખ્ય મુદ્દા જ નવયુગની દૃષ્ટિએ અત્ર ચર્ચ્યા છે પ્રત્યેક ધધાની વિગતમાં ઉતરવું અશક્ય છે પણ ઉપરનું ધોરણ સ્પષ્ટમાં રાખી નવયુગનું નિશાન નિર્ધારાશે એટલું કહેવું પ્રસ્તુત અને પૂરું ગણવામાં આવ્યું છે

પ્રકરણ ૧૦ મુ

કેળવણી

નવયુગની ગ્યનાનો મુખ્ય પાયો કેળવણી ઉપર ગ્યાયો તે
કેળવણીની બાનતોને મર્યાદી વધારે મહત્ત્વ આપશે કેળવણીના
પ્રતાપે જ પ્રકાશ પ્રાપ્ત થાય તેમ છે તેમ નવયુગ માનશે અને
એની મર્વ કાર્યપદ્ધતિમા કેળવણીને અગ્રસ્થાન મળશે
કેળવણીનો વિષય આખી ચર્ચામા ઓતપ્રોત થયેલો છે છતાં
તે વિનની મહત્તાને લઈને એ વિષયને સીવો ચર્ચવાની જરૂર
લાગી છે બાકી તો નવયુગનો જન એટલે કેળવણીનો બાળ
કેળવણીનું કાળ કેળવણીનું પશ્ચિમ અને કેળવણીનો ઉપામક
નવયુગમાથી કેળવણીનું તત્ત્વ બાદ કરી નાખવામા આવે તો બાળ
કાળ ગ્રહે તેમ નથી પ્રાચીનોમાના ધણા કેળવણી શબ્દથી બડકે
છે તેનું કારણ ઉધાકે છે જે નવીન લાવના, નવા આદર્શો
અને દલિલો કેળવણીએ રજૂ કર્યા છે તે પ્રાચીનો જરૂરી શકે
તેમ નથી તેને પહોંચી શકે તેમ નથી અને તેની સામે ટકી શકે
તેમ નથી આવા આવા વિચારનિષ્ણયો નવયુગ કરશે અને તેના
ખનાઓ માટે આ પરિવર્તન કાળનો વતમાન ઇતિહાસ રજૂ

કન્સા ત્યારે આવતો મુગ નિચારી હમશે કે કેળવણી વિરુદ્ધ આવા મહાપુરુષો (1) પણ જન કોમમાં ધર્મ ગયા છે આ નીકા બાણ ઉપર રાખી નવયુગની નજરે કેળવણીના ક્ષેત્રને દૂકામાં અવલોકી જઈએ આ સર્વથી મહત્ત્વનો વિષય આખા ઉલ્લેખને પાને પાને છે એમ સમજી લેવું

પ્રાથમિક કેળવણી

પોતાની માતૃભાષાનું લખવાચાલવાનું જ્ઞાન અને મામાન્ય દિનામ ઉપરાંત દેશની જૂઓળ, મામાન્ય ઇતિહાસનું જ્ઞાન અને વ્યવહાર પૂરતું નામાનું જ્ઞાન એટલેનો મમાવેશ પ્રાથમિક જ્ઞાનમાં થાય છે પોતાની માતૃભાષા જરામર સમજતા યાચના અને તે ભાષામાં સાક્ષરનાર સમજી શકે તેવા આધારમાં વિચાર મતાવતા આનડે અને સામાન્ય વ્યવહાર મમજીને થાય એ આ પ્રાથમિક જ્ઞાનનો ઉદ્દેશ છે

પ્રત્યેક જૈન બાળક તે સ્ત્રી હોય કે પુરુષ હોય તેને લખતા વાચતા તે હરજિયાત આવડવું જ જોઈએ સોએ સો ટકા ને એમાં અપવાદ વગર મનુષ્યત્વ પ્રાપ્તિના હક્ક સાથે મળેનો એ વારસો ગણાવો જોઈએ આ દૃષ્ટિએ નવયુગ પ્રાથમિક કેળવણી હરજિયાત કરશે માત્ર જન્મથી ગાડાનો જ આ બાનતમાં અપવાદ રહી શકશે નાના ગામડામાં પણ કોઈ અભણ બાળક કે બાળિકા ન રહે એનો પ્રબલ કરવાનું પ્રત્યેક ગામ સરેર કે નગરને માથે આવડયક રહેશે અને આ નિયમ સાર્વાત્રિક કરવામાં જગ પણ સમય શુભાનમાં આનશે નહિ

અત્યારે મોટા સહેરો અને ગામોમાં આ સ્થિતિ તરફ પ્રયાણ થઈ રહ્યું છે, પણ ગામડામાં અચ્છા ધણુ છે અને છોકરીઓના જ્ઞાન માટે પૂરતો પ્રબંધ નથી એ સ્થિતિ વધારે વખત નહાવી

લેવામાં નહિ આવે જેટલી ખેરાકની આવશ્યકતા મનાય છે તેટલી જ પ્રાથમિક શિક્ષણની જરૂર ગણવામાં આવશે.

એની સાથે સંપૂર્ણ પ્રાથમિક ધાર્મિક જ્ઞાન આપવાની યોજના નવયુગ કરશે એવીસ તીર્થંકરાના નામ, નરકાગ્ર, સામાવકનો ખદિમા, જીવસ્વરૂપ, તત્ત્વ, કર્મ અને જીવનો મબધ— આ મુદ્દાઓનું તદ્દન પ્રાથમિક પદ્ય જરૂરી જ્ઞાન સંગ્રહ રીતે નગ્ન ભાષામાં આકર્ષક થાય તેમ આપવામાં આવશે અને તેને તાત્કાલિક પદ્ય સુગંધ દ્વારાથી પ્રિય બનાવવામાં આવશે આ માટે જરૂરી અભ્યાસના પુસ્તકો નવયુગ તૈયાર કરશે આવો પ્રયત્ન મર્મ માતૃ-ભાષામાં થશે.

પ્રાથમિક અને ઉચ્ચ શિક્ષણ

પ્રાથમિક શિક્ષણ અને ઉચ્ચ શિક્ષણમાં મોટા શહેરા અને નગરોમાં પ્રબળ ક્ષત્રિયોમાં આવશે આ શિક્ષણની શરૂઆતમાં દિલ્લી ભાષાનો અભ્યાસ સર્વને ખામ કરાવવામાં આવશે વિજ્ઞાન ઉપર ખાસ ભાર મૂકવામાં આવશે અને માનસિક વિકાસ ક્રમસર કેમ થાય છે તેનો કેળવણીકા ની દૃષ્ટિએ વૈજ્ઞાનિક અભ્યાસ કરી આખો કાર્યક્રમ મોઠવવામાં આવશે ગોખલપદી એકાદી થાય અને મજાનો વિકાસ સારી રીતે થાય તેના ઉપર ખાસ ભાર મૂકવામાં આવશે.

પ્રાથમિક અભ્યાસમાં ઇતિહાસ, ભૂગોળ ગણિત અને સાહિત્યને મુખ્ય સ્થાન આપવામાં આવશે, વિજ્ઞાનને ખાસ મહત્ત્વનું સ્થાન આપવામાં આવશે અને મંસ્કૃત તથા પ્રાકૃત ભાષાના અભ્યાસને ખાસ ઉત્તેજન આપવામાં આવશે.

પ્રાથમિક અભ્યાસને અગ્રે જ સમવડો કરવામાં આવશે તેનો લાભ લેનેતરને જરૂર આપવામાં આવશે અહીં ધાર્મિક

અભ્યાસ તત્ત્વાર્થના મૂળ સૂત્ર અને અથની નજરે તથા બારતત
શ્રાદ્ધગુણ કથાવિભાગ અને ભક્તિભર કલ્યાણમંદિરનો ભાવ
મમજાન્ય આ રીતે કરાવવામા આવશે માનસિક વિકાસ માટે
આત્મરિકાસ થાય તો જોઈવલ એવી રીતે કરવામા આવશે
ભણના કેમીય કે જનૂની ન થઈ જાય પણ ધીમે ધીમે ધર્મમ
સ્થિતિમાં થતા જાય અને જૈનદર્શનમા મતમતમંદની ન
અસાધ્ય જીવિતિ છે તે સમજના ધર્મ જાન અને ખામ કરીને
એના આર્હિસા મંથમ અને તપને ઓળખના અને વ્યવહાર કરત
ધર્મ જાય ફેલેદમ દીથી કરાવેનો આધ્યમિક અભ્યાસ બાકુ ફળમાર્હ
નીવડે છે એના સુર પ્રયોજો નવયુગ કરશે અને રખના દેખાશે તે
સગળાવે સુધાગવાની નજરતા મતાવશે

અને હિંચ અભ્યામની મગવડ મોગ શહેરમા વિશિષ્ટ
અભ્યાસીના કાચ નીચે યોગ્ય વેતન આપી કરશે એમા વળ
ધાર્મિક તત્ત્વજ્ઞાન વધારે હોવાજીથી કરાવવાનો પ્રતંધ થશે અ
ખાસ કરીને નવયુગની મહત્તા એ થશે કે એ કોઈ પણ અભ્યાસમ
ધર્મ જાનને ફ જિયાત અરુમિર કે અત્રિય થાય તેવું નહિ કે
મનુષ્ય સ્વભાવ ફગજિયાત માનતથી દુગ નામે છે અથવા ફર
તરીકે કરીને ફેળી છે — એ સ્થિતિ ન થાય તેની ચીવ
રાખશે

પાઠશાળાનું કાર્ય

વ્યવહાર સિદ્ધાંતની પૂરવણી કરનાર પાઠશાળાએને તદ્દ
નવીન પેરણ પર રચવામા આવશે જ્યાં કેમિક સિદ્ધાંતમા ધાર્મિક
જ્ઞાન આપવાની અગવડ પડશે ત્યાં એ કાર્ય પાઠશાળાએ કર
પાઠશાળાએના કેમમા અત્યારે જોખવાનું કામ જ થાય તે
સ્થાન સમજાવું નેશે માત્ર ક્રિયાજ્ઞાનને ન ને તત્ત્વમય અદ્યપૂર

માથ તેવો પ્રબધ થશે અને કથા, રાસો, પદો, રતવનો, સગાયોથી એને વધારે રસપ્રદ કરવામા આવશે

એમા અભ્યાસનો આખો ક્રમ ગોઠનાશે અને અભ્યાસ નિધ્યાણ ન થતા ઉપયોગી થશે, અરુચિકર ન થતા આકર્ષક થશે અને બહુનગ અને જીરતરને મંમધ નથી ગ્રહી શકેનો તેને બદલે માત્ર જીવનને ઉપયોગી થાય તેકુ જ જ્ઞાન તદ્દન નહીન પદ્ધતિએ આપસમા આવશે

પાઠશાળા એ આગમનો આશ્રમ કે નવગનો વિનોદ નહિ રહી શકે એ જીવની મેરઠાઓ ગ્રહેશે એના અભ્યાપકો ઉત્તમ ચારિત્રવાન અને શિક્ષિતો પર જાપ પાડે તેવા થશે અને અનેક સેવાભારી યુવકો એમા રસ લઈ વચ્ચે વેતને-અન્ન વેતને પોતાનો સમય આવા વિદ્યાવિનાસના કાર્યમા આપશે નવયુગ જેમ ન બો આપવા ઉત્સુક ગ્રહેશે તેમજ મેવાભારીને ગોખી યોજવામા અને કાર્યકરને જોડવામા પણ ઉતુખા ન્હેશે

કેળવણીશૃદ્ધો

આ વિષય ચચતા (જુઓ ૫ ૫૨-૫૭) એ બાબતનુ તરૂપ કાઈક નોખુ છે નવયુગનું નિર્વિષ્ટ કાય તે આ વિદ્યાર્થી-શૃદ્ધો થશે ત્યાથી નવયુગના સંદેશા તી.તશે ત્યાથી જે વિદ્યાર્થીવર્ગ બહાર પડશે તે ધર્મની અને સમાજની સેવા કરનાર તીકાશે કેનેગમા તેમને અનેક માનસિક તથા વ્યવહારૂ વિષયનુ જ્ઞાન મળશે તેની નૈતિક અને ધાર્મિક વિષયની પૂનવણી આ વિદ્યાર્થીશૃદ્ધોમા કરવાની યોજના નવયુગ કરશે

આ વિદ્યાર્થીશૃદ્ધોને એવી રીતે સુસજ્જ કરવામા આવશે કે સાંધી ઊંચામા ઊંચા વર્તનશાળી આદર્શ જૈનો ઉત્પન્ન કરવાનુ તે કેદ્ર બનશે માતાપિતાના મંરકાગમા કુકુળપ્રેમનો લાભ મળે છે

અને આપ્રવાયિક અનુદાનો કરવાની રીતિનો અભ્યાસ થાય છે તે જ ને બાળતોને જગ પછુ વિરોધ ન થાય એટલે કે ગૃહમાં કદબ જેવ રાતાવ બુ વન અને અનુદાનનુ શ્રુત મમજ્જપૂર્વકનુ રાન અને તેનો અમન ધર્મ જલક તે ઉપગત પરસ્પર સદયોગ અને મેવાભાવી ગૃહપતિની જનબાધા નીચે વિદ્યાગતાના પાઠો વિદ્યાર્થીઓ લા શીખગ આખા ગૃહમાં એક જાતનો બધુભાવ વિકસાવવાનું વાતાવ બુ ખીતવડાની ખામ ચીવટ રાખવામા આવશે

માધા બુ રીને ગૃહમાં પછો પડી જલક છે અગરપરમ હખ્ખ ખીસે છે અને પછી ૥ મેગા જેવુ થાય છે પછુ ગૃહપતિ મપદ્ધ અને મેવાભાવી દ્વાર તો રાતાવ બુમા તે મેટો ફેરફાર કરી શકે છે ને પોતાની સત્તાનો ફોર જતાવ્યા મિવાય મેમથી વિદ્યાર્થીઓમાં મંપ એકતા અને ત્યાગ લાવી શકે છે જે વિદ્યાગ સેવાભાવી જીવન જીવવાનુ છે તેના પાયા આ મંસ્થામા જામશે

ત્યાની આતર વ્યવસ્થામાં ફરજિયાત કે તાં મરજિયાત તત્ત્વ વધારે રહેશે એવી મંસ્થાના નિયામકા પછુ વિદ્યાર્થી પગ વાત્સલ્ય રાખશે અને આ મંસ્થા ઉપગ હખ્ખી મજ્જતરીઓ કરીને નવયુગ તેને બદનાવવા ખૂન ચલ્લ કરશ ત્યા ધાર્મિક શિક્ષણ તદ્દન નવીન પદ્ધતિએ મમગ્રહ રીતે આનંદથી સેના વિદ્યાર્થીઓને જોઈ તેમની ચચાઓ મમજ્જ માર્મણી મમાજ્જ અને નવાજશે

મોટા ગામો મર્વ સહેરો અને નમરોમા વિદ્યાર્થીગૃહો થશે અને લા માનસિક નૈતિક અને ધાર્મિક ખીનવચ્છી માથે શારીરિક ખીનવચ્છીની પછુ મોજળા કરવામા આવશે આતી વિશેષ ચચા અખાડાઓને અગ્રે શારીરિક પરિસ્થિતિની વિચારણામાં થશે

આ ગૃહોને અગ્રે મંમદસ્થાન થશે પુરાણા વિષયોની શીખ બોજો થશે અને તલોઅ સુદર પુસ્તકાલય થતે વિદ્યાર્થીને ચારી

રીતે તેના કરવાનું આપુ વાતાવરણ ત્યાં નીપજવવામાં આવશે અને એનો લાભ મર્વ વર્ગના લોકો નાતગતના તકાવન વમર હોશે અને જિંદગીમાં આગળ વધતા ધનથી, મેઝાથી, પ્રેમથી એ મંજાને લાભ આપશે

કેન્દ્ર સંસ્થાઓ

કેળવણીની કેન્દ્ર સંસ્થાઓમાં સર્વ વિદ્યાર્થીગૃહોને સચના આપનાર અને તેના ઉપર દેખરેખ ગખવા દ્વારા સત્તા આપનાર વિદ્યાર્થીગૃહોનું મંચુત્ર યથ નૈવાર થશે ત્યાં વખતોવખત ગૃહ પતિઓ અને નિયામકો એકઠા મળી અનેક મહત્વના વિષયોની ચર્ચા કરશે, તેમાં ભાગ લેવા મહાત્મા તન્મ કેળવણીકાને બોલાવશે અને તે રીત ધોનજની સન્નતા એકત્વતા અને માખની માપેક્ષતા આવશે

કેળવણીની અનેક પ્રવૃત્તિઓને પહોંચી વળવા, તેને સચનાઓ આપવા અને જરૂરી મૌલિક કાર્ય કરવા કેળવણીની કેન્દ્ર સંસ્થા બનાવવામાં આવશે ત્યાં કેળવણીની સંસ્થાઓ મંજી, શિવણ મંજી, ધાર્મિક અભ્યાસની રીતિ મંજી, સાહિત્ય મંજી, પ્રચાર મંજી અને સામાન્ય રીતે આખા જ્ઞાનના ક્ષેત્રની બધું ચાંખી નજરે ચર્ચા કરનામાં આવશે જે સંસ્થાને સાધનો નહિ હોય તેને પૂરા પાડવામાં આવશે અને સંસ્થાઓનો પરસ્પર સહકાર મહે અને વધે તેવી રીતે આખી યોજના કામ કરશે

એ જ કેન્દ્ર કેળવણી મંડળને જરૂર જણાવે ત્યાં જૈન મેટેજ અને વિશ્વવિદ્યાલય સ્થાપશે અને ચલાવશે ત્યાં સુધી જૈન રેસીડ ૮ યુનિવર્સિટી નહિ થાય ત્યાં સુધી સાહિત્ય અને શોધખોળ ઇતિહાસ અને કળાના વિષયમાં જૈન મેટેજને જે અન્યાય

મહાત્મી તેમજ અદ્વૈતી થયો છે તે દૂર ચર્ચ શકશે નહિ અને એ આમત નવયુગના ધ્યાન પર આવતા એ યોજનાનો અમન કરશે.

જૈન સાહિત્યની એક વાત અહીં જરા નવયુગની નજરે કરવાની છે. પ્રાચીનોએ તો સામાય (જનરલ) સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં લગભગ ભાગ જ લીધો નથી એટલે જૈન સાહિત્યને થયેન બારે ગેરર્થ સાધનું તેને જ્ઞાન પણ નથી નીચેની આમતો વસ્તુસ્થિતિ દર્શાવનાર છે તે દર્શાવવાનો હેતુ કોમી બારના વધારવાનો નથી પણ જે થયું છે તે ગ્ભૂ કરી તેનો ઉપયોગ કરાવી સચના ગ્ભૂ કરવામાં છે.

ગુજરાતી સાહિત્યનો દાખલો લઈએ તો જૈનોનું પ્રાચીન પણ સાહિત્ય મામાન્ય સાહિત્ય ક્રમમાં જોવામાં આવે છે. દશ ગાળુ હોવા છતાં હજી 'પ્રેમાનંદ યુગ' અને 'સામાય યુગ' જ ગણનામાં આવે છે. નરમિદ મહેતા પહેલા પાત્રીય કરિઓની રચના હોવા છતાં આદ્ય ગુજરાતી કરિ નરમિદ મહેતા જ ગણાય છે.

જૈન સાહિત્ય ધાર્મિક છે એમ ગણી તેની ઉપેક્ષા થાય છે પણ ગુજરાતી કવિઓએ ધર્મને જ મોટે ભાગે આજેખ્યો છે અને જૈન રાસોમાં તો ધર્મની વાતો કરતાં વ્યવહારની વાતો નવલો, અદ્વૈત ચરિત્રો ૮૬ ટકા આવે છે. ગુજરાતના લગભગ સર્વ કવિઓએ ધાર્મિક વિષયને જ મહત્ત્વ આપ્યું છે. આના સેકડો દાખલા મેળું છે. વિશાગતાના જમાનામાં પણ જૈન સાહિત્યની ચર્ચા કરતાં વિદ્વાનો સમભાવ ગંभी શકતા નથી તેઓ સ્થાન આપવામાં જાણે મહેરમાની કરતા હોય એવો દેખાવ જાણેઅજાણે કરી નાખે છે અને કોઈ જગ્યાએ સહેજ સ્વીકાર કરે છે તો તે પણ પ્રમાણુ રૂપ ન લેતાં નહુટકે વાત થાય છે.

એવી જ રીતે પ્રાચીન જૈન મંદિરોને અંગે પ્રાચીન શીના સેખોને અંગે સિક્કાઓને અંગે ગુફાઓને અંગે જૈનોને ધણો ગેરર્થમાદ થયો છે.

આવી અનેક આનંદો છે તે સોધખોળ માગી હી છે, નિઃશ્વપાત મુખાસોચના થાચી મહી છે અને અતિશયોક્તિ કર્યા વગર યોગ્ય સ્થાન પ્રાપ્ત કરવાનો પોકાર કરી મહી છે એનો ઉપાય કેળવણીની રચના કેદરથી થાય તે જ રીતે શક્ય છે જૈનને મૈનિક અને મહેસા દુનિયાને આપવાના છે, થી મહારીઝ આદિ મહાયુગ્મેને યોગ્ય સ્થાન અપાવવું છે અને અદ્વિમાનો પ્રચાર યોગ્ય રીતે કરી દુનિયાની મુક્તિઓ દ્રવ્ય કરવી છે

આ અનેકવિધ પ્રવૃત્તિને અંગે શિક્ષણ માથે વિશ્વવિદ્યાલયની આરમ્ભતા જૈનશાસ્ત્રને અંગે નવયુગને તુલ્યમાં લાગતો એની દૃષ્ટિ એમા જગા પશુ સમુચિત એકદેલીય કે ગળ્લ ભાવનાની વિગતી નહિ નહે, પણ જગતના ઉદ્ધાર માટે સાતિના પ્રચાર માટે એને જૈન વિશ્વવિદ્યાલય અનિવાર્ય લાગશે

અને નવયુગને જે વાત ખામ આવરયક લાગશે તેનો તે આદર કરે આ રીતે કેળવણીના અનેકવિધ પ્રયત્નો નવયુગ કશા અને તે માર્ગ મહામહા લાગ લેશે મહામહા વિચાર વિનિમય રી વાતાવરણ ફેનાવશે અને કેદરથી કેળવણી મહાજ એનો અમલ કરશે

કેળવણીના સાધનો

કેળવણી પ્રાપ્ત કરવાના મર્વ સાધનોનો નવયુગ વગર મેકેએ ઉપયોગ કરશે પ્રવર્તમાન મર્વ સાધન ઉપગત કેટલાકની વક્તવ્યતા અમુ જરૂરી હાર્ષ નીચે નોધી છે

ગાન પ્રાપ્ત કરવામાં આપ અને દાન જે ખામ ઉપયોગી બનતો સિદ્ધ યર્ષ ચૂળ છે ગાન પચિ છત્થિ લાગ પ્રાપ્ત થાય છે, પણ કેળવણીનો ખાસ સંબંધ આપ અને દાન સાથે સવિશેષ છે તેને મદદ કરના સાધનો પૈજી 'સિનેમા'નું સાધન કેળવણી-

કદી શક્યા અને આખી મીચીને ઉઘાડવા જોટલા સૂક્ષ્મ મમયમા અર્પણાતા મમય જાય છે એટલી બારીક વિવક્ષા કરી શક્યા અને પુદ્ગળ પગમાણની સક્રિત મેંઘી અતકર્ષ જાન્ય કદપના બતાવી શક્યા તેઓનું ખજોળનું જ્ઞાન ખુલા હૃદયથી તપાસવાની તક લેવી જોઈએ એવો તે નિર્ણય કરશે કોઈપણ વાતને 'મમય' ગણી ઉઘાડી દેશે નહિ અને અમુક પ્રથમા કહ્યું છે તેથી માન્ય પણ કરી લેશે નહિ જ્યાં પ્રયોગમિદ્ધ જ્ઞાન હશે જ્યાં અવલોખને અવકાશ હશે ત્યાં પૂરતા ઉત્પાદથી તેનો ઉપયોગ કરશે અને એ રીતે નત્યનું જોવાનું કરવા લાગી જશે.

કેળવણીના સાધન તરીકે વાચનમાળાની હકીકતને નવયુગ ખાસ અગત્ય આપશે જાપાચાન ખાસ તૈયાર કરેલી વાચનમાળા હા. મગવાનો તેને આગ્રહ રહેશે તેને માટે કેળવણીના પ્રખર વિદ્વાનેને રોજી સર્વ પ્રમગ્ના અભ્યાસીઓ માટે વાચનમાળા તૈયાર કરાવશે શ્રીશિક્ષણ માટે પણ વાચનમાળા તૈયાર કરાવશે અને પ્રત્યેક પ્રકારના અધિકારીને અનુકૂળ પ્રથો તૈયાર કરાવશે વાચનમાળામાં કથામાહિત્ય કાવ્યમાહિત્ય નીતિવિભાગનું સાહિત્ય તત્ત્વજ્ઞાનનું માહિત્ય એ મર્વને અધિકારીની યોગ્યતા પ્રમાણે અવકાશ આપશે અને બાગકોને મંસ્કાર આપવાથી થતા બાબો સમજીને આવી પ્રથમાળા તૈયાર કરાવવા પાછળ થયેલો ધનવ્યય કે શ્રમ સાર્થક મળુમે આવી વાચનમાળાને લઈને અનેક રાસે પ્રકાશમા આવશે અનેક સ્તવનેને તલોચ્ચ સ્થાન મળશે સ્વાખ્યાયો (સંજ્ઞાઓ)ને પ્રકાશ મળશે અને તે ઉપરાંત દૂહા, પદો પ્રજાતીઆઓ, વિલાસો, ધનો ગુહણીઓ ચોપાઈઓ, અભંગો વગેરે અમર ચર્મ જશે કુંઠામાં સર્વ પ્રકારના અધિકારીઓને ઉપયોગી થાય તેમનો ધર્મરાગ મજબૂત થાય અને તેમનામાં

અદિસા મયમ અને તપના તત્ત્વો વિકસે એ દષ્ટિએ કેળવણીના અનેક સાધનો યોગ્યશે, શીશિક્ષણની યોજનાઓ કરશે, સહ-શિક્ષણની મર્યાદા મુદ્દર કરશે, ધાર્મિકશિક્ષણનો ક્રમ અધિકારીની વય યોગ્યતા અને સ્થાનને આધારે પૃથક્ પૃથક્ મુકવે કરશે અને એ રીતે નવયુગ ચરહારુ અને ધાર્મિક બામતોથી રગાર્થ જાય તેવી યોજના કરશે અને કોઈપણ વાતને યોજનાની કક્ષામાં ન રહેવા દેતા તેનો અમત કરશે મધ્યકાળમાં — પગિતર્તન મમયમાં વિચારો ધણા મરવામાં આવે છે, પણ અમલ બહુ થોડો થાય છે—તેને બાવે નવયુગમાં જે નિર્ણય વિચારણાપૂર્વક થશે તે યોજનાના રૂપમાં રહી ન જતા તેનો તુગત અમલ થશે

કેળવણીના અનેક સાધનોના નામો લખવાની જરૂર નથી પ્રથમન સર્વ સાધનો અને આગળ ધપતી દુનિયા જે જે સાધનો જોઈ કરશે કે શોધશે તેનો લાભ નવયુગ લેશે એને વામુયાનમાં વિહાર કરી અવનોઠન દ્વારા જ્ઞાન આપવાનું યોગ્ય લાગશે તો તે સાધનને એ વધાવી લેશે અને શિક્ષણપદ્ધતિમાં મોન્ટ્રીસેરી કે બીજી કોઈ પદ્ધતિ શોધાય તો તેને તક આપશે તેને (નવયુગને) પ્રાચીન એટલે સર્વ સાધુ કે અરાગ એમ નહિ જોડે તે સાગ પ્રાચીનોના તત્ત્વ સ્વીકારશે નવયુગના સાધનોને એ તુગત ઉપાડી લેશે એને નવા તત્ત્વ અભ્યુદય તિરસ્કાર કે અનમણના કદી નહિ થાય આ મંબધમાં એ પ્રાચીનોના વલણથી બિનદુ જ વલણ લેશે અને છતાં તે પશ્ચિમદર્શન અને ધર્માનુરૂપ હોઈ નવયુગને જરૂર સ્વીકાર્ય થઈ પડશે

દેશમાં કહીએ તો માસિકો, પુસ્તિકાઓ, સાપ્તાહિકો, ચર્યા કરનારાં પુસ્તકો, અતિમ પ્રખ્યાતી ચર્યા કરનાર લેખો, પુરાતત્ત્વની શોધઓગ કળાગ્ર યથો તથા સાહિત્યવિકાસનાં અનેક સાધનો,

પ્રકાશનો ચર્યાઓ લાપણો એ મરને કેળવણીના સાધન ગણી નવયુગ અને ચર્યા કરશે એનો પ્રયાગ કરશે એનો વિસ્તાર કરશે

કેળવણીના સર્વ વિષયોમાં ખામ કરીને જીવિલાભ માટે પૂરતી સંગવડ કરવામાં આવશે જીવિઓનો સહકાર સ્વીકારનામાં આવશે અને યાજ્ય સ્થળે જીવિઓને નેતૃત્વ આપનામાં આવશે સહ શિક્ષણની શક્તિના આવશ્યકતા અને ઉપયુક્તતાનો નિર્ણય પૂર્વ-કાળના અનુભવોને આધીન રહીને કરવામાં આવશે જીવિશિક્ષણ સંબંધી જ કેટલીક ચર્યા સ્ત્રીઓના સમઘમાં પૃથક્ ઉ નેખમાં દ્વિતીમાં જ રેવાની છે ત્યાં નવયુગની નજરે આ મંમરી અનેક પ્રશ્નો ચર્ચવાના હોઈ કેળવણીનો વિષય ત્યાં ચર્ચાશે

પ્રકરણ ૨૩ મું

રાજકારણ

જૈન મતમાં મુખ્યત્વે વ્યાપારી હોઈ રાજકારી બામનોમા તેનું સ્થાન ધણું મોટું આવે છે એ પરિસ્થિતિનો અભ્યાસ કરીને નવયુગ મંજૂરી પરિસ્થિતિને બો તદ્દત નવીન પ્રકારનું વનણ્ય રેશે

પ્રથમ તો મંજૂરી મામતને અને વ્યાપારને માન મમવ છે એ નવયુગ જોઈ રેશે અભ્યાસનો વ્યાપાર દેશપંદેશ માથે છે અને ભાવની વધઘટ આખી દુનિયાની અનેક પરિસ્થિતિ પર આધાર નામે છે પ્રત્યેક ગાંઠો અત્રત્ર હોવા છતાં અનુપગમ એકત્રીય પગ ધણો આધાર નામે છે તેના આમાત નિમમના ધો શો અને તેમાં વખતોવખત ચતા દે શરો સમજવા વગર વ્યાપાર ધર્મ શકે નહિ એ નવયુગ જોઈ મકશે અભ્યાસે પ્રધાનમડગ આર્થિક પ્રત્નો પર અવનબે છે અને તેમાં ફેરફાર પણ્ય આર્થિક મુદ્દા પગ થાય છે દેશપંદેશના નાણા તથા ચનખુના પ્રત્નો વ્યાપારીઓએ તો બગાડ મજબૂત જ પડે અને આ મર્વ પ્રત્નોને મંજૂરી બામનો માથે એટલો બો અતલબનો મખધ છે કે જે સોફોએ વ્યાપારમા અમરથાન લેતુ દોય તેણે મંજૂરી મામનોમા ઉમેશ મખવી

પણ આ દૃષ્ટિનિદુ મમજતા થઈ જશે અને સર્વનું માધ્ય અખડ સાત અહિમાભાવના ૧૧ રચાઈ અને અમરનું અને આત્મગાહ્યાતા ખીનવવાનું થઈ જશે. આત્મગાહ્યાતા ભાવનાનો વિકાસ કરવા માટે પ્રથમ ગાહ્યાત્વ ભાવના ખીનવવી પડે. પણ તેનું અનિમિષ ધ્યેય ગાહ્યાત્વ સ્વાર્થનું નહિ તે પણ મમજત વિશ્વમા પ્રેમભાવ અને શાંતિ વધારવાનું જોશે. આ ગિયતિ આગતા વખત સાગરો પણ સાધ્ય મમજવામા નવયુગ મહત્ત્વી નહિ કરે અને તેને નિગત સહ્યમા ગાંખી અન્ય પટ્ટોને તેમ કે તા શીખવશે તેમને પણ અહિમાભાવનાથી આત્મપ્રેમ કે જે અને ધીમે ધીમે એ માધ્યે સર્વને સાથે સર્વ પહોંચાડવાના મહાજ્ઞ કરશે.

આ મહાન કાર્ય કરવા માટે આત્મત્યાગી નિસ્વાર્થ સેવા કરનાર અનેક વિશ્વતિઓની જગત રહ્યો અને જરૂર પડ્યા તેવી વ્યક્તિઓ ઉત્પન્ન પણ થશે એ સ્વતઃ નીકળી ન આવે એને તૈયાર કરવી પડે એને યોગ્યવી પડે એને માપનમંપલ કરવી પડે અને એને નભાવવી પડે, આ મર્વ કાર્ય નવયુગ કરશે.

કાર્યકર્તાઓ

આવા પકારનું કાર્ય કે નાર અનેક નરત્નો નવયુગને સાપ શે તેઓ પોતાની જાનને પોતાના કુટુંબને પોતાના સમાજને વીસરી જઈ માત્ર અહિમામય દુનિયા થાય શસ્ત્રાગારો મર્યાદિત થઈ જાય લડાઈ વિગ્રહ દ્વારા મનુષ્યના લોહી પડવાના અને કરોતે મરવાના પ્રમંજો જનતા અટકી જાય અને હિંસાચાર સમગ્ર વિશ્વનો થાય એવા માધ્યમી મગ કરનાર મોટી મંજ્યામા નવયુગ ઉત્પન્ન કરશે. પછી મેવાલાવે કામ કે નાર તરફ આકેષેના પ્રમંજો નહિ હે ટીકાની જરૂરિયાત નહિ રહે જાહેરના નીણાની સનામની માટે ચિન્તા નહિ રહે અને હિમામ પ્રમંજ

કરાવવા માટે ન્યાયાસન મ મુખ દ્વાર દાવવાની જગ નહિ નહે

૧. ૧૧૪ વિષયનું માહિત્ય ધણું વિશાળ છે આગામીઓનો પાઠ ૧૧૪, નજીવીતિની અપદતા અને મુટિવતા મમનવા યોગ્ય છે અને જે ભદ્ર પ્રતો પા વિચારણા અને અમનના કાર્યના ઉત્તરે તેને આખો વખત તેના અભ્યાસ અને ચર્ચા પાછળ કાઢવો પડે એવી અત્યારે આપણા દેશની સ્થિતિ છે ગણ્યનો અતિમ મુદ્દો (સ્વાતંત્ર્ય) અપદ થઈ ગયો છે, પણ ત્યાં પટોચરાના માર્ગો ધણા વિરમ છે, ગ્થાપિત હક્કો બહુ આડે આવે તેમ છે અને આજન નેવાલાવી મનુષ્યો વગર પરાધીનતાની બેડી જાય તેમ નથી જા. ઉત્તરો વગ નો ધર્મના ભેદો આનરો વધાનતા જાય છે, ઇવનનાર વધતો જાય છે અને કાર્યનું ક્ષેત્ર ધણું નિશાળ દીર્ઘ અને દીર્ઘ મેવા માગે તેટલું મોટું છે અને વધારે મોટું થતું જાય છે આ સર્વે પડાચી વળે અને નાજકીર સેરા દાગ અદિમાતો પ્રચાર કર, મલતે ઉપદેશ કર, પોતાના દષ્ટાતવી મમરત વિચારક દુનિયા પા છાપ પાડે અને વસ્તુના ઉપર હિન્દુ પા ખ્યાલથી ભરત ન જતા મૂળ મુખી હિનરી જાય અને નિવન મુદ્દાન મમજી ચિન્તિમા કરે તો જ અત્યારે મહા કષ્ટસાધ્ય કાટિમા પડેની આવ મેવાને પુષ્ટ કરી સંભવ તેમ છે પાછળના અનુભવોનો અભ્યાસ કરી, પોતાની જાન રિમરી જવાની રીત શીખી સમાજને પોતામય કરી દેના અથવા પોતાની અને મમાજની વચ્ચે એકતા સાવનાર આરા વિશાળ દૃષ્ટના આર્થ મેતાનો નવયુગ ઉત્પત્ત કરને એ પાર્થિવમાં સર્વે માનના પાશ્વત્ય પ્રજાને ઉન્નતિતા, અદિમાનાં, એકતાના પાઠો શીખવશે એ પાશ્વત્ય પ્રજાની વ્યવસ્થા અને શિષ્ય આ દેશમાં દાખલ કરશે અને ધર્મના મનુષ્ય પાયા ઉપર ચળુત કરી અખ્યાન પ્રગતિ કરી ભારતમેવાને ચીગરધાવી બનાવશે એમા શ્રી મહાવીરની અદિમા, થી શુદ્ધનો ત્યાગ, સકરા-

ધર્મનું અદ્વૈત સુંદર ભાગ લખવશે આ જૂમિકા ઉપર હિંદુ
મંદર અંદરની એકતા કરી આતરસાધૂયતા સાધશે અહિંસાના
માયા ઉપર હિંદુમૈયા માટે વિશાળ ભવિષ્ય પડેલું છે અને તેની
મેદિ નવયુગને શીદસ્તે થવાની છે

રહસ્ય સ્વરૂપ

આ વાતની સક્રિયાસક્રિયતા પર ધર્મની આદેયતા પર,
નવયુગનો ધર્મ સાથે મંથન રહેશે કે નહિ એ પ્રશ્ન પર ધર્મ
વક્તવ્ય છે, પણ અત્ર તો તેનું પરિણામ જ બતાવ્યું છે આ
રીતે જ ભવિષ્યનો ઇતિહાસ અત્યારે ઘડતો જાય છે એ બાબત
શકા કરવા જેવી નથી અને ધાર્મિક ભાવના ધણી જાડી ઉતરતી
જાય છે તે અભ્યાસ કર્યા વગર સમજાય તેનું નથી ધર્મનું બાહ્ય
ક્રિયાસ્વરૂપ જુદું છે અને ધર્મનું આંતર હાર્દ તથા જુદું છે
અત્યારે માલ ધમાતો દેખાવો કે આડબરો ઝોળ થાય અથવા
ધર્મના બાહ્ય સ્વરૂપમાં જમાનાને યોગ્ય ફેરફાર થતો જાય તેમાં
ગભરાવાનું નથી, દશ વર્ષ પર દેહ કે ચમારને અડી જતા સ્નાન
કરનાર અત્યારે તેમનાં વાસસ્થાનોમાં જઈ અનેક પ્રકારે કાર્ય
કરવા લાગી ગયા છે તેથી પ્રાચીનોને ધર્મ આત્મે જતો લાગે તો
તેથી પણ મુઝાઈ જવાનું નથી બારીક અવતોક્ષન કરી અભ્યાસ
કરનાર અત્યારે જોઈ શકે છે કે ધર્મ ભાવના ખૂબ જડ થાયતી જાય
છે, વધારે મજબૂત થતી જાય છે અને શેષનામને માથે ખીના
ઠોકાતા જાય છે આ વિશાળ ભાવનાને — આ જગદ્વાત્મત્વ
ભાવને — આ વિશ્વજયુત્વને સંબંધારી જૂમિકા ઉપર ખૂબ
અવસર મળવાનો છે એને નામ ગમે તે આપો પણ તેના હાર્દમાં
સેવા ધર્મ અને મંથન જ છે નવયુગ એને ખૂબ પોષશે એને
ખૂબ બદલાવશે એને ખૂબ સત્કારશે

પ્રકરણ ૨૪ મુ

નવયુગની નારી

એને માટે જુદા ઉદ્દેશની જરૂર ખરી ?

નવયુગના પુસ્તકમાં સ્ત્રીઓ મંબધી જુદું પ્રકરણ લખવાની ખામ જરૂર ન હોય કારણ કે સ્ત્રીઓના મમાન હક્કને જે યુગ સ્ત્રીકાંદ કરે તેવા યુગમાં સ્ત્રીઓ મંબધી જુદો ઉદ્દેશ થાય તો તે સ્ત્રીઓ જ સહન ન કરે આ વાતમાં અતિશયોક્તિ નથી, મત્ય છે તે આ પ્રકરણ વાચતા મહજ જણાઈ આવશે

સ્ત્રીઓમાં આવડત વિચારશક્તિ અને કાર્યની અમલ કરવાની કેટલી શક્તિ છે તે બતાવવાની તક મહાવિમલે સ્ત્રીઓને યુરોપમાં આપી તો તેઓમાં સ્વાતંત્ર્ય દિમત જુસ્મો અને સહનશક્તિ કેટલી છે તે સિદ્ધ કરવાની તક દિલ્લા રાષ્ટ્રીય યુદ્ધ તેમને આપી એવા એવા દાખનાઓ બન્યા છે કે એક એક કિસ્મો વાચી રોમ વિકસ્વર થાય ન કરેલું બન્યું છે અને ઉધાડી આખે તે જોયું અથવા વાચ્યું છે એ દાખનાનું પુનગવર્નન કરવાની જરૂર નથી પણ એનું નિદર્શન એટલા માટે કર્યું છે કે એનાથી એમ બતાવાય કે સ્ત્રીશક્તિ હવે ખરેખર જાગી ઉઠી છે

કદિ નેયુ નહિ અને નેવાની જરૂરીયાત તેમને પરિચિતિને બગે
લાગી પાડુ નહિ

એ પરિચિતિ મે દા બે ઉત્પન્ન થઈ હતી એક તો
ઓઝોને અચાન ગખવાની પ્રથા હોઝરીએ ભાપીને થુ કન્નુ છે ?
એને કા ને કરી ૦ વા જની છે ? આ ફીની પગાડે રહેન
સ્વાર્થ અને ઘુન્ના બહુ વિચા વા જેવા છે જાનનો ઉદેશ
નોખરી જ હાય તો કાઈ દલીલને અનકાર જ નથી વિવેચ્યમુનું
સ્થાન ભૂલી જવાયુ અને જાતિ અલગ ગખવામા પુરુ વર્ગને
ખમ સગવડ જણાઈ

અને બીજુ જાઓએ અમુક મર્્યા ૧—૧૮ રાખરી નેઈએ
એવો સમજ્યા વગરનો, પૃથક્કળ્યુ કયાં વગરનો અને નર્્યા સ્વાર્થા
વિચ. આથી પોતાની ચિતિ મેંમધી વાલો ઉત્પન્ના ઓને
સમાજમા સ્થાન ન મે એ ઉદ્ધત ઉન્નખા દહેરાય અને એને
ઉપડી ગયેરી દહેરાની નિર્મ્યાપ્તિ ધટતા પણ પુરુષો દરે એટલે
આ સાગમરગ ના ઓઝા નીચે જાઓને તદ્દન નિત્રાઈ બનાવી
રીધી

આ બે બાનલને પરિણામે જાઓની શી દશા થઈ તેનું
વર્ણન નવમુગની નગરે લખ્યુ જાય તેમ નથી એનું વર્ણન
કતા આખમયી આસુ પડે એવી ચિતિ થઈ સમાજે તેને
ચનાવી લીધી, પુરુષો તેને વધારી લીધી મૂખ અક્ષન
વગરના અલગ્ય હોદ્દાઓ પછવા મડી ગયા, ધનવાનો મે નણ
ચા જાઓ પપ્પા મડી ગયા અને વિધવાઓને ફગિયાત
જનમર્્યા જતા એના લાલ્યપોપણ કે ન્દેમખની સગવડ કન્વાનો
પણ મરાનપ્રા થવા માગ્યા

૩ નિઓએ જે કાવલઓ કયાં એમા પણ જાઓનું પ્રકળ્યુ
નહિ, એની અવ દા માં એક મીઠા સમ નહિ, એની મગવડ

માટે એક પણ વ્યવસ્થા નહિ હૃદયને ભેદી નાખે એવા રાતા માણુઓની પછવાડેના દુ ખોને કોઈ નો દિવાસો પણ નહોતો અને અપશુકન રૂપે ગણાતી હૃદયપગીને પિયરમા માન નહિ અને માસરમાં પેટ ભરીને ખાવાનું નહિ ઓશિયાળા અશુકનિયા જિંદગીમાં ઉદેસ ન ગ્રહેતા જીવનરમ ઉડી ગયા અને એની સંખ્યા વધતા દેશ મંદિરી અને હોમકોસ વગરનો અને મ. થઈ ગયો.

આ આખી કર્મકથા ભારે જળરી છે અહીં અટકી જઈએ આ જાનતની ખાતરી કરવી જ હોય તો એક વાત જોવાથી તેનો પાકો નિશ્ચય થશે તમે જાણતા હશો કે પવિત્રત્વ કાગની શરૂઆતમા શાંતિઓ સન્નહનહ થવા માડી શેઠિયાઓએ પોતાની સત્તા ચાલી જવાના પગઝણો જોયા એટલે કેટલાક લેખિત દરાવે નાતના ધારા ને નામે કરવા માઝા અનાદિ કાળથી જે લખાયું નહોતું તે લખાવા માડ્યું પણ એ લખેલુ કે જાણેલું ધાગના નામથી આગળ થાતું ચિત્ર વાચસો તો તેમા એક પણ ધારો સ્ત્રીના હૃદયિંદુથી ધડાએના નહિ જણાય અને જ્યારે જ્યારે કોઈ નવયુગની આગાહી કરનારા સુવકે સ્ત્રીનો પક્ષ લીધો હશે ત્યારે એની વગેવણી કેવી થઈ છે તે આખો ઇતિહાસ ઉમેગવા યોગ્ય છે મતલબ એ છે કે સ્ત્રીની નજરે કોઈ પણ કાયદો અત્યાર સુધી થયેલો જાણવામા નથી.

આવા અનેક કારણોથી સીધકિત દમાઈ ગઈ નિરૂત થઈ ગઈ, ચૂપ થઈ ગઈ અને પગિણામે એનો ન્યાય કરનાર કે એને માટે વિચાર કરનાર પુરુષો જ હોઈ શકે એ વાત મિલ થઈ ગઈ આ વાત તો હજારો વર્ષથી ચાલે છે એટલે એથી ઉલગી વાત હોઈ શકે એમ સ્ત્રીઓને પણ લાગ્યું નહિ અને પુરુષોનું નિષ્કટકે રાજ્ય ચાલ્યા ક્યું.

પરિવર્તનકાળની સરખાતથી વાનુ ફરવા માડ્યું છોડીએ
મોદમા લણવા લાગી, પણ લણી એટને એની આખો ઉધડવા
માડી ખતા બાપ લાથી ઉતરી આવેના લાજના વારમાએ એને
નિરાકે ચાતુ સખી પણ અદગખાનેથી ધનધનાટ શરૂ રહ્યો

સૌશક્તિ અને જાહેર સેવા

દરમ્યાન ગુજરાતના ગામડેગામડાને ને દોળી એક મહાત્મા
ડાંડી મુની પહોચી ગયા આખું હિંદુસ્તાન જગમું મહાત્માએ
સૌશક્તિને આદ્વાન કર્યું, તેને જાપતા — પિકેટીંગનું કામ સોંપ્યું
એ કાર્યમાં સૌએએ અસાધારણ સહનશક્તિ સૌર્ય અને આવડત
શખના, ન કે પી શકાય તેના ભોજો આપ્યા, કાલાવામને મહેલ
નિવાસ માન્યા અને આખી જાતને જગાડવા સાથે સૌસામર્થ્ય
શુ છે તેનો દાખવ્યો ખેસાજો કામ કામ ન માની શકાય તેના
દશાતો જ ના અને આઓ પોતે ન માને તેવી શક્તિ તેનામાં ગુપ્ત
છે અને હજુ પણ તેને માટે અવિષ્ય છે એમ મિલ્ક થયું

નવયુગની નારી

આટલી હદે તો હજુ પરિવર્તનકાળમાં જ આઓ આવી છે
નવયુગમાં તેનું સ્થાન શુ ગહેશે તે નવયુગની નગરે હવે જોઈ
જોઈએ નવયુગમાં સૌએ ખૂન લણશે પુરુષ જે લણે તે સૌ
પણ લણી શકે એવું ધોગ્ય રહેશે સૌએનું કાર્યક્ષેત્ર જુદું હોઈ
તેને જુદા પ્રકારની ફાવણી આપવી જોઈએ એ આખો સિદ્ધાન્ત
હડી જગે પ્રાથમિક શિક્ષણ મર્વ જાગાએ લેશે ત્યા
સહચિદાણ ચાકશે ત્યાં ધીવણ સ્વચ્છતા ગસોઈ અને ગૃહઉદ્યોગને
પ્રાધાન્ય મળશે મધ્યમ અને ઉચ્ચ અભ્યાસ અનેક સૌએ
કરશે તેઓ પુરુષ માથે અનેક જાગતમાં હરિશર્ષ કરશે

શ્રીઓના લાભલેખમાં મ્મ વધારે આવશે તેમની સ્વાભાવિક કામગીરી અને નૈનર્ગિક પ્રાગ્જ્ઞાકૃતિ તેમને વધારે આકર્ષક બનાવશે તે કાર્ષ પશુ મંસ્થાની વ્યવસ્થામાં પુરુષવર્ગ પર આધાર નહિ મળે એ શ્રીહિપયોગી અનેક નવીન મંસ્થાઓ બોલશે ત્યાં અનેક શ્રીહિપયોગી કાર્યો જોડાશે તેની યોજના કરશે અને તેનો અમન રહે.

શ્રીઓની મસ્થા તદ્દન નરીન રૂપ લેશે એની પદ્ધતિમાં મૌનિકતા જાણી આવશે એ વ્યવસ્થા કરવામાં બગાડ પાડતી વડગ એ પુરુષોના અનુભવનો તાલ લેશે પશુ તે તેની પ વાનગી અને હિપર આધાર રાખશે પુરુષોએ એને સ્વાતંત્ર્ય આપવામાં કાર્ષ મહેત્વની કરી એવો સ્વીકાર શ્રીઓ નહિ કરે.

શ્રીઓના પ્રકાર

મમાજ્ઞસેવાની નજરે જોઈએ તો કેટલાક હોય. શ્રીઓ સુવાગ હસ્તગત કરી લેશે માની માવજત, આરોગ્યગૃહોની વ્યવસ્થા પ્રસૂતિને લગતી મસ્થાઓ વગેરે શ્રીઓ હસ્તકે જ રહશે એ હિપરન યુવસેવિકા તરીકે ગણકિતના કામમાં શ્રીઓ ભોમ આપીને આગળ પડેલા લાભ લેશે એ મ્યુનિસિપાલિટીઓમાં મોડી મજ્જામાં આવશે એ પ્રાતિક અને મધ્યવર્તી ધારામડામાં પૂરતો લાભ લેશે એ મનદારમડા સ્થાપશે એ મતદારને વર્ગ વધારશે એ જાતિભેદને વીમરાવશે અને બધા જુગ વખતમાં પુરુષો જોટલી જ મજ્જામાં સાતાના મનના બગથી અને કામ કરવાની સીકતથી આતી પહોંચશે એ સ્થાનિકસ્વગાંધ્યમાં પ્રાતિકમાં કે મધ્યસ્થમડામાં મહેત્વનીથી શ્રીઓ માટે જુદા જુદા સખવાની વાત પર્મદ નહિ કરે.

એ ઉપાન અનેક જાહેર સેવાના પ્રમંજી એ હાથ ધરે એ પોતાના વખત અને ધનનો વ્યય કરીને પણ સેવાકાર્ય પ્રેમથી કરે અને એની કામ કરવાની નકુર્તિ હિમત અને દૃઢતાથી એ મર્વના મન હળી નેશે

પ્રાથમિક શિષ્યણ પુરુષવગનુ પણ આઓ ચનાવને અને તે વધારે મારી રીતે અમરકાન્ક રીતે ધોગ્યુમ ચનાવને એ ઉપાન એ મર્વ ધ ધાઓમા પ્રવેશ કરે ખામ કરીને એ દાખરી લાઈનમા સર્વથી વધારે રેતેહ મેળવને અને અહીં તહીં વળીનાન હજનેરીમા પણ એ માથા મારે

આપારમા પણ એ ભાગ નેને અને વેચવાનુ કાર્ય પુરુષ ના વધારે માહોલીથી ચનાવને

આવી રીતે પુરુષના ક્ષેત્રમા આઓ ભાગ ને તેથી વ્હતોક વગ ખગલણા ઉદરે તેની આઓ દગ્ગા નહિ કરે તે મક્કમતાથી-મીઠાથી-જેમથી આગળ ધપશે અને જેમ આગળ રત્ની જશે તેમ તેને નવીન વિશા મઝી આવને

એ સાતિના અને મેઘના મેળાવડામા બરાબર ભાગ લેશે અને પુરુષવગને શિક્ષણીય પાઠ આપને નાતના પ્રાચીન નેકીઆઓ આ જાનનુ આક્રમણ મુહન નહિ કરી શકે, એમા એને પોતાની મત્તા જતી વામન, એ આઓ ઉપા ઉદનાઈનો આરોપ કરવા પણ લાગી જશે પણ અને એની મર્વદનીયો એના મગામા જ પાડી આવને પ્રયત્ન શક્તિ એક વાગ જામ્યા પડી એને રોધીઆઓનો દમ કે આગેવાનોનો ભય નહિ હે અને એની મને એની મજામૂત આવો કે આખમા આમુ લાવીને પણ એના દગ્ગા માથે મમતિ બતાવવી પડે આઓ માથેના વર્તનને અંગે આઓ એટલું કહી શકે તેમ છે કે એને જોનવાની દલીલ

શોધવા જતુ નહિ પડે અને આજો જીવનપ્રસાદ એને થયેના અન્યાયથી મધુસૂચી હોઈ માન એને તો કોઈ કાર્ય ઉપાડવાની જ રાત હશે સ્ત્રી પોતાની મત્પીર્તિને અને પ્રગતિને મગતુ મમે તે નાનુ કે મોટુ કામ હાથ ધરશે તેમા તેને પાછા પકરાતો પ્રસંગ નહિ આવે સ્ત્રીના આગમનને વધાવવા નવયુગ ઉદ્ધતા રહેશે અને કોઈ કોઈ ગ્લાસલા પ્રાપ્તિના જૂમ પાડશે તો તે અસ્પષ્ટ ન જેવુ થશે

ઉચ્ચ અભ્યાસમા મહાશિષ્યુતો તેમ જ અસગ શિક્ષણનો ક્રમ મોકવાશે અનુકૂળતા પ્રમાણે બનેના લાલ સ્ત્રીવર્ગ સર્ષ શકશે મોટા મોટા વિદ્યાર્થીગૃહો આઓ માટે અવગ કાન્યામા આપશે ત્યા ગૃહપતિ તરીકે સેવાભાવી આઓ જ ગૃહેશે અને સર્વ આત્મ વહીવટ સ્ત્રીઓ જ ચલાવશે

એ ઉપગત મોટી હોસ્પીટાલો પણ આઓ નલાવશે અને ચનાવશે ત્યા માનની માવજત એ તેનો વિશિષ્ટ અને અગત વિદ્યાર ગૃહે પ્રસૂતિગૃહો આદર્શ બનશે સુવાવકમા અથવા સુવાવને પરિણામે મનુષ્યમૃત્યુ નહિવત્ થઈ જશે

બ્યાપાર આદિ જાહેર સર્વ સ્થાનોમા સ્ત્રીઓને પૂરતો અવકાશ મળશે અને તેનો તે પૂરતો લાલ પણ લેશે જ્ઞાનથી વચીત રહેતી સ્ત્રીઓ જ્યારે એકવાર અભ્યાસ કરશે, કેળવણીની આરપાર ઉતરી જશે એટલે સેવાના તથા મધાના નોકરીના તથા અમલદારીના સર્વ કાર્યમા એ દાખલ થશે

જાહેર સેવા અને જાહેર જીવનમા આઓને મળવાના અવકાશ પૂરતી વાત સામાન્ય પ્રકારે નવયુગની દષ્ટિએ થઈ હવે ગૃહજીવન કેવુ થશે તે પર નવયુગ ખાસ ધ્યાન આપશે અને સ્ત્રીઓ સ્વત જ નવીન પરિસ્થિતિ ઉભી કરી લેશે તેનો નિર્દેશ નીચે પ્રમાણે પ્રાપ્ત થયો છે —

ગૃહજીવન

નવયુગની સ્ત્રી ઘણી સુવડ થશે, ખૂબ સ્વચ્છ થશે તે રોગ સ્નાન કરશે દરરોજ બાવ સાફ કરશે એના કપડામા નાટીય ભાવના અને માતર્ષ આવી જશે મધ્યયુગમા ચાર કપીઆના કપડા પગ પચામ કપીઆના ત્રીનમીનીઆ અને દોરીઓ વગરની એ મર્વ ખનામ થઈ જશે એને મદને અતિ અપચતી તાન માદો પછુ આ-ર્ષક સ્વદેશી પોષાક સ્થાન લેશે

સ્ત્રીઓમા રમોર્ષ તૈયાર કરવાની કનવરાની ખામ આવડત આવશે વાનીઓના પ્રકાર અને વિવિધતા ખૂબ વધશે દેશ પેશની સીમે નવીન નવીન ગીતે તૈયાર થશે અને વસ્તુઓ ધોગલુસર તૈયાર હોવાનુ જ્ઞાન એક કેળવણીના પ્રકાર તરીકે ફેલાવવામા આવશે વિવિધતા તથા અત્ય વ્યય વિચારના માથે કચ્છ, નૂતનતા માથે મયમ, આવા અકસ્તનીય દુદ્ધો નવયુગની સ્ત્રીઓ માધરો અને તેમ કરવામા તેની નૂતન શિક્ષણપદ્ધતિ તેને ખૂબ મદદ કરશે

ધન એ ધન નથી પણ ગૃહિણી એ ધર ઠે' એ પ્રાચીન કાળનુ મૂત્ર જે વચમાળેના વખતમા જુવાઈ ગયુ હતુ તેને એ જીવતું કરશે સ્ત્રીઓ માત્ર ગૃહકાર્ય જ કરશે એવુ તો નહિ ગ્હી શકે, પણ ધરને આડર્ષક સ્વચ્છ વ્યવસ્થિત બનાવશે કેળવણીનું જે અનિવાર્ય પગિણામ આવવુ હતુ શકાય તે ગૃહમા દેખાશે એના ખગ્ગે ગૃહઉપકર વ્યવસ્થિત દેખાશે સ્ત્રીઓની ગોઠવણમા સુધડતા દેખાશે સાદાર્ષની અદર ડગા દેખાશે આરોગ્યની વ્યવસ્થામા વિવેક દેખાશે

પાઠશાળામા બાળકોને યોગ્ય શિક્ષણ મળશે બાળકોરની કળા નવા ધોગલુ પગ થશે ધરમા બાળકો 'રોપા પીટયા'

સાબગવાને બદલે ભાઈ બાણુ' એના શબ્દો મંત્રિગમે અને કાલગ્દામા ચાન મેળવતા યર્ષ જરો બહેની માતાઓના બાળકોમા જે ભાત પડતી પરિવર્તન કાગમાં દેખાય છે તેના ક ના પશુ વધારે વધારે પ્રગતિ થતી જરો

રસાર્ધમા વિવિધતા આવશે, બોલીચાલીમાં મધ્યતા આવશે ધરે જતા કટાગો નહિ આવે પણ જવાનું મન થાય તેવું ત્યારે કુંઃ વાતાવરણુ જનમશે કનેશક કાસ ધણા ઓછા યર્ષ જરો પણ વ્યક્તિવાઃ ધણો વધી જરો નવયુગની નારીઓ પાધીનતામાં બહુ નહિ માને એને અંમન ધર જોશે અને એ જે કરી શકે તેવું કરશે તજ પશુવાનો રિચાર કરશે મંચુક્તકુકુમનો આખો ખ્યાલ તદન તૂટી જશે અને વ્યક્તિસ્વાતત્ત્વ ધણુ વધી જશે

બાળી કોઈ અમ ધારે કે નવયુગમા આ મૃત્યુનોક સ્વર્ગ યર્ષ જરો તો તેવું તો કોઈ થવાનું નથી, પણ અત્યારે મોઝે પચાણુ ટકા કળેડા છે, લાકડે માકડા વગમાડી દીધેના છે અને કનેશક કાસ અને ત્રાસના વાતાવરણુનો મોટો ભાગ જોવામા આવે છે તેને બદલે ધર આરામની વસ્તુ થશે

અત્યારે આદર્શ દાપત્યના દાખના ગડ્યાખડ્યા મળી આવે છે તેને બદલે નવયુગમા તેના ટકા ધણા વધી જરો મધ્યમ વ્યવહારુ છદ્મી કા'નાગ પણ સારી મંખ્યામા મળશે પણ સાથે કુવારા રહેવાનો શોખ બ ને વર્ગમા વધતો જરો નવયુગના ધણા ગિવાળે હેતુસર બધાતા જરો પૂર્વકાગની સામે સખ બળવો થશે અને સુકા સાથે કેટલુંક લીલું પણ બળી જશે મહાન ફેરફાર થાય ત્યારે અમુક ભાંગતોડ અનિવાર્ય છે તે ધારણે સમાજનું આખું બધારણુ નવગચના પામતા કેટલીક વાતો ગમે કે ન ગમે પણ ફરી જ જરો અને તેના કારણોમા ઓ જાતિ તરફ જતાવેલી હિપેક્ષા અને ધૂણા અગત્યની દલીલો યર્ષ પડશે

સીમનિનું નીતિનું ધોરણ ઉન્નત થશે લાજવુમટા ની જી જતાં ગૂં તત્ત્વ દૂર થઈ જશે અને તેથી થતા પ્રજ્ઞા રખનાનો ઓછા થઈ જશે સીએ પુરુષની મમાન કક્ષાએ જોવી રહે ત્યા પછી રખનાના ઓછી થનાનો જ મહત્ત્વ ગ્રહે આ માનસશાસ્ત્રનો જીડો મિદ્ધાન છે ધુમટામાં કે પડદા પાછળ ગ્રેય કોણ દર્શી, કેવું દર્શી તે જાણવાની જિજ્ઞાસા થાય છે અને જિજ્ઞાસા કરવાના હાલ વિકાસ લાવે છે પણ ઉઘાડી રીતે ચાલુ રીતે જનાર આવનાર કોણ તે જાણવાની કે જોવાની ઇચ્છાને દરકાર પણ રહેતી નથી એક દરે નીતિનું ધોરણ વધારે માત્રુ ગ્રહેશે

અભ્યર્થને અંગે વિચારમાં આર્થિક ત્રાણે મોટો ફેરફાર થશે મતતિનિયમનના વિચાર વધારે ફેરફાર સીએને પ્રગ્નેત્પત્તિ કરવાનો મગો માનવાના દિવસો ચાલ્યા જશે અને સીની વૃત્તિ વધારે અકુશવાળી હોઈ તેને ગ્ધાન મળશે, તેના વિચારને આગ મળશે અને તેનો પ્રચાર વધતો જશે

એક દરે સીએનું માનમિદ્ધ વાતાવરણ ફરી જના તેમની માથે કામ લેવાની પદ્ધતિમાં મોટો ફેરફાર થઈ જશે અને તે એટલો મોટો થઈ જશે કે નવયુગના મડાલ થયા પછી વીગેક વર્ષ પછી આખા સમાજની જે પરિસ્થિતિ થશે તે આજે ત્રાઈ માને નહિ તેવી થઈ જશે મૃદુજીવન કેવું થશે તે આ જોડો વિચારશુ

પ્રકીર્ણ

સીએના મંબધી છૂટક છૂટક ધર્મ ચર્ચાઈ ગયું છે કેટલીક અમલની બાબતમાં નુકસાનીની ફરી આ નિયમને મધ કરીએ

અત્યારે જેમાં લાજ મર્યાદા સીએમાં મનાય છે તેવો પડો કે લાજ નવયુગમાં નામનિશાન માત્ર પણ નહિ રહે નવયુગની

છોકરીઓ એ ગિવાજને જ નવીપણાનો અવશેષ મણુશે સ્ત્રીઓની પગધીન દશાના નમુના તરીકે એના નાટકો વિનોત માટે લખવાગે એનો અર્થ એમ ન થાય કે સ્ત્રીઓ લાજશરમ છાડી દેશે સ્ત્રીઓ લાજમર્યાદા નાખી પશુ ધુમંગ તાણવામાં લાગશે યર્ષ મહેનો ખસ મર્યાદાનો ક્ષામ અને ગેગની લશર્ષ અમગર્ષકો અવવામાં આવશે

સ્ત્રીઓ ગજકા ધુના મર્વ વિલાગોમાં લાગ લેશે તે ઉપરાંત જો એ ઉપગત મામાજિ ગેમ્યાઆમાં પૂર જોસથી એ કામ લેશે ત્યાં સુધીમાં ગાતિઓ ખાસ યર્ષ મર્ષ દશે જના એના મર્ષ અવશેષે લા દશે તે તેઓ સ્ત્રી વચ્ચે સ્ત્રી મંમધી ફેમને નહિ રી શકે એકતન્ત્રી કુકમતામુ પમાર નહિ યર્ષ રો નવયુગની છોકરીઓ ગાતિના આગેવાન પુરુષોના ફેમના આપવાન દક્ષ સામે મજ વાધો અને જાવો ઉકારશે અને ત્યારે અને ગૂચવણવાળા પ્રશ્નો ઉભા યર્ષ પગિલામે લાગી પડતી ગાતિઓનો નો મોટો કમ્પેક્ષ માલગવો પડશે

મંથના બધાઓમાં સ્ત્રીઓ સ્થાન લેશે એ પોતાના બાળથી જ એ સ્થાન પ્રાપ્ત કરશે નવયુગની કેળવણી છોકરીઓ પુરુષની મહેરમાનીથી કોઈ વાત નહિ સ્વીકારે એ પોતાના દક્ષ મતાન આગળ કરી પોતાનું સ્થાન માગી જ નેશે અને તેમ દક્ષનો સ્વીકાર પુરુષોએ ફરજિયાત કરવો જ પડશે

વિધવાઓનો પ્રશ્ન નવયુગને જરા પણ નહિ મજાવે એની કાન કેવી રીતે યશે તેની આખી રૂપરેખા સામાજિક પ્રશ્નો વિચારણામાં આવી મર્ષ છે તે અવ પ્રસ્તુત છે (જુઓ પૃ ૨૧ અને આગળ) વિધવાઓને માટે ત્ર્યક્ષેસ એટલા ઉર્ધ્વા અને તેનો લાભ તે એવી મુર રીને લેશે અને નવયુગમાં સેવ

૭૨

ભાવનો એટલો પ્રસાર થશે કે અત્યારે એ પ્રશ્ન મુઝવણી કરે છે તેવું નવમુગમા કાર્મ નહિ રહે વિધવાને પરણવું જ હોય તો તેને છૂટ આપવામાં આવશે પણ તેના દાખલા બહુ ઓછા બનશે રસિયા વગેરે દેશોમાં લગ્નનું બંધન ના પડે ત્યાં જાય છે અને ત્યાંથી પાછા આવે ત્યાં જાય છે અને ત્યાં જાય છે

રશિયા વગેરે દેશોમાં લગ્નનું બંધન નામનું રહ્યું છે ૨૪૭૩
વતના ભવ છે અને નીતિનો મરાલ લગભગ દિડી મયો છે તેમાં
દિનમાં કાઈ ચલાવું નથી નવયુગમાં દિનનો વિકામ તદ્દન નવીન
ધોગધુ પર ચલાવે છે એક દેશમાં બન્યું તે અહીં પણ બનશે
એમ કા વાનું કા થુ નથી કેગવણીનો પ્રસાર થયા છતાં પૂર્વ
કાગના વાગમાં તદ્દન પ્રગ્ભવો મૂકી શકતો નથી એ વાત ખાસ
ધ્યાનમાં રાખવાની છે અને નવયુગનું ધોગધુ ભાગતોડનું તો રહેવાનું
જ છે પણ એની ભાગતોડ અક્ષરચરણી-ધારણી સમગ્ર
પૂર્વકની ચલાવે છે એ પણ સાથે ધ્યાનમાં રાખવું
જીઓનો વિકામ ખૂબ યોગ્ય ને

જીવોનો વિકાસ ખૂબ યશો તેટલો જ પુરુષનો થશે તોજ
જીવોના પ્રચાર માટે જીવે સમાનવયથી અને ધર્મવાળા મળી
આ સ્થિતિ અમુક લાગનોડ થવા પછી સુ-વ્યવસ્થિત
જીવોની લાગણી અને

આઓની સાગથી અને પુરુષોની સાહમરૂતિ, સ્ત્રીઓની
માથ અને પુરુષોની પ્રેરકશક્તિ સ્ત્રીઓની સ્વભાવ પારખવાની
અને પુરુષોની કામ પાર પાડવાની શક્તિ — આવી અનેક
ઓના સહયોગથી એક તદ્દન અભિનવ બધારણ થશે ધરમા
સ્વરૂપ અને વ્યવસ્થા આવશે ખગ્ગ્યમા કરકસર આવશે,
મા બનેનું જોડાણ થશે અને બનેનું સાધ્ય ઉત્તમ પ્રકારનો
આનંદ અનુભવવાનું રહી ધર્મના નૈતિક તત્ત્વોનો પ્રસાર
અને દીપાવનાર નીવડશે શર્યાતમા મોટા નાના પાપ

પર ભાગતાં થશે જ પણ રચના ભાગતોડ વગર શક્ય નથી અને
સે કડો વર્ષના ગુનામગીરીના પદા તૂટવા સહેલા નથી પણ બહુ
થોડા વખતમાં જનતા નીન રંગ દાખવશે, મેવાના મરો મડારો
અને આર્પમહિના એના અમત સ્વરૂપે દીપશે

નવયુગમાં પુરુષ એક સ્ત્રીની હયાતીમાં બીજીને પરણે તે
ફોજદારી ગુ હો ગણ્યારો સ્ત્રીઓને મારવાનો મ કદપ પણ પુરુષોથી
યર્ષ નહિ શકે અને તેવી જરૂર પણ નહિ પડે બાળકો સરકારી
થતા જશે અને એક દરે ગૃહજીવનના ટકા ઉત્તરોત્તર સુખમાધ્ય
સામિધ્ય અને સેવામાર્ગાવલબનમાં વધતા જ જશે

આ રીતે સ્ત્રી સબંધી પન્ન્યુરણ નિયારો ગ્લુ ક્યાં એ
વિષય છૂટાછનાથો આખા લેખમાં આવ્યો છે તે પર ધ્યાન ખેંચી
આગળ વધીએ

પ્રકરણ ૨૫ મુ

શાકીયિક

નવયુગને ટુટ ખાન આપા મોઝ શારીરિક વિષય છે જનધર્મના પ્રગટ દાનિય, એમા મુખ્યત્વે મ લેના । અમલ દાનિય, પણ પછી વાણીઆ બની ગયેના અને વાણીઆ બન્યા તે એટલી હદ સુધી કે તે પોતાનુ મતિયત્વ વિસરી જ ગયા જેના મુળન મ્હેતા, વિમળ મત્રો શાંતુ આદિ મ્હે હાયમા તન્વારેા લર્મ લનાર્મમા લડયા અને જેનાં નડીનો કર્મશત્રુઓ સામે અનેક પરિપદ ઉપસર્ગ વેળી વ્ધયા તેના ના મો શરીરે તદ્દન સામાન્ય અનેક પ્રમંગે નિર્માસ્ય એક સાધા જ પ્રતિસ્પર્ધાથી ડરી જનાન થઈ ગયા

અતર્પિત બેદરકારી

અત્ર જનતાની સામાન્ય ગ્થિતિ ચીતરવાની વાત ચાલે છે તેથી કોઈએ ખામ ખોટું લગાડવાનુ નથી જેન ધર્મ ઉપર વાણીઆઓનો એકલાનો અધિકાર નથી એ મર્વની મિત ત અને વાતમે છે અત્ર જે સ્થિતિ વર્ણવવાની છે તે વણિકવર્ગને જ લાગુ પડે છે અને અત્યારે તેની બદાગતા જેન તરીકે તેવાથી

તેમને હિંદીને કેટલીક વાત લખાઈ હોય કે હવે લખાય તો તેને અંગે અન્ય બહાદુરોએ હામા આપવાની હિં

જે મનુષ્ય પોતાનું ક્ષણ ન કરી શકે જે પોતાના આશ્રિનો ન રક્ષણ ન કરી શકે જે પોતાના ધનની સ્ત્રીઓની મર્યાદા માયરી ન કરે અને જે 'પડે ઉગમળી ભુમ, આપ આયમણો ધાયે એ સ્થિતિમાં હોય તે મહા આકરી જવામદારીઓ કેવી રીતે વહન કરી શકે એ મોટો કાયડો છે આને પશ્ચિમે જનતામાં એક કહેવત થઈ પડી છે 'એ બનીએ કા જેતર હે — લૂટ ભો એ ત્રિપાભાઈકા જેતર હે — જાને દો' નાના ગામડામાં શેઠ કે સાકુકારના નામથી પ્રસિદ્ધ થયેલો એ બંધુ જ્યારે ધીમાણુ થાય છે ત્યારે કદા અને કેવો મનાઈ બેસે છે એ એની શારીરિક મપત્તિ અને હૃદયની હિંમત બતાવે છે

અને એનો વિદ્યાર્થીવર્ગ એકદરે શક્તિશીલ માંયકાગનો જ જણાશે એ રમનગમતમાં ઉતરશે જ નહિ અને ઉતરશે તો નામ કા'શે નહિ અત્યાર સુધી કોર્કેટ ટેનીમ આદિ અનેક જગો થયા છે એમાં એના કેઈ સાહેબજાનએ નામ કા'યા જણ્યા નથી એ અખાડામાં જશે નહિ, કસતશાગનો લાભ લેશે નહિ અને પગી મેટ્રીક માં ના મે' જી એ થયા બેઠાત એમ એ મ થી પધારીએ એ વિદ્યાના હાન જેવું થાય એમાં નવાઈ નથી સ્વર્ગગ્રથ અમૃત કેશવ નાથે એમ એ બનાકે કયુ મેરી મિટી ખગમ કીયા?' નામક સુપ્રસિદ્ધ પુસ્તકમાં માણેકચંદ નામનું મુખ્ય પાત્ર મૂળી તેને ઈતેહામચંદ આદિ હિપનામો આપ્યા છે તે વાણીઓ જ છે તે જીન છે આની શારીરિક સ્થિતિ થઈ ગઈ છે એક તો મમસ્ત પ્રજા નિશસ્ત્ર અને તેમાં પાણીઆની જાત એટલે એનો ચારે તરફથી બોરકુળ થાય તેમાં નવાઈ નથી આ

સ બધા પ્રાચીનોએ બહુ બેઠકારી બતાવી છે વ્યવહારનજરે આ ભવમા ફનેહ મેળવવા માટે મજબૂત શરીરની જરૂર છે, પરમાર્થ નજરે સયમ તપ અને આદિસા સાધવા માટે મજબૂત શરીરની જરૂર છે મજબૂત શરીરવાળો બ્રહ્મચર્ય સાધી શકે છે, મજબૂત શરીરવાળો વખતબેવખત ઇદ્રિયાધીન થઈ જતો નથી, મજબૂત શરીરવાળો માહત્તિકૃત્તિ કેળવી શકે છે ધન સંપાદન કરી શકે છે, યમ નિયમાદિ યોગો માધી શકે છે

એને સુધારવાના પગલા

અન શારીરિક પરિસ્થિતિનો અભ્યાસ કરી નવયુગ એને અંગે કેવા પગના ભારો એ હકીકત સંક્ષેપમા જણાવી દઈએ

નવયુગ અખાડાને બહુ ઉપયોગી ગણ્યો દશ ઘન્ટી વમ્તી હાથ નેવા નાના ગામડામા પણ એ અખાડા કાંશે નેમા તાલીમ લઈ શરીરને સુઘટ રાખવાની પોતાની ફરજ ગણ્યો એ ઠામ ઠામ લાડીના પ્રયોગો, કવાયતો, કસરતોને ખામ અગત્ય આપશે એના મેળાવડા કરશે એના ઉપર અનેક રીતે ખાસ ધ્યાન આપશે અને જે જે પ્રયોગ હાલ શરીરબળ પ્રાપ્ત થાય તે પર ચીનટ રાખશે

અખાડાએ લગભગ વગર ખરચે ચલાવી શકાય છે સેવાભાવી સુશીક્ષિત નાના ગામોમા પણ અખાડા કરી શકે છે ત્યાં દગ્ગેજ એક કવાકનો સમય થોડા માસ આપે તો સ્વનચાવ કરી શકે એવા માણુમોની ટુકડી તૈયાર કરી શકે છે અને એની રીતે તૈયાર થયેના પેકી એનું કામ ઉપાડી લેનાર પણ નોકળા આવે છે

પ્રત્યેક વ્યક્તિ પોતાનો બચાવ કરી શકે એટલી તાલીમ પામશે અને તે માટેની વ્યવસ્થા નવયુગ નાના મોટા ગામ, શહેર અને નગરમા જરૂર કરશે

શિસ્ત શીખવશે અને પોતે શિસ્તનો માર્ગ સર્જ કરી આપરામાં મહાયત્રુત થશે

નિયમમર એક પછી એક આવવાથી, પદ્ધતિમં ગોઠવણ કરીને સીધી પકિત (કયુ) કરીને અનેક કાર્યમાં જાગ લેવાથી કામમાં સરગતા શીઘ્રતા અને વેગ આવે છે અને તે શારીરિક બળવાળાને સુમાખ્ય છે આ અગત્યની બાબતમાં થયેન રખનાનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરવાનું કાર્યનો માથે રાખી નવયુગ તેના બદલામાં એક મ પ્રગતિ કરશે એ કામ ઉપાડી લેશે અને આગળ ધપાવશે અખાડા વગેરે કસરત તાલીમનાં સર્વ સાધનો આ તથા પુરુષને બંને માટે સગળવાના છે નવયુગમાં જોને પ્રત્યેક બાબતમાં સમાન સ્થાન છે

વિદ્યાર્થી વર્ગ હિંદની તેમજ ૫ દેશી ગમતોમાં જાગ લેતો થઈ જશે સ્વયં સેવકોમાં એ જોડાશે રાષ્ટ્રીય સેવાદળો કામ કામ થઈ જશે સામુદાયિક સેવાનું મહાન ક્ષેત્ર મામુદાયિક સેવકોને પણ ઉત્પન્ન કરશે રાષ્ટ્રને માટે અનેક જોગ આપવા વિદ્યાર્થી વર્ગ બહાર પડે એ દેશમેવાના કાર્યોમાં ખૂબ રમ લેશે વિદ્યાર્થી અવસ્થામાં રાજકારણમાં જાગ ૧ લેવાનું તેમને સૂચવવામાં આવશે તે ખાતર જ તે તેમાં ખૂબ રમ લેશે નવયુગની એ એક નૂતનતા રહેશે કે જ્યાં જોને દબાણ કે નીતિ (પોલિસિ)નો અમકારો પણ દેખાશે ત્યાં એ સામે પડશે

અને જો તે માણસો સામે પડી શકતા નથી માટે પડવા માટે માનસિક બળ અને માનસિક સમૃદ્ધિની જરૂર પડે છે અને તેને માટે શરીર સુવર્દ અને મજબૂત તથા તાલીમદાર હોવાની જરૂર પડે છે અને તાલીમદાર શરીર માટે વ્યવસ્થાપૂર્વકની યોજનાની જરૂર રહે છે

મેલાભાવને આગળ ઠગનાર નવયુગમા પુરુષો તેમજ સ્ત્રીઓ અનેક મરજો સેવા માટે ચોજશે અને પ્રત્યેકમા તાલીમનુ તત્ત્વ ખાસ દાખલ કરામાં આવશે સ્ત્રીઓ પણ શરીરને કસીને સહનશીન મનાવશે અને સંયમવાન મની જનતાને ખૂબ મજબૂત કરશે વિદુષી માતાના બાળકો નાનપણથી શરીરે પણ સુંદર મજબૂત અને સહનશીલ થશે આ સર્વ બાબતોને અગે શરીર કસવા મંમધર્મા પૂરતી સગવડો અને વ્યવસ્થાઓ કરવામાં આવશે

પરિવતન કાળની શરૂઆતમા જેમ ધર્મ મંમધી ભ્રમ થયો તેમ શરીર મંમધી પણ ભારે બેન્દશરી ચર્ધ બળનારા બાંધુ ધાસી વાયતા જ ગયા અને શરીરને તદ્દન વિસરી ગયા પરિણામે એક આખો યુગ મેટ્રીક માદાની કવિતામા ઉપગ વર્ણવ્યો છે તેવો આવી ગયો નવો યુગ એથી તદ્દન હિતરો જ આવશે

ફેરફારને અગે વિચારો

કોઈ પણ ફેરફાર કરવામા આવે તેમા આ તત્ત્વ તરફ ખાસ ખ્યાન રાખવાની જરૂર છે ફેરફાર શબ્દ અહીં ધગદાપૂર્વક નાપર્યો છે 'સુધારો' શબ્દ કેટલીક વાર કચવાટ ઉત્પન્ન કરે છે પરિણામ એક જ છે ત્યારે આણુ પ્રણાલિકામાથી ફેરફાર સચવવામા આવે ત્યારે તેને એક કાળી રેખા પમાડ કરવી પડે છે એ રેખા અનિવાર્ય છે પણ એનાથી ડરી જઈ ફેરફારને અટકાવાય નહિ દાખના તરીકે સ્ત્રીશિક્ષણ શરૂ કરવામા આવ્યું ત્યારે કેટલીક સ્ત્રીઓ ઉપર માયા ખોટા આક્ષેપો થયા હતા, કોઈ સ્ત્રી નવીન વિધાને લીધે અભિમાની પણ ચર્ધ હશે અને એકાદ ટકાએ સ્વતંત્રતાનો કદાચ દુરુપયોગ પણ કર્યો હશે સ્ત્રીશિક્ષણ સર્વ-સામાન્ય થતા એ સર્વ વાત હવે દૂર ચર્ધ મર્ધ છે પણ શરૂઆતમા અમુક સ્ખલનના પ્રસંગને આગળ કરીને તે કાગળે

પ્રકરણ ૨૬ મુ

નૈતિક

નૈતિક બાબત બે રીતે વિચારી શકાય એક સમસ્ત પ્રજાની નજરે અને બીજી વ્યક્તિગત નજરે

પ્રત્યેક વ્યક્તિનું નીતિ સંબંધી ધોરણ કેવું રહેશે તે ધોરણસર કહી શકાય તેવી બાબત નથી સામાન્ય રીતે જનતાનું નવયુગમાં નીતિ સંબંધી ધોરણ કેવું રહેશે તે વિચારવું શક્ય છે

નૈતિક પ્રશ્નો વિચારતા તેનો પાર આવે તેમ નથી બહુ મુશ્કેલી દૃષ્ટિબિંદુઓ વિચારવા શક્ય છે

વ્યવહારની નજરે જોઈએ તો પ્રથમ નજરે આ વિષયોમાં બે બાબત પર ખાસ ધ્યાન જે ચાલ્યું પ્રમાણિકપણું અને સત્ય

પ્રમાણિકપણ

નવયુગનું આ બંને બાબતો તરફ ખાસ સારું ધ્યાન જે ચાલેલું રહેશે એ જની શકે તેટલો પ્રમાણિક વ્યવહાર કરશે અને વ્યાપારમાં લેવડદેવડમાં લેણદેણમાં દિમાગની સમજાવટમાં પ્રમાણિકપણું અને મત્તને સ્થાન બહુ સારી રીતે આપશે

બોગ તો નથી માત્ર તોડવો, જોડા જજ કે વાગ્યી માત્રને
ભરવો, ધાગ્યુ જોગી નાખવી, આપવાની અને લેવાની નાજવા
જુગ મળવા એ સર્વ અપ્રમાણિક વર્તન હોવાય છે

નવયુગને આવી માનવો ઉપર ધણી ચીક મહેરી દિશ્યામ
ક્રતા સોડ પચા મારી અને બે મેચા છૂટના—આવા જોડા નહિ
વાગે સામે લેનાર વિશ્વાસુ હોય તેનો એ લાલ નહિ લે

ભાવતાલને જગે એ પાશ્વાલ વ્યાપારીનું અનુકરણ કેટલીક
ગીતે કરશે યુરોપના મોગ ચહેગમા એક એક એવી દુકાનો છે
જેમા હજારો નાની નાની દુકાનો હોય દરેક વસ્તુ પર ભાવ
લખેલા હોય છે નાનો છોકરો જાય તો તેને એ ભાવે માલ મળે
છે અને મોટો માણસ કે સ્ત્રી જાય તો તે જ ભાવે માલ મળે છે
જાળવ્યાને હેનરી દેવાની કે માત્રનો તોય ઓછો આપવાની વૃત્તિ
ધની નથી ભાવ લખવામા એને મગજ આવે તો તે જરૂરીય ટકા
નહી કરે, પણ ભાવ બે નહિ અને વ્યક્તિગત જુદા જુદા
ભાવનાત્ર નહિ આવા ચોખ્ખા વ્યવહારથી દરેક પેઢીમાં દરેકજા
પરચુગ્ય વેચાણ લાખો રૂપિયાનું થાય છે એટલે નીતિના ધોરણે
મમ કગવાથી પામવનો સચાન જાણુ ઉપર રાખના વ્યાપારની
નજરે મોટો આપાન થાય છે અને નકાનો આધાર વ્યાપારના
વિસ્તાર પર મહે છે તે તો ઉધાડી વાત છે

ઉપર પ્રમાણે લખેના ભાવોમાં મોટી ખરીદી કરનારને
ઈમ્મિયન આપવામા આવે છે, પણ તે સર્વ ઉધાડી મોદાની
વાત છે મેઈને છેતવવાનો રસ્તો એવી રીતે કરે નહિ
વ્યાપાર વધાવવાનું એ મુદ્દામ ધોગ્યુ રોઈ ધગાગી વાગનાર
અને જાગવી મખ્યા ની એ પદ્ધતિ હોઈ એ રીતે નવયુગ કામ
લેગ

પ્રકારના સામોથી મંત્ર કરવા અતિથિનુ યોગ્ય આતિથ્ય કરવું, પોતાની મંપતિ હાથ તેથી વધારે દેખાડવાનો યોગ્ય રાખવો નહિ પોતાની આવડતનો ગવ કરવો નહિ કોઈ ઉપર ગુસ્સે થવું નહિ હમેશા અમણુષ્ટ ચર્ચ કકળાટ કર્યા કરવો નહિ કોઈની અદખાઈ કરી નહિ જનહુ કાર્યોમા પોતાની જાતને હમેશા ખુતી ગમવી હથીનો સમજાવ તા દુરામદ કે વો નહિ આજનુ થવું નહિ પાગડી આવક ઉપર નિર્વાહ કરવાની દાનત ખખી નહિ ચોરી કરવી નહિ પાપકાર્ય કરવાનો વિચાર કે મંકરુપ ભુ કરવો નહિ માધુ મહાત્માનુ યોગ્ય મ માન કરવું રિદ્ધાનની ખૂન કરવી કુખી નિગમ્યા ઉપર દયા કરવી પોતાના ઉપર અરહાર કરનાર ઉપર ઉપકાર કરવો વગેરે અનેક મહુશુભની રિશે પ્રતિઠા નવયુગમા થશે લોકોને વિચાર કરતા આનડશે એટલે સાચા ખોટાનો વિવેક વધશે અને જોકે સુર્ય લોકો મહુશુભી ચર્ચ જશે એમ તો બનવાનું નથી પણ એ મહુશુભ પ્રાપ્તિનુ ધોરણ ઉચ્ચ ઉચ્ચતર થવું જશે

ધર્મ અને નીતિ

આમાના કેટલાક ગુણો ધાર્મિક નિયમોમા પણ આવે છે કેટલાક ને ઈ સરઆતમા માર્ગાનુસારીના પાત્રાથ ગુણોની વિચારણામા વિચારી પણ ગયા છીએ અહીં એક વાત ખામ જણાવી દેવી પ્રસ્તુત છે નીતિ અને ધર્મ એ સહમાવી છે બંનેને વિરોધ નથી એટલુ જ નહિ પણ નીતિની પરાકાષા ધમમા જ આવે છે બીજા દષ્ટિમિદુશી જોઈએ તો જૈનદર્શનમા તત્ત્વજ્ઞાન અને નીતિ એ પરસ્પર એવી રીતે વણાઈ ગયેના છે કે ધર્મ અને નીતિને દૂર પાડવા એ અશકત વાન છે નીતિના સ્ત્રોતે આત્મદષ્ટિએ, વિવેકબુદ્ધિએ, ત્યાગની નજરે અથવા સ્વીકારની નજરે અનુસરવામા આવે છે ત્યારે તે મનુષ્યના ધાર્મિક જીવનનો

એ જ ભાગ બની રહે છે નીતિની પરાકાષ્ઠા ધર્મમાં યાય છે એ સમજવા માટે જૈનદર્શનનો આખો યોગમાર્ગ સમજવા જવો છે મનનિયમમાં એ મહાન ત્યાગને સ્થાન જરૂર આવે છે, પણ નાના સદ્ગુણોથી પ્રારંભ કરે છે અને એ રીતે જૈનદર્શનનો આખો વિકાસમાર્ગ વિચારવામાં આવે તો નીતિ અને ધર્મ વચ્ચેનો તફાવત રહેવા છતાં નીતિ આપેલ દૃષ્ટિએ ધર્મનો એક વિભાગ બની રહે છે. જાનતો વિકાસ થતા, પ્રકાશ એ નવયુગનું મુખ્ય અંગ થતા, એ વિવેકની આવરણકતા અગાંન દૂર કરવા અને આત્મસંહતનો આ રૂપ કરવા માટે જણાતા, નીતિ નવયુગમાં કયું સ્થાન લેશે તે કહી લેવું મુશ્કેલ નથી.

પ્રથમ થોડી ભાગતોડ જરૂર થશે, થોડો વખત અન્યવસ્થિત આદર્શો અને જીવનક્રમ વચ્ચે જરા મધ્યસ્થ પણ દેખાશે અને ઇનામ કરવાના પ્રયોગો અને દેખીતી ગૂંચવણો પણ થશે, પણ જ્ઞાન એ દીવો છે અને દીવાનો પ્રકાશ વધતા નીતિના ફેલાવામાં એનું નિર્મલ પશ્ચિમ આવશે.

નવીન પ્રશ્નોની મુશ્કેલ

ઇનામક પ્રયોગની ગૂંચવણ નવયુગમાં ધણી થશે એમ જે અત્ર જણાવ્યું તે જરા સ્પષ્ટ કવાની જરૂર છે મનુષ્યના જીવનમાં 'આ કરું કે તે કરું' એવી પ્રમાણિત ગૂંચવણ ધણી યાય છે દાખલા તરીકે શ્રી ભારતચક્રવર્તીને એક બાણીથી મમાચાર આવ્યા કે શ્રી આદિનાથ ભગવાનને કેવલ જ્ઞાન થયું છે અને નમ્ર બહાર તેમનું આગમન થયું છે અને બીજી બાણીથી તે જ વખતે સમાચાર આવ્યા કે આશુધરાજીમાં ચક્રવર્તી ઉત્પન્ન થયું છે આ બેમાંથી પ્રથમ પૂજન ફાળું કરવું એ મોટો સત્તાન ભારત-ચક્રવર્તીને સ્થૂળર થઈ ગયો આવી ગૂંચવણ અનેક વખત

પ્રાણીને થાય છે અને તેનો નિકાલ જ્વામા એની આરાત લક્ષ્ય લક્ષ્યતા અને સમુપજ્જિતિની પ્રિયતા થાય છે નવયુગમાં જીવન વધારે વધારે મંડીથી થતું જવાનો પૂતા મેલવ છે જીવનકલની આગ્રગણને સીધે મેલવદાર વધતો જતો જોવાને સીધ આતર-ગદ્યાય પ્રમ્નો અનેક નવીન આકારમાં આવી પડવાના હોવાને કારણે અને નવા પ્રમ્નો નવીન વિચારણાનાં માધનો દોરતા હોવાને લઈને આના નૂતન પ્રમ્નો અનેક નવા સવાનો જોવા કશે નવી નવી જાતના ઉદ્યોગો, નવા પ્રકારના કામધધા સરકારી નોકરીને અંગે જાહેર પ્રમ્નો મ્યુનિસિપાલ પ્રમ્નો, ધાગસભાના પ્રમ્નોને અંગે અનેક મંડાળ્યું પ્રમ્નો જોવા થરા પણ એ સર્વનો નિકાલ કરી શકે એટલી શક્તિ પણ વિશિષ્ટ નાયબમાં આવી જશે આવા પ્રમ્નોથી ગભાવાનું કાણુ નથી જીવનમાં મૂચરજો આવે છે અને આવે તેનો નિકાલ થાય છે માત્ર કાર્યવાહક શુદ્ધિ વિચાર-શક્તિની ચોખવટ અને સાધ્યનું લક્ષ્ય હોય તો સુસ્તર પરિણામ જરૂર આવે છે

જીવનનું રહસ્ય અને નીતિ

વ્યવહારુ શુભો ખીનનવા-એમાં જીવનનું રહસ્ય છે આ લેખ ઉપદેશ માટે લખાયેલો ન હોઈ એ આખા વિષયના આદરણીયપણા મેનધી લખતું અરથાને મળ્યાય પણ એક વાત ખાસ લક્ષ્યમાં રાખવા જેવી છે કે આ જીવનનું રહ મોટી મંપતિ એકઠી કરવામાં નથી કે મોટી નામના મેળવવામાં નથી શુભપ્રાપ્તિમાં કેટલી પ્રગતિ થઈ એજ એનો હિસાબ ■ અને એના સર્વેશાના આકડાનો મેળ ત્યા જ મળે ■ જેમ જીવન ઉચ્ચ, આદર્શ ઉચ્ચ, આદર્શ પદ્ધતિવાની તાલાવેલી વિશેષ અને વર્તનમાં નૈસર્ગિક નિર્મળતા સુકોમળતા અને વિશાળતા પ્રાપ્ત થાય તેમ તેમાં રૂળ બેસતું જાય ■

જીવનના વિકાસક્રમની દિશા સમજવા માટે, એમાં નીતિના માર્ગોને કેટલો અવગણ છે તેનો સ્પષ્ટ ખ્યાલ લેવા માટે થી દલિદમુગ્ધો યોગદષ્ટિમુખ્ય મથ અથવા તેના અગત્યના વિભાગનું ગુજાતી પદ્ધતિપાત્ર શ્રીમદ્દશોધિન્યજી કૃત આઠ દષ્ટિની સત્રાય જોવામાં આવશે તો નીતિના આખા વિભાગને ધર્મ શરીરના વિકાસમાં ક્યુ સ્થાન છે તેનો ખ્યાલ આવશે આ દષ્ટિ પૂર્વપુરુષોમાં હતી વ્યવેના કાળમાં જનતામાંથી મહુ ઓછી થઈ ગઈ તે નવયુગમાં બનના મમજરો અને મમજયા પછી તેનો અમલ થશે

પ્રકીર્ણ

નાના નાના મદ્દગુણોનો તો પાગ નથી એના નામો લખીએ તો પણ પૃષ્ઠો લખાય તેમ છે ઉત્સેખની જરૂર નથી જરૂર એ છે કે આ પ્રાણી ચાગ્નિશીલ થઈ સ્વાભાવિક રીતે જ તે માગે ચાલે એને ગમે તેવા વિષમ પ્રમગોમાં પણ જૂઠું ભોલનારો ખ્યાલ પણ ન આવે, ઘઈ પણ આક્ષેપ કરના પહેલા એને અતગમાં ધૂનરો થાય અને તે ત્યાં અટકી ન જતાં અતે એને દુર્ગુણમાં પડતા અટકાવે અને મદ્દગુણોને પ્રતાપે તાત્કાલિક અમરડ કે નુકસાન થાય તે તે બહુ આનદથી વહોરી લે—આવી નૈમર્મિક ચારિત્રશીલ જતિ ઘઈ જાય તો આ જીવનનો મોટો પ્રશ્ન પતી જાય છે, ગૂચવણનો નીકાલ થાય છે અને કાયડો ઉઠી જાય છે

આવી મામાન્ય સૂચના સાથે આ અતિ મહત્વનો નૈતિક વિષય આટોપી લઈએ બાકી તો ચાગ કપાય ન કરના કે બ્રહ્મચર્ય ઉપર વિશેષ ધ્યાન આપવું—એના મમર્ચનમાં આવડુ પુસ્તક લખાય તેમ છે અન્યત્ર તેવો પ્રયાસ થયો છે અને યશો અવ કહેવાનો મુદ્દો એ છે કે આવા પ્રશ્નોનો નિકાલ કરવા માટેના

સાધનો નવયુગને બહુ મોટા પ્રમાણમાં મળશે ખુસ્તકો ચર્ચાઓ, ભાષણો અને વાતાવરણ એને અનુકૂળ થતું જશે દેશમાં વ્યાપેલ નવીન જાગૃતિ એને સહાય કરશે, સેવાભાવના એને તેમાં મજબૂત રાખશે ।ષ્ટીય ભાવના સાથે એ અનેક પ્રકારના ભોગ આપતાં શીખશે અને એ ભોગોના આતરમા એને વિચારણા અને જીવનક્રમ સાથે અનેક અનુમંધાનો પર ઘુન્ના કરવાની તકો મળશે નવયુગ આ સર્વનો ઉપયોગ મારી રીતે કરશે અત્ર આ અતિ વિશાળ રસિક વિષયને આટોપી લઈએ

નવયુગે એક વાત ખાસ લક્ષમાં રાખવાની છે અને તે તેના જ્ઞાનના પ્રકાશથી તે જાણી શકશે જૈનો નીતિ માર્ગ (Ethics) બહુ દુર્ઘટ છે એ જોડનો દુર્ઘટ છે તેટલો જ તે મંમત (logical) છે એનું વધુતર અહિંમાના પાયા પર ચર્ચાએનું છે એનું શરીર મંમત પર બંધાયેલું છે અને એનો ઝોક તપ-ત્યાગ પર છે આ વાત આખો નીતિમાર્ગ વિચારતી વખતે લક્ષ્યમાં રાખવાની ■ જ્યાં સેવાભાવ દિવમાનુદિવસ વધવાનો છે, જ્યાં સાદું જીવન અને ઉચ્ચ વિચાર માત્ર આદર્શમાં ન રહેતા વ્યવહાર થવાના છે, જ્યાં આખા જીવનનો મુદ્દો અન્યની સગવડ અને સુખના વિચાર પર બધાવાનો છે તે નવયુગમાં આ વિષય પણ આકર્ષક માર્ગ આ રણીય વ્યવહાર અને પ્રગતિશીલ બનવાનો એમાં શકા ગણના જેવું નથી

પ્રકરણ ૨૭ મું

પ્રકીર્ણ બાબતો

પુનઃપ્રવર્તન

થોડી પ્રકીર્ણ વાતો નવયુગની જણાવી વિષયને પૂરો કરીએ એક મહત્ત્વની બાબત પુરાતન બાબતોની શોધખોળની છે, જેને માટે પુરાતત્ત્વ શબ્દ વાપરવામાં આવ્યો છે જૈનોને આ વિષય ખાસ મહત્ત્વનો છે કારણ કે તેને અનેક બાબતો પુરાણી દૃષ્ટિએ શોધવાની છે અમખ્ય જીવો પાણીના એક બિંદુમાં રહી શકે, વનસ્પતિમાં જીવન છે, આદિ કેટલીક વાત વિજ્ઞાનથી માન્ય થઈ છે, કેટલીક હજી શોધવાની છે, જૂગોળ મધ્યે ઘણું વિચારવા જેવું છે એ ઉપરાંત પ્રાચીન સાહિત્ય, એનો ઇતિહાસ, અનેક ઠેકાણે પ્રાપ્ત થયેલા સિલાલેખો વગેરે અનેક બાબતો કરવા જેવી છે આ બાબતમાં પ્રાચીનોએ ઘણી ઉપેક્ષા કરી છે હતા ઉપવૃત્ત સાધનોથી આ આખો વિષય ખૂબ જમાવવા જેવો છે આ કાર્ય કરવા માટે અનેક સાધનોનો અને વ્યવસ્થિત બધારણોનો ખર્ચ પડશે આ કાર્ય ખાસ મહત્ત્વનું છે એ તરફ નવયુગનું ધ્યાન ખેંચવાની ખામ જરૂર નથી, પણ સૂચના કરવા

જેવી છે નવયુગ આ કાર્ય પહેલી તકે ઉપાડી લેશે એમાં શકા નથી અત્યાગ સુધી જનદર્શન માટે જૈનો માટે, જનના ત્યાગ-માર્ગ માટે અને જૈનોની હુણીકરણી માટે અનેક ગેરમમળુતો ચાને છે તે દૂર કરવાની જરૂર છે એ પદ્ધતિસર કામ ॥ તમા નવયુગ ઉપાડી મેશે એવી આશા ગમ્પી શકાય

ભાષાતરો

એટલું જ મહત્ત્વનું કાર્ય અનેક અથરતોના અગ્રેષ્ઠ ભાષામાં અને દેશી ભાષામાં તરબુરમાં થવાની આવશ્યકતા સ્વીકારવાનું અને તેનો અમન કરવાનું છે અમલ જૈન સાહિત્ય વિદ્વદ્ભોમ યાચ તેવા આકાશમાં ઘણું જોણું પ્રકટ થયું છે કેટલાક મૂળ પ્રાંટ કરાના પ્રયત્નો થયા છે તેમાં ધોગણ રગરનું કામ થયું છે એ આખું કામ વિશાળ પાયા પર કરવાની જરૂર છે અગ્રેષ્ઠ ભાષામાં ભાષાતરો કરવાનો હેતુ એ છે કે દિલ્લી અત્યા ની પરિસ્થિતિમાં અગ્રેષ્ઠ ભાષા અનેકના ઉપયોગમાં આવી રહે તેવી રિથિતિ છે એમ થવું કે હોવું નોર્ધએ કે નદિ એ ચર્ચા કરવાનું આ સ્થાન નથી જે વસ્તુરિથિતિ છે તે મમલ સ્વીકારીને આ વાન અગ્ર ગણુ કરી ॥ એ મબલમાં જર્મન ભાષામાં ઘણો પ્રયામ થયો છે તેનો લાભ લેવાની પણ જરૂર છે સાહિત્યને જેમ ને તેમ નધારે વિગ્તાગ યાચ સામાન્ય પ્રતિના વાયકથી માડીને તત્ત્વગવેષણુ કે નાગને તેમાં રસ પડે તેવી મામત્રી તૈયાર થાય એ કાર્ય નવયુગે શુદ્ધામ રીતે ઉપાડી લેવાનું છે

સેનાભાવી આજીવન સંખ્યો

૧૫ના હોતોનો નવયુગમાં પાગ ગહેરો નદિ જૈન ધર્મને વિશ્વ ધર્મ કરવાના ઉદાર આશયથી નીકળેલ નવયુગ કર્મ સાધાગણુ પ્રયત્ને એ કામ અિદ કરી રહે નદિ વ્યાપાગની શક્તિ કરવી,

નજારી આગતોમા આગળ પડતો ભાગ પેવો, ગણીય હીયમાલને પોતાની બનાવરી, માહિત્યનો વિકાસ ધોગણમ કરવો અને મખ્ત ફરીશર્મના આત્મરાષ્ટ્રીય યુગમા આગળ નીકળવું એ કાર્ય ધણુ આકરુ છે આકરુ છે પણ અશમ્ય નથી પણ એને કરનારા નેહરો એને માટે મેવાભાવી મેવકો જિભા ક વા પડશે એને ખાતર જ આજીવન સેવા કરનાર મધ્યમ કક્ષા ઉપર આધાર નખવો પડશે

પણ મેવાભાવી માણસો તો નેહરો જ માધુ નવયુગમા ધરો ને ડાર્ડ સર્વ કામને પહોચી વગરો નહિ આખુ જીવન મેવા માટે આપે તેવા મેવાભાવી અને માણસોનો ખપ પડશે માધુજીવનની ખુસાઈરી પૈમા નખરાનો પ્રતિમધ અને વખતમગ જરૂર હાય ત્યા પહોચી જવાની પ્રતિકુળતા આદિ અનેક કાગળોને લઈને મેવાભાવી મધ્યમકક્ષાનો રગ ઉભો કરવાની ખામ આવશ્યકતા છે એ વર્ગ ઉપર જ નવયુગની અનેક યોજનાઓનો આધાર રહેશે છૂટાછવાયા કામ ક નાગ તો વિવિધ ક્ષેત્રોમા અનેક નીગમે, પણ ધમમેવકોને ખાસ તૈયાગ કરવા પડશે અનેક કાર્યો છે અનેક માધનો છે અને વિશ્વવિધ યોજનાઓ છે એ મર્વને માટે મેવાભાવી મદ્દાશયો ઉભા કરવાની પહેલી તકે આવશ્યકતા છે જીવન મેવા કરનારને માનવેતન એના ભગણપોપણ પૂરતુ જરૂર આપવું એને નિશ્ચિત કરવા અને એમના કાર્યમાં પ્રેરણા યાય તેવું વાતાવરણ જીભુ કરવું આ નવયુગની મુખ્ય આવશ્યકતા ગહેશે

એ જગતિયાત પૂરી પાડવા એ બધાગણો કરગે જૈન મેવકો કે 'મર્વન્ટમ ઓફ જૈન ઓર્ડર' નવયુગ તૈયાગ કરશે અને તેને જીદી જીદી કાર્યદિશાઓ મુકગ કરી ગોઠવી આપશે નવયુગ માટે આ અતિ મહત્વનો વિષય ગહેશે

સુસંધ

હેવટે એક જે અતિ મહત્ત્વની વાત કરી નાખવાની છે જૈનોમા અંતર અંદર સુસંધ-ઐક્ય ઘુન્ત કરવા પગલા ભગવાની આવશ્યકતા છે ઉપર જણાવ્યું છે તેમ ફીરકાઓમા કે ગચ્છોમા તત્ત્વનો તકાવત જરા પણ નથી સર્વ પોતપોતાને માર્ગે મોક્ષ સાધ તેમા વાવો આવે તેમ નથી અને કોઈ હક્ક કે માલિકીના પ્રશ્નો ઊભા રહે તેમ હોય તો તેનો અંતર અંદરની સુનેદ્યી અથવા હેવટે લવાદીથી નિમલ ધર્મ શકે તેવું છે અત્યારનો સમય જૈનો માટે અમૂલ્ય છે આખી જનતા અદિસા તરફ ઉતરતી જાય છે, દોરાતી જાય છે અદિમામા દુનિયાની ગૂચવણનો નિકાલ છે જૈન તત્ત્વોમા અસાધારણ મોરવ છે એના એકે એક સિદ્ધાંતો યાચની કોટિ પર રનાયલા છે એણે મગજમા ન ઉતરે તેવું કોઈ સ્થાપન કરેનું નથી એની સમજળી અને નયવાદ જગત સાબળશે ત્યારે ત્યાં શિર બૂકાવશે પણ એ સર્વ માટે અર અંતરના નિરર્થક ગંધા એક સપાટે બધ કરવા જોઈએ એ સબધમા જોટલો અને તેટલો તાત્કાલિક પ્રયાસ કરવો જોઈએ અને બધુભાનને સાર્વત્રિક કરવો જોઈએ આ અતિ મહત્ત્વનું કાર્ય નવયુગ પહેલી તકે કરશે ફીગકાના મતભેદો અને ગચ્છના તકાવતો ઉપર ધડ વાળશે સર્વને ક્રિયાઅનુષ્ઠાનમા પોતાની મા યતા પ્રમાણે વર્તવાની છૂટ રહેશે નાના તકાવતો જે પૂરા એક ટકા જોટલા પણ નથી અને જે વળી તત્ત્વની મૂળ બાબત સાથે સબધ ધરાવતા નથી તેના ઉપર ભાર મૂકવાને બદલે નવયુગ નવાણું ટકા મેળ આપ છે તેવી બાબતને આગળ કરશે આ સબધમા સ્થાપિત હક્કવાળા પ્રાચીનો જરા ધમપગાડા કરશે પણ એમની બેદનીતિ નવયુગને પસંદ નહિ આવે એ નીતિને નવયુગ આત્મધાતી ગણશે અને તેના ઉધાડો અસ્વીકાર કરશે

પચાવત ફડ

નવયુગ મમસ્ત જૈનો માટે એક મોટા પાયા ઉપર પચાવત ફડ ગોઠવે છે. જોતાં જોતાં જરો એ ફડમાં હાનવવા પ્રેરણા થશે એ ફડમાંથી અને નવયુગના મનોગજનો પાલ પડશે એનાથી બાળ-અનાથનો મચાવ થશે માન ધનને કા બે ધર્મ છોડી જતાંને ટેકો મળશે પુણતરને કેળવણીને માહિત્યવિકાસને માર્ગ મળશે અને જૈન મમાજ પર ખામ મીધો તાલ દેનાર એ ફડ થઈ પડશે એ નાધાનું ખાના જેવું ખાતું થશે એ સ્થાનિક તેમજ કેદ્રસ્થ એમ અનેક પ્રકાર થશે કેદ્રસ્થ ફડ ધણી મોટી નકમનું થશે એનો વહીવટ મેવાભાવી નિષ્પક્ષ આત્મચોગી સંસ્થાને હાથે દ્રવ્યના ધો ધુ પડે થશે અને તેનો હિમાન જોવા માટે મર્યાદા નહીં. ગૃહો અને જાણીને બહાર પાડવામાં આવશે મદિરામાં નિષ્પ્રયોજન દ્રવ્યવૃદ્ધિ અટકી જશે અને સમસ્ત જૈન કોમની તાત્કાલિક જરૂરીઆતો પડે દક્ષતાથી દીધે દૃષ્ટિથી ધ્યાન આપવામાં આવશે નવયુગના અનેક પ્રયોગો આધાર આ પચાવત ફડ પર લોઈ તેના મનઘમાં નવયુગ પુરત ધ્યાન પહોંચાડશે એના વહીવટમાં અને ઉપયોગમાં મર્વ જૈનોને એક મ જો અધિકાર અને હક્ક ગૃહેશે એમાં ફીજા કે ગરજનો કોઈ બે સ્વીકારવામાં નહિ આવે એનો સાબ નવા ધનાગ જોતાં પશુ આપવામાં આવશે

વ્યાપાર-ખેતી

વ્યાપારને અગે ચાલતી સ્થિતિનો અભ્યાસ કરી વ્યાપારને નવો ઝોક આપવામાં આવશે સમાજવાદ મમાનતા અને વિશ્વ-બધુવાદના ચાલ્યા આનતા નવાણુના મતો અનુસાર નવયુગ એકાગ્રી લેશે, મમજી લેશે અને નવા મંથોજો પ્રમાણે ચોનાની પદ્ધતિમાં

મોટા ફેરફાર કરી નાખશે એમ જાણીએ છીએ કે નવલ મળ્યું છે તે એ
 જાણવી રાખશે પણ તેમ કરવામાં તેણે આત્માની રીતિ અને
 પદ્ધતિમાં મોટા ફેરફાર કરવા પડશે અને તે એ કંઈ એ
 નવયુગના શોકો તેના ફેરફાર પુરત કરશે એ કારીગર મગની
 હોવાથી મનુષ્યને હના લાયક બનાવશે એ અસાત કારીગરને
 વિલક્ષ આપશે એ એના બાળ મુશ્કાળા ઉછેર અને શિક્ષણ માટે
 ગાંધવણ કરશે અને આત્મા માટેની તરવની જે એકાગ્રી આ જાણાય
 છે તે તે સુધારી લેશે ઉપનમાં દાલતના ભાગ છે આવકર્તાની
 ભાગ છે તેથી વધારે ભાગ મેળવના છે એ વાત સ્વીકારીને
 માનશે અને તેથી થઈ અનુવંદો પડશે જતા સમયાનુકૂળ
 યુવાની તેનામાં શક્તિ છે તે મુગબર અમનમાં મુકશે મમ
 ધમને માન આપ્યા વગર કોઈ યુગમાં કોઈ અમને આપ્યું નથી
 અને આપ્યા હતા ક્રિયા અને નીતિવિભાગની તે તે પર જ રચના
 મુલકી છે અને તેમાં ફેરફાર થયા છે તેના અનુવાયી જરૂર પડે
 એ સત્ય કહી-વીમરશે તો વળી ઉપાસના બીજા અનેક માર્ગો ઉપર
 ઉભા કરશે મોટા માથા ઉપર એવી સરોશી ઉઠોગો નાની મોટી
 ફરેજની જરૂરની એકોની ઉપર અને વેચાણના કામ એ
 ઉપાદી લેશે આ મેળુથી કેટલીક વિચારણા પડેલેમાં મુક
 છે પણ આતમાં એ પુત્રમુદ્દ કરવાની બાબત તરીકે નવયુગ સમુદાય
 ગ્રહો એ જ કરવું પ્રાથમિક ધારવામાં આવ્યું છે

ત્રીગકિત-નવયુગમાં

નવયુગનું મહાન નિર્મિત્રાત્મક રહેશે એ પ્રયત્ન શક્તિ
 કમળાચર મોંઘે ઉપાજાએ ચાલુકોગ્રાંથો પ્રોત્સાહક સંસ્કારનિર્માણ નથી,
 એક શ્રો નહિ-કરોએાજ પ્રાપ્તિએ વિચારણાનું પ્રારંભિક મર્મયુક્તિ
 પ્રત્યેકાત્મક પ્રવૃત્તિમાં કમળાચરોત્પન્ન બાળમાં માતાનું મહાનરણ ગામ્ભીર્ય
 આગેજનતમી-મનુષ્ય જરૂર પડ્યા વિનાના મર્મકાંદેર્ષ એકાગ્રીએ

માથે તોડવામા એના ઉપર કોઈ જાતની કૃપા કરે છે એવો ખ્યાલ
પણ એને નહિ આવે પણ સ્ત્રીઓ પોતાના શિદ્ધિલગ્નથી મદુ થોડા
વખતમા એ સ્થાને આવી જશે એને મુક્ત કંઠે પૂતા ઉત્સાહથી
હાથ લખાવી સ્વીકાર કરવાની નવયુગની ધાગલુનો આ સમુદાય
કંઈમા માત્ર અંગુલીનિર્દેશ છે

સાધુઓનું સ્થાન

જે સાધુઓ મમલધર્મ સ્વીકારે તે જૈન ધર્મના પ્રચલ
મિદાનને માર્ગ આપશે જેઓ ધર્મનુ રહસ્ય મમલયા વગર
ધર્મપછાડામા મોતશે તેને મમાજ ઉવેખી મૂકશે જેઓ જ્ઞાનરત
ઉપદેશપગવણ અને જૈન ધર્મને વિશ્વધર્મ કહેવાના કામને
જોડશે તેને પૂજનાન લાખે થશે જે ખટપટમા ન પડત
એકાંતમા આત્મધર્મ માધશે તેને મમાજ ઓળખશે નવયુગ
આ નમાધુ મખ્યામા અપ થશે પણ અસ ઉપજનવામ
ગીતાઈ થશે સાધુના મારિત ઉપર જનતા વારી જશે, એ
ભવ્ય ત્યાગને જનતા નમશે અને એના વિશાળ આત્માને દુનિ
વધાવી લેને તદ્દન પ્રાચીનો ઉપાશ્રયમા જેમી માળા દેવકે
તેમના ત્યાગને લોકો નમશે પણ પ્રેમશ્યા માટે જનતા અન્ય
આત્મશોધન કરે મામાનિ- ખટપટમા પડનાર પૈસા આ
પદવી મેળવનાર, પ વી માટે પડાપડી કે લગાવડી કરનાર જેન કે
પ્રકારેષુ પ્રસિદ્ધ મચતી લાલમાચાગા, આધિભૌતિક બાવતો
જગ પણ ઉપર ન ગયેલા દબી, ઉપર ઉપરના વાચાગ પ
અત મા વૈગમ્યગ વગનાને નવયુગ સાધુ તરીકે નહિ મા
માધુઓને માધુતાને માર્ગે ગખવા માટે મોટા મેળાવડા કરવા ન
પડે મહામહા બોલાવવી નહિ પડે અને વાગમે નક્કી કરના
પદ્ધતી કાવાવચામા માધુઓએ પડતુ નહિ પડે જનતા મમજ
યતા આવા પ્રયોનો સ્વત નિકાન થઈ જગ

સામાન્ય વ્યાસપીઠ

નવયુગમાં સમગ્ર જૈન મંત્રાલય એક પ્રતાપશાળી વ્યાસપીઠ (પ્લેટફોર્મ) થશે. સમગ્ર જૈનો એક એવારે પાણી પીશે. આખી દુનિયાને જ મનરસની ઉપાધિમાથી મુક્ત કરાવવાના સાચા મત લીધતા સમાજસેવકો અને તપસ્વીઓની મૂર્તિ મરીખડા મહા મતધારીઓ એ વ્યાસપીઠનો મારો સાચો અને પદ્ધતિમરનો ઉપયોગ કરશે. એવી પરોપકારપગલું વિભૂતિઓ જનતાને ખૂબ લાભ આપશે. દુનિયાને પ્રવર્તમાન ત્રાસમાથી છૂટવાના માર્ગો બતાવશે અને કોનેશન કાસ દૂર કરવાની આત્મશક્તિ બતાવશે. આના મત સામાન્ય વ્યાસપીઠ પર શાંતિ અને શ્રાવિકાઓ પોતાના સેવાભાવના મનોગ્ધો માધરો અને શ્રી વીરપરમાત્માના અદ્વિતિયા આદિ તત્ત્વોનું વિસ્તારણ. આવા વ્યાસપીઠો થતા અંગ મદરના કોનેશનો છડે. આવી જરા અને સામાજિક ઉન્નતિ સમાજની નજરે સમાજના હિત દ્વાર કેમ માધવી તે પ પર્માનોયન થશે અને કોઈ પણ બાનતનો નિર્ણય થતા એનો વ્યવહાર અમન કરવાની ગોઠવણ થશે. આના સામાન્ય વ્યાસપીઠ પર શ્વેતાચર દિગ્ગજર—મર્ જૈનો બધુભાવે મળશે સેકડો વર્ણના અતરો કાપી નાખશે અને એકનિષ્ઠાએ શ્રી વીરપરમાત્મા સેવકો છીએ એમ સમજી સદાકા થી કાર્ય ઉપાડી જયજયકાર બોનારો એમની આ બાની માર્ગગવેશ્યામાં સાચા મતસાધુઓ અત થી આશીર્વાદ આપશે.

જૈનોનું સંખ્યાબળ

નવયુગ ધણા વર્ષોથી જૈનોને વધારવાની વિચારણા ગમેલી વાત તાજી કરશે. આ સંબંધમાં એ ખૂબ સમજણપૂર્વક કામ લેશે. એ આગ્રહથી કોઈને જૈન ધર્મમાં લઈ આવવાનું કામ

નહિ કરે, એ સામાન્ય જનતાને જે જોઈએ છે તે પ્રકારનો ધર્મ અને ખસ કરીને ન્યાયની કોટિને સર્વ પ્રકારે પહોંચી વળે તેવું જૈન દર્શન છે એ મનાવી શકશે વચચાત્રેના સમયમા જૈન યનાગને પડેલી આપા અથવા અગવડોને તે દુર કરશે તેના ઉપાયો સૂચવશે અને જનતાની કલ્પના અને તર્ક-શક્તિ પર અમલ કરતા જૈન ધર્મના તત્ત્વોને એ આગળ લઈ આવશે એની નયનિશ્લેષ સમજગીની લક્ષણોઓથી અને સ્વાભાવી વિશિષ્ટ શૈલીથી એ વિદ્વદ્ગર્ભને ખેચરા અને વીનગમ લાવ અને તપત્યાગના શ્રવત નિમજોથી જનતાને આકર્ષે એ વિચારવાતાવરણમાં અદ્વિમાના સાધનથી એટલું પરિવર્તન કરી બતાવશે કે જનતા એ દર્શનને બહુ ખુરીથી વધાવી લેશે મનુષ્ય મદાયા અને ચમથી વિકાસ પામીને નિરાનાથ સુખ પામી શકે છે, શ્રવ આદર્શ જૂત ઈશ્વર-પરમાત્મા થઈ શકે છે અને એના મોક્ષ સાધવો એ એના સ્વાધીનમા છે, એને હસ્તમત છે અને એના પોતાના પ્રમામથી માધ્ય છે વળી એ મુક્ત સ્થિતિમા પણ એનું વ્યક્તિત્વ જરૂર રહે છે—આતુ આકર્ષક નિર્વાણ જૈન દર્શન બતાવે છે અને તેને માટે એ દર્શન આમાલ્લવૃદ્ધ વિદ્વાન અને સામાન્ય જનતાનું ધ્યાન ખેંચે તેમા નવાઈ નથી મનુષ્ય દેવ થઈ શકે પરમાત્મા થઈ શકે એ હકીકત અન્યત્ર અપ્રાપ્ય છે આ મંમધર્મા કામ કરનાર એનાબાવી એવકો અને સેવિમઓ જોઈશે તે નવયુગ પૂર્ણ પાડશે

નવયુગ જૈનની મેખ્યામા બહુ મોટો વધારો કરી શકશે જૈન એ કામ નથી, બિરાદરી નથી, શાંતિ નથી, પણ વિચાર-વાતાવરણને ફેરવનાર આત્મસાક્ષાત્કાર કળવનાર મહાન સત્ય છે એ વાત તે જગતની આગળ ધરશે અને લક્ષ્યોઓથી કરાણેલી, આર્થિક પ્રશ્નોથી ગૂંચવાઈ ગયેલી, મતમતાતરથી સંપાઈ ગયેલી

અને જીવનકલહથી ત્રાસી મચેલી દુનિયાને એ ધીરજ આપશે
આશ્વાસન આપશે અને ગૂચવણના કાયડા ઉકેલી આપશે નવયુગ
સંખ્યા જેટલુ જ મહત્ત્વ ગુણમંડળને આપશે એ પણ માથે જ
ધ્યાનમાં નહ

મહાસલા અને રાષ્ટ્રભાવના

અને મહાસલા એ સમસ્ત જૈન કૌમનુ મત્રમડળ અને
ગ્રેગર બાબ બનશે ત્યાં અનેક જાતના પ્રયત્નો કેદ્રિત અને
સુવ્યવસ્થિત થશે ત્યાં જમાનાની ગૂચવણોના નિકાસ થશે જૈન
બધુભાવ ત્યાં જાગૃત દેખાશે દાદાર્થિક દેખાશે વ્યવહાર આકારમાં
દેખાશે અનેક પ્રેરણાઓ અને સુધારાઓ એ મંસ્થા સક્રિય રૂપે
સૂચવશે અને કંઈક અને ખાસ કરીને રાષ્ટ્રભાવનાને વિરોધ ન
આવે તે રીતે મમસ્ત જનતામાં બધુભાવને ફેલાવશે વિસ્તારશે
અને જીવંત બનાવશે નવયુગ રાષ્ટ્રભાવનામાં અગ્રેસર ભાગ લેશે
તેનું કારણ પણ ખાસ લક્ષ્યમાં રાખવા જેવું છે અહિંમાને રાજ-
દારી વચણ આપનાર જે મહાન તત્ત્વ રાષ્ટ્રે વિશ્વવં કહ્યું છે તે
મૌસિક હોઈ જૈનના ધર્મનું છે યુગો પછી નાન્યકાચ્યમાં અહિંસા
ઉતરે એ વાત અભિનવ હોઈ જૈનહૃદયને મલકાવે તેવી ■ એના
વધારે વધુનમાં અત્ર નહિ ઉતરતા એક વાત ખાસ સ્પષ્ટ કવવાની
જરૂર લાગે છે અને તે નવયુગના કેદ્ર તથા સાખ્ય તરીકે હેનાર
હોઈ ખાસ નિદર્શનને પાત્ર ■ અને તે એ છે કે રાષ્ટ્રના પદ્ધતિસરના
આચાર્યોને ધર્મ માથે વિરોધ નથી વિરોધ હોઈ શકે નહિ આ
સર્વ કારણો જેઓને ધર્મ ઉત્તતિમાં રસ હશે તે પણ રાજકારણમાં
રાષ્ટ્રીય પક્ષે રહી દેશને મજબૂત કરશે નવયુગ નવા રાષ્ટ્રવાદમાં
તદ્દન અહિંસક રહી ખૂન મહાલશે અને શાંત ધર્મ શુ કરે છે તેના
અને દાખલાઓ પૂરા પાડશે આ સર્વ વિચારધારા મહાસલા-
માથી સંપૂર્ણ ચર્ચાને પરિણામે રૂપ લેશે

છતા મધ્યમ માર્ગે ગઈ શકે પશ્ચિમ ગ્રીષ્મી પણ મરિકા થઈ શકશે સુમન્ત મધ્યમકક્ષાનું ચાત્રિ જગપણુ શકે વગરનું અને આર્શમર થશે અને તે માનવ પર ખાસ ભાર મૂકવામાં આવશે

નવયુગનું આખું નવણુ કિવા કે તા ચાત્રિ ઉપર વધારે ગૂઢશે મનુષ્યની કિંમત જાણ દેખાવ કરતા આત્મરાજ્ય પર થશે અને જગ પણુ પિત્તળ જથ્થાના નું નવયુગમાં સ્થાન ઉતરી જશે અને ખાસ કરીને મેરક મેરિકા કે એવા સ્થાનને દુનિયાને ધરાવવાનું વર્તન ગીકાપાત્ર પણ ન જ રહેવું જોઈએ શકાવાનું પણ ન હોવું જોઈએ માનવ પર ખાસ લક્ષ્ય આપવામાં આવશે મમાજના મેરક હોવાનો દાવો કે નાગ કે દુનિયાને ધરાવના તે તોળવાનું ધોગણુ પણ જિયુ જ નહીં એ મામાન્ય કાટનાથી નહિ તોળાય

પુસ્તકનો હેતુ

આખા મમાજને લાગુ પડે તેવા વિષયોનો પાર નથી નાની વિષયોમાં ઉતરીએ તો વિષય મર્યાદા બહારનો થઈ જાય આ લેખને મંપૂર્ણ બનાવવાની અભિનાશ હેતુ ગણાય પણ શક્ય નથી અહીં નવયુગના વિચાર અને કિવાના પ્રેરક મુદ્દાઓ બનતા સુધી મર્યાદા ગળુ કરવાનો આશય હોય તે જો બની શક્ય હોય નો જો મુદ્દા આ લેખમાં અથવા સ્વી ગયા છે એમ માલૂમ પડે તે ઉપરાંત ધોણે ગોઠવવા એ કાર્ય નવયુગની મંસ્થાઓએ કરવાનું છે એક કેળવણીનો વિહાર લઈએ અને બાળશિક્ષણ, મોન્ગીમેરીપદ્ધતિ શિક્ષણ રચનાના ધોગણુ માધ્યમિક શિક્ષણ પાઠિભારિક શિક્ષણ ધાર્મિક શિક્ષણ ઉચ્ચશિક્ષણ વિદ્યાર્થીશ્રેણી શિક્ષક તૈયાર કરવાના પ્રબંધો મામ શિક્ષણમંસ્થાઓ આદિ

અનેક વિષયો પર હિત્યેષ કરવનું થાય તેવીજ ખામત પ્રત્યેક વિષયમા આવે આ મર્વ અત્ર રજુ કરી અસંકય છે અથવા ખીનજરૂરી છે તથા કેળવણીને અંગે પ્રેરક તરવો ગયા નીવડશે એ નવયુગની નજરે અત્ર રજુ કરવા પ્રયામ કર્યો છે આ મુદ્દા પગજ આખો હિતેષ રજુ થયો છે તે ધ્યાનમા રહે થોડીક પ્રેરક વાતો રજુ કરી હવે મર્વ મનન માગવ્ય કરીએ

યુગપ્રધાન

નવયુગને હરોએ છ ક થોડા સમયમા એક પ્રમુખ યુગપ્રધાન પુરુષ જૈન મહામંદિરમા પ્રગટ થશે એ ખીન કાળના વિગ્ધાન અને મંદકારથી પગિતથું હશે એની પૃથક્કરણ શક્તિ વિચારસૂક્ષ્મી અને તર્કશક્તિ અદ્ભુત થશે એનું વર્ગીકરણ થતાં ૧૦ અને પ્રેરક થશે એ મહા દીવદંદિયજો અત્યંત ત્યાગી, વ્યવહાર નિશ્ચયનો સમન્વય કરનાર અને આખા શામનની ધુગને વહન કરવા સમર્થ નવૃષભ સાધુવૃષભ પુરુષ થશે એ ધર્મના ન્દસ્થોને હિંદુઓ એ દેશ કાળને સમજશે એ આખા નવી સમાચારી ન્યશે એ અત્યા ના મહાન માધુએને માનહારી ગૌરવાણીથી અને પોતાના તેજપ્રભા અને આત્મપ્રાપ્તિ મર્વને ભેદાડી દેશે એ બ્યારે શામના હિંદા આશયોને હિંદુઓ ત્યારે જનના એને નમશે સાધુઓ એને મહાન પદ આપશે અને એ જૈન સમાજના સર્વ મગ્ધો એ દૂર કરશે એ નાધુઓના મનભેદ દાખશે, મનભેદોને એ ઉપાડી મૂકશે અને મમસ્ત જૈનને એક પરમાત્માના સેવક તરીકે એક માવે કરશે એ પૂર્વ અને પશ્ચિમનો મયોમ સાધરો એ મુખ ખામતને બરાબર પકડી નખશે એ જ્ઞાન અને ક્રિયાને મહત્ત્વ સુધુ આપશે પણ જ્ઞાનને હિંમ્ય રમાને મૂકશે અને મર્વની ઉપર આગ્રહને એ સુવર્ણકાસ ગ્યાને મૂકશે અત્યારે લોકો ખીન તરફ જુએ છે, ખીનની ગીકા કરવા તૈવાર થઈ ગય છે તેને બદલે એ

સર્વને પોતાના પગ તરફ નીચે જોનાર બનાવશે એ સરને
અદર જોનાર બનાવશે એ આત્મનિરીક્ષણ કરના યીખરશે ॥ એ
જૈન કોમની ગયેલી ગંધર્વિ થોડા સારો, એ જૈન દર્શનનું દૃષ્ટિ
સ્થાન વિશ્વમા પ્રાપ્ત કરાવવા થોડા પ્રયત્ન કરશે અને તપસ્વામીની
આદર્શ મૂર્તિ બનશે

પ્રાચીન માન્યતા પ્રમાણેનો બરમશુદ્ધ ઉતરી ગયો છે એનો
ઉત્તરકાળ પણ વિક્રમ સંવત ૨૦૩૦મા પૂરો થાય છે એની
આગાહી કે ના । મોરચા મઝાઈ ચૂમ્યા છે સવત ૨૦૩૦મા
થનાર ૬ પકાળના દ્વાર પર નવયુગ ઊભો રહેશે અને ત્યાં ઊભા રહી
યુગપ્રધાનની પ્રેરણા દ્વારા અસાધ્ય લાગતુ સાધશે અઠ પચ વ્યવહાર
કરશે અને નવયુગના સ્વમાને સાચા કરી બતાવશે વીતરાજ
ધર્મના વિજયના મઝાણ મઝાઈ ચૂમ્યા છે માત્ર એને પ્રેરનાર
પ્રતાપી પુરુષની રાહ જોવાય છે અને દરમ્યાન પગિવર્તનકાળ
પોતાનો બાકીનો સમય પૂરો કરે છે

ઉપરોક્ત યુગપ્રધાન મહાત્માને દેશકાળ ઇતિહાસ વિજ્ઞાન અર્થે
મહત્વના સર્વ નિષ્કેયોનું જ્ઞાન હશે એ અર્થસાર અને રાજ-
કારણ સમજશે એ સમાજની જરૂરિયાત જાણશે એની પામે
પ્રાચીનો હાથ જોડી ઊભા રહેશે એના પ્રબળ તેજ પાસે સાધુ
વર્ગ મૂક થઈ જશે એના પ્રેરકમળથી મમાજ અસાધારણ કડપે
અનેક દિશામા પ્રગતિ સાધશે જે બાબત સમજે નહિ તે
બાબતનો ઉપદેશ કરવાની સાધુઓને એ મના કરશે હબી માની
સાહસ તરીકે મમાજની શ્રદ્ધાનો ગેરલાભ લઈ બેઠેલા બનર સાધુ
ઓના એ વેશ લઈ લેશે જૈનદર્શન એ બચ્ચાના ખેન નથી કે
રમત કરવાના રમકડા નથી, એ અગાધ તત્ત્વજ્ઞાન છે અને એની
પછવાડે જમાનાના યુગોના અહેવાલો છે—એને એ શાંતિથી
વિકસાવશે અને બાવતારપણે વિસ્તારશે

પૂજા-પ્રાર્થના

હેવું નવયુગને બહુ અગત્યની બાબતમા પ્રેરણા મૂચના કરી વિ મીએ તાત્કાલિક જાગ્રિયાત સમસ્ત જૈન કોમને લાગુ પડે એવું પ્રાર્થના મત્ર—પૂજા વિશેષ તૈયાર કરવાની છે નમસ્કાર-મત્રથી એની શરૂઆત થાય મમસ્ત જૈનો એ પૂજા પ્રાર્થના પ્રકાર ત્રિકાળ માધ્ય કરે એની જરૂરિયાત સુમય સાધવાને અગે ખાસ પ્રાર્થ છે મતમતાતર બેઠો બૂલી જવા માટે સર્વસામાન્ય મત્રમમત પ્રાર્થના તૈયાર કરવાની જરૂર છે એ સર્વમમત આગમ મય અનુસાર અને મર્વ મમજી શકે તેવી હિંદી ભાષામા હોવાની મૂચના કર્તાવ્ય લાગે છે

સ્થાનકનામીઓને

અમાગ મ્વેતાનર સ્થાનકવાસી બધુઓને વિચારિ કરીને કહીશું કે સામાન્ય જનતા જેમા મોગે લાગ આવે રહે છે તે નિરાલબ્ધન ધ્યાન નહિ કરી શકે કાંઈ જાતના આલબ્ધને અભાવે જનતા અન્ય ધર્મમા ઢળી જવાનો ધણો ભય છે તે ઇતિહાસ નિચારવાથી અને આજુમાજુની કોમોનો ઇતિહાસ જોવાથી માલુમ પડશે ઉત્કૃષ્ટ નિરાલબ્ધન ધ્યાનની કક્ષા આ કાળમા લગભગ અશક્ય છે અને મોગે લાગ જો અન્ય દેવદેવીને માનતો ચતો જતો હોય એમ તમારા નિરીક્ષણથી તમે જોઈ શક્યા હો અથવા શકે તો જરા આગળ આવો અને કાંઈ રસ્તો જાળ અને મધ્યમ અધિકારી માટે કાઢો

મ્વેતાનર મૂર્તિપૂજકોને

અમાગ મ્વેતાનર મૂર્તિપૂજક બધુઓને કહીશું કે તમારી શક્તિમાં દેખાદેખીથી ઘણું વૈજ્યવીય તત્ત્વ દાખલ થઈ ગયું છે

તમારી વીતરાગ ભાવના સાથે તમાગ ધણા આજરો તાનબગ ઠગનારા છે પ્રભુભક્તિના જોમમા તમે ઘણી જગ્યાએ રિવેક અહિંમા અને શાંતિ વીમરી ગયા છો પ્રભુના શરીર પર મોટો શબગાર કે વો, હજારો ફૂનો ચળવવા રંગેરે અમન ભાવનાથી દૂર ગયેલું તમને નથી લાગતું? તમે જગ પાછા હડો વીતરાગ ભાવનાને અનુરૂપ થાઓ.

દિગબરોને

અમારા દિગબર બધુઓને કહેશું કે માગ જીવો નિગ-બાલ્ય દેખાર જીએ છે અને માગજીવો ઝોજમા ઝોજ દપ ટકા હોય છે તઓને જે જોશે તે નહિ આપો તો અકલ્પા નિહાનોથી સમાજ ટકવાનો નથી વીતરાગ શરીર પર આભૂષણોની રાત તમારી સ્વીકારાય તો થોરો બાબોપયા થાય તેમા વાધો કાઢશે નહિ

જૈન મહામંદિર ચણતળના સૂત્રો

આવી રીતે થોડી છૂટછાટ કરીને મર્વ એક બીજાની નજીક આવે તો જૈન મહામંદિર જામે ગૃહશુદ્ધિ થયા વગર ગૃહમા કંકગાટ દૂર થયા વગર ધરમા અકર્મપ થયા વગર એકસ્થિ થયા વગર પ્રગતિ થને તો પણ નામની ઘશે તમારે અહિંસાના સંદેશા થેર થેર મોકનવા છે અને નિશ્ચયરમા મોક્ષવા ॥ તે કરવા ધરમા શાંતિ અને નિચળતા પ્રથમ આવશ્યક છે

બાકી દૂ કામા ઠહીએ તો પ્રત્યેક જૈન પુરુષ અને સ્ત્રીએ સેવક ભાવે બહાર આવવાની અત્યારે તક છે દર્શન પ્રભાવનાનો આવો અવસર નહિ આવે અત્યારે આખા હિંદુમાં જૈન ધર્મ પ્રસ તો જાય છે એના અજો પકડી લેવાની આમ જરૂર છે આ બાબત ખાસ મહત્વની ગણુસો

મેવાલાવે સેવા કર્તે, આત્મસાક્ષીએ મરા કર્તે, પરમાર્થ દષ્ટિએ સેવા કર્તે,

૯૭ પાખડને સ્થાન કદી ન આપશે

પોતાની કીર્તિને ચીમરી જશે. આપણે અહીં કેટલું એમી ગેહુ છે અને મરી ગયા પડી નામનો શો મહિમા છે ?

કર્તવ્ય જીવિએ આત્મવિનય મારે કામ કરવાની બાંધદારી છે, એની મજા એા છે એનું મન અસાધારણ છે, એની અમર દીર્ઘ છે, એના પશ્ચિમ લાગા વખત આવે તેવા હોય છે

જે કોઈ સમાજમેવાના કાર્યો આ રીતે મા આવગને બનમર માથે ખખળે એના વગર એક પણ પ્રગતિ ચીરગયાથી નહિ થાય મમાગરીને પક્ષકાત થયેનો હોય તો આખું શરીર નકામું છે એ મન ખામ ખાનમા ગખળે એમ કન્વાર્મા આઓ હિપ મરેન્માની કરો એ એમ કદી ધાન્તા નહિ

મર્વંથી મહાત્મનો મુદો કેળવણીનો છે, એના અનેક ક્ષેત્રો છે, એને ખીનવતા ખીન ક્ષેત્રો આપોઆપ દીપી જશે આ ચાવીને ખૂન લક્ષ્યમા ગખળે

કેળવણીથી માનસ ખીને છે એ સાચી રાત છે એમ જરૂર માનળે કેળવણીએ વર્ષ કોઈ કોઈ વાર સ્વાર્થ ચર્ષ જાય છે એવો આક્ષેપ છે તે કાદી નાખળે માચી કેળવણી વગર આપણો હિદાગ નથી એ નિગત લક્ષ્યમા ગખળે

ઐહિક મર્ષાસ કરતા આર્ત મર્ષાસ પર મમાજ દે છે એ ખૂન વિચા મા—ધ્યાનમા રાખળે સ્વલચાર મહર્તનનું સાધ્ય કદી ચૂકતા નહિ કેળવણીનું પશ્ચિમ મેવા અને પર્મમા જ આવવું ઘટે મોટા અમલના સ્થાનો કે મત્તાસ્થાનોની લાવચથી દૂર ગેહુ

જે મમાજની સાથે આપણુ જીવન જોડાયેલું છે જેના એક એક મિહાત યાવતી અંતિમ ક્રોધિભાથી આગ્રહાર નીકળે તેવા ૨ અને જેનો ચરણકરણાનુયોગ સર્વ પ્રજાના અધિકારીને સ્થાન આપે અને વિકસાવે તેવા છે તેનો આપણા ઉપર આપણી આવડન ઉપર ખાસ હક્ક છે તે કદી પીમરશો નહિ

પત્રધારીત્વનો નવયુગમાં ખાસ ઉપયોગ છે એ મેવાભાવે આત્મઅર્પણની અપેક્ષાએ અને શુદ્ધ મમાજઉત્કર્ષને હિમામે ખીનરજો દીધાવળે મહનાવળે

પ્રથમતઃ હક ઉપર તમારો મુખ્ય આધાર છે મમાજ સમુદ્રનો એ સેતુ છે એ ખામ ખ્યાન પર લેજો

આપિત હક્કો—પછી તે દુયરી હોય કે દેશમાં દુનિયાથી અતીત થવાનો દાવો કરનારના દ્વાય તેનાથી જરા પણ ડરશો નહિ નવયુગમાં સેનાને જ સ્થાન છે ધર્મને જ સ્થાન છે હક્કને જીમાં રહેવાનું ઠંડાણુ નથી એમ ચોક્કસ માણ્યજો અને તદ્દન નિભય થજો અતરના અવાજને કદી દુપાવશો તદ્દિ અંતરમાંથી સાચો અવાજ આવે એવું જીવન કરી રજો

ભૂમિકાશુદ્ધિ માટે અભય અરો અખેદ —આ ત્રણ શબ્દો યોગીરાજ બતાવી ગયા છે એ ત્રણે તમારે માટે સોનાના સૂત્રો છે એ પર ખૂન વિચાર કરશો નો તેમાંથી મક્કા બધ્ય જીવન માર્ગો માપડશે

વગર મંકિએ આત્મપ્રગતિ અર્થે નિર્ભય થઈને તમને જે સેવામાર્ગ અનુકૂળ લાગે તેમાં લાગી જજો અને વિજય કોનો તેને નિર્ભય માગે એક જ સૂત્ર છે—યતો ધર્મ સ્તતો જય

પ્રેરણા અને ભાવના

અત્યંત વિશાળ ધર્મ તમને માપજો છે એમાં મૈત્રી પ્રમોદ કરુણા અને માધ્યસ્થ ભાવ છે એમાં શમ સંવેદ નિર્વેદ

આમ્નિકાન્ધાન્યુક પા છે એમા મનુષ્ય દેવ બની શકે છે, એમા મનુષ્ય અજ્ઞાનમય મની શકે છે, એમા મનુષ્ય નિરામાય સુખ નિગતરને માટે મેળવી શકે છે—એમા જાતિને વેસને ઢાગને દહીને સ્થાન નથી એમા વિચારવત વિવેકી હિતરાણ પ્રગતિ કરી શકે છે. આરોહ કરતા જાત છે એને યોગ્ય થવાનું આપણે સુચન કરતાં છીએ, કર્તાલાભિમુખ થવા પ્રેરણા કરી શકી મહાવીર પરમાત્માની જય હિચારી એના શાસનનો જય મુજબીએ અને હેવ મુહુરતાતિના ચબ્દોના ગાનપૂર્વક વિભીએ

॥ ચિંતિત્વ સર્વજ્ઞત ॥ પરહીતનિરતા મવત્તુ મૂતમગા ।

॥ શ્રીચંદ્રાગ્રસ્ત્વિજિલ્લિ, શિવસ્ય મુખીમવત્તુ સાકા ॥

સર્વ જગતને કલ્યાણુ થાઓ, સર્વ પ્રાણીઓ પરહિત કરવામા રત થાઓ, દુષ્ટો નાશ પામી જાઓ અને મર્ત સ્થાનોકે સર્વ લોભ સુખી થાઓ
સ્થેક જગતની આ જાગતની હાવના હોય

જ્ઞાન દક્ષિણાચર્યા

જ્ઞાનદક્ષિણા મુદ્ધમજ્ઞાન માર્ગને મુખ્ય થાય તેવું લખાયું હોય તો અનગથી દક્ષિણાચર્યા છે આશિષાપ્રપન્ન છે એ આશયથી સર્વ આ આખા ઉત્તેજને વિચારે એ પ્રાર્થના પ્રાર્થના યોગ્ય વિચારણા રીતમગ્નુ નેતૃત્વ, મમાજની સેવાભાવના અને વિશ્વતા વર્તમાન વલણને લક્ષ્યમા લેતા ભવિષ્ય ઉજાગર છે અને તેને પ્રાપ્ત કરવું તે મમાજના હાથમા છે

વિચારની પૂર્ણતાનો દાવો ન જ હોઈ શકે માર્ગદર્શનનો આશય છે નિર્ણયો છેવટના ન હોય તો વિચારને માટે યોગ્ય થણુ આવન પૂરું પાડે તો પ્રયામ તેટલા પૂરતો સફળ ગણાય.

પ્રેમભાવે સ્નેહભાવે મિત્રભાવે ઉચ્ચારેલ આ હવિષ્યકથન
ચાઓ એટલા પ્રેમોદ્દગાર સાથે અત્ર વિગીઓ

દીવ્ય બગિચો

છે ૧૨ે એક સમના કરવી જરૂરી છે ૧૮યુગને એક ભ-
ક વાની કે અધ્યાત્મ લીકને કહ્યું છે તેમ કાંટા કાઢીને
વાવળે ખાત્રીપૂર્વક ગળતરી કરીને ફૂલને વમાવળે અને
કોવા જતા તમે તમા ફસાઈ જતા નહિ અથવા કાટાથી ૫
જતા નહિ એ ધ્યાનમાં નાખળે કાટા આક્રમ છે ખમે
નથી અને તમે જીલયાપમા ગહેરો તો તમને ચોગીને
નાખશે પણ નિર્ભય ઘર્ષને એક એકને ઉખેડીને ફેંકી દેશે!
સમાજ તેને માટે તૈયાર ઘર્ષ મયો છે પણ કાટા કાઢવા
આખા બગિચાને ઉખેડી નાખતા નહિ બગિચો તો તમારે
જીવસંટોસટની વાત હોતી જોઈએ આટલો નિર્ભય હોય
માર્ગ સગા ને સીધો છે કાપક્ષેન રાહ જોઈ રહેન છ
પરિણામ સુરપટ અને સુમાખ્ય છે

શિવાસ્તે પથાન સન્તુ

એટના નિરોપ માથે અત્ર મર્વમગતમાગત્યનો ઉ
કરી શ્રીવીર પગમાત્માની જય બોનાવીએ

ધતિરામ

જૈન જ્યોતિ

(માસાહિક)

તત્રી ધીરજલાલ ટોકરગી શાહ

વાર્ષિક લવાજમ ભેટના પોસ્ટેજ સાથે દેશમાં ૩-૧૫-૦

” ” ” ” ” ૫-દેશમાં ૫-૧૪-૦

—આ નામાદિક ૨ શુક્રારની માળે અમલસામાયી પ્રજા થાક ૬

—તેની લેખન સામગ્રી C-અ કાઢી ની અને વિરિધતાથી બચવું હોય છે

—ઝડપી મમાચાર અને જૈન મમાજના મળતા પ્રજોની નિર્મલ
મીમાસા એ મેની ખામ વિશિષ્ટતા છે

—તેમ છતાં ખીની મામાદિક ૨ તા લવાજમના ૨૨ વનાજ એ ૬ છે

—૨૨ ને મે સુદ પ્રજાને બે આપવામાં આવે છે

—જો ૬૦ હી આપ ના પવતા આદિક ૧ મન્યા પો તો આ ૧૬
મામા ૫મા મા ૧૪ માળે ૮ માલક મી કનઓ

જ્યોતિ કાર્યાલય

શેડનાં પોળ, નતનપોળ અમદાવાદ

